Plato - Politeia

www.arsfloreat.nl

info@arsfloreat.nl

PLATOON VERZAMELD WERK

1.
Inleiding
Xenophoon
Phaidros
Symposion

2.
Euthyphroon
Apologie
Kritoon
Phaidoon

3.
Charmides
Lysis
Laches
Menoon
Hippias

4.
Timaios
Kritias
Menexenos
Ioon

5.
Gorgias
Euthydemos

6.
Protagoras
Alkibiades
Brieven

7.
Kratylos
Parmenides

8.
Sofist
Staatsman

9.
Theaitetos
Philebos

10.
Politeia

11.
De wetten

N.B. Wijzigingen voorbehouden

Verschijnt in samenwerking met de Stichting Ars Floreat

PLATOON

Politeia

Wat is rechtvaardigheid?

UITGEVERIJ DE DRIEHOEK
AMSTERDAM

Platoon Verzameld Werk 10

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Platoon

Politeia / Platoon ; [vert. uit het Grieks door de School voor Filosofie]. - Amsterdam : De Driehoek. - (Verzameld werk / Platoon ; 10)
Uitg. in samenw. met de Stichting Ars Floreat.
ISBN 90-6030-430-6 geb.
SISO 153.3 UDC 82-83: 141.131 NUGI 612
Trefw.: klassieke wijsbegeerte ; teksten / Plato.

INHOUD

OVER DE VERTALERS

Deze vertaling van Platoons werken werd gemaakt door een vertaalgroep klassieke talen van cursisten van de School voor Filosofie te Amsterdam in het kader van hun studie praktische filosofie. Hun doel is om een geniale oude tekst om te zetten in toegankelijk hedendaags Nederlands.

De School voor Filosofie te Amsterdam beijvert zich sinds haar oprichting in 1961 voor menselijke (zelf)ontwikkeling door te trachten op eigentijdse wijze inhoud te geven aan de aloude opdracht: 'mens, ken uzelve'. Daarbij is de wezenlijke eenheid van de schepping uitgangspunt.

Na een zekere voorbereidingsperiode worden cursisten in staat gesteld mee te doen aan een aantal activiteiten in groepsverband als oefening in het concentreren van de aandacht. Deze activiteiten zijn onder meer: studie van het Sanskriet, kalligrafie, retorica, (hoofd)rekenen, muziek, beeldende kunsten, bewegingsleer, schermen en het vertalen van filosofische werken uit het Grieks, Latijn en Sanskriet.

In samenwerking met Uitgeverij De Driehoek en Stichting Ars Floreat zijn inmiddels meer dan 20 titels uitgegeven. Sinds 1975 is de vertaalgroep klassieke talen bezig met het verzorgen van een nieuwe Nederlandse vertaling van het *Verzameld Werk* van Platoon. Begonnen werd met Platoon, *Mythen*, dat in 1976 werd uitgegeven door Uitgeverij De Driehoek in het kader van de 'Symposion Reeks'.

Voor nadere inlichtingen:

Stichting Ars Floreat
Postbus 74082
1070 BB Amsterdam
info@arsfloreat.nl

WOORD VOORAF

De *Politeia* wordt veelal beschouwd als Platoons belangrijkste werk en niet zelden wordt uitsluitend van dit werk kennis genomen in een poging om Platoons 'leer' te leren kennen. In het in deze serie als inleiding tot de *Timaios* vertaalde en afgedrukte artikel van Prof. C.M. Turbayne, *Plato's fantastic appendix*, stelt de schrijver dat zowel de *Politeia* als de *Timaios* moet worden gezien als een uitgewerkte vergelijking, waarbij de *Politeia* als een model fungeert voor de *Timaios*. Hij zegt dat beide geschriften vergelijkenderwijs een mensbeeld trachten op te roepen; de *Politeia* door de ideale mens te vergelijken met het functioneren van een ideale staat en *Timaios* door de mens te vergelijken met de Kosmos. De *Politeia* behandelt gezondheid en ziekte van de geest en de *Timaios* gezondheid en ziekte van het lichaam; de mens dus als staat-in-het-klein, als microkosmos. In beide dialogen legt Platoon het 'micro' onder een vergrootglas en maakt er 'macro' van om er aldus beter naar te kunnen kijken. Hij vergroot het mensbeeld dat hem werkelijk bezighoudt.
Platoon laat Sokrates dit ook zeggen aan het einde van boek IX (591e - 592b)::
'Integendeel, hij zal steeds acht slaan op de maat en de behoeften van de stad die hij in zich draagt, en ervoor oppassen om daarin wanorde te zaaien die voortkomt uit een overschot of een tekort aan bezit en vermogen. Zo bepaalt hij zijn richting en zal hij aan zijn bezit toevoegen of ervan afnemen.
- Zo is het precies, zei hij.
- En met betrekking tot zijn goede naam en zijn functioneren in de maatschappij zal hij dezelfde koers varen. Hij zal graag deelnemen aan de activiteiten waarvan hij

denkt dat die hem helpen om een beter mens te worden. Zo zal hij in zijn persoonlijk leven en in het openbaar alle handelingen trachten te vermijden die zijn innerlijke rust kunnen verstoren.
- Maar als dat zijn leefregel is, zal hij zich niet graag bemoeien met alles wat de stad en de politiek betreft, merkte hij op.
- Juist wel, antwoordde ik, maar dan vooral in zijn eigen stad, die zeker niet dezelfde hoeft te zijn als zijn geboortestad, want dat zou puur toeval en hoogst uitzonderlijk zijn.
- Dan bedoelt ge zeker de stad die we zojuist als onze eigenlijke woonplaats aangeduid hebben, antwoordde hij, die stad die gevestigd is in rede en in gezond verstand. Die stad is op aarde nergens te vinden.
- Nee, maar misschien ligt er wel een afdruk in de hemel, zei ik, en wie dat wil kan die stad daar zien. Door dat 'zien' te beoefenen kan hij er gaan wonen. Het maakt geen verschil of zo'n stad er in de fysieke wereld zal komen of niet. Want wie daar woont, zal zich uitsluitend houden aan de regels van die stad en zich door niemand anders laten beinvloeden.
- Daar ziet het wel naar uit, antwoordde hij.'

In deze uitgave wordt ieder boek van de *Politeia* voorafgegaan door een vertaling van het commentaar op het betrokken boek van de hand van Marsilio Ficino (1433-1499). Het commentaar is opgedragen aan en gericht tot Lorenzo de' Medici, die Ficino's pupil is geweest.
Marcilio Ficino is de eerste geweest die het volledige werk van Platoon in een Latijnse vertaling weer toegankelijk heeft gemaakt voor de Westerse denkwereld. Zijn vertaling en zijn commentaren op Platoons werk werden tot aan het einde van de achttiende eeuw als standaard-

werken beschouwd. Het commentaar op boek VIII is ingekort in verband met de complexe materie rond het 'huwelijksgetal'. Hierover zal een aparte verhandeling worden uitgegeven. Het commentaar op boek X is eveneens ingekort.
Als tekst werd gebruikt de in 1576 te Basel gedrukte uitgave van Ficino's *Opera omnia*. Deze uitgave werd in 1962 in facsimile opnieuw uitgegeven door de Bottega d'Erasmo te Turijn.

POLITEIA

Wat is rechtvaardigheid?

Gesprekspartners: Sokrates, Glaukoon, Polemarchos, Thrasymachos, Adeimantos en Kephalos.

INLEIDING TOT DE POLITEIA

door: *Marsilio Ficino*

opgedragen aan Lorenzo de' Medici,
een grootmoedig man

Het oog bestuurt de handen, het hoofd de voeten, de rede de gevoelens, de ziel het lichaam, onvergankelijkheid al het vergankelijke, stilstand beweging, eeuwigheid tijd, zo blijkt het bewegend leven beheerst te worden door een stil toekijken.
Het stille toekijken is het begin en het einde van handeling en kan beweging op ieder moment doen stoppen of beginnen. Kortom, het stille toekijken zorgt ervoor dat de lagere bewegingen en uiterlijke handelingen tot stilte kunnen komen, waardoor geleidelijk en bijna ongemerkt een naar binnen gerichte en stabiele beweging wordt bereikt. Evenzo worden door het stille toekijken van de Schepper zelf de hemelse en natuurlijke bewegingen en alle andere handelingen vanaf het begin tot het einde begeleid. Hierin onderscheidt Platoon zich van andere staatkundige wetgevers, die een staat vooral op een menselijke manier proberen in te richten met handeling als het voornaamste doel. Platoon namelijk volgt het scheppend principe en voert alle handelingen, individueel en universeel, terug op het stille toekijken. Hij gaat er vanuit dat een gemeenschap eerst meester over zichzelf moet zijn, alvorens zij meester kan zijn over de wereld.
Ook moeten wij niet bang zijn voor het begrip 'gemeenschap', maar het juist waarderen als het hemelse Jeruzalem, dat een aardse vorm heeft gekregen. In zo'n gemeenschap is de strijd om eigendom opgehouden en is

alles volgens de natuurwet gemeenschappelijk; er is gemeenschappelijk bezit, een sterke eendracht en er is eensgezindheid. Daarom is er steeds de rust aanwezig voor een stil toekijken.
Platoon heeft het beeld van een ideale gemeenschap weergegeven in tien boeken. Tien is van alle getallen het volmaaktste getal, omdat het in zich alle getallen bevat en er oneindig mee vermenigvuldigd kan worden. Meerdere malen verklaart hij in deze boeken - met name in het tweede - dat hij liever wil dat wij van de dialoog zeggen dat deze over rechtvaardigheid gaat dan over de gemeenschap.
Hiermee geeft hij, naar ik meen, aan dat iedere zaak en handeling - van de gemeenschap of van het individu - niet op rijkdom, macht of overwinning moet zijn gericht, maar op rechtvaardigheid. Die rechtvaardigheid zorgt ervoor dat de mensen uiteindelijk ongehinderd het waarachtige kunnen zoeken en zich aan God kunnen wijden, doordat verwarring en wedijver geen rol meer spelen. Onze Platoon meent, dat dat stille toekijken en die zelfdiscipline het doel dienen te zijn van iedere gemeenschap. Dit is voor een individu op eigen kracht niet haalbaar, en evenmin voor een groep mensen die zonder wet en regels leeft. Maar een groep mensen die zich onder een gemeenschappelijke wet stelt, kan dit wel bereiken. Bovendien leren de dialogen *Timaios* en *Kritias* ons, dat er reeds voor de zondvloed bij de Grieken en Egyptenaren een ander Athene bestond. Het kende een rechtsstelsel dat uit wetten bestond die de godin Athene zelf heeft opgesteld, uitgevaardigd en onderwezen. Die staatsvorm beschrijft Platoon in zijn *Politeia*. In de dialoog genaamd *De Wetten* beschrijft hij ons een staatsvorm die gegrondvest is op de wetgeving van Kreta, Sparta en het nieuwe Attica. Ook die wetgeving be-

gint bij de Schepper als bron van alle beweging.
Om terzake te komen, ook in de *Politeia* laat hij de staatsvorm beginnen onder het gelukkige gesternte van een alomvattende en gerespecteerde goddelijke wijsheid en van het advies en de ervaring van een raad van ouden, en bovendien van een op religie steunend gevoel van rechtvaardigheid en eensgezindheid. Juist omdat het een uitgangspunt van rechtvaardigheid is dat de mens zijn belofte jegens God eerst inlost en vervolgens ieder het zijne geeft, begint Platoon met het spreken over de individuele rechtvaardigheid om vervolgens op de publieke rechtvaardigheid over te gaan. Ge moet bedenken wat Platoon hiermee wil aangeven. Wanneer we het moeten stellen zonder rechtvaardigheid, dat wil zeggen wanneer we onze verplichtingen jegens God en de mensen niet nakomen, wanneer we het moeten stellen zonder advies van een raad van ouden en zonder de zegen van goddelijke wijsheid, dan, zegt Platoon, is het niet mogelijk een gemeenschap van het begin af aan goed op te zetten of goed te regeren.

SAMENVATTING VAN BOEK I

door: *Marsilio Ficino*

Maat houden tijdens de jeugd maakt de ouderdom makkelijk te dragen; een onmatige jeugd geeft een moeilijke en lastige ouderdom. Wie lichamelijke wensen en verlangens koestert, kweekt zonder enige twijfel een tirannie van de dwaasheid. De geest die in de ouderdom bevrijd is van de hartstocht die de jeugd met zich brengt, ziet, losgekomen van het lichaam, het goddelijke duidelijker. Alleen onbaatzuchtigheid geeft de beste hoop op de toekomst, waardoor de mens met het leven verzoend blijft.

Wie zijn gezond verstand gebruikt, zal in de eerste plaats menen dat geld hierbij een nuttige rol speelt, zodat hij al wat hij God of een mens heeft toegezegd of op een andere manier verschuldigd is, zal kunnen nakomen en hij er niet toe gedwongen wordt uit geldgebrek te liegen of op enige andere manier te frauderen. Geld moet in verband worden gebracht met rechtvaardigheid en rechtvaardigheid met de beloning op een ander leven.

Maar voordat wij de uiteenzetting over rechtvaardigheid vervolgen, moeten we eraan blijven denken, dat Platoon sommige dingen in een allegorie verpakt. Zo is er de oude man Kephalos, dat wil zeggen 'het hoofd'; de gastheer bij deze dialoog is het hoofd. Dan is er Polemarchos, dat wil zeggen 'die als eerste beheerst de strijd aangaat'. Dan is er Thrasymachos, 'de vuistvechter die alle regels overtreedt'. En ten slotte Sokrates, 'de machtige beschermer': waar hij ook komt, behoedt hij eenieder voor fouten en onrecht.

Laten wij de uitleg van de allegorie aan tekstcritici overlaten en terugkeren tot de definitie van rechtvaardigheid.

Men zegt dat Simonides, Pittakos en Bias hebben gezegd dat rechtvaardigheid bestaat uit waarheid spreken en ieder het zijne geven. Sommigen leggen dit als volgt uit: eenvoudigweg het ware aan een ieder tonen en teruggeven wat je ontvangen hebt. Maar Sokrates bestrijdt deze visie, omdat het onjuist is de hele waarheid te tonen aan een dwaas, zoals het onverstandig is een dwaas de wapens terug te geven die hij in bewaring heeft gegeven, toen hij nog bij zijn verstand was.
Anderen leggen het als volgt uit: een ieder geven wat hem past, dat betekent vrienden voordeel geven, vijanden schade toebrengen, dus: goede mensen begunstigen, slechte schaden. Ook dit wordt door Sokrates afgekeurd, omdat men nooit iemand mag schaden. Want wie schade toebrengt, doet daarmee afbreuk aan zichzelf, zodat hij er slechter van wordt. Rechtvaardigheid is de kracht van de mens. Wie een mens schade berokkent, doet afbreuk aan de rechtvaardigheid. Maar rechtvaardigheid zelf vermindert rechtvaardigheid nooit, evenmin als een muziekstuk afbreuk kan doen aan muziek. Daarom is het niet juist een ander te schaden. In dit verband verwijt Thrasymachos, en met hem vele anderen. Sokrates dat hij nooit zelf wil antwoorden, maar altijd vragen stelt. Maar weet, Lorenzo, dat Sokrates om vele redenen liever vragen stelt dan dat hij iemand de les leest. In de eerste plaats om verwaande mensen te waarschuwen dat het beter is te leren dan te onderwijzen, ongeacht de leeftijd. Ten tweede om duidelijk te maken dat, als men de juiste vragen stelt, de waarheid terstond van Godswege binnenstroomt, zodra de mensen eenmaal vrijgekomen zijn van de beperkingen en de verwarring van het lichaam, en wat afstand hebben genomen van hun bindingen met de fysieke wereld en van de verwarring die daaruit voortspruit, zoals overigens

ook Avicenna in alle opzichten bevestigt. Ten derde om aan te tonen dat alle vormen van de dingen reeds van nature in onze geest aanwezig zijn, zodat de geest door de juiste vragen te stellen steeds kan doordringen tot de kern van iedere zaak. Ten vierde om aan te tonen dat menselijke kennis eerder bestaat uit het vaststellen wat niet waar is dan uit het vaststellen wat waar is. Vervolgens geeft Thrasymachos dezelfde definitie van rechtvaardigheid als Kallikles in de dialoog *Gorgias:* rechtvaardigheid is het recht van de sterkste. Immers, het zijn altijd de sterksten die de macht hebben en wetten uitvaardigen die hun het beste uitkomen. Daarmee regeren ze hun onderdanen. Men zal alleen dan onderdanen op een rechtvaardige manier kunnen leiden, wanneer hun wetten worden gegeven die op hun welzijn gericht zijn. Sokrates brengt ons op dit punt tot een tegenstrijdigheid. Want een vorst kan in onwetendheid opdrachten geven die hem zelf in de toekomst kunnen schaden. Als een onderdaan hieraan gehoor geeft, is deze rechtvaardig, omdat hij dan zijn meester gehoorzaamt, maar onrechtvaardig omdat hij handelt tegen het belang van zijn meester. Sokrates voegt hier een speciale leefregel aan toe, namelijk dat je in de omgang met mensen en dingen vooral moet letten op de behoeften van datgene wat aan je zorgen is toevertrouwd. Daarbij geeft hij het voorbeeld van de zorg van een meester voor zijn leerling, de arts voor zijn patient en de kapitein voor zijn schepelingen. Een wetgever zal op dezelfde manier op de belangen van zijn onderdanen moeten letten. Als men met bepaalde vakkennis, zoals kennis op het gebied van de geneeskunde, een beloning beoogt, zal die beloning niet gegeven worden voor zover het geneeskunde zelf betreft, want die is immers uitsluitend bedoeld om ziekten te genezen. Er is slechts een geldelijke beloning voor

zover die geneeskunde vermengd is met geldelijke belangen en winstbejag.
Bestuurkunde is de moeilijkste van alle disciplines, omdat ze de meest onbaatzuchtige en dienstbare is, en gebaseerd is op de regel dat men zich bij het regeren zo min mogelijk moet laten leiden door welke belangenbehartiging dan ook.
Ik laat de bezwaren van Thrasymachos achterwege, omdat ze tegenstrijdig zijn. Besef dus goed, Lorenzo, dat het niemand past om welk gezag en welk ambt dan ook te ambieren. Dus als een staat zou bestaan uit uitsluitend goede en deugdzame mensen, zal men alleen dan met elkaar vechten om niet te hoeven regeren, terwijl men nu juist strijd voert uit verlangen naar macht. Houd hierbij drie regels in het oog. Ten eerste moet men nimmer kwaadwillende mensen tot enig ambt toelaten. In de tweede plaats zijn mensen niet slecht, wanneer zij door een beloning in geld of aanzien aangespoord worden de zware last van een regeringsambt op zich te nemen. Ten derde worden goede mensen door begeerte noch door hebzucht ertoe gebracht zich in te laten met regeringsambten, maar wel uit een gevoel van bezorgdheid en de wens om te voorkomen dat zij onderworpen zouden worden aan het onrechtvaardige bestuur van mensen die slechter zijn dan zijzelf.
De goddelijke Platoon heeft begrepen dat iemand een regeringsambt uitsluitend op onbaatzuchtige wijze dient te vervullen, als hij rechtschapen wil blijven. Door het voorbeeld te stellen van de ideale burger wil hij de misplaatste arrogantie van die lieden aan de kaak stellen die langs allerlei wegen op officiele ambten uit zijn en daarmee waardigheid en aanzien beogen, terwijl zij geen enkele scrupule kennen ten aanzien van de manier waarop ze die waardigheid en dat aanzien verwerven.

Hij stelt dus dat een regeringsambt op vrijwillige basis moet worden vervuld en ook nodig moet zijn. Op die voorwaarden zal de meest deugdzame man graag het staatsbestuur op zich nemen, maar hij zal dat alleen doen als de noodzaak hem ertoe dwingt; de rest van de tijd zal hij aan een beschouwelijk leven de voorkeur geven boven actie. Maar wanneer de staatszaken dringend zijn, geeft hij het staatsbelang voor korte tijd voorrang boven zijn beschouwelijk leven. Dit kan duidelijk gelezen worden in de brief van Platoon aan Archytas van Tarente. Vervolgens wordt in de dialoog de krasse uitspraak van Thrasymachos weerlegd waarbij hij rechtvaardigheid toeschrijft aan domme en slechte mensen, en onrechtvaardigheid aan wijze en goede mensen. Die uitspraak is verkeerd en dat wordt aangetoond door het feit dat iedere bekwaamheid een vorm van wijsheid en kennis is, en dat die wijsheid hetzelfde is als het goede. Een vakman zal een andere vakman niet in zijn bekwaamheid willen overtreffen, hij zal er genoegen mee nemen een andere vakman te evenaren. Alleen de niet-vakman zal hij willen overtreffen. Een beunhaas zal zich echter veel meer aanmatigen dan een vakman en een andere beunhaas te zamen. Een rechtschapen mens verlangt niet nog meer te bezitten dan een ander rechtschapen mens, maar wel meer deugd dan een onrechtschapen mens. De hebzucht van de onrechtschapen mens wordt bepaald door de mate waarin hij verschilt van een rechtschapen mens, zoals dat ook het geval is met de beunhaas ten opzichte van de vakman.
Leid hier dus uit af, Lorenzo, dat, in tegenstelling tot wat Thrasymachos beweert, onrechtvaardigheid synoniem is met dwaasheid en slechtheid. Bedenk daarbij dat de oorzaak van alle onrechtvaardigheid zwakheid is. Want bij iedere vorm van samenwerking brengt zij haat

en tweedracht voort door de samenwerking allereerst te verzwakken en vervolgens in het niet te doen verdwijnen. Samenwerking kan alleen dan in stand blijven, wanneer zij niets anders beoogt dan het verbreiden van rechtvaardigheid. Samenwerking blijft bestaan door rechtvaardigheid en gaat ten gronde door onrechtvaardigheid. Door rechtvaardigheid ontstaat vriendschap, door onrechtvaardigheid vijandigheid. En zoals het in de gemeenschap toegaat, zo gaat het ook met rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid toe in de menselijke geest. Dit betekent dat een rechtvaardig mens gewetensvol is en in harmonie leeft met zichzelf, met de mensen om zich heen en ook met de goden. Mensen die zo leven, zijn het rechtvaardigst en het is dan ook niet verwonderlijk dat een rechtvaardig mens geliefd is. Een onrechtvaardig mens is in alle opzichten met zichzelf in tegenspraak.

Bovendien heeft iedere zaak haar eigen functie en heeft daarvoor ook haar eigen kracht nodig, in de vorm van een bepaalde kwaliteit, waardoor de functie goed vervuld kan worden. Zonder die kwaliteit lukt dat niet. De menselijke geest heeft als functie over de dingen na te denken en leiding te geven, en bovenal om te leven. Daarom heeft de menselijke geest ook zijn eigen kracht nodig. Als die aanwezig is, vervult de geest zijn functie goed, maar wanneer die kracht niet aanwezig is, kost dit inspanning. De kracht van de geest is rechtvaardigheid, onrechtvaardigheid is zijn mankement. Zo komt het dat de geest door de rechtvaardigheid uitstekend in staat is dingen te overdenken, leiding te geven en gelukkig te leven. Maar wanneer de rechtvaardigheid verdwijnt, is de uitkomst het tegendeel.

Dit eerste boek van de *Politeia* eindigt dan met de conclusie dat het beter is eerst vast te stellen wat rechtvaar-

digheid is en dan pas vast te stellen wat haar kwaliteiten zijn. Sokrates is eerst toehoorder van de discussie, later neemt hij zelf aan de discussie deel, waarbij hij met zijn spel van vraag en antwoord te werk gaat. Allereerst laat hij ruimte aan zijn gesprekspartners, vervolgens geeft hij zijn eigen inbreng.

BOEK I

(Sokrates spreekt:)
[327a] Gisteren ging ik met Glaukoon, zoon van Aristoon, naar Piraios om de godin te aanbidden en te kijken naar het festival, dat die dag voor het eerst zou worden ge- [b] houden. De optocht van de inwoners zag er mooi uit, maar die van de Thraciers was niet minder mooi. Nadat we hadden gebeden en de feestelijkheden hadden bekeken, gingen we terug naar de stad. Polemarchos, zoon van Kephalos, merkte ons echter op en zag dat we haast hadden om thuis te komen. Hij stuurde zijn huisjongen hollend achter ons aan om ons te vragen op hem te wachten. Deze pakte me van achteren bij mijn mantel en zei:
- Polemarchos vraagt of ge op hem wilt wachten.
Ik draaide me om en vroeg waar hij dan was.
- Daarginds, antwoordde de jongen, hij komt eraan. Wacht u even?
- Maar natuurlijk, zei Glaukoon.
[c] Even later kwam Polemarchos eraan met Glaukoons broer Adeimantos, Nikeratos, zoon van Nikias, en een paar anderen die ook naar de optocht waren geweest. Polemarchos zei:
- Sokrates, volgens mij hebt ge haast om weg te komen.
- Dat hebt ge heel goed begrepen, zei ik.
- Ziet ge met hoeveel mensen we zijn, vroeg hij.
- Ja zeker.
Hij zei:
- Of ge toont u sterker dan wij, of ge blijft hier.
- En als ik u nu eens met argumenten ervan zou kunnen overtuigen dat we echt weg moeten, vroeg ik.
- Hoe wilt ge dat doen, zei hij, als we toch niet naar u luisteren?

- Het zal u niet lukken, meende ook Glaukoon. Ga er maar van uit dat we niet naar u zullen luisteren.
[328a] Adeimantos kwam nu tussenbeide:
- Weet ge niet dat er vanavond een fakkeloptocht te paard is ter ere van de godin?
- Te paard, vroeg ik. Dat is iets nieuws. Bedoelt ge een estafette te paard, waarbij fakkels worden doorgegeven?
- Zo is het, zei Polemarchos, en er zijn de hele nacht festiviteiten die de moeite waard zijn. Als we klaar zijn met eten, gaan we ernaar kijken, en we komen vast heel wat jongelui tegen met wie een goed gesprek mogelijk is. Blijf dus vooral hier en ga niet naar huis.
[b] - Goed, zei Glaukoon, dan blijven we.
- Als ge dat wilt, zei ik, dan moet het maar.
We gingen naar Polemarchos' huis en daar troffen we Lysias en Euthydemos aan, broers van Polemarchos, en warempel ook Thrasymachos uit Chalkedoon, en verder Charmantides uit Paiania en Kleitophoon, zoon van Aristonymos. Ook Polemarchos' vader, Kephalos, was [c] thuis. Ik vond hem erg oud geworden; het was dan ook een tijd geleden dat ik hem had gezien. Hij zat in een stoel, gesteund met kussens, en had een krans op zijn hoofd, omdat hij zojuist een offer had gebracht op de binnenhof. Er stonden daar wat stoelen in een kring, dus gingen we bij hem zitten. Kephalos keek me recht aan, groette me en zei:
- Sokrates, het gebeurt niet vaak dat ge naar Piraios komt om ons op te zoeken, maar dat zou eigenlijk wel [d] moeten. Als ik nog gemakkelijk naar de stad kon gaan, hoefde gij niet hierheen te komen; dan kwamen wij naar u toe. Ge moet echt wat vaker deze kant op komen. Weet ge dat het verlangen naar een goed gesprek en het plezier dat ik daaraan beleef, voor mij toenemen naarmate de vreugden van het lichaam afnemen? Ga dus niet

iets anders doen en voeg u bij de jongelui hier. Kom [e] geregeld naar ons toe als naar goede vrienden en doe of ge thuis zijt.

- Wat mij betreft, Kephalos, zei ik, ik spreek graag met mensen van hoge leeftijd, want ik denk dat we iets van hen kunnen leren, omdat zij ons zijn voorgegaan op een weg die wij ook misschien zullen moeten afleggen. Hoe is die weg, zwaar en moeilijk begaanbaar, of licht en gemakkelijk? Ik zou graag van u willen horen hoe ge daarover denkt, nu ge de leeftijd hebt bereikt die de dichters de drempel van de ouderdom noemen. Is het een moeilijke levensperiode? Wat kunt ge erover vertellen?

[329a] - Ik zal u eerlijk zeggen wat ik ervan vind, Sokrates. Regelmatig komen wij bij elkaar, allemaal zo'n beetje van dezelfde leeftijd, als levend bewijs van het spreekwoord: soort zoekt soort. De meesten van ons klagen dan steen en been en halen vol weemoed herinneringen op aan de genoegens van hun jeugd: liefde, wijn, feesten en alles wat daarbij hoort. Ze zijn diep bedroefd, omdat al dat heerlijks hun is ontvallen. Ze denken dat ze vroeger een goed leven hadden en nu niet meer. Sommigen [b] klagen ook dat hun huisgenoten geen eerbied hebben voor de ouderdom, en daarop heffen zij een klaagzang aan over die ouderdom, die de oorzaak is van al hun ellende. Maar ik denk, Sokrates, dat ze het bij het verkeerde eind hebben. Want hadden ze gelijk, dan zou ik ook zo'n last hebben van de ouderdom, net als alle anderen die een hoge leeftijd hebben bereikt.

Ik heb trouwens ook mensen ontmoet die niet zo spre- [c] ken, bijvoorbeeld de dichter Sophokles. Ik was erbij toen iemand hem eens vroeg: 'En, Sophokles, hoe is het ermee? Kunt ge de liefde nog bedrijven?', waarop hij zei: 'Praat me er niet van, man, ik ben dolgelukkig dat ik

daarvan af ben. Het is net of ik ben ontkomen aan een razende en woeste dwingeland.' Dat vond ik toen al een goed antwoord en nu des te meer. Met de jaren ontstaat er op dat gebied zeker een groot gevoel van rust en bevrijding. Wanneer de hartstochten hun ijzeren greep verliezen, komen de woorden van Sophokles uit: dan [d] zijn we aan een bende razende dwingelanden ontkomen. Er is trouwens voor dit geklaag en voor die kritiek op familie en vrienden maar een oorzaak, Sokrates: niet de ouderdom, maar het karakter van de mensen. Want voor rustige en tevreden mensen zal ook de oude dag best te dragen zijn, en zo niet, dan is de jeugd net zo goed een last als de ouderdom.

Ik was onder de indruk van zijn woorden en omdat ik wilde dat hij verder ging, lokte ik hem uit met de opmerking:

[e] - Kephalos, als de mensen u zo horen spreken, zullen de meesten u niet geloven en uw onbezorgde oude dag niet toeschrijven aan uw karakter maar aan uw geld. Rijke mensen, zeggen ze, hebben veel om zich mee te troosten.

- Ge hebt gelijk, zei hij, ze geloven me niet. Er zit trouwens wel iets in wat ze zeggen, maar niet zoveel als ze denken. Daar gaat het verhaal van Themistokles over. [330a] Een man uit Seriphos merkte eens schamper op dat deze zijn roem niet aan zichzelf te danken had, maar aan de stad waar hij vandaan kwam. Themistokles antwoordde daarop: 'Zelf zou ik inderdaad geen naam hebben gemaakt als ik in Seriphos was geboren, maar gij zoudt niet eens beroemd zijn geworden als ge Athener was geweest.' Van mensen die niet rijk zijn en een moeilijke oude dag hebben, kun je hetzelfde zeggen. Iemand met aanpassingsvermogen zal een arme oude dag beslist niet

prettig vinden, maar zonder die eigenschap zal zelfs een rijk man zijn gemoedsrust niet kunnen bewaren.
- Mag ik u vragen, Kephalos, zei ik, hebt ge het grootste deel van uw bezit geerfd of zelf verdiend?
[b] - Verdiend, Sokrates, hoe dat zo? antwoordde hij. Wat zijn financien betreft, sta ik halverwege tussen mijn grootvader en mijn vader in. De grootvader naar wie ik vernoemd ben, erfde ongeveer evenveel als ik nu bezit en vermeerderde zijn erfenis vele malen. Mijn vader Lysanias bracht dat bedrag terug tot minder dan ik nu heb. Ik ben al blij als ik aan deze jongen hier niet minder nalaat dan ik zelf heb geerfd, liefst iets meer.
- De reden van mijn vraag is, zei ik, dat ge op mij de indruk maakt dat ge niet veel om geld geeft. Dat is meestal [c] het geval bij mensen die het niet zelf hebben verdiend. Vergeleken bij hen hebben mensen die het wel zelf bij elkaar hebben verdiend, een dubbele reden om eraan te hechten. Net als dichters van hun gedichten houden en vaders van hun kinderen, maken mensen die hun geld zelf hebben verdiend, zich druk om geld. Het lijkt wel alsof ze het zelf hebben gemaakt. Daarnaast waarderen ze het net als ieder ander om het nut ervan. Daarom zijn het moeilijke mensen om mee om te gaan, want bij hen draait alles om geld.
- Ge hebt gelijk, sprak hij.
[d] - Ongetwijfeld, antwoordde ik. Maar wilt ge me ook nog antwoord geven op deze vraag? In welk opzicht hebt ge naar uw mening de meeste baat gehad bij uw rijkdom?
- Dat is iets, zei hij, wat maar weinig mensen zouden geloven, als ik het zou vertellen. Ge moet namelijk bedenken, Sokrates, dat een mens die voelt aankomen dat hij gaat sterven, bang wordt en zich zorgen maakt over dingen die voor die tijd niet bij hem opkwamen. Die

verhalen over wat er zich in de Hades afspeelt, dat wie [e] zich hier misdraagt daar moet boeten - waar hij eerder om moest lachen - beginnen zijn ziel te kwellen, omdat hij bang is dat ze misschien toch waar zijn. Ook van zichzelf krijgt hij wat meer zicht op die dingen, misschien omdat hij last heeft van ouderdomskwalen of omdat hij zich als het ware dichter bij de wereld aan gene zijde bevindt. Hoe dan ook, hij wordt heel onzeker; vol schrik begint hij de rekening op te maken en hij gaat na of hij ooit iemand onrecht heeft aangedaan. Wie dan ontdekt dat hij in zijn leven veel kwaad heeft gedaan, wordt telkens angstig wakker, zoals kinderen uit hun dromen, en hij leeft in angst en beven voor het naderende onheil.
[331a] Maar wie een zuiver geweten heeft, leeft altijd in een aangename en goede 'hoop die de ouderdom voedt', om met Pindaros te spreken. Die heeft dat toch treffend onder woorden gebracht, Sokrates, waar hij zegt hoe degene die tijdens zijn leven steeds rechtvaardig en goed is geweest, ervoor staat:

Zoet is de hoop die het broze hart steunt,
en de ouderdom voedt,
de beste gids voor een onrustig gemoed.

Dat is bijzonder mooi gezegd. Daarom zeg ik dat het [b] bezit van geld van het grootste belang is, niet voor iedereen, maar voor iemand met aanpassingsvermogen. Want dat je niemand, zelfs ook maar onopzettelijk, oplicht of bedriegt, geen god een offer en geen mens geld schuldig blijft, waardoor je met angst in het hart naar die andere wereld zou moeten vertrekken, daartoe kan het bezit van geld in hoge mate bijdragen. Het heeft ook vele andere voordelen. Maar als ik een en ander afweeg, Sokrates, dan stel ik nadrukkelijk vast dat hierin voor

een verstandig mens het grootste nut van rijkdom schuilt.
[c] - Uitstekend, Kephalos, zei ik. Maar nu we het toch over rechtvaardig gedrag hebben, kunnen we daar dan zonder meer onder verstaan dat je de waarheid spreekt en altijd teruggeeft wat je ooit van iemand hebt geleend? Of zal zo'n manier van handelen niet altijd rechtvaardig zijn? Stel bijvoorbeeld dat iemand wapens heeft geleend van een vriend, toen die nog goed bij zijn verstand was, en die vriend komt ze terugvragen nadat hij waanzinnig is geworden. Dan zal iedereen het er toch over eens zijn, dat het in zo'n geval niet goed is om de wapens terug te geven? Wie het wel doet, handelt niet juist, en ook kan [d] men iemand die in zo'n toestand verkeert, maar beter niet de volle waarheid zeggen.
- Dat is waar, zei hij.
- Dan is 'de waarheid spreken en teruggeven wat men heeft geleend' dus niet de juiste definitie van rechtvaardig gedrag.
- Zeker wel, Sokrates, interrumpeerde Polemarchos, als we tenminste Simonides mogen geloven.
- Goed, zei Kephalos, ik laat het gesprek verder aan u over, want ik moet nu werkelijk de offerdienst gaan verzorgen.
- Zo, zei ik, erft Polemarchos dan dit gesprek van u?
- Ja zeker, antwoordde hij lachend en daarop trok hij zich terug naar het huisaltaar.
[e] - Vertelt gij dan eens, als erfgenaam van deze discussie, wat Simonides te zeggen heeft over rechtvaardig gedrag. Want ge zijt het kennelijk met hem eens.
- Hij zegt dat het rechtvaardig is om aan iedereen te geven wat men hem verschuldigd is, antwoordde hij. Daarmee heeft hij het heel goed gezegd, vind ik.
- Het is zeker niet eenvoudig om aan de uitspraken van

Simonides voorbij te gaan, zei ik, want hij is een geleerd en hoogstaand mens. Wat hij hiermee precies bedoelt, zal u ongetwijfeld duidelijk zijn, Polemarchos, maar mij ontgaat het volkomen. Natuurlijk bedoelt hij niet wat we zojuist bespraken: dat je in bewaring gegeven goederen zou moeten teruggeven, als degene die erom komt, niet goed bij zijn verstand is. Toch heeft de eigenaar er eigenlijk recht op, nietwaar?
[332a] - Ja.
- Maar ze mogen beslist niet worden teruggegeven, als hij erom vraagt, terwijl hij niet goed bij zijn verstand is.
- Dat is zo, zei hij.
- Dan bedoelt Simonides kennelijk iets anders met 'aan iedereen te geven wat men hem verschuldigd is'.
- Natuurlijk bedoelt hij iets heel anders, zei hij. Hij is immers van mening dat vrienden elkaar goed moeten doen en geen kwaad.
[b] - Ik begrijp het, zei ik. Ge bedoelt: wie goud schuldig is aan de eigenaar, moet deze schuld niet inlossen, als dit voor beide partijen schadelijke gevolgen heeft, althans als het om vrienden gaat. Dat is toch wat Simonides beweert?
- Zeker.
- Maar als ze nu eens vijanden zijn? Moet een schuld dan wel altijd worden ingelost?
- Ja zeker, zei hij. Maar ik vind dat vijanden elkaar maar een ding verschuldigd zijn: ellende!
- Zo te horen, hult Simonides zijn definitie van recht- [c] vaardigheid in dichterlijke nevelen, zei ik. Blijkbaar bedoelde hij met rechtvaardigheid dat men ieder geeft wat voor hem bestemd is, maar in plaats daarvan zei hij: 'wat men hem schuldig is'.
- Wat zoudt ge anders denken? vroeg hij.
- Tja, antwoordde ik. Stel dat iemand hem vraagt:

'Simonides, als er zoiets is als geneeskunde, voor wie is deze dan bestemd, wat is het doel ervan en wat ben je de ander bij de beoefening ervan schuldig?' Wat zou zijn antwoord op die vraag zijn, volgens u?

- Dat is natuurlijk de wetenschap die het lichaam genees-middelen, spijzen en dranken toewijst, zei hij.

[d] - En als er zoiets is als kookkunst, voor wie is deze dan bestemd, wat is het doel ervan en wat ben je de ander bij de beoefening ervan schuldig?

- De kookkunst maakt het eten smakelijk.

- Goed, we gaan verder. Als er zoiets is als rechtvaardig gedrag, aan wie moet dat dan ten goede komen en wat is het doel ervan?

- Als we de voorbeelden van zojuist bekijken, moet zulk gedrag vrienden voordeel brengen en vijanden ellende.

- Dus je vrienden goed en je vijanden kwaad doen is volgens Simonides rechtvaardig?

- Dat denk ik wel, ja.

- Wie is het best in staat zieke vrienden goed en zieke vijanden kwaad te doen, door de een te genezen en de ander nog zieker te maken dan hij al was?

- De dokter.

[e] - En wie kan zeelieden het best helpen of in gevaar brengen, als het mis dreigt te gaan op zee?

- De schipper.

- Hoe zit het nu met de rechtvaardige mens? Hoe moet deze handelen, welk doel moet hij nastreven om zijn vrienden zoveel mogelijk te helpen en zijn vijanden zoveel mogelijk tegen te werken?

- Hij moet bondgenoot zijn van zijn vrienden en vechten tegen zijn vijanden, lijkt me.

- Ja, maar voor gezonde mensen, mijn beste Polemarchos, is de dokter van geen nut.

- Dat is waar.
- Mensen die niet op zee zijn, hebben weinig aan een schipper.
- Nee.
- En als er geen oorlog is, is de rechtvaardige mens dan ook nutteloos?
- Dat beslist niet.
[333a] - Dus ook in vredestijd is rechtvaardigheid nuttig.
- Zeker.
- Maar dat is landbouw ook, nietwaar?
- Ja.
- Om te oogsten, zeker.
- Ja.
- En de schoenmakerskunst?
- Die is ook nuttig.
- Om schoenen te maken, neem ik aan dat ge zult zeggen.
- Precies.
- Vertel eens, waar is rechtvaardigheid dan goed voor in vredestijd?
- Om overeenkomsten te sluiten, Sokrates.
- Bedoelt ge met overeenkomsten gezamenlijke ondernemingen of iets anders?
- Gezamenlijke ondernemingen natuurlijk.
[b] - Is de rechtvaardige mens een goede en nuttige kameraad om mee te dammen, of is de dammer dat?
- De dammer.
- Is voor het plaatsen van bakstenen en natuurstenen de rechtvaardige mens nuttiger en beter dan de aannemer?
- Waarachtig niet.
- Maar in welke gezamenlijke onderneming is het beter om met rechtvaardige mensen samen te werken dan met de citerspeler? Niet in het citerspel, want daar is de citerspeler beter in.

- In geldzaken, dunkt me.
- Behalve misschien, Polemarchos, als het om een geld- [c] zaak gaat, waarin men samen een paard kan kopen of verkopen. Dan zou ik toch het liefst een paardenkenner bij me hebben. Gij niet soms?
- Dat spreekt vanzelf.
- En als het gaat om het kopen van een schip, de scheepsbouwer of de schipper.
- Dat lijkt mij wel.
- Als mensen goud of zilver samen besteden, wanneer is de rechtvaardige mens dan van meer nut dan een ander?
- Wanneer het veilig bewaard moet worden, Sokrates.
- Bedoelt ge: als niemand er gebruik van maakt en het maar blijft liggen?
- Zeker.
- Dus als geld van geen enkel nut meer is, is rechtvaardigheid wel van nut?
[d] - Daar komt het op neer, ja.
- En ook als een snoeimes veilig bewaard moet worden, komt rechtvaardigheid de gemeenschap en het individu goed van pas. Maar wanneer het mes gebruikt wordt, kennis van de wijnbouw, nietwaar?
- Zonder twijfel.
- Ge beweert dan zeker ook dat voor het bewaren van een schild en een lier, zonder dat ze gebruikt worden, de rechtvaardigheid van nut is en bij gebruik ervan de krijgskunst en de muziek?
- Zeker.
- In alle andere gevallen is rechtvaardigheid dus eveneens nutteloos als iets in gebruik is en nuttig als dat niet zo is, nietwaar?
- Daar lijkt het wel op.
[e] - Dan kan rechtvaardigheid niet veel bijzonders zijn, m'n beste, als zij kennelijk alleen maar nuttig is voor

dingen die geen nut hebben. Maar nu het volgende: is iemand die heel goed kan stompen en slaan in een vuistgevecht of zoiets, ook niet degene die de slagen het best kan ontwijken?
- Zeker.
- En iemand die zich goed tegen ziekte kan wapenen, weet die ook niet heel goed hoe je ongemerkt een ziekte bij iemand kan veroorzaken?
- Dat denk ik wel.
[334a] - Een ander voorbeeld: wie zelf goed een legerkamp kan bewaken, kan ook goed het kamp van de vijand binnensluipen en heimelijk hun plannen en gangen uitvinden.
- Zeker.
- Dus als iemand uitstekend kan bewaken, kan hij ook heel goed stelen.
- Dat lijkt wel zo.
- Als de rechtvaardige mens dus goed is in het bewaren van geld, is hij ook goed in het stelen ervan.
- Dat is de conclusie van het betoog, zei hij.
- Het lijkt er dus op dat de rechtvaardige mens uiteindelijk een soort dief is. Het zou wel eens kunnen dat [b] ge dat van Homeros hebt opgestoken. Die spreekt immers ook vol waardering over Autolykos, Odysseus' oom van moeders kant, als hij zegt dat deze alle mensen overtrof in dieverij en woordbreuk. Rechtvaardigheid blijkt dus volgens u, Homeros en Simonides een soort handigheid in het stelen te zijn, met dien verstande, dat het vrienden bevoordeelt en vijanden benadeelt. Dat is toch wat ge zegt?
- Nee, dat niet, zei hij, maar ik weet bij God niet meer wat ik wel gezegd heb. Een ding houd ik echter vol: rechtvaardigheid is vrienden tot voordeel en vijanden tot nadeel.

[c] - Bedoelt ge met vrienden al degenen die de naam waard lijken, of diegenen die hem werkelijk waard zijn, ook al lijkt het soms van niet? Diezelfde vraag geldt ook voor vijanden.
- Je kunt er toch van uitgaan, zei hij, dat mensen diegenen tot hun vrienden rekenen die ze goed vinden en diegenen tot hun vijanden die ze slecht vinden?
- Mensen vergissen zich hierbij toch wel eens? Vaak houden ze iemand voor waardevol die het niet is, en het omgekeerde komt ook vaak voor.
- Dat is zo.
- In hun ogen zijn goede mensen dan vijanden en slechte mensen vrienden, nietwaar?
- Zeker.
- Handelen ze dan nog steeds rechtvaardig, als ze slechte mensen van dienst zijn en goede mensen slecht behandelen?
[d] - Blijkbaar wel.
- Anderzijds zijn goede mensen rechtvaardig en zij kunnen geen onrecht doen.
- Dat is waar.
- Als uw redenering juist is, dan is het rechtvaardig om mensen kwaad te doen die zelf nooit een vlieg kwaad doen.
- O nee, Sokrates, zei hij, dat zou een redenering van niets zijn.
- Is het dan wel rechtvaardig om onrechtvaardige mensen slecht te behandelen en rechtvaardige mensen van dienst te zijn? vroeg ik.
- Dat klinkt heel wat beter, ja.
- Al diegenen die zich in de mensen vergissen, Polemarchos, handelen dus rechtvaardig als ze hun vrienden, die [e] immers niet deugen, slecht behandelen en hun vijanden, die goede mensen zijn, van dienst zijn. Zodoende komen

we tot een conclusie die lijnrecht staat tegenover onze interpretatie van Simonides' woorden.
- Zeker, zei hij, dat is zo. Maar dan moeten we ons uitgangspunt wijzigen. Blijkbaar zijn we niet uitgegaan van de juiste definitie van 'vriend' en 'vijand'.
- Welke definitie was dat dan. Polemarchos?
- Dat wie waardevol lijkt, een vriend is.
- Waarin moeten we dat dan veranderen? vroeg ik.
[335a] - Wie niet alleen waardevol lijkt maar het ook is, is een vriend. Wie het wel lijkt maar het niet is, is geen vriend. En zo definieren we ook het begrip 'vijand'.
- Als ge het zo stelt, is een goed mens altijd een vriend en een slecht mens altijd een vijand.
- Ja.
- Ge wilt dus dat we iets toevoegen aan onze eerdere omschrijving van rechtvaardig handelen, die luidde: 'Het is rechtvaardig je vrienden goed te behandelen en je vijanden slecht'. Nu voegen we daaraan toe dat het rechtvaardig is je vrienden goed te behandelen als ze goed zijn en je vijanden slecht als ze slecht zijn. Is dat juist?
[b] - Nou en of dat juist is, zei hij. Dat hebt ge goed gezegd.
- Kan een rechtvaardig mens iemand anders eigenlijk wel slecht behandelen? vroeg ik.
- Zeker wel, zei hij, dat is zelfs zijn plicht, als het om slechte mensen gaat die zijn vijanden zijn.
- Als je paarden slecht behandelt, worden ze dan beter of slechter?
- Slechter.
- Een slechter paard of een slechtere hond?
- Een slechter paard.
- En als je honden slecht behandelt, krijg je slechtere honden en geen slechtere paarden, nietwaar?

[c] - Uiteraard.
- Dit geldt toch ook voor mensen, mijn beste? Die worden er toch ook niet beter op, betere mensen wel te verstaan, als ze slecht worden behandeld?
- Nee.
- Maar een goed mens is iemand die rechtvaardig handelt, nietwaar?
- Uiteraard.
- Wie mensen slecht behandelt, maakt hen onrechtvaardiger dan ze waren.
- Blijkbaar wel.
- Kunnen musici door muziek te maken anderen onmuzikaal maken?
- Nee, dat kan niet.
- Kunnen ruiters anderen het paardrijden afleren door hun hun rijkunst te tonen?
- Nee.
- Kunnen rechtvaardige mensen anderen onrechtvaar- [d] dig maken door rechtvaardig te handelen? Kort en goed: kunnen goede mensen anderen slecht maken door goed te handelen?
- Nee, dat is onmogelijk.
- Zo brengt ook hitte geen afkoeling teweeg, maar het tegendeel.
- Ja.
- En droogte brengt geen vochtigheid teweeg, maar het tegendeel.
- Zeker.
- Een goed mens doet geen kwaad, maar het tegendeel ervan.
- Dat blijkt wel.
- Is een rechtvaardig mens goed?
- Zeker.
- Dan doet een rechtvaardig mens niemand kwaad,

Polemarchos, of hij nu een vriend voor zich heeft of niet. Maar zijn tegenpool, de onrechtvaardige, doet wel kwaad.
[e] - Dat lijkt me helemaal juist, Sokrates, zei hij.
- Als iemand nu zegt dat het rechtvaardig is aan eenieder te geven wat men hem verschuldigd is, en daarmee bedoelt dat de rechtvaardige mens zijn vijanden ellende moet bezorgen en zijn vrienden van dienst moet zijn, dan is er geen wijs mens aan het woord, want dat is niet waar. Het is namelijk duidelijk geworden dat een rechtvaardig mens niemand kwaad doet.
- Inderdaad, zei hij.
- Dus gij en ik komen in verzet, hernam ik, als iemand beweert dat Simonides, Bias, Pittakos of een ander wijs en verlicht mens dit gezegd zou hebben.
- Ik ben bereid u in dit verzet te steunen, zei hij.
[336a] - Weet ge wie volgens mij heeft verzonnen dat het rechtvaardig is je vrienden terwille te zijn en je vijanden kwaad te doen? vroeg ik.
- Nee, zei hij, wie dan?
- Ik zou zeggen dat het Periander is geweest, of anders Perdikkas, Xerxes, Ismenias uit Thebe of een andere rijkaard die dacht dat hij het in de wereld te vertellen heeft.
- Ge slaat de spijker op zijn kop, zei hij.
- Goed, zei ik, als dit dan geen goede definitie is van rechtvaardigheid of van rechtvaardig handelen, welke andere uitleg is er dan nog?
[b] Nu had Thrasymachos ons al een aantal keren willen onderbreken, maar de andere toehoorders hadden hem daarvan weerhouden om de discussie in haar geheel te kunnen volgen. Na mijn woorden viel er echter een stilte en toen hield hij zich niet meer in. Hij stormde op ons

af als een wild dier dat ons wilde verscheuren en Polemarchos en ik wisten van angst niet waar we blijven moesten. Hij bleef midden in de kring staan en brulde:
[c] - Wat is dat nu voor geleuter de hele tijd, Sokrates? Wat zit ge toch met z'n allen braaf ja tegen elkaar te knikken? Als ge echt wilt weten wat rechtvaardig handelen is, moet ge iemand niet alleen maar vragen stellen en hem dan triomfantelijk schaakmat zetten, in de wetenschap dat het gemakkelijker is vragen te stellen dan antwoord [d] te geven. Geef zelf eens antwoord en vertel wat gij nu onder rechtvaardig handelen verstaat. En dan niet in de trant van: 'Je moet doen wat nodig is', 'Je moet doen wat zinvol is', 'Je moet doen wat nuttig is', 'Je moet efficient handelen', 'Je moet handelen naar de omstandigheden'. Wees duidelijk en zeg precies wat ge bedoelt, want met die onzin neem ik geen genoegen.

Ik was ondersteboven van zijn woorden. Trouwens, ik werd al bang als ik naar hem keek, en ik weet zeker: als ik hem niet eerder in de gaten had gehad, had ik geen woord meer kunnen uitbrengen. Maar ik had al op hem [e] gelet vanaf het moment dat hij zich aan ons gesprek begon te ergeren. Daarom was ik in staat hem van repliek te dienen, en nog wat beverig van de schrik zei ik:
- Thrasymachos, wees niet boos op ons. Want als mijn vriend hier en ik fouten maken in onze redenering, dan doen we dat echt niet met opzet. Stel dat we op zoek waren naar goud, dan zoudt ge toch ook niet denken dat wij elkaar zouden ontzien en onze kansen zouden bederven om het te vinden? Zouden we dan wel zo dom zijn elkaar te ontzien, nu we op zoek zijn naar rechtvaardigheid, een veel groter goed dan al het goud van de wereld? Zouden we niet ons uiterste best doen om te [337a] ontdekken wat dat precies is? Het past knappe koppen

zoals gij eerder ons met medelijden te behandelen dan boos op ons te worden.

Toen hij dat hoorde begon hij hard te lachen en zei smalend:
- Bij Herakles, daar hebben we de bekende ironie van Sokrates weer. Ik wist het wel. Ik heb de anderen hier voorspeld dat gij u wel weer van de domme zoudt houden, als het op antwoorden aankwam. Gij doet alles liever dan een normaal antwoord geven, als iemand u iets vraagt.
- En gij zijt heel handig, Thrasymachos, zei ik. Als je [b] iemand vraagt hoeveel twaalf is en je zegt daar meteen bij: 'En kom me niet aan met het verhaal dat het tweemaal zes, drie keer vier, zes maal twee of vier maal drie is, want zulke onzin accepteer ik niet, beste man', dan is het u heus wel duidelijk dat geen mens antwoord kan geven op een vraag die zo wordt gesteld. Stel dat hij u had gevraagd: 'Wat bedoelt ge, Thrasymachos? Mag ik u zulke antwoorden niet geven? Zelfs als het goede antwoord daar toevallig bij is, moet ik dan toch iets anders [c] zeggen dan de waarheid? Of begrijp ik u niet goed, mijn beste?' Wat zoudt ge daar dan op hebben gezegd?
- Welja, zei hij, alsof dat hetzelfde is.
- Zeker wel, antwoordde ik, maar al is het niet zo, als degene aan wie de vraag wordt gesteld, de indruk heeft dat het wel zo is, dan zal hij ons toch het antwoord geven dat hem juist lijkt, om het even of we het hem zouden verbieden of niet?
- Gaat gij dat soms ook doen, vroeg hij, van die antwoorden geven die ik niet wil horen?
- Het zou me niet verbazen als ik tot de conclusie zou komen dat ik dat maar moest doen.
[d] - Maar wat nu, ging hij verder, als ik een definitie van

rechtvaardigheid kan geven die heel anders is en beter dan die van zojuist, wat zou u dat dan waard zijn?
- Ik zou de prijs willen betalen die een leek daarvoor over moet hebben, antwoordde ik. Een leek moet de moeite nemen om bij een deskundige in de leer te gaan en dat is ook wat ik ervoor over heb.
- Wat zijt gij toch naief, zei hij. De wil om te leren is niet genoeg, ge moet met geld komen.
- Goed, zei ik, ik zal betalen wanneer ik geld heb.
- Dat is er, zei Glaukoon. Als geld een punt is, Thrasymachos, spreek dan verder. We leggen allemaal wel wat bij voor Sokrates.
[e] - Ik zie het al helemaal voor me, zei hij, dan kan Sokrates doen wat hij altijd doet: zelf geen antwoord geven, maar wachten op wat de tegenpartij zegt en dat op losse schroeven zetten.
- Maar mijn beste man, sprak ik, hoe zou ik u antwoord kunnen geven? Om te beginnen geef ik toe dat ik niets van het onderwerp afweet, en als ik dan toch begin te hopen dat ik er een beetje van heb begrepen, krijg ik zelfs van een man als u niet eens de kans om te zeggen [338a] wat ik denk. Nee, daarom lijkt het me logischer dat gij spreekt, want gij zegt dat ge het weet en kunt vertellen. Het woord is dus aan u. Doe me het genoegen antwoord te geven en misgun Glaukoon hier en de anderen de gelegenheid niet iets op te steken.
Na mijn woorden drongen Glaukoon en het hele gezelschap er bij hem op aan om te spreken. Het was duidelijk dat Thrasymachos graag wilde spreken om ons te imponeren, want hij geloofde dat hij een schitterende oplossing had. Maar hij deed toch alsof hij erop stond dat ik de antwoordende partij zou zijn. Ten slotte gaf hij toe en zei:

[b] - Dat is de wijsheid van Sokrates: zelf wil hij anderen niets leren, maar wel wil hij rondlopen en van hen leren, zonder daar als dank iets voor te betalen.
- Dat ik van anderen leer, klopt, Thrasymachos, antwoordde ik, maar wanneer ge opmerkt dat ik er niets voor teruggeef, hebt ge het bij het verkeerde eind. Ik betaal zoveel ik kan. Ik kan dat echter alleen met prijzende woorden doen, want geld heb ik niet. Hoe graag ik de loftrompet steek, als ik vind dat iemand goed spreekt, zult ge dadelijk merken, als ge antwoord hebt gegeven. Ik denk namelijk dat ge goede dingen zult zeggen.
[c] - Luister dan, zei hij. Ik stel dat rechtvaardigheid niets anders is dan het recht van de sterkste. Waar blijft ge nu met uw lof? Die houdt ge zeker voor u.
- Ik moet toch eerst weten wat ge bedoelt, antwoordde ik. Nu begrijp ik u nog niet. Gij noemt rechtvaardig wat in het belang is van de sterkste. Wat bedoelt ge daar in vredesnaam mee, Thrasymachos? Ge wilt toch niet [d] beweren dat de biefstuk die bevordelijk is voor de conditie van Poulydamas de worstelaar, die sterker is dan wij, daarom ook voor ons zwakkeren goed is, zodat we rechtvaardig handelen als we biefstuk eten?
- Schaamt ge u niet, Sokrates, dat ge mijn bewering in zo'n ongunstig daglicht stelt? riep hij uit.
- Helemaal niet, mijn beste, zei ik, dan moet ge maar duidelijker zijn.
- Weet ge niet, zei hij, dat sommige staten bestuurd worden door een alleenheerser, andere door een democratische regering en weer andere door een aristocratie?
- Zeker wel.
- En is het niet de regering die in iedere staat de macht heeft?
[e] - Zeker.
- En iedere regering stelt de wetten vast met het oog op

het eigen voordeel: een democratie democratische wetten, een tirannie tirannieke wetten, enzovoort. Zodoende stellen zij hun onderdanen de wet die hun tot voordeel strekt, en wie zich daaraan onttrekt, wordt gestraft als wetbreker en misdadiger. En dat, beste man, is wat ik [339a] bedoel, als ik zeg dat in alle staten hetzelfde uitgangspunt voor rechtvaardigheid bestaat, namelijk het belang van de gevestigde orde, want die heeft de macht. Een redelijk denkend mens komt dus tot de conclusie dat het recht overal gelijk is aan het recht van de sterkste.

- Nu weet ik wat ge bedoelt, zei ik, maar of het waar is, is nog maar de vraag. Eigenbelang dus, Thrasymachos, dat is ook uw antwoord op de vraag wat recht is. Van mij wilde ge notabene dat antwoord niet accepteren. We voegen er echter nog iets aan toe: het gaat om het eigen- [b] belang van degene die het machtigst is.

- Dat vindt ge zeker maar een detail, zei hij.

- Of het een detail is, is niet duidelijk. Het is wel zo dat we moeten onderzoeken of het wel waar is wat ge beweert. Ik ben het niet met u eens dat recht hetzelfde is als eigenbelang, maar gij vult nu aan dat het gaat om het belang van de sterkste. Ook daarvan ben ik nog niet zo zeker. Daar moeten we nog eens naar kijken.

- Doe dat maar, zei hij.

- Goed, zei ik. Vertel me eens, ge beweert toch ook dat gehoorzamen aan het gezag rechtvaardig is?

[c] - Ja.

- Zijn de machthebbers in elke staat onfeilbaar of is het mogelijk dat zij zich soms vergissen?

- Zeker, zei hij, dat is mogelijk.

- Dus als zij wetten gaan opstellen, maken zij de ene keer rechtvaardige wetten en de andere keer onrechtvaardige.

- Dat denk ik ook.

- Rechtvaardig is dan wat in hun voordeel en onrechtvaardig wat in hun nadeel is. Of bedoelt ge dat niet?
- Jawel.
- Hun onderdanen moeten doen wat ze zeggen en dat is dan rechtvaardig gedrag.
[d] - Natuurlijk.
- Volgens uw redenering is het dan niet alleen rechtvaardig om te doen wat in het voordeel van de sterkste is, maar ook om het tegenovergestelde te doen, dus wat in zijn nadeel is.
- Wat zegt ge nu? zei hij.
- Wat ge zelf ook zegt, denk ik. Laten we er nog eens beter naar kijken. We waren het erover eens dat de machthebbers soms hun eigen belang over het hoofd zien, als zij hun onderdanen iets opdragen, en ook dat de onderdanen zich rechtvaardig gedragen, als ze alles doen wat de machthebbers hun opdragen. Dat is toch zo?
- Ik dacht van wel, zei hij.
[e] - Maar dan is het volgens u ook rechtvaardig om dingen te doen waar de machthebbers en de sterksten geen baat bij hebben, zei ik, en wel als ze zich vergissen en opdrachten geven die in hun eigen nadeel zijn. Want ge hebt zelf gezegd dat het alleen rechtvaardig is om te doen wat door de machthebbers wordt opgedragen. Anders, mijn alwijze Thrasymachos, moeten we tot de conclusie komen dat het in zo'n geval juist niet rechtvaardig is om te doen wat gij zegt, want dan zouden de onderdanen een opdracht uitvoeren waar de machthebbers geen belang bij hebben.
[340a] - Bij God, ja, Sokrates, zei Polemarchos. Dat is zonneklaar.
- Zeker als gij het nog eens beaamt, interrumpeerde Kleitophoon.

- Er valt niets te beamen, zei Polemarchos, want Thrasymachos geeft zelf toe dat machthebbers soms opdracht geven tot dingen die slecht voor henzelf zijn en dat het voor de onderdanen rechtvaardig is die uit te voeren.
- Dat was toch ook het uitgangspunt van Thracymachos, Polemarchos?
- Ja, Kleitophoon, maar hij heeft ook vastgesteld dat recht-vaardig handelen altijd het belang van de macht- [b] hebbers dient, en nadat hij tot die twee conclusies was gekomen, heeft hij ook nog ingestemd met de vaststelling dat machthebbers hun onderdanen soms dingen laten doen die niet in het belang van de machthebbers zelf zijn. Uit die bevindingen volgt dat het net zo rechtvaardig is om in het belang van de macht-hebbers te handelen als hen tegen te werken.
- Ja, zei Kleitophoon, maar met het belang van een machthebber bedoelde hij wat volgens die machthebber zelf in zijn eigen belang is. Dat is wat de onderdaan moet doen en dat noemt hij rechtvaardig handelen.
- Maar dat heeft hij niet gezegd, zei Polemarchos.
[c] - Dat doet er niet toe, Polemarchos, zei ik. Als Thrasymachos het nu zo bedoelt, zullen wij het zo opvatten. Zeg me eens, Thrasymachos, is uw definitie van rechtvaardig handelen: doen wat volgens de machthebber zelf in zijn belang is, of dat nu wel zo is of niet? Zullen we zeggen dat ge dat bedoelt?
- Helemaal niet, zei hij. Denkt ge dat ik iemand die zich vergist, voor een machthebber houd op het moment dat hij zich vergist?
- Ik dacht zeker dat ge dat bedoelde, zei ik, toen ge toe- [d] gaf dat machthebbers niet onfeilbaar zijn en ook wel eens fouten maken.
- Dat komt omdat ge zo'n meester zijt in het verdraaien

van woorden, Sokrates. Neem het eerste het beste voorbeeld: noemt ge iemand nog een dokter op het moment dat hij zich vergist bij het behandelen van zieken? Of is iemand die een fout maakt in een berekening nog een wiskundige op het moment dat hij zich vergist? Toch zeggen we letterlijk: 'De dokter of de wiskundige of de [e] schoolmeester maakt een fout'. Maar in werkelijkheid denk ik dat geen van hen ooit een fout maakt, zodat precies geredeneerd - en zo'n pietje precies zijt ge wel - geen enkele vakman fouten maakt. Als iemand zich vergist, komt dat omdat zijn kennis hem in de steek laat en dan is hij gelijk geen vakman meer. Dus geen enkele vakman of wijze vergist zich, en ook de machthebber niet, zolang hij aan de macht is. Iedereen zegt: 'De arts heeft zich vergist' of: 'De machthebber heeft zich vergist', en daarom gaf ik dat antwoord, maar de meest precieze formulering is dat een machthebber zich niet vergist, als hij [341a] maar werkelijk de macht heeft. Omdat hij zich niet vergist, stelt hij de wet die voor hemzelf het beste is, en degene over wie hij de macht heeft, moet doen wat hij zegt. Dus ik herhaal wat ik in het begin al heb gezegd: het is rechtvaardig om datgene te doen wat in het belang van de machthebbers is.

- Goed, Thrasymachos, zei ik, dus ik verdraai uw woorden?
- Ja zeker, zei hij.
- Gij denkt dat ik die vragen stelde, omdat ik u in de val wilde lokken, nietwaar?
- Daar ben ik zeker van, zei hij. Maar daar schiet ge niets mee op, want ik laat me niet achteloos door u in de [b] val lokken en ik laat me zeker niet ongemerkt door uw geredeneer schaakmat zetten.
- Dat zal ik ook niet proberen, beste vriend, zei ik. Zoiets moet zich in ons gesprek ook niet meer voordoen

en daarom: vertel me eens precies welke betekenis ge aan 'machthebber' of 'sterkste' toekent. Moeten we aan de gewone betekenis denken of aan de welomschreven betekenis die gij eraan geeft, als ge zegt: 'Het is rechtvaardig dat de zwakste het belang van de sterkste dient'.
- Ik heb het over de machthebber in de meest welomschreven betekenis, zei hij. Lok me nu maar in de [c] val, verdraai mijn woorden maar, als ge kunt. Mij krijgt ge niet klein. Dat lukt u niet.
- Denkt ge dat ik zo dwaas ben? vroeg ik. Ik zou net zo lief een leeuw scheren als Thrasymachos treiteren.
- Ge probeerde het anders wel, zei hij, maar dat liep op niets uit.
- Nu is het wel genoeg, zei ik. Vertel eens, is een arts in de betekenis van het woord die ge zonet hebt gegeven, een geldwolf of een genezer van zieken? Bepaal u tot echte artsen.
- Hij geneest zieken, zei hij.
- En een schipper? Is een echte schipper baas over zijn schepelingen of is hij zelf een schepeling?
[d] - Hij is de baas.
- Dat komt niet omdat hij vaart op een schip, want een schepeling kun je hem niet noemen. Dus hij heet niet schipper omdat hij vaart, maar omdat hij zijn vak kent en baas is over zijn schepelingen.
- Dat is waar, zei hij.
- Iedere schepeling heeft daar immers belang bij, nietwaar?
- Zeker.
- Elk vak heeft ten doel te bepalen wat in het belang van de gebruikers is, en dat belang te dienen.
- Inderdaad.
- Is er bij enig vakgebied nog een ander belang in het spel dan het nastreven van perfectie?

[e] - Waarom vraagt ge dat?
- Het is alsof gij mij zoudt vragen: 'Heeft het lichaam genoeg aan zichzelf of heeft het van alles nodig?' Dan zou ik zeggen: 'Het heeft wel degelijk van alles nodig'. Daarom is de geneeskunde ook uitgevonden. Het lichaam is namelijk behoeftig en kan niet op zichzelf staan en dus is die wetenschap ontwikkeld om het lichaam gezond te houden. Vindt ge dat juist geformuleerd of niet?
[342a] - Ik wel, zei hij.
- Goed. Kan de geneeskunde ook niet op zichzelf staan? Is er enig vakgebied denkbaar dat niet op zichzelf kan staan? Een oog is afhankelijk van het gezichtsvermogen en het oor van het gehoor, maar is een vakgebied ook van zoiets afhankelijk om aan zijn doel te kunnen beantwoorden? Schuilt er in vakkennis altijd iets onvolmaakts, waardoor er steeds kennis uit een ander vak nodig is om te bepalen wat er moet gebeuren? En dat [b] andere vak kan ook niet op eigen benen staan. Op die manier is het eind toch zoek? Maar misschien heb je aan het vakgebied zelf genoeg om te bepalen wat nodig is. Misschien kan vakmanschap wel degelijk volmaakt zijn, waardoor het geen behoefte meer heeft aan kennis van binnen of buiten het vakgebied. Het beoefenen van vakmanschap is uitsluitend gericht op het belang van degene die ermee is gediend. Is vakmanschap niet iets onfeilbaars en volmaakts, omdat het bestaat uit kennis? We spreken alleen over vakmanschap in de volledige betekenis van het woord en die betekenis moet ge er ook aan blijven geven. Is het waar wat ik zeg of niet?
- Dat moet wel, zei hij.
[c] - De geneeskunde dient dus niet haar eigen belang, maar dat van het lichaam.
- Ja, zei hij.
- En de verzorging van paarden is niet gericht op de

verzorging, maar op de paarden. Geen enkel vak is een doel op zich, want waar is dat goed voor? Het is gericht op het belang van degene die ermee is gediend.
- Dat is wel gebleken, zei hij.
- Goed, Thrasymachos. Nu stelt een vakman altijd regels en wetten vast en in die zin heeft hij de macht over zijn vakgebied.
Daar stemde hij mee in, zij het schoorvoetend.
[d] - Dan dienen de richtlijnen die door kennis worden ingegeven, niet het belang van de machthebbers, maar dat van de onderdanen die doen wat hun wordt gezegd.
Ook daar stemde hij mee in, al sputterde hij nog wel wat tegen.
Toen dat voorbij was, zei ik:
- Zal een arts, naarmate hij een echte arts is, zijn eigen belangen behartigen als hij iets voorschrijft, of die van de zieke? De arts in de volledige betekenis van het woord heeft immers macht over lichamen, hadden we vastgesteld, en hij is geen geldwolf.
Daar waren we het toch over eens?
Dat gaf hij toe.
[e] - Ook een schipper in de ware betekenis van het woord is baas over zijn schepelingen, nietwaar?
Daar was hij het mee eens.
- Deze schipper zal niet zijn eigen belang voor ogen houden, als hij het bevel voert, maar dat van de schepelingen over wie hij het bevel voert.
Hij gaf het toe, zij het met moeite. Ik hernam:
- Zo zal de machthebber, voor zover hij echt machthebber is, in geen geval zijn eigen belang behartigen, als hij een opdracht geeft, maar dat van de onderdanen die hij dient. Hun belang en hun noden heeft hij op het oog bij alles wat hij zegt en doet.

[343a] Toen we op dat punt gekomen waren en het voor ieder-

een overduidelijk was dat de definitie van rechtvaardigheid in het tegendeel was omgeslagen, gaf Thrasymachos geen antwoord meer, maar zei:
- Zeg me eens, Sokrates, hebt ge geen kindermeisje?
- Wat bedoelt ge daarmee? vroeg ik. Waarom antwoordt ge niet in plaats van zoiets te vragen?
- Omdat ze u met een snotneus laat rondlopen en hem niet afveegt, hoewel dat hard nodig is. Uw hoofd zit zo vol dat ze u niet eens het verschil kan bijbrengen tussen herders en schapen, zei hij.
- Waarom zegt ge dat eigenlijk? vroeg ik.
[b] - Omdat ge denkt dat herders het belang van hun schapen en koeien op het oog hebben en hen weiden en verzorgen met een ander oogmerk dan het belang van hun meesters en van henzelf. Zo gaat ge er ook van uit dat de stadsbestuurders die echt de touwtjes in handen hebben, anders denken over hun onderdanen dan iemand die met zijn kudde te maken heeft. Ge denkt dat ze dag en nacht over iets anders denken dan over de wijze waarop ze [c] hun eigen belangen kunnen behartigen. En ge zijt zo ver afgedwaald, als het gaat om rechtvaardigheid, recht, onrechtvaardigheid en onrecht, dat ge niet weet dat rechtvaardigheid en recht in werkelijkheid het belang van een ander dienen, namelijk dat van de sterksten en de machthebbers, en het onontkoombare nadeel met zich meebrengen van degene die moet gehoorzamen en ondergeschikt is. Onrechtvaardigheid daarentegen is het deel van degenen die goedaardig en rechtvaardig zijn en in hun onderworpenheid doen wat in het belang van de [d] sterkste is. Zij maken hem gelukkig door hem van dienst te zijn, waarbij zij zichzelf allerminst een dienst bewijzen.
Ge moet de zaak maar zo bekijken, goedzak van een Sokrates: een rechtvaardig mens trekt altijd aan het kort-

ste eind tegenover een onrechtvaardig mens. Neem alleen al zakelijke ondernemingen waar zij gemeenschappelijk aan deelnemen: ge zult nooit beleven dat de rechtvaardige bij het beeindigen van een samenwerkingsverband beter af is dan de onrechtvaardige. Hij wordt er altijd slechter van. Ook in de verhoudingen met de overheid geldt dit. Als het aankomt op het betalen van belasting, moet een eerlijk mens voor hetzelfde bezit meer inbrengen dan de ander, en als er iets uit te [e] delen valt, vist de rechtvaardige achter het net, terwijl de onrechtvaardige de buit binnenhaalt. En als beiden een ambt bekleden, loopt de rechtvaardige, nog afgezien van enig ander nadeel, de kans dat zijn bezittingen verwaarloosd worden en in verval raken, omdat hij vanwege zijn rechtvaardige inborst niet wil profiteren van de gemeenschap. Daar komt nog bij dat hij zich gehaat maakt bij familie en bekenden door zijn onwil om hen te helpen, als dat niet strookt met de regels. Maar de onrechtvaardige mens overkomt juist het tegenovergestelde. Ik bedoel dan natuurlijk de man van wie ik zojuist zei dat hij [344a] in de gelegenheid is op grote schaal te profiteren. Kijk maar naar hem, als ge wilt weten hoeveel voordeliger het is voor de individuele burger om misdadiger te zijn dan eerlijk man.

Het allerduidelijkst kunt ge dat zien aan de volmaaktste vorm van misdaad, die de misdadiger het hoogste geluk brengt en zijn slachtoffers en degenen die niet met hem mee willen doen, de grootste ellende. Ik heb het over de tirannie, waarbij andermans goed direct of indirect [b] wordt afgepakt, ongeacht of het nu van een priester of van een leek is, aan een individu of aan de staat toebehoort, en dat gebeurt niet op zo'n kleine schaal, welnee: in een klap! Een vergrijp levert afzonderlijk straf op, als je betrapt wordt, en je krijgt de ergste scheldwoorden

naar je hoofd geslingerd. Heiligschenner, mensenrover, inbreker, zwendelaar, dief word je genoemd, als je een misdaad begaat. Maar als je niet alleen aan de bezittingen komt van je medeburgers, maar ook henzelf nog onderwerpt en tot je slaven maakt, dan is het afgelopen met de scheldwoorden en word je een godgezegende [c] geluksvogel genoemd, niet alleen door je medeburgers, maar door ieder die weet wat voor misdaden je zoal hebt begaan. Want de mensen vinden het helemaal niet erg om een misdaad te plegen, maar wel om er het slachtoffer van te worden en daarom schelden ze. Dus, Sokrates, de misdaad geeft je meer kracht, meer vrijheid en meer macht dan je goede gedrag, als je het op de juiste manier aanpakt, en zoals ik in het begin al zei: rechtvaardig is het om te gehoorzamen aan de machthebbers en onrechtvaardig om te doen wat voor jezelf goed en voordelig is.

[d] Na die woorden was Thrasymachos van plan weg te gaan. Als een badknecht had hij zijn woordenvloed over onze oren uitgestort. Het gezelschap liet hem echter niet gaan en drong erop aan dat hij zou blijven en zijn uitspraken zou toelichten. Ook ikzelf liet me allerminst onbetuigd en zei:

- Dat is toch te gek, Thrasymachos, ons met zo'n denkbeeld op te schepen en weg te lopen voordat ge ons vol- [e] doende duidelijkheid hebt verschaft of er zelf achter zijt gekomen of ge gelijk hebt. Denkt ge soms dat het een onbeduidende kwestie is die ge probeert op te lossen? Hebben we het niet over een richtsnoer voor heel je leven, waarbij ieder die het opvolgt veel baat kan vinden?

- Denk ik er soms anders over? merkte Thrasymachos op.

- Daar lijkt het wel op, zei ik, en anders geeft ge niet om

ons. Dan laat het u koud of we een slecht of een goed leven zullen leiden, onbekend als we zijn met wat gij [345a] beweert te weten. Toe, mijn beste, neem de moeite het ons uit te leggen. Het zal u trouwens geen windeieren leggen, als ge ons deze dienst bewijst, in aanmerking genomen met hoevelen we zijn. Ik kan u verzekeren dat ikzelf nog niet overtuigd ben. Ik denk niet dat onrechtvaardigheid meer loont dan rechtvaardigheid, zelfs niet als het om een oneerlijk mens gaat die de vrije teugel krijgt en zijn grillen kan botvieren. Nee, mijn beste, al zijn er onrechtvaardige mensen die erin slagen misdaden te plegen, in het geheim of met geweld, dan nog ben ik er niet van overtuigd dat hun levenswijze de voorkeur [b] verdient boven rechtvaardig gedrag. Misschien ben ik niet eens de enige in dit gezelschap die er zo over denkt. Dus moet ge proberen ons definitief te overtuigen, beste man, dat we er verkeerd aan doen rechtvaardigheid te verkiezen boven onrechtvaardigheid.

- Hoe moet ik u dan overtuigen? sprak hij. Als ge niet overtuigd zijt door wat ik zoeven zei, wat kan ik dan verder nog voor u doen? Moet ik mijn woorden soms in uw hoofd stampen?

- Mijn hemel, alstublieft niet, antwoordde ik. Blijf om te beginnen dezelfde woorden gebruiken die ge steeds hebt gebruikt, en als ge uw terminologie al verandert, [c] doe het dan openlijk en probeer ons niet te bedotten. Kijk eens naar de feiten, Thrasymachos, dan kom ik op de voorbeelden van daarnet terug. Eerst gebruikt ge het woord 'dokter' in de eigenlijke betekenis, maar verderop, toen we het over herders hadden, vond ge het niet meer nodig u aan de eigenlijke betekenis van het woord 'herder' te houden. Ge nam namelijk aan dat een herder die zijn schapen laat grazen, niet het belang van de schapen voor ogen houdt, maar steeds denkt aan een heer-

lijke schapebout, alsof hij een gast is die op het punt staat onthaald te worden. En anders denkt hij volgens [d] u wel aan de verkoop van zijn schapen, alsof hij een handelaar is en geen herder. Nee, een herder houdt zich alleen bezig met zijn kudde. Als hij zijn vak naar behoren beoefent, heeft hij verder niets meer nodig om zijn functie perfect te kunnen vervullen. We zijn het er nu wel over eens dat een leider altijd uit is op het beste voor [e] alles wat aan zijn zorg is toevertrouwd, en dit geldt zowel voor openbare als voor niet-openbare leidinggevende functies. Gelooft ge soms dat de bestuurders in de gemeenschap, de bestuurders in de ware zin des woords, graag aan het bewind komen?

- Mijn hemel, ik geloof het niet alleen, ik weet het zeker, antwoordde hij.

- En als het om andere leidinggevende functies gaat, Thrasymachos, ziet ge dan niet in dat geen mens graag de leiding neemt? Men verlangt dan een beloning, omdat besturen niet voordelig is voor de bestuurder, maar [346a] alleen voor degenen die bestuurd worden. Vertel eens, is het niet zo dat ieder vak zich onderscheidt door zijn eigen functie? Zeg niets tegen uw overtuiging in, mijn beste, dan komen we tenminste ergens.

- Ja, elk vak heeft zijn eigen functie, zei hij.

- Dan heeft elk vak alleen een specifiek, en geen algemeen nut. Zo schenkt de geneeskunde gezondheid, navigatie veiligheid op zee, enzovoort.

- Dat is zo.

- En het vak van loontrekken levert loon op. Dat is [b] immers de functie ervan. Of stelt ge liever geneeskunde gelijk aan navigatie? Ik zal me wat preciezer uitdrukken: als een schipper gezond wordt dank zij de zeereizen die hij maakt, is dat dan een reden om zijn vak geneeskunde te noemen?

- Natuurlijk niet, zei hij.
- Ook loontrekken is geen geneeskunde, ook al verdient iemand gezond en wel de kost. Dat zijt ge toch met me eens, mag ik aannemen.
- Natuurlijk.
[c] - Stelt ge geneeskunde soms gelijk aan loontrekken, omdat men er de kost mee verdient?
- Nee, zei hij.
- Waren we het er niet over eens dat ieder vak zijn eigen nut heeft?
- Jawel, zei hij.
- Alle handwerkslieden verdienen bij het uitoefenen van hun beroep en dat komt niet door de aard van hun beroep.
- Dat is logisch, zei hij.
- We kunnen dan ook stellen dat handwerkslieden het feit dat ze loon ontvangen, te danken hebben aan het feit dat ze buiten hun eigen vak ook nog het loontrekkersvak beoefenen.
Met tegenzin erkende hij dit.
[d] - Dus je verdienste, ofwel je loon, is niet te danken aan je vakkennis. Als je het goed bekijkt, brengt de geneeskunde gezondheid, de loonverdienkunde loon en de huishoudkunde huishoudens voort. De loonverdienkunde heeft genoeg aan zichzelf om loon voort te brengen en zo is het met alle vakgebieden: stuk voor stuk brengen ze alleen datgene voort waaraan ze hun nut ontlenen. Anderzijds, als er geen loon wordt uitbetaald, schiet de vakman dan iets op met zijn vakkennis?
- Dat lijkt mij niet, zei hij.
[e] - Maakt hij zich nuttig, als hij voor niets werkt?
- Dat wel.
- Goed, Thrasymachos. Het is in ieder geval duidelijk dat geen enkele soort vakkennis en geen enkele vorm

van gezag bedoeld is om het eigen belang te dienen, want we hebben al lang vastgesteld dat er op grond van vakkennis of van gezagsverhoudingen voorzieningen worden getroffen en opdrachten worden gegeven in het belang van mensen die moeten gehoorzamen. Hun belang, dus dat van de zwakste, moet worden gediend en niet het belang van de sterkste. Dat is ook de reden, beste Thrasymachos, waarom ik daareven zei dat niemand graag de baas is. Dan moet je immers andermans problemen oplossen en daarvoor vraag je dan ook een belo-
[347a] ning. Iemand die zijn vak goed uitoefent, voert nooit handelingen uit, omdat ze hem het beste uitkomen, en ook zijn opdrachten zijn daar niet op gericht, tenminste als hij opdrachten geeft uit hoofde van zijn vakkennis. Hij richt zich op degene die moet gehoorzamen. Daarom behoren degenen die leiding moeten geven, hun beloning ook vooraf te ontvangen, of deze nu uit geld bestaat of uit waardering. En ze verdienen straf als ze geen leiding willen geven.
- Hoe bedoelt ge dat, Sokrates? vroeg Glaukoon. Ge noemde twee soorten beloning en dat begrijp ik nog, maar wat ge met straf bedoelt en waarom ge die in een adem noemt met beloning, dat ontgaat me.
[b] - Dan ontgaat het u ook wat die beloning betekent voor de mensen die het meest geschikt zijn om leiding te geven. Men beschouwt toch eerzucht en geldzucht als slechte eigenschappen? Dat is trouwens ook zo, nietwaar?
- Jawel, zei hij.
- Daarom willen goede mensen geen leiding geven tegen een vergoeding in geld of in blijken van waardering, zei ik. Ze vinden het niet leuk om huurlingen genoemd te worden, als ze openlijk beloond worden voor het geven van leiding, en zeker niet om dieven genoemd te wor-

den, als ze hun beloning heimelijk innen door gebruik [c] te maken van hun machtspositie. Ze doen het ook niet om de waardering, want die laat hen koud. En dus moeten ze gedwongen worden; er zijn sancties nodig om hen aan te zetten tot leiding geven. Vandaar misschien ook dat het als ongepast wordt gezien om voordat het moment gekomen is, achter een leidinggevende functie aan te gaan.
De grootste straf is door iemand te worden geleid die daarvoor minder geschikt is dan jij, vooral als je dat aan jezelf te wijten hebt. Dat is het schrikbeeld dat geschikte leiders ertoe moet brengen om daadwerkelijk leiding te geven, denk ik. Ze streven niet naar een machtspositie, omdat het iets goeds zou zijn of omdat ze zich daarin zo gelukkig zouden voelen, maar omdat de noodzaak er is [d] en ze zich niet kunnen wenden tot iemand die beter is dan zij, of even goed. Als er een gemeenschap zou ontstaan met alleen maar goede mensen, reken maar dat men dan net zo hard zou proberen de macht te ontlopen als men nu probeert haar te grijpen, en dan zou het ook zonneklaar zijn dat een machthebber in de ware betekenis van het woord niet zijn eigen voordeel op het oog heeft, maar dat van zijn onderdanen. Als men dat zou begrijpen, zou men liever verzorgd worden dan andermans zaken behartigen.
[e] Dus ik ben het helemaal niet met Thrasymachos eens dat het rechtvaardig is om het belang van de sterkste te dienen. Maar daar hebben we het nog wel een keer over. Veel belangrijker lijkt me wat Thrasymachos zoeven zei: een onrechtvaardig mens zou een beter leven hebben dan een rechtvaardig mens. Wiens leven zoudt gij willen leiden en waarom? vroeg ik aan Glaukoon.
- Ik vind het leven van een rechtvaardig mens zinvoller, [348a] antwoordde deze.

- Hebt ge al die voordelen van onrechtvaardigheid dan niet gehoord die Thrasymachos zojuist heeft opgesomd? vroeg ik.
- Ik heb het gehoord, zei hij, maar ik ben niet overtuigd.
- Wilt ge dan dat wij hem ervan overtuigen dat het niet waar is wat hij zegt, als we daar tenminste een manier voor kunnen vinden?
- Natuurlijk wil ik dat, zei hij.
- Als we punt voor punt kunnen opsommen wat de voordelen zijn van rechtvaardig handelen en als hij daar op zijn beurt op in gaat en vervolgens wij weer, dan zullen de voordelen die elk van beide partijen heeft opgesomd, bij elkaar geteld en beoordeeld moeten worden. [b] Dan hebben we nog mensen nodig die kunnen beoordelen wie van ons gelijk heeft. Maar als we, zoals al eerder gebeurde, zien dat we het met elkaar eens worden, zullen wij zelf zowel rechter als pleiter zijn.
- Zeker, zei hij.
- Dus wat gaan we doen? vroeg ik.
- Wat gij voorstelt, zei hij.
- Vooruit dan, Thrasymachos, zei ik, laten we nog eens van voren af aan beginnen. Gij beweert dat volstrekte onrechtvaardigheid meer voordeel biedt dan volmaakte rechtvaardigheid.
[c] - Daar blijf ik bij, zei hij, en ik zei al waarom.
- Vertel eens wat ge daarmee bedoelt. Het een noemt ge, denk ik, goed en het andere verkeerd.
- Natuurlijk.
- Rechtvaardigheid goed en onrechtvaardigheid verkeerd?
- O, wat goed van u, spotte hij. Onnozele hals, als ik toch zeg dat onrecht voordeel biedt en rechtvaardigheid niet!

- Wat bedoelt ge dan?
- Het tegenovergestelde, zei hij.
- Wat? Rechtvaardigheid is verkeerd?
- Nee, dat niet, het is een diepgewortelde goedaardigheid.
- O, dan noemt ge onrechtvaardigheid dus kwaadaardig?
[d] - Nee, zei hij, maar wel verstandig.
- En zijt ge ook van mening, Thrasymachos, dat de onrechtvaardigen goed en weldenkend zijn?
- Als ze maar volmaakt in staat zijn tot onrecht en steden en hele volkeren onder hun heerschappij kunnen brengen. Gij denkt zeker dat ik zakkenrollers op het oog heb, vroeg hij, hoewel dat natuurlijk ook profijt oplevert, zolang ze maar niet gesnapt worden. Maar dat is de moeite van het vermelden niet waard en het is niet te vergelijken met waar wij het nu over hebben.
[e] - Ik denk niet dat ik u verkeerd begrijp, zei ik, maar waar ik me over verbaas is dat ge onrechtvaardigheid rangschikt onder jeugd en wijsheid en rechtvaardigheid onder het tegendeel daarvan.
- Dat is nu precies wat ik bedoel.
- Dat is een uitspraak die er niet om liegt, m'n vriend, zei ik, en het is lang niet gemakkelijk daar antwoord op te geven. Want als uw uitgangspunt zou zijn dat onrechtvaardigheid voordeel biedt en tevens dat het slecht en schandelijk is, zoals sommige anderen zeggen, dan zouden wij daar iets op kunnen antwoorden vanuit de gebruikelijke opvattingen. Maar zoals het er nu voorstaat, beweert ge nadrukkelijk dat onrechtvaardigheid zo geweldig is, en ge schrijft er allerlei andere kwali-
[349a] teiten aan toe die wij aan rechtvaardigheid toekennen. Kennelijk schrikt ge er niet voor terug onrechtvaardigheid te rangschikken onder deugd en wijsheid.

- Kennelijk niet, nee.
- Welaan, zei ik, dan moet ik niet aarzelen uw beweringen logisch te onderzoeken, als ik er tenminste van uit mag gaan dat ge zegt wat ge denkt. Ik neem aan, Thrasymachos, dat ge nu geen gekheid meer maakt, maar dat ge werkelijk meent wat ge zegt.
- Wat kan het u schelen of ik het meen of niet, zei hij. [b] Waarom onderwerpt ge mijn argumenten niet aan een onderzoek?
- Het doet er ook niet toe, zei ik. Wees zo goed mij ook nog antwoord te geven op het volgende: denkt ge dat de ene rechtschapen mens de andere zou willen overtroeven?
- Beslist niet, zei hij, anders zou hij niet de vriendelijke goedzak zijn die hij nu is.
- En zou hij de regels van rechtvaardig handelen dan overtreden?
- Ook dat niet, zei hij.
- En als hij met een oneerlijk mens te maken krijgt, zou hij het dan in de haak vinden deze te overtroeven? Zou hij dat eerlijk vinden of niet?
- Hij zou het wel willen, maar niet kunnen, zei hij.
[c] - Dat vraag ik niet, zei ik. Wat ik vraag is of de ene rechtschapene de wens kan koesteren de andere rechtschapene te overtroeven. Of wil hij dat alleen met een onrechtschapen mens doen?
- Dat laatste.
- En de onrechtschapene? Wil hij de rechtschapene overtroeven en zo de regels van rechtvaardig handelen overtreden?
- Wat dacht ge anders, zei hij. Hij wil immers beter af zijn dan ieder ander.
- De ene onrechtschapene zal dus ook de andere onrechtschapene willen overtroeven en beter willen wor-

den van zijn onrechtschapenheid. Hij zal zijn best doen het meeste te krijgen van allemaal.
- Dat is zo.
- We kunnen het zo formuleren, zei ik: een rechtschapen mens wil alleen de mensen overtroeven die niet [d] rechtschapen zijn en een onrechtschapen mens wil iedereen overtroeven.
- Voortreffelijk gezegd, zei hij.
- Nu is een onrechtschapen mens verstandig en goed en een rechtschapen mens is dat niet, zei ik.
- Dat klopt.
- Dan zal de onrechtschapene veel gelijkenis vertonen met verstandige en goede mensen, terwijl wie rechtschapen is er niet op lijkt, zei ik.
- Natuurlijk zal een onrechtschapen mens op zulke mensen lijken, want hij is net als zij. En een rechtschapen mens zal niet op hen lijken.
- Uitstekend. Dus of je nu rechtschapen bent of niet, je bent als degene op wie je lijkt.
- Ja, nogal logisch, zei hij.
- Goed, Thrasymachos. Is er een onderscheid tussen muzikale en onmuzikale mensen?
- Ja.
- Wie heeft er verstand van muziek, iemand die muzikaal is of iemand die onmuzikaal is?
- Iemand die muzikaal is, natuurlijk. Een onmuzikaal mens heeft er geen verstand van.
- Wie ergens verstand van heeft, is daar goed in, en anders is hij er slecht in, nietwaar?
- Ja.
[350a] - Is dat ook zo in de geneeskunde?
- Ja zeker.
- Wat denkt ge, m'n beste, wil een musicus die zijn lier stemt, daarmee met andere musici wedijveren? Wil hij

hen overtroeven door snaren te spannen of te ontspannen?
- Nee, dat lijkt me niet.
- Maar een niet-musicus zou die neiging wel hebben, is het niet?
- Natuurlijk.
- Als een arts een dieet voorschrijft, streeft hij er dan naar om met zijn collega's te wedijveren en hun therapieen te verbeteren?
- Nee, zeker niet.
- Maar een niet-arts zou die neiging wel hebben.
- Dat klopt.
- Laten we nu eens alle vormen van kennis en onkunde te zamen bekijken. Zal de ware expert ooit een andere expert willen overtroeven met wat hij zegt of doet, of zal hij in dezelfde situatie hetzelfde doen als die ander?
- Hij doet vast hetzelfde.
[b] - En de niet-expert dan? Die zal toch met de expert wedijveren en met de niet-expert ook?
- Zeker.
- Heeft een expert verstand van zaken?
- Ja zeker.
- Is zo iemand ook goed?
- Dat wel.
- Wie goed en verstandig is, zal dus niet willen wedijveren met zijn gelijke, maar wel met mensen die niet op hem lijken: met onverstandige mensen dus.
- Dat klinkt redelijk, zei hij.
- En wie slecht en onverstandig is, wedijvert zowel met mensen van zijn eigen soort als met verstandige mensen.
- Blijkbaar wel, zei hij.
- Een onrechtschapen mens wedijvert zowel met mensen van zijn eigen soort als met mensen van een ander gehalte. Dat is toch zo, Thrasymachos?

[c] - Ja zeker, zei hij.
- Wie rechtschapen is, wedijvert niet met zijn gelijke, maar wel met mensen die een andere instelling hebben.
- Inderdaad.
- Wie rechtschapen is, lijkt dus op de verstandige en goede mens en wie onrechtschapen is, op de slechte en onverstandige mens.
- Daar komt het op neer.
- Wie op een ander lijkt, is net als hij. Dat hadden we al vastgesteld.
- Inderdaad ja.
- Hieruit blijkt dat een rechtschapen mens goed en verstandig moet zijn en een onrechtschapen mens onverstandig en slecht.
Thrasymachos erkende steeds de waarheid van wat er [d] werd gezegd, maar dat ging niet zo gemakkelijk als ik het nu vertel. Hij moest ertoe gebracht worden, met pijn en moeite ging het, en het zweet brak hem uit, te meer daar het nog warm was ook. En toen zag ik iets wat ik nog niet eerder had gezien: Thrasymachos bloosde!
Toen we het erover eens waren dat rechtvaardigheid gelijk staat met een goede inborst en gezond verstand en dat onrechtvaardigheid gelijk staat met een slechte inborst en onverstand, zei ik:
- Goed, dit kunnen we nu laten rusten. We hebben ook vastgesteld dat rechtvaardigheid een grote kracht bezit. Kunt ge u dat herinneren, Thrasymachos?
- Ja zeker, dat wel, zei hij, maar wat ge nu beweert staat me niet aan en ik heb er ook een weerwoord op. Nu [e] weet ik zeker dat ge me een handige prater noemt, als ik dat probeer te geven. Geef me de kans te zeggen wat ik te zeggen heb of, als ge dat liever wilt, stel mij vragen. Dan zal ik 'ja hoor' tegen u zeggen als tegen een oude

vrouw die tegen me aan zit te praten, en daarbij ja knikken of nee schudden.
- Niets daarvan, zei ik, ga vooral niet tegen uw eigen mening in.
- Dat doe ik om het u naar de zin te maken, antwoordde hij, want ge laat me toch niet vrijuit spreken. Of hebt ge soms een ander voorstel?
- Hemel nee, zei ik, als dat is wat ge wilt, moeten we het zo maar doen. Ik zal u vragen stellen.
- Begin maar.
- Ik herhaal de vraag van zojuist, ter wille van ons [351a] onderzoek. Wat is het wezenlijke verschil tussen rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid? Uw stelling is dat onrechtvaardigheid machtiger en krachtiger is dan rechtvaardigheid. Maar, ging ik verder, als rechtvaardigheid hetzelfde is als wijsheid en deugd, valt mijns inziens gemakkelijk aan te tonen dat ze ook sterker is dan onrechtvaardigheid, want onrechtvaardigheid staat immers gelijk aan domheid. Niemand kan dit nog ontkennen. Maar zo eenvoudig is het niet wat ik zeg, Thrasymachos. Daarom zou ik het graag eens van een andere kant willen bekijken. Zoudt ge het oneerlijk vinden wanneer een stad op onrechtmatige wijze andere steden probeert [b] te onderwerpen en bezet te houden, en liefst nog een groot aantal steden ook?
- Natuurlijk, zei hij. Dat is wat de beste staat bij voorkeur zal doen, de staat dus die volstrekt onrechtvaardig is.
- Ik begrijp dat dit uw opvatting is, zei ik. Maar het punt waar het mij om gaat, is: kan een stad een andere stad op onrechtvaardige wijze onderwerpen of is hier altijd rechtvaardigheid bij nodig?
[c] - Als waar is wat gij zojuist zei, dat rechtvaardigheid wijsheid is, zal rechtvaardigheid nodig zijn, was zijn

antwoord. Als het waar is wat ik zei, moet het langs onrechtvaardige weg gebeuren.
- Ik bewonder u zeer, Thrasymachos, zei ik. Ge knikt niet alleen instemmend of afkeurend, ge geeft nog uitstekend antwoord ook.
- Ik doe u graag een genoegen, merkte hij op.
- Erg vriendelijk van u. Wilt ge me ook nog het genoegen doen te zeggen of ge denkt dat een stad, een leger, een stel rovers, een bende dieven of een andere groep mensen die het recht met voeten treedt, dat kan klaarspelen als de leden elkaar onrechtvaardig zouden behandelen?
[d] - Beslist niet, vond hij.
- Als ze elkaar geen onrecht doen, zullen ze dan meer succes hebben?
- Zeker.
- Ruzies zijn, dunkt me, het gevolg van onrechtvaardig gedrag, haat en onderlinge wedijver, Thrasymachos, terwijl rechtvaardigheid leidt tot eensgezindheid en vriendschap. Is dat niet zo?
- Ik zal maar ja zeggen, antwoordde hij, om met u op een lijn te blijven.
- Daar doet ge goed aan, mijn beste. Maar nu dit. Als het het werk van onrechtvaardigheid is haat te zaaien waar het maar kan, is dan het gevolg niet dat mensen, of ze nu vrij zijn of slaaf, elkaar gaan haten, ruzie gaan maken en onmogelijk meer kunnen samenwerken?
[e] - Zeker.
- Welnu, als er zo'n gevoel tussen twee mensen ontstaat, dan zullen die elkaar toch dwars zitten en haten? Dan zullen ze zowel vijanden zijn van elkaar als van rechtvaardige mensen.
- Dat is zeker, zei hij.
- Als onrechtvaardigheid slechts bij een enkel mens

voorkomt, m'n beste, ben ik toch benieuwd of zij aan invloed inboet.
- Haar invloed wordt dan niet minder, antwoordde hij.
- Dan is onrechtvaardigheid, waar ze ook mag voor- [352a] komen, of het nu in een stad is, in een leger of ergens anders, altijd in staat het eendrachtig functioneren van een groep mensen onmogelijk te maken, want er ontstaat dan twist en verschil van mening. Ook zal ze de mensen die tot die groep behoren, tot vijanden maken van elkaar en van de mensen die niet zo zijn als zij. Ze zullen dus rechtschapen mensen haten. Is dat niet zo?
- Zeker.
- Ook bij een enkel persoon zal de onrechtvaardigheid dus alle gevolgen hebben die haar eigen zijn. In de eerste plaats zal hij niet meer kunnen handelen, want hij is innerlijk verdeeld en kan het niet met zichzelf eens worden. Bovendien wordt hij niet alleen een vijand van zichzelf, maar ook van alle rechtschapen mensen. Dat is toch zo?
- Ja,
[b] - Mijn beste, zijn de goden ook rechtvaardig?
- Houd het daar maar op, zei hij.
- Dan kan het niet anders of de onrechtvaardige is gehaat bij de goden en de rechtvaardige geliefd, Thrasymachos.
- Toe maar, smul maar van uw betoog, zei hij. Ik spreek u niet tegen, anders haal ik me het ongenoegen van dit gezelschap op de hals.
- Ach kom, zei ik, trakteer me ook nog op de laatste gangen van dit feestmaal. Blijf antwoord geven, zoals ge tot nog toe gedaan hebt. Het blijkt dus wel dat rechtvaardige mensen verstandiger en beter zijn en ook meer in staat zijn tot handelen, terwijl onrechtvaardige mensen niet met elkaar kunnen samenwerken. Als we er

[c] toch bij blijven dat onrechtvaardige mensen ook wel iets samen tot stand kunnen brengen, spreken we niet helemaal de waarheid, want als ze werkelijk onrechtvaardig zijn, hebben ze het ook op elkaar gemunt. Anders zijn ze toch nog een klein beetje rechtschapen, zodat ze zich niet aan elkaar vergrijpen, maar alleen aan hun slachtoffers. Zulke mensen hebben succes, omdat ze bij het beramen van hun misdaden maar voor de helft onrechtvaardig zijn. Een echte schurk is een en al onrechtvaar-
[d] digheid en kan niets tot stand brengen. Zo zit het volgens mij, en uw aanvankelijke theorie is onjuist.

Nu moeten we nog onderzoeken of rechtvaardige mensen werkelijk een beter leven leiden en gelukkiger zijn, want we hadden ons voorgenomen dat deze vraag als tweede aan bod zou komen. Nu kunnen we, denk ik, al vaststellen dat ze inderdaad gelukkiger zijn, maar toch moeten we deze kwestie nog wat nader bestuderen. Het gaat hier ten slotte niet om een futiliteit; het gaat om de manier waarop je moet leven.

- Ga uw gang maar, zei hij.

[e] - Goed, zei ik, vertel eens, denkt ge dat een paard een bepaalde functie heeft?

- Volgens mij wel.

- Moet een paard niet datgene doen waartoe hij alleen of in ieder geval het best in staat is? En dit geldt niet alleen voor paarden, maar voor alles.

- Ik begrijp niet wat ge bedoelt, zei hij.

- Ik bedoel: is er iets anders waarmee ge kunt zien dan met uw ogen?

- Natuurlijk niet.

- En kunt ge met iets anders horen dan met de oren?

- Nee.

- Dat is dan ook de functie van dat zintuig.

- Zeker.

[353a] - Met een schaar, een mes en allerlei ander gereedschap kunt ge wijnranken snoeien.
- Dat klopt.
- Maar ik denk dat het met niets zo goed gaat als met een snoeimes, want dat is er speciaal voor gemaakt.
- Dat is waar.
- Dat is dan ook de functie van een snoeimes.
- Inderdaad.
- Nu kunt ge, denk ik, beter begrijpen wat ik zojuist wilde vragen. Is het niet de functie van elk ding om datgene te bewerkstelligen waartoe het als enige of in ieder geval het best in staat is?
[b] - Ik begrijp het. Ik denk ook dat de functie van elk ding hieruit bestaat.
- Goed, zei ik. Denkt ge ook niet dat alles waaraan we een functie toekennen, ook de kwaliteit moet hebben om deze te kunnen vervullen? Laten we dezelfde voorbeelden nog eens nemen. De ogen hebben een functie, nietwaar?
- Jawel.
- Zij hebben dus ook de kwaliteit die nodig is om die functie te vervullen.
- Ook dat.
- En hebben de oren ook een functie?
- Ja.
- En ook de kwaliteit om die functie te vervullen?
- Zeker.
- En hoe zit het met alle andere dingen? Net zo?
- Ja.
- Let nu op. Zouden de ogen ooit hun eigen werk goed [c] kunnen doen, als ze hun eigen aangeboren kwaliteit zouden missen?
- Nee, zei hij. Ge denkt natuurlijk aan blindheid.
- Ik stel de vraag in het algemeen, zei ik, want aan die

specifieke vraag ben ik nog niet toe. Ik wil weten of de functies alleen vervuld kunnen worden, als de nodige kwaliteit aanwezig is.
- Dat is inderdaad het geval, zei hij.
- Dus zullen ook de oren hun specifieke functie slecht verrichten, als ze van hun aangeboren kwaliteit beroofd zijn?
- Zeker.
[d] - Geldt ook voor al het andere ditzelfde principe?
- Ik denk van wel.
- Vooruit, kijk nog eens verder: heeft de ziel een functie die met niets anders in de wereld uitgevoerd kan worden? Ik denk aan besturen, regelen, overwegen en al zulke functies. Bestaat er iets anders dan de ziel waaraan we dat werk met een gerust hart kunnen overlaten en waarvan we zeggen dat het haar eigen is?
- Nee.
- En hoe is het met leven? Zullen we zeggen dat dat ook een functie van de ziel is?
- Zeker, zei hij.
- Beweren we dan ook niet dat de ziel een zekere kwaliteit heeft?
[e] - Ja.
- Zal de ziel ooit haar werk goed verrichten, Thrasymachos, als zij haar aangeboren kwaliteit mist? Dat is toch onmogelijk?
- Inderdaad.
- Dan kan het niet anders dan dat iemand met een slechte ziel de dingen slecht doet en een slecht bestuurder is, en iemand met een goede ziel doet alles goed.
- Ongetwijfeld.
- En waren we het er niet over eens dat rechtvaardigheid een specifieke kwaliteit is van de ziel en onrechtvaardigheid een gebrek aan kwaliteit?

- Dat zeiden we toch?
- Dan zal de rechtvaardige mens met een rechtvaardige ziel dus goed leven en de onrechtvaardige slecht.
- Dat blijkt uit uw redenering, zei hij.
[354a] - Maar wie goed leeft, is gezegend en gelukkig, en wie dat niet doet, niet.
- Natuurlijk.
- Dan is de rechtvaardige mens dus gelukkig en de onrechtvaardige ongelukkig.
- Vooruit dan maar, zei hij.
- En het is niet goed om ongelukkig maar wel om gelukkig te zijn, niet waar?
- Natuurlijk.
- Mijn beste Thrasymachos, dan kan onrechtvaardigheid nooit beter zijn dan rechtvaardigheid.
- Wat ge niet allemaal opdist, Sokrates! Het zou passen op het feestmaal ter ere van Bendis.
- Het is aan u te danken, Thrasymachos, want ge zijt me welgezind geworden en ge zijt niet langer boos. Toch was dit gerecht niet zo goed bereid en dat komt [b] niet door u maar door mij. Ik ben als een smulpaap die snoept van de schalen die voorbij komen, terwijl hij zich de vorige gang nog niet eens heeft laten smaken. We hadden eerst moeten onderzoeken wat rechtvaardigheid nu eigenlijk is, maar in plaats daarvan zijn we meteen gaan onderzoeken of het een slechte eigenschap is van domme mensen of een goede eigenschap van intelligente mensen. Vervolgens werd er geopperd dat onrechtvaardigheid beter zou zijn dan rechtvaardigheid en ik kon het niet laten daarop in te gaan. Daarom komt het me [c] voor dat dit gesprek ons niet verder heeft gebracht, want als ik niet weet wat rechtvaardigheid is, kan ik nauwelijks weten of het iets goeds is of niet en evenmin of degene die in het bezit ervan is, wel of niet gelukkig is.

SAMENVATTING VAN BOEK II

door: *Marsilio Ficino*

Het tweede boek begint met een indeling in drieen van het goede. Maar het goede zelf dat we nastreven, is natuurlijk een en hetzelfde. De driedeling luidt als volgt: wij begeren iets alleen om zichzelf, zoals genot en genoegen; of we streven alleen iets na om iets anders, dat zijn alle dingen waar we voor moeten werken; of we streven iets na om zichzelf en om de gevolgen ervan, zoals kennis of een goede gezondheid. Platoon zegt dat rechtvaardigheid zowel omwille van zichzelf als omwille van de gevolgen moet worden nagestreefd. Voordat de dialoog leidt tot een goede definitie van rechtvaardigheid, behandelt Glaukoon uitgebreid maar op zijn eigen bescheiden manier de punten die Thrasymachos had vergeten te melden. Glaukoon prijst de onrechtvaardigheid uitsluitend om Sokrates vurig de rechtvaardigheid te laten verdedigen. Hetzelfde treffen wij aan in de dialoog *Gorgias*.
Na Glaukoon spreekt Adeimantos zich uit ten gunste van rechtvaardigheid en hij dicht haar goddelijke en menselijke eigenschappen toe. Op dit punt zult ge citaten aantreffen van de grote dichters uit de godsdienstige mysterien. Vervolgens somt Adeimantos ook enige voordelen van de onrechtvaardigheid op en daarbij richt hij zich zowel tot Sokrates als tot Thrasymachos en benadrukt dat hij niet zozeer de rechtvaardigheid wil afvallen, maar ook een manier zoekt om Sokrates te prikkelen. Hij wil vooral de prijzenswaardige eigenschappen van rechtvaardigheid horen, die niet zozeer moeten worden afgeleid van uiterlijke gevolgen, maar die in de natuur van de rechtvaardigheid zelf liggen opgesloten en

die andere mensen niet plegen te noemen. Let hierbij op dat Platoon natuurlijk niet zonder reden deze citaten in de mond legt van dichters en priesters. Want hij toont daarmee aan dat de neiging om te zondigen juist dikwijls afkomstig is van dichters en nog vaker van slechte priesters. Zo maakt hij het bijgeloof van de mensen belachelijk.

In deze dialoog, die hem na aan het hart ligt, voert Platoon zijn meest dierbare personages ten tonele: zijn broers Glaukoon en Adeimantos en zijn vader Aristoon. Ook toont Platoon aan dat Sokrates zich zijn leven lang heeft beziggehouden met de vraag wat deugd is en wat de uitwerking van deugd en ondeugd is op de menselijke ziel.

Vervolgens maakt Sokrates half uit eigen beweging, half daartoe aangespoord, zijn mening over rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid kenbaar. Ten onrechte vergeet ik bijna de goede gave van rechtvaardigheid te noemen die blijkt uit een citaat van Mousaios, waarin deze zegt dat rechtvaardigheid een permanente staat van bevlogenheid is. Mousaios heeft deze gedachte overgenomen van Orpheus, die deze formulering gaf in het kader van de eredienst voor Dionysos. Dit is de letterlijke profetische uitspraak: 'Ik zal dronken worden van de overvloed van uw huis'.

Die dronkenschap is tweevoudig. De ene vorm is onder het niveau van de maan en wordt veroorzaakt door sterke drank, waardoor de menselijke geest buiten zichzelf treedt, zich verlaagt door het goddelijke te vergeten en in een trance verkeert temidden van de aardse dingen. De andere vorm van dronkenschap is geplaatst boven het niveau van de maan en wordt veroorzaakt door hemelse drank. Hierdoor wordt de geest ook buiten zichzelf geplaatst, maar dan op een hoog niveau, waar

hij ellende vergeet. Zo kan de geest zich een goddelijke staat aanmeten en een glans aannemen bij de allereerste aanblik van de straling van dat goddelijke, of nog liever: hij geniet van de smaak van die wereld, en vervuld als hij is van die nieuwe liefdesgloed, verandert hij zijn vroegere gedrag. Dan zal de ziel werkelijk de dingen duidelijk gaan zien en genieten van een gezonde staat, ja, dan zal de ziel werkelijk gevoed worden. De goddelijke staat waaraan de menselijke ziel ontsproten is, valt dan weer toe aan haar, nu ze in het goddelijke terugkeert, zoals de smaak weer terugkeert bij de mens die weer gaat proeven. Allereerst lost die ziel als vreemde substantie geleidelijk op in die goddelijke staat, vervolgens raakt zij er geheel en al van doordrongen en naarmate zij meer vervuld raakt van het goddelijke, wordt haar vreugde groter. Ten slotte keert zij terug tot zichzelf en boort daarbij een onuitsprekelijk verlangen aan.

Omdat de geest uit de ziel voortkomt, is er eerst sprake van bewustzijn en in dat bewustzijn rijst het Scheppende principe op. De menselijke ziel kent in die staat de dingen niet meer zoals zij ze vroeger kende; haar weten is anders en zij kent andere dingen. Wanneer de verbeelding in heftige beweging is, geeft zij vorm aan het lichaam, evenzo is het lichaam in die staat onderworpen aan de ziel en de zintuigen. De zintuigen laten zich leiden door de geest. Die geestkracht is tegelijkertijd zo subtiel dat zij op een wonderlijke manier zowel de zintuigen als het lichaam zacht maakt.

Laten we nu terugkeren naar het vraagstuk van de rechtvaardigheid. Sokrates onderzoekt eerst de definitie van rechtvaardigheid, en de tegenwerpingen daartegen, op het niveau van de gemeenschap. Op dat niveau is het immers duidelijk hoe men een definitie van rechtvaardigheid moet formuleren. Met behulp van deze definitie

komt hij dan tot de definitie van rechtvaardigheid op het niveau van de ziel. Om over rechtvaardigheid in de gemeenschap te kunnen spreken, begint Platoon met de beschrijving van het ontstaan van een gemeenschap. Hij zegt dat de oorsprong ervan ligt in een wederzijdse behoefte. Vervolgens noemt hij haar bouwstenen, die bestaan uit de verschillende noodzakelijke ambachten en vakbekwaamheden. Ten slotte beschrijft hij haar vorm, die bestaat uit het stelsel van leefregels, wetten en bestuurlijke instellingen. Ik merk op hoezeer hij een gematigd leven prijst en een genotzuchtig en buitensporig leven afkeurt. Een gematigd leven is gezond en geeft voldoening, maar een onmatig leven kenmerkt zich door een voortdurend tekort aan heel veel dingen. Zo ontstaat oorlog en zo'n staatsvorm vraagt om krijgers. Daarom komt hij met de grootste terughoudendheid tot de instelling van een krijgsmacht en hij geeft precies de voorwaarden aan die nodig zijn om een dappere krijger en wachter van het vaderland te worden.

Niemand bezit van meet af aan talenten voor alle vaardigheden. Daarom moet niemand verschillende vaardigheden tegelijkertijd uitoefenen, vooral niet wanneer het ene werk het andere belemmert. Men moet een en dezelfde vaardigheid direct vanaf de jeugd gedurende het hele leven blijven beoefenen. De krijgsman en wachter moet van nature dezelfde kwaliteiten bezitten en dezelfde opvoeding genieten als een hond: bekenden goed gezind, fel tegen onbekenden, en altijd waakzaam en alert.

Vervolgens voegt Sokrates hieraan toe dat het begin van iedere onderneming het belangrijkst is. In het begin laten de dingen zich immers nog gemakkelijk plooien. Voor hun geestelijke vorming moeten toekomstige krijgers van jongs af aan met de muzische kunsten in contact

worden gebracht; voor een goede lichamelijke vorming moeten zij gymnastiek beoefenen. Onder de muzische kunsten verstaat hij zowel het vertellen van dichterlijke verhalen en legenden als allerlei vormen van dichtkunst die het meest geschikt zijn voor de oren van jonge kinderen. Maar dan alleen die verhalen die als een soort voorspel tot het krijgsbedrijf aanzetten en opleiden. Evenzo acht hij het noodzakelijk de jeugd aan verhalen te laten wennen die nuttig zijn voor toekomstige studie; verhalen die dit doel niet dienen, keurt hij af. Zijn voornaamste voorschrift is: men moet de gewetenloosheid van dichtkunst die schandelijke dingen over de goden verzint, verfoeien. Op grond van twee theologische principes verbiedt hij dat verhalen van dat soort ten gehore worden gebracht. Ten eerste dat God absoluut het goede is, omdat hij de oorzaak van al het goede is en van geen enkel kwaad de oorzaak. Evenzo zegt hij: als God iemand straft, straft Hij omwille van het goede. Als tweede principe voert hij aan dat God onveranderlijk is en wel om de volgende reden: God is de grootste eenvoud, het machtigst, het meest volmaakt en het wijst. Daarom kan God niemand bedriegen door valse beelden, tekens of woorden. God verandert Zich niet in verschillende vormen, evenmin veinst Hij te veranderen wanneer Hij niet verandert.

Laten wij het boek besluiten met een gouden gedachte: onwaarheid wordt door goden en mensen het meest verafschuwd. En als onwaarheid in de taal te verfoeien is, omdat het een projectie is van die onwaarheid in de geest, dan is de geestelijke onwaarheid nog meer gehaat bij goden en mensen. Onwetendheid is onwaarheid waardoor de geest zichzelf bedriegt over de waarheid. De waarheid heeft dus betrekking op wat het 'zijn' wordt genoemd en dus heeft onwaarheid betrekking op

wat het 'niet-zijn' wordt genoemd. Het gevolg daarvan is dat telkens wanneer een leugenaar tot onwaarheid vervalt, hij ook in het niets terecht komt.

[357a] Na deze woorden dacht ik dat het zo wel genoeg was geweest. Maar al spoedig bleek dat het slechts het begin van het gesprek was. Want Glaukoon, die zich nooit zomaar met een kluitje in het riet laat sturen, wilde zich niet neerleggen bij de toegeeflijkheid van Thrasymachos en nam daarom het woord.
- Beste Sokrates, waar geeft ge de voorkeur aan: tevreden te zijn met de gedachte dat ge ons overtuigd hebt of ons werkelijk te overtuigen dat het altijd beter is rechtvaardig te zijn dan niet rechtvaardig?
[b] - Ik zou u werkelijk willen overtuigen, antwoordde ik.
- Dat doel hebt ge dan niet bereikt, zei hij. Vertel me eens, denkt ge ook niet dat we ergens naar kunnen verlangen, niet om de resultaten ervan, maar omdat het op zichzelf goed is? Neem bijvoorbeeld onschuldige vreugde en plezier, die geen sporen nalaten wanneer ze weer voorbij zijn, en alleen maar genoegen schenken.
[c] - Ik denk dat ik weet wat ge bedoelt, zei ik.
- Maar er zijn ook dingen die we zowel om zichzelf als om hun resultaten op prijs stellen, zoals intelligentie, inzicht en gezondheid. Die aanvaarden we om zichzelf en om hun vruchten.
- Zeker, zei ik.
- En in de derde plaats zijn er nog dingen als lichaamsbeweging, genezing, de geneeskunde en eigenlijk ieder [d] beroep waarmee geld kan worden verdiend. Daarvan vinden we dat ze ons weliswaar ongemak geven, maar dat ze toch ook nuttig zijn. Hoewel we ze als zodanig niet op prijs zouden stellen, houden we ons er toch mee bezig vanwege het geld dat we ermee verdienen en andere gunstige resultaten.
- Zeker, zo is het, sprak ik, ook die derde soort moeten

we onderscheiden. Maar wat bedoelt ge daar eigenlijk mee?
- In welke categorie zoudt ge rechtvaardigheid plaatsen? sprak hij.
[358a] - In de allermooiste, denk ik, dat wil zeggen in de categorie van dingen die om zichzelf en om hun vruchten worden bemind. Dat is toch de enige manier om echt gelukkig te zijn?
- De meeste mensen denken er niet zo over, antwoordde hij. Want meestal denkt men dat rechtvaardigheid een kwestie is van hard werken en lijden en dat ze als deugd beoefend moet worden vanwege de beloning en de goede naam en faam die er nu eenmaal mee gepaard gaan. Maar op zichzelf beschouwd is rechtvaardigheid verre van begerenswaardig, integendeel: het is iets lastigs en onaangenaams.
- Ja, zei ik, ik weet heel goed dat dat de gangbare mening is. Zoeven nog probeerde Thrasymachos rechtvaardigheid in een kwaad daglicht te stellen en in plaats daarvan onrechtvaardigheid aan te bevelen. Maar blijkbaar ben ik een slechte leerling.
[b] - Goed, zei hij. Luister dan naar mij en kijk dan of ge het met me eens kunt zijn. Ik geloof namelijk dat Thrasymachos zijn stelling te vroeg heeft opgegeven en zich als een slang door u heeft laten bezweren. Uw bewijsvoering over rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid heeft mij echter nog niet overtuigd. Wat ik zou willen horen is een definitie van beide en wat hun karakteristieke eigenschappen zijn voor wat de mens betreft, waarbij we ons niet bekommeren om beloning of straf en evenmin om eventuele gevolgen. Laten we zo verder gaan [c] met ons gesprek, als ge dat goed vindt. Ik zal de redenering van Thrasymachos weer oppakken, vervolgde Glaukoon, en allereerst de gangbare definitie van recht-

vaardigheid geven en vertellen waar zij haar oorsprong vindt. Daarna zal ik aantonen dat ieder die zich met rechtvaardigheid inlaat, dat tegen zijn zin moet doen, niet omdat het iets goeds is, maar omdat hij niet anders kan. Tenslotte zal ik laten zien dat die houding begrijpelijk is. Want men zegt immers dat het leven van een onrechtvaardig mens veel voordeliger is dan dat van een rechtvaardig mens. Ikzelf geloof dat echter niet, Sokrates, maar ik ga twijfelen en mijn oren worden bijna doof wanneer zij de argumenten van Thrasymachos en zovele anderen moeten aanhoren. En hoewel ik het graag zou [d] willen, heb ik tot nu toe nog niemand de stelling horen verdedigen dat rechtvaardigheid beter is dan onrechtvaardigheid. Wat ik dus eigenlijk wil horen, is een zuivere lofrede op de rechtvaardigheid zelf. En ik denk dat ik de meeste kans heb zo'n lofrede van u te horen. Daarom zal ik trachten het leven van de onrechtvaardige te prijzen en met dat voorbeeld hoop ik dat gij de onrechtvaardigheid zult afkeuren en de rechtvaardigheid zult prijzen. Zeg maar of ge het met dit voorstel eens kunt zijn.

[e] - Ik doe niets liever dan dat, sprak ik. Want over welk ander onderwerp zou een verstandig mens steeds weer willen spreken of horen vertellen?

- Heel goed, zei hij. Luister dan nu, zoals afgesproken, naar het eerste deel van onze argumentatie, dat gaat over de aard en de oorsprong van rechtvaardigheid. Men neemt in het algemeen als vanzelfsprekend aan dat onrecht begaan gunstig en onrecht ondergaan ongunstig is. Het voordeel van het begaan van onrecht weegt echter, alles bij elkaar, niet op tegen de schade die voortvloeit uit het ondergaan ervan. Wanneer mensen onrecht begaan en ook onrecht ondergaan, en dus van beide proeven, is het gevolg hiervan dat degenen die niet sterk ge-

noeg zijn om het ene te vermijden en het andere te be- [359a] gaan, ervan overtuigd raken dat het in hun voordeel is om met elkaar overeen te komen geen onrecht te begaan en het ook niet te ondergaan. Deze overeenkomst is de basis van alle wetgeving en van alle verbintenissen tussen de mensen. Daarbij noemen ze de verplichting die de wet oplegt, het wettige en het rechtvaardige, en zo wordt algemeen aangenomen dat dit de oorsprong en het ontstaan van rechtvaardigheid is. Rechtvaardigheid houdt dus het midden tussen het gunstigste, dat is straffeloos onrecht begaan, en het ongunstigste, dat is weer- [b] loos en rechteloos onrecht ondergaan. Rechtvaardigheid is een compromis tussen deze twee en wordt niet bemind of geeerd, omdat zij zelf zo goed en waardevol zou zijn, maar omdat men niet de kracht heeft onrecht te begaan. Een echte man, die sterk en machtig genoeg is om onrecht te begaan, zou er immers niet over piekeren om met een ander een overeenkomst aan te gaan geen onrecht te begaan of onrecht te ondergaan. Dat zou pure waanzin zijn. Dit is dus ongeveer wat rechtvaardigheid inhoudt, Sokrates, en in deze omstandigheden ontstaat zij, volgens de gangbare opinie.

Dan is er het tweede punt met betrekking tot rechtvaardigheid. Omdat mensen rechtvaardig zijn uit onmacht, proberen ze eigenlijk tegen hun zin een rechtvaardig [c] leven te leiden. Om dit te begrijpen zouden we het volgende kunnen veronderstellen: denk u in dat we deze twee, de rechtvaardige en de onrechtvaardige mens, geheel en al vrij zouden laten om te doen wat ze willen. En stel dat we ze dan zouden volgen in onze verbeelding om te zien waarheen de begeerte ieder van beiden zou voeren. Dan zouden wij al gauw de rechtvaardige erop betrappen dat hij precies hetzelfde pad bewandelt als de onrechtvaardige, gedreven als hij wordt door zijn zucht

naar meer. Ieder schepsel is van nature uit op eigenbelang en jaagt dit na als iets goeds. Slechts door de dwang van de wet zal iemand zich laten overhalen om het principe van gelijkheid en van rekening houden met anderen te eerbiedigen. Om een idee te krijgen van de vrijheid die we in ons voorbeeld toedenken aan de rechtvaardige en de onrechtvaardige mens, kunnen we het beste denken [d] aan het verhaal van Gyges uit Lydie en de toverkracht die hem ten deel viel. De legende zegt dat hij een herder was in dienst van de toenmalige koning van Lydie. Na hevige regenval en een aardbeving opende de aarde zich plotseling, zodat er een grote spleet ontstond op de plek waar hij zijn kudde weidde. Nieuwsgierig geworden ging hij de spleet in, naar beneden. De legende gaat verder en zegt, dat hij daar allerlei wonderlijke dingen zag en vooral een bronzen paard met deurtjes, dat hol was van binnen. Hij ging door de deurtjes naar binnen en zag er iets liggen dat op een lijk leek, maar wel veel groter dan de gewone menselijke gestalte. Het lijk had hele- [e] maal niets aan, behalve een gouden ring om een van de vingers. Die ring nam hij mee en hij ging weer weg. Bij de maandelijkse beraadslaging van de herders om rapport uit te brengen aan de koning over de gang van zaken bij de kudden was ook hij aanwezig met de ring om zijn vinger. En terwijl hij daar zo zat tussen de andere herders, speelde hij wat met de ring en draaide de ringsteen [360a] naar de palm van zijn hand. Op dat moment werd hij onzichtbaar voor de anderen, zodat zij over hem spraken als iemand die even was weggegaan. Hij was hierover natuurlijk stomverbaasd en draaide de steen weer naar buiten, waardoor hij weer zichtbaar werd. Om deze eigenschap van de ring nog verder uit te proberen, draaide hij de steen nogmaals naar binnen en constateerde toen inderdaad dat hij daardoor onzichtbaar werd en

zichtbaar als hij de steen weer naar buiten draaide. Met [b] deze kennis gewapend liet hij zich als rapporteur naar de koning sturen. Hij wist toen de koningin te verleiden en samen met haar beraamde hij een plan de koning te doden. Hij voerde dat plan ook uit, waarop hij het koninkrijk in bezit nam.
Als we nu aannemen dat er twee verdwijningsringen zouden zijn, een voor de rechtvaardige en een voor de onrechtvaardige, dan ziet het er toch naar uit dat men niemand zou kunnen vinden met zo'n onwankelbaar karakter dat hij zou blijven vasthouden aan zijn rechtschapenheid en dat hij steeds zou afblijven van andermans goed en het zich niet zou toeeigenen. Hij zou immers de macht hebben op de markt alles weg te nemen wat hij [c] maar zou willen. Hij zou ook ieder huis binnen kunnen gaan om gemeenschap te hebben met iedere vrouw die hij maar wil, en voorts zou hij ieder willekeurig mens kunnen doden of uit de gevangenis bevrijden. Kortom: hij zou onder de mensen een leven kunnen leiden als een god. Zo iemand zou in geen enkel opzicht anders handelen dan de onrechtvaardige met de andere ring, dus beiden zouden zich op dezelfde wijze gedragen.
Dit lijkt me toch een overtuigend bewijs, nietwaar, dat men niet uit vrije wil rechtvaardig is, maar slechts als het niet anders kan. Rechtvaardigheid wordt nu eenmaal niet als iets goeds op zichzelf beschouwd, want als iemand meent onrechtvaardig te kunnen handelen, zal [d] hij dat niet laten. Ieder mens is er immers vast van overtuigd dat vals spel voor hemzelf veel voordeliger is dan eerlijk spel, zoals deze uitleg duidelijk heeft aangetoond. Als iemand de mogelijkheid zou krijgen vals te spelen en daar helemaal geen gebruik van zou willen maken en zich niet aan andermans have en goed zou willen vergrijpen, zou hij door eenieder die daarvan getuige is, als vol-

strekt dwaas en wereldvreemd worden beschouwd. Natuurlijk, in het openbaar en onderling zullen de mensen hem wel prijzen, maar daarbij houden ze elkaar alleen maar voor de gek uit vrees dat hij misschien toch nog oneerlijk zou worden. Tot zover dit onderwerp.

[e] Om een goed onderscheid te kunnen maken tussen de twee soorten levens die wij bespreken, namelijk het leven van de rechtvaardige en dat van de onrechtvaardige mens, is het het beste om naar de twee uitersten te kijken, anders blijft de kwestie onduidelijk. Hoe kunnen we dat het beste doen? Aldus: we moeten de onrechtvaardige volstrekt onrechtvaardig laten en daar niets aan afdoen, en bij de rechtvaardige moeten we niets afdingen op zijn rechtvaardigheid. Zo moeten we beiden in hun eigen situatie beschouwen. Allereerst zal de onrechtvaardige moeten handelen als een bekwaam vakman. Als een ervaren kapitein op een schip of als een goede dokter zal hij precies de mogelijkheden en on- [361a] mogelijkheden van zijn vak moeten kennen. Daardoor zal hij precies weten wat hij wel of niet kan doen, en als hij soms ergens een vergissing begaat, zal hij die weten te herstellen. Het vakmanschap van de onrechtvaardige mens is dus dat hij zijn onrechtvaardigheid weet te verbergen, want anders is hij niet geheel en al onrechtvaardig. Wie ontdekt wordt, is dus een knoeier. Het toppunt van onrechtvaardigheid is immers: de schijn van rechtvaardigheid weten op te houden. De volmaakt onrechtvaardige mens heeft dus de totale onrechtvaardigheid tot zijn beschikking. Terwijl hij dus het grootste onrecht pleegt, zullen we ervan blijven uitgaan dat hij steeds de grootste schijn van rechtvaardigheid weet op te [b] houden en mocht hij zich ooit eens vergissen, dan is hij in staat die fout te herstellen. Als iemand hem ooit van onrecht beschuldigt, zal hij steeds de juiste woorden

weten te vinden om de mensen van het tegendeel te overtuigen, en mocht er geweld nodig zijn, dan zal hij daarvan gebruik kunnen maken, omdat hem de nodige moed niet kan worden ontzegd, terwijl hij bovendien over de nodige vrienden en geld beschikt.
Tegenover deze figuur zullen wij dan nu het beeld van de rechtvaardige moeten oproepen. Hij is een eenvoudig en nobel mens die - om met Aischylos te spreken - niet goed wil lijken, maar het wil zijn. Laten wij hem dus de schijn van goedheid ontnemen, want anders zou hij alleen al door zijn goede naam en faam overladen kun- [c] nen worden met eerbewijzen en geschenken. Als we de rechtvaardige vanuit dat gezichtspunt beschouwen, kunnen we er niet meer zeker van zijn of hij rechtvaardig is omwille van de eer en de goede gaven die hij ermee kan verwerven of omwille van de rechtvaardigheid zelf. Wij zullen hem dus alles ontnemen behalve zijn rechtvaardigheid en hem als de tegenhanger beschouwen van de volstrekte bedrieger die we zoeven bespraken. Hoewel hij geen enkel onrecht begaat, zal hij toch als een grote schurk bekend staan, en als men onderzoekt of hij soms toch rechtvaardig is, zal hij dat niet laten blijken, want hij is niet bereid ook maar iets van zijn volmaakte rechtvaardigheid op te geven. Laat hij dus zo onwankel- [d] baar doorgaan tot zijn dood toe, levend met de naam van onrechtvaardige, terwijl hij in werkelijkheid goudeerlijk is. En als beiden zo aan het einde van hun leven zijn gekomen, de een goudeerlijk, de ander vol list en bedrog, zullen wij moeten bepalen wie van beiden het gelukkigst is.
- Grote goedheid, Glaukoon, zei ik, wat doet ge een moeite om beide mensen zo goed mogelijk als twee standbeelden op te poetsen, alsof ge hen moet inzenden voor een wedstrijd.

- Ja zeker, ik doe mijn best, antwoordde hij. En als het met beiden inderdaad zo gesteld is als ik beschreven heb, denk ik dat het niet moeilijk meer zal zijn vast te stellen [e] wat voor een leven beiden te wachten staat. Laten we dat dus doen. En als ik hier en daar wat onbehouwen ben geweest, bedenk dan, Sokrates, dat het niet mijn eigen mening was die ik verkondigde, maar de visie van diegenen die onrechtvaardigheid verkiezen boven rechtvaardigheid. Wat zij beweren, is het volgende: als iemand eerlijk en oprecht van karakter is, zal hij gegeseld worden en geradbraakt, hij zal in de boeien worden [362a] geslagen of gebrandmerkt, of zijn ogen zullen worden uitgestoken, en na al die folteringen zal hij ten slotte gespietst of gekruisigd worden. Zo zal hij erachter komen wat hij zich in werkelijkheid ten doel moet stellen: hij mag niet rechtvaardig zijn, maar moet de indruk wekken dat hij rechtvaardig is. Het lijkt wel of Aischylos' woorden veel meer op de onrechtvaardige dan op de rechtvaardige van toepassing zijn. Want men zegt inderdaad dat onrechtvaardigheid daaruit bestaat dat iemand zich toelegt op de schijn van waarachtigheid in iedere situatie, en omdat hij zijn doel werkelijk wil bereiken en met de illusie dat hij het heeft bereikt geen genoegen neemt, wil hij werkelijk onrechtvaardig zijn en niet slechts de indruk wekken onrechtvaardig te zijn.

> 'Oogstend uit de diepe voren van zijn gemoed
> [b] waar zich gedachten vormen slim en goed ...'

zal hij om te beginnen de heerschappij over de stad proberen te verwerven met zijn reputatie van rechtvaardig mens. Vervolgens zal hij een vrouw willen trouwen uit de familie van zijn keuze. Dan zal hij zijn kinderen willen uithuwelijken aan wie hij dat wil. Hij zal overeenkomsten en relaties aangaan naar zijn eigen goeddunken,

en van al die transacties zal hij beter worden, omdat hij er geen moeite mee heeft vals spel te spelen, als hem dat zo uitkomt. Als hij verwikkeld raakt in een rechtszaak, in een prive-zaak of een staatsaangelegenheid, zal hij steeds winnen van zijn tegenspelers en daardoor steeds [c] rijker worden. Zijn vrienden zal hij bevoordelen en zijn vijanden schade toebrengen. Hij zal de goden steeds op gepaste wijze gedenken met offers en ceremoniele plechtigheden en daarbij vrijgevig te werk gaan. Hij zal veel beter en in veel grootser stijl zorgen voor de goden en voor de mensen die hij daarvoor uitzoekt, dan welk rechtvaardig mens dan ook. Omdat hij de goden dus zichtbaar beter gedenkt dan de rechtvaardige mens, mag hij verwachten dat de goden ook hem zichtbaar beter zullen gedenken. Daarom beweert men, Sokrates, dat het leven voor een onrechtvaardig mens er bij goden en mensen veel beter uitziet dan voor een rechtvaardig mens.

Toen Glaukoon dit gezegd had, stond ik klaar om hem [d] te antwoorden, maar zijn broer Adeimantos was me voor en zei:

- Ge denkt toch niet, Sokrates, dat de zaak hiermee is afgedaan?

- Wat bedoelt ge, wat is er dan nog meer, vroeg ik.

- De kern van de zaak is nog niet eens besproken, antwoordde hij.

- Laat dan het gezegde zijn werk doen, dat zegt dat 'de ene broer de andere komt helpen',*) antwoordde ik. Als Glaukoon dus iets heeft overgeslagen, kom hem dan te hulp. Maar wat mij betreft, is wat hij heeft gezegd al ruim voldoende om mij de mond te snoeren en mij alle hoop te ontnemen dat ik nog iets zou kunnen inbrengen

*) Homeros, *Odyssee* XVI, 97.

waarmee ik voor rechtvaardigheid zou kunnen pleiten.
- Onzin, antwoordde hij. Luister maar verder. We moeten namelijk doorgaan en de redenering van de voorstanders van rechtvaardigheid - die onrechtvaardigheid en bedrog dus afkeuren - verder uitwerken. Daardoor zal de kern van wat Glaukoon wil zeggen [363a] nog duidelijker tot zijn recht komen. Wanneer een zoon met zijn vader spreekt, of met een andere opvoeder, en deze heeft het over de noodzaak van een rechtvaardige levenswandel, zullen ze nooit rechtvaardigheid als zodanig aanprijzen, maar altijd zullen ze spreken over de goede naam en de reputatie die er het gevolg van zijn. Waarom doen ze dat? Heel eenvoudig: omdat ze ervan uitgaan dat het opbouwen van een reputatie van rechtvaardigheid de deur zal openen naar een goede carriere, goede relaties en alle andere nuttige dingen die Glaukoon noemde in verband met een goede reputatie. Maar zij gaan nog verder met het aanprijzen van een goede reputatie en werpen als argument in de strijd dat iemand die een goede naam bij de goden heeft verworven, overladen zal worden met de gunsten en goede gaven die, naar zij zeggen, de goden aan godvrezende mensen [b] voorbehouden. Dit wordt bovendien bevestigd door eerbiedwaardige dichters als Hesiodos en Homeros. Hesiodos zegt immers dat de goden de eik bestemd hebben voor het welzijn van rechtvaardige mensen, want de eik 'draagt hoog in zijn kruin de eetbare eikels en in het midden is er de zwerm met honingmakende bijen'. Bovendien, zegt hij, zijn er 'de dikke schapen met hun gang, zwaar door het gewicht van hun wol', en hij verhaalt van nog vele andere, gelijksoortige goede gaven*). Evenzo bezingt Homeros de rechtvaardige mens met de woorden:

*) Hesiodos, *Werken en Dagen*, 232 e.v.

> [c] '... Zoals de roem van een vlekkeloos koning, die, vrezend de goden, gerechtigheid hoog houdt. Hem brengt de donkere aarde gerst op en tarwe. Zijn bomen gaan onder vruchten gekromd, zijn schapenkudden groeien, en vissen verschaft hem de zee.'*)

De dichter Mousaios en zijn zoon maken het bijna nog mooier en laten eveneens de goden allerlei goede gaven aan rechtvaardige mensen geven. Zij voeren de mensen [d] in hun verhaal naar de onderwereld van Hades en laten hen de tijd zingend en drinkend doorbrengen. Het lijkt wel of hun idee van de mooiste beloning voor een deugdzaam leven eeuwige dronkenschap is. Anderen maken het nog bonter en beloven nog mooiere beloningen van de goden, door te beweren dat zelfs de kindskinderen en het verdere nageslacht van de godvrezende en waarheidslievende mens gespaard zullen worden. Zo wordt de rechtvaardigheid door hen opgehemeld. Maar goddeloze bedriegers laten ze in de modder van de onderwereld wegzinken en ze dwingen hen water met een zeef op te scheppen, terwijl zij tijdens hun leven op aarde een slechte reputatie krijgen. Alle andere kwel- [e] lingen die Glaukoon juist toedacht aan de rechtvaardige mens, wiens reputatie slecht is, omdat men aanneemt dat hij een bedrieger is en een schurk, zullen volgens hen deze bedriegers te verduren krijgen. Meer hebben ze niet te zeggen. Zo worden rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid beide geprezen en gelaakt.
Maar daar blijft het niet bij, beste Sokrates, want er is [364a] nog een andere redenering die de mensen, dichters en niet-dichters gelijk, hanteren als het over rechtvaardig-

*) Homeros, *Odyssee* XIX, 109 e.v.

heid en onrechtvaardigheid gaat. Allen bezingen eenstemmig de deugden van matigheid en rechtvaardigheid, maar ze zeggen er tevens bij hoe onplezierig en lastig deze deugden zijn. Anderzijds zeggen ze dat onmatigheid en onrechtvaardigheid plezier geven en gemakkelijk te verwerven zijn en dat ze slechts door gewoonte en traditie als slecht en afschuwelijk worden beschouwd. Zij beweren dan ook dat onrechtvaardigheid meestal meer voordeel brengt dan rechtvaardigheid, en ze houden staande dat een slecht, maar rijk en machtig mens gelukkig te prijzen is. Zij deinzen er niet voor terug zo'n [b] bedrieger in het openbaar en ook thuis zonder blikken of blozen als voorbeeld te stellen. En daarmee negeren ze de zwakken en de armen. Die mensen hebben hun niets te leren, ook al zijn ze het er in enkele gevallen wel mee eens dat een arme als mens beter is dan een rijke. Het meest verbazingwekkend van dit alles is wat ze te zeggen hebben over de goden en over deugdzaamheid. Want volgens hen brengen de goden hel en verdoemenis over vele goede en deugdzame mensen, en het omgekeerde lot geven ze aan wie slecht is en een bedrieger. Op grond daarvan gaan bedelpriesters en waarzeggers de deuren van de rijken langs en doen hen geloven dat zij door middel van hun ceremoniele plechtigheden en speciale gezangen en gebeden van de goden een speciale macht gekregen hebben. Zij zeggen dan dat zij in het geval van een beetje onrecht dat geschied is door toedoen [c] van de rijkaard of door een van zijn voorouders, de gave hebben dat onrecht op gemakkelijke en aangename wijze te doen vergeven door middel van plechtigheden en festiviteiten. Bovendien zeggen ze dat ze voor iedereen die toevallig een vijand heeft, tegen een geringe vergoeding onheil kunnen afroepen over die vijand, ongeacht of deze rechtvaardig is of niet. Want zij kennen,

zeggen ze, de noodzakelijke toverspreuken en bezweringen waardoor zelfs de goden gedwongen worden de helpende hand te bieden. Voor al dit soort beweringen voeren ze de dichters aan als getuigen, want er zijn voorbeelden te over als het gaat om de alomtegenwoordigheid van ondeugd en ontrouw, bijvoorbeeld:

> [d] 'Te kiezen uit slechtheid is gemakkelijk en ligt voor de hand. Bovendien, de weg ernaartoe is goed gebaand. Maar op de weg naar de deugd hebben de goden slechts zweet en tranen in het verschiet gesteld.'*)

Bovendien is die weg lang en steil. Anderen roepen Homeros tot getuige aan en zeggen dat de goden door de mensen om de tuin worden geleid. Want Homeros zegt:

> 'Ook de goden zelf zijn te buigen, al is hun wijsheid, hun vorstelijke eer en hun almacht nog groter. Zie! Zelfs hen soms verbidden de mensen [e] door blijde geloften, en ook door brandoffers, plenging en braadlucht, wanneer zij de wetten hebben overtreden en hebben gezondigd.'**)

Bovendien leggen ze een hele stapel boeken op tafel van Mousaios en van Orpheus, die, naar men zegt, een kind was van de Maan en van de Muzen. Op grond van wat in die boeken staat, hebben ze allerlei ceremoniele plechtigheden uitgedacht waarmee ze de mensen afzonderlijk en ook hele steden en staten trachten te overtuigen dat er inderdaad een mogelijkheid is van vergeving en oplossing van onrecht en bedrog door middel van offergaven [365a] en aangename spelen. Die mogelijkheid is er niet alleen voor de levenden, maar zelfs voor de doden, en dan

*) Hesiodos, *Werken en Dagen*, 287-289.
**) Homeros, *Ilias* IX, 497.

hebben ze het over speciale uitvaartplechtigheden die ons kunnen vrijwaren van allerlei onheil in het hiernamaals, en ze voegen er bovendien de waarschuwing aan toe dat wie niet meedoet aan zo'n plechtige uitvaart, de meest verschrikkelijke dingen te wachten staan.
Wanneer al dat soort dingen, mijn beste Sokrates, gezegd worden over hoe goden en mensen denken over deugd en ondeugd, welke uitwerking - denkt ge - zou dat hebben op de karaktervorming van jonge mensen? Want jonge mensen zijn nu eenmaal vlug van begrip en [b] heel goed in staat om wat gezegd wordt met elkaar in verband te brengen en vast te stellen watvoor karakter iemand heeft en hoe een mens zich het beste door het leven kan slaan. Ik denk dat zo'n jongen zich heel goed dezelfde vraag zou kunnen stellen als de dichter Pindaros:

> 'Zal ik door rechtvaardigheid of door krom bedrog de hoogste top bereiken en zo de rest van mijn leven veilig stellen?'

Want algemeen wordt aangenomen dat het geen enkele zin heeft deugdzaam en rechtvaardig te zijn, als de mensen om je heen dat niet in de gaten hebben. Het enige gevolg daarvan is een hoop gezwoeg en zichtbare ellende. Nee, dan is het veel beter een reputatie van rechtvaardigheid op te bouwen zonder het werkelijk te zijn, want [c] men zegt dat je dan een goddelijk leven te wachten staat. Omdat de wijzen dus aantonen dat zelfs de werkelijkheid beheerst wordt door de schone schijn, die ook nog heer en meester is over het geluk, moet je je daarop helemaal toeleggen. Het gaat er dus om dat je een facade om jezelf heen bouwt en zo een beeld oproept van deugdzaamheid en rechtvaardigheid en dat je er tevens voor zorgt dat de sluwe en listige vos achter je aanloopt,

waarvan Archilochos, die wijze dichter, verhaalt. En als iemand tegenwerpt dat het niet gemakkelijk is een slecht karakter steeds verborgen te houden, dan is ons antwoord dat geen enkel meesterschap gemakkelijk is te [d] verwerven. Dus als geluk ons doel is, zullen we dit pad inslaan, omdat de sporen van onze redenering daarheen leiden. Om niet ontmaskerd te worden, zullen we geheime genootschappen en andere eedverbanden opzetten, terwijl er ook leermeesters te vinden zijn in de overredingskunst die ons wel zullen leren hoe je een volksvergadering of een rechtbank moet toespreken om je zin te krijgen. En zo zullen we ons door de combinatie van overredingskracht en geweld ongestraft kunnen verrijken. Nu kan men zeggen dat niets de goden ontgaat en dat geen geweld tegen hen is opgewassen, maar dan is ons antwoord natuurlijk dat we ons daar geen zorgen over hoeven te maken, omdat de goden of helemaal niet [e] bestaan of zich geen zier aantrekken van wat er op menselijk niveau gebeurt. En als ze dan bestaan en zich het lot van de mensen aantrekken, dan kennen we hen alleen maar van horen zeggen of uit de woorden van die dichters die ons hun afstamming opsommen. Diezelfde dichters vertellen ons bovendien dat de goden zich door offers, gebeden en wijgeschenken laten overhalen en dat zij zo verleid kunnen worden. We moeten de dichters dus of op beide punten geloven of helemaal niet. Als we de dichters willen geloven, gaat het erom dat we door [366a] bedrog kunnen doen wat we willen en vervolgens de vruchten van ons bedrog kunnen offeren en schenken om de goden gunstig te stemmen. Maar als we rechtvaardig zijn, zullen we weliswaar aan de straf van de goden ontsnappen, maar we zullen dan welbewust afstand moeten doen van de voordelen van onrechtvaardigheid. Als we anderzijds onrechtvaardig zijn, zullen

we de winst kunnen opstrijken. En we zullen de goden, ondanks onze overtredingen en zonden, toch al biddend ertoe overhalen ons ongestraft te laten ontsnappen. Men zou echter nog kunnen tegenwerpen dat wij in de onderwereld van de Hades onze gerechte straf voor onze wandaden tijdens ons leven niet zullen ontlopen, en dat zou niet alleen voor onszelf gelden, maar ook voor onze kindskinderen. Dan zal onze sluwe vriend antwoorden: 'Kop op, mijn beste, want voor dat probleem zijn de riten van de dood heel effectief, terwijl er [b] bovendien speciale goddelijke krachten zijn die dit gevaar kunnen bezweren. Dat leren ons immers de tradities van de allergrootste steden, en ook de godenkinderen, dat wil zeggen: onze dichters en profeten, leren ons dit als de waarheid.' Is er dan nog een reden te bedenken waarom we toch een rechtvaardig leven zouden verkiezen boven de grootst mogelijke onrechtvaardigheid? Natuurlijk niet. Want we hoeven rechtvaardigheid alleen maar te bezitten in de vorm van de valse dekmantel van uiterlijk fatsoen, om vervolgens bij goden en mensen volop alles te kunnen doen waar we zin in hebben, zowel tijdens ons leven als na de dood. Dat is immers de les die ons door de meeste mensen wordt voorgehouden en ook door de enkelingen die het echt kunnen weten.

Wanneer we alles wat gezegd is, beste Sokrates, nog [c] eens overwegen, zoudt ge dan nog een argument kunnen bedenken om vast te blijven houden aan rechtvaardigheid, als men tenminste over enige intelligentie beschikt of enige rijkdom of een goed lichaam of een goede afkomst? Wat zou je anders doen dan meewarig glimlachen, wanneer je iemand rechtvaardigheid hoort aanprijzen? Maar ja, zelfs als iemand in staat zou zijn de onwaarheid van onze beweringen aan te tonen en ons heel

duidelijk zou kunnen laten zien dat rechtvaardigheid toch het beste voor de mens is, dan nog zal hij veel begrip voor de onwetendheid van de bedriegers en schijnheiligen opbrengen en zich niet opwinden. Want hij weet dat iemand eigenlijk alleen onrechtvaardigheid afwijst, als hij een goddelijk karakter heeft meegekregen of als hij tot diep inzicht in zichzelf is gekomen, waardoor hij zich ervan onthoudt. Want onder alle an- [d] dere mensen is niemand te vinden die uit vrije wil rechtvaardig is. Hoogstens zullen mensen onrechtvaardigheid afwijzen, omdat ze de kracht missen onrecht te begaan of er te oud voor zijn of vanwege een ander gebrek er niet toe komen. Dat zo de feiten liggen, is duide- [e] lijk. Want zodra een zwak mens aan de macht komt, zal hij onrecht gaan bedrijven zoveel hij kan. Nu blijkt, beste Sokrates, dat van allen, gijzelf incluis, die beweren dat ze de rechtvaardigheid prijzen, vanaf de grote legendarische helden uit het verleden tot nu toe, niemand ooit de onrechtvaardigheid uitdrukkelijk heeft afgewezen en eigenlijk rechtvaardigheid alleen maar geprezen heeft op grond van de resultaten die ermee te behalen zijn, zoals een goede reputatie, eerbewijzen en allerlei geschenken. Wat Thrasymachos en ik dus hebben willen aantonen, is dat uw lofrede eigenlijk niet verder gaat dan de gevolgen te prijzen, maar niet de rechtvaardigheid zelf. Maar wat recht en onrecht precies zijn en wat zij in de ziel vermogente doen, terwijl dat nog aan het oog van goden en mensen onttrokken is, heeft geen dichter of schrijver ons ooit duidelijk kunnen maken. Dat wil zeggen dat niemand tot nu toe nauwkeurig heeft aangetoond dat onrechtvaardigheid het grootste kwaad is dat de ziel kan overkomen en rechtvaardigheid het grootste goed. Want [367a] als gij allen, en alle verdedigers van recht en rechtvaardigheid vanaf het begin der tijden, ons vanaf onze jong-

ste kinderjaren de goede kwaliteiten van een rechtvaardige levenswandel op overtuigende wijze hadden kunnen tonen, dan zouden we nu niet bezig zijn elkaar te begluren om te zien wie ons nu weer bedriegt. Nee, dan zou eenieder voor zichzelf de beste voogd zijn, want hij zou er dan zelf wel voor oppassen geen bedrog en onrecht te plegen uit vrees van kwaad tot erger te vervallen. Dit en nog veel meer, Sokrates, hebben Thrasymachos en anderen op hun hart, als het gaat over recht en onrecht. Volgens mij halen ze de kwaliteiten van die twee begrippen door elkaar en daarom beken ik u eerlijk, omdat ik niets te verbergen heb, dat ik slechts mijn best heb [b] gedaan de algemene theorie weer te geven, waar ik zelf niet in geloof. Dat is dan ook de reden dat ik van u het tegendeel hoop te horen, waarbij ge ons niet alleen de theorie moet geven en moet aantonen dat recht beter is dan onrecht, maar vooral ook of in de praktijk de uitwerking die de mens ervan ondervindt, goed of slecht is. Sla geen acht op wat men er in het algemeen van vindt, zoals Glaukoon reeds aangaf. Want als ge de ware aard van rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid negeert en er een schijnkwaliteit voor in de plaats stelt, dan zal onze conclusie zijn dat ge niet de rechtvaardigheid prijst, maar de schijn ervan en dat ge niet de onrechtvaardigheid afwijst, maar alleen de schijn ervan, zodat ge ons in [c] dat geval in feite aanspoort onrechtvaardig te zijn zonder dat iemand het merkt. Dan zoudt ge daarmee hetzelfde beweren als Thrasymachos, die ons immers voorhoudt dat rechtvaardigheid bestaat uit handelen in het belang van een ander die het recht van de sterkste uitoefent. Nu hebt ge reeds gezegd dat rechtvaardigheid tot de hoogste menselijke kwaliteiten behoort, die we niet alleen vanwege haar goede gevolgen moeten nastreven, [d] maar nog veel meer om die kwaliteiten zelf, zoals we

ook zien, horen, denken en gezondheid en al dat soort dingen nastreven, omdat we er waardering voor hebben en niet om wat men ervan vindt. Zo vraag ik u ook rechtvaardigheid te prijzen: toon aan dat een leven, gebaseerd op rechtvaardigheid, op zichzelf reeds goed is en de mens tot voordeel strekt, en dat een leven van bedrog en valsheid schadelijk is. Het aanprijzen van alle vormen van beloning en goede reputatie kunt ge echter beter aan anderen overlaten. Van anderen zou ik het nog wel willen accepteren dat ze rechtschapenheid aanprijzen, omdat je er een goede reputatie mee krijgt, dat ze bedrog afwijzen op grond van de slechte reputatie die dat oplevert, en dat ze nog allerlei andere bijzaken te [e] berde brengen. Maar van u accepteer ik dat niet, als ge het goed vindt. Daarom vraag ik u ons niet alleen in uw antwoord aan te tonen dat rechtvaardigheid beter is dan onrechtvaardigheid, maar ook wat de praktische uitwerking ervan is op degene die ze beoefent, ongeacht of zijn daden wel of niet door de goden of de mensen worden opgemerkt. Zegt u ons dan duidelijk welke van de twee goed is en welke slecht.

Ik had altijd al het goede karakter van Glaukoon en Adeimantos*) bewonderd, maar toen ik hen zo hoorde spreken was ik helemaal in de wolken en antwoordde:

[368a] - Het blijkt wel dat ge allebei de zoon zijt van een vader die ik bewonder en dat Glaukoons vriend inderdaad gelijk had, toen hij zijn lofdicht begon en u beiden prees naar aanleiding van uw dapper gedrag in de slag bij Megara en u betitelde als

> 'Zonen van Aristoon, helder kroost van een roemrijke held'.

*) Men neemt aan dat Glaukoon en Adeimantos broers van Platoon waren.

Dat is een goed gekozen formulering, vrienden. Want ge moet over een heel helder verstand beschikken om zo over dit probleem te spreken, hoewel ge niet eens echt gelooft dat onrecht beter is dan recht. Ik geloof beslist [b] dat ge het niet zeker weet. Dat maak ik vooral op uit de rest van uw gedrag, niet uit uw woorden, want die vertrouw ik niet. Maar hoe meer ik hiervan overtuigd raak, des te groter wordt mijn verwarring. Ik weet niet wat ik moet doen om hulp te bieden, want hoe zou ik dat moeten aanleggen? En ik voel mij zelfs gesterkt in die twijfel, nu blijkt dat gij mijn argumentatie die ik tegen Thrasymachos gebruikte, niet wilt aanvaarden, terwijl ik nog wel dacht dat die een duidelijk bewijs opleverde dat recht meer waard is dan onrecht. Maar tegelijkertijd zou [c] ik niet weten hoe ik hulp zou kunnen weigeren. De gedachte alleen al om werkeloos toe te zien, terwijl de rechtvaardigheid belasterd wordt, en haar niet te hulp te snellen zolang ik nog adem heb en de kracht bezit om de mond te openen, is ondraaglijk. Dus ik moet het toch maar voor haar opnemen, zo goed en zo kwaad als het gaat. Glaukoon en ook de anderen vragen mij trouwens om toch vooral mee te werken en het onderzoek niet op te geven. Integendeel, zij willen precies omschreven zien wat rechtvaardigheid is en wat onrechtvaardigheid is en wat nu eigenlijk hun nut is.

Glaukoon en de anderen smeekten me om mee te werken en het gesprek niet te beeindigen. Ze wilden werkelijk de definitie weten van rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid, en ze wilden ook weten welk voordeel men ermee kan behalen. Ik antwoordde dus wat ik dacht:

- Het onderzoek dat we willen beginnen, is geen peule- [d] schil en vergt, dunkt me, een scherpe blik. Omdat we daarin nu niet bepaald uitblinken, lijkt het mij het beste ons onderzoek op een specifieke wijze aan te pakken.

Stelt u zich eens voor dat iemand met niet al te beste ogen kleine letters van grotere afstand moet lezen en vervolgens ineens ziet dat er elders ook letters te lezen zijn, maar dan groter geschreven en op een groter oppervlak. Dat zou wel een bijzonder gelukkige vondst zijn, dacht ik, en hij zou eerst die grotere letters trachten te lezen en vervolgens de kleinere bekijken om te zien of ze gelijk zijn aan de grote, nietwaar?
[e] - Ja zeker, zei Adeimantos, maar hoe wilt ge dit principe toepassen in het onderzoek naar rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid, Sokrates?
- Dat zal ik u zeggen, zei ik. We zeiden toch dat rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid kwaliteiten zijn die niet alleen bij elk mens afzonderlijk horen, maar ook bij de gemeenschap in haar geheel?
- Zeker, antwoordde hij.
- En is een gemeenschap niet groter dan een individu?
- Ja.
- Dan zou het dus heel goed mogelijk zijn dat rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid op grotere schaal in het grote geheel aanwezig zijn en dat we ze daar gemakkelijker kunnen bestuderen. Als ge er dus mee instemt, [369a] zullen we eerst naar rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid in het grotere geheel van de gemeenschap kijken om te zien wat de definitie ervan is. Daarna zullen we deze begrippen op het niveau van het individu onderzoeken en ons afvragen of de definitie die we gevonden hebben door te kijken naar de gemeenschap, klopt met onze bevindingen op het niveau van het individu.
- Dat is een goed voorstel, denk ik.
- Als we ons onderzoek zouden richten op het ontstaan van zo'n gemeenschap, zouden we dan tevens getuige kunnen zijn van het ontstaan van rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid?

- Natuurlijk.
- Als we dat inderdaad gaan doen, is er dan een kans dat we misschien sneller ons doel bereiken?
[b] - Ja, daar is grote kans op.
- Denkt ge dat het de moeite loont ons onderzoek zo op te zetten? Maar denk er goed over na, want ik besef dat we ons veel werk op de hals halen.
- Dat nadenken is al gebeurd, zei Adeimantos, laten we maar van start gaan.
- Goed, begon ik, een gemeenschap ontstaat volgens mij, omdat wij mensen als individu niet voldoende in onze behoeften kunnen voorzien en heel veel dingen nodig hebben. Of zou er nog een andere reden van ontstaan te noemen zijn?
- Nee, geen enkele, vond hij.
[c] - Zo gebeurt het dan, dat men voor de ene behoefte een beroep doet op deze en voor een andere behoefte op gene, en omdat we nu eenmaal veel behoeften hebben, zullen we veel mensen als helpers en compagnons op een plaats samenbrengen. Dat noemen we nu een gemeenschap, nietwaar?
- Ja, zo is het precies.
- En als die mensen onderling goederen en diensten uitwisselen, doen ze dat omdat ieder van hen van mening is dat hij daar baat bij heeft.
- Zeker.
- Welnu, laten we dan voor ons onderzoek zo'n gemeenschap stichten, om in onze behoeften te voorzien.
- Dat is voor de hand liggend.
[d] - Onze allereerste en grootste behoefte is de voedselvoorziening, om ons in leven te houden.
- Dat is juist.
- Vervolgens is er behoefte aan een dak boven het hoofd, en ten derde aan kleding en dergelijke.

- Zo is het.
- Mooi, vertel me dan, zo ging ik verder, hoe onze gemeenschap in die behoeften zal voorzien. Betekent dat niet dat de een boer zal zijn, de ander metselaar en weer een ander wever? En dan voegen we er nog de leerbewerker aan toe en misschien ook nog een andere ambachtsman om in onze lichamelijke behoefte te voorzien.
- Zeker.
- Een gemeenschap kan dus niet uit minder dan vier of [e] vijf mensen bestaan, nietwaar?
- Dat is duidelijk.
- Maar nu verder. Zal ieder van hen de voortbrengselen van zijn arbeid moeten inbrengen voor gezamenlijk gebruik? Bijvoorbeeld, zal de boer in zijn eentje voedsel aan vier mensen verschaffen en viermaal zoveel tijd nodig hebben voor het produceren van voedsel om het [370a] met de anderen te delen? Of zal hij alleen voor zichzelf zorgen in een kwart van de tijd en de rest van zijn tijd besteden aan het bouwen van een huis, het maken van kleren en het bewerken van leer, zodat hij niets met anderen hoeft te delen en zich alleen met zichzelf en zijn eigen zaken hoeft bezig te houden?
Daarop antwoordde Adeimantos:
- Ik denk, Sokrates, dat de eerste mogelijkheid praktischer is dan de tweede.
- Ge hebt nog gelijk ook, antwoordde ik, en dat lijkt me helemaal niet zo vreemd. Bovendien bedenk ik, nu ge dat zegt, dat de natuurlijke aanleg van de een lang [b] niet gelijk is aan die van de ander, omdat we nu eenmaal van nature verschillend zijn. De een is beter geschikt voor dit en de ander voor dat. Of niet soms?
- Ja zeker.
- En verder, zal iemand het er beter afbrengen, als hij

veel verschillende taken verricht of als hij zich op een ambacht concentreert?
- Natuurlijk, als er sprake is van een man, een ambacht, antwoordde hij.
- Maar het lijkt me even duidelijk dat er van het hele werk niets terecht zal komen, als je het goede moment voorbij laat gaan.
- Inderdaad.
- En dat komt, dacht ik, omdat een taak nu eenmaal [c] niet kan blijven liggen totdat de ambachtsman er tijd voor heeft. Het is nu eenmaal beslist nodig, als je ergens mee bezig bent, om er helemaal en niet 'half' mee bezig te zijn.
- Dat kan niet anders.
- Het gevolg hiervan is natuurlijk dat er van alles meer, beter en gemakkelijker geproduceerd wordt, wanneer een mens zich tot een functie beperkt waarvoor hij van nature geschikt is, en steeds het goede seizoen afwacht, zonder dat hij andere beslommeringen heeft.
- Dat is juist.
- Dan hebben we nog meer burgers nodig, beste Adeimantos, dan de vier eerder genoemde, om ons de dingen te leveren die we noemden. Want de boer zal natuurlijk niet zijn eigen ploeg gaan maken, als het een goede moet [d] zijn, en evenmin zijn riek of andere werktuigen. En hetzelfde geldt voor de metselaar, die ook veel instrumenten nodig heeft, en voor de wever en de leerbewerker.
- Ge hebt gelijk.
- Dus hebben we nog meer vaklui nodig, bijvoorbeeld smeden en timmerlieden. Zij zullen zich voegen bij onze gemeenschap-in-wording en haar flink uitbreiden.
- Zeker.
- Erg groot zal die gemeenschap toch niet worden, zelfs niet als we er koeherders en schaapherders aan toevoe-

gen en anderen die zich met veeteelt bezighouden; die moeten de landbouwers ossen leveren voor de ploeg. En [e] ook de metselaars hebben ossen nodig voor hun wagens die de boeren op hun beurt kunnen gebruiken. Verder kunnen ze huiden leveren aan de leerbewerkers en wol aan de wevers.
- Echt klein zou die stad ook niet zijn met al die mensen, antwoordde Adeimantos.
- Anderzijds, ging ik voort, is het ook zo goed als onmogelijk voor de stad die men wil stichten, een landstreek te vinden waar men zichzelf kan bedruipen.
- Zeker, dat is onmogelijk.
- Dan is er dus bovendien behoefte aan mensen die goederen invoeren.
- Ja, die behoefte is er.
- Wanneer iemand met lege handen vertrekt, dus niets meeneemt voor de mensen van wie hij ten behoeve van zijn eigen stad goederen wil betrekken, zal hij toch ook [371a] met lege handen terugkeren, nietwaar?
- Ik denk van wel.
- Dan moet de eigen produktie van onze stad dus niet alleen genoeg zijn voor de stad zelf, maar ook in kwaliteit en kwantiteit voldoen aan de vraag van de handelspartners in andere steden.
- Dat is zeker nodig.
- Dus we hebben nog meer boeren en nog meer vaklieden nodig.
- Inderdaad.
- En ook nog importeurs en exporteurs, kooplieden dus.
- Zeker.
- We hebben dus ook kooplieden nodig?
- Absoluut.
[b] - En als er overzeese handel plaatsvindt, zullen we nog

heel wat andere vaklui nodig hebben, die alles afweten van de zeevaart.
- Ja, dat wordt een heel aantal.
- Maar hoe kunnen al deze lieden in onze gemeenschap worden ingepast? Ik bedoel: hoe moeten ze de vruchten van hun werk met elkaar delen? Want juist om deze uitwisseling is het ons te doen, daarom hebben we de mensen bij elkaar gebracht en hebben we een gemeenschap gesticht.
- Dat kan alleen maar wanneer ze kunnen kopen en verkopen, antwoordde hij.
- Dus hebben we een marktplaats nodig en de een of andere vorm van geld.
- Beslist.
[c] - Als nu een boer of een andere producent zijn produkten naar de markt brengt en op dat moment toevallig geen afnemers vindt die zijn produkten nodig hebben, moet hij daar dan zijn tijd met wachten verdoen en zijn werk in de steek laten?
- Nee, natuurlijk niet, zei hij, want er zijn mensen die dit voor hem zullen doen, als de behoefte zich voordoet.
- In een goed geordende samenleving zijn dat meestal de lichamelijk zwakkeren, die niet geschikt zijn voor enig ander werk. Hun taak is het dus op de markt aan- [d] wezig te zijn en de goederen tegen betaling met geld op te kopen en die goederen vervolgens weer voor geld te verkopen. En zo komt de marktkoopman in het spel, zo stelde ik vast. Want is het niet zo dat wij mensen die op de markt aanwezig zijn en zich verdienstelijk maken met kopen en verkopen, marktkooplui of winkeliers noemen, terwijl degenen die van stad tot stad reizen, kooplieden worden genoemd?
- Zeker.
- Dan zijn er, dacht ik, nog andere vormen van dienst-

verlening, die bijvoorbeeld zijn weggelegd voor diege- [e] nen die zich op intellectueel gebied niet zo gemakkelijk uiten, maar die wel over een gezond en krachtig lichaam beschikken, waarmee ze zwaar werk kunnen verrichten. Zij stellen hun lichaamskracht als arbeid ter beschikking en noemen de prijs daarvoor loon. Daarom worden ze ook wel dagloners genoemd, nietwaar?

- Zeker.

- Dus onze gemeenschap wordt ook nog met dagloners, aangevuld, nietwaar?

- Kennelijk wel.

- Is onze gemeenschap nu volgroeid, Adeimantos?

- Misschien wel.

- Maar waar zijn dan rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid te vinden? Hoe doen die hun intrede?

[372a] - Ik zou het niet weten, Sokrates, bekende hij, of het moest zo zijn dat die in de onderlinge afhankelijkheid van de mensen gezocht moet worden.

- Dat zou wel eens een goede suggestie kunnen zijn, zei ik. Laten we meteen eens gaan kijken bij de bewoners die we deze gemeenschap hebben binnengevoerd. Zij zullen zich met niet veel anders bezighouden dan met het produceren van voedsel en wijn, kleren en schoeisel, en ze zullen huizen bouwen. In de zomer doen ze hun werk met weinig kleren aan en ongeschoeid, maar in de winter dragen ze warme kleding en hebben ze schoenen [b] aan. Van de gerst die ze verbouwen, maken ze meel voor hun gewone brood en de tarwe vermalen ze tot tarwemeel, dat ze vervolgens kneden en bakken voor hun luxe brood en gebak dat ze op rieten matten of ook wel op een bed van schone bladeren laten afkoelen en opdienen. Dan liggen ze aan op strozakken die ze versieren met taxus en myrtegroen. Zo vieren ze feest met hun kinderen, drinken hun wijn en met kransen getooid zingen

ze lofliederen op de goden en zijn tevreden onder elkaar. [c] Ze zullen niet meer kinderen verwekken dan hun vermogen toelaat en zich hoeden voor armoede en oorlog. Daarop viel Glaukoon me in de rede en riep uit:
- Kennelijk laat ge die mensen feestvieren op droog brood!
- Ge hebt helemaal gelijk, antwoordde ik, ik heb nog wat vergeten: ze hebben natuurlijk wat lekkernijen, zoals zout voor hun olijven en ook kaas. Dan hebben ze nog groente en uien, die ze eten op de manier zoals dat op het platteland gebeurt, in een stoofpot. We zullen [d] onze burgers zelfs nog een dessert toestaan, van vijgen en erwten en bonen, terwijl ze op een vuurtje myrtebessen en eikels roosteren, en daarbij zullen ze nog een matig slokje drinken. Zoals te verwachten valt, zullen ze een tevreden en gezond leven leiden en oud worden om dan deze levensstijl aan hun kinderen door te geven.
Maar Glaukoon protesteerde en zei:
- Als ge een stad voor varkens zoudt willen stichten, Sokrates, zoudt ge hun volgens mij geen ander voedsel voorzetten dan dit.
- Maar wat wilt ge dan, Glaukoon? vroeg ik hem op mijn beurt.
- De gebruikelijke dingen natuurlijk, antwoordde hij. [e] Ze moeten op echte bedden aanliggen, dacht ik, als ge niet wilt dat ze overal pijn krijgen. Dan moeten er natuurlijk tafels komen om van te eten en ze moeten hapjes en lekkernijen krijgen, zoals wij die nu ook gebruiken.
- Ja natuurlijk, ik begrijp wat ge bedoelt, antwoordde ik. We bekijken kennelijk niet hoe een gemeenschap tot stand komt, maar we doen een onderzoek naar een stad die luxe en weelde kent. Misschien is dat eigenlijk niet zo'n slechte gedachte, want nu zullen we snel genoeg in

de gaten krijgen hoe en wanneer rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid in een gemeenschap ontstaan. De ideale gemeenschap hebben we zojuist beschreven, denk ik, en die is natuurlijk gezond. Als ge echter ook wilt dat we een ziekelijke gemeenschap bekijken, is er niets wat ons [373a] tegenhoudt. Want er zijn nu eenmaal veel mensen die geen genoegen nemen met zo'n manier van leven en met zulk voedsel. Nee, ze moeten bedden laten aandragen en tafels en allerlei ander meubilair. Voorts willen ze allerlei soorten toespijzen en parfum en reukwerk, dan natuurlijk meisjes van plezier en gebakjes, en van dat alles zo veel en zo gevarieerd mogelijk. En de soort behuizing en de kleding en het schoeisel die we eerst noemden, zijn niet meet genoeg om de behoeften te bevredigen. Dan moeten de schilderkunst en de borduurkunst er ook aan te pas komen, en voorts goud, ivoor en al dat soort dingen, nietwaar?
[b] - Ja zeker, zei hij.
- Maar dan zullen we de stad nog verder moeten uitbreiden, want die oorspronkelijke, gezonde toestand voldoet niet meer, en allerlei dingen moeten eraan worden toegevoegd die niet langer meer in de werkelijke behoeften van de gemeenschap voorzien. Dan krijgen we bijvoorbeeld een hele schare van jagers en al die beeldende kunstenaars die zich op vormen en kleuren toeleggen of op de muziek en het theater, dichters met hun aanhang, verhalenvertellers, toneelspelers, dansers, [c] theaterdirecteuren. Dan zijn er nog de makers van allerlei snuisterijen en van sieraden, omdat vrouwen die zo graag willen hebben. En dan hebben we ook nog meer dienstverlenend personeel nodig. Of dacht ge dat we het kunnen stellen zonder opvoedkundigen, zonder natte en droge minnen, zonder kamermeisjes, kappers, traiteurs en banketbakkers? Laten we er dan ook nog maar

zwijnenhoeders aan toevoegen, want die hadden we in onze oorspronkelijke gemeenschap niet, omdat we ze toen niet nodig hadden. Bovendien is er behoefte aan meer kudden van allerlei soorten vee, omdat mensen vlees willen eten, nietwaar?
[d] - Natuurlijk.
- Maar we zullen ook veel meer dokters nodig hebben, als we zo gaan leven.
- Zeker.
- En het grondgebied dat oorspronkelijk groot genoeg was om iedereen te voeden, zal nu te klein zijn. Wat is daarover te zeggen?
- Heel wat, antwoordde hij.
- Zullen we dan maar een stuk van het gebied van onze buren afpakken om voldoende landbouw- en veeteeltgrond te hebben? Zo zullen onze buren ook een stuk van ons gebied willen hebben, zodra ze zich gaan overgeven aan ongebreidelde hebzucht en zich niet meer beperken [e] tot wat strikt noodzakelijk is.
- Onvermijdelijk, Sokrates, antwoordde hij.
- Dan gaan we vervolgens dus oorlog voeren, beste Glaukoon. Of denkt ge dat er iets anders zal gebeuren?
- Nee, het is zoals ge zegt, beaamde hij.
- En dan hebben we nog niet eens gesproken over de goede en kwade gevolgen van oorlogvoeren. We stellen nu alleen nog maar vast dat we de oorzaak van oorlog gevonden hebben, die de bron van grootste ellende wordt voor de individuele burger en voor de gemeenschap in haar geheel, zodra hij uitbreekt.
- Zeker.
[374a] - Dan zullen we het grondgebied van onze gemeenschap nog verder moeten uitbreiden, mijn beste, en niet zo'n beetje ook. Er komt behoefte aan een heel leger dat ter verdediging van de gehele gemeenschap en van al die

verschillende soorten burgers die we zojuist hebben opgesomd, erop uittrekt en slag levert met de vijand.
- Ik zou zeggen dat de burgers dat zelf wel zouden kunnen klaren, opperde hij.
- Niet als we het bij het rechte eind hadden, toen we de gemeenschap stichtten die ook uw instemming had, antwoordde ik. Want als ik het me goed herinner, waren we het erover eens dat een mens niet goed verschillende beroepen kon uitoefenen.
- Ge hebt gelijk, sprak hij.
[b] - En zou alles wat met oorlogvoering te maken heeft, niet een vak apart zijn?
- Inderdaad.
- Moeten we meer aandacht besteden aan de kunst van het schoenmaken dan aan oorlogvoering?
- Helemaal niet.
- Laten we hier nog eens bij stilstaan. In het begin van ons onderzoek wilden we uitdrukkelijk voorkomen dat de schoenmaker zou proberen tegelijkertijd boer te zijn of wever of timmerman. Nee, hij zou zich juist bij zijn leest houden, omdat we dan de meeste kans hadden dat hij zijn werk vakkundig zou doen. En ten aanzien van de andere beroepen stelden we hetzelfde principe vast: een [c] man, een vak. Dat vak moest het vak zijn waarvoor de betreffende persoon het meest geschikt was en hij zou dat vak zijn leven lang moeten beoefenen, zonder zich te bekommeren om andere beroepen. Bovendien moest hij goed opletten om op de juiste tijd of in het juiste seizoen de dingen te beginnen of te voltooien. Is het nu ook niet van het grootste belang dat alles wat met oorlogvoering te maken heeft, goed en vakkundig wordt gedaan? Of is het misschien zo gemakkelijk dat de eerste de beste boer of schoenmaker of andere vakman ook een vakkundig krijgsman kan zijn, terwijl men niet eens een goed dam-

of dobbelspeler kan worden, als men zich er niet van [d] jongs af aan op toelegt, in plaats van zo nu en dan. Zouden we dan echt moeten geloven dat het alleen al genoeg is om een schild in de hand te nemen of een ander soort wapen, om op slag een geoefend infanterist te zijn of bekwaam te zijn in een andere tak van de krijgskunst? Men kan in ieder geval niet beweren dat instrumenten en werktuigen voldoende zijn om iemand tot vakman of topsporter te maken. Zonder kennis van zaken en zonder de nodige oefening zullen ze nutteloos zijn voor degene die er gebruik van maakt.

- Werktuigen die men alleen maar hoeft te bezitten om ze goed te kunnen gebruiken, zouden wel heel veel waard zijn, merkte hij op.

[e] - Hoe belangrijker dus die wachterstaak is, hoe minder tijd die wachters voor andere dingen zullen hebben en des te meer tijd zullen ze aan scholing en oefening moeten besteden.

- Dat geloof ik ook, zei hij.

- Als die taak inderdaad zo veeleisend is, dan moeten zij er ook van nature voor geschikt zijn.

- Dat kan niet anders.

- Dan is het nu dus onze taak te proberen de kwaliteiten en karaktereigenschappen te omschrijven die voor het vervullen van de taak van wachter nodig zijn.

- Ja, dat zullen we zeker moeten doen.

[375a] - Allemachtig, zei ik, dat zal niet meevallen, maar we moeten de moed niet opgeven zolang we het kunnen opbrengen om door te zetten.

- Inderdaad, laten we doorzetten, zei hij.

- Denkt ge dat er om wachter te worden veel verschil is tussen de natuurlijke aanleg van een jonge rashond en van een jongeman die 'uit een goed nest' afkomstig is?

- Wat bedoelt ge daarmee?

- Dat beiden een scherpe blik moeten hebben, snel en behendig moeten zijn in het achtervolgen en opsporen van wat ze hebben waargenomen en daarna nog genoeg kracht over moeten hebben om te vechten als het erop aankomt.
- Ja, dat is allemaal nodig, gaf hij toe.
[b] - Tevens zullen zij zich in de strijd moedig en manhaftig moeten gedragen.
- Natuurlijk.
- Maar om het even of het een paard, een hond of enig ander levend wezen betreft, zoiets kan alleen met een wakkere, heldere en vurige inborst worden opgebracht, nietwaar? Of hebt ge nooit opgemerkt dat de kracht van het vurige deel van de geest onweerstaanbaar en onoverwinnelijk is en dat de ziel er geheel en al onbevreesd door wordt gemaakt en niet verslagen kan worden?
- Ja zeker, dat heb ik wel opgemerkt.
- Dan zijn de lichamelijke vereisten voor onze wachters nu wel duidelijk, nietwaar?
- Inderdaad.
- En tevens de voorwaarden waaraan hun gemoed moet voldoen, namelijk dat het vurig en wakker moet zijn.
- Ook dat is duidelijk.
- Maar Glaukoon, ging ik verder, als zij zo vurig van aard zijn, zullen zij dan niet gauw ruw en grof met elkaar en met hun medeburgers omgaan?
[c] - Natuurlijk, ge hebt gelijk, riep hij uit, dat probleem is niet gemakkelijk op te lossen.
- Toch is het beslist noodzakelijk dat zij vriendelijk en voorkomend zijn tegenover de mensen uit hun omgeving en onverbiddelijk jegens hun vijanden. Anders zullen wij er niet eens op hoeven te wachten tot anderen hen ombrengen of in het verderf storten, want dat doen zij zichzelf dan wel aan.

- Dat is waar, zei hij.
- Wat staat ons dan te doen? vroeg ik. Waar zullen wij een karakter vinden dat zachtaardig is en toch vurig en heldhaftig. Want het lijkt wel alsof deze twee eigenschappen met elkaar in strijd zijn.
- Inderdaad, daar lijkt het wel op.
- Wie een van deze beide eigenschappen mist, zal geen goede wachter kunnen worden, en het ziet ernaar uit dat het onmogelijk is aan deze voorwaarden te voldoen, [d] zodat de goede wachter niet bestaat.
- Daar ziet het inderdaad naar uit, beaamde hij.
Ik zag nu geen uitweg meer en na alles nog eens overwogen te hebben, ging ik verder en zei:
- De reden dat wij nu op een dood spoor zijn gekomen, beste vriend, is dat we onze oorspronkelijke vergelijkingen hebben losgelaten.
- Wat bedoelt ge?
- Wij hebben niet ingezien dat er in feite wel degelijk een karakter te vinden is waarin, tegen onze eerdere overtuiging in, die tegengestelde eigenschappen met elkaar kunnen worden verenigd.
- Hoe dan?
[e] - Ge zult toch hebben opgemerkt dat er wel degelijk dieren zijn die deze twee eigenschappen combineren? En dan denk ik speciaal aan die waarmee wij de wachters reeds hebben vergeleken. Want ge zult toch bij goed gefokte honden hebben opgemerkt dat zij heel gemoedelijk en zachtaardig zijn tegen hun huisgenoten en tegen degenen die zij herkennen, maar tegen anderen als wilde beesten tekeer gaan?
- Ja, dat weet ik.
- Dan is die speciale combinatie van eigenschappen dus wel mogelijk, zei ik, en wij eisen niets tegennatuurlijks van onze wachters.

- Ge hebt gelijk.
- Zijt ge het bovendien niet met mij eens dat wie zo'n wachter moet worden, naast zijn vurige en wakkere aard ook een diepe liefde voor wijsheid moet koesteren?
- Hoe bedoelt ge dat, ik begrijp het niet, antwoordde hij.
[376a] - Toch is het eenvoudig, zei ik, want die eigenschap kun je bij honden waarnemen, en deze dieren verdienen juist hierdoor onze achting.
- Hoe dat zo?
- Wanneer een waakhond iemand ziet die hij niet kent gaat hij grommen, al heeft de vreemdeling geen kwaad in de zin. Maar wanneer hij een bekende ziet, houdt hij zich koest en gaapt, zelfs als hij nooit vriendelijk door die man is behandeld. Hebt ge u hierover nimmer verbaasd?
- Tot nu toe heb ik er nooit bij stilgestaan, bekende hij, maar een hond gedraagt zich inderdaad zo.
[b] - Dan blijkt hier dus wel uit hoe fijnzinnig de intelligentie van een hond eigenlijk is en hoe wijsgerig hij in werkelijkheid is.
- Wat bedoelt ge daarmee?
- Ik bedoel dat een waakhond kennelijk in staat is in een oogopslag vriend van vijand te onderscheiden, want de een kan hij herkennen en de ander niet. Hoe kan men dan nog zeggen dat een hond niet weetgierig is, als zijn vermogen om onderscheid te maken tussen wat vertrouwd is en wat vreemd, kennelijk berust op wat hij weet en niet weet.
- Dat valt niet te ontkennen, beaamde hij.
- En ge zult het toch wel met me eens zijn dat 'weetgierig' hetzelfde is als 'wijsgerig'?
- Ja zeker, antwoordde hij.
- Kunnen wij dan niet veilig vaststellen dat een mens die

zijn huisgenoten en bekenden vriendelijk en zachtmoedig wil bejegenen, zelf van nature wijsgerig en weetgierig moet zijn?
[c] - Laten we dat maar doen, beaamde hij.
- Wie wordt opgeleid tot een echte goede wachter, zal dus van nature de wijsheid moeten liefhebben, ook een wakkere en vurige geest moeten bezitten en snel en sterk moeten zijn.
- Ge hebt volkomen gelijk, zei hij.
- Nu kennen we dus de eigenschappen waarop het karakter van een wachter gebaseerd moet zijn. Maar [d] hoe moeten we hem grootbrengen en opvoeden? Misschien kan deze vraag ons nog een stap dichterbij brengen bij de beantwoording van onze oorspronkelijke vraag, die erop was gericht te ontdekken op welke wijze rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid in een gemeenschap ontstaan. En daarbij zullen wij ons tot de hoofdzaken moeten bepalen en ons niet op een dwaalspoor laten brengen.
Daarop zei Glaukoons broer:
- Ik denk dat ge gelijk hebt en dat we zo bij de beantwoording van onze oorspronkelijke vraag een stap verder zullen komen.
- Dan zullen wij er ook niet voor moeten terugschrikken om hier op in te gaan, mijn beste Adeimantos, zelfs als later blijkt dat dit een lange weg is, zei ik.
- Nee, ge hebt gelijk, vooruit dan maar.
- Laten wij doen alsof wij alle tijd hebben om elkaar [e] verhalen te vertellen en laten wij de opvoeding van deze mensen in onze gedachten eens nagaan.
- Laten we dat doen.
- Wat is dat dan voor een opvoeding? Ik denk dat het niet zal meevallen om een betere opvoeding te vinden dan die welke reeds lang geleden werd ontdekt en toege-

past. Ik bedoel dan de opvoeding die tweeledig is: gymnastiek voor het lichaam en muzische vorming voor de geest.
- Ja, zo is het.
- En moeten wij bij onze opvoeding niet eerst met muzische vorming beginnen en dan pas met lichamelijke opvoeding?
- Hoe kan het anders?
- En onder muzische vorming valt toch ook het vertellen van verhalen, nietwaar?
- Zeker.
- Er zijn, dacht ik, twee soorten verhalen, ware verhalen en verdichtsels.
- Inderdaad.
[377a] - En de kinderen zullen met beide moeten kennismaken, te beginnen met de verdichtsels, nietwaar?
- Waarom moet dat?
- Weet ge dan niet, zei ik, dat wij beginnen met kinderen mythen en legenden te vertellen. En mythen en legenden zijn in het algemeen genomen verdichtsels, ook al is er een kern van waarheid in. Toch maken we bij de opvoeding eerst gebruik van het vertellen van verhalen alvorens ons tot de lichamelijke opvoeding te wenden.
- Dat is zo.
- Dat bedoelde ik nu, toen ik zei dat muzische vorming voor lichamelijke opvoeding komt.
- Dan ben ik het ermee eens, zei hij.
- Goed zo, maar ge zijt het er toch ook mee eens dat het begin van iedere handeling het belangrijkste is? Dat geldt vooral voor het opvoeden van alles wat jong en teer [b] is. Want zo'n schepsel laat zich nog het gemakkelijkst vormen en men kan er nog de indrukken aan meegeven die men verkiest.

- Inderdaad.
- Als dat zo is, kunnen wij er toch niet zomaar genoegen mee nemen dat de kinderen willekeurige verhaaltjes te horen krijgen van eenieder die zich toevallig in hun omgeving bevindt, en dat ze die in zich opnemen? Bovendien druist dat soort verhalen maar al te vaak in tegen de principes en uitgangspunten die naar onze overtuiging aan de opvoeding van kinderen ten grondslag moeten liggen.
- Daar kunnen wij echt geen genoegen mee nemen.
[c] - Dan zullen wij dus in de eerste plaats die sprookjes-vertellers moeten controleren en alleen goede verhalen mogen toelaten. Vervolgens zullen wij de moeders en minnen ertoe overhalen hun kinderen de goedgekeurde verhalen te vertellen. Want dat zal veel meer bijdragen tot de vorming van de ziel van hun kinderen dan de 'straffe hand' waarmee ze genoodzaakt zijn hun kinderen op te voeden. De meeste sprookjes en verhalen die men tegenwoordig aan kinderen vertelt, zullen wij echter moeten verwerpen.
- Welke dan, bijvoorbeeld? vroeg hij.
- Als wij de bekende verhalen als voorbeeld nemen, zei ik, zullen we tegelijkertijd kunnen weten hoe het met de kleinere en minder bekende verhalen staat. Want of het [d] nu bekende of onbekende verhalen betreft, ze moeten van hetzelfde soort zijn en dezelfde kenmerken bezitten, of niet soms?
- Zeker, zei hij, maar op welk soort verhalen doelt ge dan?
- Op de legenden en verhalen die Hesiodos, Homeros en de andere dichters ons hebben voorgeschoteld, antwoordde ik. Want zij zijn degenen die de mensen hebben opgescheept met verdichtsels in de vorm van de mythen en legenden die ook nu nog worden verteld.

- Hoe bedoelt ge dat en wat vindt ge er zo onaanvaardbaar aan? vroeg hij.
- Die dichtwerken zijn zonder meer onmiddellijk afgekeurd, want ze bestaan voornamelijk uit leugens die nog onfatsoenlijk zijn ook, zei ik.
[e] - Kunt ge dat uitleggen?
- De reden is dat zo'n dichter een slecht beeld schetst van goden en helden. Hij doet net zoiets als een schilder die een niet-gelijkend portret van zijn opdrachtgever maakt.
- Ge hebt zeker gelijk als ge dat soort dingen afkeurt, antwoordde hij, maar wat wilt ge hier nu mee zeggen? Zijn er geen voorbeelden te geven?
- In de eerste plaats, zei ik, is er die allergrootste leugen en dan nog wel over de hoogste wezens. Er is een verhaal in de wereld gebracht over Ouranos, dat door He- [378a] siodos is opgetekend. Daarin wordt verteld wat hij Kronos aandeed en hoe Kronos zich op zijn beurt op Ouranos wreekte. Vervolgens zijn er de verhalen over alle daden van Kronos en de lijdensweg die hij moest gaan door toedoen van zijn zoon. Zelfs als die verhalen waar zouden zijn, dan ben ik nog van mening dat men zulke verhalen niet zomaar eventjes aan naieve jonge mensen moet vertellen. Nee, integendeel, laat men er zoveel mogelijk over zwijgen, en als men er dan toch over moet spreken, laat het dan voor het kleinst mogelijke gehoor gebeuren, onder geheimhouding en nadat men een offer heeft gebracht - niet een varken, maar een groot en moeilijk te verkrijgen offerdier - teneinde ook op die manier het gehoor zo klein mogelijk te houden.
- Ja, die verhalen zijn moeilijk te verteren, gaf hij toe.
[b] - En niet geschikt om in onze gemeenschap te worden verteld, mijn beste Adeimantos, antwoordde ik. Dat zou even dwaas zijn als wanneer men een jonge man zou

voorhouden dat het plegen van het grootste misdrijf werkelijk niets bijzonders is, en dat zelfs het straffen van de fouten van zijn eigen vader met een wreedheid die alle proporties te buiten gaat, niets om het lijf heeft, omdat men daarmee slechts het voorbeeld van de voornaamste en grootste aller goden zou volgen.

- Nee, dat zou dwaas en ongehoord zijn, beaamde hij.

- Maar, zo ging ik verder, evenmin zullen wij verhalen mogen toelaten waarin goden elkaar bevechten en belagen. Die verhalen zijn immers klinkklare leugens. Daar- [c] om zijn ze niet geschikt voor de opvoeding van de wachters en behoeders van onze gemeenschap; die willen wij juist doordringen van de gedachte dat niets zo afkeurenswaardig is als om het minste of geringste met elkaar te kibbelen, te ruzien en zo in onmin te leven. Ook zullen wij ons er wel voor hoeden hun over de strijd van de Giganten te vertellen of die uit te beelden, en dat geldt ook voor alle andere vijandigheden tussen goden onderling, helden onderling en goden en helden tegen elkaar. [d] Nee, als wij hen er ooit van willen overtuigen dat de ene burger zich nooit vijandig tegenover de andere burger mag opstellen, omdat dat tegen de goddelijke rechtsorde indruist, dan zullen die principes door de ouderen - zowel mannen als vrouwen - aan de kinderen, vanaf hun vroegste jeugd en tijdens hun puberteit, moeten worden voorgehouden. Bovendien zullen wij schrijvers en dichters moeten dwingen zich stipt hieraan te houden. De verhalen over de strijd tussen de goden die Homeros ons vertelt, zullen wij in onze gemeenschap niet toelaten, of ze nu allegorisch bedoeld zijn of niet, en evenmin zo'n verhaal als van Hera die door haar zoon Hephaistos in de boeien wordt geslagen, of van Hephaistos zelf die door zijn vader Zeus uit de hemel wordt geslingerd, omdat hij zijn moeder wilde beschermen tegen de slagen

van Zeus. Want een kind is niet in staat onderscheid te maken tussen werkelijkheid en fantasie. Integendeel, [e] alle ideeen die een jong kind in zich opneemt, kunnen niet meer worden veranderd, en ze hechten zich onuitwisbaar in zijn geest vast. Dat is dan ook de reden waarom het zo belangrijk is dat wij ons uiterste best doen ervoor te zorgen dat de eerste verhalen, en alle andere dingen die kinderen te horen krijgen, gericht zijn op opperste deugdzaamheid.

- Dat is redelijk, gaf hij toe. Maar als iemand zou doorvragen en zou willen weten wat wij nu precies bedoelen en welke legenden dan wel geschikt zouden zijn, wat zouden wij daarop dan moeten antwoorden?

[379a] - Ach, Adeimantos, antwoordde ik, gij en ik, wij zijn geen dichters op dit moment, maar grondleggers van een gemeenschap. En grondleggers moeten de principes en regels kennen waaraan de dichters en de schrijvers zich hebben te houden en waarvan zij bij het uitoefenen van hun kunst niet mogen afwijken. Maar het is niet onze taak om zelf te dichten.

- Ge hebt gelijk, zei hij, maar welke zijn dan die principes die voor godenverhalen zouden moeten gelden?

- Ik stel het mij ongeveer zo voor, sprak ik: men moet God altijd precies zo weergeven als Hij werkelijk is, ongeacht of het in een geschreven stuk, een gedicht, een lied of gezang of een toneelstuk is.

- Dat staat vast.

- Is God niet werkelijk goed en moeten wij dan niet zo over Hem spreken?

[b] - Zeker.

- Wat goed is, is niet schadelijk, wel?

- Dat zou ik zeggen.

- Wat niet schadelijk is, brengt ook geen schade toe?

- Zo is het.

- Wat geen schade toebrengt, doet dat soms kwaad?
- Nee.
- Wat geen kwaad doet, kan toch ook op geen enkele manier oorzaak zijn van kwaad, is het wel?
- Hoe zou dat mogelijk zijn?
- En wat zegt ge hiervan: is het goede weldadig?
- Zeker.
- Is het dus oorzaak van welzijn?
- Ja.
- Het goede is niet de oorzaak van alle dingen, maar alleen van alles wat erdoor goed is gemaakt of in een goede toestand verkeert. Het goede veroorzaakt dus niet het kwade.
[c] - Dat is waar, antwoordde hij.
- Omdat God het goede zelf is, kan Hij niet, zoals de massa denkt, de oorzaak zijn van alles wat een mens overkomt. Hij veroorzaakt slechts enkele van de dingen die de mensen overkomen, want goede omstandigheden en goede dingen komen bij ons mensen veel minder voor dan slechte en aan vele dingen heeft Hij geen schuld. Alleen van de goede dingen moeten wij de oorzaak bij Hem zoeken, maar de oorzaak van het kwade ligt niet bij Hem, maar elders.
- Het komt mij voor dat ge de zuivere waarheid spreekt, zei hij.
[d] - Dan moeten wij van Homeros noch van andere dichters dwaze vergissingen omtrent de goden aanvaarden, sprak ik, zoals bijvoorbeeld in de passage waarin Homeros zegt:

> 'Want in de woning van Zeus staat een tweetal vaten waaruit hij gaven toebedeelt - uit het ene vat goed, uit het andere kwaad. Wie door de god van de bliksem uit beide vaten bedeeld wordt,

heeft het de ene keer slecht en het gaat hem een andere keer beter.'*)

Voor degene wie Hij de ongemengde, kwade gaven toebedeelt, geldt volgens Homeros: 'Hem drijft een vrese- [e] lijke honger over de goddelijke aarde'. Evenmin is Zeus voor ons 'Als een hofmeester die ons goede en kwade spijzen voorschotelt'. En wat betreft de schending van eden en verdragen, waaraan Pandaros zich schuldig maakte**), zullen wij er zeker niet mee instemmen, als iemand beweert dat dit gebeurde door toedoen van de godin Athene en van Zeus. Hetzelfde geldt voor de bewering dat Themis en Zeus twist en strijd tussen de [380a] goden hebben veroorzaakt.***) Ook zullen wij niet mogen toestaan dat kinderen te horen krijgen wat de dichter Aischylos zegt: 'God plant de oorzaak en de schuld in bij de mensen, telkens wanneer Hij een huis volledig wil uitroeien'. En als er een dichter is die in zijn gedichten het lijden en de smart van Niobe wil bezingen, of de rampen die de Pelopiden overkwamen, of het verhaal van de ondergang van Troje, of een ander gelijksoortig verhaal, dan kunnen wij niet toestaan dat hij beweert dat die rampen het werk zijn van God. En mocht een dichter het dan toch met God in verband willen brengen, dan zal hij daarvoor een uitleg moeten geven die ongeveer overeenkomt met die van ons. Dan [b] zal hij moeten zeggen dat alles wat van God komt, rechtvaardig en goed is en dat de rampen die de mens als straf treffen, hem tot nut en voordeel zijn. Maar wij zullen de dichter niet toestaan te beweren dat iemand die boetedoening heeft gedaan en een rechtvaardig leven is

*) Homeros, *Ilias* XXIV, 527-532.
**) Homeros, *Ilias* IV, 69 e.v.
***) Homeros, *Ilias* XX, 1-74.

gaan leiden, ongelukkig is en dat dit het werk van God is. De dichters zullen wel mogen zeggen dat iemand die slecht is, ongelukkig is, dat zo iemand een straf nodig heeft om boete te kunnen doen voor God en dat dit hem tot voordeel strekt. Maar als wij wensen dat onze gemeenschap door middel van goede en rechtvaardige wetten wordt bestuurd, zullen wij ons met hand en tand moeten verzetten tegen iemand in deze gemeenschap die opstaat en beweert dat God, Die goed is, de oorzaak van alle kwaad is. Laat een dergelijke uitspraak in deze gemeenschap door niemand worden gehoord, niet door de [c] jongeren en niet door de ouderen, niet in poezie en niet in proza, zoals in een verhaal. Want dat soort beweringen zijn goddeloos en ontheiligend, nutteloos en tegenstrijdig.
- Met het vaststellen van deze wet kan ik instemmen; ik ben het met u eens, zei hij.
- Dat is dus het eerste principe met betrekking tot de goden waaraan sprekers en schrijvers zich in onze gemeenschap te houden hebben, ging ik verder. God is niet de oorzaak van alle dingen, maar alleen van de goede.
- Zeer zeker, en die wet is voldoende, beaamde hij.
[d] - En wat zegt ge dan van de tweede wet? Denkt ge dat God een tovenaar is die opzettelijk steeds verschillende gedaanten aanneemt? Wordt Hij de ene keer Zichzelf, zoals Hij werkelijk is, en leidt hij ons een andere keer weer om de tuin door middel van verschijningsvormen, zodat wij gaan geloven dat Hij die vorm zelf is? Of meent ge dat God eenvoudig is en allerminst Zijn eigen vorm en substantie zal veranderen?
- Ik zou dat niet zo kunnen zeggen, antwoordde hij.
- Goed, wat zegt ge dan hiervan: als we zien dat iets verandert, dan moet die verandering of door datgene

wat verandert of door iets anders teweeg zijn gebracht, nietwaar?
[e] - Inderdaad, dat is onloochenbaar.
- Welnu, kunnen wij niet tevens vaststellen dat dingen en schepselen die de beste kwaliteiten in zich dragen, het minst door iets anders zullen worden aangetast en veranderd? Neem bijvoorbeeld het lichaam. Wanneer het lichaam in optimale conditie verkeert en zeer krachtig is, zal het het minst beinvloed worden door drank en spijs, en zo is het ook met planten ten opzichte van de hitte van de zon, de kracht van de wind en dergelijke.
[381a] - Zeer zeker.
- Kunnen wij dan ook niet zeggen dat een ziel minder door invloeden van buitenaf wordt geraakt en veranderd naarmate zij standvastiger en intelligenter is?
- Inderdaad.
- Dan kunnen wij toch tevens vaststellen dat hetzelfde principe geldt voor alle produkten, zoals huisraad, gebouwen en kleren. Naarmate zij beter zijn vervaardigd en onderhouden, zullen zij minder door de tand des tijds of andere invloeden worden aangetast.
- Zo is het.
[b] - Wat zich in een goede en zuivere staat bevindt, hetzij door de zorg van de natuur of door mensenhanden, of door toedoen van beide, zal dus het minst onderhevig zijn aan invloeden van buitenaf.
- Dat blijkt nu wel.
- En God is in alle opzichten het hoogste goed.
- Natuurlijk.
- Dan zal Hij dus het minst van al onderhevig zijn aan verandering en vervorming door invloeden van buitenaf.
- Inderdaad.
- Maar zou Hij Zichzelf wijzigen of veranderen?

- Als Hij al kan veranderen, kan Hij dat natuurlijk alleen Zelf bewerkstelligen.
- Zal die verandering Hem dan beter en zuiverder maken of juist minder en slechter?
[c] - Als Hij al veranderlijk zou zijn, zei hij, dan zou die verandering tot iets minder goeds moeten leiden.
- Wij kunnen toch onmogelijk beweren dat het God aan zuiverheid of deugdzaamheid zou kunnen ontbreken?
- Wat ge zegt is helemaal juist.
- En als dat inderdaad zo is, Adeimantos, zoudt ge dan werkelijk menen dat iemand van de goden of de mensen zichzelf vrijwillig in een slechtere staat - onverschillig welke - zou brengen?
- Dat is inderdaad ondenkbaar.
- Maar dan is het ook uitgesloten dat God Zichzelf zou willen veranderen. Integendeel, God is het zuiverste en het beste, en beter of zuiverder is niet mogelijk. Daaruit blijkt nu dus dat God steeds geheel en al Zichzelf blijft en in Zijn eigen zuiverheid verblijft.
[d] - Dat is de enige gevolgtrekking, antwoordde hij.
- Maar, mijn beste, waarom vragen de dichters zich dan af of 'de goden niet dikwijls rondzwerven, op vreemde gasten gelijkend, door de steden der mensheid, in allerlei soorten van vermomming'?*) En laat evenmin iemand leugens vertellen over Proteus en Thetis of, zoals in een andere passage gebeurt, de godin Hera ten tonele voeren als bedelpriesteres, die aalmoezen verzamelt 'voor de levenschenkende kinderen van Inachos, de rivier uit [e] Argos'.**) En zo zijn er nog vele andere leugens te noemen, die achterwege dienen te blijven. Om dezelfde reden moeten de moeders in onze gemeenschap zich

*) Homeros, *Odyssee* XVII, 485-486.
**) Homeros, *Odyssee* IV, 456-458.

ervoor hoeden hun kinderen angst aan te jagen door ze te laten beinvloeden door de ongepaste en leugenachtige verhalen van bepaalde dichters, die bijvoorbeeld vertellen dat er goden zijn die's nachts ronddolen in allerlei vreemde vermommingen. Want met dat verbod voorkomen wij enerzijds dat zij de goden ontheiligen en anderzijds dat de kinderen laffe en bange mensen worden.
- Daar hebt ge gelijk in, beaamde hij.
- Maar, ging ik verder, kunnen wij dan zeggen dat de goden, hoewel zelf onveranderlijk, ons door hun wonderlijke bekoring betoveren en ons de overtuiging geven dat zij vele gedaanten aannemen?
- Misschien wel, zei hij.
[382a] - Maar denkt ge dan dat God in woord of daad zou willen liegen en ons verzinsels voorhouden? vroeg ik.
- Ik zou daar geen antwoord op kunnen geven, antwoordde hij.
- Maar weet ge dan niet, sprak ik, dat de essentie van het liegen - als ik die vreemde uitdrukking mag gebruiken - door alle goden en door alle mensen wordt verafschuwd?
- Wat bedoelt ge? vroeg hij.
- Heel eenvoudig, antwoordde ik; niemand zal zomaar aanvaarden dat men die essentie niet kent die men zelf is en die het wezen der dingen uitmaakt. Ieder mens vreest het meest dat hij in een leugen die daarop betrekking heeft, zal gaan geloven.
- Ik begrijp nog steeds niet wat ge bedoelt, zei hij.
[b] - Dat komt, zei ik, omdat ge denkt dat ik iets diepzinnigs bedoel, maar ik bedoel alleen maar het volgende: men verfoeit het het meest dat men de werkelijke aard of toestand van de dingen niet te horen krijgt, en men zal beslist weigeren voorgelogen te worden en onwetend te

blijven en die leugen binnen in zich op te slaan en te bewaren.
- Inderdaad.
- Om die reden mogen we alleen de onwetendheid in de ziel van de mens, die maakt dat hij de leugen niet ziet, beschouwen als de essentie van het liegen. Want het liegen met woorden is niet meer dan een afspiegeling van die essentiele leugen. Zulk liegen is niet meer dan een af- [c] druk van een stempel dat reeds eerder aanwezig was, en dat is niet de essentie van het liegen. Is dat niet zo?
- Ja, zo is het precies.
- Een leugen die de mens en de dingen in hun essentie raakt, wordt dus niet alleen door de goden, maar ook door de mensen verafschuwd.
- Dat zou ik denken.
- Maar een leugen die met de mond beleden wordt, kan soms, in bepaalde omstandigheden, wel eens nuttig zijn en hoeft niet per definitie te worden verfoeid. Zo werkt de leugen bijvoorbeeld als een preventief en heilzaam [d] geneesmiddel jegens vijanden of valse vrienden, wanneer die in een vlaag van waanzin of onbezonnenheid van zins zijn kwaad te doen. Hetzelfde zou kunnen gelden ten aanzien van al die mythen en legenden waarover wij zojuist spraken. Want omdat wij er zelf geen weet van hebben hoe het in het verre verleden werkelijk toeging, proberen wij met die leugen-om-bestwil het verleden zoveel mogelijk met de werkelijkheid en de waarheid in overeenstemming te brengen. En zo wordt ook die leugen soms nuttig voor ons.
- Zeker, dat is zo, gaf hij toe.
- Maar in welk opzicht zou de leugen nu voor God nuttig kunnen zijn? Moeten we werkelijk veronderstellen dat God onkundig is van de dingen die in het verre verleden gebeurden, zodat Hij, om iets duidelijk te maken,

Zijn toevlucht moet nemen tot een onwerkelijk verhaal, een verzinsel?
- Dat is een belachelijke veronderstelling, riep hij uit.
- Dus is er in God geen plaats voor bedrog.
- Nee, dat denk ik ook niet.
[e] - Zou Hij misschien liegen uit vrees voor Zijn vijanden?
- Nee, verre van dat.
- Maar dan misschien vanwege de dwaasheid en onbezonnenheid van Zijn vrienden?
- Nee, ook dat is onmogelijk, want dwazen en bezetenen kunnen geen vrienden van God worden genoemd.
- Maar dan is er voor God dus geen enkele reden waarom Hij zou liegen, nietwaar?
- Nee, geen enkele.
- Dan is het bovenmenselijke en goddelijke dus op geen enkele wijze tot liegen in staat?
- Inderdaad niet.
- Dus is God een en al eenvoud, en Hij is de waarheid in woord en daad. Ook is Hij onveranderlijk en Hij misleidt de anderen niet. Hij betovert de mensen niet, in woorden noch in dubbelzinnige daden, ongeacht of ze nu slapen of waken.
[383a] - Wanneer ik u hoor spreken, hoor ik het mezelf denken, zei hij.
- Dan zijt ge het er dus mee eens, zei ik, dat dit ons tweede uitgangspunt moet zijn wanneer er over goden wordt gesproken en geschreven: de goden zijn geen tovenaars, evenmin worden wij door hen misleid, in woord noch in daad, en bovendien zijn zij onveranderlijk.
- Ik ben het met u eens.
- Hoewel Homeros om vele dingen te prijzen valt, kunnen wij hem niet bijvallen wanneer hij bijvoorbeeld verhaalt hoe Zeus een droom stuurt naar Agamemnoon.

Evenmin kunnen wij dat bij de passage van Aischylos, waarin Thetis verhaalt hoe Apolloon haar op haar brui- [b] loft prees om de rijke kinderschare die zij zou baren:

> 'Een lang leven zou haar kinderen wachten, zonder ziekte. En toen hij eenmaal mijn gezegend lot had bezongen, beroerde hij de snaren van zijn instrument als in een triomf, en zo voelde ik mij zielsgelukkig. En ik vertrouwde erop dat de mond van Phoibos Apolloon, de God en profetische Ziener, van leugens vrij zou zijn. Maar hij, de zanger zelf van dit zegelied en gast aan het bruiloftsmaal, hijzelf is nu de moordenaar van mijn zoon.'

[c] Als een dichter zo over de goden spreekt, zullen wij hem dit kwalijk nemen en op geen enkele manier bekendheid geven aan zijn werk. Als wij echt willen dat onze wachters godvrezend zijn en godgelijk, voor zover dat een mens gegeven is, moeten wij onze leermeesters ook niet toestaan deze dichtwerken te gebruiken bij de opvoeding van onze kinderen.
- Met die uitgangspunten stem ik volledig in, zei hij. Ik zou ze zelfs tot wet willen maken.

SAMENVATTING VAN BOEK III

door: *Marsilio Ficino*

Het derde boek gaat door met de beschrijving van de opvoeding van de wachters uit het tweede boek. Daar kwam het verbod ter sprake om onware en schandelijke dingen te vertellen over de goden. Evenzo komt in dit derde boek het verbod voor om te spreken over de vreselijke dingen die in de onderwereld kunnen plaatsvinden, omdat deze alleen nog maar meer angst kunnen inboezemen. Om dezelfde reden keurt Platoon schertsverhalen af, omdat die een al te uitbundig gelach veroorzaken. Want een al te uitbundig mens die dagelijks tot tranen toe in lachen uitbarst, wordt weker dan wie door pijn tot tranen komt. Maar de wachters moeten niet alleen verre gehouden worden van vreesachtigheid, maar ook van onbeheerstheid, hebzucht en onrechtvaardigheid. Ook in het derde boek blijft Platoon bij zijn afkeer van het luisteren naar gedichten en gezangen waarin lusten, hebzucht en onrecht worden toegedicht aan goden, helden en grote mensen. De militaire opvoeding is voor bijna alle burgers gelijk. Luister nu naar wat Platoon zegt over het liegen. Het liegen of onwaarheid spreken is een regelrechte ramp voor de gemeenschap. Het is al erg genoeg wanneer men onder elkaar liegt, maar het is nog veel erger wanneer dit op bestuurlijk niveau gebeurt; het is hetzelfde als een zieke die zijn dokter voorliegt of schepelingen die de kapitein valse informatie geven. Het is bestuurders geoorloofd gebruik te maken van een leugen terwille van het staatsbelang, als daarmee een groot kwaad vermeden kan worden. Hetzelfde principe geldt voor elke mens afzonderlijk. Ook is het geoorloofd om met mate verzonnen verhalen

te vertellen over dingen uit het verleden waarvan de feiten niet langer meer bekend zijn, en door verbeelding die dingen uit te beelden waarvan wij de exacte vorm niet meer kennen. Hij onderscheidt daarbij drie verschillende vormen: het verhaal, de imitatie en de mengeling van beide. Hij keurt elke vorm van geroddel af, omdat dat zonder enig onderscheid steeds betrekking heeft op de meest laaghartige dingen en daardoor de mensen in verwarring brengt. Wie iets voortdurend nabootst, neemt de natuur ervan aan. Een dichter of een schrijver die (al) te veel schrijft over verwarde mensen, is een gevaar voor de jeugd en daarom zegt Platoon dat zo'n dichter of van stijl moet veranderen en over een meer standvastige levenshouding moet schrijven, of de stad zo snel mogelijk moet verlaten. Hij zegt dat wie door imitatie of door oorspronkelijkheid zich op veel verschillende dingen toelegt, uiteindelijk in de dingen afzonderlijk zozeer te kort schiet dat hij zal uitblinken in niets. Vervolgens gaat hij van de eerste vorm van muzische kunsten - dat wil zeggen de dichtkunst - over op de volgende muzische kunsten, die hij in drie aspecten verdeelt. In de eerste plaats is er de tong, die de musici de stem noemen en die een algemeen klankbeeld geeft, waarbij de allerlaagste en de allerhoogste tonen buiten beschouwing worden gelaten. In de tweede plaats is er de harmonie die uit de zangstem voortkomt en die bestaat uit het aanhouden van een zuivere samenklank in de klankmodulaties van een hoge, lage en middenstem. Zo zijn er vier soorten stemmen: laag, hoog, half hoog en half laag. Bovendien is er sprake van vier verhoudingen. De dupla is twee staat tot een, de sesquialtera is drie staat tot twee, de sesquitertia is vier staat tot drie en de sesquioctava is negen staat tot acht. De samenklank van het octaaf volgt de dupla-verhouding, die van de quint

de sesquialtera, die van de kwart de sesquitertia en de gehele toonsafstand de sesquioctava. Maar daarover elders meer. Ten derde is er het ritme, dat een ordening inhoudt van beweging en tijd, zoals uit het tweede boek van de Wetten blijkt. Wanneer je de zangstemmen in een bepaalde harmonische verhouding hebt gebracht, ontstaat er de behoefte aan ritme, waardoor het mogelijk wordt de beweging en de tijd van hoge, lage en middenstemmen te onderscheiden, zowel afzonderlijk als onder elkaar. Onder beweging vallen zachte, heftige en rustige bewegingen. De tijd onderscheidt zich in lang, kort en neutraal door middel van lange, korte of neutrale accenten. Zie hierbij hoe de basis gevormd wordt door verschillende begrippen, want de behoefte bepaalt de betekenis.

Zo krijgen we vanuit een fundament een grondslag, vanuit grondslag gewicht, vanuit gewicht vooruitgang en vanuit vooruitgang een eindpunt. Vervolgens moeten we de vormen van de negen meest voorkomende consonanten en dissonanten beschouwen. Allereerst is er het consonante in de rede dat een voorstelling is die overeenstemt met de waarheid zelf van een ding. De dissonant hiervan is de valse voorstelling, die juist niet overeenstemt met de waarheid. Ten tweede is er het consonante in de verbeeldingskracht dat het gevolg is van de werking van de rede. De dissonant hiervan is het gevolg van invloeden van buiten af. Ten derde is er het consonante in het gevoel als gevolg van de aan maat gebonden rede, terwijl de dissonant een ongebreidelde verbeeldingskracht is. Ten vierde is er het consonante in goed taalgebruik, terwijl de dissonant slecht taalgebruik is, afhankelijk van een goed gebruik van de rede dan wel een chaotische verbeelding. Ten vijfde is er het consonante in de zang, dat bestaat uit het goed weergeven van

een tekst, terwijl door de dissonant ervan een tekst slecht wordt weergegeven. Ten zesde zijn er het consonante en de dissonant in de slaap waarin een gezang wordt nagebootst. Ten zevende is er het consonante in de bevallige dans, terwijl de dissonant ervan de onbevalligheid voortbrengt. Ten achtste is er het consonante in de onderlinge samenhang van alle onderdelen van het lichaam, dat mooi is om te zien en alertheid aan den dag legt bij gymnastiek. Ten negende bestaat het consonante in allerlei vormen van kunst; het bestaat uit verhoudingen die in de muziek zijn terug te vinden. Deze negen vormen zijn een verwijzing naar de negen Muzen. Bedenk dat de beste harmonie voortkomt uit een door maat geleide geest. Die harmonie wordt vervolgens nagebootst en door herhaling vermenigvuldigd. Daarom beveelt Platoon ons aan ons voortdurend te oefenen in het luisteren en kijken naar het consonante in de dingen, waardoor de geest standvastig wordt in plaats van hoogmoedig of geirriteerd of behaagziek. Ook wordt de geest door het zoeken naar het consonante vastberaden gemaakt, niet gebroken door pijn of smart noch verward door medelijden of klagend door gebrek. Platoon raadt ons dus een serieuze en standvastige levenshouding aan, waarbij hij uitersten afwijst, dat wil zeggen alles wat de geest opjaagt of week maakt. Ook veroordeelt hij een versnippering in verscheidenheid; in plaats daarvan prijst hij bovenal de eenvoud. Hij is van mening dat harmonie bovenal in de ziel aanwezig is. Het is alsof de ziel een bepaalde goddelijke harmonie is, en om het op Platonische manier te zeggen: ze is van nature bekend met de klank van een hemelse harmonie. Het lichaam bestaat evenzo uit een bepaalde harmonie en ook de geest.

Bovendien veroorzaakt de fijne en subtiele samenklank

van stemmen een beweging die doordringt in de fijnere delen van de geest. Hierdoor wordt de zanger geroerd en ook de ziel wordt meegenomen, waardoor het gemoed van de toehoorder geraakt wordt. Zo raakt de ene ziel de andere en langzamerhand wordt de mens gevuld met een gevoel voor maat. Let ook op hoe Platoon vorm geeft aan de gemeenschap, niet alleen met burgerlijke regels, maar ook met godsdienstige regels, en hoe hij altijd een gevoel van maat met moed gepaard laat gaan, zoals hij uitvoerig in de dialoog *De Staatsman* uitlegt. Besef ook hoezeer hij seksueel genot als een dissonant beschouwt en het volledig loskoppelt van legitieme uitingen van liefde die altijd op schoonheid en harmonie zijn gericht. Hij legt een grote nadruk op het beoefenen van muziek en gymnastiek, want die zijn van doorslaggevende betekenis, omdat iedereen ermee in aanraking komt. Muziek versterkt en geeft vorm aan de ziel en aan de geest, terwijl gymnastiek het lichaam vorm geeft dank zij de kracht van de geest. Een goede ziel komt immers niet voort uit een goed lichaam, maar een goed lichaam komt voort uit een goede ziel. Bovendien zegt hij dat eenvoudige muziek de gezondheid van de ziel zeer ten goede komt, zoals een eenvoudige levenswijze het lichaam gezond maakt. Maar muziek met een ingewikkeld klankbeeld is zowel voor lichaam als voor geest schadelijk. Zolang de mensen sober leven, hebben zij niet de hulp nodig van artsen en van medicijnen. Platoon verfoeit alle mogelijke vormen van bijgeloof met betrekking tot de zorg voor het lichaam en ten aanzien van het gebruik van vele verschillende geneesmiddelen. De voortdurende behoefte aan de zorg van artsen en juristen is volgens Platoon het bewijs van een slecht functionerende gemeenschap. Hij beschrijft de functie van de arts en van de rechter. Als rechter kiest hij iemand uit die

een goed verstand heeft, die bezonnen is en die een zekere leeftijd heeft bereikt. Hij zal bovendien beschikken over een grote dosis menselijke ervaring zowel in goede als in slechte zaken.
Platoon zegt dat slechtheid een soort weigering is om zichzelf en de deugden te willen kennen. Volgens hem is deugd een soort vanzelfsprekende bereidheid om zichzelf te leren kennen en een bereidheid om over fouten in de praktijk te oordelen. We moeten ons ook steeds herinneren dat Platoon niet alleen in deze dialoog, maar ook in de *Wetten* en in de *Protagoras* zegt dat het voor iedere mens van het grootste belang is, zowel voor de burger als voor de filosoof, dat hij zijn krachten steeds aan maat bindt. Want door kracht streeft de mens steeds naar de hoogste dingen, maar door maat veronachtzaamt hij de meest eenvoudige dingen niet. Door het samenspel van deze twee zullen ze nooit gebukt gaan onder overmoed noch onder grote vrees. Door kracht weert men de inwerking van onrecht af, zowel in het individuele als in het openbare leven. Door maat houdt de mens zich afzijdig van onrecht. Door kracht streeft de mens naar oprechtheid en door maat vervalt hij niet tot schande. Zo brengt Platoon gymnastiek en muziek met die twee deugden in verbinding. Door gymnastiek wordt niet alleen lichamelijke maar ook geestelijke kracht gevormd, terwijl door muziek vooral gevoel voor maat wordt bijgebracht. Daarom zegt hij ook dat beide steeds hand in hand moeten gaan. Gymnastiek alleen brengt een beestachtige woestheid voort, terwijl muziek alleen weekheid geeft. Samen geven ze echter kracht en zelfbeheersing.
Uit degenen die zo'n opvoeding hebben gehad, kiest hij de wachters van de staat, dat wil zeggen de hoogste ambtenaren en de verdedigers van het land. Als magi-

straten kiest hij ervaren en dappere mensen die nog in de kracht van hun leven staan en die bereid zijn zich open te stellen voor het openbaar belang en die daartoe op grond van hun levenservaring geschikt zijn. Hij schrijft voor dat jonge mensen beproefd worden, zowel ten aanzien van hun wensen en verlangens als ten aanzien van hun verdriet, om erachter te komen wie krachtig en gedisciplineerd zijn en wie niet. Zo moet ook worden onderzocht of ze in staat zijn de zorg voor het openbaar belang in acht te blijven nemen temidden van bedrog, bedreiging en andere valstrikken, of dat ze juist gemakkelijk van hun stuk te brengen zijn. Ten slotte zegt hij dat het karakter van de mensen vergelijkbaar is met de verschillende metalen, waarbij de geschiktheid om leiding te geven toevalt aan de mens met een gouden karakter, de geschiktheid om het land te verdedigen aan de mens met een zilveren karakter en de geschiktheid voor het vergaren van rijkdom en voedsel aan de mens met het koperen of ijzeren karakter. Hij beveelt aan dat de mensen naar hun geaardheid in die klassen worden ingedeeld, zodat de zonen van de leiders naar gelang van hun geaardheid in een lagere klasse terecht kunnen komen en omgekeerd de kinderen van een lagere klasse in een hogere. Ook verbiedt hij dat de militaire klasse enig bezit heeft, om te voorkomen dat zij in plaats van waakhonden wolven worden.

[386a] - We hebben nu vastgesteld, zei ik, wat ze wel en niet over de goden moeten horen, om van jongsaf aan goden en ouders in ere te kunnen houden en onderlinge vriendschap naar waarde te kunnen schatten.
- Ik denk dan ook dat we het bij het rechte eind hadden, zei hij.
- Goed. Als wij willen dat ze dapper worden, moeten [b] hun dan ook niet dingen verteld worden die de angst voor de dood wegnemen? Of denkt ge soms dat iemand dapper kan zijn als hij in zijn hart angst voor de dood heeft?
- Bij god nee, zei hij.
- En als iemand denkt dat de onderwereld werkelijk bestaat en vol verschrikkingen is, zou hij dan zonder vrees voor de dood kunnen zijn en in de strijd de dood verkiezen boven nederlaag en slavernij?
- Vast en zeker niet.
- Dan lijkt het me belangrijk in het oog te houden wat voor soort verhalen men hun gaat vertellen, en te verlangen dat men het verblijf in de onderwereld, als die al be- [c] staat, niet zonder meer zwart afschildert maar eerder aanprijst, omdat de verhalen die de ronde doen niet waar zijn en ook niet erg zinvol voor jongens die strijdbaar moeten worden.
- Dat is zo, zei hij.
- Wij zullen dus alle regels moeten schrappen die een strekking hebben als:

> 'Liever dienaar op het land van een arme drommel dan
> heerser over alles in het rijk van de doden.'

en:

[d] 'Laat niet de woonplaats der doden voor sterv'lingen en onsterf'lijken zichtbaar zijn, schrikaanjagend en schimmig; de goden zelf deinzen terug.'

en:

'Ach! Dan is er dus ook in de woning van Hades slechts een schim en een schijn van de mens, maar geest is daar binnen niet.'

Verder:

'Alleen hem werd gegeven te weten, maar de anderen dolen als schimmen.'

en:

'Zijn ziel uit zijn leden geweken vlood heen naar de Hades, bejamm'rend zijn lot en verlatend zijn kracht en zijn jeugd.'

[387a] en:

'Kermend verzonk de ziel als een mist in de aarde.'

en:

'Zoals in een duistere grot de vleermuizen krijsend fladd'ren, terwijl een valt uit de tros die zich klemt aan de rots, zo zwermen de zielen kermend rond.'

[b] Wij zullen Homeros en de andere dichters vragen het ons niet kwalijk te nemen als wij dat soort passages schrappen; niet dat velen ze niet poetisch en melodieus vinden, maar hoe poetischer ze klinken, hoe minder geschikt ze zijn voor de oren van jongens en mannen die onafhankelijk moeten zijn en meer beducht voor slavernij dan voor de dood.
- O zeker.
- Verder moeten we alle verhalen verwerpen die betrek- [c] king hebben op vrees en angst; stromen van jammer-

klachten en haat, onderaardse wezens en lijken, en alle andere verhalen van die strekking waarbij je steeds weer de rillingen over de rug lopen. Misschien zijn deze verhalen wel voor een ander doel geschikt, maar wij zijn bang dat de wachters door dergelijke huiveringwekkende geschiedenissen slapper en nerveuzer worden dan gewenst is.
- Dat is een gegronde vrees, antwoordde hij.
- Schaffen we die verhalen dan af?
- Ja, dat is goed.
- We moeten gebruik maken van dichtregels die het tegenovergestelde effect hebben.
- Natuurlijk.
[d] - Zullen we ook dat geweeklaag en gejammer van beroemde mannen schrappen?
- Als we consequent zijn, zullen we dat zeker moeten doen, zei hij.
- We moeten toch nog eens nagaan of het juist is zulke verzen weg te laten, zei ik. Hebben we niet vastgesteld dat een hoogstaand mens het sterven van een ander hoogstaand mens, zelfs als die zijn vriend is, helemaal niet verschrikkelijk zal vinden?
- Inderdaad.
- Hij zou zijn vriend niet beklagen alsof hem een verschrikkelijk lot is overkomen.
- Zeker niet.
- We hebben bovendien gezegd dat bij uitstek zo [e] iemand genoeg heeft aan zichzelf om een goed leven te leiden, en dat hij zich van iedereen onderscheidt doordat hij onafhankelijk is van wie of wat dan ook.
- Dat is waar, zei hij.
- Voor hem is het allerminst een verschrikking beroofd te worden van zoon, broer, bezittingen en dergelijke.
- Dat is zo.

- Hij zal de laatste zijn om te gaan jammeren en hij zal er volkomen in berusten als zo'n gebeurtenis hem treft.
- Zeer zeker.
- Dan is het goed het jammeren van beroemde mannen [388a] weg te laten en dat aan minder hoogstaande vrouwen en waardeloze mannen over te laten. Op die manier voeden we degenen die ons land moeten behoeden zo op, dat ze het beneden hun waardigheid vinden zich te gedragen als jammeraars.
- Dat is juist, zei hij.
- Zullen we Homeros en de andere dichters vragen om Achilles, de zoon van een godin, niet uit te beelden als

> 'Liggend op de zij, dan weer op de rug, dan weer op de buik',

en wanneer hij is opgestaan als

> 'Verdwaasd dwalend langs het strand van de eindeloze zee'?

[b] En ook niet als iemand die met beide handen zwarte as neemt en die uitstrooit over zijn hoofd, en evenmin wenend en kermend, zoals de dichter hem zo vaak bezingt. Ook mag Priamos, nauw verwant als hij is aan de goden, niet voorgesteld worden als iemand die zich smekend door het slijk wentelt:

> 'Hij riep eenieder luid bij de naam.'

We willen nog veel minder dat ze een godin laten huilen en haar laten zeggen:

> [c] 'Ach ik arme, die zo'n dappere held heeft gebaard.'

Als ze de goden ten tonele voeren, laten ze het dan niet zo oneerbiedig doen en de oppergod niet op zo'n on-

waardige wijze voorstellen, door hem woorden in de mond te leggen als:

> 'O wee, ik zie een geliefde vriend die rondom de stad wordt gejaagd; nu bloedt mijn hart',

of:

> 'Ach, ach, ach, nu is mijn dierbaarste vriend [d] Sarpedoon door Patroklos, Menoitias' zoon, geveld.'

Beste Adeimantos, als de jongeren warm lopen voor dit soort verzinsels en ze serieus nemen, zullen ze zich als volwassenen niet schamen of schuldig voelen, als zij zulke dingen zeggen en zich op die manier gedragen. Zij zullen zich laten gaan, ongeremd een vloed van tranen storten en steen en been klagen bij de minste of geringste tegenslag.
[e] - Dat is helemaal waar, zei hij.
- Dat het zo niet moet, is ons in de loop van het gesprek al duidelijk geworden, en zo moeten we er ook over blijven denken zolang we niet met krachtige argumenten tot een andere zienswijze worden gebracht.
- Inderdaad.
- Ook moet een mens niet te pas en te onpas lachen. Als iemand in luid gelach uitbarst, zaait dat veel onrust.
- Dat lijkt me ook, beaamde hij.
[389a] - Dus als iemand ons vertelt over een hoogstaand mens die sterft van het lachen, moeten we hem niet geloven en zeker niet als het over de goden gaat.
- Nee, dan helemaal niet, zei hij.
- Dus als Homeros over de goden zegt:

> 'Een onblusbaar lachen weerklonk bij de zalige goden, toen ze Hephaistos door 't huis zagen hinken',

moeten we dat niet geloven. Dat vindt ge toch ook?
[b] - Heb ik dat gezegd? zei hij. Maar het is wel zo.
- De waarheid gaat voor alles. Als het werkelijk waar is wat we hebben vastgesteld, namelijk dat goden niet kunnen liegen en dat mensen de leugen als een soort medicijn mogen gebruiken, dan mag alleen een arts zich daarvan bedienen en leken moeten er afblijven.
- Dat is duidelijk, zei hij.
- Als iemand het mag, zijn het alleen de bestuurders van de stad die mogen liegen over oorlogshandelingen en [c] over de handel en wandel van burgers, als het belang van de staat daarmee tenminste wordt gediend. Niemand mag verder van de leugen gebruik maken. Als een burger liegt tegen de bestuurders, begaat hij dezelfde, ja zelfs een grotere vergissing dan een zieke die zijn arts of een atleet die zijn trainer voorliegt over wat hij in zijn lichaam voelt, een grotere vergissing ook dan een zeeman die zijn kapitein niet de waarheid vertelt over de situatie op het schip en die verzwijgt hoe het er met hemzelf en zijn maten voorstaat.
- Dat is beslist waar, zei hij.
[d] En als de leider een ander betrapt op liegen,

'een priester, een dokter of timmerman',*)

dan moet hij hem straffen, omdat hij een houding laat zien die even destructief en rampzalig is in een staat als op een schip.
- Zeker, zei hij, als we onze plannen voor de samenleving tenminste in praktijk willen brengen.
- Zal onze jeugd ook niet over zelfbeheersing moeten beschikken?
- Natuurlijk.

*) *Odyssee*, XIII, 383-384.

- En houdt zelfbeheersing voor de meeste mensen niet [e] in het aanvaarden van gezagsverhoudingen en zelfbeheersing bij verschillende geneugten als drinken, vrijen en eten?
- Dat denk ik wel.
- Uitspraken die Homeros Diomedes in de mond legt, staan ons, denk ik, wel aan, als hij zegt:

> 'Vriend, ga zitten, zwijg en gehoorzaam mijn woord!'*)

en de verzen die erop volgen:

> 'Geestkracht ademend gingen de Grieken in stilte, hun aanvoerders volgend vol respect.'**)

[390a] en al dat soort verzen.
- Prachtig.
- Maar hoe zit het met:

> 'Zwaar van de wijn, met uw botte blik en een hazehart'***)

en wat erop volgt. Is dat wel aanvaardbaar? En hoe zit het met al die andere brutale praat in proza en verzen van gewone burgers over gezagsdragers?
- Dat deugt niet.
- Ik denk niet dat het horen ervan zal helpen om jonge mensen zelfbeheersing bij te brengen, maar dat ze het leuk vinden, is niet te verwonderen. Denkt ge dat ook niet?
- Zeker, zei hij.
- En moet men de wijste van alle mensen laten zeggen dat hij vindt dat er niets heerlijkers is dan:

*) *Ilias*, IV, 412.
**) *Ilias*, III, 8 en IV, 431.
***) *Ilias*, I, 225.

[b] 'tafels beladen met drank en met vlees; de schenker gaat rond en hij vult de bekers met zoete wijn die hij giet uit het vat.'*)

Denkt ge dat het horen van zulke verzen de aangewezen manier is om jonge mensen tot zelfbeheersing te brengen? Of anders dit vers:

'te sterven van honger is het jammerlijkst lot voor een mens'**)

[c] of het verhaal van Zeus die, toen de andere goden en de mensen sliepen, als enige wakker was en op slag alles wat hij van plan was vergat door een sterke begeerte van de zinnen, omdat hij zo overweldigd werd bij het zien van Hera dat hij niet eens naar hun slaapvertrek ging, maar ter plekke met haar op de grond wilde liggen. Hij zei dat hij nog nooit zo door verlangen gegrepen was als toen, zelfs niet toen ze voor het eerst met elkaar sliepen

'buiten het zicht van hun dierbare ouders.'***)

Ook kunnen jonge mensen maar beter niet horen hoe Ares Aphrodite betrapte met Hephaistos en hen in de boeien sloeg.

[d] - Hemel nee, zei hij. Ik denk niet dat dat zin heeft.

- Maar, zei ik, als er sprake is van voorbeelden van zelfbeheersing, verteld of verricht door beroemde mannen, dan moeten jonge mensen dat meemaken of erover horen. Bijvoorbeeld:

'zich slaand' op de borst sprak hij ferm tot zijn hart: volhard toch, mijn hart, wel erger nog hebt gij geleden.'****)

*) *Odyssee*, IX, 8-10.
**) *Odyssee*, XII, 342.
***) *Odyssee*, VIII, 266.
****) *Odyssee*, XX, 17-18.

- O zeker, zei hij.
- Wij kunnen toch ook niet toestaan dat onze mannen omkoopbaar zijn en belust op geld?
[e] - Beslist niet.
- Dus moet er voor hen niet gezongen worden:

> 'met geschenken wint men de goden en eerwaardige vorsten.'*)

Ook moeten we het als onjuist beschouwen dat Phoinix, de leidsman van Achilles, aan deze de raad gaf de Grieken wel te helpen als hij geschenken kreeg, maar zonder geschenken zijn wrok niet op te geven. Achilles zelf zul- [391a] len we er ook niet voor aanzien dat hij zo hebzuchtig was dat hij geschenken heeft aangenomen van Agamemnoon en het lijk alleen maar tegen betaling vrijgaf.
- Het geeft geen pas dergelijk gedrag te prijzen, beaamde hij.
- Omdat het om Homeros gaat, durf ik nauwelijks te zeggen dat het goddeloos is die dingen van Achilles te beweren of verhalen van anderen hierover te geloven. Hij heeft bijvoorbeeld vast niet tegen Apolloon gezegd:

> 'Gedwarsboomd hebt ge me, scherpschutter, verderfelijkste aller goden. Waarlijk, ik zou het u betaald zetten, lag het in mijn vermogen!'**)

[b] We moeten niet geloven dat hij de rivier, een godheid, ongehoorzaam was en bereid was tegen haar te vechten, en dat hij over de lokken die hij een andere rivier, de Spercheios, offerde, zei:

> 'Laat ik mijn haardos met de stroom meegeven voor Patroklos, de held',***)

*) Euripides, *Medea* 964.
**) *Ilias* XXII, 15.
***) *Ilias* XXIII, 151.

en de daad bij het woord voegde. En Patroklos was nog dood ook! Dat hij Hektor rond het graf van Patroklos [c] sleepte en gevangenen op het brandaltaar ombracht, dat alles zullen we afdoen als leugens. We staan niet toe dat onze jongeren geloven dat Achilles, de zoon van een godin en van Peleus, de kleinzoon van Zeus en iemand met veel zelfbeheersing, zo'n warhoofd was dat hij aan twee tegenstrijdige kwalen leed: aan kruiperigheid samengaand met hebzucht en daarnaast aan hooghartigheid tegenover goden en mensen. Had hij niet zijn opvoeding genoten bij de wijze Cheiroon?
- Ge hebt gelijk, zei hij.
- Dan moeten we natuurlijk ook niet geloven en rond [d] laten vertellen dat Theseus, de zoon van Poseidoon, en Peirithoos, de zoon van Zeus, samen afgrijselijke rooftochten ondernamen, en evenmin dat enige andere zoon van een god of held het bestaan heeft al die verschrikkelijke en goddeloze daden te verrichten, waarvan ze nu ten onrechte worden beticht. We moeten de dichters verplichten te ontkennen dat dit hun daden zijn, of anders dat de daders kinderen van goden zijn geweest. Suggereren dat beide samengaan mag niet. Ook mogen ze niet proberen onze jongeren de indruk te geven dat goden kwaad veroorzaken en dat helden geen haar beter [e] zijn dan gewone mensen. Want zoals wij in het voorafgaande al zeiden, dergelijke uitingen getuigen niet van eerbied voor de goden, en bovendien zijn ze niet waar. Wij hebben immers bewezen dat het kwaad onmogelijk van de goden kan komen.
- Dat is zo.
- Bovendien toonden we aan dat dergelijke verhalen schadelijk zijn voor de toehoorder, want ieder mens zal zichzelf verontschuldigen voor het kwaad dat hij doet, als hij ervan overtuigd is dat:

> 'de verwanten van de goden, familie van Zeus, die een altaar voor hun vader Zeus hebben op de top van de Ida hoog in de hemel en wier goddelijk bloed nimmer vergankelijk is',*)

kwaad doen of ooit hebben gedaan. Dergelijke verhalen moeten niet meer worden verteld. We moeten voorko- [392a] men dat onze jeugd laaghartig gedrag gewoon gaat vinden.
- Zeer zeker, zei hij.
- Welk soort verhalen rest ons, als we willen bepalen wat er wel en niet gelezen moet worden? vroeg ik. Er is toch al gezegd hoe er over goden, helden en wezens in de onderwereld moet worden gesproken?
- Ja zeker, daar hebben we het al over gehad.
- Dus blijven de verhalen over mensen over.
- Ja, dat denk ik.
- Toch is het voor ons onmogelijk, mijn beste, om daar nu al iets over te zeggen.
- Waarom?

[b] - Omdat ik vermoed dat wij van mening zullen zijn dat dichters en schrijvers op een verkeerde manier spreken over de belangrijkste zaken die de mens aangaan. Ze zeggen bijvoorbeeld dat er vele onrechtvaardige mensen bestaan die nog gelukkig zijn ook, en dat rechtvaardigen op hun beurt ongelukkig zijn, en ook beweren ze dat onrecht doen voordeel oplevert als men het verborgen weet te houden, maar dat rechtvaardigheid voor de ander goed is en voor jezelf slecht. Ik vermoed dat wij hun zullen verbieden dergelijke dingen te zeggen, maar hun zullen opdragen gedichten en verhalen te maken met een tegenovergestelde strekking. Of niet soms?

*) Aischylos, *Niobe*.

- Dat weet ik wel zeker.
- Wanneer ge dit met mij eens zijt, kan ik dan ook vaststellen dat we het eens zijn over de vraag die we ons aan het begin stelden?
- Ja zeker, zei hij.
[c] - Dus op welke manier er over mensen gesproken moet worden, is een kwestie waarover we het pas eens zullen worden, als we erachter zijn gekomen wat rechtvaardigheid eigenlijk is, en als wij tot de conclusie zijn gekomen dat het tot voordeel strekt van de bezitter, onverschillig of hij nu wel of niet naar buiten de indruk wekt rechtvaardig te zijn.
- Dat is zonder meer waar, zei hij.
- Dat is dus de conclusie, als het om de inhoud van de verhalen gaat, maar nu moeten we nog bekijken hoe ze verteld moeten worden. Als we dat gedaan hebben, hebben we de inhoud en de vorm van de verhalen volledig behandeld.
- Ik begrijp niet wat ge bedoelt, zei Adeimantos.
[d] - Het is zaak dat ge het wel begrijpt, zei ik. Misschien lukt het op deze manier. Is niet alles wat door vertellers of dichters gezegd wordt, een verhaal over verleden, heden of toekomst?
- Ja, waar kan het anders over gaan! zei hij.
- Maken zij niet altijd gebruik van de directe of de indirecte rede of een combinatie van beide?
- Dat klopt, zei hij, maar ik zou u graag nog beter begrijpen.
- Ik zal het wel onbeholpen en onduidelijk uitleggen, [e] zei ik. Zoals mensen die zich niet goed kunnen uitdrukken, zal ik niet proberen in het algemeen te spreken, maar ik zal een aspect van het onderwerp behandelen en daarin duidelijk maken wat ik bedoel. Zeg eens, kent ge de eerste verzen van de *Ilias*, waarin de dichter zegt dat

Chryses Agamemnoon vraagt zijn dochter vrij te laten, waarop de koning boos wordt en Chryses dan in zijn gebed tot de godheid de Grieken vervloekt, omdat hij onverrichterzake terug moet keren?
- Ja, die ken ik.
[393a] - Ge weet dus dat tot aan de versregels:

> 'En hij bad tot alle Grieken, maar voornamelijk tot de beide zonen van Atreus, de leiders van het volk.'

de dichter zelf aan het woord is en dat hij niet de indruk [b] probeert te wekken dat iemand anders aan het woord is. Maar daarna spreekt hij alsof hij Chryses is en hij probeert vooral te doen alsof niet Homeros daar spreekt, maar de bejaarde priester. En op die manier heeft hij vrijwel de hele geschiedenis verteld van de gebeurtenissen in Ilion en op Ithaca, en ook de gehele *Odyssee*.
- Inderdaad, zei hij.
- Zowel de gesprekken als de passages daartussenin behoren dus tot de verhalende vorm, nietwaar?
- Ja, natuurlijk.
[c] - Maar wanneer de dichter spreekt alsof iemand anders aan het woord is, dan betekent dat dat hij zijn eigen manier van spreken zoveel mogelijk doet lijken op die van de personen die hij als sprekers invoert.
- Inderdaad.
- En als je een ander in stem of voorkomen nadoet, is dat dan geen imitatie?
- Zeker.
- Dus lijkt het erop dat Homeros en de andere dichters een verhaal scheppen door middel van imitatie.
- Beslist.
- Maar als de dichter de vertellende vorm gebruikt, dan komt er aan het dichten van een epos geen imitatie te

[d] pas. En om te voorkomen dat ge nu weer zegt dat ge er niets van begrijpt, zal ik u zeggen hoe dat moet. Als Homeros had gezegd: 'Chryses kwam als smekeling met losgeld voor zijn dochter naar de Grieken, dat wil zeggen naar de koningen', en ook daarna niet in de hoedanigheid van Chryses had gesproken, maar nog steeds als Homeros, dan was dat geen imitatie geweest maar gewoon een verhaal. Het zou ongeveer zo klinken (ik zal het zonder metrum vertellen, want ik ben geen dichter): [e] 'De priester kwam en bad de goden hem te vergunnen dat zij Troje zouden innemen en behouden naar huis zouden terugkeren en dat zij na ontvangst van het losgeld zijn dochter vrij zouden laten uit eerbied voor de god. Toen hij dit had gezegd, had iedereen ontzag voor de godheid en stemde toe, maar Agamemnoon was toornig en beval hem weg te gaan en niet weer terug te keren, want zijn staf en priestertooi zouden hem niet helpen. En hij voegde eraan toe dat zijn dochter pas vrij zou komen, als zij met hem in Argos oud was geworden. Hij beval hem weg te gaan en hem niet nog bozer te maken, [394a] als hij tenminste nog heelhuids thuis wilde komen. De grijsaard werd bang en ging zwijgend heen. Maar ver van het legerkamp bad hij vurig tot Apolloon en riep hem aan. Hij vroeg of hij de godheid vroeger ooit behaagd had door tempels op te richten of door offers te brengen. In ruil daarvoor bad hij Apolloon de Grieken met zijn pijlen te laten boeten voor zijn tranen.'
Zo, mijn beste, wordt een verhaal verteld zonder dat er imitatie aan te pas komt, zei ik.
[b] - Ik begrijp het, zei hij.
- Ge begrijpt ook wel, zei ik, dat er een heel ander dichtwerk ontstaat, als je de gedeelten waarin de dichter zelf spreekt, weglaat, zodat alleen een gesprek tussen personages overblijft.

- Aha, riep hij, een treurspel bijvoorbeeld.
- Heel juist, zei ik. Dan wordt het u, denk ik, ook wel [c] duidelijk wat ik u eerst niet uit kon leggen: er bestaat dichtkunst en vertelkunst waarin uitsluitend handelingen worden geimiteerd, bijvoorbeeld in het treurspel, zoals ge zegt, of in het blijspel. Maar het kan ook zijn dat de dichter zelf aan het woord blijft. Het beste voorbeeld hiervan is wellicht het loflied. Ook komen beide vormen in een dichtwerk voor en wel in het heldendicht en in vele andere genres. Begrijpt ge dat?
- Ja zeker, zei hij, ik begrijp wat ge hiermee bedoelt.
- Kunt ge u nog herinneren wat we daarstraks hebben gezegd? Vaststaat wat er verteld moest worden, maar hoe dat moet, is nog niet duidelijk.
- Zeker herinner ik me dat.
[d] - Hier doelde ik nu op. Vinden we het goed dat dichters in hun werken aan nabootsing doen? Of mogen ze het de ene keer wel doen en de andere keer niet? Wat is het criterium? Of mag het soms helemaal niet?
- Ik meen te begrijpen dat ge wilt weten of we het treurspel en het blijspel wel of niet in onze samenleving moeten toelaten, merkte hij op.
- Misschien, zei ik, maar misschien wil ik nog wel wat meer weten. Hoe dan ook, ik laat me maar leiden door de loop van het gesprek.
[e] - Ge hebt groot gelijk, zei hij.
- Vertel me eens, Adeimantos, moeten de beschermers van onze gemeenschap naapers worden, ja of nee? Volgt niet uit het gesprek dat we hebben gehad, dat een mens zich maar op een ding goed kan toeleggen en niet op een groot aantal tegelijk, en dat iemand die toch probeert om van alles aan te pakken, zich minder ontplooit?
- Dat spreekt vanzelf.
- Dat geldt dan ook bij het nabootsen. Een mens kan

niet veel verschillende handelingen goed nabootsen, wel een.
- Inderdaad.
[395a] - Dan kun je je niet bezighouden met iets waardevols en dat laten samengaan met het nabootsen van van alles en nog wat. Zelfs als het gaat om twee dichtvormen die zo aan elkaar verwant zijn als treurspel en blijspel, is het nog niet zo dat een schrijver in beide goed kan zijn. Het zijn toch beide vormen van nabootsing?
- Jawel. Een en dezelfde schrijver kan inderdaad niet in beide goed zijn. Je kunt toch ook niet tegelijkertijd een verhalenverteller en een toneelspeler zijn?
[b] - Dat is zo. Ook kan een en dezelfde toneelspeler niet goed zijn in treurspelen en in blijspelen. Toch zijn deze beide ook vormen van nabootsing, nietwaar?
- Ja zeker.
- Maar wij gewone mensen zijn nog veel beperkter, Adeimantos. Wij zijn niet eens in staat om vele verschillende handelingen goed na te bootsen, laat staan dat we dan ook nog de oorspronkelijke handelingen kunnen verrichten.
- Heel juist, zei hij.
- Als we blijven bij wat we eerder zeiden, namelijk dat onze wachters vrijgesteld zijn van alle andere bezigheden om uitsluitend verantwoordelijk te kunnen zijn voor de vrijheid van de gemeenschap, en dat ze alles [c] moeten nalaten wat daar niet toe bijdraagt, kan er dus geen sprake van zijn dat zij iets anders doen of iets nabootsen. Als ze al nabootsen, moeten ze van jongsaf aan voorbeelden nemen die voor hen geschikt zijn: mensen die moedig zijn, gematigd, godvrezend, vrij en dergelijke. Dingen die een vrij man onwaardig zijn, mogen ze niet doen of knap nabootsen, evenmin iets dat schande- [d] lijk is, anders krijgen ze er misschien de smaak van te

pakken. Hebt ge soms niet opgemerkt dat imitaties die van jongsaf aan worden beoefend, zich vastzetten tot gewoonten en een tweede natuur worden van het lichaam, de spraak en de manier van denken?
- Zeer zeker, zei hij.
- We zullen niet aanvaarden, ging ik verder, dat zij, van wie we beweren dat ze ons ter harte gaan omdat we hen graag zien opgroeien tot goede mensen, als mannen de rol van een vrouw spelen, om het even of het een jonge of een oude vrouw is, die haar man uitscheldt of maling [e] heeft aan de goden en opschept uit pure zelfingenomenheid, of die in ongelukkige omstandigheden verkeert en zich overgeeft aan verdriet en gejammer. En een vrouw nadoen die ziek, verliefd of in barensweeen is, is wel het laatste waar we behoefte aan hebben.
- Nou en of, beaamde hij.
- Ook mogen ze slavinnen en slaven die slavenarbeid verrichten, niet nabootsen.
- Ook dat niet.
- En evenmin slechte mannen, lijkt me, lafaards die het tegenovergestelde doen van wat we net besproken hebben, die elkaar belasteren en bespotten en gemene taal uitslaan, dronken of nuchter, die zich in woord en daad aan allerlei vergrijpen bezondigen, tegenover zichzelf [396a] en tegenover anderen, zoals te verwachten is bij dat slag mensen. Ik denk dat we de wachters er niet aan moeten wennen op dwazen te lijken in taal en gedrag. Ze moeten wel weten wat dwaze en slechte mannen en vrouwen zijn, maar ze mogen niet zo zijn als deze mensen of hen nadoen.
- Ge hebt volkomen gelijk, zei hij.
- En mogen zij doen alsof zij smeden of andere ambachtslieden zijn, vroeg ik, of roeiers op de galeien of de [b] man die hun het tempo aangeeft of zoiets?

- Hoe zou dat nu kunnen? antwoordde hij. Ze mogen immers geen enkele aandacht aan die bezigheden schenken.
- En hoe staat het met het nabootsen van hinnikende paarden, loeiende stieren, ruisende rivieren, een bulderende zee, donderslagen, enzovoort?
- Het is hun toch ook verboden dwaas te doen of dwazen na te doen, zei hij.
- Als ik het goed begrijp, zei ik, is er dus een vorm van [c] spreken en vertellen, waarin een werkelijk nobel en goed mens alles kan uitdrukken wat hij te zeggen heeft. Daarnaast is er een andere vorm, totaal verschillend van de eerste, waarvan iemand met tegenovergestelde aard en opvoeding doorgaans gebruik maakt om zijn verhaal te doen.
- Wat zijn dat voor vormen? vroeg hij.
- Ik denk dat een goed mens, als hij in de loop van zijn verhaal een uitspraak of een handeling van een ander goed mens tegenkomt, bereid is diens woorden te vertolken, omdat hij zich met hem kan vereenzelvigen en zich niet zal schamen voor die vertolking. Het liefst zal hij woorden in de mond nemen van een goed mens die [d] doelbewust en doordacht handelt, en met tegenzin en met meer bedenkingen zal hij iemand nadoen die in de war is door ziekte, verliefdheid, dronkenschap of een andere omstandigheid. Ook wanneer hij te maken krijgt met iemand van een lager niveau, zal hij hem niet graag nadoen, of misschien eventjes, als hij toevallig iets goeds doet. In het algemeen zal hij zich voor die rol schamen, omdat hij niet gewend is zulke karakters uit te beelden en tevens omdat hij er een afkeer van heeft zich om te vormen en te voegen naar het minderwaardige. Hij ver- [e] zet zich daar innerlijk tegen, behalve als het om een grapje gaat.

- Waarschijnlijk wel, zei hij.
- Hij zal dus een verteltrant gebruiken zoals we die daarnet hebben aangegeven aan de hand van de verzen van Homeros, en die zal beide vormen bevatten: sprekend en verhalend. Maar er zal veel verhaal zijn en relatief weinig gesprek. Of zeg ik iets onzinnigs?
- Integendeel, zei hij. Die verhalende stijl zal zo'n verteller zeker kiezen.
[397a] - Een ander soort verteller, zei ik, die minder scrupules heeft, zal zeker met meer gemak van alles en nog wat vertolken. Hij zal zich nergens voor schamen en alles willen nabootsen, zelfs in een groot gezelschap. Zulke dingen als wij zoeven noemden: donderslagen, het geluid van wind en hagel, het kraken van wielen en haspels, de klank van trompetten, fluiten, herdersfluiten en andere instrumenten, het blaffen van honden, het blaten van schapen en het zingen van vogels. Zijn hele vertel- [b] trant zal gebaseerd zijn op het imiteren van klank en gebaar en het verhalende element daarin zal zeer schaars zijn.
- Dat is zeker zo, zei hij.
- Dat zijn nu de twee manieren waarop je een verhaal kunt vertellen, zei ik.
- Zo is het, antwoordde hij.
- In een daarvan komen slechts kleine afwijkingen voor en als de juiste intonatie en het juiste ritme in het spreken wordt gelegd, dan zal de spreker, als hij precies is, bijna dezelfde stijl blijven vertolken en in eenzelfde intonatie blijven - de afwijkingen zijn immers klein - en [c] evenzo een zeer gelijkmatig ritme aanhouden.
- Zo is het beslist, zei hij.
- En die andere vorm van vertellen? Is daarvoor niet het tegenovergestelde nodig? Allerlei intonaties en soorten ritme, als het verhaal tenminste de juiste weergave wil

zijn van wat er verteld moet worden. Er is immers veel afwisseling in zijn verhaal.
- Dat is zeker zo, zei hij.
- En krijgen niet alle dichters en vertellers met de ene en met de andere stijl van vertellen te maken of met een mengsel van beide?
[d] - Dat wel, zei hij.
- Wat moeten wij dan doen? vroeg ik. Zullen we alle stijlen in de gemeenschap toelaten of alleen de goede of alleen de slechte of juist een mengeling van beide?
- Als ik het voor het zeggen heb, zei hij, de stijl die de vertolker is van het goede.
- Ja, zei ik, maar de gemengde vorm is ook aantrekkelijk, Adeimantos, en het omgekeerde van uw keus is heel populair bij kinderen en hun opvoeders, en bij het grote publiek.
- Zonder twijfel is dat heel aantrekkelijk.
- Maar het is aan te nemen, zei ik, dat ge die stijl niet [e] vindt passen in onze gemeenschap, omdat er onder ons geen mens twee- of meerzijdig is. Iedereen kan toch maar een ding?
- Nee, die stijl past niet.
- Dus we zullen zien dat in onze gemeenschap, en daar alleen, de schoenmaker schoenmaker is en niet naast schoenmaker ook nog stuurman, en de boer is boer en niet daarnaast nog rechter, de soldaat is soldaat en niet tegelijk handelaar, enzovoort.
- Dat is waar, zei hij.
[398a] - Als er dan ook in onze gemeenschap een man zou komen die zo knap is dat hij alle vormen kan aannemen en alle dingen imiteren en gedichten bij zich heeft die hij wil laten horen, dan moeten wij hem als een heilige en als een wonderbaarlijk en heerlijk wezen vereren, maar we moeten hem wel zeggen dat er bij ons in de gemeen-

schap voor zo iemand geen plaats is en dat het wettelijk verboden is hem toe te laten. Nadat wij zijn hoofd met mirre hebben overgoten en hem met wollen slingers hebben omkranst, moeten we hem naar een andere stad doorsturen. Het is beter ons te houden aan de strengere [b] en minder verleidelijke dichters en vertellers, die uitsluitend de manier van spreken van de goede mens weergeven en die hun verhalen vertellen naar de voorbeelden die wij aan het begin beschreven, toen we de opvoeding van de krijgslieden nader bekeken.
- Als het aan ons lag, zouden we dat zeker doen, zei hij.
- We kunnen nu zeggen, m'n vriend, dat we de tak van kunst die betrekking heeft op verzen en verhalen, uitputtend hebben behandeld, zei ik. We hebben namelijk vastgesteld wat er gezegd moet worden en hoe het gezegd moet worden.
- Dat denk ik ook, zei hij.
[c] - Dan rest ons nu de kunst van zang en melodie.
- Dat is duidelijk, zei hij.
- Iedereen kan nu toch wel bedenken wat we daarover gaan zeggen, als we consequent willen blijven.
- Ik vrees, zei Glaukoon lachend, dat ik niet tot 'iedereen' behoor, Sokrates. Ik kan op dit moment echt niet bedenken wat we gaan zeggen, al heb ik wel een vermoeden.
[d] - Ge kunt in ieder geval zeggen dat een lied uit drie factoren bestaat, zei ik: namelijk woord, toonsoort en ritme.
- Ja, zei hij, dat is zo.
- En het zal toch wat de woorden betreft niets uitmaken of ze op muziek zijn gezet of niet, als het erom gaat te spreken in dezelfde stijl en intonatie die wij tevoren aangaven.
- Nee, dat maakt niets uit, zei hij.

- En toonsoort en ritme moeten zich richten naar de woorden.
- Natuurlijk.
- Maar we zeiden ook dat we geen behoefte hadden aan geklaag en gejammer.
- O nee.
[e] - En welke toonsoorten zijn klagend? Zeg het me, ge zijt toch musicus?
- De gemengde lydische en de hoge lydische toonaard, en dergelijke.
- Die moeten wij dus afschaffen, zei ik. Ze hebben geen enkel nut, zelfs niet voor vrouwen die hun waardigheid willen behouden, laat staan voor mannen.
- Zeker.
- Verder is dronkenschap in hoge mate ongepast voor degenen die in de staat de verantwoordelijkheid dragen, net als wekelijkheid trouwens en leegloperij.
- Ongetwijfeld.
[399a] - Welke toonsoorten komen voor in weke ontspanningsmuziek?
- De ionische, zei hij, en de lydische. Die noemen ze ontspannen.
- Hebben zij enig nut voor weerbare mannen, beste vriend?
- Absoluut niet, zei hij. Waarschijnlijk houdt ge dan de dorische en de phrygische toonaard over.
- Ik ben niet thuis in de verschillende toonaarden, zei ik, maar ge moet in ieder geval die toonaard kiezen die op treffende wijze klanken en nuances kan weergeven van een dapper man, die krijgsman is of een ander beroep heeft waarbij hij in het nauw kan komen. Zo iemand draagt standvastig en onbewogen het lot, als hij [b] faalt, of wordt geconfronteerd met verwondingen, verliezen en andere tegenslagen. En kies nu nog een andere

toonaard die past bij een man die ook in vrede en buiten noodsituaties vrij kan handelen. Zo iemand bidt tot de goden en overreedt mensen met argumenten of waarschuwingen. Hij stelt zich anderzijds open voor iemand die hem iets vraagt en hem met krachtige argumenten probeert te overtuigen. Hij zal dan niet handelen in strijd met het gezonde verstand en zich niet arrogant betonen, maar bescheiden en gematigd, en vrede hebben met de gebeurtenissen en hun afloop. Behoud [c] die twee toonaarden: die voor handelen in nood en die voor vrij handelen. Die twee zullen het best de klank weergeven van een mens wie het tegenzit en een mens wie het meezit, dus van de beheerste en van de dappere mens.
- Dan vraagt ge mij geen andere toonaarden te behouden dan die welke ik zojuist genoemd heb, merkte hij op.
- Dus, zei ik, hebben we voor onze liederen en melodieen geen instrumenten nodig die op alle toonaarden gestemd kunnen worden.
- Nee, volgens mij niet, zei hij.
- Dan hebben wij dus geen werk voor de makers van [d] harpen en alle andere muziekinstrumenten die veelsnarig en veeltonig zijn.
- Daar ziet het wel naar uit.
- Zullen we wel fluitmakers en fluitisten in de stad toelaten? Of is de fluit soms geen veeltonig instrument? Is de fluit eigenlijk niet het instrument met de meeste tonen? De instrumenten die alle toonsoorten omvatten, bootsen immers de fluit na?
- Maar natuurlijk, zei hij.
- Dan kan onze gemeenschap dus uitsluitend de lier en de citer gebruiken, zei ik, en de herder in het veld mag gebruik maken van de herdersfluit.

[e] - Dat is onze conclusie, zei hij.
- Het is niets nieuws, beste vriend, als we Apolloon en diens instrumenten verkiezen boven Marsyas met zijn instrumenten, zei ik.
- Gunst nee, zei hij.
- Kijk eens aan, zei ik, zonder dat we er erg in hebben, zuiveren wij de gemeenschap waarvan we zojuist nog zeiden dat ze te veel luxe wilde.
- Wat verstandig van ons, zei hij.
- Goed, zei ik, laten we het zuiveringsproces tot een goed einde brengen. We hebben de toonaarden bekeken, en nu is het ritme aan de beurt. Er is geen behoefte aan ingewikkelde ritmen en allerlei versvoeten, want we moeten alleen kijken welke ritmen passen bij een inge- [400a] togen en mannelijke levensstijl. De manier van spreken van iemand die zo leeft, moet het uitgangspunt zijn voor ritmiek en melodie, want die moeten het gesproken woord volgen. Gij moet maar zeggen welke ritmen geschikt zijn, zoals ge dat ook al met de toonaarden hebt gedaan.
- Maar mijn hemel, zei hij, dat kan ik niet. Ik kan u wel uit eigen ervaring zeggen dat er drie basisritmen zijn waarmee de versvoeten worden opgebouwd, zoals er ook vier intonaties zijn waaruit alle toonaarden worden samengesteld. Maar naar welke wijze van leven elk daar- [b] van verwijst, kan ik niet vertellen.
- Dat moeten we eens met Damoon bespreken, zei ik. De vraag is dan welke versvoeten tot gebondenheid, overmoed, verdwazing en dergelijke leiden, en welke ritmen het tegengestelde effect hebben. Ik meen dat ik hem iets heb horen zeggen in de trant van een 'soldatenritme' dat samengesteld zou zijn, en de 'daktylos', en het 'heldenritme' dat hij heeft gemaakt, ik weet niet hoe, en waarvan het sterke en het zwakke maatdeel gelijk

zouden zijn. Dan had hij het nog over de 'iambos' en de [c] 'trochaios' en hij sprak ook over lange en korte maatdelen. Af en toe let hij evenzeer op de bewegingen van de dansende voeten als op het ritme zelf of misschien wel op het samenspel van die twee, ik weet het niet. Dat moeten we maar aan Damoon overlaten, zoals ik al zei, want daarin wegwijs worden is geen kleinigheid, vindt ge ook niet?

- Nee, zeker niet.

- Orde is het kenmerk van een goed ritme en wanorde van een gebrekkig ritme. Dat onderscheid kunt ge toch wel maken?

- Natuurlijk.

[d] - Een goed ritme hoort bij de juiste wijze van spreken en een gebrekkig ritme niet. Zo kunnen we ook harmonische en niet-harmonische toonaarden van elkaar onderscheiden, want ritme en toonaard volgen het gesproken woord en niet omgekeerd.

- Dat is waar.

- Maar wat is dan die wijze van spreken, zei ik, en wat is de inhoud ervan? Is die niet het gevolg van de innerlijke gesteldheid van de ziel?

- Natuurlijk.

- En alles richt zich naar het spreken, nietwaar?

- Ja.

- Goede woorden, goede toonaarden, goede ordening [e] en goed ritme gaan dus samen met goedhartigheid, wat niet verward moet worden met onnozelheid. Dat zou een verkeerd beeld geven. Maar we bedoelen echt inzicht dat eigen is aan een goed en nobel karakter.

- Daar ben ik het helemaal mee eens, zei hij.

- Is dat niet wat de jeugd moet nastreven, om te kunnen doen waartoe zij bestemd is?

- Ja zeker.

[401a] - Al die kwaliteiten zijn in de schilderkunst rijkelijk aanwezig en dat geldt ook voor ieder handwerk: weven, borduren, bouwen van huizen en vervaardigen van huisraad en gereedschap, en ook voor de organische vormen in de natuur, planten inbegrepen, want in ieder van hen is harmonie of disharmonie aanwezig. Wanorde, gebrek aan maat en disharmonie zijn verwant aan slechte taal en een slechte inborst, terwijl de tegenovergestelde kwaliteiten wijzen op het tegendeel: een gematigd en goed karakter. Daar zijn ze een afspiegeling van.
- Dat is zeker zo, antwoordde hij.
[b] - Moeten we nu alleen op de dichters letten en hen verplichten in hun gedichten een beeld van de goede mens te scheppen en anders het dichten te laten, of houden we ook toezicht op de andere kunstenaars en verhinderen we dat ze kwaadaardigheid, losbandigheid, gebondenheid en disharmonie belichamen in afbeeldingen van levende wezens, zelfs in huizen of wat er nog meer uit hun handen komt? Moeten we iemand die zich niet aan die regel houdt, verbieden te werken? Op die manier zullen onze wachters tenminste niet opgevoed worden met slechte voorbeelden, alsof ze in een weide met giftig [c] onkruid grazen, dag na dag een beetje van al dat gif binnenkrijgen en zo ongemerkt een grote portie slechtheid in zichzelf verzamelen. We moeten toch kunstenaars zoeken die van nature in staat zijn de kenmerken van schoonheid en harmonie op te sporen? Dan leven onze jongeren in een gezonde omgeving en genieten van dat ding, waarvan een vleug schoonheid hun oog of oor treft, net zoals een koel briesje uit heilzame streken [d] gezondheid brengt. Zo worden ze, zonder dat ze het merken, al vanaf hun vroegste kindertijd naar affiniteit, liefde en voorkeur voor nobele taal en uitbeelding geleid.

- Dat is verreweg de beste opvoeding, sprak hij.
- En Glaukoon, ging ik verder, is muziekonderricht niet het allerbelangrijkste, omdat hierbij ritme en harmonie het diepst in ons doordringen en ons het krachtigst beroeren? Door deze orde komen we in evenwicht en dat gebeurt niet bij een slechte opvoeding. Is muziek- [e] onderricht verder ook niet belangrijk, omdat iemand met een behoorlijke opvoeding zeer scherp onvolkomenheden kan zien aan dingen die niet mooi gemaakt of gegroeid zijn, en daar dan terecht een hekel aan heeft, terwijl hij mooie dingen prijst? Hij geniet ervan, neemt [402a] ze in zich op en koestert ze en daardoor wordt hij edel en goed. Lelijke dingen verafschuwt en haat hij met recht, ook al is hij te jong om te begrijpen waarom. En als dan de rede komt, verwelkomt hij deze van ganser harte. Dan is er herkenning omdat hij er tijdens zijn opvoeding mee vertrouwd is geraakt.
- Dat zijn zeker redenen voor muziekonderricht, zei hij.
- Het is te vergelijken, zei ik, met het leren van de letters van het alfabet. We vinden dat we ze pas dan voldoende kennen wanneer de letters - waarvan het aantal [b] op zichzelf klein is - in alle combinaties waarin ze zich voordoen, zowel kortere als langere, betekenis hebben gekregen en het niet meer nodig is ze steeds afzonderlijk te onderscheiden. We zijn er juist op gebrand ze in alle vormen te herkennen, omdat we dan pas kunnen lezen.
- Ja, dat is zo.
- En wanneer de letters in water of spiegels weerkaatst worden, zullen we ze pas herkennen als we de originele letters zelf geleerd hebben. Dat hoort toch ook bij het lezen?
- Zeker.
- Lieve help, ik had dus gelijk toen ik zei dat zowel wij

[c] als de mensen die door ons tot wachters moeten worden opgeleid, pas goede musici zullen zijn, als we de vormen van soberheid, moed, mildheid, grootmoedigheid en alle deugden die daaraan verwant zijn, in alle combinaties hebben leren kennen, en ook het tegendeel ervan. Ook zullen we als vanzelf zowel de oorspronkelijke als de afgeleide vormen ervan moeten kunnen herkennen, want dat hoort allemaal bij de muzische vorming.
- Dat is overduidelijk, zei hij.
[d] - Is het dan niet het mooiste schouwspel voor iemand die er oog voor heeft, dat een zuiver mens door een fijne afstemming harmonieert met een uitdrukking in fysieke vorm die aan hem verwant is?
- Een mooier schouwspel is er niet.
- Het mooiste schouwspel is ons waarschijnlijk ook het meest dierbaar.
- Natuurlijk.
- Een echte minnaar van de schone kunsten zal zich dan ook het meest tot dat soort mensen aangetrokken voelen. Maar hij bemint niet iemand die niet in harmonie is.
- Nee, zei hij, niet als er iets mis is met de ziel, maar als het om een lichamelijk tekort gaat, zal de echte liefhebber dat verdragen en toch van hem houden.
[e] - Ik denk, zei ik, dat gij een dergelijke geliefde hebt of hebt gehad, en ik ben het met u eens. Maar vertel mij: kan buitensporig genot samengaan met maatgevoel?
- Hoe zou dat kunnen? zei hij, het brengt iemand evenzeer buiten zichzelf als pijn.
[403a] - Gaat het samen met enige andere goede eigenschap?
- Nee.
- En wel met geweld en ongehoorzaamheid?
- Ja zeker, dat kan wel.
- Kunt ge een groter en heviger genot noemen dan liefdesgenot?

- Nee, en ook geen dwazer.
- Maar is ware liefde niet gericht op het beminnen van orde en schoonheid in het kader van maat en harmonie?
- Zeker, zei hij.
- Dus dwaasheid en losbandigheid hebben geen verwantschap met ware liefde.
- Nee.
[b] - Dat liefdesgenot moet dus niet met ware liefde in verband worden gebracht. De minnaar die oprecht bemint, laat zich niet door mateloosheid meeslepen, evenmin als degene die bemind wordt.
- Bij God, nee, Sokrates, dat heeft allemaal niets met liefde te maken.
- Dan ziet het er dus naar uit dat er in de gemeenschap die ge gaat stichten, een wet zal komen die bepaalt dat een minnaar mag omgaan met zijn jonge vriend, met hem mag samen zijn en hem mag aanraken zoals een vader zijn zoon, uit edele bedoelingen en met instemming van de ander. Ook in alle andere opzichten moet de minnaar zo omgaan met zijn vriend dat hij nooit de [c] schijn wekt dat hun samenzijn verder is gegaan dan dat. Als hij zich daar niet aan houdt, zal hij zich blootstellen aan het verwijt grof en platvloers te zijn.
- Zo is het, zei hij.
- Denkt ge ook niet dat hiermee ons gesprek over muzische vorming is afgerond? vroeg ik. We zijn uitgekomen waar we moesten zijn, want ik denk dat muzische vorming moet uitmonden in liefde voor het schone.
- Daar ben ik het mee eens, zei hij.
- Verder moeten onze jongeren ook onderricht krijgen om het lichaam te ontwikkelen.
- Natuurlijk.
[d] - Ook hierin moet een zorgvuldige opvoeding al jong beginnen en levenslang voortduren. Ik heb een idee hoe

dat moet gebeuren, maar oordeelt gij zelf. Ik denk niet dat een lichaam, hoe voortreffelijk ook, de mens zelf goed kan maken, maar omgekeerd zorgt een goede ziel wel dat het lichaam in een zo goed mogelijke conditie verkeert. Wat denkt gij daarvan?
- Dat is aannemelijk, antwoordde hij.
- Dus als we het inzicht voldoende scherpen en het daaraan overlaten de details van de lichamelijke opvoe- [e] ding uit te werken, is het dan niet het beste als we ons beperken tot het aangeven van de hoofdlijnen en een lange uiteenzetting vermijden?
- Heel juist.
- We zeiden al dat een wachter zich ver moet houden van dronkenschap. De wachter is wel de laatste ter wereld aan wie we zouden toestaan zich te bedrinken, zodat hij niet meer weet waar hij is.
- Het is te gek als een wachter een bewaker nodig zou hebben, vond hij.
- En hoe staat het met het voedsel? Deze mannen zijn atleten en moeten aan de belangrijkste wedstrijd kunnen deelnemen die er bestaat, nietwaar?
- Ja.
- Is de gedisciplineerde levenswijze van de atleet voor hen geschikt?
[404a] - Misschien.
- Maar, merkte ik op, dat is een slaperig leventje, en nog riskant voor de gezondheid ook. Ziet ge niet dat die atleten hun hele leven verslapen en bij de minste geringste afwijking van de voorgeschreven leefregel ernstige en zware ziekten krijgen?
- Inderdaad.
- Dus, ging ik verder, moet de lichamelijke opvoeding van de atleten die voor de oorlog bestemd zijn, geraffineerder zijn. Als waakhonden moeten ze worden, met

een uiterst scherp gezicht en gehoor. De vele wisselende omstandigheden tijdens hun veldtochten en de voortdurende verandering van drinkwater en voedsel, van [b] hitte en kou, mogen hun gezondheid niet deren.
- Dat lijkt mij ook.
- Zou de beste vorm van lichamelijke opvoeding geen overeenkomst hebben met de muziek die we zojuist bespraken?
- Wat bedoelt ge?
- Eenvoudige oefeningen lijken me geschikt voor dat doel, speciaal met het oog op de oorlog.
- Hoe dan?
- Dat is zelfs bij Homeros te vinden, antwoordde ik. [c] Want ge weet dat hij de helden bij hun feestmaal te velde niet onthaalt op vis, ook al zijn ze vlak bij zee aan de Hellespont, en ook niet op gekookt vlees, maar wel op vlees dat geroosterd is. Daar kunnen de soldaten het gemakkelijkst aan komen. Want in het algemeen gesproken is het altijd handiger vlees te roosteren dan pannen mee te slepen.
- Zeker.
- En als ik me niet vergis, heeft Homeros het ook nergens over lekkernijen. Want alle atleten weten toch: iemand die zijn lichaam in conditie wil houden, laat lekkernijen staan.
[d] - Gelijk hebben ze, antwoordde hij.
- Als ge er zo over denkt, beste vriend, hebt ge niet veel op met de rijk gedekte tafels van Syracuse en met de finesses van de Siciliaanse keuken.
- Inderdaad niet.
- En als mannen een Korinthisch vriendinnetje hebben, dan vindt ge dat ook niet goed, omdat hun lichamelijke conditie goed moet blijven.
- Dat is zo.

- En ge betwijfelt of dat lekkere gebak uit Attika wel zo goed is.
- Uiteraard.
- Als we een vergelijking zouden maken tussen dat [e] soort eten en deze manier van leven enerzijds en het componeren of zingen in allerlei toonsoorten met alle mogelijke ritmen anderzijds, dan zou dat geen slechte vergelijking zijn.
- Nee.
- In het ene geval brengt een grote verscheidenheid gebrek aan zelfbeheersing met zich mee en in het andere geval ziekte. De ziel komt tot zelfbeheersing als er eenvoud wordt betracht in de muziek, en het lichaam wordt gezond als de verzorging ervan gekenmerkt wordt door eenvoud.
- Dat is zeker waar, zei hij.
[405a] - Als een gemeenschap geteisterd wordt door bandeloosheid en ziekten, schieten rechtbanken en ziekenhuizen als paddestoelen uit de grond. Dan komen rechtspraak en geneeskunde in hoog aanzien te staan en heel wat mensen proberen in die vakken carriere te maken, nietwaar?
- Zo gaat dat inderdaad.
- Het duidelijkste teken dat de opvoeding in een gemeenschap niet deugt, is de vraag naar eersteklas artsen en juristen, niet alleen bij onaanzienlijk werkvolk, maar ook bij degenen die zichzelf als een volwaardig staatsburger beschouwen. Het is toch erg, en een duidelijk [b] teken van slechte opvoeding, dat je niet anders kunt dan je richten tot een ander en dat je deze tot rechter maakt of gezagsdrager, omdat je zelf geen rechtsgevoel hebt?
- Erger kan het niet, vond hij.
- Vindt ge het niet erger, ging ik voort, als iemand het grootste deel van zijn leven op de rechtbank doorbrengt

als aanklager of verdediger en dermate verstoken is van begrip van wat goed is, dat hij het een hele prestatie van zichzelf vindt, als hij zich terwille van wetsovertreders [c] in allerlei bochten wringt om uitwegen te zoeken en uiteindelijk inderdaad slim genoeg blijkt te zijn om te voorkomen dat er recht wordt gedaan, zonder dat het daarbij om kwesties gaat die zo'n inspanning waard zijn? Zo iemand begrijpt niet hoeveel beter en edelmoediger het is je leven zo in te richten dat je niet afhankelijk bent van het goedkeurende knikje van de rechter.
- Dat is inderdaad nog erger, beaamde hij.
- En als je een beroep moet doen op de dokter, zei ik, niet omdat je gewond bent geraakt of een keer ziek bent [d] geworden, maar omdat je niets uitvoert en het slechte leven leidt dat we hebben beschreven, zodat er zich hele voorraden vocht en gas ophopen en de ziekten ontstaan die de knappe discipelen van Asklepios flatulentie en diarree noemen, is dat dan geen schande?
- Dat is zo, en die ziekten hebben inderdaad vreemde, raadselachtige namen, vond hij.
- Ik denk dat zulke ziekten in de tijd van Asklepios niet [e] voorkwamen, zei ik. Dat maak ik op uit het feit dat de zonen van Asklepios niet protesteerden, toen een meisje in Troje de gewonde Eurypilos een beker Pramnische wijn te drinken gaf, rijkelijk bestrooid met gerst en [406a] geraspte kaas, wat toch branderige ingredienten zijn. Patroklos, die daarbij hielp, lieten zij ook begaan.
- Het was inderdaad een merkwaardige drank voor iemand in zijn conditie, zei hij.
- Niet zo vreemd, zei ik, als ge bedenkt dat het gilde van Asklepios vroeger bij de behandeling van ziekten, voor de tijd van Herodikos, naar men zegt, geen gebruik maakte van de huidige methoden. Later ging Herodikos, de sportleraar, zich ook bezighouden met ziekten.

[b] Sport en geneeskunde gingen bij hem in elkaar over, en daarmee kwelde hij in de eerste plaats in hoge mate zichzelf en bovendien nog vele anderen.
- Hoe bedoelt ge dat, zichzelf kwellen? vroeg hij.
- Hij schoof de dood voor zich uit, zei ik. Hij was aan een stuk door bezig met zijn ongeneeslijke ziekte, en ik denk dat hij zichzelf daarom niet kon genezen. Voortdurend in de weer met van alles en nog wat werd hij gekweld door angst om ook maar iets van zijn voorgenomen leefwijze af te wijken. Vechtend tegen de dood met behulp van de wetenschap werd hij ten slotte een oude man.
- Een fraaie beloning voor zijn kunsten!
[c] - De juiste beloning, zei ik, voor iemand die niet weet dat Asklepios zijn afstammelingen deze wetenschap niet heeft onthouden uit gebrek aan kennis of ervaring, maar omdat hij wist dat er bij alle goed bestuurde volkeren voor iedereen in de staat een bepaald werk te doen is, en dat niemand tijd heeft zijn leven te verdoen met voortdurend ziek zijn en met dokter spelen voor zichzelf. Gek genoeg valt ons dat wel op bij handwerkslieden, maar als het gaat om rijke en zogenaamd bevoorrechte mensen hebben wij er geen erg in.
- Hoe bedoelt ge dat? zei hij.
[d] - Als een timmerman ziek is, zei ik, vraagt hij de dokter een medicijn om van de kwaal af te komen. Een braakof purgeermiddel of een behandeling door wegbranden of snijden. Als iemand hem een langdurige behandeling voorschrijft en zegt dat hij compressen om zijn hoofd moet wikkelen en alles wat daarbij hoort, dan haast hij zich te zeggen dat hij daar geen tijd voor heeft en dat hij niets ziet in een leven met alle aandacht voor zijn ziekte, met verwaarlozing van het werk dat hij te doen heeft. Daarop groet hij zo'n dokter, neemt de gewone gang

[e] van het bestaan weer op, wordt beter, leeft en doet zijn werk. Of hij sterft, als zijn gestel niet sterk genoeg is, en is van alle zorgen af.
- Voor zo iemand lijkt dat de goede manier om van de geneeskunde gebruik te maken, zei hij.
[407a] - Komt dat niet, zei ik, omdat hij werk te doen heeft en omdat hij niets heeft om van te leven, als hij het niet doet?
- Natuurlijk, zei hij.
- Maar wie in onze ogen rijk is, heeft geen vastomlijnde taak nodig. Zijn leven wordt niet onleefbaar, als hij door ziekte noodgedwongen uitvalt.
- Zo denken we er inderdaad over.
- Ge hebt toch wel eens de uitspraak van Phokylides gehoord, zei ik, dat iemand deugd behoort te beoefenen zodra in zijn levensonderhoud is voorzien?
- Ik denk voor die tijd al, zei hij.
- Laten we daar niet met hem over twisten, zei ik, maar overwegen of de rijke mens moet proberen een goed [b] mens te zijn en of zijn leven ondraaglijk wordt, als hij dat niet probeert. Het bestrijden van ziekte vormt een belemmering om je werk te doen, of dat nu timmerwerk is of een ander handwerk, maar de opdracht van Phokylides belemmert het dagelijkse werk helemaal niet.
- Reken maar, zei hij, dat overdreven zorg voor het lichaam, die verder gaat dan eenvoudige sportbeoefening, bijna een van de ergste belemmeringen is. Die overdreven zorg is immers lastig voor het uitoefenen van een civiele, een militaire of een ambtelijke functie.
- Het is vooral niet te verenigen met allerlei soorten [c] studie, met bespiegeling en met wezenlijke ontplooiing. Vermeende hoofdpijnen en duizeligheden worden weliswaar toegeschreven aan het beoefenen van filosofie, maar in alle omstandigheden waar sprake is van mense-

lijke ontwikkeling, is die overdreven zorg een sta-in-deweg. Zij laat de mens steeds denken dat hem iets mankeert en maakt hem voortdurend bezorgd om zijn lichaam.
- Dat is maar al te duidelijk, zei hij.
- Zullen we dan zeggen dat Asklepios dat heel goed wist en dat hij met het oog hierop voor gezonde mensen [d] met een gezonde leefwijze, en een plaatselijke kwaal, de geneeskunde heeft ingevoerd? Hij verdreef hun kwalen met medicijnen en operaties en zij mochten hun gebruikelijke eetgewoonten blijven volgen om hun openbare plichten te blijven vervullen. Maar als lichamen door en door ziek waren, probeerde hij niet met dieten en wat klysma's en vochttoediening een ellendig leven te verlengen en die mens een nageslacht te laten krijgen met naar alle waarschijnlijkheid soortgelijke kwalen. Hij [e] vond niet dat hij iemand moest behandelen die niet de normale levenscyclus kon doorlopen, omdat zo iemand zichzelf noch de gemeenschap van enig nut was.
- Ge beschrijft Asklepios wel als iemand die het algemeen belang op het oog had, zei hij.
- Dat blijkt uit alles, zei ik. En zijn zoons waren uit [408a] hetzelfde hout gesneden. Ge kunt toch lezen dat zij zich in Troje als dappere vechters lieten kennen en de geneeskunde toepasten zoals ik beschreef? Ge herinnert u wel dat zij de wond uitzogen die Pandaros Menelaos toebracht:

> 'Zij zogen het bloed uit de wonde en strooiden helende kruiden.'*)

Maar wat hij daarna te eten of te drinken kreeg, schreven zij net zo min voor als in het geval van Eurypylos, om-

*) *Ilias*, IV, 218.

dat medicijnen volstaan om mensen te genezen die, voor zij gewond werden, gezond waren en normaal aten en dronken, ook al drinken zij bij gelegenheid misschien [b] een beker Pramnische wijn. Maar het leven van mensen die van nature ziekelijk en onmatig zijn, vonden zij niet waard om geleefd te worden, noch voor die mensen zelf, noch voor hun omgeving. Voor zulke mensen was hun geneeskunst niet bedoeld en ze behandelden hen niet, al waren zij rijker dan Midas.

- Verstandige kerels, die zonen van Asklepios, zei hij.

- Natuurlijk zijn ze dat, zei ik. Desondanks vertelt [c] Pindaros dat Asklepios, die de zoon van Apolloon zou zijn, werd omgekocht door een rijk man die al op sterven lag, en dat hij hem genas. Voor straf zou Asklepios door de bliksem zijn getroffen. Maar dat kunnen we nu niet meer geloven, en bovendien, als hij van een god afstamt, kan hij niet hebzuchtig zijn, en als hij dat wel is, kan hij niet van een god afstammen.

- Daarin hebt ge zeker gelijk, zei hij. Maar vertel eens, [d] Sokrates, heeft onze gemeenschap dan nog wel goede artsen nodig? Daarmee bedoelen we dan artsen die heel veel zieke en gezonde mensen hebben onderzocht. Goede rechters zijn toch ook mensen die met veel soorten mensen te maken hebben gehad? Dat hebben we toch gezegd?

- Natuurlijk moeten artsen en rechters goed zijn, antwoordde ik. Maar weet ge dan wat ik onder goed versta?

- Nee, vertelt u maar, zei hij.

- Ik zal het proberen, hernam ik. Maar eigenlijk gaat de vergelijking die ge tussen die twee beroepen hebt getrokken, niet op.

- Waarom niet? vroeg hij.

- Het knapst zou een arts worden, als hij op jonge leeftijd al went aan lichamen met allerlei ernstige ziekten en

daarbij ook zelf allerlei ziekten zou oplopen, zodat hij [e] op die manier het vak kan leren. Zo iemand zou dus geen al te sterk gestel moeten hebben en dat heeft hij ook niet nodig om lichamen te genezen, want dat doet hij niet met zijn lichaam maar met zijn geest. De geest mag echter niet ziek worden of er slecht aan toe zijn, want anders kun je iemand niet goed verzorgen.
- Inderdaad niet, zei hij.
- De rechter, beste vriend, heeft eveneens zijn geest nodig om de geest van anderen te leiden en daarom mag [409a] hij niet opgroeien in slecht gezelschap en ook mag hij dat niet opzoeken. Hij mag zijn rechtsgevoel niet uitschakelen door allerhande wandaden te begaan om inzicht te krijgen in andermans misdaden, terwijl de arts zijn lichaam juist wel ziek mag laten worden. In zijn jonge jaren mag de geest niet beinvloed worden door mensen met een slecht karakter, anders zal hij later niet meer rechtvaardig kunnen oordelen. Iemand die aanleg heeft voor rechtspreken, lijkt in zijn jeugd naief en gemakke- [b] lijk te misleiden door mensen die het niet eerlijk menen, want zo iemand kan de innerlijke toestand van slechte mensen niet in zichzelf herkennen.
- Zeker, zei hij, zo is het.
- Daarom moet zo iemand ook ouder zijn om een goed rechter te kunnen worden, zei ik, want intussen heeft het leven hem geleerd wat onrecht is. Onrecht kan hij niet bij zichzelf waarnemen, maar wel ziet hij dat ande- [c] ren het begaan. Zo wordt het kwaad wel een object van kennis, maar geen eigenschap van hemzelf.
- Zo'n rechter zou het meest respect inboezemen, zei hij.
- Zo iemand zou een goed rechter zijn, en dat was uw vraag, zei ik. Want wie een goed innerlijk heeft, is goed. De achterdochtige slimmerik, die zelf veel onrecht heeft

begaan en denkt dat hij van alles gedaan kan krijgen omdat hij zo knap is, lijkt inderdaad slim omdat hij overal iets achter zoekt. Toch gaat dat alleen op als hij met zijn gelijken omgaat, want hun karaktereigenschappen kan [d] hij in zichzelf herkennen. Als hij met goede mensen in aanraking komt die bovendien wat ouder zijn, slaat hij echter een heel wat minder goed figuur. Dan koestert hij wantrouwen waar dat niet hoeft en begrijpt hij hun zuivere bedoelingen niet, omdat hij die niet kan herkennen. Maar hij komt natuurlijk vaker in aanraking met mensen die niet deugen dan met mensen die wel deugen. Hij zal dus zichzelf eerder slim dan dom vinden en ook mensen die niet deugen, zullen er zo over denken.

- Dat is zeker zo, zei hij.

- Als we een goede en wijze rechter zoeken, moeten we zo iemand dus niet hebben, zei ik. Dan moeten we bij die andere zijn. Het slechte kan nooit het goede kennen en evenmin zichzelf, terwijl een mens met een aangeboren goede inborst door opvoeding mettertijd kennis [e] zal verwerven van zichzelf en ook van het slechte. Een goed mens wordt wijs, niet een slecht mens.

- Daar ben ik het mee eens, antwoordde hij.

- Zult ge dan ook wetten maken voor de geneeskunde, waar we net over spraken, tegelijk met die voor de rechtspleging? Beide zijn bestemd voor diegenen die naar ziel en lichaam gezond zijn. De anderen echter, die [410a] lichamelijk ongezond zijn, mogen sterven, en mensen met een slechte en onverbeterlijke ziel moeten zelfs worden terechtgesteld.

- Het is gebleken dat dit het beste is voor de betrokkenen zelf en voor de gemeenschap, zei hij.

- Het spreekt vanzelf, ging ik verder, dat onze jongeren bewaard worden voor de behoefte naar de rechter te lopen, zolang ze maar de muzische kunsten in hun een-

voud beoefenen, want daarvan zeiden we al dat ze zelfbeheersing oproepen.
- Natuurlijk, zei hij.
[b] - Als de musicus nu dezelfde koers van eenvoud aanhoudt bij zijn lichaamstraining, zal hij dan, als hij wil, ook in dat opzicht geen zelfbeheersing krijgen, en dus geen geneeskunde nodig hebben, behalve in geval van nood?
- Volgens mij is dat zo.
- Zelfs die gymnastiekoefeningen en inspanningen getroost hij zich eerder om de vurigheid van zijn natuur aan te wakkeren dan om er gespierd van te worden, heel anders dan bij de gewone atleten, die dieet en training hanteren als middel om sterk te worden.
- Zeer waar, beaamde hij.
- Glaukoon, hebben degenen die het onderricht in muzische vorming en lichamelijke opvoeding instelden, [c] dat inderdaad gedaan om de reden die men wel eens vermeldt, namelijk omdat het ene zorgt voor het lichaam en het andere voor het innerlijk?
- Waarom niet? vroeg hij.
- Ze zullen beide vormen van onderricht wel vooral voor het innerlijk hebben ingesteld, zei ik.
- Hoe dan?
- Hebt ge niet de mentaliteit opgemerkt die ontstaat bij mensen die zich hun hele leven aan sport wijden en niets aan geestelijke ontwikkeling doen? Of de mentaliteit bij mensen die op de tegenovergestelde manier leven?
[d] - Wat voor mentaliteit bedoelt ge? vroeg hij.
Ruwheid en hardheid in het ene geval en weekheid en slapte in het andere, zei ik.
- Dat is me inderdaad opgevallen, zei hij. Als mensen uitsluitend aan sport doen, worden ze op den duur ruwer dan nodig is, en als ze zich alleen tot het muzische

beperken, worden ze slapper dan goed voor hen is.
- En toch, zei ik, moet die ruwheid voortkomen uit de vurige kant van onze natuur, die bij een juiste opvoeding moed zou heten, maar onder te grote spanning hard en onhandelbaar wordt. Dat kun je op je vingers natellen.
- Dat denk ik ook, zei hij.
[e] - En zachtzinnigheid, is dat niet iets voor de bespiegelende mens? Als die te zachtzinnig wordt aangepakt, wordt hij weker dan gewenst is, maar bij een goede opvoeding is hij mild en ordelijk.
- Dat is zo.
- Wij verwachten toch dat de wachters beide eigenschappen bezitten?
- Inderdaad.
- Dan moeten die een harmonisch geheel vormen.
- Natuurlijk.
- Is bij zo'n harmonieus mens de ziel beheerst en moedig tegelijk?
[411a] - Zeker.
- En als er geen harmonie is, is hij laf of ruw.
- Ook dat klopt.
- Wanneer de Muze de kans krijgt iemand met de fluit te bespelen en diens oren te gebruiken als een trechter om zoete, zachte en droeve klanken in zijn innerlijk te gieten - waar we het al over hebben gehad - dan zal zo iemand steeds leven met die klank en zich door het muzische laten verkwikken, en als er enige vurigheid in hem zit, zal die vurigheid aanvankelijk worden getemperd. Het is als bij ijzer, dat door vuur zacht wordt, [b] terwijl het eerst hard en onbuigzaam was. Maar als hij niet van ophouden weet en zich door de Muzen laat betoveren, zal hij zacht en week worden tot zijn geestkracht hem ten slotte verlaat, omdat zijn geest wordt meegesleept, en hij een weerloos strijder wordt.

- Zo zal het inderdaad gaan, zei hij.
- En, zei ik, als hij van meet af aan al zonder geestkracht [c] was, komt hij sneller in dat stadium terecht. Maar als hij een vurige geest heeft, vliegt hij bij het minste geringste op en laat zich ook snel weer sussen, omdat zijn geest zwak is. Zulke mensen laten zich kennen als lichtgeraakte en driftige types, waarbij opvliegendheid de plaats inneemt van vurigheid.
- Dat klopt.
- Aan de andere kant, als iemand verwoed aan sport doet en een grote smulpaap is, en zich niet bezighoudt met de schone kunsten en de filosofie, dan is toch het eerste gevolg dat hij zijn lichaam in prima conditie heeft en overloopt van stoerheid en bravoure, en dat hij zichzelf in dapperheid overtreft.
- Zeker.
- Maar wat dan? Als hij geen andere bezigheden heeft [d] en op geen enkele manier in verbinding staat met de Muzen, is het resultaat dan niet dat zijn toch al geringe verlangen om iets te leren, te onderzoeken, van gedachten te wisselen of een andere geestelijke inspanning te doen, nog zwakker, onbestemder en blinder wordt gemaakt? Dus dat verlangen wordt niet opgewekt of gevoed en ook worden zijn zintuigen niet gescherpt.
- Dat is zo, zei hij.
- Ik veronderstel dat een dergelijke man een hekel heeft aan een redelijk gesprek en zich geen geestelijke inspan- [e] ning getroost. Hij gebruikt zijn rede niet, maar zorgt voor zichzelf met bruut geweld, als een wild dier. In zijn domheid en grofheid leeft hij een onevenwichtig en weerzinwekkend leven.
- Zo is het precies, zei hij.
- Een godheid, zou ik zeggen, heeft de mensen twee methoden geschonken: lichamelijke en geestelijke in-

spanning, ten dienste van het vurige en van het wijsgerige element in ieder mens, en indirect ten dienste van lichaam en geest. Het vurige en het wijsgerige dienen [12a] samen harmonisch te worden gestemd als snaren in een muziekinstrument die men spant en ontspant.
- Ja, dat kun je wel zeggen, antwoordde hij.
- Wie geestelijke en lichamelijke oefening in de beste verhouding en op de voor het innerlijk meest geschikte manier toepast, kunnen we zeker de meest fijnzinnige en harmonische mens noemen, veel meer dan iemand die de snaren van een muziekinstrument weet te stemmen.
- Dat is aannemelijk, Sokrates, zei hij.
- Zo iemand hebben wij nu in onze gemeenschap nodig, en wel om toezicht te houden. Anders kan ze niet standhouden, Glaukoon.
[b] - Zo iemand hebben we zeker nodig, beaamde hij.
- Dat zijn nu de grote lijnen voor vorming en opvoeding. En waarom zouden we ons verdiepen in zulke details als dans, jacht, atletiek of paardenrennen? Die goede richtlijnen zijn toch duidelijk en niet moeilijk te begrijpen?
- Misschien niet, zei hij.
- Goed, zei ik, wat is dan het volgende dat we moeten onderzoeken? Is dat niet de vraag, wie moet leiden en wie geleid moet worden?
[c] - Zeker.
- Dat de ouderen een leidende rol moeten hebben en dat de jongeren moeten worden geleid, is duidelijk.
- Ja, dat is duidelijk.
- En ook dat alleen de besten leiding mogen geven.
- Dat is zo.
- De beste boeren zijn toch de boeren die het meest bedreven zijn in de landbouw?
- Ja.

- In onze situatie willen we dat de leiders de besten zijn uit de groep van de wachters. Moeten het dan niet de mensen zijn die het best kunnen waken over de gemeenschap?
- Ja.
[d] - Zij moeten dus inzicht hebben en bekwaam zijn, vol zorg voor de gemeenschap.
- Ja, die kwaliteiten moeten zij bezitten.
- Waarschijnlijk zal iemand het best zorgen voor iets waar hij van houdt.
- Dat kan niet anders.
- Men is geneigd het meest te houden van iets waar men belang bij heeft. Wanneer het daar goed mee gaat, is ook het eigen belang ermee gediend, en anders niet.
- Zo is het, zei hij.
- Uit alle wachters moeten wij dus diegenen kiezen van [e] wie wij zien dat zij zich gedurende hun hele leven vol overgave inzetten voor wat zij als het belang van de gemeenschap beschouwen en die dan ook niets anders willen dan dat.
- Ja, dat zijn de geschikte mensen, zei hij.
- Volgens mij moet er hun leven lang op gelet worden dat zij dit principe trouw blijven en niet onder invloed van bedrog, druk van buitenaf of onwetendheid afwijken van het uitgangspunt dat ze datgene moeten doen wat het beste is voor de gemeenschap.
- Wat bedoelt ge met afwijken?
[413a] - Dat zal ik u zeggen, zei ik. Volgens mij kan men vrijwillig of onvrijwillig ergens van afwijken. Van een onwaarachtige opvatting wijkt men vrijwillig af, zodra het inzicht doorbreekt. Maar wanneer een ware opvatting uit het oog wordt verloren, gebeurt dit niet vrijwillig.
- Het vrijwillig afwijken van een uitgangspunt kan ik volgen, maar kunt ge me nog iets meer vertellen over dat

onvrijwillig laten varen van een principe? vroeg hij.
- Hoezo? Zijt ge het niet met mij eens dat mensen zich ongaarne het goede laten ontnemen en maar al te graag het kwade? Het is toch slecht om voorgelogen te worden en goed om de waarheid te kennen? En meent ge ook niet dat je de waarheid kent, als je de dingen ziet zoals ze werkelijk zijn?
- Het is zoals ge zegt, en ik zie ook wel dat mensen alleen tegen hun wil van juiste principes worden beroofd.
- En gebeurt dit niet onder invloed van bedrog of geweld?
- Nu begrijp ik er niets meer van, zie hij.
- Dan druk ik mij misschien iets overtrokken uit, zei ik. [b] Als ik het heb over beroofd worden, bedoel ik mensen die het ene principe voor het andere inruilen of een principe vergeten. In het laatste geval worden ze beroofd door de tijd, in het eerste geval door gepraat. Begrijpt ge het nu wel?
- Ja.
- Als ik het heb over slachtoffers van geweld, dan spreek ik over mensen die van een principe afwijken onder invloed van pijn of lijden.
- Nu kan ik het begrijpen, nu drukt ge u tenminste goed uit, zei hij.
[c] - En ge vindt zeker ook dat mensen die bedrogen worden, dit te wijten hebben aan het feit dat ze zich door wensen of angsten laten leiden.
- Ja, zei hij, je wordt bedrogen door je waanvoorstellingen.
- Zoals ik al zei, moeten we te weten zien te komen wie het meest standvastig zijn en het meest in staat om te blijven bij het principe dat ze zoveel mogelijk in het belang van de gemeenschap moeten handelen. We moeten

de wachters van kindsbeen af volgen en hun opdrachten geven waarbij ze gemakkelijk iets kunnen vergeten of [d] misleid kunnen worden. Wie een goed geheugen heeft en niet te misleiden is, moeten we uitkiezen, en de anderen komen niet in aanmerking. Zo is het toch?

- Ja zeker, zei hij.

- We moeten hen aan ontberingen en pijnen blootstellen, aan wedstrijden laten meedoen en daarbij op hen letten.

- Inderdaad, zei hij.

- In de derde plaats, ging ik voort, moeten we hen op de proef stellen en kijken wat er gebeurt. Zoals je veulens in de buurt brengt van lawaai en geraas om te zien of ze schichtig van aard zijn, moet je jonge mensen af en toe [e] eens laten schrikken en een andere keer weer laten genieten. Je moet hen nog strenger op de proef stellen dan een stuk goud dat in het vuur wordt gehouden. We moeten kijken of ze inderdaad niet te bedriegen zijn en in alle omstandigheden hun kalmte bewaren, of ze trouw blijven aan zichzelf en aan hun muzische opvoeding die hun het gevoel voor ritmische en harmonische ordening heeft gegeven, en zo moeten we kijken of ze zichzelf en de gemeenschap werkelijk van dienst kunnen zijn. Wie [414a] als kind, jongeling en volwassene zulke beproevingen doorstaat en zich niet van de wijs laat brengen, moeten we aanstellen als leider van de gemeenschap, dus als wachter. We moeten zo iemand tijdens zijn leven eren en ook na zijn dood, door zijn grafmonument en alles wat aan hem herinnert goed te onderhouden. Wie niet zo'n karakter heeft, kunnen we niet gebruiken. Dat lijkt me de manier, zo besloot ik, om leiders en wachters te kiezen en te benoemen, Glaukoon. Dit is natuurlijk maar een globale beschrijving.

- Ik denk er net zo over als gij, zei hij.

[b] - Hen kun je met recht en reden wachters noemen, want zij ontnemen de vijand van buiten de wil om kwaad te doen en hun medeburgers de mogelijkheid daartoe. Maar de jonge mensen die we daarstraks nog wachters hebben genoemd, moeten de dienaren en de helpers van de wachters zijn.
- Dat lijkt mij ook, zei hij.
- Wat wij nu nodig hebben, is een 'leugen om bestwil'. Hoe zullen wij daar goed gebruik van kunnen maken? [c] Wij moeten een meesterlijk verhaal opdissen, teneinde de leiders er zelf in te laten geloven, en als dat niet lukt, dan toch de rest van de gemeenschap.
- Wat voor een leugen is dat? vroeg hij.
- Niets nieuws, antwoordde ik, slechts een oud-Phoenicisch verhaal over wat vroeger reeds op vele plaatsen ter wereld is voorgevallen (naar de dichters ons vertellen en ons willen doen geloven), al komt het in onze tijd niet voor. Ik weet trouwens niet of het nog ooit zal gebeuren en of het aannemelijk te maken is, als het zou gebeuren.
- Het lijkt wel of ge aarzelt met uw verhaal, zei hij.
- Wanneer ik het verteld heb, zult ge van mening zijn dat ik daar goede redenen voor heb, zei ik.
[d] - Schroom niet en spreek vrijuit.
- Ik zal het doen. Toch weet ik niet waar ik de moed en de woorden vandaan moet halen. Ik zou proberen eerst de leiders zelf, dan de strijders en vervolgens de rest van de burgers voor te houden dat het slechts een droom of een fictie is, te denken dat wij het zijn geweest die hen hebben grootgebracht en opgevoed. Want in werkelijkheid bevonden zij zich met hun mogelijkheden in de [e] schoot der aarde om gevormd en opgevoed te worden, en ook werd daar de rest van hun uitrusting vervaardigd. En toen zij geheel voltooid waren, bracht de aarde hen als een moeder voort. Daarom is het onvermijdelijk dat

zij aan de plaats waar wij wonen denken als aan een moeder en voedster, en zij beschermen haar wanneer iemand haar kwaad wil doen. De andere burgers, die ook uit de aarde geboren zijn, beschouwen zij als broeders.
- Uw schroom van zoeven om zulk een verzinsel te vertellen was volkomen terecht, zei hij.
[415a] - Inderdaad, antwoordde ik. Maar luister toch ook naar het vervolg van deze mythe. Gij allen die in de staat woont - zullen wij tot de toehoorders zeggen - zijt broeders. Maar de Godheid heeft bij zijn werk het geslacht van diegenen onder u die geschikt zijn om te leiden, met goud gemengd, zodat zij het meest geeerd worden; het geslacht van de krijgers met zilver, en dat van de landbouwers en de overige handwerkslieden met koper en ijzer. Omdat ge allen van gelijke oorsprong zijt, lijkt uw nageslacht meestal op uzelf, maar soms [b] gebeurt het dat een gouden vader een zilveren zoon krijgt of een zilveren vader een gouden zoon. Zo kunnen ook alle andere klassen uit elkaar voortkomen. De eerste en voornaamste opdracht van de Godheid aan de leiders is, dat niets meer hun aandacht verdient en door hen beschermd moet worden dan het soort metaal dat in [c] de zielen van hun nageslacht is verwerkt. Indien zij bij hun kinderen ijzer of koper vinden, mogen zij hun onder geen beding de hand boven het hoofd houden, maar zij moeten hun de plaats geven die past bij hun ware aard en hen terugbrengen tot de staat van handwerkslieden of landbouwers. Indien daarentegen uit deze laatsten iemand geboren wordt die goud of zilver in zijn wezen heeft, dan moeten de leiders hem eren en in rang laten stijgen tot wachter of helper. Want volgens een orakelspreuk zal de gemeenschap ten onder gaan, wanneer een man van koper of ijzer over haar waakt.

Ziet ge een mogelijkheid om hen deze mythe te doen geloven?
[d] - Voor deze generatie zie ik geen enkele mogelijkheid, zei hij, maar misschien wel voor hun kinderen, kindskinderen en alle volgende generaties.
- Als de mensen dit zouden geloven, zou dat al een stap zijn in de richting van meer waardering voor samenwerking en onderlinge saamhorigheid, zei ik. Ik denk tenminste dat ik weet wat ge bedoelt. We kunnen dit verhaal ingang doen vinden door mondelinge overlevering. Laten we deze zonen van de aarde bewapenen en hen onder het gezag van hun leiders brengen. Als ze in de stad aangekomen zijn, moeten ze de mooiste plek uit- [e] zoeken om hun kamp op te slaan, zodat ze van daaruit burgers binnen de stad heel goed in bedwang kunnen houden bij een eventuele opstand tegen de wetten, en vijanden van buiten kunnen afweren, voor het geval die hen belagen als een wolf een kudde schapen. Als hun kamp is opgericht, brengen zij offers aan de juiste goden en moeten zij hun slaapplaatsen in gereedheid brengen. Of is dat niet zo?
- Ja, zei hij.
- Moeten die slaapplaatsen zo zijn dat ze de winterse kou buiten houden en ook in de zomer geschikt zijn?
- Natuurlijk. Dan denk ik dat ge het over hun woningen hebt.
- Ja, zei ik, maar wel over huizen voor soldaten, niet voor zakenlieden.
[416a] - Wat voor verschil maakt ge daar dan tussen? vroeg hij.
- Dat zal ik proberen uit te leggen, zei ik. Niets is erger en kwalijker dan een herder die zijn honden die hem moeten helpen bij het schapenhoeden, zo africht dat zij door gebrek aan tucht, door honger of een andere slech-

te omstandigheid zelf de schapen aanvallen en geen honden meer lijken, maar wolven.
- Verschrikkelijk, vond hij.
[b] - Moeten we er dan niet op alle mogelijke manieren voor waken dat onze helpers de burgers iets dergelijks aandoen en door hun grotere kracht van welwillende helpers veranderen in ruwe despoten?
- Daar moeten we zeker voor oppassen, beaamde hij.
- En zou de grootste waarborg niet zijn dat ze een werkelijk goede opvoeding krijgen?
- Maar ze zijn al goed opgevoed, zei hij.
- Ik ben daar nog niet zo zeker van, m'n beste Glau- [c] koon, maar wel moeten ze de juiste opvoeding krijgen - wat dat dan ook inhoudt. Anders zullen ze elkaar nooit respecteren en evenmin de mensen voor wie zij verantwoordelijk zijn.
- Heel goed, zei hij.
- Wie zijn gezonde verstand gebruikt, zal het er bovendien mee eens zijn dat het met hun huizen en andere bezittingen zo geregeld moet worden dat die geen beletsel vormen om hun taak goed te vervullen. Niets mag de wachters aanzetten hun medeburgers te terroriseren.
[d] - Dat is redelijk.
- Laten we dan eens bekijken of we kunnen zeggen hoe ze moeten wonen en leven om te kunnen beantwoorden aan de hun toegedachte rol, zei ik. Om te beginnen mag niemand enig privebezit hebben, behalve het allernoodzakelijkste. Voorts mag geen van hen er een huis of een voorraadschuur op na houden die niet vrij toegankelijk is voor ieder die erin wil. Wat zij als sportieve mannen, [e] sober en weerbaar, aan levensmiddelen nodig hebben, moeten ze van de andere burgers ontvangen als loon voor hun waakzaamheid, en wel zo afgemeten dat er aan het eind van het jaar niets overblijft en niets tekort is. Ze

eten en leven gezamenlijk, net als op een veldtocht. Hun moet worden gezegd dat zij het kostbare goud en zilver van de goden altijd in hun ziel meedragen, zodat ze het goud en het zilver van de mensen niet nodig hebben. Zij moeten wat heilig is niet aantasten door die goddelijke [417a] verworvenheid te vermengen met het bezit van het vergankelijke goud van de wereld, want er zijn al heilloze dingen genoeg gebeurd om geld. Het waardevolle goddelijke goed dat zij bij zich dragen, is daarentegen onaantastbaar. Ze zijn de enige burgers die geen goud en zilver mogen verhandelen of aanraken, ermee onder hetzelfde dak mogen vertoeven, zich ermee mogen behangen of eruit mogen drinken. Zo zullen zij zichzelf en de gemeenschap behoeden. Maar als zij zich land, huizen en klinkende munt gaan verwerven, zullen zij, in plaats van wachter, huisvaders en boeren worden. In plaats van [b] vrienden van hun medeburgers zullen ze tirannen en tegenstanders worden en zo, hatend en gehaat, belagend en belaagd, zullen zij hun hele leven eerder en in hogere mate bevreesd zijn voor vijanden van binnen dan voor vijanden van buiten, waardoor ze zichzelf en de rest van de gemeenschap al snel op de rand van de afgrond brengen. Uitgaande van dat alles, zei ik, kunnen we zeggen dat dit de regels moeten zijn voor de huizen en andere voorzieningen van onze wachters. Dit moet door de wet bekrachtigd worden. Zijt ge het daarmee eens?
- Zeker, zei Glaukoon.

SAMENVATTING VAN BOEK IV

door: *Marsilio Ficino*

In het vierde boek wordt de verhouding behandeld tussen prive-bezit en gemeenschappelijkheid, met als grondregel dat de burgers te rijk noch te arm moeten zijn. Platoon stelt immers dat sociale onrust ontstaat zowel uit een te grote overvloed als uit gebrek, waardoor de gemeenschap wegkwijnt. Bovendien is hij van mening dat zo'n gemeenschap die zich door armoede en rijkdom kenmerkt, geen eenheid vormt, maar verdeeld is, zodat het onvermijdelijk is dat de rijken de armen minachten en de armen de rijken met afgunst en haat bejegenen. Vandaar komt hij geleidelijk tot zijn wezenlijke boodschap die inhoudt dat alle dingen gemeenschappelijk gehouden worden. Hierdoor wordt het onmogelijk dat sommigen minder en anderen meer kunnen bezitten, want uit armoede rijzen afgunst op en leugenachtigheid en diefstal en uit rijkdom praalzucht, pretenties en luiheid. Daar komt nog bij dat een ongelijke bezitsverdeling niet alleen de moraal en de eensgezindheid in de samenleving aantast, maar ook de intelligentie en kunstzinnigheid. Platoon spoort ons aan om de gemeenschap niet met geld te ondersteunen, maar met deugdzaamheid, en zo het staatsbelang te dienen. Bovendien houdt hij ons de noodzaak voor om ook een onderdeel van het staatsbestel niet zodanig in te richten dat het slechts als afzonderlijk geheel optimaal kan functioneren, maar om steeds het oog op het algemeen belang gericht te houden, en zo tot het algemeen welzijn van de hele gemeenschap te komen. Anders zullen de gemeenschap zelf noch haar samenstellende bestanddelen kunnen blijven bestaan.

Ook de groei van een gemeenschap is afhankelijk van de mate waarin zij haar eenheid weet te bewaren, want het blijkt steeds weer dat, zodra de eenheid verloren gaat, er geen enkele uitbreiding mogelijk is. Platoon waarschuwt er dan ook voor een gemeenschap niet te klein te maken en ook niet te groot te laten zijn, maar dat zij middelgroot en gelijkmatig en eendrachtig opgebouwd moet Zijn.
Volgens het spreekwoord 'zo ge zaait zult ge oogsten' raadt hij ons aan alle aandacht te concentreren op de opvoeding van kinderen en jonge mensen, die hij vergelijkt met het zaaigoed van de gemeenschap, waardoor later geoogst wordt afhankelijk van de mate waarin kinderen en jonge mensen een geest van zorgvuldigheid wordt bijgebracht in woord en spel en in ieders afzonderlijk gedrag. Want als men die leeftijdsgroep verwaarloost en niet goed opvoedt, zal men merken dat dan niet anders met de leefregels van alle dag wordt omgegaan dan wanneer men met allerlei middeltjes zou willen trachten een zieke te genezen die volstrekt weigert zich op enigerlei wijze aan te passen en maat te houden. En zie hoe spel en gedrag door opvoeding langzamerhand veranderen. En zoals een mens met een sterk gestel, die bovendien verstandig leeft en maat houdt, nauwelijks van medicijnen gebruik hoeft te maken, zo geldt dat ook voor een staat die van het begin af aan goed is opgebouwd en die zijn constitutie zo weet te bewaren dat hij nimmer behoefte heeft aan een uitgebreid stelsel van wetten en dagelijkse leefregels. Maar een staat die onzorgvuldig gegrondvest is, zal voortdurend zijn toevlucht zoeken in het dagelijks uitvaardigen van nieuwe wet- en regelgeving en het zal hem nimmer goed gaan. Vandaar dat Platoon in zijn ideale staat geen ruimte geeft om wetten en regels te bestuderen, omdat hij erop uit is

verstandige en goede mensen zelf een 'levende wetgeving' te laten zijn.
Maar hoe staat hij dan tegenover de natuurlijke regels van de schepping? Ook deze moeten volgens hem veel minder uitgebreid bestudeerd worden. Want niemand zal ooit kunnen begrijpen hoe God vereerd en gediend moet worden, als hij niet eerst gaat weten wie en wat God zelf is. Evenmin kunnen wij de Goddelijke Zon zien, als de zon zich niet eerst zelf laat zien. Volgens Platoon kunnen we inzicht verkrijgen in de wetten en regels van God met behulp van Apolloon, dat wil zeggen het goddelijke licht. Maar dat inzicht, zeg ik, wordt niet met woorden verkregen, maar door een zuivere en serene geest. Hierbij laat ik het bestaan van orakels en profetieen buiten beschouwing, want die zijn maar al te zeer bekend. De allegorische betekenis van Apolloon is dat hij het goddelijke licht voorstelt; zich vestigen is: duidelijk aanwezig zijn; het midden der aarde is: datgene wat alles doordringt; in het middelpunt rusten is: in een geestestoestand verblijven die naar binnen is gericht en niet meer verbonden is met de zintuigen, zoals een schim. Bovendien is volgens Platoon de betekenis van Apolloon die van een vaderfiguur voor allen: duidelijk aanwezig en vertrouwd en geheel eigen aan ieder schepsel, een vader voor wie geboren is, een vaderland voor wie terugkeert.
In een gemeenschap die zo gegrondvest is, onderscheidt Platoon vier hoofddeugden. Wijsheid voor de bestuurders, dat wil zeggen het vermogen om waakzaam te zijn en te overwegen. Moed en kracht voor de krijgslieden, dat wil zeggen een standvastige geest tegen ongewilde verleidingen, die bovendien de moed geeft om stand te houden tegen gevaarlijke situaties die de staat kunnen bedreigen en een respect voor de regels en wetten van de

staat en de opdrachten van het bestuur. Voorts een gevoel voor maat en orde zowel bij de bestuurders als bij de krijgslieden en de ambachtslieden, dat wil zeggen een soort eenstemmigheid waar allen zich vrijelijk in kunnen vinden en die maakt dat sommigen besluiten kunnen nemen, terwijl anderen die besluiten moeten uitvoeren. Dat zijn de krijgslieden en de handelslui en fabrikanten. De eensgezindheid is van belang om te voorkomen dat hebzucht tussenbeide komt of zelfs lagere begeerten, en om te bereiken dat de mensen zich laten leiden door het bestuur en het oordeel vanuit een wereld van een hogere orde. Als vierde deugd is er de rechtvaardigheid die voor allen geldt en waardoor eenieder het zijne kan verwerkelijken. Het zijne, dat is: datgene waarvoor eenieder van nature en door inspanning het meest geschikt is, waardoor rijkdom en welvaart eenieder en ook de gemeenschap als geheel als gezamenlijk goed ten deel kunnen vallen en niemand behoefte heeft het bezit van een ander te begeren.
Platoon noemt de harmonie van het octaaf als voorbeeld voor maat. Dit betekent dat het octaaf moet worden gezien als een samenklank die het gevolg is van een verdubbeling van de vibratiesnelheid en kracht van de grondtoon. Uit die verdubbeling komt vanzelf de hoge octaaftoon te voorschijn. De eerste octaafverhouding is dus de verdubbeling van 1 naar 2. In die verdubbeling wordt de een dus als het ware herschapen tot twee, die dus hoger lijkt dan de een, en een wordt twee. Wanneer men vervolgens die twee verder neemt en met zichzelf vermenigvuldigt, krijgt men ten slotte het vaste getal acht. Want twee maal twee maal twee is acht. Zo omvat het octaaf - dat ook 'diapason' wordt genoemd - alle noten. Wanneer men de grondtoon als octaaf laat klinken, bevat hij tevens alle klanken en is het octaaf in alle

klanken terug te vinden. Terecht zegt Platoon dat de 'diapason' met maathouden te vergelijken is en zich dus over de hele mensenmaatschappij, van hoog tot laag, uitstrekt. Want het octaaf is die samenklank van de hoge en de lage stem en alle stemmen ertussenin. Wat rechtvaardigheid betreft, gaat de vergelijking met de 'diapason' ook op, want zoals in de harmonie van een octaaf de octaaftoon zo samenklinkt met de grondtoon dat er weliswaar een verdubbeling is, die evenwel als een klinkt, zo klinkt in een goed opgebouwde gemeenschap de lage toon van maathouden of bezonnenheid samen met de hoge toon van rechtvaardigheid, zodat die twee deugden als het ware tot een versmelten. Merk tevens op hoe juist Sokrates zich op de rechtvaardigheid richt als de hoge octaaftoon van de diapason, die bij de Pythagoreeers het getal acht heeft gekregen. Want als men de rechtvaardigheid beschouwt als het gelijkheidsprincipe dat eenieder naar verdienste beloont, en tevens als rotsvast fundament van de samenleving, dan kan men terecht het getal acht aan rechtvaardigheid toekennen. Het getal acht is bovendien het basisgetal van alle driedimensionale lichamen en daarom zijn in de driedimensionale ruimte alle getallen er gelijkelijk uit opgebouwd: dat wil zeggen in eenheden van tweemaal vier, want twee tot de derde macht is acht en dat vormt de basis van universele rechtvaardigheid. Orpheus heeft steeds de goddelijke rechtvaardigheid willen prijzen en daarom riep hij steeds acht goddelijke krachten aan: vuur, water, aarde, hemel, maan, zon, dag en nacht. In Egypte vinden we op een obelisk die is opgericht ter ere van de rechtvaardigheid, ook acht godheden genoemd: Evander, Saturnus, Ra, Osiris, Geest, Hemel, Aarde en Nacht-en-Dag. In de oudheid werd steeds aangenomen dat de achtste sfeer bestemd was voor hemelse rechtvaardigheid.

Hierna toont Sokrates aan dat onrechtvaardigheid steeds het onmiddellijke einde betekent van een samenleving, wanneer vreemde invloeden en machtverzwelgers alles overhoop gooien en in de war brengen. Rechtvaardigheid geeft dus structuur aan een staat en is er de steunpilaar van. Naast de zichtbare uitwerking van rechtvaardigheid in de samenleving is er ook de onzichtbare aanwezigheid van rechtvaardigheid in het verborgene van het hart. Daar verdeelt zij zich als het ware in drie krachten: bij de vorst toont zij zich als redelijkheid, bij de krijgsman als vurige vechtlust en bij de handwerksman als het verlangen naar een natuurlijke en pretentieloze eenvoud. Zo toont rechtvaardigheid aan dat het innerlijk van de mens een is en zich weliswaar in drie krachten toont, die echter niet in een verschillend punt zijn gevestigd, want het zijn drie verschillende aspecten van hetzelfde. Voor een goed verstaander zal het duidelijk zijn dat hiermee het geblaf van sommige volgelingen van Aristoteles weerlegd is. Platoon voegt er nog aan toe dat rechtschapenheid en rechtvaardigheid zich op dezelfde wijze verhouden als het individu ten opzichte van de gemeenschap. Bovendien is het onmogelijk dat een en dezelfde gedachtengang een tegenstrijdigheid als gevolg heeft. Daarom heeft de geest noodzakelijkerwijs ook de beschikking over drie krachten. Door verlangen wordt de geest aangezet tot allerlei lusten en door de rede wordt hij weer teruggeroepen. Door een verlangen naar vrede trekt de mens zich uit de strijd terug en door woede laat hij zich er weer toe verleiden. Hieruit blijkt hoezeer de rede verschilt van verlangens en ook van het vermogen om in woede te ontsteken. Dat woede sterk verschilt van de rede, blijkt ook bij jongens die de rede nog niet weten te gebruiken, zich gemakkelijk in hun toorn laten meeslepen en zo onredelijk uit de band springen.

Toch blijken de kracht van woede en de kracht van de rede dicht bij elkaar te liggen, omdat verontwaardiging dikwijls door de rede in stelling wordt gebracht tegen wellust en hebzucht. Maat houden en rechtvaardigheid hangen dus terecht ten nauwste met elkaar samen en vormen een soort harmonie die zich in de mens in drie aspecten vertoont, zoals we gezien hebben. Zo zijn er de drie aspecten van het menselijke innerlijk met hun evenbeelden in de maatschappij. Het gaat dus om een samenklank, een harmonie die zich uit in de regeringsbeslissingen, alsook in de uitvoering ervan en in de mate van gehoorzaamheid eraan. Voorts in de wijze waarop een mens zijn zaken bestiert en in de mate waarin men zich niet vergrijpt aan andermans lijf en goed. Terecht wordt rechtvaardigheid de zuster genoemd van het vermogen de juiste maat in alles te vinden en terecht spreekt men wel over een constante harmonie die ontstaat door de samenklank van hoog en laag en het midden ertussenin. Het is de samenklank tussen de leiders en de rechterlijke macht met de krijgslieden ertussenin. Vervolgens brengen rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid hun eigen vruchten voort al naar gelang de strengheid van de rechterlijke macht.
Als deugden zijn er geestelijke gezondheid, schoonheid, kracht, en als ondeugden: ziekte, schande en domheid. Deugd ordent en onderhoudt de delen van de geest op een natuurlijke en vanzelfsprekende wijze; ondeugd doorbreekt de natuurlijke ordening en veroorzaakt verwarring en chaos. Wanneer een belichaming geheel misvormd is, is het beter dat lichaam te laten sterven dan het met alle macht kunstmatig in leven te houden. Platoon zegt voorts dat een ellendig en miserabel leven, waarbij de mens door allerlei tekortkomingen misvormd is, door eenieder vermeden moet worden. Ten slotte be-

sluit hij dit boek met te zeggen dat als een individu en een gemeenschap zich aan deze regels houden, zij het best zullen functioneren en het gelukkigst zullen zijn, terwijl mens en gemeenschap aldus als een koninkrijk vorstelijk worden bestuurd door een koningin die de menselijke rede is. Bovendien zegt hij dat er sprake is van koningschap, wanneer een mens temidden van vele goede mensen werkelijk uitmunt boven allen. Er is sprake van een gemeenschap, wanneer velen op gelijke voet blijken te staan en uitmuntende mensen blijken te zijn. Ten slotte kondigt hij aan in boek vijf de overige vier staatsvormen te zullen beschrijven, zowel vanuit het standpunt van de mens als vanuit het oogpunt van de gemeenschap.

Adeimantos nam het woord en zei: Sokrates, stel dat iemand zegt: 'Ge maakt die wachters niet erg gelukkig en hun ongeluk zou nog hun eigen schuld zijn ook.' Wat zoudt ge daarop antwoorden? Eigenlijk is de staat van hen, maar zij beleven daar geen enkel plezier aan. Anderen bezitten akkers, bouwen huizen, kopen passende inrichting, brengen offers aan de goden op eigen kosten, ontvangen gasten, en bezitten dan ook nog - wat ge zoeven al noemde - goud en zilver en alles waarvan men denkt dat het mensen gelukkig kan maken. Je zou kun- [420a] nen zeggen dat de wachters als een soort huurlingen in de stad gelegerd zijn met niets anders om handen dan de wacht te houden.
- Zeker, zei ik, en daar komt nog bij dat ze alleen voor kost en inwoning werken en niet, zoals anderen, loon ontvangen. Zij kunnen niet op eigen kosten op reis gaan, als ze dat willen, of geschenken geven aan hun vriendinnetjes of naar believen op een andere manier geld uitgeven, zoals de mensen die men gelukkig noemt. Dat vergeet ge, en zo is er nog veel meer te noemen.
[b] - Goed, zei hij, laten we die voorbeelden er dan ook maar bij betrekken.
- Gij vraagt u zeker af wat we daarop moeten antwoorden.
- Ja.
- Om te ontdekken wat het antwoord moet zijn, moeten we dezelfde methode volgen als zoeven. We kunnen natuurlijk vinden dat mensen die in luxe leven, wel degelijk gelukkig zijn, maar bij de inrichting van onze gemeenschap stellen we ons niet speciaal het geluk van een deel van onze bevolking voor ogen, maar een gemeenschap die als geheel gelukkig is. We zijn ervan uit-

gegaan dat je in zo'n gemeenschap de meeste kans hebt [c] op rechtvaardigheid en dat je in een slecht bestuurde samenleving onrecht zult aantreffen. Als we ons die vraag terdege stellen, kunnen we aan een oordeel toekomen over datgene waar we al zo lang naar zoeken. We moeten ons dus een voorstelling maken van een gelukkige samenleving, waarin niet een enkele kleine groep gelukkig gemaakt wordt, maar de samenleving als geheel. Daarna zullen we naar een samenleving kijken waarin het tegendeel het geval is. Het is alsof we een standbeeld aan het beschilderen zijn, waarbij er iemand naar ons toe komt die vindt dat we de mooiste kleuren op de mooiste delen van het beeld moeten schilderen, terwijl wij de ogen, die het mooist zijn, niet purper heb- [d] ben geverfd maar een lelijker kleur: zwart. Dan zouden wij hem natuurlijk antwoorden: beste man, het zou dwaas zijn de ogen zo fraai te schilderen dat het geen ogen meer lijken; met de andere lichaamsdelen kan dat ook niet, want het gaat om het geheel, en dat moet mooi zijn. Ook moet ge niet van ons verlangen dat wij het onze wachters zo plezierig en gemakkelijk zullen maken dat ze allesbehalve wachters zullen worden. We zouden [e] de boeren in lange gewaden kunnen hullen, met goud behangen en hun opdragen de grond voor hun plezier te bewerken. De pottenbakkers zouden we rechts voor het vuur kunnen laten aanliggen, waar ze zich rijkelijk te goed zouden kunnen doen aan spijs en drank, terwijl ze met hun schijf bij de hand zoveel werken als ze zelf maar willen. Op zo'n manier kunnen we ook alle anderen gelukkig maken en dan is natuurlijk de hele gemeenschap [421a] gelukkig. Bespaar u de moeite ons zover te krijgen, want als wij naar u zouden luisteren, zou de boer geen boer meer zijn, de pottenbakker geen pottenbakker en niemand anders zou zijn taak nog vervullen, en dat terwijl

een gemeenschap juist berust op zo'n taakverdeling. In sommige gevallen telt dat niet zo zwaar. Als schoenmakers verworden tot waardeloze nietsnutten en doen alsof ze schoenmakers zijn, zonder het echt te zijn, loopt de gemeenschap geen gevaar. Maar besef wel dat bewakers van de wet en de gemeenschap die de schijn ophouden en niet werkelijk waakzaam zijn, de hele gemeenschap tot de laatste man te gronde kunnen richten. Goed bestuur en welvaart in de gemeenschap zijn immers alleen van hen afhankelijk. Onze gemeenschap [b] heeft wachters nodig die het niet in hun hoofd halen de gemeenschap schade toe te brengen. Maar wie die wachters als een soort boeren beschouwt of als welgestelde burgers die hun medeburgers zouden moeten onthalen, als gold het het organiseren van een volksfeest in plaats van een gemeenschap, die heeft een heel ander doel op het oog. De vraag is: moeten we wachters aanstellen met de bedoeling hen zo gelukkig mogelijk te maken of is het de bedoeling de hele gemeenschap gelukkig te maken? In dit laatste geval zullen we de wach- [c] ters en helpers moeten dwingen of overreden alles te doen om goed berekend te zijn voor hun taak. Met de andere burgers moeten we hetzelfde doen. Wanneer de gemeenschap goed ingericht is en op die manier tot bloei komt, krijgt iedere klasse vanzelf haar deel van het geluk.

- Ik denk dat ge gelijk hebt, zei hij.
- Vindt ge het goed als ik hier nog iets aan toevoeg? vroeg ik.
- Laat maar horen.

[d] - Laten we eens nagaan of er dingen zijn die de nietwachters zo bederven dat zij slecht berekend zijn voor hun taak.

- Wat bedoelt ge?

- Ik bedoel rijkdom en armoede.
- Hoe komt ge daarbij?
- Heel eenvoudig. Denkt ge dat een pottenbakker zich nog verder druk zal maken, wanneer hij rijk is geworden?
- Nee, natuurlijk niet.
- Zal hij luier en onverschilliger worden dan hij was?
- Veel luier.
- Wordt hij dan een slechte pottenbakker?
- Een veel slechtere, antwoordde hij.
- Maar als hij te arm is om aan werktuigen en materialen [e] te komen, zal hij ook armoedig werk afleveren en zijn zonen zullen dan onder zijn leiding minder goede vaklui worden.
- Natuurlijk.
- Dus zowel rijkdom als armoede levert een mindere kwaliteit van vaklieden en produkten op.
- Inderdaad.
- Dan hebben we alweer verschijnselen gevonden, lijkt me, waarvoor de wachters moeten waken.
- Waar doelt ge op?
[422a] - Op rijkdom en armoede, antwoordde ik, want rijkdom brengt hang naar comfort, luiheid en behoefte aan verandering met zich mee, en armoede brengt naast behoefte aan verandering een slaafse mentaliteit en slechte produkten voort.
- Inderdaad, zei hij. Maar, Sokrates, vertel me eens hoe onze gemeenschap oorlog moet voeren, en dan met name als de tegenstander rijk en machtig is.
- Het is natuurlijk nogal moeilijk om een zo'n tegen- [b] stander te bestrijden, zei ik, maar als je er twee hebt, wordt het al een stuk gemakkelijker.
- Waarom? vroeg hij.
- Allereerst, als je het tegen rijke mensen moet opne-

men, moet je dan zelf niet een goede strijder zijn? vroeg ik.
- Zeker wel, zei hij.
- Goed, Adeimantos, hernam ik, als een goed getrainde bokser het moet opnemen tegen twee niet-boksers die rijk zijn en dik, zou hij daar toch ook geen enkele moeite mee hebben?
- Misschien wel, als hij hen tegelijkertijd moet bestrijden, zei hij.
[c] - En als hij tussen de gevechten pauzes neemt en de eerste de beste die hem uitdaagt een pak slaag geeft, zou hij dan niet vele gevechten kunnen leveren, ook als hij in de zon zou moeten vechten en niets te drinken krijgt? Zou zo'n vechter dan ook niet meer rijkaards aankunnen?
- Inderdaad, dat zou me niets verbazen, beaamde hij.
- Toch kunnen rijkaards over boksen beter meepraten dan over krijgskunst, denkt ge niet? En ze zijn er ook bedrevener in.
- Dat is zo, zei hij.
- Dan moeten echte krijgers toch gemakkelijk een tweeof drievoudige overmacht van dat soort tegenstanders aankunnen?
[d] - Dat zal ik niet ontkennen, zei hij. Daar hebt ge gelijk in.
- Goed, maar zij kunnen net zo goed een gezantschap naar een rijke stad sturen met een boodschap die nog waar is ook: 'Wij hebben geen goud of zilver nodig, want onze zeden verbieden het gebruik ervan, maar bij u is dat niet zo. Vecht dus met ons mee. U mag van ons de gehele buit houden.' Als de mensen in die stad dat horen, zullen ze toch niet kiezen voor een gevecht tegen een stel felle bloedhonden in plaats van een oorlog aan de andere zijde, en met een kudde vette malse schapen als tegenstanders?

[e] - Dat lijkt me ook niet. Maar, als een stad de rijkdommen van alle andere in haar bezit krijgt, zou ze dan geen bedreiging vormen voor onze arme gemeenschap?
- Wat zijt ge toch naief, zei ik, om te denken dat er buiten onze gemeenschap andere samenlevingsvormen zijn die de naam 'gemeenschap' verdienen.
- Wat is daar dan op tegen? vroeg hij.
- De andere samenlevingsvormen moeten we zien als conglomeraten, zei ik. Elk bestaat uit een veelheid van groeperingen, maar vormt geen eenheid. Er zijn namelijk minstens twee strijdende partijen in zo'n stad, de armen aan de ene kant en de rijken aan de andere. Als je [423a] zo'n samenleving, die eigenlijk verdeeld is, als eenheid ziet, bega je een grote vergissing. Maar als je haar als een veelheid beschouwt en aan een van de partijen de bezittingen, de machtspositie en zelfs de mensen van een andere partij uitlevert, zul je veel vrienden hebben en weinig vijanden. Wordt een gemeenschap echter gegrondvest op de eenvoudige leefregels die we zojuist hebben beschreven, dan zal ze de machtigste van alle zijn, en daarmee bedoel ik niet de gemeenschap met de grootste reputatie, maar enkel en alleen de machtigste, ook al heeft ze maar duizend man die voor haar strijden. [b] Zo'n machtige gemeenschap zult ge niet gemakkelijk in Griekenland of daarbuiten vinden, al zijn er vele staten die machtig lijken en vele malen groter zijn. Denkt ge ook niet?
- Zeker, zei hij.
- Zou er voor een stad en het land eromheen niet zoiets als een ideale oppervlakte bestaan? Meer hoeven de leiders niet na te streven, zei ik.
- Zo is het. Maar hoe groot is die oppervlakte dan? vroeg hij.
- Daar kan ik wel antwoord op geven, zei ik. Een staat

mag groeien zolang de eenheid van de gemeenschap niet wordt aangetast.
[c] - Heel goed, zei hij.
- Dan hebben we alweer een regel gevonden waar onze wachters zich aan moeten houden. Ze moeten er koste wat kost voor waken dat een staat of te klein is of te groot en schijnbaar te machtig. Hij moet juist groot genoeg zijn om een eenheid te blijven.
- Misschien is dat wel een peuleschil voor hen, opperde hij.
- Over een peuleschil gesproken, hernam ik, daarstraks schoot ons te binnen dat het kind van een wachter dat [d] ongeschikt is voor de functie van wachter, iets anders moet gaan doen en dat een kind van een niet-wachter wachter moet worden als het daar aanleg voor heeft. Dit stelden we vast om te laten zien dat elke burger alleen dat werk moet doen waarvoor hij bij uitstek geschikt is. Zoals een enkele bezigheid een mens weerhoudt een veelheid van personen te worden en een eenheid van hem maakt, zo kan ook een hele gemeenschap een worden, zonder te versplinteren.
- Dat is al helemaal een peuleschil.
- Natuurlijk, mijn beste Adeimantos, zei ik. Je zou kunnen denken dat we de wachters een groot aantal [e] belangrijke dingen opdragen, maar het is allemaal gemakkelijk als ze maar een belangrijk ding in de gaten houden. Dat is genoeg.
- Wat is dat dan? vroeg hij.
- Opvoeding, antwoordde ik, en goed onderwijs. Wanneer een goede opvoeding redelijke mensen van hen maakt, zullen ze in deze dingen een goed inzicht hebben en ook in de vraagstukken die we nu overslaan: het [424a] nemen van een vrouw, het sluiten van een huwelijk en het voortbrengen van kinderen, allemaal zaken die

vrienden volgens het spreekwoord zoveel mogelijk met elkaar moeten delen.
- Dat zou een ideale toestand zijn, zei hij.
- Daar komt bij, zei ik, dat een gemeenschap die goed begonnen is, zich als een kring zal uitbreiden. Wanneer men de hand houdt aan goed onderwijs en goede opvoeding, worden er goede karakters gevormd. Bovendien zullen mensen die met een goede aanleg geboren worden, dank zij zo'n opvoeding de vorige generatie in alle [b] opzichten overtreffen, met name voor wat betreft de kinderen die ze krijgen, zoals dat ook voor alle andere levende wezens geldt.
- Dat ligt voor de hand, zei hij.
- Om kort te gaan, zij die de verantwoordelijkheid voor de stad dragen, zullen er vooral op gespitst moeten zijn dat niet ongemerkt de klad komt in onderwijs en opvoeding. Ze moeten in alle onderdelen waken voor ongepaste nieuwigheden in de lichamelijke opvoeding en de muziek, en zich daar uit alle macht tegen verzetten. Ze moeten erop verdacht zijn dat iemand die zegt dat de mensen die de meeste belangstelling hebben voor het lied 'dat het nieuwste is op het repertoire van zangers', [c] in negen van de tien gevallen geen nieuwe liederen bedoelt, maar een nieuwe manier van zingen die hij aanprijst. Maar zoiets valt niet te prijzen en kan niet worden geaccepteerd. Want overgaan op een nieuwe manier van muziek maken moet men vrezen als een gevaar dat alles en iedereen bedreigt. Overal waar men aan de toonsoorten in de muziek tornt, wijzigt men iets aan de fundamentele wetten van de samenleving. Dat zegt Damoon en ik ben het met hem eens.
- Wat dat betreft schaar ik mij aan uw zijde, zei Adeimantos.
[d] - Dan ziet het ernaar uit dat de wachters een uitkijk-

post voor de muziek zullen moeten oprichten, zei ik.
- Onregelmatigheid sluipt daar gemakkelijk in, bevestigde hij.
- Ja, bij wijze van spelletje, alsof het geen kwaad kan, zei ik.
- Dat kan het ook eigenlijk niet, zei hij, maar het dringt geleidelijk binnen en sijpelt stilletjes door naar de mentaliteit en de bezigheden van de mensen. Vandaar komt [e] het versterkt naar buiten in de betrekkingen tussen de mensen. Vanuit de menselijke betrekkingen baant het zich met een tomeloze vaart een weg naar de regels en wetten en het bestuur van de gemeenschap, Sokrates, zodat ten slotte de hele structuur van het persoonlijke en het openbare leven wordt ondermijnd.
- Gaat dat werkelijk zo? vroeg ik.
- Ik denk het wel, antwoordde hij.
- Dan moeten onze kinderen, zoals we in het begin zeiden, deelnemen aan spelletjes die echt volgens de regels worden gespeeld. Want als het spel niet meer aan regels [425a] gebonden is, voelen de kinderen zich er ook niet meer aan gebonden en dan kunnen ze onmogelijk opgroeien tot mannen die de regels en wetten respecteren en rechtschapen zijn.
- Dat spreekt vanzelf, zei hij.
- Wanneer kinderen dus in hun spel een goed begin hebben gemaakt en met behulp van muziek ontvankelijk zijn geworden voor maat en orde, dan zal deze instelling, die zo geheel anders is dan van andere kinderen, hen overal vergezellen en hun ontwikkeling stimuleren. En wat eerst krom was in de gemeenschap, zal weer recht worden.
- Dat is zeker waar, zei hij.
- Ook ogenschijnlijk onbelangrijke gebruiken, die hun voorgangers volledig overboord hebben gezet, zal de

jeugd die op deze wijze opgevoed is, weer in ere herstellen.
- Waar denkt ge aan?
[b] - Zulke dingen als het zwijgen van jonge mensen in aanwezigheid van ouderen zoals het hoort, plaats voor ze maken aan tafel en voor ze opstaan, goede zorg voor de ouders, haar laten knippen, de kleren die je aantrekt, verzorgen, evenals de schoenen die je draagt; kortom, het gehele voorkomen en alles wat daarbij hoort. Zijt ge het daarmee eens?
- Ja.
- Maar zulke gebruiken wettelijk voorschrijven lijkt me nogal naief. Dat is immers nog nooit gedaan en wat zo uitgespeld wordt voorgeschreven, zal waarschijnlijk ook geen stand houden.
- Dat is zo.
- Hoe dan ook, Adeimantos, zei ik, de richting waarin [c] iemand door zijn opvoeding gestuurd wordt, bepaalt waarschijnlijk alles wat erop volgt. Soort zoekt nu eenmaal soort, nietwaar?
- Zeker.
- We kunnen, denk ik, zeggen dat er uiteindelijk een afgerond en werkzaam resultaat wordt bereikt. Dat kan goed zijn of verkeerd.
- Zonder twijfel, zei hij.
- Daarom zou ik ook zulke gebruiken niet wettelijk willen vastleggen, zei ik.
- Ge hebt gelijk, antwoordde hij.
- Maar hoe moet het in 's hemelsnaam met het zaken doen, zei ik. De transacties die mensen afsluiten in de handel, de arbeidscontracten, de gevallen van laster en [d] smaad, het aanhangig maken van rechtszaken, het aanstellen van jury's, het betalen of vaststellen van belastingen die nodig kunnen zijn op de markt of in de haven, en

verder nog algemene voorschriften met betrekking tot politie, havengeld en al dat soort dingen, moeten we dat allemaal gaan vastleggen in de wet?
- Nee, zei hij, dat kunt ge eerlijke en oprechte mensen niet aandoen. De meeste regels die daarvoor nodig zijn, [e] zullen ze zelf wel uitdokteren.
- Ja, m'n vriend, zei ik, als God hun maar wel het voortbestaan gunt van de wetsbeginselen die we eerder in ons gesprek hebben genoemd.
- Als die verloren gaan, zullen ze hun leven slijten met het voortdurend opstellen en verbeteren van al dat soort voorschriften om ze te vervolmaken.
- Bedoelt ge, zei ik, dat ze lijken op mensen die ziek zijn, maar door gebrek aan zelfbeheersing niet van hun slechte leefgewoonten willen afzien?
[426a] - Juist, zei hij.
- En ze gaan er waarachtig nog vrolijk mee door ook! Want met al hun gedokter maken ze hun kwalen alleen maar erger en ingewikkelder. Bovendien gaan ze er steeds van uit, dat iemand anders hun een middeltje tegen alle kwalen kan adviseren om weer gezond te worden.
- Dat is nu precies de kwaal waaraan zij lijden, zei hij.
- En is het dan niet een eigenaardig trekje in die mensen, hernam ik, dat ze de grootste hekel hebben aan [b] iemand die hun de waarheid vertelt, namelijk dat geen enkel medicijn, geen enkele behandeling, geen enkele operatie, zelfs geen toverspreuk, amulet of iets dergelijks enig soelaas zal bieden, zolang ze niet ophouden met brassen en zwelgen, hoerenlopen en lanterfanten.
- Zulke mensen bevallen me helemaal niet, zei hij, want het gaat niet aan om boos te worden op iemand die de waarheid spreekt.
- Ge schijnt niet zo veel op te hebben met hen, zei ik.

- Nee, zei hij, zeker niet.
- En als een hele gemeenschap zich zo zou gedragen, zou dat evenmin uw goedkeuring wegdragen, nietwaar? Denkt ge ook niet dat mensen die zo leven, treffend lijken op slecht bestuurde steden, waar men toch van de [c] burgers verwacht dat ze vooral de fundamentele structuur van de gemeenschap ongemoeid zullen laten op straffe van dood. Nee, neem dan de meeloper die er geen moeite mee heeft zijn medeburgers en bestuurders terwille te zijn, die op hun verlangens inspeelt en die zo slim is hun in alles tegemoet te komen. Die man zullen ze toch zeker een goede burger vinden, wijs en belangrijk, en die zal door de mensen hoog worden aangeslagen.
- Inderdaad, antwoordde hij, ik denk dat die mensen en die steden sterk op elkaar zullen lijken, en dat meelopen keur ik ook sterk af.
[d] - En wat denkt ge dan van de mensen die er graag voor uitkomen zulke steden te willen besturen? Hebt ge dan geen bewondering voor het feit dat ze zo flink en flexibel zijn?
- Ja zeker, zei hij, behalve voor diegenen die zichzelf voor de gek houden en waarachtig nog menen echte bestuurders te zijn, omdat ze door iedereen worden geprezen.
- Wat bedoelt ge? vroeg ik. Kunt ge dan niet meevoelen met die mensen? Stel dat iemand niet weet hoe hij zich moet meten en vervolgens aan iedereen uit zijn omge- [e] ving verklaart dat hij vier el lang is, dan mag hij toch werkelijk aannemen dat dat zo is?
- Welzeker niet, antwoordde hij.
- Doe toch niet zo moeilijk. Het zijn toch alleraardigste mensen die zo'n bestuursvorm invoeren en steeds bezig zijn met het aanpassen van de zoeven genoemde regels

en wetten, in de veronderstelling dat ze zo op de een of andere manier een definitieve oplossing kunnen vinden tegen frauduleuze praktijken in het zakelijke verkeer en tegen geknoei op allerlei ander gebied, terwijl ze niet in de gaten hebben dat ze in feite water naar de zee dragen.
[427a] - Dat is precies wat ze doen, zei hij.
- Ik zou toch denken dat een echte wetgever dit soort kleinigheden niet hoeft te regelen, of de gemeenschap nu slecht of goed wordt bestuurd. Want in het eerste geval zijn zulke regelingen nutteloos en leiden ze tot niets. In het tweede geval zijn sommige regels vanzelfsprekend, terwijl andere een voortvloeisel zijn van het staatsbestel zelf.
[b] - Wat blijft er dan nog over? vroeg hij.
- Voor ons niets, antwoordde ik. Het is aan Apolloon van Delphi om de grootste, schoonste en belangrijkste wetten voor te schrijven.
- Wat voor wetten? vroeg hij.
- Regels voor het oprichten van tempels, voor offers en voor de verdere eredienst aan goden, halfgoden en helden, voor begrafenissen en regels om de voorouders [c] gunstig te stemmen. Wij weten hier immers niets van af, en wanneer we een gemeenschap stichten, doen we er verstandig aan uitsluitend te luisteren naar de god van onze voorouders en hem als leidsman te nemen. Deze god is in die aangelegenheden voor de hele mensheid de tolk van de voorvaderen en hij geeft zijn uitleg vanaf zijn zetel op de navel van de aarde.
- Heel goed, zei hij, zo moet het gebeuren.
[d] - Zo is onze gemeenschap gegrondvest, zoon van Aristoon. Nu het volgende onderwerp. Laat uw licht over de gemeenschap schijnen en roep ook uw broer Polemarchos en de anderen erbij. Kunnen we hier en daar onrechtvaardigheid ontdekken? Wat is het verschil tus-

sen rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid? Welke van beide moet men verwerven om gelukkig te zijn, ongeacht of het aan het oog van goden en mensen ontsnapt of niet?
- Die vragen slaan nergens op, vond Glaukoon. Gij be- [e] loofde juist dat zelf te onderzoeken, omdat ge het gewetenloos vond om niet op alle mogelijke manieren voor rechtvaardigheid op te komen.
- Dat is waar ook, zei ik. Er zit dus niets anders voor me op, maar dan moet ge me wel een handje helpen.
- Dat zal ik doen, beloofde hij.
- Hopelijk vinden we dan een oplossing, zei ik. Ik denk dat onze gemeenschap volmaakt goed zal zijn, als zij het juiste fundament heeft.
- Natuurlijk, zei hij.
- Dan is zij wijs, moedig, bezonnen en rechtvaardig.
- Zeker.
- Wanneer wij een van deze eigenschappen in haar aantreffen, blijven er nog eigenschappen over die we niet hebben gevonden.
[428a] - Natuurlijk.
- Stel nu eens dat er vier dingen zijn en dat we naar een ervan zoeken en dat wij het gezochte meteen vinden. Dan zou daarmee het zoeken ophouden. Maar als we eerst drie andere dingen vinden, dan is het gezochte natuurlijk ook meteen bekend, want het is datgene wat overblijft.
- Daar hebt ge gelijk in, zei hij.
- Moeten we bij de deugden deze laatste methode niet volgen? Daar zijn er immers ook vier van.
- Zeker.
[b] - De eerste deugd die we in onze gemeenschap tegenkomen, is wijsheid, denk ik. Maar daar is iets merkwaardigs mee aan de hand.

- Wat dan? vroeg hij.
- De gemeenschap die wij hebben beschreven, is wijs, omdat zij op gezond verstand gegrondvest is.
- Ja.
- En het is duidelijk dat gezond verstand een vorm van kennis is, want niet met onwetendheid, maar juist met kennis kunnen er goede beslissingen genomen worden.
- Natuurlijk.
- Nu bestaan er in de gemeenschap allerlei soorten kennis.
- Zeker.
- Komt het nu door kennis van haar timmerlieden dat [c] een gemeenschap de naam heeft wijs te zijn en bedachtzaam in haar beleid?
- Zeker niet, zei hij. Dan zou zij beroemd worden op het gebied van de bouwkunde.
- Daarnaast is er het vakmanschap van de meubelmakers waardoor deze in staat zijn goede meubelen te maken. Maar ook die kennis maakt een gemeenschap nog niet wijs.
- Natuurlijk niet.
- Het gaat toch ook niet om haar kennis over bronsbewerking of zoiets?
- Beslist niet, zei hij.
- Ook niet om haar kennis over het bewerken van de grond, want dat is landbouwkunde.
- Dat is zo.
- Is er nu onder sommige burgers van de gemeenschap die wij zojuist hebben opgezet, een beperkt soort kennis aanwezig die niet alleen het richtsnoer is van een gedeel- [d] te van de gemeenschap, maar juist van de gemeenschap als geheel? Dergelijke kennis moet de manier aangeven waarop de burgers van een staat met elkaar en met de burgers van andere staten moeten omgaan.

- Zulke kennis is er, zei hij.
- Waar bestaat ze uit, vroeg ik, en waar wordt zij gevonden?
- Uit oplettendheid, die te vinden is bij de leiders die we zojuist de ideale wachters hebben genoemd.
- En wat is dat voor een gemeenschap die over zulke kennis kan beschikken?
- Daar heersen het gezonde verstand en echte wijsheid, zei hij.
- Denkt ge niet dat er meer smeden dan wachters zullen [e] zijn in onze gemeenschap?
- Natuurlijk, zei hij.
- Onder alle mensen van wie we denken dat ze over kennis beschikken, zijn de wachters het geringst in aantal.
- Zeker, zei hij.
- Dus juist de kleinste groepering in de samenleving heeft de kennis die nodig is om aan het hoofd te staan en goed leiding te geven. Zij maakt dat zich in de hele [429a] gemeenschap een natuurlijke wijsheid ontwikkelt. Blijkbaar moet het zo zijn dat slechts de kleinste groep mensen kan beschikken over de kennis die als enige de naam wijsheid verdient.
- Ge hebt volstrekt gelijk, vond hij.
- Hiermee hebben we dan een van de vier deugden beschreven, maar vraag me niet hoe ons dat is gelukt. Bovendien hebben we vastgesteld wat de rol is van wijsheid in de gemeenschap.
- Ja, dat hebben we niet slecht gedaan, vond hij.
- Dan is er nog moed. Welke functie heeft moed in de gemeenschap? Wat maakt dat een volk de naam krijgt moedig te zijn? Deze vraag is niet zo moeilijk.
[b] - O nee?
- Hoe moedig of laf een gemeenschap is, wordt toch af-

gemeten aan diegenen die voor haar vechten en te velde trekken om haar te beschermen, zei ik. Dat kan toch niet anders?
- Dat is zo, gaf hij toe.
- En dan maakt het niet uit of anderen die dat niet doen, al of niet moedig zijn, lijkt me.
- Nee.
- Een gemeenschap is dus moedig, omdat een bepaalde [c] groep mensen bereid is in alle omstandigheden gevaren tegemoet te treden in het besef dat ieder lid van de groep juist met het oog daarop is opgeleid. Dat is toch zo?
- Ik begrijp u niet erg, zei hij, herhaal het nog eens.
- Ik bedoel: bij moed hoort standvastigheid, zei ik.
- In welke zin?
- Dat je je houdt aan wat opvoeding en traditie je geleerd hebben over wat gevaarlijk is en wat niet. Toen ik zojuist zei: 'in alle omstandigheden', bedoelde ik dat [d] je standvastig blijft als je pijn, geluk, plezier, begeerte of angst voelt, dus dat je je daardoor niet van je stuk laat brengen. Ik wil wel een vergelijking maken om het u uit te leggen, als ge daar tenminste prijs op stelt.
- Graag.
- Ge weet toch wel dat wolververs, wanneer ze wol purper willen verven, in de grote verscheidenheid van kleuren beginnen met de kleur wit, zei ik. Die wit geverfde wol bewerken ze dan grondig, zodat de wol goed de glans en pracht van het purper aan kan nemen. Pas [e] dan gaan ze over tot het eigenlijke verven. Wol die op die manier geverfd wordt, wordt kleurecht en met geen zeep zijn die kleuren meer weg te wassen. Als je het anders doet en niet de goede wol uitkiest of het verven slecht voorbereidt, dan weet ge wel wat er gebeurt.
- Ja, zei hij, dan verdwijnen de kleuren in de was en de kleren zijn niet meer om aan te zien.

- Zoiets hebben wij nu ook gedaan, begrijpt ge? We hebben onze krijgslieden uitgekozen, hen opgevoed met [430a] de schone kunsten en hun een goede training van het lichaam gegeven. Het resultaat is hetzelfde als met het verven: de verf is in dit geval het gevoel voor rechtvaardigheid dat vooral goed in stand moet worden gehouden. Met zo'n opvoeding wordt de overtuiging kleurecht onder alle omstandigheden, ook als er gevaar dreigt. Ze hebben dank zij hun aanleg en opvoeding zoveel kwaliteit dat geen zeep, hoe sterk ook, hun verf kan wegwassen. Ook genot is hiertoe niet bij machte, en [b] genot is heel wat sterker dan de krachtigste zeep of loog. Pijn, angst en begeerte zijn eveneens sterker dan welke gewone zeep ook, maar ook daardoor worden onze krijgslieden niet van hun stuk gebracht. Hun innerlijke kracht en standvastigheid, die te danken zijn aan een juiste instelling, trouw aan recht en rede, en die bestand is tegen alle omstandigheden, of deze nu gevaarlijk zijn of niet, noem ik moed, als gij daar tenminste geen bezwaar tegen hebt.
- Ik niet, zei hij, als ge het er maar mee eens zijt dat juiste overtuiging alleen, zonder de steun van opvoeding, eerder bij dienaren en slaven past dan bij krijgslieden. Bij slaven speelt immers rechtsgevoel geen rol van betekenis en dus kunnen dergelijke mensen ook niet moedig zijn.
[c] - Dat is volkomen waar, zei ik.
- Dan aanvaard ik uw definitie van moed.
- Dat is dan een juiste definitie van moed in de gemeenschap, zei ik. Op dat onderwerp moeten we bij een andere gelegenheid maar eens wat nader ingaan. Nu hebben we het daar niet over, want ons doel is uit te vinden wat rechtvaardigheid is. En daarvoor is onze definitie van moed goed genoeg, denk ik.

- Daar hebt ge gelijk in, zei hij.
[d] - Dan blijven er nog twee deugden in de gemeenschap over die we moeten bestuderen, zei ik, bezonnenheid of zelfbeheersing en het onderwerp van ons hele onderzoek: rechtvaardigheid.
- Precies.
- Zou het op de een of andere manier mogelijk zijn rechtvaardigheid te omschrijven zonder ons verder nog bezig te hoeven houden met bezonnenheid?
- Geen flauw idee, zei hij, maar ik zie niet graag dat we rechtvaardigheid als eerste behandelen, als dat inhoudt dat we aan bezonnenheid niet meer zullen toekomen. Als ge me een genoegen wilt doen, begin dan met bezonnenheid.
[e] - Natuurlijk wil ik dat; het zou niet best zijn als ik dat niet deed, antwoordde ik.
- Gaat u dan door met uw onderzoek, drong hij aan.
- Hier komt het, zei ik. Voor zover ik het kan bekijken lijkt bezonnenheid, meer dan de deugden die we zoeven bespraken, op samenklank of harmonie.
- Hoezo?
- Er moet een hierarchie bestaan, want bezonnenheid bestaat uit beheersing over allerlei lusten en begeerten. In de volksmond heet het 'hij is meester over zichzelf', al begrijp ik niet hoe dat kan. Er zijn tal van uitdrukkingen die in dezelfde richting wijzen, nietwaar?
- Zeer zeker, stemde hij in.
[431a] - Maar 'meester zijn over zichzelf' is belachelijk. Want iemand die meester is over zichzelf, moet zijn eigen ondergeschikte zijn, en de ondergeschikte moet zijn eigen meester zijn. In alle gevallen wordt immers dezelfde persoon bedoeld.
- Natuurlijk.
- Volgens mij betekent deze uitdrukking dat er in de

ziel van een en dezelfde mens een slechter en een beter deel is, en wanneer het van nature betere deel het slechtere in bewang houdt, spreekt men van 'meester zijn over zichzelf'. Het is in ieder geval een compliment. Maar wanneer door een slechte opvoeding of slecht gezelschap het kleinere, maar betere deel overvleugeld [b] wordt door de veelheid van het slechte deel, heeft men geen goed woord over voor zo iemand en noemt men hem ongedisciplineerd en bandeloos.

- Dat is logisch, vond hij.

- Kijk nu eens naar onze nieuwe gemeenschap, vroeg ik. Ge zult daar een van beide mogelijkheden aantreffen. Want ge zult niet ontkennen dat deze gemeenschap 'meester over zichzelf' mag heten, als tenminste het beheersen van het slechtere door het betere bezonnenheid mag heten en dus zelfbeheersing.

- Ja, als ik naar onze gemeenschap kijk, hebt ge inderdaad gelijk, zei hij.

[c] - Die hele bonte verzameling van hartstochten, genoegens en pijnen vindt men toch vooral bij kinderen, vrouwen, slaven en de massa van minderwaardige mannen die slechts in naam vrij zijn.

- Zeker.

- Eenvoudige en bescheiden verlangens die worden geleid door redelijke overwegingen en juiste overtuigingen, zult ge weinig tegenkomen. Alleen bij mensen met de beste aanleg en de beste opvoeding zult ge ze vinden.

- Dat is waar, zei hij.

[d] - Herkent ge hetzelfde ook niet in uw gemeenschap? Daar worden de verlangens van de massa in toom gehouden door de verlangens en het gezonde verstand van een minderheid van mensen die beter zijn dan de rest.

- Ja, zei hij.

- Als er dus een gemeenschap denkbaar is die meester is

over haar genoegens en begeerten en dus meester over zichzelf, dan mag de onze wel als zodanig worden beschouwd.
- Zeer zeker, zei hij.
- En kan zij om dezelfde reden ook niet bezonnen genoemd worden?
- Zeker.
[e] - Als er ergens een gemeenschap is waarin regeerders en geregeerden het erover eens zijn wie de leiding moet hebben, dan is dat toch hier het geval, vindt ge niet?
- O ja, beslist, zei hij.
- Welk deel van de bevolking heeft bezonnenheid als kenmerk? Wat denkt ge, de regeerders of degenen die geregeerd worden?
- Ik denk allebei, zei hij.
- Ziet ge nu, zei ik, dat we er zojuist niet ver naast waren, toen we zeiden dat bezonnenheid lijkt op een soort harmonie?
- Hoe bedoelt ge dat?
- Ik bedoel dat bezonnenheid niet, zoals moed en wijsheid, een eigenschap is van een bepaald deel van de ge- [432a] meenschap, waardoor de ene groep de gemeenschap wijs maakt en de andere moedig. Zo werkt het niet. Nee, bezonnenheid strekt zich werkelijk uit over de gemeenschap als geheel. Daar zij overal te vinden is, brengt zij de zwakken, de sterken en de mensen daartussenin met elkaar in harmonie. Of die sterkte of zwakte nu betrekking heeft op wijsheid, kracht, aantal, bezit of welke andere hoedanigheid ook, dat maakt niet uit. Dus wij mogen de conclusie trekken dat bezonnenheid de over- [b] eenstemming is tussen wat van nature hoger en wat van nature lager is over de vraag wat het leidende principe moge zijn voor de gemeenschap of het individu.
- Daar ben ik het geheel mee eens, zei hij.

- Goed, op die drie deugden van onze samenleving hebben we tenminste enig zicht gekregen. Hoe ziet nu de eigenschap eruit die nog over is en die de vierde deugd van de gemeenschap is? Het spreekt wel vanzelf dat ik doel op rechtvaardigheid.
- Zeker.
- Nu moeten we dus als jagers het struikgewas gaan omsingelen, Glaukoon, en ons hoofd er goed bij houden [c] om te zorgen dat de rechtvaardigheid ons niet ontsnapt, er vandoor gaat en uit het zicht verdwijnt. Zonder twijfel is zij hier ergens in de buurt. Houd uw ogen dus open en doe uw best om haar te ontdekken. Mocht ge haar soms eerder zien dan ik, laat het me dan weten.
- Dat zou wel mooi zijn, zei hij, maar ga er maar liever vanuit dat ge me hooguit kunt gebruiken als iemand die volgt en misschien op uw aanwijzingen iets ziet.
- Help me dan bidden om inzicht en volg me, zei ik.
- Dat zal ik doen, zei Glaukoon, maar dan moet gij wel voorgaan.
- Het ziet eruit als een moeilijk toegankelijk gebied, zei ik, in schemer gehuld.
[d] - Dat zeker. Duister en moeilijk te doorgronden.
- Maar we moeten er toch op af.
- Erop af dan, zei hij.
- Daar zie ik iets! He daar, Glaukoon, zei ik, we hebben een spoor te pakken en ik denk dat de prooi ons niet meer kan ontsnappen.
- Goed nieuws.
- We zijn werkelijk een stelletje sukkels, zei ik.
- Waarom?
- De hele tijd, m'n beste, al vanaf het begin van onze speurtocht, zijn we er als het ware over gestruikeld, [e] maar we hebben het niet gezien. Hoe belachelijk! Net mensen die lopen te zoeken naar iets dat ze in hun hand

hebben. We keken niet echt, maar richtten onze blik op de verte. Daarom is het ons wellicht ontgaan.
- Wat bedoelt ge toch? vroeg hij.
- Ik bedoel, zei ik, dat we er kennelijk al die tijd over gesproken en over gehoord hebben, maar dat we ons niet hebben gerealiseerd dat we dat in zekere zin al deden.
- Dat is een lange inleiding, zei hij, voor iemand die graag wil horen wat ge bedoelt.
[433a] - Luister dan, zei ik, of mijn betoog hout snijdt. Vanaf het begin hebben we gezegd dat rechtvaardigheid of iets dat daarop lijkt onontbeerlijk is bij de opbouw van onze gemeenschap. Ge weet misschien nog wel dat we al herhaaldelijk hebben vastgesteld dat ieder mens maar een functie in de gemeenschap moet vervullen en wel die waarvoor hij de meeste aanleg heeft.
- Ja, daar hebben wij het over gehad.
- En dat het doen van de eigen taak, zonder je verder [b] met van alles en nog wat te bemoeien, rechtvaardigheid is, is de gangbare mening die we ook zelf herhaaldelijk hebben verkondigd.
- Zeker.
- Dit doen van de eigen taak, vriend, lijkt dus in zekere zin rechtvaardigheid te zijn, zei ik. Weet ge waar ik dat uit afleid?
- Nee, vertel eens, zei hij.
- Ik denk dat het de enige deugd is die nog ontbreekt in de gemeenschap, nu we bezonnenheid, moed en wijsheid hebben bekeken. Het is een deugd die alle andere deugden voortbrengt en ze ook in stand houdt, zolang [c] zij zelf beschikbaar blijft. We zeiden immers dat rechtvaardigheid als vierde deugd zou overblijven, als we de drie andere gevonden hadden.
- Dat zeiden we, zei hij.

- Als ons nu gevraagd zou worden, zei ik, te beoordelen welke van deze vier deugden de meest heilzame invloed op onze gemeenschap zal hebben, dan is dat niet gemakkelijk te bepalen. Is het de eensgezindheid van regeerders en onderdanen of de traditionele opvatting [d] van het leger over wat gevaarlijk is en wat niet, of is het de oplettende intelligentie die de wachter eigen is, of is het juist het principe dat ieder zijn eigen taak doet en zich niet met alles bemoeit, dat er de oorzaak van is dat een samenleving harmonisch is zolang dit principe leeft bij kind, vrouw, slaaf, vrij man, handwerker, regeerder en onderdaan?
- Dat is zeker niet gemakkelijk te beoordelen, zei hij.
- Dat ieder zijn eigen werk doet, lijkt voor de gemeenschap even belangrijk als de deugden wijsheid, bezonnenheid en moed.
- Zeker, zei hij.
- En zou rechtvaardigheid niet een deugd zijn die even belangrijk is als de andere drie, die ook de harmonie van de gemeenschap beogen?
[e] - Absoluut.
- Bekijk de kwestie ook nog eens van een andere kant. De rechtspraak wilt ge toch aan de leiders van de staat toevertrouwen?
- Natuurlijk.
- Zal het voornaamste doel van hun uitspraken niet zijn ervoor te zorgen dat niemand neemt wat van een ander is en dat niemand van zijn eigen bezit beroofd wordt?
- Daar gaat het precies om.
- Omdat het rechtvaardig is?
- Ja.
- Zekerheid van bezit en de mogelijkheid er gebruik van [434a] te maken zouden dan vormen van rechtvaardigheid zijn, nietwaar?

- Zo is het.
- Kijk nu eens of we het verder ook eens zijn. Veronderstel dat een timmerman het werk van een schoenmaker gaat doen, en een schoenmaker dat van een timmerman, of dat ze elkaars gereedschap gaan overnemen of elkaars kennis, of dat eenzelfde man beide beroepen wil uitoefenen en dat ook alle andere vaardigheden door eenieder kunnen worden beoefend. Denkt ge dat dat de gemeenschap veel kwaad zou doen?
- Tamelijk veel, zei hij.
- Iemand die aanleg heeft om handwerksman te worden [b] of een ander vak te beoefenen waarmee geld te verdienen valt, moet niet proberen soldaat te worden omdat hij dan rijk kan worden, een verkiezing kan winnen, fysieke macht kan verwerven of iets dergelijks. En een soldaat moet niet proberen een raadgever of een wachter te worden, althans niet als hij er niet geschikt voor is. Want als iedereen andermans werktuigen gebruikt en andermans positie inneemt en als een en dezelfde persoon alle vakken tegelijk probeert te beoefenen, dan is het gevolg - dat zult ge toch wel met me eens zijn - dat iedereen maar wat doet en dat iedere ordening teloor gaat, waardoor de gemeenschap ten ondergang is gedoemd.
- Dat spreekt vanzelf.
- Er zijn drie klassen en als de functies van die drie door [c] elkaar worden gehaald, zodat er een chaos ontstaat, brengt dit zo'n grote schade toe aan de gemeenschap, dat het erger niet kan. Dan hebben we dus met een regelrechte ramp te maken.
- Zeker.
- Wat was ook alweer de grootste ramp die een gemeenschap kon overkomen? Was dat niet het onrechtvaardig worden van de mensen?
- Uiteraard.

- Dan is nu duidelijk waaruit die onrechtvaardigheid bestaat. Maar laten we het nog eens opnieuw formuleren. Als de klassen van ambachtslieden, helpers en wachters hun eigen functie vervullen zonder buiten hun gebied te treden, is de situatie geheel anders: dan heerst [d] er een rechtvaardige gezindheid die de gehele gemeenschap vervult.
- Ik kan niet anders dan het daarmee eens zijn, zei hij.
- Laten we dit toch maar niet als een vaststaand feit aannemen, stelde ik voor. Laten we deze norm nu eens toepassen op het individu; als onze definitie van rechtvaardigheid dan nog haar geldigheid behoudt, zullen we haar voortaan als juist beschouwen. Wat voor keus zouden we dan nog hebben? Maar als dat niet zo is, zullen we opnieuw op zoek moeten gaan. Nu is dus de tijd gekomen om de vergelijking te maken die we wilden maken: we zouden eerst proberen te begrijpen wat rechtvaardigheid inhoudt in een groter verband, om vervolgens des te gemakkelijker te kunnen vaststellen wat rechtvaardigheid bij het individu betekent. Dat grotere verband was in onze ogen de gemeenschap. We richtten daarom naar [e] beste kunnen een ideale gemeenschap in, omdat in een gemeenschap met goede zeden en wetten zeker rechtvaardigheid te vinden zou zijn. We hebben op die manier een antwoord gekregen op onze vraag, en nu moeten we dit toepassen op het individu. Als de oplossing van het probleem dan nog deugt, is het goed, maar als de definitie in het geval van het individu wijziging behoeft, [435a] zullen we weer opnieuw bij de gemeenschap moeten beginnen. Door die twee gezichtspunten tegen elkaar aan te leggen en te wrijven als vuurstokjes, zal de vlam der rechtvaardigheid ontstoken worden. Als deze zich getoond heeft, moeten we haar stevig in ons innerlijk verankeren.

- Dat is een redelijk plan, zei hij. Zo moeten we het aanpakken.
- Als je aan iets groots dezelfde eigenschap toekent als aan iets kleins, lijken deze twee door die gemeenschappelijke eigenschap dan niet op elkaar?
- Jawel, zei hij.
[b] - Dan zal rechtvaardigheid bij het individu niets anders zijn dan rechtvaardigheid in een gemeenschap.
- Nee, inderdaad niet, stemde hij in.
- We beschouwden een gemeenschap immers als rechtvaardig, als de drie mensentypen daarin hun eigen taak vervullen. Bovendien beschouwden we een gemeenschap als moedig en wijs op grond van bepaalde andere eigenschappen en gewoonten van die drie mensentypen.
- Dat is waar, zei hij.
- Laten we aannemen, mijn vriend, dat in de ziel van [c] het individu diezelfde mensentypen aanwezig zijn en dat hij aan de hand daarvan dezelfde eigenschappen in de gemeenschap kan herkennen.
- Laten we dat doen, zei hij.
- Nu zijn we waarachtig weer in een simpel vraagstuk over de ziel beland, mijn beste. Zijn die drie typen inderdaad in de ziel te herkennen of niet?
- Dat lijkt me helemaal niet zo simpel, antwoordde hij. Misschien is het gezegde 'mooie dingen zijn moeilijk' wel waar, Sokrates.
- Het heeft er veel van weg, zei ik. Maar ik kan u wel [d] vertellen, Glaukoon, dat we naar mijn overtuiging het antwoord hierop nooit precies zullen vinden met de discussiemethoden die we nu gebruiken. Nee, daarheen voert een langere en omslachtiger weg. Maar misschien vinden we toch iets dat in de buurt ligt van onze eerdere uitspraken en onderzoekingen.
- Zullen we daar dan maar genoegen mee nemen? vroeg

hij. Wat mij betreft is dat voorlopig heus wel voldoende.
- Dat vind ik ook, het is zelfs ruimschoots voldoende, zei ik.
- Geef dan niet op, ga door.
[e] - Vinden we het allebei niet zeer vanzelfsprekend dat in ieder van ons dezelfde aanleg en dezelfde gewoonten aanwezig zijn als in de gemeenschap? Waar kunnen eigenschappen van een gemeenschap immers anders vandaan komen? Het zou belachelijk zijn te veronderstellen dat een gemeenschap woest is, als de afzonderlijke leden dat niet zijn. Kijk maar naar de Thraciers bijvoorbeeld, en de Scythen, en de meeste volken uit het noorden. Of neem leergierigheid, die men vooral met de [436a] mensen uit onze streek in verband zou kunnen brengen, of de geldzucht die, naar men zegt, bij de Phoeniciers en de Egyptenaren aanzienlijk is.
- Zeer zeker, zei hij.
- Zo zit het dus, zei ik, daar is niets moeilijks aan.
- Beslist niet.
- De moeilijkheid komt nu pas. Maken we bij onze handelingen steeds gebruik van een en hetzelfde element in het innerlijk of zijn er drie elementen in ons, waaruit handelingen voortvloeien? Leren we vanuit de ene bron, raken we opgewonden vanuit een andere en is er weer een derde, van waaruit we verlangen naar de genoegens [b] van eten, sex en dergelijke? Of is ons innerlijk als geheel bij iedere handeling betrokken? Dat uit te maken zal pas echt moeilijk zijn.
- Dat denk ik ook, zei hij.
- Laten we proberen deze drie elementen te definieren en bezien of ze identiek zijn of niet.
- Hoe doen we dat?
- Het is duidelijk dat een en hetzelfde ding niet tegelijkertijd tegengestelde gebeurtenissen kan veroorzaken of

ondergaan, aangenomen dat de omstandigheden gelijk blijven. Als we dus in een van deze innerlijke elementen een tegenstrijdigheid ontdekken, mogen we conclu- [c] deren dat er niet een maar meer elementen in het spel zijn.
- Goed.
- Let nu op.
- Ga verder, zei hij.
- Is het mogelijk, vroeg ik, dat hetzelfde ding, vanuit hetzelfde standpunt bezien, tegelijkertijd in rust en in beweging is?
- Beslist niet.
- Laten we het nog iets verduidelijken, dan kunnen we er straks geen meningsverschil over krijgen. Als men van een mens die stilstaat, maar wel zijn handen en hoofd beweegt, zegt dat hij tegelijk stilstaat en beweegt, dan moeten we dat toch een waardeloze formulering vinden, [d] dacht ik, want een deel van zijn lichaam is stil en een deel beweegt. Is dat niet zo?
- Ja.
- En als men dan nog verder wil gaan en er fijntjes aan toevoegt dat draaitollen in hun geheel stilstaan en tegelijkertijd bewegen wanneer zij, vaststaand in het middelpunt, om hun as draaien, en dat dat geldt voor ieder ander ding dat een cirkelvormige beweging op de plaats uitvoert, dan zouden wij toch bezwaar maken. Want in [e] die gevallen zijn ze niet stil en in beweging vanuit hetzelfde standpunt bezien. We zouden opmerken dat ze een loodrechte as en een omtrek bezitten. Wat de loodlijn betreft staan ze stil, omdat ze er niet van afwijken, maar in de omtrek maken ze een cirkelvormige beweging. Zodra ze, al rondtollend, de loodlijn naar rechts, links, naar voren of naar achteren laten overhellen, is er nergens stilstand meer.

- Ge hebt gelijk, antwoordde hij.
- Dat soort opmerkingen zal ons dus niet van de wijs brengen en een spitsvondigheid meer of minder zal ons [437a] er niet van overtuigen dat hetzelfde ding bij gelijkblijvende omstandigheden en vanuit hetzelfde standpunt bezien tegengestelde gebeurtenissen kan veroorzaken of ondergaan.
- Dat is zo, gaf hij toe.
- Daarom, zei ik, om nu niet de hele reeks van zulke controversiele uitspraken te hoeven uitspinnen om aan te tonen dat ze fout zijn, kunnen we maar beter veronderstellen dat we gelijk hebben en van daaruit verder gaan. We spreken af dat we alle conclusies die we eraan hebben verbonden, zullen herroepen, als blijkt dat ons uitgangspunt niet deugt.
- Dat doen we, zei hij.
[b] - Bevestiging en ontkenning, verlangen en afkeer, aantrekking en afstoting en al dergelijke begrippen zoudt ge tegengestelden kunnen noemen, zei ik, want dat tegengestelde karakter hebben ze met elkaar gemeen.
- Inderdaad, zei hij, het blijven tegengestelden.
- En hoe zit het met honger en dorst, zei ik, en met verlangens in het algemeen, en ook met wensen en voorkeuren? Kunt ge dat niet allemaal onderbrengen bij de begrippen die wij zojuist noemden? Wie bijvoorbeeld [c] iets wenst, is daar steeds op gespitst en hij zal het naar zich toe trekken. Als het hem wordt aangeboden, zal hij ja zeggen alsof hij de ander een plezier wil doen, terwijl hij in feite zijn eigen wens vervult. Of niet soms?
- Ja.
- Maar wat doen we met niet-kiezen, niet-willen en niet-wensen? Valt dat niet onder alles wat we afstoten en [d] afwijzen, kortom onder alles wat het tegengestelde is van de begrippen die we eerst noemden?

- Natuurlijk.
- Als dat zo is, kunnen we dan zeggen dat er een bepaald soort verlangens bestaat, waarbij honger en dorst de meest opmerkelijke zijn?
- Vast wel, zei hij.
- Het ene is verlangen om te eten en het andere verlangen om te drinken, nietwaar?
- Ja.
- Let nu op. Als het om drinken gaat, noemen we dorst dan niet het verlangen dat we hebben naar drinken zonder meer, of komt er nog iets bij, zoals verlangen om iets warms te drinken of iets kouds, of veel of weinig, kortom verlangen naar een bepaalde soort of hoeveelheid drinken? Is er ook verlangen naar een koude drank, als [e] er sprake is van warmte en naar een warme drank bij koude? En als de dorst groot is, is er dan verlangen naar veel drinken en bij weinig dorst naar weinig drinken? Toch, dorst op zichzelf zal nooit het verlangen zijn naar iets anders dan naar datgene waar het van nature op gericht is, namelijk drinken. Zo is ook honger verlangen naar voedsel.
- Zo is het, zei hij. Ieder verlangen op zichzelf is uitsluitend gericht op zijn eigen doel, en alle kwalificaties zijn bijkomstig.
[438a] - Laten we er dus voor oppassen, zei ik, dat iemand ons in de war brengt, als we even niet opletten. Hij zou kunnen tegenwerpen dat geen mens iedere drank drinkt, maar wel goede drank, of ieder voedsel eet, maar wel goed voedsel, met als argument dat alle mensen het goede willen. Zo is het met elk verlangen.
- Misschien zit daar wel iets in, zei hij.
[b] - Toch denk ik te kunnen zeggen dat sommige relatieve begrippen een kwalificatie aangeven die in wederzijdse betrekking staat tot andere kwalitatieve termen, terwijl

andere, die zelfstandig zijn, in betrekking staan tot andere zelfstandige begrippen.
- Dat begrijp ik niet, zei hij.
- Ge begrijpt toch, zei ik, dat het grotere groot is ten opzichte van iets anders?
- Zeker.
- Namelijk ten opzichte van het kleinere.
- Ja.
- En het veel grotere is veel groter ten opzichte van het veel kleinere, of niet soms?
- Ja.
- En wat soms groter is, is soms groter ten opzichte van het soms kleinere. En wat groter zal zijn, is dat ten opzichte van wat kleiner zal zijn.
- Zeker, zei hij.
[c] - Ditzelfde geldt voor alle tegenstellingen, zoals voor 'meer' en 'minder' of 'dubbel' en 'half', verder nog voor 'zwaarder' en 'lichter' of 'sneller' en 'langzamer', en bovendien voor 'warm' en 'koud'. Dat is toch zo?
- Ja zeker.
- Nu bestaat kennis op zich uit het kennen van dingen op zich, al geef ik deze laatste definitie voor iedere [d] betere. Relatieve kennis heeft daarentegen bepaalde eigenschappen en heeft betrekking op een bepaald onderwerp dat ook weer zijn eigenschappen heeft. Laat ik een voorbeeld geven. Toen de kennis ontstond die nodig is om huizen te bouwen, ontstond er toch een specialisme dat de naam bouwkunde kreeg?
- Inderdaad.
- Ontstaat er dus een specialisme, als er kennis ontstaat met specifieke eigenschappen die alleen dit specialisme eigen zijn?
- Ja.
- Deze kennis heeft op iets specifieks betrekking en

daardoor is het een specialisme geworden, nietwaar? En zo is het met alle vormen van kennis gesteld.
- Dat is waar.
- Dat bedoelde ik daarnet nu ook, ging ik voort, en ik hoop dat ge me nu kunt volgen: of alles wat ergens betrekking op heeft, heeft alleen met zichzelf te maken, of het heeft specifieke eigenschappen waardoor het te [e] maken heeft met dingen die ook weer specifieke eigenschappen bezitten. Daarmee wil ik nog niet zeggen dat iets lijkt op datgene waarmee het te maken heeft. Anders zou kennis omtrent een gezond leven zelf gezond zijn en kennis omtrent ziekten ziekelijk. Kennis over slechtheid zou dan slecht zijn en kennis over het goede goed. Nee, ik bedoel iets anders. Als kennis zich niet meer richt op haar doel zelf, maar iets speciaals tot onderwerp heeft, dan gaat men bijvoorbeeld gezondheid of ziekte bestuderen en dan ontstaat er een specialisme dat niet meer alleen 'kennis' heet, maar een speciale naam krijgt, namelijk 'geneeskunde'.
- Ik begrijp het, zei hij, en ik denk dat ge gelijk hebt.
[439a] - De speciale dorst naar een bepaald drankje daargelaten, zei ik, heeft dorst niets te maken met veel of weinig drinken, goed of slecht drinken of met wat dan ook. Iemand die dorst heeft, wil alleen maar drinken.
- Dat is zo.
- Iemand die vergaat van de dorst, wil niets anders dan [b] drinken. Daar verlangt hij naar, daar vliegt hij op af.
- Uiteraard.
- Als je dorst hebt en iets weerhoudt je om te drinken, dan is dat natuurlijk niet de dorst, want die maakt juist dat je je als een wild dier op het drinken stort. Zo is het toch? Want een en hetzelfde ding kan niet tegelijkertijd in situaties verkeren die elkaar uitsluiten.
- Nee, dat kan niet.

- Zo is het bij het boogschieten ook onmogelijk de boog met beide handen weg te duwen en tegelijkertijd naar je toe te halen. Nee, je schiet door met de ene hand te duwen en met de andere de pees aan te trekken.
[c] - Dat is zo, zei hij.
- Komt het wel eens voor dat iemand dorst heeft en toch niet wil drinken?
- Nou en of, zei hij, dat gebeurt vaak genoeg.
- Wat voor conclusie moeten we hieruit trekken? vroeg ik. Dan moet er toch iets zijn dat hem aanzet tot drinken, maar ook iets dat hem ervan weerhoudt en dat het pleit wint.
- Dat klinkt me redelijk in de oren, zei hij.
- Dat iets je weerhoudt om dergelijke behoeften te bevredigen, komt door een gevoel voor juiste verhoudin- [d] gen, terwijl verlangens en hartstochten juist maken dat je aan behoeften verslaafd raakt. Zo is het toch?
- Dat lijkt me wel.
- Dan moeten we zonder meer twee principes in de mens onderscheiden, ging ik voort. Er is een redelijk principe, dat zorgt voor een gevoel voor juiste verhoudingen, en er is een onredelijk en hebzuchtig principe, dat niets anders kent dan eten, drinken, sex en allerlei andere verlangens en dat samengaat met bandeloosheid en liederlijkheid.
[e] - Dat lijkt me een juiste stelling, zei hij.
- Laten we dus van deze twee principes uitgaan en ons de vraag stellen of verontwaardiging op een van deze twee of nog op een derde principe gebaseerd is.
- Misschien wel op het tweede principe, op begeerte dus.
- Ik heb eens een verhaal gehoord waar ik geloof aan hecht, zei ik. Op een keer kwam Leontios, de zoon van Aglaioon, uit Peiraios. Hij liep langs de noordelijke kant

van de muur en kwam dus langs de plaats waar de doodvonnissen worden voltrokken. Daar zag hij lijken liggen en hij wilde eigenlijk gaan kijken. Maar tegelijkertijd [440a] voelde hij ook weerzin en wendde zich af. Zo bleef hij een tijdje aarzelend staan en keek niet. Maar zijn nieuwsgierigheid won het en hij keek toch. Hij liep snel op de lijken toe en riep geschokt tegen zijn ogen: 'Hebben jullie het gezien, ellendelingen? Veel plezier met dit fraaie schouwspel!'

- Ja, die geschiedenis ken ik.

- Het verhaal laat zien dat een gevoel van verontwaardiging in verzet kan komen tegen je begeerten, waaruit volgt dat dat gevoel zelf geen begeerte is.

- Dat is zo, zei hij.

[b] - We zien toch nogal eens dat een mens zichzelf veracht wanneer wensen en begeerten hem tegen alle rede in te pakken nemen, en dat hij woedend is op wat hem inwendig meesleurt? Toch kunnen we vaak merken dat de verontwaardiging van zo iemand zijn rede in die tweestrijd te hulp komt. Maar dat verontwaardiging gemene zaak maakt met wensen en begeerten tegen de rede in, dat hebt ge, denk ik, nog nooit in uzelf zien gebeuren en naar ik aanneem ook niet in anderen.

[c] - Bij God, nee, zei hij.

- Veronderstel nu, zei ik, dat iemand vindt dat hij een ander onrecht heeft aangedaan. Hoe edeler zijn karakter is, hoe minder boos hij kan worden als hij honger, kou of wat voor ander ongemak ook moet lijden door toedoen van die persoon die naar zijn overtuiging alle recht heeft hem dit aan te doen. Wat ik al zei, hij kent dan geen verontwaardiging.

- Dat is waar, zei hij.

- Maar wanneer iemand vindt dat hem zelf onrecht [d] wordt aangedaan, dan is hij ziedend en wil hij zijn gelijk

halen. Door de honger, de kou en alle andere ontberingen die hij lijdt, is hij des te vastbeslotener de strijd te winnen en hij laat zijn zogenoemde edele motieven niet los alvorens hij zijn doel heeft bereikt of eraan dood gaat, of hij wordt door de rede teruggeroepen, gekalmeerd, zoals een hond door de herder.
- Dat is een mooi beeld, zei hij, temeer daar we immers van de helpers in onze gemeenschap gezegd hebben dat ze, net als honden, ondergeschikt zijn aan de leiders, die je de herders van de gemeenschap zou kunnen noemen.
- Ge begrijpt kennelijk heel goed wat ik bedoel, zei ik. Maar er is nog iets, hebt ge daaraan gedacht?
[e] - Wat dan?
- Dat ons begrip over verontwaardiging lijnrecht staat tegenover wat we daarnet vonden. Toen dachten wij immers dat die deel uitmaakt van de uitgaande begeerte, maar nu beweren we iets heel anders, namelijk dat de verontwaardiging in de regionen van het innerlijk eerder de wapens zal opnemen aan de zijde van de rede.
- Zeer juist, zei hij.
- Is verontwaardiging iets anders dan de rede of is het een soort rede, zodat er in het innerlijk niet drie maar twee principes bestaan, het redelijke en het begerende? Of is er, net als in de gemeenschap die door drie klassen in stand wordt gehouden - handelaars, helpers en raadgevers -, ook in het innerlijk een derde element werkzaam, de verontwaardiging, die van nature de rede bijstaat, tenzij deze is bedorven door slechte opvoeding?
- Er moet wel een derde element zijn, zei hij.
[441a] - Ja, zei ik, en het moet iets anders zijn dan het redelijke principe of het begerende principe.
- Dat is niet moeilijk in te zien, antwoordde hij. Kijk maar naar kinderen. Vanaf hun geboorte zijn ze snel [b] verongelijkt. Bij sommigen lijkt het gebruik van de rede

nooit tot ontwikkeling te komen en bij de meesten gebeurt dat pas laat.
- Ja, waarachtig, ge hebt gelijk, zei ik. Je kunt trouwens ook bij dieren zien dat het zo is. Deze voorbeelden kunnen we nog aanvullen met de getuigenis van Homeros, die al eens eerder ter sprake kwam:

'Hij sloeg zich tegen de borst en berispte zijn hart.'

Hier laat Homeros duidelijk het ene principe het andere [c] bestraffen: dat wat goed en kwaad afweegt, vaart uit tegen wat in redeloze woede verkeert.
- Scherp gezien, zei hij.
- Ziezo, zei ik, het was een moeilijke manoeuvre, maar we zijn eruit. We zijn het er praktisch over eens dat er in de gemeenschap dezelfde klassen zijn als in het innerlijk van ieder individu en dat ook het aantal klassen gelijk is.
- Dat is zo.
- Moet daar niet onmiddellijk uit volgen dat, wanneer een gemeenschap door een bepaalde oorzaak verstandig is, het individu dat door dezelfde oorzaak ook is?
- Natuurlijk.
[d] - Ook een individu is moedig door dezelfde oorzaak waardoor een gemeenschap moedig is. En deze parallel gaat ook op voor de andere deugden.
- Onvermijdelijk.
- Dan komen we aan de rechtvaardigheid toe, Glaukoon. Volgens mij kunnen we zeggen dat een mens op dezelfde manier rechtvaardig is als de gemeenschap.
- Ook daar kunnen we niet onderuit.
- Maar we zijn intussen toch niet vergeten, dat een gemeenschap rechtvaardig is door het feit dat er drie klassen zijn, waarbij iedere klasse haar eigen taak vervult?
- Ik geloof niet dat we dat hebben vergeten, zei hij.

- Dan moet dus ook de gedachte in ons opkomen dat [e] iedereen rechtvaardig zal zijn en zijn eigen werk zal doen, als de drie principes hun eigen taak verrichten.
- Die gedachte moeten we zeker aanhouden, zei hij.
- Hoort het niet bij het redelijke principe om de leiding te hebben, omdat het wijs is en het overzicht heeft over het hele innerlijk, en bij de morele verontwaardiging om ondergeschikt te zijn en bondgenoot van het redelijke principe?
- Zeker.
- Brengt dan niet - zoals we zeiden - de combinatie van muzische en lichamelijke vorming beide principes met elkaar in evenwicht: enerzijds door het redelijke principe te stimuleren en te voeden met schone verhalen en [442a] wetenschap, anderzijds door enthousiasme en morele verontwaardiging te ontspannen met kalmerende woorden en te verzachten door harmonie en ritme?
- Precies, antwoordde hij.
- Wanneer deze twee principes zo zijn opgevoed en geoefend dat ze geleerd hebben werkelijk hun eigen taak te vervullen, dienen ze de hartstochten onder controle te houden. Die maken in ieder individu het grootste deel van zijn innerlijk uit, en ze zijn van nature onverzadigbaar. Ze moeten de hartstochten in bedwang houden om te voorkomen dat deze groot en sterk worden door verzadiging met wat men fysieke genoegens noemt, waar- [b] door ze niet alleen hun eigen taak slecht vervullen, maar ook proberen buiten hun bevoegdheid om de andere twee principes tot slaaf te maken en te overheersen, zodat het leven van alle mensen totaal ontredderd wordt.
- Zeker, zei hij.
- Kunnen deze twee principes dan niet prachtig de gehele ziel en het gehele lichaam beschermen tegen vijan-

den van buitenaf? Het ene principe geeft leiding en neemt de beslissingen, terwijl het andere volgt en moedig ten strijde trekt om de besluiten uit te voeren.
- Dat is zo.
[c] - Moedig noemen we een individu, denk ik, op grond van enthousiasme, dat maakt dat men in vreugde en in smart vasthoudt aan de opvatting van de rede over wat te vrezen valt en wat niet.
- Juist, zei hij.
- Maar wijs noemen we iemand dank zij dat kleine deel in hem dat hem stuurt en zijn geweten vormt. Daar zetelt de kennis over de juiste werking van ieder principe apart en ook van het geheel van de drie principes te zamen.
- Ja zeker.
[d] - Verder noemen we iemand bezonnen vanwege de verbondenheid en onderlinge harmonie van deze elementen. Dan zijn namelijk het element dat leiding geeft en de twee elementen die geleid worden, eensgezind in hun opvatting dat de rede de baas is, en dan verzetten ze zich daar niet tegen.
- Dat is nu precies bezonnenheid, in een gemeenschap en in een individu, beaamde hij.
- Maar rechtvaardig is een mens dank zij het principe waar we het al zo vaak over gehad hebben.*)
- Dat spreekt vanzelf.
- Moeten we nu onze definitie van rechtvaardigheid aanpassen, omdat die definitie op het niveau van de gemeenschap niet op zou gaan?
- Ik denk het niet, antwoordde hij.
[e] - We hebben een middel waarmee we afdoende zekerheid kunnen krijgen, als we nog een spoor van twijfel

*) D.w.z. dat ieder element van de ziel zijn eigen functie vervult.

koesteren: we stellen doodgewoon wat vragen.
- Welke dan?
- Willen we tot een definitie komen van de rechtvaardige gemeenschap en de mens die er naar aanleg en opvoeding mee overeenkomt, dan moeten we bijvoorbeeld de vraag stellen of het waarschijnlijk is dat zo iemand goud of zilver dat hem in bewaring wordt gegeven, zal verduisteren. Denkt ge dat hij daar eerder toe in staat zal zijn dan mensen die niet zo zijn? Zou iemand dat kunnen denken?
[443a] - Zeker niet, antwoordde hij.
- Zal hij zich ook niet ver houden van tempelroof en diefstal, en zal hij er niet voor terugdeinzen zijn eigen vrienden en de gemeenschap te verraden?
- Natuurlijk.
- Hij zal verder op geen enkele manier zijn eed breken of andere afspraken schenden.
- Vast niet.
- En ontrouw, gebrek aan aandacht voor de ouders en nalatigheid ten opzichte van de goden passen bij ieder ander beter dan bij hem.
[b] - Ja, zei hij.
- Is de oorzaak van dit alles niet dat bij hem ieder element zijn eigen taak vervult: leiden of zich laten leiden?
- Ja, dat is de enige oorzaak.
- Kan rechtvaardigheid dan nog iets anders zijn dan dit vermogen, dat goede mensen en goede gemeenschappen oplevert?
- Mijn hemel, nee, zei hij.
- Daarmee zijn we dan van een verkeerd denkbeeld verlost waar we daarstraks nog van uit zijn gegaan, namelijk dat het aan de een of andere goddelijke toevalligheid te danken zou zijn dat we onze gemeenschap hebben [c] ingericht op een min of meer rechtvaardige manier.

- Inderdaad.
- We hebben indertijd gezegd dat een schoenmaker zich alleen moet bezighouden met schoenen, de bouwmeester alleen met bouwen en de timmerman alleen met timmeren, en al heeft deze redenering dan haar nut, ze geeft ons toch nog geen juist beeld van echte rechtvaardigheid, Glaukoon.
- Dat is duidelijk, ja.
- Echte rechtvaardigheid zal wel met dat aspect te [d] maken hebben, maar het gaat er niet om of je uiterlijke gedrag in overeenstemming is met je functie, maar of je innerlijke gesteldheid in orde is, dus of de elementen van de geest zich bij hun eigen functie houden en niet allerlei andere functies overnemen. Als iemand zijn eigen zaken op orde heeft, als hij zichzelf in de hand heeft en in goede harmonie leeft met zichzelf, als de drie elementen net zo zuiver met elkaar harmonieren als de hoogste, de middelste en de laagste toon in een toonladder, terwijl [e] ook de eventuele tussenliggende niveaus goed op elkaar zijn afgestemd, dan is er sprake van een geheel, van eenheid in veelheid, van bezonnenheid en harmonie. Het handelen van zo iemand zal met die innerlijke staat in overeenstemming zijn. Of hij nu iets in zijn bezit probeert te krijgen of zijn lichaam verzorgt, of hij nu het belang van de gemeenschap of van zichzelf behartigt, steeds zal hij alleen die handelwijze als juist en rechtvaardig beschouwen die deze innerlijke gesteldheid in stand houdt en bevordert. Wijsheid is in zijn ogen de [444a] kennis die nodig is om juist te kunnen handelen. Onrechtvaardig handelen maakt een eind aan die goede innerlijke gesteldheid, en dat komt door onwetendheid.
- Ge hebt gelijk, Sokrates, gaf hij toe.
- Goed, zei ik, wat een mens of een gemeenschap rechtvaardig maakt en wat rechtvaardigheid eigenlijk is, staat

nu wel vast. Ik denk niet dat iemand daar nu nog aan twijfelt.
- Zeker niet, zei hij.
- Zullen we het daar dan bij laten?
- Dat doen we.
- Dan moeten we het nog hebben over onrechtvaardigheid, denk ik.
- Dat is logisch, zei hij.
[b] - Die moet wel bestaan uit onenigheid tussen de drie innerlijke elementen, die ontstaat als ze zich overal mee bemoeien, elkaars functie overnemen en in opstand komen tegen het geordende systeem van het innerlijk. Een element probeert de macht in ons te grijpen, die hem niet toekomt omdat het juist een element is met een dienende functie. Het dient namelijk het element dat wel bestemd is om de mens te leiden. Naar onze mening raken de elementen van het innerlijk daardoor in verwarring en weten niet meer waar ze het moeten zoeken. Daar komen alle slechte eigenschappen uit voort, zoals onrechtvaardigheid, onbeschaamdheid, lafheid en onwetendheid.
- Dat is zo, zei hij.
[c] - Als we weten wat rechtvaardigheid is en wat onrechtvaardigheid is, begrijpen we ook wat onrechtvaardig of rechtvaardig handelen inhoudt, nietwaar?
- Wat dan?
- Het is het verschil tussen de zieke en de gezonde, alleen gaat het nu niet om het lichaam maar om de ziel.
- Hoe bedoelt ge dat?
- Gezonde invloeden zijn zonder twijfel de oorzaak van gezondheid en ongezonde van ziekte.
- Ja.
- En leidt rechtvaardig handelen tot rechtvaardigheid [d] en onrechtvaardig handelen tot onrechtvaardigheid?

- Natuurlijk.
- En wordt gezondheid bereikt als de elementen in het lichaam zich voegen naar de natuurlijke verhouding van leiden en gehoorzamen?
- Ja zeker, zei hij.
- Dan is deugd dus eigenlijk een soort innerlijke ge- [e] zondheid; het is schoonheid en goede conditie, en gebrek aan deugd is dan ziekte, lelijkheid en zwakte.
- Zo is het.
- Dragen dan goede gewoonten niet bij tot het verwerven van deugd en slechte tot ondeugd?
- Dat spreekt vanzelf.
- Nu moeten we ten slotte nog bekijken of het loont [445a] om rechtvaardig te handelen, er goede gewoonten op na te houden en rechtvaardig te zijn, al of niet in het verborgene, en of het waar is dat misdaad loont, als je straf en heropvoeding maar kunt ontlopen.
- Nee, Sokrates, zei hij, dit gaat me toch echt te ver. We hebben vastgesteld dat het leven ondraaglijk wordt wanneer het lichaam alle kracht verloren heeft, zelfs als je alle eten, drinken, rijkdom en macht voor het grijpen hebt. Dan is de natuur, die ons doet leven, totaal verward en bedorven geraakt. Is het dan nog een vraag of het leven de moeite waard is, als je maar kunt doen wat [b] je wilt, behalve juist datgene wat je van kwaad en onrecht kan verlossen en waardoor je rechtschapen en goed wordt? Dit blijkt toch al uit de definities die we gegeven hebben?
- Zeker, zei ik, het is eigenlijk een absurde vraag, maar nu we eenmaal op een punt zijn aangekomen waar we scherp kunnen zien of het allemaal wel waar is, moeten we niet opgeven.
- Nee, dat is het laatste wat we moeten doen, zei hij.
[c] - Kijk maar eens, zei ik, en aanschouw de vele vormen

die het kwaad kan aannemen; ik bedoel natuurlijk de soorten die de moeite van het bekijken waard zijn.
- Ik volg u, zei hij, laat maar horen.
- Omdat we een hoogtepunt in ons betoog hebben bereikt, zei ik, wordt ons als in een panorama getoond dat het goede maar een enkele vorm heeft en dat de vormen van het kwaad legio zijn. Vier daarvan verdienen de aandacht.
- Welke? vroeg hij.
[d] - Ik bedoel, zei ik, dat er evenveel mensentypen zijn als staatsvormen.
- Hoeveel dan?
- Er zijn vijf staatsvormen, zei ik, en ook vijf mensentypen.
- Leg dat eens uit, zei hij.
- Volgens mij, ging ik verder, hebben we een daarvan zojuist al beschreven, maar die staatsvorm kan twee vormen aannemen. Als er uit het midden van de leiders een man opstaat die zich van de anderen onderscheidt, dan zou er sprake zijn van een koninkrijk; wanneer het er meer zijn, is er sprake van aristocratie.
- Dat is zo, zei hij.
- Dat is dan een categorie. En een eenling noch een [e] groep mensen zal meer aan de wetten van de gemeenschap veranderen dan een onbeduidend detail, als de leiders maar zo worden opgevoed als wij hebben beschreven.
- Inderdaad, zei hij.

SAMENVATTING VAN BOEK V

door: *Marsilio Ficino*

Ik ben mij er terdege van bewust dat er misschien mensen zijn die een rechtvaardiging verwachten voor het feit dat in dit vijfde boek wordt uitgegaan van een gemeenschap waarin niemand eigen bezit heeft. Men verwacht dat wij afrekenen met de kwaadsprekerij van onwelwillende of zelfs niet-begrijpende lezers. Laten ze toch vooral Platoon zelf lezen! Maar dan wel zorgvuldig, zodat ze in staat zijn een onpartijdig oordeel te vellen. Dan zullen ze - en ik weet wat ik zeg - helemaal geen rechtvaardiging van onze kant meer nodig hebben.

Nu zag Platoon, de door Apolloon gezonden heelmeester van de mensheid, in dat individuen, families en samenlevingen, waar dan ook, altijd al volledig verziekt waren. Al eeuwenlang zijn mensen bezig de gemeenschap te genezen, maar zonder succes. Ze zijn niet in staat geweest genezing te brengen of zelfs maar enige verlichting, zodat de zieke gemeenschap niet op krachten kon komen.

Toen nam Platoon het wijze en liefdevolle besluit om de belangrijkste wet die voor doktoren geldt, op de zieke gemeenschap toe te passen. De traditie van de geneeskunde zegt namelijk: als iemand bijvoorbeeld gedurende lange tijd is behandeld met geneesmiddelen die verkoeling brengen en er treedt geen verbetering in, dan moet hij overgaan op geneesmiddelen die warmte opwekken. Nu zag hij in dat de mensheid al eeuwenlang niets was opgeschoten met wetten die bepaalden hoeveel iedereen wel mocht bezitten. Integendeel, de situatie werd met de dag beroerder. In plaats daarvan heeft hij de wetten der vriendschap toegepast. Deze schrijven voor dat vrien-

den alles samen delen, want dan wordt de oorzaak van verdeeldheid en ellende weggenomen en eendracht, eenheid en geluk worden ons deel.
Maar laten we het nog eens van een andere kant bekijken. Sokrates zegt in het begin van het vierde boek dat de principes voor een gedisciplineerde opvoeding van de jeugd belangrijker zijn dan welke wet dan ook, en hij voegt daar onmiddellijk aan toe dat de beste discipline tot stand komt als vrouwen, kinderen en goederen gemeenschappelijk zijn. Dit idee is echter voor vrijwel iedereen iets ongehoords en daarom komt Platoon hier onmiddellijk aan het begin van het vijfde boek op terug om het principe te verduidelijken en de juistheid ervan aan te tonen.
Uit de *Kritias* en de *Timaios* kan men leren dat een dergelijke traditie al bestond in het Griekse en het Egyptische Athene. Waarom zou men zich erover verbazen? Het is toch niets nieuws? Waarom zou men het niet geloven? Is het dan zo onhaalbaar? Waarom zou men er zich niet van harte mee eens verklaren? Is het soms iets slechts? Zo vertelt men in Bohemen dat de stad Placa ooit op dezelfde manier werd bestuurd. Ook Diodoros schrijft over een zuidelijk eiland in de Oceaan, waar met name de vrouwen gemeenschappelijk zouden zijn en waar de mannen zich vooral toelegden op de filosofie en ook nog op de astrologie. Pomponius Mela verzekert ons dat alles in de gemeenschap van de Garamanten, die ver weg in Afrika woonden, gemeenschappelijk bezit was. En verder weten wij dat liefhebbers van wijsheid alle goede dingen altijd samen hebben gedeeld. Dat gold voor de Brahmanen, de Gymnosofisten, de Essenen, de Pythagoreeers en ten slotte ook voor de heiligen die eertijds de stichters van de christelijke gemeenschap waren. Daarom zien we dan ook dat in onze tijd godsdienstige

mensen zich alleen keren tot deugd en geluk, als ze niets als hun eigendom beschouwen. Maar als die gemeenschappelijke vrouwen u toch dwarszitten, dan vertel ik er onmiddellijk bij dat diezelfde Platoon niet voor niets zegt dat het een wet is dat de gehele gemeenschap zich schuldig maakt aan heiligschennis, als de priesters overspelig zijn.

Hoor dus, alvorens een oordeel te vellen, hoe Platoon zelf zijn zaak bepleit, en heb bij het lezen van dit boek oog voor de zorgvuldigheid van Sokrates, die tot uitdrukking komt in zijn stelling dat het erger is om fouten te maken bij het wetgeven dan om een moord te begaan. Eeuwenlang is een verkeerde wetgeving er de oorzaak van geweest dat velen naar ziel en lichaam werden omgebracht. Let ook op de behoedzaamheid waarmee hij moeilijke punten benadert, alsof hij er niet aan wil en slechts tegen wil en dank verder gaat. En heb ook oog voor de devotie waarmee hij de goden bidt hem geestelijk te sterken bij het overwegen van belangrijke zaken. Hij roept vooral hun hulp in om te voorkomen dat hij zich vergist bij het wetgeven. Daartoe vraagt hij bijstand van de godin Adrastia, die ook al voorkomt in de *Phaidros*.

Deze Adrastia was in de ogen der theologen van weleer de machtigste godin, de godin van de onwrikbare wet. De wet omvat de wetten van Saturnus, die betrekking hebben op de wereld van de geest, en die van Jupiter, die betrekking hebben op de wereld van de oorzaken. Met Adrastia bedoel ik de goddelijke voorzienigheid, want niets kan nu eenmaal aan haar blik ontsnappen of aan haar greep ontkomen.

Hij wilde een hechte traditie grondvesten die niet in vergetelheid mocht raken en waarvan de regels niet met trucs omzeild of met geweld doorbroken mochten wor-

den. Hij wilde dus geen enkele afwijking toestaan. Daarom roept hij Adrastia aan, die de onwrikbare wet vasthoudt, en vraagt haar hem te helpen niets over het hoofd te zien. Daarna brengt hij stap voor stap het principe ter sprake dat alles gemeenschappelijk bezit is en hij bespreekt dit eerst als het richtsnoer voor de man en vervolgens als leidraad voor de vrouw. De regel is dat alle bezigheden ten behoeve van het individu of van de gemeenschap, of die nu met oorlog of met vrede te maken hebben, door man en vrouw samen worden gedaan, zodat er geen zwak geslacht meer bestaat. Wel zal in enkele gevallen de man het zwaardere werk moeten doen.
Het principe van gemeenschappelijkheid gebruikt hij ook, als hij zegt dat de mensen die rechts zijn, ook de linkerarm moeten gebruiken. Mensen die dat doen, noemt hij 'dubbel-rechts'. Hij voegt eraan toe dat dit niet alleen nuttig maar ook mogelijk is, en hij legt uit hoe men dit kan leren. Vervolgens geeft hij nog een voorbeeld van gemeenschappelijkheid, namelijk het gemeenschappelijke bezit van vrouwen en kinderen. Het is opvallend hoe zorgvuldig Platoon het huwelijk regelt: de rol van de overheid en de huwelijksmakelaars, de rituelen, het geschikte tijdstip en de juiste leeftijd. Daarbij draagt hij er zorg voor dat er maat wordt gehouden en dat de huwelijken nuttig zijn voor de gemeenschap.
Als er kinderen worden geboren, hoe voed je ze dan op? Die vraag beantwoordt Platoon ook heel zorgvuldig. Man noch vrouw mag het eigen kind herkennen, noch kinderen hun ouders, en niemand mag kunnen zien welke kinderen bij welke ouders horen. Dan gaan de ouderen in vrijwel alle jongeren hun kind of kleinkind zien. De jongeren op hun beurt vermoeden in elke volwassene een ouder, en mensen van gelijke leeftijd zien elkaar als broer of zus. In sommige gevallen beveelt Platoon de

opvoeding van het kind niet aan, omdat het onwettig is, ontijdig is geboren of geen nut heeft voor de gemeenschap. Begrijp goed: zo'n kind mag niet aan zijn lot worden overgelaten, maar moet op een meer afgelegen plaats of in een voorstad worden opgevoed, zodat het zich niet hoeft te onderwerpen aan die zeer strenge discipline, die te vergelijken is met die van de gevangenis. Zo iemand zou werkelijk een lagere plaats in de samenleving moeten innemen en krachtens de wet te zijner tijd een bescheidener functie in de stad of op het platteland moeten krijgen. Eventueel moet het kind na de geboorte naar een andere stad worden overgebracht.

Apprecieer nu ook het ontdekken van de liefde voor de gemeenschap, die maakt dat iedereen de dingen of mensen die voor hem komen, met een gelijk oog beziet en zegt: 'Dit is het mijne'. Omdat ieder het meest houdt van het zijne, zal ieder individueel lid van de gemeenschap zorg dragen voor alles wat er is. De mensen worden ook tot die zorgzaamheid opgevoed door de wetten en de leiders van de staat. Zo verdwijnen onze onverschilligheid en onze onachtzaamheid, die ons het meest parten spelen bij zaken die ver van ons bed staan. Ook verdwijnt de gewoonte te denken dat wij slechts moeten zorgen voor wat wij als onze eigendommen beschouwen. Ten slotte worden wij ook verlost van de enorme verwarring, bezorgdheid en ellende die ons benauwen, omdat we te zeer gehecht zijn aan ons eigendom.

Ik kom tot de conclusie dat er na het wegnemen van de oorzaak van onenigheid in de gehele gemeenschap volledige zorgzaamheid zal heersen. Let er ook op, wat een zorgzame, rechtvaardige en gematigde oorlogswetten hij voorstelt. De overwinnaars mogen als beloning op een bepaalde goddelijke status rekenen, want dat zijn de leiders der mensheid, die gelukzalig moeten worden en

als dierbare goden naar behoren moeten worden geeerd. Wat er gezegd wordt over het kussen van jongens, is eigenlijk een grap van Glaukoon en is bedoeld om de verveling te doorbreken. Het heeft iets feestelijks en luchtigs in de tekst.
Wat er nu nog te doen staat, is aan te tonen dat een gemeenschap die zo is ingericht, levensvatbaar is, want dat ze de beste is, was al bewezen. Daarom laat hij eerst zien dat hij dit model van de gemeenschap niet voor niets heeft uitgewerkt en dat het er niet toe doet of het levensvatbaar is of niet. In ieder geval kan dit model dienen als een voorbeeld dat bij het inrichten van een gemeenschap zoveel mogelijk moet worden nagevolgd. Vervolgens legt hij uit dat zo'n gemeenschap pas kan ontstaan, wanneer zij wordt geleid door filosofen, want voor die tijd zal het kwade niet ophouden te bestaan.
Nu is dan ook het moment gekomen om de opvoeding van filosofen ter sprake te brengen, omdat jonge filosofen de toekomstige leiders van de gemeenschap zullen zijn. Daarbij leert hij ons ook iets over de aard van een filosoof die midden in de gemeenschap staat, waar zijn liefde ligt en volgens welke principes hij zich gedraagt. Hij begint met de volgende vaststelling. Met dezelfde gretigheid als die waarmee het gewone volk, nieuwsgierig als het is, zich overgeeft aan het genieten van lagere zintuiglijke genoegens, richt de filosoof zich van nature op het ontdekken van de uiteindelijke oorzaak van het bestaan van dit alles. Toegewijd als hij is, maakt hij jacht op de waarheid zelf. Nu maken de grondbeginselen de werkelijkheid uit, terwijl de vormen bij de natuur horen en verschijningsvormen zijn van de grondbeginselen. Daarom heeft hij alle reden om te zeggen dat de gewone mens in slaap is, wanneer hij meent dat wat verschijningsvormen zijn, de werkelijkheid is.

En dat de filosoof de enige onder hen is die wakker is, daarin heeft hij ook gelijk. Hij plaatst tussen het zijnde en het niet-zijnde iets wat het midden houdt tussen die twee en daarbij moet men bedenken dat er vijf niveaus zijn waarop men de dingen kan beschouwen. Alles wat vorm krijgt in de fysieke wereld, is volgens de traditie het niet-zijnde. Het Zijnde Zelf, de Absolute Geest, het Grondbeginsel, is de werkelijkheid. De ziel en de hemel dragen volgens de traditie zowel het Zijnde als het nietzijnde in zich en wel omdat ze in beweging zijn. Toch hebben ze meer van zijn dan van niet-zijn in zich. De materiele wereld daarentegen heeft eigenlijk meer van het niet-zijn dan van het zijn in zich. Ten slotte kunnen we van alles wat door de natuur onder de maan*) wordt gerangschikt, evenzeer zeggen dat het is als dat het niet is. Tot het Zijnde behoort zuivere kennis, en onwetendheid behoort tot het niet-zijnde. Tot wat gelijkelijk is en niet is, behoren onze wisselende opvattingen. Onwetendheid en wisselende opvattingen verwijt hij nu eens de gewone mensen, dan weer de Sofisten. Inzicht echter, dat wil zeggen Kennis, schrijft hij toe aan de filosofen. Waar hij kennis, of een opvatting, beschouwt, moet men bedenken dat de kracht ervan wel degelijk in een bepaalde vorm tot uitdrukking komt, die deels door de wetten van de schepping en deels door de geestesgesteldheid van de mens wordt bepaald.
Wanneer hij verder de grondbeginselen behandelt, waarop de kennis van de filosoof teruggrijpt, richt hij zijn onderzoek zoals altijd op het Goede, het Schone en het Rechtvaardige. Deze drie begrippen worden op drie manieren beschreven. De eerste manier is als volgt: God is het goede, de veelvormige geest van de engelen is het

*) De maan staat voor de middenwereld van de geest.

schone, en de hemelse wereldziel die alles rechtvaardig verdeelt, is het rechtvaardige. Dan volgt de tweede manier: de vorm en de werkzaamheid van de natuur van God is het goede, de intelligentie daarbij het schone en de wil daarachter het rechtvaardige. Dan is er nog een derde manier: het goede is het principe van vorm, waarbij het gaat om de functie die elke vorm van nature vervult; het schone is het principe van ordening, dat in iedere vorm op zich aanwezig is, en het rechtvaardige is ook het principe van ordening, maar nu de ordening die elke vorm en elk ding in relatie brengt met alle andere dingen. Wanneer het slechte het goede, het lelijke het mooie, en het onrecht het recht ondermijnen, dan bestaat het gevaar dat deze drie principes in hun tegendeel verkeren. Dit veroorzaakt wanorde en misvorming in de materiele wereld. In zijn boek over kennis*) spreekt hij in dit verband over goddeloosheid, en in de *Staatsman* over de bron van disharmonie. Deze disharmonie treedt op bij een verdwaalde ziel, die geheel op het materiele is gericht.

Hierop heeft het grappige raadseltje over de eunuch betrekking: Hij is wel en geen man, ziet wel en ziet niet, raakt wel en raakt niet, wel en niet met een steen, mikt op een dier dat wel en geen vogel is en dat wel en niet in een boom zit. Ra-ra, wat is dat? Een eunuch met een oog, die met een puimsteentje de vleugel van een vleermuis raakt, die op het hout van een harp zit.

Lach er maar om, het is toch maar een grap.

*) De Theaitetos.

- Zo'n gemeenschap noem ik goed en oprecht, en dat [449a] geldt ook voor een mens die aan deze wetten beantwoordt. Als deze gemeenschap de ideale is, dan zal er aan een gemeenschap die anders is ingericht en een mens die anders is opgevoed, altijd iets ontbreken. Er zijn vier categorieen waartoe een onvolmaakte gemeenschap kan behoren.
- Welke zijn dat? vroeg hij.
Ik stond op het punt die vier categorieen te noemen in de [b] volgorde die mij voor de hand liggend leek, toen Polemarchos - die iets verder van Adeimantos af zat - zijn hand naar Adeimantos uitstak en hem aan zijn mouw pakte. Hij trok hem naar zich toe en boog zich voorover om hem iets in het oor te fluisteren, zodat wij het niet konden horen. Het enige wat wij nog opvingen was de vraag: 'Zou het niet beter zijn hem te laten staan? Of hebt ge soms een beter idee?'
- Helemaal niet, riep Adeimantos luid.
Daar haakte ik natuurlijk op in en vroeg wat ze met dat 'laten staan' bedoelden.
- We hebben het over u, antwoordde Adeimantos.
[c] - En waarom wilt ge mij laten staan? vroeg ik.
- Omdat we geloven dat ge de zaak saboteert en een heel belangrijk stuk uit uw betoog weglaat om het niet te hoeven uitleggen. Kennelijk denkt ge dat ge u er gemakkelijk van af kunt maken door terloops op te merken dat het vanzelfsprekend is dat vrienden ook ten aanzien van vrouwen en kinderen alles delen.
- Maar wat ik zeg, is toch juist, mijn beste Adeimantos? vroeg ik op mijn beurt.
- Ja, gaf hij toe, maar dat woordje 'juist' dat ge gebruikt, moet evenals alle andere begrippen duidelijk

worden uitgelegd. Wat bedoelt ge precies met 'samen delen'? Dat woord kan op veel manieren worden ver- [d] staan. Houd uw uitleg dus niet voor u. We zitten al een hele tijd te wachten in de hoop dat ge iets zegt over het familieleven van onze burgers, over het verwekken en opvoeden van kinderen en over hoe dat nu zit met dat samen delen van vrouwen en kinderen. Wij zijn ervan overtuigd dat het veel scheelt voor het welzijn van de gemeenschap of deze zaken goed worden geregeld of niet. Maar omdat ge op het punt stond op een detail van de opbouw van onze gemeenschap over te gaan voordat deze vraag voldoende beantwoord was, vinden we, [450a] zoals ge hebt gemerkt, dat we u niet verder mochten laten gaan voordat ge deze vraag even goed beantwoord hebt als alle andere vragen.

- Reken maar dat ik het hier helemaal mee eens ben, sprak Glaukoon.

- Ga er maar vanuit, Sokrates, dat wij er allemaal zo over denken, zei Thrasymachos.

- Ge hebt er geen idee van wat ge allemaal oprakelt door dit aan te snijden. Zo beginnen we weer van voren af aan met een enorm verhaal over de opbouw van onze gemeenschap, en dat terwijl ik net opgelucht was dat ik er van af was en me al gelukkig prees dat iedereen kennelijk [b] tevreden was met mijn uitleg. Ge hebt echt geen idee in wat voor een wespennest we ons steken met die vraag. Ik zag het gevaar al aankomen en hoopte het te kunnen omzeilen.

- Maar waarom denkt ge dat we nu hier bij elkaar zitten? vroeg Thrasymachos. Soms om goud te zoeken in plaats van naar een discussie te luisteren?

- Dat laatste natuurlijk, antwoordde ik, maar alles met mate.

- Natuurlijk, Sokrates, sprak Glaukoon, maar de maat

voor redelijk denkende mensen is om hun leven lang [c] naar dit soort gesprekken te luisteren. Maakt u zich geen zorgen om ons en laat u niet afschrikken door onze vraag. Probeer hem te beantwoorden op de manier die u goeddunkt. Hoe moeten onze wachters omgaan met dat 'samen delen' van vrouwen en kinderen en hoe moeten jonge kinderen worden opgevoed voordat ze naar school gaan? Die leeftijd wordt als de moeilijkste ervaren. Tracht ons een antwoord te geven en zeg hoe dit moet gebeuren.
- Het valt niet mee, mijn beste, om dat uit te leggen, antwoordde ik. Want zo'n uitleg zal alleen maar meer twijfel oproepen. Het is immers helemaal de vraag of onze opvatting ook in de praktijk uitvoerbaar is en als men dan al zou vernemen dat dat zo is, is het nog maar [d] de vraag of onze oplossing wel de beste is. Het gevaar bestaat namelijk, mijn beste, dat die opvatting niet meer blijkt te zijn dan een wens van ons.
- Maakt u geen zorgen, antwoordde hij, want wij toehoorders zijn zo dom nog niet. Ook zijn we niet wantrouwend en we zijn u ook niet vijandig gezind.
- Mijn beste, zegt ge dat soms om me moed in te spreken? vroeg ik toen.
- Inderdaad, gaf hij toe.
- Dan bereikt ge daarmee net het tegenovergestelde. [e] Want als ik erop kon vertrouwen dat ik weet wat ik zeg, had ik nu een mooie aansporing gekregen. Niets is overtuigender en bemoedigender dan met kennis van zaken de waarheid te spreken in het gezelschap van redelijke en intelligente vrienden. Maar wanneer je niet zeker van je [451a] zaak bent en naar woorden moet zoeken, zoals in mijn geval, dan maakt dat je erg onzeker en je voelt je verre van op je gemak. Mijn aarzeling komt niet voort uit een angst mezelf belachelijk te maken, want dat zou kinder-

achtig zijn, maar vooral om me niet te vergissen en niet het gevaar te lopen ook mijn vrienden in mijn val mee te sleuren. Want dat is wel het laatste wat ik zou willen. Maar goed, Glaukoon, ik buig mij voor Adrastia, de godin van het onvermijdelijke, en dus begin ik maar. Uiteindelijk geloof ik dat het minder erg is iemand ongewild te doden dan mensen bewust onwetend te houden over wat de aloude traditie te zeggen heeft over schoonheid, goedheid en rechtvaardigheid. Het risico dat ik [b] daarmee loop, loop ik echter liever temidden van vijanden dan van vrienden, zodat ge er goed aan doet mij aan te sporen te spreken.
- Beste Sokrates, antwoordde Glaukoon toen lachend, zelfs al is uw uitleg enigszins schadelijk voor ons, dan nog zullen wij u vrijuit en ongedeerd laten gaan. We zullen het dan beschouwen als onopzettelijke doodslag en wij zullen u dan ook niet van bedrog beschuldigen. Vat dus moed en spreek!
- Ja, zei ik, als ge het over zo'n misdaad hebt, zegt de wet inderdaad dat de dader zonder schuld of blaam zijns weegs kan gaan. Als dat dan geldt, zal het ook in mijn situatie gelden.
- Als dat uw conclusie is, spreek dan maar, zei hij.
- Dan moeten we weer een stap terug doen in ons be- [c] toog, sprak ik, en nu zeggen wat we toen wellicht hebben overgeslagen. Hoewel, misschien hadden we het toch wel bij het rechte eind om eerst door te gaan met de rol van de man in onze gemeenschap en pas als die helemaal beschreven is, in te gaan op de rol van de vrouw. Nu hebt ge daar tenminste behoefte aan. Voor de vrije man, wiens karakter en opvoeding we hebben beschreven, bestaat er naar mijn mening geen betere manier om met vrouwen en kinderen om te gaan dan het volgen van de principes die we in het begin genoemd

hebben. Was het niet onze bedoeling mannen aan te stellen als hoeders van de mensheid?
- Zeker.
[d] - Laten we dan gebruik maken van een vergelijking om te zien of we hun wat regels en gebruiken voor voortplanting en opvoeding kunnen meegeven. Laten we daarna ook zien of dat een aanvaardbaar en juist resultaat oplevert.
- Welke vergelijking wilt ge maken? vroeg hij.
- Luister maar. Zijn we van mening dat in het geval van waakhonden het vrouwtje net zo hard moet waken als het mannetje? Moeten ze niet even hard rennen en jagen, en moeten ze niet alles samen doen? Of vinden we het gewoon dat het vrouwtje thuis blijft en niet kan waken, omdat het nu eenmaal haar taak is jongen te werpen en te voeden, terwijl het de taak van het mannetje is zich in te spannen en alle zorg te dragen voor de kudde vee?
[e] - Nee, ze doen alles samen, zei hij, behalve dat het mannetje meestal sterker is dan het vrouwtje. Daar moeten we rekening mee houden.
- Is het mogelijk, vroeg ik, levende wezens voor hetzelfde doel of dezelfde taak te gebruiken zonder hun hetzelfde voedsel en dezelfde opvoeding te geven?
- Nee, dat is niet mogelijk.
- Als we vrouwen dus dezelfde taken willen toebedelen [452a] als de mannen, zullen ze ook hetzelfde moeten leren.
- Zeker.
- En we gaven mannen een combinatie van een geestelijke en een lichamelijke opvoeding, nietwaar?
- Zo is het.
- Dan moeten we de vrouwen die twee disciplines dus ook bijbrengen. Ook moeten we hen inwijden in krijgskunde en hen inzetten in de strijd.
- Daar ziet het wel naar uit, gaf hij toe.

- Dan zou het wel eens kunnen zijn, zei ik, dat ons hele voorstel met betrekking tot vrouwen nogal bespottelijk lijkt, als we het beoordelen aan de hand van onze huidige opvattingen, gesteld dat we het zouden uitvoeren.
- Ja zeker, zei hij.
- En wat is dan wel het meest bespottelijke erin? vroeg [b] ik. Natuurlijk dat vrouwen geheel naakt hun sportoefeningen doen samen met de mannen, en dan niet alleen de jonge meisjes maar ook de oudere vrouwen, zoals nu de oudere mannen ook nog de badhuizen bezoeken en doorgaan met hun oefeningen ondanks hun rimpels en hun weinig aantrekkelijk voorkomen.
- Allemachtig, riep hij uit, in onze huidige samenleving zou dat werkelijk bespottelijk zijn.
- Desalniettemin, zei ik, moeten we doorgaan met ons betoog. Dat waren we toch van plan? Dus we moeten geen acht slaan op de schimpscheuten en het leedvermaak van de mensen om ons heen en ook niet op hun [c] commentaar op dergelijke ingrijpende veranderingen. Evenmin moeten we letten op wat zij te zeggen hebben over muzische en lichamelijke opvoeding en zeker niet op hun commentaar op het voorstel om vrouwen wapens te laten hanteren en paard te laten rijden.
- Ge hebt gelijk, zei hij.
- Nu we toch begonnen zijn met het bespreken van dit onderwerp, moeten we maar door de zure appel heen bijten en de regels formuleren die er gelden. Maar dan zullen we tevens eenieder vragen om zijn gebruikelijke spot en scherts achterwege te laten en eens ernstig te zijn. Bovendien zullen we hen eraan herinneren dat het nog niet zo lang geleden is dat ook de Grieken het be- [d] spottelijk en schandelijk vonden mannen naakt aan sportbeoefening te zien doen, zoals de meeste vreemdelingen dat nu nog vinden. Toen de Kretenzers en vervol-

gens de Spartanen begonnen met dit gebruik van naakte sportbeoefening, lag het voor de hand dat de brave burgers van toen dat gebruik luidkeels zouden bespotten, of niet soms?
- Zeker.
- Ik meen echter dat de praktijk heeft aangetoond dat het beter is sport naakt te beoefenen dan gekleed. En zo bleek iets dat op het eerste gezicht bespottelijk leek, ach- [e] teraf toch het beste te zijn. Daaruit zie je maar weer hoe kortzichtig het is om iets waar geen kwaad in steekt belachelijk te vinden of belachelijk te willen maken. Alleen domheid en onwetendheid verdienen een dergelijke behandeling, want iets is schoon naarmate het goed is. Een andere maatstaf voor schoonheid is er niet.
- Dat is zo, antwoordde hij.
- Dus we moeten het allereerst eens zien te worden over de haalbaarheid van onze voorstellen. Bovendien moeten we iemand die ons in alle ernst of voor de grap aan het twijfelen wil brengen, de gelegenheid geven ons de vraag te stellen of de vrouw wel of niet in staat is samen [453a] met de man alle taken en functies te vervullen. Misschien kan ze het ene wel doen en het andere niet, en dat roept de vraag op onder welke categorie men het oorlogvoeren dan moet rangschikken. Maar geldt niet het spreekwoord: 'Een goed begin is het halve werk'?
- Ja zeker, zei hij.
- Zullen we dan, vroeg ik verder, dit gesprek niet alleen met elkaar voeren, maar ook in naam van onze tegenstanders, zodat hun bezwaren ook aan bod komen?
[b] - Daar is niets op tegen, antwoordde hij.
- Dan zullen we onze tegenstanders laten zeggen: 'Sokrates en Glaukoon, het is helemaal niet nodig dat anderen met u gaan discussieren, want gij hebt zelf bij het grondvesten van uw gemeenschap reeds samen met

uw gesprekspartners vastgesteld dat iedereen die functie dient te vervullen die het beste met zijn aard overeenkomt.' 'Ja, daar waren we het wel over eens.' 'Is het dan niet overduidelijk dat er een groot verschil van geaardheid is tussen man en vrouw?' 'Zeker', zullen wij dan antwoorden. En dan zullen ze ons vragen: 'Is het dan [c] ook niet billijk ieder een andere functie te geven al naar gelang zijn geaardheid?' 'Natuurlijk', antwoorden wij dan. Dan zeggen zij: 'Hoe kunt ge dan nu nog staande houden, Sokrates en Glaukoon, dat ge gelijk hebt en uzelf niet tegenspreekt, als ge aan de ene kant beweert dat mannen en vrouwen dezelfde taken moeten vervullen, terwijl ge aan de andere kant toegeeft dat ze veel van elkaar verschillen?' Zo, hebt ge op die vraag nog een antwoord, beste vriend?

- Dat is niet zo een, twee, drie te zeggen, antwoordde hij, maar ik vraag u te helpen bij het zoeken naar een uitweg, welke die dan ook moge zijn.

- Dat zijn zo de moeilijkheden, beste Glaukoon, die ik [d] reeds lang voorzag en die mij deden aarzelen de regels voor het huwelijk en de opvoeding van vrouwen en kinderen ter sprake te brengen.

- Allemachtig, riep hij uit, gelijk hebt ge. Dat is geen eenvoudige zaak.

- Inderdaad niet, zei ik. Maar het feit blijft dat je even hard moet zwemmen in een klein zwembad als in open zee om het hoofd boven water te houden.

- Dat is zo.

- Dan moeten wij dus ook zwemmen en ons trachten te redden uit deze zee van argumenten, in de hoop dat er misschien wel een dolfijn is die ons op de rug neemt, of dat er een ander wonder geschiedt om ons te redden.

[e] - Een wonder hebben wij wel nodig, gaf hij toe.

- Goed, zei ik, laten we dan eens kijken of we ergens

een uitweg kunnen vinden. Wij waren het erover eens, nietwaar, dat mensen met een verschillende aanleg ook verschillende functies moeten krijgen en ook dat man en vrouw van elkaar verschillen. Anderzijds zeggen we dat die verschillende naturen toch dezelfde taken dienen te vervullen. Dat is de paradox die ze ons voor de voeten kunnen werpen.
- Inderdaad.
- Beste Glaukoon, zei ik, wat is de kunst van het zoe- [454a] ken naar paradoxen toch aanstekelijk!
- Wat bedoelt ge?
- Volgens mij vallen veel mensen ongewild en zonder het te weten in deze valkuil, hoewel ze ervan overtuigd zijn dat ze helemaal niet redetwisten, maar juist een redelijk gesprek voeren. Dat komt dan omdat ze niet in staat zijn het besprokene tot eenvoudige beginselen te herleiden en het op die manier te bekijken. In plaats daarvan vallen ze als echte scherpslijpers over woorden, zodat er een strijd om woorden ontstaat, waardoor een echt gesprek onmogelijk wordt.
- Ja, dat gebeurt maar al te vaak, gaf hij toe, maar geldt dat nu ook voor ons?
[b] - Ja zeker, riep ik uit, althans, we lopen groot gevaar om ongewild in een woordenstrijd verwikkeld te raken.
- Hoe bedoelt ge dat?
- Wij volgen immers letterlijk en heel trouw het beginsel dat mensen van verschillende geaardheid niet dezelfde functies mogen vervullen, en daarbij schrikken we niet terug voor muggezifterij. Maar we hebben in het geheel niet onderzocht op welke manier mensen kunnen verschillen, in welk opzicht zij gelijk kunnen zijn en waar de grens moet liggen, als we aan mensen met dezelfde aard dezelfde taken willen geven en aan mensen van verschillende geaardheid verschillende taken.

[c] - Nee, ge hebt gelijk, gaf hij toe, die vraag hebben wij niet overwogen.
- Dan is voor ons de vraag, zei ik, of iemand met een kaal hoofd dezelfde aard bezit als iemand met lang haar, of niet. En als wij vinden van niet, dan mogen mensen met lang haar geen schoenmaker zijn, als kale mensen dat wel mogen zijn. En als omgekeerd de langharigen wel schoenmaker mogen zijn, mogen de kalen dat niet zijn.
- Dat zou echt absurd zijn, riep hij uit.
[d] - Ja, inderdaad, zei ik, en dan vooral omdat we niet de principes van gelijkheid en ongelijkheid met elkaar hebben vergeleken en ons beperkt hebben tot een enkel aspect ervan, dat betrekking had op de specifieke functie die we bespraken. We vinden bijvoorbeeld dat een mannelijke en vrouwelijke dokter dezelfde geaardheid moeten hebben, nietwaar?
- Zeker.
- Maar hebben een dokter en een timmerman dan een verschillende geaardheid?
- Dat zou ik zeggen, ja.
- Dus als blijkt, zei ik, dat een man of een vrouw een zekere geschiktheid heeft voor een bepaalde functie, dan [e] zullen we het zo regelen dat die functie die man of vrouw ook werkelijk gegeven wordt. Blijkt echter dat het enige verschil tussen man en vrouw is, dat een vrouw baart en dat een man verwekt, dan zullen wij dus volhouden dat dat nog lang niet bewijst dat de vrouw ook van de man verschilt voor de taak die wij haar willen toebedelen. Wij blijven dus bij onze mening dat onze wachters en hun vrouwen dezelfde functies kunnen vervullen.
- Terecht, zei hij.
- Moeten wij dan vervolgens niet aan onze tegenstan-

[455a] ders vragen ons precies uit te leggen in welk opzicht de taak van de vrouw in onze samenleving moet verschillen van die van de man?
- Ja, dat is billijk.
- Wellicht zou een ander, net als gij zoeven, ook zeggen dat het niet meevalt daar snel een antwoord op te geven, maar dat het hem wel zal lukken, als hij de tijd krijgt erover na te denken.
- Ja, dat zou hij wel eens kunnen zeggen.
- Zullen we onze tegenstander dan maar vragen onze redenering op de voet te volgen? Misschien kunnen we [b] hem wel aantonen dat er bij het besturen van de gemeenschap geen enkele functie is die specifiek geschikt is voor de vrouw.
- Wie weet!
- 'Vooruit dan', zullen we hem zeggen, 'geef eens antwoord. Ge zegt dat de ene mens van nature geschikt is voor een bepaalde taak waarvoor een ander juist niet geschikt is. De een zal zo'n taak gemakkelijk leren, terwijl een ander er juist grote moeite mee heeft. Bovendien heeft de een maar een paar aanwijzingen nodig om veel te leren, terwijl de ander zich zelfs na lange studie en veel inspanning niet eens meer kan herinneren wat hij heeft geleerd. Ook blijkt dat bij de ene mens het lichaam in staat is geestelijke ontwikkeling te ondersteunen, en [c] bij een ander gaat dat weer niet.' Zijn er dan nog andere criteria te noemen waarmee men zou moeten vaststellen of iemand wel of niet geschikt is voor bepaalde taken?
- Nee, niemand zou nog andere kunnen noemen, meende hij.
- Kent ge dan een bezigheid waarin vrouwen mannen [d] zouden overtreffen? Of moeten we nog verder gaan en over het weven spreken of over bakken en koken waarin vrouwen zo goed zouden zijn. En als dan zou blijken

dat vrouwen ook in deze bezigheden de mindere zijn, dan zouden we helemaal een absurde situatie krijgen.
- Ge hebt gelijk, zei hij, het ene geslacht is om zo te zeggen in alle opzichten de meerdere. Hoewel er vrouwen genoeg zijn die beter zijn dan menig man, is het in het algemeen toch zoals gij hebt gezegd.
- Dan is er met betrekking tot het besturen van de gemeenschap geen enkele functie te noemen die speciaal bij de vrouw behoort en evenmin een typisch mannelijke. Elke natuurlijke aanleg is bij beiden aanwezig, zodat de vrouw aan alles evengoed deel kan hebben als de man; [e] alleen zal de vrouw steeds zwakker zijn dan de man.
- Ja, dat is zeker.
- Zullen we dan maar alle functies aan de mannen toebedelen en geen enkele aan de vrouwen?
- Hoezo?
- Ik denk dat het meer voor de hand ligt vast te stellen dat de ene vrouw geschikter is om arts te worden en een ander juist niet, en dat de een goed is in de schone kunsten en de ander niet.
- Zeker.
[456a] - We kunnen dus ook niet ontkennen dat er vrouwen zijn die graag aan sport doen en zelfs mee ten strijde kunnen trekken, maar ook vrouwen die zich daar verre van houden.
- Ja, dat zou ik denken.
- Zo hebben we dus ook vrouwen die wijsheid zoeken en vrouwen die dat niet doen, en er zijn extraverte en introverte vrouwen.
- Ja, dat is zo.
- En ook zijn er vrouwen die leiding kunnen geven aan de staat, terwijl anderen het juist niet kunnen, en datzelfde geldt ook voor de mannen, nietwaar? Sommigen zijn van nature geschikt om als wachters leidinggevende

functies te bekleden in de gemeenschap. Voor mannen en vrouwen gelden dus dezelfde voorwaarden om als wachters leiding te kunnen geven aan de gemeenschap, met als enig voorbehoud dat vrouwen zwakker zijn dan mannen.
- Dat is logisch.
[b] - De vrouwen die geschikt zijn, moeten worden uitgekozen en zullen met de mannen moeten samenwonen om samen met hen als wachters leiding te geven. Zij zijn er immers toe in staat en komen naar hun aard overeen met de mannen.
- Inderdaad.
- En de afspraak was om aan gelijksoortige mensen gelijksoortige taken toe te bedelen, nietwaar?
- Zeker.
- Dan kunnen we dus nu onze oorspronkelijke vraag beantwoorden en vaststellen dat het niet onnatuurlijk is om de vrouwen van onze leiders, dus van de wachters, ook een muzische en lichamelijke vorming mee te geven.
[c] - Ge hebt helemaal gelijk.
- Dan waren de regels die we wilden vaststellen, dus goed bruikbaar en zeker geen vrome, onpraktische wensen. Integendeel, ze blijken heel vanzelfsprekend te zijn. Het zijn juist onze huidige gedragsregels die tegen de natuur indruisen.
- Daar lijkt het wel op.
- Nu wilden we weten of onze stelregels ook praktisch waren en of ze inderdaad de beste zijn voor de gemeenschap.
- Ja zeker.
- Dat onze regels praktisch zijn, hebben we aangetoond. Nu moeten we nog aantonen dat onze regels ook de beste zijn.
- Dat is waar.

- Om vrouwelijke leiders voort te brengen zal onze opvoeding geen onderscheid maken tussen mannen en vrouwen, te meer daar we onze wachters hebben geselecteerd op bepaalde karaktereigenschappen.
[d] - Dat klopt.
- Wat is nu het antwoord op onze vraag?
- Welke vraag bedoelt ge?
- Is het waar dat sommige mensen ergens beter in zijn dan andere? Of denkt ge dat iedereen over dezelfde kwaliteiten beschikt?
- Nee, helemaal niet.
- Wie zullen volgens u dan in de gemeenschap die we gesticht hebben, nobeler zijn: de leiders of wachters die een opvoeding krijgen zoals we die beschreven hebben, of de leerbewerkers die hun eigen leerschool doorlopen hebben?
- Wat een belachelijke vraag, riep hij uit.
[e] - Dat hebt ge dan goed begrepen, antwoordde ik. En zijn de wachters nu de besten van alle burgers, ja of nee?
- Zeker.
- En zullen hun vrouwen niet de besten van alle vrouwen zijn?
- Natuurlijk, antwoordde hij.
- Is er iets beters denkbaar voor een gemeenschap dan een waarin de meest hoogstaande mannen en vrouwen worden voortgebracht?
- Nee.
[457a] - En dat zal gebeuren, zodra we de combinatie van muzische en lichamelijke opvoeding, zoals we die besproken hebben, in de praktijk brengen.
- Hoe kan het anders?
- Dan is het systeem dat wij voorstaan, niet alleen praktisch uitvoerbaar, maar ook het beste voor onze gemeenschap.

- Zo is het.
- Maar dat betekent ook dat de vrouwen van onze leiders naakt sport moeten kunnen beoefenen, omdat hun eigen ingetogenheid hen zal beschermen als een mantel. Bovendien zullen ze samen met de mannen ten strijde moeten trekken en de leidinggevende taken in de stad [b] vervullen, terwijl ze van de andere beslommeringen zijn vrijgesteld. Alleen zullen de vrouwen een lichtere taak toebedeeld krijgen dan de mannen vanwege de kwetsbaarheid van het vrouwelijk geslacht. Een man die naakte sportbeoefening door vrouwen lachwekkend vindt, hoe goed het ook is, lacht te vroeg, want hij weet kennelijk niet waarom hij lacht en waar dat goed voor is. Het beste wat men ervan zeggen kan, is dat het nuttige goed is en het nutteloze slecht.
- Dat is juist.
- Sprekend over een gedragscode voor vrouwen, kun- [c] nen we nu dus vaststellen dat we tenminste een hindernis genomen hebben en dat we er eigenlijk zonder al te veel schade weer uit te voorschijn zijn gekomen. We hebben vastgesteld dat de mannen en vrouwen die als wachters de leiding hebben in onze stad, hun taken gezamenlijk moeten vervullen. Kennelijk is onze redenering op de een of andere manier voldoende sluitend om te kunnen aantonen dat deze stelregel praktisch uitvoerbaar en nuttig is.
- En daarmee is een hindernis genomen die niet bepaald de kleinste is, vond hij.
- Maar als ge de volgende hindernis eenmaal gezien hebt, dan schrikt ge helemaal, zei ik.
- Zeg het maar, dan is het zover, antwoordde hij.
- Uit deze redenering en al het voorgaande volgt nog een stelregel, denk ik.
- Welke dan?

- Deze vrouwen moeten in een gemeenschappelijke [d] relatie staan met alle mannen en zij mogen niet met een eigen man in een huis wonen. De kinderen zullen ook in een gemeenschappelijke relatie tot alle volwassenen staan en geen ouder zal weten wie zijn eigen kinderen zijn en de kinderen zullen hun eigen ouders niet kennen.
- Deze regel klinkt nog ongelooflijker dan de eerste, gaf hij toe, en het is maar zeer de vraag of zoiets wel praktisch uitvoerbaar en nuttig is.
- Ik denk niet, antwoordde ik, dat men in het algemeen zou twijfelen aan het nut van de regel. Het is duidelijk dat het, als het mogelijk is, zeer te wensen zou zijn dat mannen een gemeenschappelijke relatie hebben tot vrouwen en kinderen. Ik denk dat het grootste verschil van inzicht zal ontstaan over de vraag of dit praktisch uitvoerbaar is.
[e] - Nee, beide punten zullen zeer discutabel zijn.
- Dan zegt ge dus dat er een aantal argumenten tegen het nut van deze regel in te brengen is, terwijl ik juist hoopte aan deze discussie te kunnen ontsnappen. Dan kan ik het hoogstens nog over het punt van de praktische uitvoerbaarheid hebben.
- Ik had uw poging de discussie uit de weg te gaan wel in de gaten, antwoordde hij. Ge zult over beide bezwaren iets moeten zeggen.
[458a] - Die prijs zal ik dan moeten betalen, ging ik verder, maar sta me dan tenminste deze gunst toe dat ik even een omweg maak, zoals ook mensen met een luie geest zich graag overgeven aan hun eigen dromen als zij ergens alleen rondlopen. Want die lieden zullen de vraag naar de praktische uitvoerbaarheid van hun verlangens al verworpen hebben voordat ze de vraag hebben gesteld, om te voorkomen dat ze zich om het antwoord druk zouden maken. Ze gaan ervan uit dat hun wens reeds vervuld is

en dat ze alleen nog de overige details hoeven uit te werken. Zo verheugen zij zich in gedachten reeds over alles wat ze zullen gaan doen, met als resultaat dat hun geest [b] nog luier wordt dan voorheen. Ik zou ook graag aan zo'n verlangen willen toegeven en het onderzoek naar de praktische uitvoerbaarheid tot later willen uitstellen. Voorlopig ga ik er maar vanuit dat ons idee uitvoerbaar is, dus als ge het goed vindt, bekijken we eerst hoe de leiders zo'n leefregel in de praktijk moeten naleven. Bovendien hoop ik dan aan te tonen dat zo'n leefregel het beste is voor onze gemeenschap en de wachters. Dit zou ik dus eerst willen onderzoeken en dan pas komt die andere vraag, als ge het goed vindt.

- Uitstekend, zei hij, ga maar door.

[c] - Dan ben ik allereerst van mening, ging ik verder, dat onze leiders, en ook hun helpers, als ze die naam waardig willen zijn, enerzijds bereid moeten zijn opdrachten te aanvaarden en uit te voeren en anderzijds ook orders moeten kunnen geven. Gehoorzaam aan de wet, zullen ze handelen in de geest van de wet, ook in die gevallen waarin we hun de keus geven.

- Dat is wel waarschijnlijk, gaf hij toe.

- Ge hebt als wetgevers wachters gekozen en nu moet ge voor hen ook vrouwen kiezen die zoveel mogelijk gelijkgestemd zijn. Mannen en vrouwen zullen gezamenlijk wonen, eten en drinken, en niemand zal eigen bezit- [d] tingen hebben. En omdat ze gezamenlijk sport beoefenen en de rest van hun leven ook gezamenlijk doorbrengen, zullen ze ook als vanzelf tot seksuele omgang met elkaar worden gebracht. Dat is onontkoombaar, nietwaar?

- Het is geen wiskundig bewijs, antwoordde hij, maar wel een bewijs dat een beroep doet op de erotische gevoelens. Dat maakt de bewijsvoering misschien nog wel

krachtiger, en ge zult de mensen nu zeker gemakkelijker overtuigen en met u meekrijgen.
- Dat is zo, zei ik. Maar desondanks, beste Glaukoon, zal vrije liefde of iets van dien aard in een deugdelijke gemeenschap als iets geheel verwerpelijks worden be- [e] schouwd, en de leiders zullen het niet toestaan.
- Nee, dat zou onjuist zijn, zei hij.
- Dan is het dus duidelijk dat we de seksuele omgang zoveel mogelijk moeten heiligen. En 'heiligen' betekent [459a] dat die gemeenschap zinvol moet zijn.
- Natuurlijk.
- Vertel eens, Glaukoon, wat dit betekent. Ik zie dat ge er in uw huis jachthonden op nahoudt en ook een stel vechthanen. Beste vriend, hebt gij er ooit wel eens over nagedacht hoe je deze dieren moet fokken?
- Wat bedoelt ge? vroeg hij.
- In de eerste plaats zijn er onderlinge verschillen in kwaliteit. Het ene dier is beter dan het andere, nietwaar?
- Zeker.
- Fokt ge lukraak met alle dieren of houdt ge u daarbij aan de regel dat het beste uit het beste voortkomt?
[b] - Dat laatste.
- En fokt ge dan met de jongste of de oudste dieren of juist met de volwassen en rijpe exemplaren?
- Met de volwassen en rijpe exemplaren, natuurlijk.
- Ge weet heel goed dat de kwaliteit van uw honden en hanen achteruit zal gaan, als ge u niet aan die regels houdt, nietwaar?
- Ja zeker, zei hij.
- En hoe zit het met paarden en met alle andere dieren, vroeg ik. Zou het daarmee anders zijn?
- Dat lijkt me niet, zei hij.
- Mooi, beste vriend, zei ik, dan is het wel duidelijk dat wij het grootste begrip en inzicht van onze leiders zullen

moeten eisen om ditzelfde principe bij de mensen ingang te doen vinden.
[c] - Dat is zo, zei hij, maar wat wilt ge daarmee?
- Dat ze heel wat van die medicijnen zullen moeten gebruiken*), antwoordde ik. Wij waren immers van mening dat een lichaam aan een aantal leefregels genoeg heeft om gezond te blijven en niet zo'n goede dokter nodig heeft, want de gemiddelde dokter voldoet al. Maar wanneer medicijnen echt nodig zijn, hebben we behoefte aan knappe en intelligente artsen.
- Dat is waar, maar wat bedoelt ge daar nu mee?
- Dat zal ik u vertellen, zei ik. Het ziet ernaar uit dat [d] onze leiders ter wille van de onderdanen gebruik mogen maken van manipulatie. En daarvan hebben we gezegd dat die tot de categorie van de medicijnen behoren.

- En terecht, zei hij.
- Ten aanzien van de geslachtsgemeenschap en het voortbrengen van kinderen zal er door onze leiders flink gebruik gemaakt dienen te worden van dat 'recht'!
- Waarom?
- We moeten toch vaststellen dat de beste mannen zoveel mogelijk met de beste vrouwen moeten omgaan en dat de omgang van slecht met slecht zoveel mogelijk zal moeten worden vermeden. Als het de bedoeling is [e] de kwaliteit van de kudde zo hoog mogelijk te houden, zullen de kinderen van een goed ouderpaar moeten worden opgevoed, maar de kinderen van slechte ouders niet. Dit alles moet echter geheim blijven, behalve voor de leiders, als men de eensgezindheid onder de schare van wachters tenminste wil bewaren.
- Dat is zo, zei hij.
- Dan zal dus in de wet moeten worden vastgesteld dat

*) Zie 389 b.

er gemeenschapsfeesten en ceremonies gehouden moeten worden, waarbij wij bruid en bruidegom bij elkaar brengen. Onze dichters zullen gezangen componeren [460a] speciaal voor die gelegenheid. Het bepalen van het aantal huwelijken zullen we echter aan de leiders overlaten. Daarbij moet hun doel zijn de instandhouding van de bevolking, waarbij we rekening moeten houden met oorlog en ziekte en al dat soort dingen; tevens moeten we ervoor zorgen dat onze gemeenschap niet te groot en ook niet te klein wordt.

- Dat is zo, zei hij.

- Er moet een slim systeem van lotingen worden bedacht om te bereiken dat de mindere wachters niet de leiders de schuld geven van de keuze van hun partners, maar het lot.

- Inderdaad, gaf hij toe.

[b] - De jonge mannen die zich in de oorlog en bij andere ondernemingen onderscheiden, moeten ereprijzen en andere beloningen ontvangen, maar vooral ook de gelegenheid krijgen voor omgang met vrouwen, waardoor hun vanzelf een kans geboden wordt om zoveel mogelijk kinderen te verwekken.

- Inderdaad.

- Maar de kinderen die geboren worden, moeten aan de zorg worden toevertrouwd van speciaal daartoe aangestelde verzorgers, en dat mogen mannen en vrouwen zijn. Want ook die functie zal, dacht ik, zowel door mannen als door vrouwen kunnen worden vervuld.

[c] - Ja.

- Dan neem ik verder aan dat zij de kinderen van goede ouders naar een verblijf zullen brengen bij speciale voedsters of minnen, die in een apart stadsdeel moeten wonen. De kinderen van de mindere ouders en kinderen die met een gebrek geboren worden, zullen op een ver-

antwoorde manier en liefdevol uit het gezicht worden gehouden.
- Op die manier zal de klasse van wachters inderdaad zuiver blijven, zei hij.
- De verzorgers moeten ook toezien op de voeding van de kinderen en zij zullen de moeders meenemen naar het [d] kinderverblijf om de kinderen de borst te geven, als ze genoeg melk hebben. Maar de verzorgers zullen hun uiterste best doen om te voorkomen dat een moeder haar eigen kind herkent. Als de moeders niet genoeg melk hebben, zullen de verzorgers voor andere vrouwen zorgen die wel genoeg melk hebben. En ten aanzien van de moeders die wel zelf borstvoeding geven, zullen ze erop toezien dat zij dat niet te lang doen, terwijl ze de nachtvoeding en de rest van de verzorging van zuigelingen overlaten aan natte en droge minnen.
- Ge maakt het hebben van kinderen wel heel gemakkelijk voor de vrouwen van de wachters, antwoordde hij.
- Zo hoort het ook, zei ik. Laten we de gevolgen van onze plannen nog eens verder beschouwen. We zeiden al dat kinderen geboren moesten worden uit ouders die in de kracht van hun leven zijn.
[e] - Dat is waar.
- Denkt ge ook niet dat de goede leeftijd twintig jaar is voor een vrouw en dertig voor een man?
- Hoe komt ge aan deze stelregel? vroeg hij.
- Een vrouw, zei ik, zal kinderen baren voor de gemeenschap vanaf haar twintigste tot haar veertigste. En een man zal kinderen verwekken voor de gemeenschap vanaf het moment dat hij minder snel gaat hardlopen tot aan zijn vijftigste jaar.
[461a] - Beiden zijn dan in de kracht van hun leven, naar lichaam zowel als naar geest, merkte hij op.
- En daarom: als iemand jonger of ouder is en zich toch

inlaat met het voortbrengen van kinderen ten behoeve van de gemeenschap, dan stellen wij vast dat zoiets ontoelaatbaar en zondig is. Als een dergelijk gedrag onopgemerkt blijft en er wordt een kind geboren, dan zal die geboorte met plechtigheden noch met gebeden worden begeleid, zoals die welke priesters en priesteressen samen met alle andere leden van de gemeenschap uitspreken als man en vrouw samenkomen, in de hoop dat goede ouders nog betere kinderen zouden voortbrengen [b] en dat uit dienstbaarheid een nog grotere dienstbaarheid voortkomt. Zo'n kind wordt in duisternis geboren als gevolg van een rampzalig gebrek aan zelfbeheersing.
- Dat is juist, zei hij.
- Dezelfde regel geldt, zo ging ik verder, als een wachter zich vergrijpt aan een vrouw van dezelfde leeftijdsgroep zonder toestemming van de leider. Want ook in dat geval zullen we zeggen dat hij de gemeenschap opscheept met een onecht, onwettig en ongeoorloofd kind.
- Zeer juist, zei hij.
- Wanneer vrouwen en mannen de officiele leeftijdsgrens om kinderen voort te brengen overschreden hebben, zullen wij de mannen de vrijheid geven samen te leven met een vrouw naar eigen keuze, maar niet met hun dochters of moeders, of met de kinderen of voor- [c] ouders ervan. En dezelfde regel zal voor de vrouwen gelden: zij mogen niet samenwonen met zonen en vaders en ook niet met familieleden ervan in de opgaande en neergaande lijn. Zij moeten zoveel mogelijk worden aangespoord er toch vooral voor te zorgen dat er geen kinderen geboren worden, en als dat toch gebeurt, dan moeten ze erin berusten dat zo'n kind niet de opvoeding van een wachter kan krijgen.
- Dat is begrijpelijk genoeg, zei hij. Maar hoe kunnen [d] ze hun vaders en hun dochters herkennen?

- Dat kunnen zij niet, zei ik. Maar een man moet alle jongens die geboren worden tussen de tiende en zevende maand, gerekend vanaf de dag dat hij gemeenschap heeft gehad, zijn zoons noemen en alle meisjes zijn dochters, en zij zullen hem vader noemen. Hun kinderen zal hij als zijn kleinkinderen beschouwen en deze op hun beurt noemen hen grootvader en grootmoeder. Alle kinderen die geboren zijn in de tijd dat hun vaders en moeders zich verenigden, noemen elkaar broer en zuster. Op die manier bereiken wij het doel, waarover wij het zojuist [e] hadden, namelijk dat zij onderling niet trouwen. De wet staat echter de vereniging van broers en zusters wel toe, als het lot dat bepaalt en het orakel van Delphi ermee instemt.
- Zeer goed, beaamde hij.
- Dat is wat wij ons voorstellen bij de regel dat wachters een gezamenlijke relatie hebben met vrouwen en kinderen, Glaukoon. Of het strookt met de andere plannen voor onze gemeenschap en of het inderdaad de beste stelregel is, dat moeten wij stap voor stap vaststellen, nietwaar?
[462a] - Zeker, zei hij.
- Om het met elkaar eens te worden, moeten we toch beginnen met ons af te vragen wat we bij het inrichten van de staat het grootste goed zullen noemen. Waar moet de wetgever speciaal op letten, als hij wetten opstelt, en wat moet hij bovenal mijden? Daarna moeten we bekijken of de voorstellen die we net hebben gedaan, ons op het spoor van het goede zetten of juist niet.
- Dat is inderdaad onze eerste zorg, zei hij.
- Is er iets dat een gemeenschap meer kwaad doet dan [b] de verdeeldheid die haar tot veel maakt in plaats van tot een? Is er een groter goed dan wat haar samenbindt en een maakt?

- Nee.
- Het samen beleven van vreugde en verdriet smeedt een onderlinge band. Daarom moeten alle burgers zich zoveel mogelijk verheugen over dezelfde geboorten en treuren over dezelfde sterfgevallen.
- Zonder twijfel, zei hij.
- Want het in je eentje beleven van zulke gevoelens verdeelt de burgers: het is mogelijk dat de ene helft diep [c] bedroefd is en dat de andere buiten zichzelf van vreugde is, als er iets met de gemeenschap en haar burgers gebeurt.
- Natuurlijk.
- En dat komt omdat de burgers niet over hetzelfde spreken bij het gebruik van woorden als 'mijn' en 'niet mijn'. Dat geldt ook voor het woord 'andermans'.
- Dat is zeker waar.
- En denkt ge ook niet dat de gemeenschap waarin de meeste burgers op dezelfde manier tegen dezelfde dingen 'mijn' en 'niet mijn' zeggen, de best geordende is?
- Vast en zeker.
- En dat is tevens de gemeenschap die het dichtst het individu benadert. Als bijvoorbeeld een vinger gewond [d] is, is het hele samenstel van het lichaam, gericht als het is op het leidende principe dat van dit samenstel een organisch geheel maakt, zich gewaar van de pijn en voelt het in zijn geheel mee met het deel dat pijn heeft. We zeggen dan dat iemand pijn aan zijn vinger heeft. Hetzelfde gebeurt als een ander lichaamsdeel pijn ondervindt of vreugde zodra de pijn minder wordt.
- Zo is het precies, antwoordde hij. De best bestuurde gemeenschap lijkt het meest op zo'n organisme.
- Als een van de burgers iets goeds of iets kwaads [e] ondervindt, dan zullen alle leden van zo'n gemeenschap hoogstwaarschijnlijk vinden dat zij hetzelfde onder-

vinden, omdat de gehele gemeenschap lief en leed met haar burgers deelt.
- In een goed bestuurde gemeenschap gaat dat inderdaad zo, zei hij.
- Het wordt tijd nog eens een keer dieper in te gaan op de gemeenschap die ons voor ogen staat, zei ik. We kijken wat onze conclusies voor zo'n gemeenschap betekenen en moeten ons afvragen of er toch nog een betere gemeenschap denkbaar is.
- Dat is inderdaad wel nodig.
[463a] - Goed. Ook in alle andere samenlevingen is er onderscheid tussen de machthebbers en het volk, net als in onze gemeenschap, is het niet?
- Dat is zo.
- Ondanks dit onderscheid beschouwt in onze gemeenschap iedere burger iedere andere burger als een medeburger, nietwaar?
- Inderdaad.
[b] - Hoe kan men de machthebbers verder nog noemen behalve medeburgers?
- Vaak heten ze de 'heersende klasse', maar waar het volk aan de macht is, spreken we gewoon van een regering.
- En in onze gemeenschap? Hoe zullen de machthebbers daar worden genoemd?
- Redders en dienaren, zei hij.
- En hoe zouden die machthebbers op hun beurt het volk noemen?
- Werkgever of broodheer.
- En wat is de rol van het volk in alle andere gemeenschappen?
- Daar is het volk slaaf.
- Hoe noemen de machthebbers elkaar dan?
- Medeburgers.

- En in onze gemeenschap?
- Medewachters.
- Is het in die andere gemeenschappen denkbaar dat een machthebber bij zijn collega's onderscheid maakt tussen familieleden en niet-familieleden?
- Ja zeker.
[c] - Het belang van een familielid is zijn belang en verder reikt de blik van de machthebber niet. Zo is het toch?
- Zeker.
- En wat dacht ge van een wachter? Zal hij in een medewachter iemand zien die niet tot zijn familie behoort?
- O nee, zei hij, in iedereen die hij tegenkomt, ziet hij een broer, zuster, vader, moeder, zoon, dochter, oom, tante, neef of nicht.
- Wat zegt ge dat mooi, zei ik. Maar vertel me ook eens, [d] zou die verwantschap alleen in theorie moeten gelden of ook in de dagelijkse praktijk tot uiting moeten komen? Je vader hoor je te eren en te verzorgen en je dient je ouders te gehoorzamen, anders raak je uit de gratie bij goden en mensen. Wie die voorschriften overtreedt, handelt niet op een fatsoenlijke en rechtschapen manier. Moeten de oren van de kinderen nu tuiten, omdat iedereen met dergelijke lessen komt over de plichten jegens [e] al die mensen die je als je vader of een andersoortige bloedverwant moet beschouwen? Of gelden die voorschriften nu niet meer?
- Zeker wel, want het is onzin om te roepen dat iedereen tot je familie behoort, als dat niet blijkt uit de dagelijkse praktijk.
- Dus als het een lid van de gemeenschap goed of slecht gaat, zeggen de andere leden met hem: 'Het gaat goed met mij' of 'Het gaat slecht met mij'.
- Natuurlijk, zei hij.
[464a] - Als men er zo over denkt en er zo over spreekt, zal

men ook lief en leed delen. Dat hadden we toch al vastgesteld?
- En terecht.
- De leden van zo'n gemeenschap delen alles met elkaar, en zo zien ze het zelf ook. Dat is de reden waarom ze ook lief en leed met elkaar zullen delen.
- Ge hebt volkomen gelijk.
- Zo'n gemeenschap ontstaat zeker onder de wachters, als ze maar vrouwen en kinderen met elkaar delen, nietwaar?
- Dat is buiten kijf.
[b] - Toen we een goed functionerende gemeenschap vergeleken met een lichaam dat reageert op pijn en genoegen van een van zijn ledematen, kwamen we tot de conclusie dat juist die eenheid het grootste goed is voor de gemeenschap.
- Dat is ook zo, zei hij.
- Dit grote goed bleek bereikbaar te zijn, als de helpers maar een gemeenschappelijke verhouding hebben met kinderen en vrouwen.
- Zeer zeker, zei hij.
[c] - Dat klopt ook met wat we hiervoor vaststelden. We zeiden immers dat ze geen huizen, grond of wat dan ook in eigendom mogen hebben. Alles voor hun levensonderhoud krijgen ze van anderen als loon voor hun wachterschap en het is de bedoeling dat ze alles wat ze krijgen, zonder uitzondering gemeenschappelijk besteden. Dat waren de voorwaarden om de wachters te kunnen zijn in de ware zin van het woord.
- Juist, zei hij.
- Wat ik zeggen wilde: maken die eerdere voorschriften, in combinatie met wat we er nu aan toevoegen, hen niet tot echte wachters? Wordt daarmee niet voorkomen dat de wachters de gemeenschap verscheuren? Want dat

gebeurt, als ze allerlei verschillende dingen als 'mijn [d] bezit' beschouwen. Dan sleept de een naar zijn huis wat hij buiten de anderen om kan bemachtigen, en de ander doet hetzelfde, maar dan naar zijn huis. Dat zullen ze zeker doen, als ze eigen vrouwen en kinderen hebben. Dan creeren ze als afzonderlijke mensen individuele gevoelens van vreugde en smart. Nee, vanuit een opvatting van eigenbelang zouden allen naar hetzelfde doel moeten streven en zoveel mogelijk gelijke ervaringen van smart en vreugde moeten hebben.

- Ja zeker, bevestigde hij.

- Zullen processen en aanklachten over en weer dan niet uit hun midden verdwijnen, omdat ze om zo te zeggen [e] behalve hun lichaam niets voor zichzelf bezitten en alles samen delen? Daardoor juist is het mogelijk gespaard te blijven voor de meningsverschillen die de mensen hebben, als het gaat om bezittingen, kinderen of verwanten.

- Die zijn dan natuurlijk uitgesloten, zei hij.

- Ook rechtsvervolging voor doodslag en mishandeling zal bij hen ongebruikelijk zijn. Maar zich kunnen verdedigen tegen leeftijdsgenoten zullen we, denk ik, als hun goed recht beschouwen. Daarmee zijn ze verplicht in goede lichamelijke conditie te blijven.

- Dat is juist, zei hij.

[465a] - Deze regel heeft trouwens een andere goede kant, ging ik verder. Wanneer iemand kwaad is op een ander en op hem zijn woede koelt, zal hij minder snel tot het uiterste gaan.

- Vast.

- Aan de ouderen wordt het gezag gegeven en zij moeten het recht krijgen om jongeren te straffen.

- Dat spreekt vanzelf.

- Het ligt ook voor de hand dat een jongere natuurlijk nooit geweld zal gebruiken tegen een oudere en hem zal

slaan, behalve als dat gebeurt op last van de overheid. Ik [b] denk dat een jongere ook niet op een andere manier gebrek aan respect zal tonen. Twee wachters staan daar borg voor: vrees en respect. Het respect voorkomt dat men de hand opheft tegen een oudere. De vrees houdt in dat men voorziet dat zoon, broer of vader het slachtoffer te hulp zal komen.
- Zo zal het zeker gaan, zei hij.
- In alle gevallen zullen de wetten ervoor zorgen dat de wachters onderling de vrede bewaren.
- Zeker.
- Wanneer zij eensgezind zijn, bestaat er geen gevaar dat de niet-wachters ooit tegen hen in opstand komen of onder elkaar ruzie maken.
- Vast niet.
[c] - Ik wil het nog niet eens hebben over de kleine kwaaltjes waar de gemeenschap dan van wordt verlost, want daar gaat het ons niet om. Ik bedoel de vriendjespolitiek van de rijken, de onmacht en de ellende van de armen die hun kinderen moeten opvoeden en geld nodig hebben om hun gezin te onderhouden, en de leningen die ze al dan niet kunnen sluiten. Arme mensen zetten alles op alles, doen vrouwen en andere familieleden bij anderen in de kost en hebben heel wat te verduren, mijn beste. [d] Dat is vernederend en we moeten het er maar niet over hebben.
- Ja, die misstanden ziet zelfs een blinde, zei hij.
- Daar wordt men dan van verlost en de mensen zullen nog gelukkiger zijn dan de winnaars op de Olympische Spelen.
- Hoezo?
- Het geluk van die winnaars is gering vergeleken met dat van de leden van onze gemeenschap, want die behalen een eervoller overwinning dan de winnaars van de

Olympische Spelen en worden bovendien veel beter door de staat onderhouden. De overwinning van onze burgers is het in stand houden van de gehele gemeenschap. Zijzelf en hun kinderen zorgen voor het eten en alle andere dingen die voor het levensonderhoud nood- [e] zakelijk zijn. Bij hun leven worden ze onderscheiden door de staat en na hun dood krijgen ze een eervolle begrafenis.
- Prachtig, zei hij.
- Herinnert ge u nog, vroeg ik, dat iemand - ik weet [466a] niet meet wie - tegenwierp dat we de wachters niet erg gelukkig maken door hun niet toe te staan iets te bezitten, terwijl ze de macht hebben zich alle bezittingen van de overige burgers toe te eigenen? Ik dacht dat we daarop hebben geantwoord dat we dit nog eens zouden onderzoeken, als het onderwerp weer aan de orde zou komen. Want op dat moment waren we bezig van de wachters echte wachters te maken en een gemeenschap te ontwerpen die zo gelukkig mogelijk was, waarbij dat geluk niet aan een bepaalde klasse mocht zijn voorbehouden.
- Ja, dat kan ik me herinneren.
- Goed. Nu is gebleken dat de helpers een veel nobeler en beter leven zullen leiden dan zelfs de winnaars van de Olympische Spelen en dat ze daarmee veel en veel geluk- [b] kiger zullen zijn dan schoenmakers en andere handwerkslieden, of boeren.
- Dat is zo, zei hij.
- Laat ik nog iets anders herhalen dat ik al heb gezegd, want het komt nu goed van pas: als een wachter gelukkig probeert te worden op een manier waardoor hij ophoudt een ware wachter te zijn, zal hij geen genoegen meer nemen met de sobere manier van leven die in onze ogen de beste is. Hij zal er onvolwassen opvattingen op na

gaan houden die niet stroken met het gezonde verstand, [c] en op jacht naar geluk zal hij zijn macht misbruiken door zich alles in de gemeenschap toe te eigenen. Dan zal hij Hesiodos' uitspraak begrijpen, dat de helft in zekere zin meer is dan alles.
- Dan zou ik hem aanraden om bij zijn vroegere levenswijze te blijven, zei hij.
- Zijt ge het ook met me eens dat alles gemeenschappelijk moet zijn tussen man en vrouw, vroeg ik, dus opvoeding, kinderen en het waken over de overige burgers? Moeten de vrouwelijke wachters niet samen met de mannen een wachtersgemeenschap vormen, samen met hen ten strijde trekken, de functie van wachter samen met hen uitoefenen en samen met hen op de jacht [d] gaan als een roedel honden, en ook al hun andere activiteiten voor zover mogelijk samen met hen ondernemen? Is dat niet de manier waarop ze hun functie het beste zullen uitoefenen, omdat ze dan op een natuurlijke wijze met mannen verkeren?
- Dat denk ik wel, zei hij.
- Nu moet er nog een ding besproken worden, zei ik, en wel dit: zou het mogelijk zijn zo'n levenswijze, die al bestaat bij andere levende wezens, ook bij de mensen in te voeren, en hoe moet dat dan?
- Dat wilde ik net aan u vragen, zei hij.
- Als het gaat om hun optreden in de strijd, lijkt het me [e] wel duidelijk hoe zij die zullen voeren.
- Hoe dan? vroeg hij.
- Ze zullen zeker gezamenlijk ten strijde trekken en daarbij alle kinderen die sterk genoeg zijn, meenemen om hun, net als dat met kinderen van handwerkslieden gebeurt, de dingen te laten zien die ze zelf zullen moeten beheersen, als ze volwassen zijn. En naast het toekijken [467a] kunnen de kinderen in het gevecht allerlei hand- en

spandiensten verrichten en hun vaders en moeders verzorgen. Dit hebt ge toch ook bij handwerkslieden wel gezien? Kinderen van pottenbakkers bijvoorbeeld kijken eerst lange tijd als hulpje toe voor ze daadwerkelijk aardewerk gaan maken.
- O zeker, zei hij.
- Zouden handwerkslieden soms meer zorg moeten besteden aan de opvoeding van hun kroost, door ze te laten oefenen en hun te laten zien hoe het moet, dan onze wachters?
- Dat zou te gek zijn, zei hij.
[b] - Bovendien zal iedereen des te beter vechten, als zijn nakomelingen bij het gevecht aanwezig zijn.
- Dat is zo, maar er bestaat een niet gering risico, Sokrates. Als ze namelijk verliezen, wat in een oorlog kan gebeuren, en zijzelf met hun kinderen omkomen, maken zij ook voor de rest van de gemeenschap herstel onmogelijk.
- Daar hebt ge gelijk in, gaf ik toe. Maar gaat ge ervan uit dat er nooit risico genomen moet worden?
- Nee, dat niet.
- Goed. Als risico gelopen moet worden, dan toch alleen wanneer de kinderen er, bij een goede afloop, op vooruit gaan.
[c] - Dat spreekt vanzelf.
- Denkt ge dat het van weinig belang is en het risico niet waard, of kinderen die krijgers moeten worden, het krijgsbedrijf wel of niet te zien krijgen?
- Het maakt een groot verschil in de situatie, zoals ge die beschrijft.
- Daar moeten we dus mee beginnen: de kinderen moeten de strijd bijwonen, maar de ouderen moeten er wel voor zorgen dat hun niets overkomt. Zo is het toch goed, nietwaar?

- Ja.
- We kunnen er toch van uitgaan, zei ik, dat de ouderen menselijkerwijs gesproken niet blind zijn voor de geva- [d] ren, maar heel bedreven zijn in het beoordelen van riskante acties.
- Natuurlijk, zei hij.
- Bij het ene gevecht zullen ze hun kinderen meenemen en bij het andere kijken ze wel uit.
- Juist.
- Ze zullen hun geen zwakke broeders als leiders meegeven, zei ik, maar mannen die door ervaring en leeftijd geschikt zijn om leiding te geven aan kinderen.
- Precies wat nodig is.
- Maar ons bezwaar kan zijn dat er onverwachts iets ernstigs kan gebeuren.
- Dat is maar al te waar.
- Om noodsituaties het hoofd te bieden moeten deze kinderen, zo jong als ze zijn, bij wijze van spreken vleugels krijgen om er in geval van nood vliegensvlug vandoor te gaan.
[e] - Wat bedoelt ge daarmee? vroeg hij.
- Ze moeten op heel jonge leeftijd op een paard worden gezet, zei ik, en leren rijden. Pas daarna moeten ze te paard naar de strijd gaan kijken, en niet op van die felle strijdrossen, maar op heel snelle en wendbare paarden. Zo kunnen zij het best hun eigen toekomstige werk bekijken en als dat nodig is, kunnen ze zich zeer snel in veiligheid brengen door hun oudere leiders te volgen.
- Ik denk dat ge gelijk hebt, zei hij.
[468a] - Maar nu over de oorlog zelf, zei ik. Hoe moet de houding van krijgers zijn jegens elkaar en jegens hun vijanden? Zou ik daar een juiste kijk op hebben?
- Laat maar horen, zei hij.
- Ieder die zijn post verlaat en zijn wapens weggooit of

iets dergelijks, moet wegens laf gedrag teruggezet worden in de stand van handwerksman of boer, zei ik.
- Natuurlijk.
- Wie levend in handen van de vijand valt, laten we in handen van diegenen die hem gevangen genomen hebben, en ze mogen met hem doen wat ze willen.
[b] - Zeker.
- Vindt ge niet dat wie zich tijdens een veldtocht het meest onderscheidt, gelauwerd moet worden door de krijgers en ook nog eens door de kinderen?
- Jawel.
- En moet men hem niet met de rechterhand groeten?
- Zeker.
- Maar de volgende stelregel zult ge, denk ik, niet een, twee, drie onderschrijven, zei ik.
- Hoe luidt die?
- Hij mag iedereen kussen en hij mag door iedereen gekust worden.
- Daar ben ik het wel degelijk mee eens, zei hij, en ik vind zelfs dat, zolang die veldtocht duurt, iemand die bij [c] deze krijger in de smaak valt, hem niets mag weigeren. De verliefdheid maakt immers dat men dubbel zijn best doet om een heldenrol te spelen.
- Schitterend, zei ik. We hebben al gezegd dat de kansen op geslachtsgemeenschap voor een dappere krijger veel groter zijn, omdat hij eerder dan de anderen hiervoor zal worden uitgekozen. Het is immers de bedoeling dat zo iemand zoveel mogelijk kinderen verwekt.
- Daar hebben we het inderdaad over gehad, zei hij.
- Als we op Homeros afgaan, hebben die dappere jonge [d] mannen recht op nog meer eerbewijzen. Homeros verhaalt immers dat Ajax, die zich in de oorlog had onderscheiden, werd vereerd met een lang kuras. Dat was een

passende beloning voor een dapper man in de bloei van zijn jeugd, en dat zou bovendien zijn roem en kracht vermeerderen.
- Dat klopt, zei hij.
- We zullen Homeros op dit punt dus maar volgen, zei ik. Bij offers en dergelijke zullen we degenen die dapper [e] zijn geweest, huldigen met gezangen en met de eerbewijzen die we net hebben genoemd, en bovendien met erezetels, gebraad en bekers tot de rand gevuld. Op die manier gaat onze huldiging gelijk op met de lichamelijke verzorging van onze mannelijke en vrouwelijke helden.
- Uitstekend, zei hij.
- Dan zijn er nog de gesneuvelde helden. Als iemand eervol de dood vindt, zullen we dan om te beginnen vaststellen dat hij tot het gouden geslacht behoort?
- Natuurlijk.
- Zullen we Hesiodos dan maar geloven? Wie zo sterft, [469a] wordt werkelijk een halfgod op deze aarde. Edelmoedig weert hij onheil af en hij beschermt verstandige mensen.
- Laten we dat maar aannemen.
- We zullen Apolloon vragen hoe we de goddelijke wezens moeten begraven en in hoeverre we hun hierbij bijzondere eer moeten bewijzen, en we zullen ons houden aan de voorschriften van Apolloon. Goed?
[b] - Ja zeker.
- We zullen hun graven blijven onderhouden en hen vereren als goddelijke wezens, en dat zullen we ook doen met degenen die door ouderdom of een andere oorzaak sterven na een verdienstelijk leven.
- Heel juist, zei hij.
- Goed, maar welke houding zullen onze krijgers aannemen tegenover de vijand?
- Wat bedoelt ge?
- Vindt ge het om te beginnen juist dat Grieken andere

Griekse steden tot slavernij brengen? Dat mogen Grie- [c] ken niet van elkaar verwachten, want wij Grieken hebben elkaar nodig om te ontkomen aan vreemde overheersing.
- Elkaar steunen lijkt mij ook veruit het verstandigste, vond hij.
- Geen Griek mag een andere Griek tot slaaf maken of aan dat vergrijp medeplichtig zijn.
- Inderdaad niet, zei hij. We kunnen ons beter tegen de vijanden van buitenaf keren dan tegen elkaar.
- Goed, zei ik. Is het een heldendaad om gesneuvelde [d] krijgers alles behalve hun harnas af te nemen? Lafaards noemt men mensen die dat doen. Die houden zich verre van de strijd en dragen hun steentje niet bij, als men hen nodig heeft, maar ze stropen naderhand wel het slagveld af. Deze roofzucht is al menig leger noodlottig geworden, nietwaar?
- Zeker.
- Getuigt het beroven van lijken niet van een hebzucht die een vrij mens onwaardig is? Alleen een kleinzielig en bangelijk mens kan in een lichaam nog een vijand zien, terwijl de echte vijand gestorven is en is weggevlogen met achterlating van het lichaam waarmee hij vocht. Het is precies het gedrag van een hond die met stenen wordt [e] bekogeld. Hij gromt tegen de stenen en laat de gooier ongemoeid.
- Zo is het precies, zei hij.
- We zullen de lijken dus ongemoeid laten en hun begrafenis niet verhinderen.
- Dat lijkt me een heel goed idee, zei hij.
- We zullen niet andermans wapens naar de tempels [470a] brengen als dank aan de goden, en zeker niet wapens van andere Grieken, want we stellen prijs op een goede verstandhouding. We passen wel op: het is heiligschennis je

eigen mensen van hun wapens te beroven en deze naar een tempel te brengen, of het moet zijn dat een god ons hiertoe opdracht geeft.
- Ge hebt volkomen gelijk, zei hij.
- Goed. Moeten we nu de akkers van andere Grieken verwoesten en hun huizen platbranden? Zullen onze krijgers zich zo tegen de vijand gedragen?
- Daarover zou ik graag uw mening willen vernemen, zei hij.
[b] - Daar moet ik niets van hebben, zei ik. We moeten wel de oogst van een jaar in beslag nemen. Zal ik u vertellen waarom?
- Graag.
- Dat we onderscheid maken tussen burgeroorlog en gewone oorlog, ligt aan het feit dat er twee soorten vijandschap zijn die we zo van elkaar onderscheiden. De vijand kan uit eigen land en uit het buitenland komen. Strijd in eigen land wordt burgeroorlog genoemd en komt de vijand uit het buitenland, dan noemen we het oorlog.
- Daar miszegt ge niets mee, zei hij.
[c] - Kijk eens of wat ik nu ga zeggen juist is. Ik beweer dat het Griekse volk een grote familie is, omdat alle Grieken verwant zijn met elkaar, en dat de natuurlijke vijanden uit het buitenland komen.
- Dat klopt, zei hij.
- We kunnen dus zeggen dat Grieken die vechten met buitenlanders en buitenlanders die vechten met Grieken, oorlog voeren en dat ze van nature elkaars vijanden zijn. Dat soort vijandschap kan oorlog worden genoemd. Maar wanneer Grieken onderling iets dergelijks [d] doen, terwijl ze toch van nature vrienden zijn, is Griekenland ziek en verdeeld. Dan kunnen we spreken van een burgeroorlog.

- Daarmee ben ik het eens, zei hij.
- Let maar op, zei ik, steeds wanneer iets dergelijks gebeurt in de situatie die we als burgeroorlog hebben betiteld, telkens wanneer de gemeenschap verdeeld is en wanneer de burgers elkaars land verwoesten en elkaars huizen in brand steken, wordt dat rampzalig gevonden. Geen van beide partijen respecteert dan het eigen land, anders zouden ze het niet gewaagd hebben hun voedster en moeder zo geweld aan te doen. Er zou nog iets voor [e] te zeggen zijn, als de overwinnaars de oogst van de overwonnenen meenemen, maar daarbij steeds handelen vanuit de gedachte dat een verzoening zal volgen en dat de strijd niet eeuwig zal duren.
- Dat is een heel wat beschaafder standpunt dan dat andere, zei hij.
- We zijn toch zeker een Griekse gemeenschap aan het concipieren?
- Dat zeker, zei hij.
- Zullen de burgers ervan niet goede en beschaafde mensen zijn?
- Zeker.
- Dan zullen ze toch van Griekenland houden en het als hun eigen land beschouwen en delen in de gemeenschappelijke heiligdommen?
- Beslist.
[471a] - Zullen ze de onenigheid met andere Grieken, die van het eigen volk zijn, dan niet als burgeroorlog beschouwen en niet als een gewone oorlog?
- Natuurlijk.
- Ze zullen zo'n burgeroorlog voeren in de wetenschap dat ze zich weer gaan verzoenen.
- Zeker.
- Ze zullen hun tegenstanders met goede bedoelingen tot de orde roepen, maar niet tot slavernij brengen of

uitroeien. Ze willen immers de zaken recht zetten. Ze zijn geen vijanden van andere Grieken.
- Zo is het, zei hij.
- En omdat ze Grieken zijn, zullen ze Griekenland niet verwoesten en geen huizen in brand steken. Ze zullen er niet van uitgaan dat in elke stad iedereen - mannen, [b] vrouwen en kinderen - hun vijand is, maar dat het steeds enkelingen zijn die onenigheid veroorzaken. Uit al die overwegingen zullen ze het land niet willen verwoesten en de huizen niet met de grond gelijk maken, omdat het merendeel van de bewoners immers hun vriend is. Nee, ze zullen de strijd zo lang voeren tot de schuldigen onder de druk van het lijden van de onschuldigen gedwongen worden hun straf te ondergaan.
- Ik ben het ermee eens dat onze burgers op die manier met hun Griekse tegenstanders moeten omgaan, zei hij, en met de vreemde volkeren moeten zij omspringen zoals de Grieken op het ogenblik met elkaar omgaan.
- Zullen wij dat gebruik om geen land te verwoesten en [c] geen huizen in brand te steken, ook aan de wachters voorschrijven?
- Ja, laten wij maar aannemen dat deze en de eerder gegeven voorschriften juist zijn, zei hij. Nu vrees ik echter, Sokrates, dat ge, door dit soort voorstellen te doen, nooit meer toekomt aan het probleem dat ge terzijde hebt geschoven om over dit alles uit te weiden. De vraag was namelijk of zo'n regeringsvorm wel tot de mogelijkheden behoort en op welke manier hij dan wel verwezenlijkt kan worden. Maar een ding is zeker: als het kan, zou dat voor de gemeenschap die zich zover ontwikkelt alleen maar goeds betekenen. En ik wil nog iets vermelden waar gij aan voorbijgaat, namelijk dat de wachters [d] zouden uitblinken in de strijd, omdat ze elkaar zelden in de steek zouden laten. Ze beschouwen elkaar immers als

broers, vaders of zoons en geven elkaar die naam. Als bovendien de vrouwen mee ten strijde trekken, hetzij in de gelederen, hetzij in de achterhoede om de vijand de schrik op het lijf te jagen, en om zo nodig te hulp te snellen, dan weet ik zeker dat ze door dit alles onoverwinnelijk zouden zijn. Ook voor het leven thuis zie ik trouwens nog heel wat voordelen die ge niet hebt genoemd. Ge mag er dus van uitgaan dat ik volledig instem met dit [e] voorstel en met nog talloze andere en het is dus niet nodig er nu nog langer over uit te weiden. Laten we elkaar liever meteen proberen te overtuigen van het feit dat deze ideale gemeenschap is te verwezenlijken en van de manier waarop dat zou moeten, en laten we de rest vooral laten rusten.

[472a] - Ge overrompelt me wel met uw aanval op mijn betoog, zei ik, en ge houdt weinig rekening met mijn aarzelingen. Misschien beseft ge niet dat ik, ternauwernood ontsnapt aan de twee eerste problemen, nu het lastigste probleem moet aanpakken van de drie waarvoor ge mij hebt gesteld. Als ge mij hierover hoort spreken en ge begrijpt het, dan zult ge er alle begrip voor hebben dat ik ervoor terugschrik en aarzelde om zo'n paradoxaal betoog op te zetten.

[b] - Hoe groter uw verzet, hoe minder kans wij u geven te verzwijgen hoe die gemeenschap verwezenlijkt kan worden. Vooruit, houd ons niet langer op.

- Het eerste dat wij ons moeten herinneren, zei ik, is dat wij op dit punt zijn aangeland, omdat we ons afvragen wat rechtvaardigheid is en wat onrechtvaardigheid is.

- Dat is zo, maar waarom moet dat? vroeg hij.

- O, nergens om, zei ik. Als we echter ontdekken wat [c] rechtvaardigheid is, zullen we dan ook moeten zeggen dat de rechtvaardige mens daar helemaal niet van af mag

wijken en dat hij geheel en al rechtvaardig moet zijn, of zullen we er genoegen mee nemen als hij de ideale rechtvaardigheid zo dicht mogelijk benadert, meer dan anderen doen?
- Dit laatste, zei hij.
- Het ging ons om het begrip zelf, toen we zochten naar de karakteristiek van rechtvaardigheid en van een volmaakt rechtschapen mens, als die tenminste bestaat, en dat was ook zo, toen we het hadden over onrechtvaardigheid en door en door bedorven mensen, zei ik. We besteedden aan beide types aandacht om te weten te [d] komen wie gelukkig is en wie ongelukkig. Dit zouden we dan op onszelf betrekken, want hoe meer we lijken op een van beide types, des te meer gelijkenis is er ook in het lot dat ons ten deel valt. Het was niet onze bedoeling aan te tonen dat dit ideaal inderdaad werkelijkheid zou kunnen worden.
- Daar hebt ge gelijk in, zei hij.
- Denkt ge dat iemand er een minder goede schilder om is, wanneer hij een schilderij maakt van de ideale menselijke gestalte en alles wat daarvoor nodig is op het schilderij aanbrengt, zonder dat hij kan bewijzen dat zo iemand ook werkelijk kan bestaan?
- Natuurlijk niet, riep hij uit.
[e] - Dan kunnen wij ook zeggen dat we in theorie een beeld van een goede gemeenschap hebben ontworpen, nietwaar?
- Zeker.
- Denkt ge dat ons ontwerp minder waard is, als we niet kunnen bewijzen dat het ook echt mogelijk is een gemeenschap in te richten op de manier die we hebben beschreven?
- Nee, natuurlijk niet, antwoordde hij.
- Dat is dus de kern van de zaak, zei ik. Maar als we,

om u een plezier te doen, ook willen aantonen hoe en in welke opzichten dit ideaal de meeste kans heeft, wees dan bereid hetzelfde principe ook hier aan te houden.
- Waar doelt ge op?
[473a] - Is het mogelijk een ideaal beeld letterlijk te verwezenlijken? Of is het de natuurlijke gang van zaken dat de praktijk het ideaal minder dicht benadert dan de theorie, ook al lijkt het soms anders? Is dat zo of niet?
- Dat is zeker zo, zei hij.
- Dwing me dus niet te bewijzen dat alles wat we in theorie hebben uiteengezet in alle gevallen kan worden gerealiseerd. Maar als we kunnen ontdekken hoe een gemeenschap kan worden ingericht die zo dicht mogelijk bij ons model komt, erken dan dat het bewijs dat ge van mij verlangt, is geleverd en dat het inderdaad mogelijk is [b] onze ideeen in praktijk te brengen. Of neemt ge daar geen genoegen mee? Ik voor mij zou daar tevreden mee zijn.
- Ik ook, zei hij.
- Het volgende punt, lijkt me, is dat we proberen op te sporen of er iets in onze steden is dat op dit moment slecht functioneert. Is er een oorzaak waardoor ze niet op de gewenste manier bestuurd worden, en is er een kleine verandering mogelijk om de stad in de richting van onze gemeenschap te sturen? Het liefst hebben we een enkele verandering, of anders twee, maar in ieder geval moeten we zo min mogelijk veranderingen hebben, en die moeten zo klein mogelijk zijn.
[c] - Dat lijkt me een goed idee, antwoordde hij.
- Er is een verandering waarvan ik denk dat we kunnen aantonen dat deze een ommekeer teweeg kan brengen, zei ik. Het is weliswaar een kleine verandering en geen gemakkelijke, maar wel een die mogelijk is.
- Welke is dat, vroeg hij.

- Daarmee zit ik dan midden in wat ik het grootste probleem heb genoemd, zei ik. Het moet maar gezegd worden, al word ik zonder meer weggespoeld door spot en hoon, als het probleem duidelijk wordt. Luister goed naar wat nu komt.
- Vertelt u maar, zei hij.
- Wie wijsheid liefheeft, moet koning zijn, zei ik, en de [d] huidige zogenaamde koningen en bestuurders moeten de waarheid hiervan maar eens ter harte nemen. Dan pas wordt politieke macht namelijk gekoppeld aan wijsheid. Maar al die ambitieuze mensen, die er in velerlei variaties zijn, moeten van regeren worden uitgesloten. Gebeurt dit alles niet, beste Glaukoon, dan is de ellende voor de afzonderlijke gemeenschappen en voor de mensheid in haar geheel volgens mij niet te overzien. Die theoretisch ideale gemeenschap, die we binnen de [e] grenzen van het mogelijke willen creeren, zal dan nooit verwezenlijkt kunnen worden. Deze opvatting is nu precies de reden waarom ik zo lang aarzelde om het achterste van mijn tong te laten zien, want wat ik zeg, is erg controversieel. Ik zie echter nauwelijks in hoe de burgers anders gelukkig kunnen worden in hun persoonlijke of maatschappelijke leven.
- Maar Sokrates, antwoordde hij, als ge zoiets beweert, [474a] trekken alle mensen van gewicht hun kleren uit, pakken het eerste het beste wapen beet en vliegen u zonder aarzelen naar de keel. En als ge dan uw woordje niet klaar hebt, krijgt ge hun hoon als loon.
- Als dat gebeurt, is het toch uw schuld, antwoordde ik.
- Ik heb er geen spijt van, zei Glaukoon, al zal ik het wel naar beste kunnen voor u opnemen. Maar wat heb ik u te bieden? Wat goede wil, een aanmoediging, en ook kan ik uw vragen misschien beter beantwoorden dan die [b] van een ander. Probeert u met die steun uw tegenstan-

ders maar eens te bewijzen dat het zo is als gij zegt.
- Dat zal ik dan maar doen, zei ik. Met zo'n geweldige bondgenoot moet dat lukken. Wat is er nodig om niet te bezwijken onder het gewicht van de mensen die gij bedoelt? We moeten hun precies vertellen wie we bedoelen met mensen die de wijsheid liefhebben en van wie we durven beweren dat alleen zij koning mogen zijn. Dan wordt volkomen duidelijk dat we het bij het rechte eind [c] hebben en dat de mensen die van nature neigen tot liefde voor wijsheid, degenen zijn die geschikt zijn om een gemeenschap te leiden, terwijl mensen met een andere geaardheid hun leiders alleen maar moeten volgen.
- Het wordt hoog tijd dat ge dat onderscheid uitlegt, zei hij.
- Goed, volg mijn redenering dan maar. Dan wordt het vanzelf wel duidelijk.
- Gij hebt de leiding, zei hij.
- Moet ik u nog helpen herinneren aan het feit dat iemand niet werkelijk ergens van houdt, als hij slechts enkele aspecten ervan liefheeft? Echte liefde is toch liefde in alle opzichten?
- Blijkbaar heb ik een geheugensteuntje nodig, zei hij, [d] want ik kan u niet meer zo goed volgen.
- Dat had ik van u niet verwacht, Glaukoon, zei ik. Een liefhebber als gij hoort toch te weten dat alle mooie jongens hun vrienden uitdagen en hun op het gemoed werken, zodat die vrienden hun maar al te graag het hof maken? Dat doen jullie toch bij mooie jongens? De wipneus heet bij jullie 'charmant', de haviksneus 'koninklijk' en alle neuzen er tussenin 'welgevormd'. Jongens [e] met zwarte haren zijn 'mannelijk', jongens met blonde haren zijn 'aan goden gelijk'. 'Je huid is als honing' is het compliment van een vriend die de vale huidskleur van [475a] zijn vriend vergoeilijkt zolang deze maar jong is. Kort-

om, jullie gebruiken allerlei mooie woorden en kletspraatjes als excuus om je geen jongen te laten ontgaan!
- Als ge denkt dat dat ook voor mij geldt, zal ik dat over mijn kant laten gaan om het gesprek doorgang te laten vinden, zei hij.
- Goed, zei ik. En drinkebroers komen ook met mooipraterij aan: iedere wijn is zo bijzonder dat je hem wel moet proeven.
- Dat is zo.
- Of neem mensen die hogerop willen. Kunnen ze geen [b] opperbevelhebber zijn, dan worden ze in ieder geval generaal; en worden ze niet door nobele en grootmoedige mensen geprezen, dan zijn kleinzielige en onbetekenende mensen ook goed genoeg. Het gaat hun immers om de status.
- Inderdaad.
- Goed. Als je iets wenst, wens je het dan in zijn geheel of slechts voor een deel?
- In zijn geheel, zei hij.
- Wie wijsheid liefheeft, wenst dus volledige wijsheid, en niet slechts een deel ervan, nietwaar?
[c] - Dat is zo.
- Wie niet van leren houdt - en dan zien we even af van een kind dat nog geen onderscheid kan maken tussen wat nuttig is en wat niet -, spant zich niet in en houdt niet van wijsheid, evenals iemand die geen eetlust heeft, kennelijk geen honger heeft en dus niet wil eten. Zo iemand heeft dan een hekel aan eten. Dat klopt toch?
- Zeker.
- Wie graag van alles en nog wat wil leren, plezier heeft in het leren als zodanig en niet te verzadigen is, mogen we met recht een liefhebber van wijsheid noemen, of niet soms?
[d] - Zulke mensen zijn er heel veel, antwoordde Glau-

koon, maar ik begrijp uw definitie niet. Want iemand die van toneel houdt, wil toch ook graag nieuwe dingen zien, en wie altijd de nieuwste muziek wil horen, is daarmee nog geen liefhebber van wijsheid. Zo iemand besteedt niet graag zijn tijd aan een serieus gesprek, want zijn oren zijn als het ware verpand aan de koorzangen van de Dionysos-feesten. Daar reist hij stad en land [e] voor af. Zijn zulke mensen of diegenen die een vak leren, nu liefhebbers van wijsheid?

- Eigenlijk niet, zei ik, maar in een bepaald opzicht toch ook weer wel.

- Wie bedoelt ge dan met echte liefhebbers van wijsheid? vroeg hij.

- Hen die verrukt zijn van het theater van de waarheid, zei ik.

- Dat klinkt mooi, zei hij, maar wat wilt ge daarmee zeggen?

- Het is niet gemakkelijk dat uit te leggen, zei ik, maar ik denk dat ge het wel eens zult zijn met wat er nu volgt.

- Wat dan?

- Mooi en lelijk zijn tegengesteld. Daarom zijn het ook twee verschillende begrippen.

[476a] - Dat spreekt vanzelf.

- Er is dus sprake van een dualiteit, al is ieder begrip op zichzelf een eenheid.

- Ook dat klopt.

- En als het gaat om recht en onrecht, goed en kwaad en al dat soort tegenstellingen, geldt dezelfde redenering, namelijk dat ieder begrip op zichzelf een eenheid is, maar dat zij in hun onderlinge relatie en in hun relatie tot handelingen en personen ieder een aspect van een veelheid vertegenwoordigen.

- Dat is juist, zei hij.

- Hier komt dan het onderscheid dat ik wil maken, zei

ik. Ik onderscheid aan de ene kant de theaterliefhebbers waarover ge het zojuist hebt gehad, de kunstliefhebbers in het algemeen en alle andere mensen die steeds ergens mee bezig zijn, en aan de andere kant diegenen waar we [b] het nu over hebben, de echte liefhebbers van wijsheid.
- Wie bedoelt ge daarmee? vroeg hij.
- De eerstgenoemden, zei ik, de liefhebbers van muziek en theater, houden van mooie klanken, kleuren en beelden en van alles wat daarmee te maken heeft, maar ze zijn niet bij machte de essentie van het schone te zien en lief te hebben.
- Zeker, dat is zo, zei hij.
- En zijn de laatstgenoemden niet dun gezaaid, zij die [c] wel bij machte zijn tot het schone zelf door te dringen en het te zien zoals het is?
- Dat is zeker.
- Als iemand waarde hecht aan mooie dingen, maar niet aan schoonheid en ook niet bij machte is iemand te volgen die hem naar de kennis daarvan toe leidt, leeft hij dan volgens u in een droom of is hij wakker? Kijk goed. Bestaat dromen, of je nu slaapt of wakker bent, niet juist hierin dat verbeeldingen ten onrechte voor de werkelijkheid worden gehouden?
- Ik denk dat dromen inderdaad iets dergelijks is, antwoordde hij.
- En nu de mens die waarde hecht aan het tegenovergestelde, aan de schoonheid zelf, en die in staat is de essen- [d] tie daarvan en van alles wat in die schoonheid deelt te zien, zonder de vergissing te maken de schoonheid zelf gelijk te stellen met een bepaald mooi ding - is zo iemand volgens u wakker of droomt hij?
- Hij is klaarwakker, zei hij.
- Kunnen we van deze laatste, iemand die weet, dus niet zeggen dat hij over kennis beschikt, en dat de ander,

die denkt dat hij weet, er alleen een mening op nahoudt?
- Zeker.
- Als nu degene van wie we zeiden dat hij er een mening op nahoudt zonder echt te weten, boos op ons wordt en [e] ontkent dat wij waarheid spreken, kunnen we dan woorden vinden om hem op zachtmoedige wijze te overtuigen, zonder hem ronduit te zeggen dat hij er volkomen naast zit?
- Die tact zal hard nodig zijn, zei hij.
- Vooruit, laten we dan eens kijken wat we tegen hem moeten zeggen. We gaan hem ondervragen en stellen hem daarbij gerust door te zeggen dat niemand afgunstig op hem is als hij iets weet, maar dat we graag zouden inzien dat hij inderdaad iets weet. We zullen dan zeggen: 'Vertel eens: als men weet, weet men dan iets of niets?' Antwoord eens in zijn plaats.
- Dan weet men iets, zei hij.
- Iets dat is of iets dat niet is?
[477a] - Iets dat is, want hoe kun je iets kennen dat niet is?
- Dat weten we dus zeker. Hoe je het ook bekijkt, wat geheel en al is, kan geheel en al gekend worden en wat in geen enkel opzicht is, kan op geen enkele manier gekend worden.
- Inderdaad.
- Goed. Als er nu iets bestaat dat tegelijkertijd is en niet is, moet dat dan niet liggen tussen wat geheel en al is en wat geheel en al niet is?
- Ja.
- Aangezien weten alleen betrekking kan hebben op wat is en niet-weten noodzakelijkerwijs op wat niet is, [b] moeten we voor datgene wat tussen zijn en niet-zijn in ligt zoeken naar iets tussen onwetendheid en kennis in, als zoiets tenminste bestaat.
- Zeker.

- Bestaan er meningen?
- Natuurlijk.
- Heeft 'kennis' dezelfde betekenis als 'mening'?
- Nee.
- Dan zijn meningen ergens anders op gericht dan kennis, want met het een kun je niet hetzelfde bereiken als met het ander.
- Dat is zo.
- Is kennis niet van nature gericht op de essentie van de dingen, dus op de werkelijkheid? Voor we echter verder gaan, denk ik dat het nodig is eerst nog een ander onderscheid te maken.
- Welk onderscheid?
[c] - We kunnen zeggen dat wij kunnen wat we kunnen, en dat geldt ook voor alle andere dingen in de schepping. Zo hebben het gezichtsvermogen en het gehoor ieder hun eigen vermogen, als ge begrijpt wat ik bedoel.
- Ik begrijp het, zei hij.
- Maar wat bedoel ik nu met 'vermogen'? In een vermogen zie ik geen kleur, vorm of iets dergelijks, iets dat ik in de meeste gevallen wel zie wanneer ik naar dingen apart kijk en dan vaststel dat ze van elkaar verschillen. [d] Maar bij vermogens let ik maar op een ding: wat maken ze mogelijk en wat is hun uitwerking? Langs die weg ben ik ertoe gekomen allerlei vermogens te benoemen. Blijkt nu dat er met twee vermogens hetzelfde mogelijk is en dat ze dezelfde uitwerking hebben, dan beschouw ik ze als identiek, maar is er niet hetzelfde mee mogelijk of hebben ze een verschillende uitwerking, dan beschouw ik ze als verschillend. Wat denkt gij ervan?
- Ik ben het met u eens, zei hij.
- Nu terug naar kennis, mijn beste, zei ik. Heeft kennis een bepaald vermogen? Wat kun je met kennis doen?
[e] - De uitwerking ervan is heel krachtig, antwoordde hij.

- En meningen dan, kunnen we met meningen iets doen?
- Ja, zei hij, we kunnen een mening geven, als we die hebben.
- Maar zoeven stemde ge ermee in dat de begrippen 'kennis' en 'mening' van elkaar verschillen.
- Hoe kan een redelijk mens nu ooit beweren dat kennis, die onfeilbaar is, hetzelfde is als een mening, die allesbehalve onfeilbaar is, zei hij.
[478a] - Mooi, zei ik, dus 'mening' is een ander begrip dan 'kennis'.
- Ja.
- Dat komt omdat we met meningen niet dezelfde mogelijkheden hebben als met kennis, want kennis richt zich op iets anders dan meningen.
- Daar is geen ontkomen aan.
- Kennis richt zich vast en zeker op de werkelijkheid, omdat zij weet wat werkelijk is.
- Ja.
- Zullen we zeggen dat meningen zich richten op veronderstellingen?
- Ja.
- Als men iets kent, zal men er dan tegelijkertijd iets over weten en er veronderstellingen over maken? Of is dat onmogelijk?
- Dat is onmogelijk op grond van wat we hebben gezegd.
[b] - Als verschillende begrippen verschillende mogelijkheden met zich meebrengen, moeten de mogelijkheden van kennis en van meningen ook verschillend zijn, en de uitwerking is dan ook niet dezelfde. Dat was onze conclusie. Daarom is het uitgesloten dat we iets kennen en er tegelijkertijd een mening over hebben.
- Inderdaad.

- Nu heeft kennis betrekking op de werkelijkheid. Heeft mening dan niet betrekking op iets anders dan de werkelijkheid?
- Ja zeker.
- Is er dan een mening te vormen over het onwerkelijke, over dat wat niet is? Of is het onmogelijk je zelfs maar een voorstelling te maken van wat niet is? Ga eens na. Wanneer men iets meent, heeft die mening dan ergens betrekking op? Of kan men een mening hebben zonder dat die ergens op slaat?
- Onmogelijk.
- Dus als men een mening heeft, heeft die ergens betrekking op.
- Ja.
- Maar als iets niet is, kan niets daar betrekking op heb- [c] ben, want het is er niet eens.
- Zeker.
- We zijn dus wel verplicht het niet-zijnde gelijk te stellen met onwetendheid en het zijnde met kennis.
- Dat is juist, zei hij.
- Mening kan nooit betrekking hebben op wat is, en ook niet op wat niet is.
- Dat klopt.
- Dan kan mening kennis noch onwetendheid zijn.
- Blijkbaar.
- Staat het begrip 'mening' dan buiten ieder onderscheid? Zijn meningen helderder dan kennis of duisterder dan onwetendheid?
- In geen geval.
- Wat vindt ge, zijn meningen niet duisterder dan kennis en helderder dan onwetendheid? vroeg ik.
- Inderdaad, zei hij.
[d] - Heeft het begrip 'mening' niet betrekking op deze twee begrippen?

- Jawel.
- Dan moeten meningen wel het midden houden tussen kennis en onwetendheid.
- Zeer zeker.
- Zeiden we zoeven niet dat we iets waarvan blijkt dat het zowel is als niet is, zouden moeten plaatsen tussen wat geheel en al is en wat geheel en al niet is? Dat kan geen kennis en ook geen onwetendheid genoemd worden, maar houdt het midden tussen die twee.
- Juist.
- Nu blijkt er tussen kennis en onwetendheid iets te zijn opgedoken dat we 'mening' noemen.
- Inderdaad.
[e] We moeten nu nog onderzoeken, lijkt me, wat dat nu eigenlijk is, dat deel heeft aan zijn en aan niet-zijn, zonder bij een van beide te behoren. Als we daar achter zijn, weten we wat een mening is. Daarbij kennen we het vermogen om te zijn en om niet te zijn toe aan 'zijn' en 'niet-zijn', en tussenliggende vermogens komen toe aan begrippen die tussen zijn en niet-zijn in liggen. Is dat niet zo?
- Zo is het.
[479a] - Als dat zo is, heb ik een vraag voor de knappe kop die het bestaan ontkent van het schone op zichzelf, dus van het ene, onveranderlijke grondbeginsel 'schoonheid'. Zo iemand denkt dat er veel dingen mooi zijn, kijklustig als hij is, en hij kan het niet verdragen dat iemand zegt dat er een grondbeginsel als 'schoonheid' of rechtvaardigheid' bestaat. Dan zullen we hem vragen: 'Mijn beste, ge hebt het nu wel over mooie dingen, maar die kunnen ons toch ook wel eens lelijk voorkomen? Rechtvaardige handelingen lijken toch ook wel eens onrechtvaardig en respectabel gedrag toch ook wel eens niet respectabel?'

[b] - Dat is waar, zei hij, mooie dingen vind je ook wel eens lelijk en de andere voorbeelden kloppen ook.
- Goed. Je kunt een twee-deling ook beschouwen als een twee-eenheid, nietwaar?
- Jawel.
- Neem nu groot en klein of licht en zwaar: kunnen we niet even goed het ene woord gebruiken als het andere?
- Het kan allebei, zei hij.
- Wat geldt voor iets dat een naam heeft: is het of is het niet?
- Dit lijkt op het spelen met woorden, waarmee men zich op feestjes vermaakt, zei hij, zoals dat kinderraadsel [c] van de eunuch: 'Was hij een man of geen man, waarmee raakte hij de vleermuis en waar zat de vleermuis toen hij geraakt werd?' Ook deze woorden zijn voor tweeerlei uitleg vatbaar; je kunt nooit zeker weten of ze zijn of niet zijn, zowel zijn als niet-zijn zijn of geen van beide zijn.
- Wat kunt ge er dan nog mee beginnen? vroeg ik. Waar [d] kunt ge ze beter plaatsen dan tussen zijn en niet-zijn in? Het kan immers nooit duisterder zijn dan wat niet is of helderder dan wat is!
- Inderdaad, zei hij.
- Het ziet ernaar uit dat wij nu hebben ontdekt dat de opvattingen van de goegemeente over schoonheid en dergelijke begrippen zich ergens bewegen tussen dat wat niet is en dat wat in absolute zin is.
- Ja, dat is zo.
- We waren het er echter al eerder over eens dat zoiets, als het mocht blijken te bestaan, moest worden beschouwd als een mening en niet als kennis, omdat het het tussenliggende gebied betreft dat bepaald en vastgehouden wordt door het vermogen het midden te houden tussen zijn en niet-zijn.

- Daar waren wij het inderdaad over eens.
- We kunnen dus zeggen dat mensen die veel dingen [e] mooi vinden, maar niet de essentie van schoonheid kunnen zien en die niet bij machte zijn een ander die hen daar naartoe leidt te volgen, of mensen die veel juiste dingen zien, maar niet het absoluut juiste - en ga zo maar door -, dat die mensen een mening hebben over van alles, maar dat ze van al die dingen waar ze een mening over hebben, niets weten.
- Dat kan niet anders, gaf hij toe.
- En hoe staat het met hen die juist de dingen op zichzelf beschouwen en dat wat daarin altijd hetzelfde blijft? Kunnen we niet zeggen dat zij er kennis van hebben en niet alleen maar een mening?
- Ook dat is zeker waar.
[480a] - Kunnen we dan zeggen dat de een volgt en liefheeft wat met kennis te maken heeft en de ander wat met meningen samenhangt? Ge herinnert u toch dat we van die laatste soort mensen zeiden dat zij houden van mooie klanken, kleuren en dergelijke, en dat zij daarnaar kijken, maar dat zij niet kunnen bevatten wat het schone op zichzelf is.
- Ja zeker.
- Zullen we dan een verkeerd woord gebruiken, als we hen schijnliefhebbers noemen en geen liefhebbers van de werkelijkheid? Zullen ze erg boos worden, als we dat zeggen?
- Niet als ze naar ons willen luisteren, zei hij, want boos worden over de waarheid, dat gaat niet.
- Moeten we dan degenen die in ieder ding de werkelijkheid zelf liefhebben, liefhebbers van wijsheid noemen en geen liefhebbers van meningen?
- Beslist.

SAMENVATTING VAN BOEK VI

door: *Marsilio Ficino*

Alle wetten, ook de beste, zijn dood zonder beproefde magistraten, en de beste magistraten zijn de levende wet zelf, ook zonder geschreven wet. Daarom werkt onze Platoon, zoals we elders hebben uiteengezet, in zijn voortreffelijke *Politeia* juist niet aan het opstellen van wetten, maar aan uiterst zorgvuldige vorming van magistraten. Hij wil hier niet pas op jeugdige leeftijd mee beginnen, maar zelfs al vanaf de geboorte, en dan bij kinderen van uitgelezen vrouwen. Door voortdurende zorg beoogt hij tot het beste resultaat te komen. Deze mensen noemt hij wachters en omdat het de belangrijkste eigenschap van wachters is vooruit te kijken en overzicht te hebben, precies wat filosofen eigen is, kiest hij de scherpzinnigsten uit om over de gemeenschap te waken. Alleen deze mensen zullen een voorbeeld van goedheid en rechtvaardigheid zijn en naar dat voorbeeld moet een goede, rechtvaardige en voorspoedige gemeenschap worden gevormd. Bovendien moet een wachter waarheid spreken, beschaafd zijn, sober, krachtig, rechtvaardig, grootmoedig en vriendelijk.

Platoon maakt aannemelijk dat dit de eigenschappen van de filosoof zijn, zodat tenslotte geconcludeerd kan worden dat de functie van wachter in de eerste plaats aan een filosoof moet worden toevertrouwd. Daarom onderzoekt hij eerst of iemand die aard heeft, of hij van edele geboorte is en of hij de juiste opvoeding heeft genoten. Hij onderzoekt of hij voortdurend in een slechte staat is, of dat hij vrijwel altijd zijn verderfelijke hebbelijkheden onder discipline stelt waardoor ze bijgeschaafd kunnen worden. Daarnaast heeft hij het over de pseudofilosoof,

die doet alsof hij een ware filosoof is. En ook heeft hij het over misbruik maken van filosofie. Vervolgens spreekt hij over die vorm van filosofie, die voor iemand die ooit bestuurder van de staat zal zijn, belangrijker is dan wat ook. Hij leert dat het belangrijkste kenmerk van een filosoof is zich voortdurend bezig te houden met de waarheid zelf, het eeuwige in alle dingen en de liefde. Liefde voor het tijdelijke en leugens zijn hem daarom volkomen vreemd. Hij laat verder zien dat bij de speurtocht naar de waarheid de geest van de filosoof loskomt van het lichaam en zich verbindt met de goddelijke geest waarmee hij verwant is. Hij laat ook zien dat die geest zich van het begin af aan bezig houdt met de zaadvormen van de gedachten, de principes zelf, en dat de geest van daaruit, aangeraakt door het licht, schouwt en zich de dingen sneller en sterker bewust wordt en zo de waarheid geboren laat worden. Dat wil zeggen dat hij uit eigen begrip tot volkomen overeenstemming met die principes komt.
Ge weet toch dat dit proces van begrijpen in het *Symposion* voortbrengen en geboren worden genoemd wordt? Dit stemt volkomen overeen met de christelijke theologie. Het toont dat er niet slechts een verbeelde vorm in de geest is, maar ook een natuurlijke, en dat is de waarheid. Derhalve meent hij dat inzicht van dien aard is dat het zelden ten volle oprijst en dan nog maar bij weinig mensen. En als het oprijst is het aan veel voorwaarden onderworpen en wordt het gemakkelijk door obstakels belemmerd. Het inzicht wordt vooral misvormd en verdraaid door de praatjes en meningen van mensen en nog meer door hun doen en laten. Ook door leermeesters die hun leven en spreken aan de massa aanpassen om daarbij meer in de smaak te vallen. Die instelling dragen ze over op hun toehoorders. Platoon heeft

volkomen gelijk als hij de massa vergelijkt met een redeloos monster.
Staten vergelijkt Platoon met schepen die bij toeval op koers worden gehouden door schippers die nergens van afweten en kundige stuurlui belachelijk maken. Weet wel, dat de beste gaven, of ze nu aangeboren zijn of door het lot verkregen, slecht worden als er onachtzaam mee wordt omgegaan, en bijzonder slecht als er slecht mee wordt omgegaan. Bovendien staat er van tijd tot tijd in een slecht geleide staat-en volgens Platoon wordt iedere staat slecht geleid - een groot en voortreffelijk man op. Dat moet niet worden toegeschreven aan bewuste inspanning of aan de natuur, maar aan de goddelijke voorzienigheid. Platoon noemt ook Momos, de god van de kritiek, maar hier mag men hem niet verkeerd begrijpen. Deze godheid is in werkelijkheid de goddelijke voorzienigheid die hier en daar dingen rechtzet als ze anders dreigen te lopen dan bedoeld was. Wat in overeenstemming met Gods wil is, kan namelijk nimmer onderwerp zijn van kritiek.
Verder wijst hij oorzaken aan van drogredenen bij filosofen die, naar men zegt, slecht of nutteloos zijn voor de staat. Ten eerste zijn er ongetwijfeld veel mensen volkomen ongeschikt voor filosofie door gebrek aan aanleg of omdat ze er te gering over denken, en die toch met veel ambitie en eerzucht de filosofie te lijf gaan en deze gebruiken om valse en bespottelijke meningen in de wereld te brengen. Door slecht gedrag maken zij bovendien de filosofie te schande. Als daarentegen mensen die in de wieg gelegd zijn voor deze studie, steeds maar door opvoeding en slechte gewoonten misvormd worden, of als rechtschapen mensen die volharden in goed gedrag toch niet naar behoren onderricht worden in de diverse niveaus van kennis, kunnen er twee dingen gebeuren.

Of zij worden, ook al zijn ze onderricht, niet toegelaten tot het staatsmanschap, of ze willen zich liever niet storten in de woelige baren van het staatsleven uit vrees voor gevaar en zonder hoop om zich met hun goede raad temidden van corrupte mensen nuttig te kunnen maken voor de gemeenschap. Tussen haakjes, ge moet weten dat een aktief leven hevige stormen voortbrengt, maar een beschouwend leven leidt tot rust, tot de verheven geest van een filosoof, tot ongeinteresseerdheid in het sterfelijke, tot streven naar het goddelijke en tot een voor iedere leeftijd gepaste vorm van onderwijs. Hij voedt de filosoof en de burger helemaal in deze trant op en niet ten onrechte. Hij beschrijft immers in de *Staatsman* en de *Sofist* de mens als een koning, burger en filosoof. Hij toont aan dat twee geaardheden elkaar daarbij moeten treffen die hoogst zelden samengaan in mensen. Een van nature scherpzinnige aard, geneigd tot beschouwen uit vurig verlangen naar de waarheid, moet samengaan met ondernemingslust en met zorg voor de welvaart van de gemeenschap. Als iemand zo'n aanleg heeft, leidt deze hem door alle stadia van kennis heen zoals zal blijken in het zevende boek. Hij spoort hem ook aan in de gemeenschap te werken. Te midden van genoegen, pijn, inspanning en gevaar moet hij zich bewijzen - zoals ook goud door vuur wordt beproefd - voordat het bestuur van de gemeenschap aan hem kan worden toevertrouwd. Op de eerste plaats vindt Platoon hiervoor kennis van het goede noodzakelijk, die hij de belangrijkste van alle kennis vindt. Hij zegt nadrukkelijk dat alle bezit vruchteloos is als men het goede niet bezit. Zo zegt hij ook dat alle kennis van zaken en alle kunst geheel en al nutteloos is, als men geen begrip heeft van het goede, en dat geen burger prive- of staatszaken in goede banen kan leiden, als hij niet heeft ingezien wat het goede is. Al wordt de

kennis van deze goddelijke goedheid door Aristoteles als overbodig beschouwd, als het gaat over het bestuur van de staat naar menselijke maatstaven, zij is toch noodzakelijk voor dat zelfde bestuur waarover Platoon in het voorgaande zei dat het moet trachten de burgers gelijk te maken aan God en vriend van God. Hij voegt daaraan toe dat de bestuurder eerst het goede zelf, het voorbeeld en de oorzaak van alle goede dingen, duidelijk moet zien om individuele goede daden op het goede zelf af te kunnen stemmen, ze te doen uitvoeren en in voorkomende gevallen ook zelf te doen. Ook al ziet ge dat Aristoteles in zijn *Ethica* omtrent het begrip 'goed' de tegenstander van Platoon speelt, ge moet de woorden van Platoon zeer zorgvuldig lezen en ge ziet dan duidelijk dat het begrip 'goed' niet dit of dat verschijnsel is, hier of daar, maar dat het de vruchtbaarheid zelf van de allerhoogste goddelijkheid is, die zich door alles machtig, zoet en heilzaam verbreidt. Als voorbeeld hiervan in de zichtbare wereld neemt hij de zon die zijn stralen gelijkelijk aan alles toebedeelt. Boven dit beeld dat we als zon zien, neemt Platoon in de onzichtbare wereld eerst een ander beeld, het beeld van God de vader, en daarna de zoon. Daarom heeft hij hen zonen van het goede genoemd, omdat ge boven dit zichtbare beeld van de zoon ook een onzichtbaar archetype kunt zien. Over deze vader en zoon lezen wij in de Brief aan Hermia. Hierover zegt de Platonist Philoon in het boek over de *Oorzaken:* ten eerste moet men proberen het zijn zelf te bereiken, namelijk dat waarvan gezegd wordt: 'Ik ben, die Ik ben', of tenminste het beeld daarvan, het allerheiligst inzicht en het allereerste woord. Door zo'n inzicht en zo'n woord wordt volgens Herakleitos en Platoon alles gemaakt. Dit verzekert de Platonist Amelius ons, en hij haalt de getuigenis van de evangelist Johannes aan.

Hiervan getuigt ook Platoon in de *Epinomis*. Sommige Platonisten maken evenals de Arianen onderscheid tussen het wezen van God de Zoon en God de Vader.
Vooral Julianus doet dat in het boek over de Ene. Toch brengt de leraar van Julianus, Iamblichus van Egypte, de mysterien naar voren waarin men de vader en de zoon wel verschillend van aard acht, maar een van substantie. Wat een mysterie! De hoogste God is ook de ene vader van de hoogste God, die hij voortbrengt in de eenzame eenheid met zichzelf. Hij, die zoon van Zichzelf wordt genoemd, is echter het beeld van een zoon, vader van zichzelf, vader van het ene, waarlijk de goede God. Want Hij is de bron der beelden. Vanuit deze bron manifesteert God, die in Zichzelf volmaakt is, Zich in het licht. Omdat Hij in Zichzelf volmaakt is, wordt Hij ook zijn eigen vader genoemd. Hij is immers de eerste oorsprong, God der goden, een uit een, boven elk wezen verheven en toch de oorsprong van elk wezen. Dit is wat Iamblichus het mysterie van Mercurius noemt.
Hoezeer het goede staat boven genot en boven zeden en wijsheid, duidt Platoon hier in het kort aan. Zeker boven genot, want als genot het goede zou zijn, zou geen enkel genot slecht of schadelijk zijn. Ook staat het goede boven de zeden, aangezien veel mensen denken dat ze goede zeden hebben als zij zich maar betamelijk gedragen. Omdat ze echter van oordeel zijn dat het ware het goede is, zijn ze niet tevreden met een mening erover, maar alleen met de waarheid zelf. Bovendien staat het goede boven kennis, omdat ge niet zomaar iets wilt kennen, op willekeurig welke manier, maar omdat ge veeleer het goede wenst te kennen en wel op een goede manier. Zomaar wat kennen veracht ge of negeert ge. Zeg niet dat kennis van het goede het goede zelf is en definieer niet domweg hetzelfde door hetzelfde. Verder

gaat het goede boven het verstand dat voortdurend het goede zoekt. Het goede zelf is niet naar het goede op zoek. Daarbij komt nog dat het goede ook boven de waarheid staat. Wat ge als beter beoordeelt, vindt ge ook verkieslijker. Ziekte en schade kiest gij eerder als minder waar dan als meer waar. Tenslotte staat het goede boven het zijnde, want gij verlangt te zijn om het goede te doen. Maar hierover en over de wijze waarop het intellect alle ware dingen begrijpt onder het licht van het goede zelf spreken wij uitgebreider in de Theologie. Dit wordt gevolgd door het onderscheid van de dingen in twee soorten, zichtbare en onzichtbare, en die ieder weer in tweeen, namelijk wat vooraf gaat en wat volgt. Daarna komt een dergelijk onderscheid van het menselijk waarnemen. Daarin volgt hij Brentius en Archytas*), maar hij zet het eleganter en uitvoeriger uiteen.

*) Archytas van Tarente, Grieks wis- en werktuigkundig wijsgeer en staatsman, ca. 400 v. Chr., vriend van Platoon.

[484a] - Na een lang en uitvoerig betoog, Glaukoon, is ons nu met wat moeite duidelijk geworden, wie de eerste liefhebbers van de wijsheid zijn en wie niet.
- Het kon misschien niet korter, zei hij.
- Kennelijk niet. Volgens mij had de redenering nog wat duidelijker kunnen zijn als dit het enige doel van het gesprek was geweest. Er komt echter nog veel meer aan de orde als je het verschil wilt bezien tussen een rechtvaardig en een onrechtvaardig leven.
[b] - Hoe gaan we nu verder? vroeg hij.
- Heel consequent, zei ik. Filosofen hebben weet van wat altijd hetzelfde is, maar anderen die dat niet hebben en dus ronddolen in de veelheid en zich aan van alles vastklampen, kunnen geen filosofen zijn. Wie moeten nu leiders van de gemeenschap zijn, de filosofen of de niet-filosofen?
- Hoe moeten we daar antwoord op geven? vroeg hij zich af.
- Degenen die bij machte blijken de wetten en voorschriften van gemeenschappen te handhaven, moeten als wachters worden aangesteld, zei ik.
[c] - Dat is juist, beaamde hij.
- Moet de wachter, die tot taak heeft om vooral op te letten, blind zijn of scherp kunnen zien? zei ik.
- Het antwoord ligt voor de hand, zei hij.
- Is er dan enig verschil tussen blinden en mensen die van ieder inzicht in de werkelijkheid gespeend zijn, en die daar in hun hart geen duidelijk beeld van hebben? Zulke mensen kunnen niet als met een schildersoog naar het zuivere beeld van de waarheid kijken, en dus ook niet steeds opnieuw daarnaar terugkeren om nog beter te [d] kijken. Konden ze dat wel, dan zouden ze, voor zover

nodig, ook de wetten voor het schone, rechtvaardige en goede hier in de wereld vast kunnen leggen. Als die wetten zouden bestaan, zouden ze deze als wachters kunnen handhaven, nietwaar?
- Wie de waarheid niet kan zien, is inderdaad blind, gaf hij toe.
- Moeten we zulke blinden dan eerder als wachters aanstellen dan mensen met inzicht in het wezen van ieder ding, die in ervaring niets onderdoen voor de anderen en in geen enkel ander opzicht de minderen zijn van welk onwetend mens dan ook?
- Het zou te gek zijn, zei hij, om geen filosofen te kiezen, als de filosofen tenminste niet in een ander opzicht [485a] te kort schieten, want dat inzicht in het wezen is misschien het belangrijkste van alles.
- Wat we dus moeten bepalen is hoe zich in een en dezelfde persoon kennis van de waarheid en ervaring in de wereld kunnen verenigen.
- Zeker.
- We zeiden het al aan het begin van ons gesprek. We moeten eerst inzicht krijgen in hun aanleg. Als we het daarover eens zijn, zullen we het er ook over eens worden dat beide kwaliteiten in dezelfde mens kunnen voorkomen, en dat er geen andere leiders in de gemeenschap nodig zijn.
- Hoe pakken we dat aan?
- We moeten het er eerst over eens zien te worden, dat het in de aard van filosofen ligt om altijd te verlangen [b] naar kennis die hun iets onthult van het eeuwige, dat wil zeggen van datgene wat niet onderhevig is aan de wisselingen van geboorte en dood.
- Daar kunnen we het over eens zijn.
- Bovendien, zei ik, gaat hun verlangen uit naar heel het zijnde en ze doen zelfs niet graag afstand van een gedeel-

te ervan, of dat nu een klein of een groot, aanzienlijk of onbeduidend deel is. Dat zagen we ook al bij eerzuchtige en verliefde mensen.
- Ge hebt gelijk, zei hij.
- Dan heb ik nog een vraag voor u. Moeten ze geen andere karaktereigenschap hebben om aan onze ver- [c] wachtingen te kunnen voldoen?
- Welke eigenschap?
- Waarheidsliefde, de uitdrukkelijke wil nooit een leugen te aanvaarden, maar de leugen te haten, en de waarheid in ere te houden.
- Waarschijnlijk wel, zei hij.
- Niet alleen waarschijnlijk, m'n beste, het is beslist noodzakelijk dat iemand die verliefd is, alles koestert wat op de geliefde lijkt of met hem is verbonden.
- Dat is zo, zei hij.
- Kunt ge iets bedenken dat meer aan wijsheid verwant is dan waarheid?
- Nee, zie hij.
- Kan in een mens zowel liefde voor waarheid als liefde [d] voor leugen huizen?
- Uitgesloten.
- Dan moet iemand die graag wil leren wat wezenlijk is dus al van jongs af aan uit alle macht en op alle mogelijke manieren streven naar waarheid.
- In elk geval.
- Maar we beseffen toch wel dat wanneer iemands verlangen sterk op een ding gericht is, de verlangens voor andere dingen zwakker worden, omdat de stroom als het ware in die ene richting wordt geleid.
- Zeker.
- Mensen die zich hebben begeven in de stroom die gericht is op kennis en op alles wat daarmee samenhangt, zijn naar mijn mening uit op het in vrede brengen van de

geest en ze zijn niet geinteresseerd in lichamelijke pleziertjes, als ze tenminste echte filosofen zijn en geen schijnfilosofen.
[e] - Dat is inderdaad onontkoombaar.
- Zo iemand heeft zelfbeheersing en is beslist niet op geld belust. De jacht op geld en de onbeheerstheid om het uit te geven spelen bij hem een minder belangrijke rol dan bij wie dan ook.
- Dat is zo.
- Dan is er nog iets waar ge op moet letten als ge iemand [486a] die de waarheid liefheeft wilt onderscheiden van iemand die dat niet doet.
- Waarop dan?
- Ge mag geen ingeboren slaafsheid over het hoofd zien, want er is geen grotere tegenstrijdigheid denkbaar dan een kleingeestig mens die tracht te streven naar de eenheid van het goddelijke en menselijke.
- Ge hebt groot gelijk, zei hij.
- Wanneer iemand vervuld is van verheven gedachten en het eeuwige en het wezenlijke van alles beschouwt, zou hij dan sterk hechten aan het menselijk leven? Wat denkt ge?
- Natuurlijk niet, zei hij.
[b] - De dood zal zo iemand dus niet afschrikken.
- Allerminst, zei hij.
- Dus een filosoof kan niet een laffe en slaafse aard hebben.
- Dat lijkt me niet.
- Dan stel ik u nog een vraag. Kan iemand die zich weet te beheersen en die niet belust is op geld, niet slaafs is en geen opschepper of lafaard is, ooit moeilijk in de omgang zijn, of oneerlijk?
- Dat kan niet.
- Ook dat is iets waar ge bij een filosoof naar moet

kijken, is hij van kindsbeen af eerlijk en beminnelijk geweest, of lastig en grof.
- Dat moeten we ons zeker afvragen.
[c] - En dan is er nog iets wat we ons moeten afvragen.
- Wat dan?
- Zal een filosoof goed kunnen leren of slecht? Het is ondenkbaar dat iemand het leuk vindt om met pijn en moeite iets te leren, zonder dat er op den duur veel van blijft hangen.
- Nee.
- Wie niets kan onthouden, kan toch ook geen kennis opdoen?
- Natuurlijk niet.
- En wie geen resultaten ziet van zijn inspanning, moet [d] toch wel een hekel krijgen aan zichzelf en aan datgene waar hij mee bezig is?
- Dat spreekt vanzelf.
- Een vergeetachtig mens kunnen we dus nooit tot de filosofen rekenen; een goed geheugen is een noodzakelijke voorwaarde.
- Inderdaad.
- Iemand die niet ontvankelijk is voor schoonheid en die geen innerlijke harmonie kent, zal ook niet beschikken over evenwichtigheid.
- Dat is zo.
- En waarheid heeft nu juist alles met evenwichtigheid te maken, nietwaar?
- Inderdaad.
- Evenwichtigheid en beminnelijkheid beschouwen wij dus ook als eigenschappen die nodig zijn om filosoof te kunnen zijn, want juist deze eigenschappen maken [e] iemand ontvankelijk voor de werkelijkheid.
- Dat is zo.
- Zijn we nu klaar met het opsommen van de eigen-

schappen die iemand moet hebben om de werkelijkheid echt te leren kennen?
- Zeker, en de eigenschappen die we genoemd hebben [487a] zijn inderdaad onontbeerlijk.
- Wat is er aan te merken op een doel dat je alleen kunt bereiken met eigenschappen als een goed geheugen, leergierigheid, grootmoedigheid, beminnelijkheid en liefde, en zeker ook voorliefde voor waarheid, rechtvaardigheid, moed en bezonnenheid?
- Daar zou zelfs Momos - de god van de kritiek - niets op aan te merken hebben, zei hij.
- Alleen zij die door opvoeding en levenservaring deze eigenschappen vervolmaakt hebben, zijn geschikt om de gemeenschap te leiden, zei ik.
Hierop zei Adeimantos:
- Daar zal niemand iets tegen in kunnen brengen, So- [b] krates. Maar terwijl we zo naar u staan te luisteren, bekruipt ons toch het gevoel, dat we niet ervaren genoeg zijn in uw spel van vraag en antwoord. We denken bij onszelf: 'Ik geef steeds een beetje toe', en al die beetjes bij elkaar vormen een grote valstrik, want mijn beweringen komen dan in tegenspraak met veronderstellingen die ik aanvankelijk had gemaakt. Zoals goede damspelers [c] hun tegenspelers insluiten totdat ze geen zet meer kunnen doen, zo voelen deze mensen zich uiteindelijk door u vastgezet en uw damspel met woorden snoert hun de mond. Maar de waarheid wordt door uw tactiek niet anders. Wat ik nu beschrijf, kun je op dit moment zien gebeuren. Je zou immers kunnen zeggen dat hij er niet in slaagt al uw vragen met woorden te pareren, maar de feiten die hij ziet, stroken niet met uw redenering. Als [d] mensen wijsbegeerte niet als afronding van hun studie beoefenen en er al op jonge leeftijd mee ophouden,

maar zich integendeel het grootste deel van hun leven ermee blijven bezighouden, dan verworden zij meestal tot zonderling en sterker nog, en deugt niets meer aan hen. Zo worden zij die het meest capabel lijken toch onbruikbaar voor de gemeenschap. Dit is te danken aan de discipline waar gij zo'n hoge dunk van hebt.
Toen ik dat gehoord had, vroeg ik:
- Denkt ge dat de mensen die dat beweren ongelijk hebben?
[e] - Ik weet het niet, zei hij, maar ik zou graag horen wat gij ervan vindt.
- Dan krijgt ge van mij te horen dat ze gelijk hebben.
- Als we ervan uitgaan dat filosofen in de praktijk onbruikbaar zijn, hoe kunnen we dan nog zeggen dat gemeenschappen niet van het kwaad worden verlost voordat de filosofen aan het roer staan?
- Ge stelt een vraag die ik met een voorbeeld zal moeten beantwoorden, zei ik.
- En dan te bedenken dat het niet uw gewoonte is voorbeelden te gebruiken, zei hij.
- Welja, spot maar met me, nu ge me in de hoek hebt gedreven, door me een uitspraak te laten doen die zo moeilijk te bewijzen is, zei ik. Luister maar naar het [488a] voorbeeld, dan kunt ge nog beter begrijpen waarom ik zo hecht aan het maken van vergelijkingen. Het lot dat de meest capabele mensen in de gemeenschap treft is zo zwaar, dat het zijn weerga niet kent. Als men zich daarvan een beeld wil vormen en begrip voor hen op wil brengen, moet men van alle kanten materiaal bij elkaar voegen, net als schilders wanneer ze een bok-hert of een dergelijk dier afbeelden. Stel u eens een vloot voor, of liever een enkel schip. De kapitein is groter en sterker [b] dan ieder ander; hij is alleen een beetje doof en bijziend

en zijn kennis van varen is ook al gebrekkig. De matrozen bakkeleien onder elkaar om het roer, want ieder vindt dat hij het recht heeft om te sturen, al heeft hij die kunst nooit geleerd en kan hij geen leermeester aanwijzen of zeggen wanneer hij het heeft geleerd. Sterker nog, [c] ze beweren dat die kunst niet geleerd kan worden, en ze staan klaar om iemand die zegt dat dat wel kan, in mootjes te hakken. De hele tijd hangen ze om de kapitein heen, staan hem in de weg en doen alles om gedaan te krijgen dat hij hun het roer toevertrouwt. Als zij er niet in slagen hem te overreden en anderen wel, dan doden zij die anderen of gooien hen overboord. De edele kapitein bedwelmen ze met alruin, wijn of iets anders, en zo maken ze zich meester van het schip en spreken de voorraden aan. Drinkend en feestend maken ze dan het soort [d] reis dat je van zulke figuren kunt verwachten. Alsof dat nog niet genoeg is, prijzen ze de slimmerik die hen helpt de macht te grijpen door de kapitein te overreden of hem te overweldigen. De slimmerik noemen ze een echte zeeman en kapitein en kenner van de zeevaart. Wie deze slimheid mist, doen ze af als onbruikbaar. Ze hebben er geen flauw benul van dat een echte kapitein aandacht moet geven aan de seizoenen, aan de lucht, de sterren, de wind en alles wat zijn vak vraagt, om werke- [e] lijk zijn schip te kunnen besturen. Ze beseffen niet dat in de opvatting van een ware kapitein de tactiek die erop gericht is om de macht te grijpen - al dan niet met goedkeuring van de anderen - niets te maken heeft met het kapiteinsvak. Als er zulke toestanden aan boord heersen, denkt ge dan niet dat een kapitein in de ware zin van het woord een zwever, zwetser en nietsnut zal worden genoemd door de opvarenden van schepen die op zo'n manier aan hun kapitein zijn gekomen?
[489a] - Vast en zeker, zei Adeimantos.

- Ik denk, zei ik, dat ge de diepere zin van de vergelijking, die slaat op de verhouding tussen de staat en de ware filosoof, niet meer hoeft te horen. Ge begrijpt al wat ik bedoel.
- Zeker, zei hij.
- Begin maar eens met dit beeld voor te leggen aan de man die zich erover verbaast dat de filosofen in een staat niet gewaardeerd worden, en probeer hem te laten inzien [b] dat het heel wat verbazingwekkender zou zijn als ze wel gewaardeerd werden.
- Dat zal ik doen, zei hij.
- Zeg hem dat het waar is als hij beweert dat ook de voorbeeldigsten onder de filosofen van geen enkel nut zijn voor de goegemeente. Maar wijs er wel op dat dat ligt aan degenen die geen gebruik van hen maken, en niet aan de filosofen zelf. Het is immers niet de natuurlijke gang van zaken dat een kapitein zijn bemanning moet vragen door hem te worden gecommandeerd, en ook gaan wijze mensen niet aan de deur van de rijken staan. Wie dat verhaal opdist, liegt er maar op los. Nee, de [c] waarheid is dat iemand die ziek is, of hij nu rijk is of arm, aan de deur moet komen bij de dokter, en iedereen die leiding nodig heeft, bij diegene die leiding kan geven. De leider die echt iets te betekenen heeft, zal degenen die door hem geleid moeten worden niet vragen om leiding te mogen geven. Maar ge slaat de plank niet ver mis als ge de huidige politieke machthebbers vergelijkt met de zeelui die we daarnet hebben beschreven en degenen die door hen waardeloze zwevers genoemd worden met de echte kapitein.
- Precies, zei hij.
- Om die redenen en onder die omstandigheden zal de waarheid, de edelste van alle doelstellingen, niet gauw in aanzien staan bij het slag mensen dat precies het tegen-

overgestelde nastreeft van wat de filosoof nastreeft. [d] Maar het grootste en ergste onrecht wordt de filosofie aangedaan door mensen die voorwenden haar te beoefenen, dezelfden die ge verwijtend laat zeggen dat de meesten van haar volgelingen door en door slecht zijn en in het beste geval nietsnutten. Ik ben het helemaal eens met wat ge beweerde. Zo is het toch?

- Ja.

- Is hiermee nu uitgelegd waarom er van mensen van het goede slag geen gebruik wordt gemaakt?

- Ja.

- Zullen we nu bespreken waarom de grote massa gedoemd is om ongelukkig te zijn, en aantonen dat de filo- [e] sofie daarvan niet de oorzaak is?

- Graag.

- Laten we dan nog eens overwegen wat we ons herinneren van onze beschrijving van de aanleg die een goed [490a] en edel mens moet hebben. De allerbelangrijkste eigenschap voor zo iemand is waarheidsliefde. Herinnert ge u dat? De waarheid moet hij altijd en overal nastreven, anders is hij een opschepper die part noch deel heeft aan een waarachtig verlangen naar wijsheid.

- Ja, dat hebben we vastgesteld.

- Is die ene voorwaarde niet volstrekt in strijd met de opvatting die men tegenwoordig over de filosoof heeft?

- Zeker, antwoordde hij.

- Kunnen we niet met recht staande houden dat wie [b] echt wil leren, van nature zoekt naar de essentie en niet stil staat bij al die details waarvan men denkt dat ze waar zijn? Hij gaat door en versaagt niet. Zijn verlangen wordt niet gestild alvorens hij zelf in verbinding komt met de werkelijke esssentie van ieder ding. Hij is er namelijk aan verwant. Zo komt hij tot de essentie en verenigt zich ermee. Hij roept intelligentie en waarheid op,

en de barensweeen houden op. Eerder gebeurt dat toch niet?
- Dat klinkt uiterst redelijk, zei hij.
- Zeg eens, zou zo iemand de leugen omarmen of [c] juist haten?
- Haten, antwoordde hij.
- Als de waarheid voorop gaat, kan daar nooit allerlei kwaad op volgen. Dat is toch waar?
- Natuurlijk.
- Dan is er sprake van een gaaf en oprecht mens die zich weet te beheersen.
- Dat is juist, zei hij.
- Waarom zouden we dan zo nodig weer van vorenaf aan de hele reeks eigenschappen van de filosoof moeten opsommen? Ge zult u toch herinneren dat bij de filosoof moed hoort en ook grootmoedigheid, leergierigheid en een goed geheugen. Uw tegenargument was: 'Iedereen zal het wel met onze uitspraak eens zijn, maar wie zich [d] niet met theorie ophoudt maar kijkt naar de mensen over wie wij het hebben, zal toch moeten erkennen dat sommigen van die filosofen nutteloos zijn, en het merendeel zelfs door en door slecht.' In ons onderzoek naar de oorzaak van hun slechte reputatie zijn we toen gekomen op de vraag: Waarom is het merendeel van de zogenaamde filosofen slecht? Zo hebben we opnieuw de echte filosoof bekeken en vastgesteld welke eigenschappen hij moet bezitten.
[e] - Dat is zo, zei hij.
- Nu moeten we ons afvragen, zei ik, hoe de meeste filosofen verworden. Een klein deel ontsnapt eraan, namelijk degenen van wie de mensen zeggen: ze zijn niet kwaad, maar je hebt er niets aan. Dan hebben we nog [491a] mensen die voorwenden dat ze liefde voor de waarheid hebben en tevens leven volgens ware principes. We zul-

len onderzoeken hoe mensen tot een manier van leven kunnen komen waar ze niet geschikt voor zijn en die hun vermogens te boven gaat. Door overal en altijd het verkeerde te zeggen en te doen, bezorgen ze de filosofie de reputatie waar ge over sprak.
- Wat bedoelt ge met dat 'verworden'? vroeg hij.
- Ik zal proberen dat uit te leggen, zei ik. Dit zal iedereen wel met me eens zijn: mensen met de aanleg die we [b] zojuist als voorwaarde hebben gesteld voor de echte filosoof, kom je zelden tegen. Zo is het toch?
- Zeker.
- En er zijn mensen genoeg om de aanleg van zelfs die enkeling in de kiem te smoren.
- Hoe dan?
- Wat zo vreemd is, is dat alle eigenschappen die wij in mensen prijzen, stuk voor stuk in het nadeel van hun bezitter kunnen werken en hem van de liefde voor de waarheid kunnen afbrengen. Ik heb het over moed, zelfbeheersing en alle andere eigenschappen die we hebben genoemd.
- Dat klinkt niet erg logisch, zei hij.
[c] - Dan zijn er ook nog al die zogenaamde 'goede omstandigheden', zei ik, zoals: schoonheid, rijkdom, lichaamskracht, familie met invloed in de gemeenschap. Ge kent die voorwaarden toch wel? Het zijn eventuele bronnen voor afleiding en verwording. Hebt ge al enig idee waar ik heen wil?
- Ja, zei hij, maar ik zou graag nog een duidelijke uitleg willen hebben.
- Als ge het op de juiste manier opvat, zei ik, dus als een algemeen geldend principe, dan zal alles wat te berde gebracht is u volkomen duidelijk zijn en u niet meer onlogisch voorkomen.
- Gaat u maar verder, ik luister, zei hij.

[d] - We weten dat alle zaad, iedere prille vorm van leven, of het nu een jonge plant of een jong dier betreft, naarmate het sterker is ook gevoeliger is voor slechte omstandigheden, zoals verkeerde voeding, het verkeerde seizoen om op te groeien en een plaats die niet geschikt is. Het kwaad is nu eenmaal een tegenstander van het goede, en niet van het slechte.
- Dat spreekt vanzelf.
- Dan is het, denk ik, logisch dat de beste mensen er des te slechter aan toe zijn als ze te maken hebben met gebrekkige opvoeding.
- Zeker.
[e] - Kunnen we dan niet concluderen, Adeimantos, zei ik, dat de meest begaafde mensen er bij een slechte opvoeding aanzienlijk slechter op worden dan de anderen? Of denkt ge soms dat grote misdaden en pure slechtheid voortkomen uit een zwakke natuur in plaats van uit een sterke die bedorven is door de manier waarop ze is opgevoed? Kan een zwakke natuur ooit grote daden tot stand brengen, of die nu goed zijn of slecht?
- Nee, zei hij, dat kan niet.
[492a] - Dus de aanleg waarvan wij vinden dat die bij een filosoof hoort, moet door een juiste opvoeding worden ontwikkeld, om tot zijn recht te komen. Als zo'n aanleg niet op de geschikte voedingsbodem wordt gezaaid en tijdens de groei geen voedsel krijgt, wordt de mens allesbehalve goed, tenzij een god te hulp komt. Of zijt ge een van de velen die denken dat de jeugd door de sofisten wordt bedorven en dat er prive-leraren zijn die de naam 'bedervers' verdienen? Vindt ge soms niet dat [b] juist de mensen die dat beweren de grootste sofisten zijn? Behalen deze niet het beste resultaat met hun onderricht en zetten zij niet jong en oud, man en vrouw naar hun hand?

- Wanneer dan? vroeg hij.
- Wanneer de massa bijeenzit in de volksvergadering, de rechtszaal, het theater, het legerkamp of bij een politieke samenkomst, zei ik, en met veel kabaal haar afkeer van of instemming met wat er gezegd of gedaan wordt, laat blijken. Er wordt steeds overdreven gereageerd met [c] boe-geroep en applaus. Daar komt nog bij dat de rotsen en de omgeving het geluid weerkaatsen en het lawaai van kritiek en bijval verdubbelen. Wat denkt ge dat er in die omstandigheden gebeurt met het hart van een jongen - om het zo maar eens te zeggen? Welke opvoeding is daartegen bestand? Zal ook een goede opvoeding niet worden overspoeld door zo'n golf van hoon of applaus en teniet worden gedaan, zodat zo'n jongen hetzelfde mooi en lelijk gaat noemen als het publiek, hetzelfde zal [d] willen doen als het publiek en zich geheel aan de massa zal aanpassen?
- Daar is geen ontkomen aan, Sokrates, gaf hij toe.
- En dan hebben we over het grootste dwangmiddel nog niet eens gesproken, zei ik.
- Welk? vroeg hij.
- De actie waartoe die leraren en sofisten overgaan, als ze er niet in slagen met woorden te overtuigen. Weet ge niet dat ze iemand die niet naar hen wil luisteren, straffen met verlies van burgerrechten, boetes of de dood?
- Of ik dat weet, antwoordde hij.
[e] - Welke andere sofist of scholing kan het hiertegen met succes opnemen, denkt ge?
- Geen enkele, zei hij.
- Inderdaad niet, zei ik, alleen al de poging om tegenstand te bieden is je reinste dwaasheid, want er is maar een manier om een eerbaar burger te worden; er is nooit een andere geweest en die zal er ook niet zijn. Je moet je aanpassen aan de opvoeding die zij geven, mijn beste, als

we ons beperken tot de invloed van mensen. Het goddelijke gaat natuurlijk alles te boven en laten we ons vooral goed voor ogen houden dat het aan goddelijke genade is te danken dat er in een maatschappij als de onze tenmin- [493a] ste nog iets goed gaat en naar behoren wordt volbracht. Dat lijkt mij althans een redelijke bewering.

- Mij ook, zei hij.
- En er is nog een opvatting die ge wel zult onderschrijven.
- Welke dan?
- Er zijn mensen die niet in staatsdienst zijn en toch onderwijs geven tegen betaling. De politici noemen hen sofisten en beschouwen hen als rivalen. Maar ook deze sofisten onderwijzen niets dan de mening van de meerderheid. Die verkondigen ze als theorieen op hun bijeenkomsten en die brengen ze als wijsheid aan de man. Denkt u eens in: iemand verzorgt een monster en hij [b] maakt een studie van wat het dier leuk vindt en wat niet, om te weten hoe hij het moet benaderen en beetpakken, wanneer en waarom het agressief of juist mak wordt, hoe zijn stemming valt af te leiden uit de geluiden die het maakt en hoe andere geluiden het op zijn gemak stellen of prikkelen. Hij komt dit alles te weten door gedurende lange tijd met het monster om te gaan, en die kennis noemt hij dan 'wijsheid' en hij maakt er een opvoedkundig systeem van. Nu weet hij in werkelijkheid nog niets waardevols van al die voorkeuren van het dier, want het [c] is nog maar de vraag wat hoogstaand is en wat laaghartig, wat goed is en wat slecht, wat rechtvaardig is en wat niet. Maar deze man gehoorzaamt zijn monster in alles: wat het leuk vindt, noemt hij goed en wat het monster niet leuk vindt, noemt hij slecht. Een ander criterium kent hij niet. Datgene wat hij wel moet doen noemt hij rechtvaardig en hoogstaand en hij ziet niet dat

er een verschil is tussen gedwongen worden om iets te doen en iets doen omdat het goed is, laat staan dat hij dit onderscheid aan een ander kan uitleggen. Ge zoudt zo iemand toch wel een merkwaardige opvoedkundige vinden, nietwaar?
- Inderdaad.
- Toch verschilt hij niet van degene die zich interesseert [d] voor de begeerten van de heterogene mensenmassa die samenstroomt op de volksvergadering en die de driften van deze massa tot maatstaf maakt van wat goed is voor de schilderkunst, de muziek en de politiek. Want wie zich bij de massa laat voorstaan op zijn dichtkunst of op welk meesterschap dan ook, of op de diensten die hij de gemeenschap bewezen heeft, maakt zich dienstbaar aan diezelfde massa, zonder dat hij daartoe wordt gedwongen. Vanaf dat moment moet hij naar het pijpen van de massa dansen. Hebt ge ooit iemand in alle ernst horen verkondigen dat er op die manier iets goeds te bereiken valt?
[e] - Nee, zei hij, en ik zal die mening nooit horen verkondigen ook, denk ik.
- Onthoud dit allemaal maar goed. En dan is er nog iets dat ge in aanmerking moet nemen: zal de gemiddelde mens ooit kunnen geloven dat alleen de absolute schoonheid werkelijk bestaat, en dat al de verschillende mooie dingen onwerkelijk zijn? Zou hij zich kunnen voorstellen dat de absolute principes de werkelijkheid vormen terwijl de wereld van objecten niet bestaat?
- Zeker niet, zei hij.
[494a] - Dan zal de gemiddelde mens de wijsheid niet liefhebben, zei ik.
- Nee.
- Een gewoon mens zal kwaad spreken over mensen die naar de wijsheid op zoek gaan.

- Dat is zo.
- En ook die lieden die bij de grote massa in het gevlei willen komen zullen dat doen.
- Uiteraard.
- Ziet ge nog een uitweg waardoor de ware filosoof in [b] staat gesteld wordt zijn roeping te volgen? Beschouw deze vraag maar eens in het licht van wat we reeds eerder zeiden. We waren het erover eens dat een waar filosoof leergierig is, een goed geheugen heeft en moedig zowel als grootmoedig is.
- Dat is zo.
- Als kind zal zo iemand al met kop en schouders boven iedereen uitsteken, vooral als het lichaam in net zo'n goede staat verkeert als de geest.
- Dat is logisch, zei hij.
- Als zo'n kind volwassen wordt, zullen zijn familie en de overige burgers van de stad het nuttig vinden om hem hun belangen te laten behartigen.
- Zeker.
[c] - En dus overladen ze hem met verzoeken en complimenten, want ze voorzien hoe machtig hij in de toekomst zal zijn. Daarom strelen ze alvast zijn ijdelheid.
- Ja, zo gaat dat, zei hij.
- Wat dacht ge dat er in die omstandigheden van zo iemand wordt? vroeg ik. Als bovendien zijn vaderland een machtige staat is en als hij zelf van goede komaf is en zijn uiterlijk mee heeft, zal hij boordevol valse verwachtingen zijn. Hij zal denken dat hij in staat is over Grieken en niet-Grieken te heersen en dus zal hij op alles en iedereen neerkijken, vol als hij is van zijn tactiek en [d] zijn plannen die toch allemaal gedoemd zijn te mislukken.
- Zo zal het inderdaad aflopen, zei hij.
- En als er dan iemand komt die hem doodleuk de

waarheid vertelt door te zeggen dat het tijd wordt om verstandig te worden, en dat hij daarvoor nog heel wat werk moet verzetten, denkt gij dan dat hij braaf blijft luisteren, gewend als hij is aan slecht gezelschap?
- Vast niet, zei hij.
- Maar stel dat hij dat toch doet, zei ik, omdat hij eigen- [e] lijk een goed mens is die graag naar een ander luistert. Dan komt hij tot inkeer en voelt de aantrekkingskracht van de wijsheid. Wat zullen al die mensen dan doen die zijn invloed hoopten te gebruiken ten eigen bate? Zij zullen alles op alles zetten, hem trachten om te praten en hem te manipuleren, om toch vooral te vookomen dat de wijsheid vat op hem krijgt. Ook zullen ze proberen om degene die zo'n invloed op hem uitoefent van die invloed te beroven, en dat doen ze door onrust te zaaien in diens prive-leven en door te zorgen dat de gemeenschap hem straft voor wat hij doet.
[495a] - Dat lijkt mij ook.
- Zal een mens in die omstandigheden zijn zoektocht naar de waarheid volhouden?
- Vast en zeker niet.
- Ziet ge wel, zei ik, dat we gelijk hadden met de bewering dat juist de karaktereigenschappen van de filosoof, die zich in slechte omstandigheden ontwikkelt, er op de een of andere manier de oorzaak van zijn dat hij zijn roeping laat varen? Daarbij werken de zogenaamde voordelen, zoals rijkdom en al dergelijk gemak, ook in zijn nadeel.
- We hadden inderdaad gelijk, zei hij.
[b] - Zo ver, mijn vriend, ontaardt en verwordt de edelste natuur in haar streven naar het beste en zo'n natuur is toch al een zeldzaamheid, zoals we al hebben gezegd. Uit die mensen komen degenen voort die gemeenschappen en individuen het grootste kwaad berokkenen, maar

ook de grootste weldoeners; het is maar net waar de stroom hen voert. Een zwakke natuur echter verricht nooit iets groots, noch voor een burger, noch voor de gemeenschap.
- Zeker, zei hij.
[c] - Zo vallen de mensen af die het meeste talent voor filosofie hebben. Ze laten haar eenzaam en onbevredigd achter en leiden zelf een leven dat niet bij hen past en onwaarachtig is, terwijl anderen die haar niet waard zijn, zich aan haar opdringen als aan een weesmeisje. Ze vergrijpen zich aan haar en bezorgen haar van alle kanten de verwijten die gij noemde, namelijk dat sommigen van haar volgelingen nietsnutten zijn, maar dat de meesten van hen veel kwaad doen.
- Inderdaad, zei hij, dat zijn de dingen die men zegt.
- En dat is ook geen wonder, antwoordde ik. Wanneer domme mensen zien dat deze plaats opengevallen is en dat hij bezaaid is met fraaie woorden en schone schijn, [d] dan breken ze, net als gevangenen die naar de tempels vluchten, uit hun dagelijkse werkzaamheden weg naar de filosofie. Dat doen juist degenen die op hun eigen kleine werkterrein uitblinken. Want ook al wordt de filosofie slecht beoefend, ze heeft toch de reputatie dat ze van hoger niveau is dan alle andere disciplines. Vandaar de toeloop van al die mensen bij wie het schort aan talent, met lichamen die zijn verminkt door beroep en [e] ambacht, en met zielen die eveneens zijn geknakt en murw gemaakt door de dagelijkse routine. Is dat niet onvermijdelijk?
- Zeker, zei hij.
- Vindt ge niet, ging ik verder, dat ze het beeld oproepen van een kleine, kale kopersmid die geld heeft verdiend en zich zojuist uit zijn boeien heeft vrijgekocht? Hij heeft een bad genomen, een nieuwe mantel omgesla-

gen, en uitgedost als een bruidegom staat hij op het punt de dochter van zijn baas te trouwen, omdat ze arm is en in de steek gelaten.

[496a] - Dat klopt precies, zei hij.

- Wat voor kinderen zullen zulke ouders vermoedelijk voortbrengen? Toch zeker bastaardfilosofen die tot weinig in staat zijn?

- Dat kan niet anders.

- Laten we verder gaan. Wat voor gedachten en meningen kunnen we verwachten van mensen aan wie een goede opvoeding niet is besteed, wanneer zij de filosofie benaderen en zonder respect met haar omgaan? Van hen kun je toch alleen maar drogredenen verwachten en niets dat echt is en werkelijk van kennis getuigt?

- Daar kun je op rekenen, zei hij.

- Dan blijven er van allen die de filosofie oprecht zijn [b] toegedaan maar heel weinig over, Adeimantos, zei ik. Misschien een enkel van nature edel en goed opgevoed karakter dat door ballingschap binnen de perken wordt gehouden en door het ontbreken van verderfelijke invloeden vanzelf trouw kan blijven aan de filosofie; of een grote geest die in een kleine gemeenschap wordt geboren en niet meedoet aan het politieke gedoe omdat hij er geen waarde aan hecht. Verder voelt zich misschien nog een klein groepje mensen uit andere disciplines, die ze terecht weinig waardevol vinden, van nature tot haar aangetrokken. Het kan ook zijn dat de teugel wordt aangetrokken die onze vriend Theages in toom houdt. Alle omstandigheden in het leven van Theages zijn [c] immers geknipt om hem afvallig te maken van de filosofie, maar zijn slechte gezondheid houdt hem van de politiek af. Mijn eigen geval, de goddelijke aanwijzing, is het vermelden niet waard want het is voor mij waarschijnlijk zelden of nooit iemand overkomen. Wie tot die kleine

groep behoren hebben geproefd hoe zoet en zalig het bezit van de filosofie is; ze hebben genoeg gezien van de waanzin van de massa en ook dat niemand in de politiek, om het maar eens te zeggen, iets zinnigs doet. Er is geen [d] medestander die je kan redden als je het recht wilt verdedigen. Het is alsof een mens bij de wilde beesten terecht is gekomen; hij wil niet meedoen aan het onrecht, maar in z'n eentje is hij niet bij machte zich te verzetten tegen hun gezamenlijke boosaardigheid. Voor hij zijn land of zijn vrienden van enig nut zou kunnen zijn, zou hij al aan zijn eind zijn gekomen, daarmee zichzelf noch anderen een dienst bewijzend. Met dit alles in gedachten houdt de echte filosoof zich rustig en blijft zichzelf. Hij houdt zich als het ware schuil achter een muur tijdens een storm van stof en gruis dat door de wind wordt mee- [e] gedragen. Bij het zien van de wetteloosheid bij de rest van de mensen is hij blij als hij zelf op de een of andere manier, vrij van onrecht en misdaden, zijn leven hier op aarde kan volbrengen en vredig en welgezind kan sterven, vervuld van goede hoop.

[497a] - Dan zal hij trouwens niet weinig bereikt hebben als zijn einde daar is, zei hij.

- Maar ook niet veel, zei ik, want hij heeft niet het geluk gehad om in een andere gemeenschap terecht te komen die wel bij hem past. In zo'n gemeenschap zal hij zelf in statuur groeien en behalve zijn eigen welzijn ook dat van de gemeenschap in stand houden. De reden waarom de filosofie zo ten onrechte een slechte naam heeft gekregen is nu uit de doeken gedaan, denk ik. Of hebt ge nog iets anders op te merken?

- O nee, ik heb er verder niets aan toe te voegen, zei hij. Maar vertel eens, welke huidige gemeenschap is er ontvankelijk voor filosofie?

[b] - Geen enkele. Dat is het hem juist. Geen enkele ge-

meenschap van deze tijd staat open voor de filosofie. Dat is nu precies waarom de filosofie verdraaid wordt en ten kwade verandert. Zoals een zaad, dat op vreemde bodem wordt gezaaid, ontaardt en overwoekerd wordt, en in die vreemde grond verloren gaat, evenzo kan de filosofie zich niet handhaven, maar komt tot verval en [c] krijgt een ander karakter. Maar als de filosofie ooit in een gemeenschap de volmaaktheid aantreft die zij ook zelf vertegenwoordigt, dan zal blijken dat volmaaktheid in werkelijkheid van God stamt, en dat al het andere in oorsprong en toepassing slechts menselijk is. Nu gaat ge vast en zeker vragen wat de beste inrichting van de gemeenschap is.

- Nee, zei hij. Ik vroeg me af of de gemeenschapsvorm die we hebben besproken toen we de opbouw van de gemeenschap bekeken, de beste is, of misschien toch nog een andere.

- Nee, geen andere dan die gemeenschapsvorm, zei ik. [d] Maar er is een speciale voorwaarde, die we toen ook al vermeld hebben, en die is dat in de gemeenschap altijd het ene gezag aanwezig is dat dezelfde opvattingen over de gemeenschap heeft die ook u, als wetgever, voor ogen stond toen ge de wetten vorm gaf.

- Ja, dat hebben we gezegd, beaamde hij.

- Maar nog niet duidelijk genoeg, zei ik, uit vrees voor bezwaren van uw kant die mij tot een langdurig en moeizaam betoog zouden dwingen. De rest is trouwens ook lang niet gemakkelijk uit te leggen.

- Waar gaat het dan om?

- Het gaat erom hoe een gemeenschap, die filosofische principes wil toepassen, aan de ondergang kan ontsnappen. Alle grote ondernemingen zijn immers riskant, want het gezegde luidt: Wie waagt, die wint.

[e] - Toch moet ook dit punt nog worden opgehelderd,

zei hij, dan kan deze uiteenzetting worden afgerond.
- Wat het moeilijk maakt, is niet dat ik niet wil, zei ik, maar meer dat ik niet kan. Ge kunt zelf zien hoe ik mijn best doe. Hoor maar eens hoe ik zonder omwegen durf te beweren dat de studie van de filosofie in de gemeenschap op een manier moet geschieden die precies tegengesteld is aan de manier waarop dat tegenwoordig gebeurt.
- Hoe dan?
[498a] - Op het ogenblik, zei ik, beginnen de jongens ermee als ze uit de kinderschoenen zijn, en als ze toe zijn aan het stichten van een gezin en aan geld verdienen, zijn ze net toe aan het moeilijkste deel van de studie. Juist dan houden ze ermee op, ook zij die de meeste aanleg voor filosofie hebben. Met het moeilijkste onderdeel bedoel ik het leren voeren van gesprekken. Later in hun leven, als ze uitgenodigd worden bij discussies die anderen voeren, willen ze daar wel als toehoorder bij zijn en voelen zich heel wat. Ze denken dan dat het een bezigheid is die je als tijdverdrijf moet zien. En als ze oud zijn ge- [b] worden zijn ze, op een enkele uitzondering na, volledig uitgeblust, veel definitiever dan Herakleitos' zon, omdat hun licht niet meer wordt ontstoken.
- Maar hoe moet het dan? vroeg hij.
- De volgorde moet precies worden omgekeerd. In hun kindertijd en hun puberteit moeten ze opgevoed worden en filosofieles krijgen op een manier die bij hun leeftijd past. Ook het lichaam verdient in de tijd dat ze in de groei zijn alle zorg, want het lichaam is een ondersteuning voor de filosofie. Naarmate ze opgroeien en geeste- [c] lijk volwassen worden, moeten ze zich grotere geestelijke inspanningen getroosten, en als de energie in het lichaam afneemt en zij niet langer in staat zijn mee te doen aan politieke of militaire bedrijvigheid, mogen ze

vrijuit grazen in de wei zonder nog iets te hoeven doen, op een enkele keer na. Alleen dan zullen ze gelukkig zijn op hun oude dag, en na de dood zal hun een lot ten deel vallen dat past bij het leven dat ze hebben geleid.

- Ge schijnt ernstig te menen wat ge zegt, Sokrates, zei hij, maar het merendeel van uw luisteraars, te beginnen met Thrasymachos, is niet overtuigd en wil niet geloven wat ge zegt.

[d] - Ge moet geen tweedracht zaaien tussen mij en Thrasymachos, zei ik, want we zijn net vrienden geworden, waarmee ik niet wil zeggen dat we voordien vijanden waren. We zullen net zo lang doorgaan met dit gesprek tot hij en alle andere aanwezigen overtuigd zijn of tenminste iets hebben opgestoken waarbij ze baat zullen hebben in een volgend leven, waarin ze weer in dit soort gesprekken belanden.

- Zo lang duurt het leven niet, zei hij.

- Het is niets vergeleken met de eeuwigheid. Het is niet verwonderlijk dat de meeste mensen niet geloven wat ik [e] zeg, want ze begrijpen helemaal niet wat ik bedoel. Gewend als ze zijn om elkaar na te praten, zien ze niet in dat woorden ook spontaan uit iemands mond kunnen komen, zoals nu. Ze hebben nooit iemand gezien die met zichzelf in harmonie is gebracht, en wiens woorden en daden volledig met elkaar in overeenstemming zijn, voorzover dat althans mogelijk is, en die ook nog een [499a] gemeenschap regeert die net zo is als hijzelf. Zo is het toch?

- Inderdaad.

- De meeste mensen, mijn beste, lenen ook nooit het oor aan verheven en openhartige gesprekken, waarin men alles in het werk stelt om de waarheid te ontdekken, omdat men haar wil leren kennen zonder enige belangstelling te koesteren voor omhaal van woorden en rivali-

teit. Want dat leidt alleen maar tot de interpretaties en de meningsverschillen die men in de rechtszaal en bij gesprekken thuis tegenkomt.
- Dat is zo, zei hij.
[b] - Dat hebben we allemaal al voorzien, zei ik, toen we ronduit zeiden, zij het met angst in ons hart, dat een gemeenschap, een staat of een individu alleen volmaakt kan worden als die weinige filosofen, die men nu niet nodig denkt te hebben, ertoe worden gebracht om de leiding van de gemeenschap op zich te nemen, of ze dat nu willen of niet. Ze moeten de gemeenschap dienen, of [c] ze nu uit een vorstenhuis stammen of niet, als ze er maar door goddelijke genade toe zijn gekomen om de wijsheid werkelijk lief te hebben. En we moeten niet denken dat deze mogelijkheden nooit kunnen worden verwezenlijkt, want dat is niet redelijk. Dan kan men even goed tegenwerpen dat in ons hele gesprek de wens de vader van de gedachte is geweest.
- Ja zeker.
- Dus als mensen die de toppen van de wijsheid hebben bereikt ertoe komen om de gemeenschap te leiden - wat [d] in de grijze oudheid wel is voorgekomen, en misschien zelfs wel heden ten dage in een land dat zo ver weg ligt dat we er geen weer van hebben, terwijl het ook nog in de toekomst kan gebeuren - dan zal de gemeenschap die wij voor ogen hebben werkelijkheid worden, omdat ze dan openstaat voor de waarheid. We staan ervoor in dat dit mogelijk is, al erkennen we dat dit niet eenvoudig is.
- Ik ben het met u eens, zei hij.
- Ge denkt zeker dat de meeste mensen er anders over denken.
- Misschien, zei hij.
- Mijn beste, zei ik, ge moet niet zo slecht over de men- [e] sen denken. Ze gaan wel anders denken als ge ophoudt

hun de les te lezen. Spreek rustig met hen, neem het wantrouwen weg dat ze koesteren tegen het leren van iets nieuws, en laat hun zien wat ge onder een filosoof verstaat. Beschrijf precies, zoals we daarstraks deden, [500a] wat voor karakter zo iemand heeft en wat hem bezighoudt. Dan storen ze zich niet meer aan het beeld dat zij hebben van de filosoof. Of dacht ge soms dat men boos is op iemand die geen boosheid kent, dat men jaloers is op iemand die zelf niet jaloers is, omdat hij geen afgunst kent en gewoon vriendelijk is? Ik zal voor u antwoorden: ik denk zelfs dat er onder de mensen maar weinig zijn die echt een boosaardig karakter hebben.
[b] - Inderdaad, zei hij, dat is zo.
- Dan zal het wel waar zijn dat de mensen minachting hebben voor de filosofie, omdat sommigen zich ermee gaan bezighouden zonder er rijp voor te zijn. Die schelden elkaar uit, maken ruzie en brengen steeds weer persoonlijke tegenstellingen in het geding, wat toch niet de juiste manier is om filosofie te bedrijven. Zo is het toch?
- Zeker, zei hij.
- Dat lijkt mij ook, Adeimantos, want wie zijn blik op de werkelijkheid gericht houdt, heeft geen tijd zich te [c] laten afleiden en zich te mengen in de dingen waar gewone mensen mee bezig zijn. Doet hij dat wel, dan moet hij de strijd met hen aangaan, en dat zal hem vervullen met afgunst en haat. Nee, hij houdt zijn blik gericht op de eeuwige, vaststaande en onveranderlijke principes, en deze maakt hij zich eigen. Principes doen elkaar geen onrecht aan en hebben niets van elkaar te vrezen, want ze volgen de ordening in de schepping en houden zich aan de wet. Die principes volgt hij, heel nauwgezet, hoe kan het ook anders? Wat een mens eerbiedigt, volgt hij.
- Dat is waar, zei hij.
[d] - De filosoof die met de goddelijke ordening in aanra-

king komt, wordt zelf geordend en goddelijk, voorzover dat althans een mens is gegeven. Toch zal er overal kwaad van hem worden gesproken.
- En hoe, zei hij.
- Stel nu dat zo iemand er toch toe wordt gedwongen om mensen op te voeden vanuit datgene wat hij in die goddelijke ordening heeft doorgrond - en die ordening moet dan zowel in het prive-leven als bij het bekleden van openbare functies in de praktijk worden gebracht dan kan hij zich niet meer uitsluitend tot zijn eigen ontwikkeling beperken. Zou hij in staat zijn om de mensen bedachtzaamheid en rechtsgevoel bij te brengen, en alle andere deugden die de gemeenschap ten goede komen?
- Zeker wel, zei hij.
[e] - Als de meeste mensen nu zouden begrijpen dat wat we nu zeggen over de filosoof echt waar is, zouden ze dan nog een hekel aan hem kunnen hebben? Zullen ze ons nog steeds niet geloven als we zeggen dat de gemeenschap alleen maar gelukkig kan worden als ze door een kunstenaarshand tot een afbeelding wordt gemaakt van het goddelijke?
[501a] - Ze zullen geen hekel meer hebben aan filosofen, zei hij, maar wat bedoelt ge toch met die 'afbeelding'?
- Ze beschouwen de gemeenschap en het karakter van de individuen als een oppervlak waarop een afbeelding geschilderd moet worden. Om te beginnen moeten ze dat schoonmaken, wat niet zo gemakkelijk is. Maar het verschil tussen deze wijze mensen en alle anderen is nu juist, dat ze geen leiding willen geven en geen regels willen stellen, als ze niet met een schone lei kunnen beginnen. En dat kan alleen gebeuren als het oppervlak al schoon is of als zij het zelf kunnen reinigen.
- Dat is waar, zei hij.
- Is de volgende stap niet het maken van een schets?

- Zeker.
- Vervolgens, lijkt me, moet van de schets een schilderij [b] worden gemaakt, waarbij er steeds twee kanten aan de zaak zijn: enerzijds bestaan er kwaliteiten als rechtvaardigheid, schoonheid en bedachtzaamheid in absolute zin, en anderzijds is er de afspiegeling van deze kwaliteiten in de menselijke natuur. Dan moeten ze dus uitzoeken waarmee de mensen zich moeten bezighouden om werkelijk mens te worden. Hun criterium is, om met Homeros te spreken, dat de mens beeld en gelijkenis is van God.*)
- Dat is juist, zei hij.
- En ze zouden het ene beeld uitwissen en het andere [c] ervoor in de plaats schilderen, net zo lang tot ze menselijke karakters hebben gemaakt die God zoveel mogelijk welgevallig zijn?
- Dat zou zeker het mooiste schilderij zijn, zei hij.
- Zouden we dan kans zien om al degenen te overreden van wie ge hebt gezegd dat ze ons met man en macht te lijf willen gaan? Kunnen we hen ervan overtuigen dat er werkelijk mensen bestaan die de gemeenschap tot beeld en gelijkenis van God kunnen maken? Ze werden toen kwaad omdat we aan zo iemand de gemeenschap wilden toevertrouwen, maar ze hebben er hopelijk wat meer begrip voor, nu ze ons betoog hebben gehoord.
[d] - Heel wat meer, als ze hun verstand gebruiken, zei hij.
- Wat zouden ze er trouwens tegen in kunnen brengen? Soms dat filosofen geen interesse kunnen opbrengen voor de essentie van de dingen en voor de waarheid?
- Dat zou absurd zijn, zei hij.
- Of misschien dat de filosoof, zoals we die hebben beschreven, geen edel karakter heeft?

*) Zie Homeros, *Ilias* I, 131 en *Odyssee* III, 416.

- Ook dat niet, zei hij.
- Wat dan? Kunnen ze soms ontkennen dat iemand met zo'n karakter, die in de juiste omstandigheden terecht komt, volmaakt zal zijn en een waar filosoof, als iemand dat ooit zou kunnen zijn? Of zullen ze toch zeggen dat diegenen volmaakt zijn die wij niet hebben uitgekozen?
[e] - Zeker niet.
- Zullen ze dan nog tegen ons fulmineren als we zeggen dat er voor staat en burgers geen einde zal zijn aan alle ellende, en dat de gemeenschap waarvan wij in theorie een mooi beeld kunnen schilderen uiteindelijk nooit daadwerkelijk zal worden opgebouwd, voordat het mensentype van de ware filosoof het in de gemeenschap voor het zeggen krijgt?
- Misschien wat minder dan eerst, zei hij.
- Kom, zei ik, zullen we niet liever zeggen dat ze hele- [502a] maal inschikkelijk zijn geworden en overtuigd zijn, zodat ze, al was het maar uit fatsoensoverwegingen, met ons moeten instemmen?
- Zeker, zei hij.
- Laten we er nu van uitgaan dat zij het met ons eens zijn, zei ik. Dan is de volgende vraag: zal iemand willen ontkennen dat ook nakomelingen van koningen en andere machthebbers filosofen zouden kunnen zijn?
- Geen mens, zei hij.
- Durft iemand te beweren dat wie in die positie ter wereld is gekomen gedoemd is tot verval? Dat het moei- [b] lijk is om hem op het goede spoor te houden, dat geven wij toe, maar dat er in de loop der tijden nooit een goed terecht is gekomen, is er iemand die dat staande kan houden?
- Natuurlijk niet.
- Een zo'n echte filosoof met een gemeenschap die hem wil gehoorzamen, zou werkelijk al genoeg zijn, zei ik,

om alles te verwezenlijken waar nu niet aan wordt geloofd.
- Ja, een is genoeg.
- Als zo'n staatsman namelijk de wetten en voorschriften opstelt, die wij besproken hebben, lijkt het me niet onmogelijk dat de burgers ze willen opvolgen.
- Zeker niet.
- Het is toch niet vreemd of onmogelijk dat ook anderen tot de overtuiging komen die wij nu hebben?
[c] - Ik vind van niet, zei hij.
- En we hebben nu, denk ik, voldoende aangegeven wat de beste wetten en voorschriften zijn.
- Zeker.
- Dan zijn we het er nu blijkbaar niet alleen over eens welke traditie de beste is, maar ook dat de beste traditie realiteit kan worden, al zal dat niet gemakkelijk gaan.
- Dat is inderdaad de conclusie, zei hij.
- Deze vraag is nu met moeite beantwoord, maar we [d] moeten ons nog iets anders afvragen: hoe komen we aan zulke mensen, die de steun en toeverlaat moeten zijn van de gemeenschap? Wat moeten ze leren, wat moeten ze doen, wat moet er gebeuren in de verschillende fasen van hun leven?
- Ja, dat is de vraag, zei hij.
- Ik ben niets opgeschoten met dat verstandige besluit van mij om het maar niet te hebben over het delicate onderwerp van het omgaan met vrouwen, en ook niet over het verwekken van kinderen en het benoemen van leiders. Ik weet heel goed hoeveel weerstand de volledige [e] waarheid oproept, maar nu zal ik er toch doorheen moeten. Het onderwerp 'vrouwen en kinderen' heb ik bij nader inzien later toch besproken, maar over de leiders heb ik ternauwernood gerept. We hebben gezegd, weet [503a] ge nog, dat ze liefde moeten betonen jegens de gemeen-

schap en dat ze moeten worden onderworpen aan beproevingen van genot en pijn, omdat leiders niet uit het veld mogen worden geslagen door spanning, angst of welke beroering dan ook. Wie die beproevingen niet doorstaat, is ongeschikt, en wie steeds standvastig is gebleven, net als goud dat in het vuur op zijn echtheid wordt onderzocht, moet leider worden, en hij heeft recht op alle eer en alle eerbetoon, zowel bij zijn leven als na zijn dood. Dat was het wel zo'n beetje, meer hebben we er niet over gezegd, want we wilden het vraagstuk eigenlijk uit de weg gaan en het verdoezelen, bang [b] als we waren voor de confrontatie.
- Dat is waar ook, zei hij, nu kan ik het me allemaal weer herinneren.
- Beste vriend, zei ik, als een berg zie ik op tegen de dingen die ik nu over mijn lippen moet zien te krijgen, maar ik waag het erop en zeg: de beste wachters zijn de filosofen.
- Vooruit dan maar, zei hij.
- Begrijp me goed, dat zullen er maar weinig zijn. We hebben hun eigenschappen al beschreven, maar die zijn maar zelden in volledige harmonie in een en dezelfde persoon aanwezig. Meestal mankeert er iets aan.
[c] - Hoezo? vroeg hij.
- Leergierigheid, een goed geheugen, scherpzinnigheid, vlug begrip, moed, grootmoedigheid, en de eigenschappen die daar het gevolg van zijn, gaan slecht samen met het verlangen naar een rustig en geordend leven. Wie vlug van begrip is, wordt her en der meegevoerd, en elke standvastigheid is hem vreemd.
- Ja, dat is zo.
- Maar standvastige mensen staan niet open voor verandering, en dat maakt hen juist tot mensen op wie je kunt vertrouwen. Op het slagveld wijken ze niet en zijn ner-

[d] gens bang voor, maar als ze iets moeten leren, zijn ze ook niet anders dan in de strijd: ze geven niet mee en steken daardoor niets op. Zodra ze de moeite moeten nemen om te leren, raken ze als het ware verdoofd: ze vallen steeds in slaap en blijven maar gapen.
- Dat klopt, zei hij.
- We hebben al vastgesteld dat een en dezelfde persoon beide mensentypen in zich moet verenigen, om recht te hebben op de best denkbare opvoeding, op maatschappelijk aanzien en op macht.
- Inderdaad, zei hij.
[e] - Maar zulke mensen zijn zeldzaam, nietwaar?
- Dat spreekt vanzelf.
- Mensen die zo zijn moeten op de proef worden gesteld met ontberingen en met ervaringen van angst en genot, zoals we al eerder zeiden. Maar er is nog meer: ze moeten zich oefenen in het bestuderen van allerlei onderwerpen, en de vraag daarbij is of ze in staat zullen [504a] zijn zich te verdiepen in de belangrijkste daarvan. Daar zullen ze misschien wel voor terugschrikken, zoals anderen terugschrikken voor lichamelijke ontberingen.
- Dat moeten we inderdaad maar afwachten, zei hij. Maar wat bedoelt ge met die belangrijke onderwerpen?
- Ge weet vast nog wel dat we drie aspecten hebben onderscheiden in de ziel, zei ik, en ook dat we daaraan de definities hebben ontleend van rechtvaardigheid, bezonnenheid, moed en wijsheid.
- Wie zich dat niet eens zou herinneren, kan maar beter wegblijven.
[b] - En weet ge ook nog wat we daarvoor zeiden?
- Nee, wat dan?
- We zeiden toch dat er een lange omweg nodig is voordat je de allerhoogste principes werkelijk kunt onderscheiden. Pas als die weg is afgelegd, tonen deze

principes zich geheel en al, maar wij kunnen ze bij benadering kennen aan de hand van de redenering van daarstraks. Wij vonden die redenering goed genoeg, maar de conclusie die we daaruit hebben getrokken was slechts bij benadering juist. Ik was daar niet erg tevreden mee, maar wie dat wel is moet het maar zeggen.
- Ik vond die conclusie zo slecht nog niet, zei hij, en de [c] anderen ook niet.
- Dat mag dan wel waar zijn, beste vriend, maar als de waarheid daarbij tekort wordt gedaan, deugt er toch niets van. Niemand heeft iets aan onvoltooid werk. Vaak geven de mensen te snel op en ze hebben dan geen zin meer om verder te zoeken.
- Inderdaad, zei hij, dat gebeurt maar al te vaak.
- Dat opgeven past helemaal niet bij een behoeder van de gemeenschap en van de wet.
- Nee, dat denk ik ook niet, zei hij.
[d] - Dan moeten we alsnog die omweg maken, m'n beste, zei ik, en daarbij ontkomen we niet aan ontberingen en inspanningen. Er is geen keus als we ons die essentiele kennis waar we naar op zoek zijn, inderdaad eigen willen maken.
- Als het gaat om de meest verheven kennis, hebt ge gelijk, zei hij, maar wat gaat er nog uit boven rechtvaardigheid en de andere deugden die we tot nu toe hebben besproken?
- O, er is nog wel iets te vinden, zei ik, en daarvoor is een schets niet goed genoeg meer. We zullen een vol- [e] tooid schilderij moeten afleveren. Het is toch absurd dat we ons druk maken om kleinigheden en daarover zo precies mogelijk proberen te spreken, terwijl we de belangrijkste onderwerpen, die de grootst mogelijke aandacht en precisie vereisen, zomaar verwaarlozen?
- Juist die zijn het overwegen waard, zei hij. Denkt ge

echt dat iemand u laat gaan zonder u te vragen wat die hoogste kennis is en waar zij over gaat?

- Ik denk het niet, zei ik. Stel dus maar uw vragen. Het antwoord hebt ge vast en zeker al heel wat keren gehoord. Of ge begrijpt niet wat ik bedoel, of ge bedenkt weer van alles om me in de wielen te rijden. Ik denk het [505a] laatste. Ge hebt toch immers al vaak gehoord dat het in de allereerste plaats gaat om het wezen van het goede, en dat rechtvaardigheid en andere kwaliteiten alleen bruikbaar en nuttig zijn als men ook werkelijk goed is. Nu weet ge zeker wel waar ik het over ga hebben, en ook dat we er maar zo weinig van weten. Als we niet weten wat het wezen van het goede is, dan zijn alle andere dingen, [b] hoe goed we die ook mogen kennen, ons van geen enkel nut, net zomin als het zin heeft iets te bezitten waarin het goede niet aanwezig is. Of denkt ge soms dat het beter is alles te bezitten maar niet het goede, of alles te begrijpen behalve het goede, en geen idee te hebben van wat schoon en goed is?

- Ik niet, zei hij, dat verhoede de hemel!

- Maar er is nog iets dat ge weet, namelijk dat het merendeel van de mensen van mening is dat het goede te vinden is in plezier en genot, terwijl fijnzinniger mensen het goede denken te vinden in intelligentie.

- Natuurlijk.

- Ook zijt ge u ervan bewust, mijn beste, dat degenen die er zo over denken niet kunnen uitleggen wat die intelligentie precies is, maar tenslotte moeten ze wel erkennen dat het de kennis is van het goede.

- Wat vreemd, zei hij.

[c] - Inderdaad, zei ik. Ons verwijten ze dat we niet weten wat het goede is, terwijl ze er tegelijkertijd van uitgaan dat we het wel weten. Want ze hebben het met ons over 'kennis van het goede', en nemen door die woorden in

de mond te nemen stilzwijgend aan dat wij zouden weten wat we onder het 'goede' moeten verstaan.
- Daar zegt ge wat, zei hij.
- Zeg eens, zijn degenen die het goede zoeken in plezier niet net zo misleid als de anderen? Ze moeten immers erkennen dat plezier ook slecht kan zijn.
- Zeker.
[d] - Dan komt het er, denk ik, op neer dat ze moeten erkennen dat goed hetzelfde is als slecht.
- Inderdaad.
- Het is wel duidelijk dat daarover behoorlijk te twisten valt.
- Dat staat wel vast.
- Als het gaat om rechtvaardige en edele eigenschappen, dan zullen velen kiezen voor de schone schijn ervan en niet voor de eigenschap zelf. Voor die schone schijn willen ze hun best wel doen, die willen ze ophouden en daar hebben ze een mening over. Maar als het om het goede zelf gaat, neemt niemand genoegen met de schone schijn, nee, dan zoeken ze wat werkelijk goed is.
[e] - Zo is het, beaamde hij.
- Ieder mens streeft naar het goede, en dat is het doel van alle handelen. Hij bevroedt wat dat goede is, maar is er niet zeker van en begrijpt nog onvoldoende wat het precies is, want de mens mist daarbij de vaste overtuiging waarmee hij andere dingen wel tegemoet treedt, en [506a] zo ontgaat hem steeds het ene goede dat in alle andere dingen aanwezig is. Kan het dan echt onze bedoeling zijn dat zelfs de beste burgers in onze gemeenschap, aan wie wij alles willen toevertrouwen, in het ongewisse worden gelaten van iets dat zo belangrijk is?
- Zeker niet, antwoordde hij.
- Ik ben ervan overtuigd dat wie niet weet hoe rechtvaardigheid en edelmoedigheid in verband staan met het

goede, slechts een povere bewaarder kan zijn van het rechtvaardige en edele, omdat hij niet weet wat hij bewaakt. Ik denk dat geen mens in staat is die kwaliteiten te leren kennen voor hij het goede kent.
- Dat lijkt mij ook niet, zei hij.
[b] - Dan zal onze gemeenschap uiteindelijk pas goed geordend zijn als de wachter die op haar toeziet deze kennis bezit.
- Natuurlijk, zei hij. Maar wat denkt ge, Sokrates, is het goed om te kennen of om te genieten? Of bestaat het goede uit heel iets anders?
- Wat hoor ik nu? vroeg ik. Ge weet heel goed, en ge hebt er een poos geleden ook geen doekjes om gewonden, dat iemand alleen deugt als hij over dit onderwerp niet denkt zoals iedereen erover denkt.
[c] - Ja, Sokrates, zei hij, maar het lijkt me ook niet goed om het alleen maar te hebben over de meningen van die anderen en nooit over die van jezelf, zeker als we al zo'n tijd over die onderwerpen gesproken hebben.
- Heel goed, zei ik. Dan hoeven we zeker niet te weten waar we het nu over hebben, als we maar doen alsof we er wel iets over weten.
- We hoeven niet te weten waar je het over hebt, maar we moeten wel bereid zijn voor onze mening uit te komen.
- Goed, zei ik, maar meningen die niet steunen op kennis, zijn vals, nietwaar? Hoe goed ze ook in elkaar mogen zitten, ze snijden geen hout. Ge kunt niet ontkennen dat mensen die ergens een juiste mening over hebben zonder dat ze iets van het onderwerp begrijpen, lijken op blinden die bij toeval de goede weg inslaan.
- Dat is zo, zei hij.
[d] - Wilt ge dan soms valse meningen bekijken, die krom zijn en geen hout snijden, terwijl het ook mogelijk is

andere dingen te horen die wel juist en duidelijk zijn?
- Hemel nee, Sokrates, zei Glaukoon, het doel is bijna bereikt, en dus moet ge nu niet ophouden met uw betoog. Na wat ge hebt gezegd over rechtvaardigheid, bezonnenheid en de andere deugden, willen we u graag horen spreken over het goede.
- Ik wil ook niets liever dan dat, zei ik, maar ik hoop niet dat ik faal en vervolgens word uitgelachen. Nee, [e] beste vrienden, laten we het maar niet hebben over de vraag wat het goede precies is. Op dit moment mis ik de inspiratie om u te vertellen hoe ik er nu over denk. Maar het goede heeft een kind dat sterk op hem lijkt, en over dat kind wil ik het met uw goedvinden wel hebben. En anders laten we dit onderwerp rusten.
- Vertelt u maar, zei hij. Het verhaal over de vader houden wij dan nog van u tegoed.
[507a] - Ik zou mijn schuld graag inlossen en de hoofdsom betalen, zei ik, maar op dit moment moet ge het doen met de rente. Ik geef u daarom het kind in handen, de telg van het goede zelf. Maar pas op dat ik de rente niet per ongeluk verkeerd bereken en u iets over het kind op de mouw speld.
- We doen ons best, zei hij. Vertel maar.
- Allereerst wil ik u eraan herinneren wat we hier al [b] eerder hebben gezegd, en trouwens ook bij veel andere gelegenheden. Dan kunnen we het tenminste daarover eens worden.
- Waar doelt ge op? vroeg hij.
- Er zijn veel dingen die we 'mooi' of 'goed' noemen, zei ik. We zeggen dat ze bestaan en we geven er ook nog nauwkeurige beschrijvingen van.
- Dat is zo.
- Ook hebben we het over het schone en het goede als op zichzelf staande begrippen. En zo gaat het altijd:

eerst zien we de dingen als een veelheid van eigenschappen, maar dan nemen we er een uit die we vervolgens als het enig wezenlijke beschouwen, en die noemen we dan de essentie.
- Dat is waar.
- De dingen kunnen we zien maar niet kennen, terwijl [c] we het eigene van de dingen niet kunnen zien maar wel kunnen kennen.
- Inderdaad.
- Welk zintuig maakt dat we iets kunnen zien?
- Het oog, zei hij.
- En we horen met het oor, zei ik. Zo kunnen we al het waarneembare waarnemen met een van onze zintuigen, nietwaar?
- Zeker.
- Hebt ge u er wel eens rekenschap van gegeven hoe volmaakt de Schepper van de zintuigen het gezichtsvermogen heeft gemaakt? vroeg ik.
- Nee, eigenlijk niet.
- De vraag is: komt er bij het horen nog iets anders aan [d] te pas dan het oor en het geluid, iets dat niet gemist kan worden om het oor te laten horen en om te maken dat het geluid wordt gehoord?
- Nee, zei hij.
- En zo zal het met veel vormen van zintuiglijke waarneming zijn gesteld, zei ik, ja zelfs met alle. Of kunt ge een uitzondering bedenken?
- Ik niet, zei hij.
- Begrijpt ge dan niet dat er wel degelijk iets ontbreekt aan het gezichtsvermogen en het zichtbare?
- Nee, wat dan?
- Al kunnen de ogen zien, al wil de eigenaar van die ogen gebruik maken van het gezichtsvermogen en al zijn er kleuren in de dingen aanwezig, dan nog is er iets

[e] anders bij nodig om te kunnen zien. Als dat ontbreekt, kan het oog niet zien en de kleuren blijven onzichtbaar.
- Maar wat is dat dan? vroeg hij.
- Dat weet ge heel goed, zei ik: het licht!
- Daar hebt ge gelijk in, zei hij.
- Licht is geen kleinigheid: het verbindt de waarneming [508a] van het oog met het ding dat zichtbaar is, en het doet zeker niet onder voor de andere verbindingen tussen de zintuigen en de dingen die erdoor kunnen worden waargenomen. Nee, licht is niet zomaar iets.
- Wis en waarachtig niet, zei hij.
- Welk goddelijk wezen aan het firmament is de oorzaak van dat licht, dat maakt dat het oog kan zien en dat de dingen gezien kunnen worden?
- Ge weet het antwoord zelf ook wel, zei hij, want het is algemeen bekend: ge doelt op de zon.
- Daarmee hebben we ook vastgesteld wat het verband is tussen deze godheid en het zien.
- O ja?
- De zon is niet het gezichtsvermogen en ook niet het [b] lichaamsdeel waarin dat is gezeteld, het oog dus.
- Nee.
- Maar het gezichtsvermogen heeft van alle zintuigen wel het meest met de zon te maken.
- Inderdaad.
- De zon geeft het oog het vermogen om te zien, in de vorm van lichtstralen die van buitenaf komen.
- Dat is zo.
- Toch is de zon niet het gezichtsvermogen zelf. Hij is er de oorzaak van en wordt er ook door waargenomen.
- Dat is waar, zei hij.
- Dat is nu wat ik bedoelde met het kind van het goede, [c] door het goede voortgebracht naar zijn eigen gelijkenis. Dezelfde rol die de zon bij het zien speelt ten opzichte

van het gezichtsvermogen en de dingen die gezien worden, wordt bij het kennen van de dingen gespeeld door het goede ten opzichte van het kenvermogen en de dingen die gekend worden.

- Hoe bedoelt ge dat? vroeg hij. Leg dat nog eens verder uit.

- Ge weet toch, zei ik, dat ogen die gericht zijn op voorwerpen waarvan de kleuren niet meer door het daglicht worden belicht omdat daar het nachtelijk duister op valt, hun scherpte verliezen en bijna blind lijken alsof er geen vermogen om helder te zien in hen aanwezig is?

- Zeker, beaamde hij.

[d] - Maar als de voorwerpen door de zon verlicht worden nemen de ogen die voorwerpen helder waar, en blijkt er in diezelfde ogen wel degelijk gezichtsvermogen aanwezig te zijn.

- Zeker.

- Voor de geest geldt hetzelfde. Wanneer deze gevestigd is op het gebied dat door waarheid en werkelijkheid verlicht wordt, dan is er kennis. Dan kent de geest de werkelijkheid en blijkt over kenvermogen te beschikken. Maar als de geest zich richt op het gebied dat vermengd is met duisternis, waar de dingen ontstaan en vergaan, dan houdt de mens er meningen op na en stompt af door steeds weer van mening te veranderen: dan denkt hij er nu eens dit over en dan weer dat. Het lijkt dan alsof de geest niets kan kennen.

[e] - Ja, dat is zo.

- Datgene nu wat de waarheid uitmaakt van de objecten van kennis en dat aan de kenner het vermogen om te kennen geeft, daarvan kunt ge zeggen dat dat het goede zelf is. Ge kunt zeggen dat het de oorzaak van kennis is en van waarheid, voorzover deze door het denken gekend kan worden. Maar hoe verheven beide ook zijn –

kennis en waarheid - als ge over het goede denkt als iets dat nog verhevener is, dan zult ge het bij het rechte eind hebben. Voor kennis en waarheid geldt wat we daarnet [509a] over licht en gezichtsvermogen zeiden. Ge hebt gelijk als ge zegt dat ze tot de zon behoren, maar ge kunt niet beweren dat ze de zon zijn. Zo kunt ge met recht zeggen dat kennis en waarheid allebei het beeld van het goede zijn, maar te denken dat een van beide het goede zelf is, is niet juist. Nee, het goede verdient nog meer eerbied dan die andere twee.
- Wat een wonder van schoonheid moet het goede dan zijn, zei hij, als het kennis en waarheid voortbrengt en deze zelfs nog in schoonheid overtreft. Dan kan het goede niet hetzelfde zijn als het aangename.
- Vergeet het woord 'aangenaam' maar gauw, zei ik. Bekijk liever het beeld van het goede nog eens nauwkeuriger.
[b] - Hoe dan?
- Je kunt zeggen dat de zon aan alle zichtbare dingen niet alleen zichtbaarheid geeft, maar ook voortbestaan, groei en voeding, hoewel de zon zelf niet het voortbrengen is.
- Natuurlijk niet.
- Niet alleen ontvangen de voorwerpen van kennis door de aanwezigheid van het goede de mogelijkheid om gekend te worden, maar ook hun bestaan en essentie komen daarvandaan, hoewel het goede zelf niet hun essentie is, maar deze in verhevenheid en kracht nog ver te boven gaat.

[c] Lachend merkte Glaukoon op:
- Goede hemel, dat is wel hoog gegrepen!
- Ja, zei ik, en daar zijt ge zelf de aanstichter van omdat ge me dwingt mijn gedachten hierover uit te spreken.

- Houd daar vooral niet mee op, zei hij, maar vertel nog eens iets meer over de gelijkenis met de zon, als er tenminste nog iets aan toe te voegen is.
- O, zeker, zei ik, er is nog heel veel dat ik niet heb gezegd.
- Sla dan geen enkel detail over, hoe klein ook, antwoordde hij.
- Ik denk dat ik veel ongezegd moet laten, zei ik, maar als er iets is dat op dit moment van pas komt, zal ik het niet ongezegd laten.
[d] - Nee, doe dat vooral niet.
- Stelt u zich dan voor dat er, zoals we al eerder zeiden, twee principes zijn. Het ene beheerst het gebied van het kennen en het andere dat van het oog - en ik doel hier niet op het oog aan de hemel, want gij mocht eens denken dat ik een woordspelletje met u speel. Ge weet waar ik het over heb, nietwaar, over het zichtbare en het kenbare.
- Ja.
- Stelt u zich voor dat we een lijnstuk in twee ongelijke lijnstukken verdelen. Vervolgens verdelen we beide lijnstukken weer in twee delen, waarvan de lengten in dezelfde verhouding tot elkaar staan als de lengten van de twee lijnstukken. Die twee lijnstukken komen overeen met het gebied van het zichtbare en dat van het kenbare. De onderverdeling in delen van die twee lijnstukken geschiedt aan de hand van de heldere kwaliteit van de dingen die tot dat gebied behoren. Dan zult ge vinden [e] dat het eerste deel van het lijnstuk van het zichtbare bestaat uit beelden. Met beelden bedoel ik allereerst [510a] de schaduwen en dan de weerspiegelingen in water en in vaste, gladde en glimmende oppervlakken en dergelijke. Begrijpt ge wat ik bedoel?
- Natuurlijk.

- Het tweede deel bestaat uit alle dingen waar die beelden een afbeelding van zijn, dus de levende wezens om ons heen, en alles wat groeit en wat gemaakt is.
- Dat volg ik, zei hij.
- We kunnen ook onderscheid maken tussen waarheid en illusie. Zoudt ge dan kunnen zeggen dat een afbeel- [b] ding zich verhoudt tot het origineel als een mening tot ware kennis?
- Daar ben ik het helemaal mee eens, beaamde hij.
- Dan gaan we nu kijken naar de verdeling in delen van het lijnstuk dat het kenbare voorstelt.
- Hoe doen we dat?
- We onderscheiden op dat lijnstuk een deel dat de mens alleen kan onderzoeken door de veronderstellingen uit de zichtbare wereld te gebruiken als beelden; er wordt dan niet naar een principe gekeken, maar naar een resultaat. En op het andere deel van dat lijnstuk beweegt de mens vanuit een hypothese naar een beginpunt dat alle hypothesen te boven gaat. Dan maakt de mens geen gebruik van afbeeldingen uit de zichtbare wereld, zoals in het voorgaande geval, maar hij doet onderzoek dat gebaseerd is op grondbeginselen.
- Wat ge daar zegt begrijp ik niet, zei hij.
[c] - Ik zal het nog eens uitleggen, zei ik. Ge zult me beter begrijpen als ik er eerst iets bij vertel. Ge weet denk ik wel, dat studenten in de meetkunde, de rekenkunde en dergelijke vakken uitgaan van even en oneven getallen, of van figuren, of van drie soorten hoeken, of van andere dingen die daaraan verwant zijn, al naar gelang het betreffende vak. Omdat zij deze uitgangspunten bij zichzelf en ieder ander bekend veronderstellen, vinden ze het niet meer nodig ze verder te verklaren, want ze zijn [d] bij iedereen bekend. Dat zijn de axioma's, en zij zetten hun zoektocht op basis daarvan voort tot ze tenslotte

eensgezind tot de conclusie komen waar het om begonnen was.
- Zeker, dat weet ik, zei hij.
- Daarbij maken ze ook gebruik van zichtbare vormen en spreken daarover. Maar dan gaat het hun niet om die vormen maar om de principes die eraan ten grondslag liggen. Het gaat hun bijvoorbeeld om het vierkant op [e] zich en om de diagonalen ervan, en niet om de tekening die ze ervan maken. En zo gaat het met alles: de beelden die ze boetseren of tekenen, en de schaduwen of de spiegelbeelden in het wateroppervlak zijn voor hen bruikbaar als afspiegeling van de principes waar het hun in [511a] werkelijkheid om gaat. Maar die kun je alleen zien door ze te kennen.
- Dat is waar, zei hij.
- Dit maakt dus het kenbare uit, en daar hebben we het al eerder over gehad. Aanvankelijk moet de mens zijn toevlucht nemen tot hypothesen bij het zoeken naar de wereld van het kenbare. Maar de oorsprong kan de mens niet kennen omdat hij niet in staat is boven hypothesen uit te stijgen. De mens gebruikt de kenbare dingen als afbeelding van de werkelijkheid. De fysieke objecten zijn weer een afspiegeling van de kenbare dingen. In vergelijking met de fysieke wereld zijn we het kenbare alle achting en eerbied verschuldigd, vanwege de helderheid ervan.
[b] - Ik begrijp het, zei hij. Ge doelt op de meetkunde en aanverwante vakken.
- Nu is er nog een ander deel op dat lijnstuk van het kenbare. Dat kunnen we leren kennen door gebruik te maken van de rede en door gesprekken te voeren met anderen. Daarbij beschouwen we hypothesen niet als axioma's, maar we houden ze voor wat ze zijn: voor veronderstellingen. Het zijn treden op een ladder die ons

helpen om verder te komen en het hoogste principe te bereiken, waar geen hypothesen meer nodig zijn. Van dat principe leiden we weer andere principes af, die eruit [c] voortkomen, en zo gaan we door tot het einde. Aan dit proces komt geen zintuiglijke waarneming te pas, alleen begrippen die de mens van begrip tot begrip leiden naar het uiteindelijke fundament.
- Ik begrijp het misschien niet helemaal, zei hij, want ge zegt me daar nogal wat. Ge wilt in ieder geval een scherp onderscheid maken tussen de kennis van het essentiele dat gekend kan worden en dat alleen door middel van gesprekken bereikt kan worden, en de kennis die we ons met het leren van een vak eigen kunnen maken. Bij dat laatste komen er hypothesen aan te pas, en degenen die [d] deze uitgangspunten onderzoeken moeten het van hun begrip hebben en niet van hun zintuigen. Maar omdat ze het hoogste principe niet hebben doorgrond en van hypothesen uitgaan, beschikken ze volgens u niet over ware kennis, terwijl alle principes gekend kunnen worden door het hoogste te kennen. Ge meent dat meetkundigen en andere vakmensen wel de beschikking hebben over begrip maar niet over ware kennis. Begrip houdt dus het midden tussen het hebben van zomaar een mening en werkelijk inzicht.
- Dat hebt ge heel aardig begrepen, zei ik. We hebben een onderverdeling gemaakt in vier soorten kennis, en [e] daarbij horen vier staten van de geest. Ware kennis is het hoogste, begrip komt op de tweede plaats, geloof is de derde in rang en verbeelding komt als laatste. Zo moeten we hun onderlinge verhouding zien, en we kunnen ervan uitgaan dat de geest helderder wordt naarmate hij in een staat komt die dichter bij de waarheid staat.
- Ik begrijp het, zei hij, en ik ben het met u eens.

SAMENVATTING VAN BOEK VII

door: *Marsilio Ficino*

De wijzen zijn van nature gericht op God. Daarom zullen zij hun uiterste best doen om hun blik niet te richten op het aardse, maar op het hemelse, niet op het beweeglijke, maar op het onbeweeglijke, niet op het zintuiglijke maar op het boven-zintuiglijke. Zij beseffen dat het universum een kunstwerk is, een eenheid die wonderbaarlijk is geordend. Het universum kan niet uit zichzelf ontstaan, want schepping en verandering komen voort uit de wereld van het goddelijke. Daarom realiseren de wijzen zich, dat het universum afhankelijk is van Hem, Die buiten de wereld staat: van de Ene God, de allerwijste, die de veelheid tot een schepping maakt en deze eenheid steeds met wijsheid ordent en met Zijn almacht bestiert. Deze schepping is waarlijk ontzagwekkend en veel-zijdig, en hoe snel de eeuwigdurende beweging ervan ook is, toch wijkt de schepping niet af van haar baan, want in Zijn goedertierenheid leidt God het vergankelijke eenvoudig en doeltreffend naar het hoogste goed. Daarom zijn alle wijzen het er unaniem over eens, dat God de ene Koning is van het universum, machtig, wijs en genadig, en dat Hij door de aardse koningen en de overige staatslieden naar beste kunnen nagevolgd moet worden.

Nu ze het eens zijn geworden over God, bewandelen ze nogmaals de tweevoudige weg naar Hem toe, maar nu is de weg geeffend en het ligt voor de hand om hem te gaan. Aan de ene kant is er de weg van ontkenning, aan de andere kant de weg van bevestiging. Het Goede, en dat is God, kan niet worden gekend door discussie en ook niet uit datgene wat met de zintuigen of de geest kan

worden waargenomen. Op deze weg vinden wijzen het verband tussen schepselen en Schepper. Ze ontdekken namelijk hoe de Schepper alles in de schepping maakt en vervolmaakt, en in welke verhouding de schepselen tegenover Hem staan, en ook in hoeverre zij in staat zijn, Hem uiterlijk te volgen of zelfs Hem werkelijk na te volgen. Hoe krachtig de liefde voor wijsheid kan zijn, toont Platoon aan in zijn *Parmenides* en hij behandelt dit ook in Boek VI. Ook Dionysios, de Areopagiet, is het hier helemaal mee eens. En let wel, de doorbraak kan geschieden door een plotselinge straal van Zijn licht, dat op een gegeven ogenblik in de geest gaat schijnen. Maar een geleidelijk proces is ook mogelijk, waarbij het goddelijke licht steeds intenser wordt en de geest meer en meer vervult.

Het goede op zichzelf, de substantie van God, kan niemand langs deze tweevoudige weg bereiken. Dat toont Platoon aan in de *Parmenides*, en ook in dit boek. Deze weg brengt de mens uiteindelijk niet verder dan het punt waarop de goddelijke goedheid uit eigen beweging de mens die God bemint en Hem langzaam is genaderd, beschijnt met Zijn eigen licht, verwarmt met Zijn eigen gloed en de geest van de mens omvormt met Zijn almacht, want de geest begrijpt pas wie God is, zodra de mens God zelf is geworden. Hierop wijst hij ook in zijn *Brieven*. Wanneer de wijze eenmaal God heeft aanschouwd, Die regeert over de hemelen, dan pas kan hij, en hij alleen, op goddelijke wijze regeren over de landen der aarde. Juist hierom prijst Platoon Minos, die Jupiter eerst vroeg om wetten ter overweging, en ze later aan de mensen bekend maakte. En bedenk ook hoe vaak Scipio, die zich ook aan de leiding van Jupiter toevertrouwde, is geprezen om zijn staatsmanschap. Dan is er nog het voorbeeld van Numa Pompilius, die de staat be-

stuurde met een wetgeving die getuigt van respect voor de goden. Ook kunnen we denken aan de wetten van Mozes, die zorgden voor een goddelijk bestuur van Gods volk. Deze wetten zijn door God Zelf onderwezen en zo tot de mensen gekomen.

Als Aristoxenos vertelt over de wijsgerige mysteriespelen en op de inhoud daarvan ingaat, zegt hij ook dat er zonder een richtsnoer dat van God afkomstig is en door Hem is geopenbaard, niets goeds kan geschieden, noch in het persoonlijke leven, noch bij het vervullen van een functie in de gemeenschap. De Egyptenaren waren tot dezelfde conclusie gekomen en legden daarom het bestuur van het koninkrijk in de handen van wijsgeren, echte wijsgeren wel te verstaan, die bovendien nog priesters waren ook. Zij waren er zo van overtuigd, dat er zonder hulp van God niets goeds gedaan kan worden, dat alle gebeurtenissen in de gemeenschap begonnen met dienst en gebed. Omdat zij ervan uitgingen, dat er goddelijke inspiratie nodig is om iets te begrijpen, zijn, zoals Iamblichus vermeldt, de boeken van Egyptische filosofen alle toegeschreven aan de god Mercurius, want zij lieten het voorkomen alsof deze boeken niet van mensenhand waren, maar zijn geschreven door een godheid. Timaios doelt op dat principe, als hij zegt dat de filosofie een godsgeschenk is. Platoon leert ons in de *Protagoras* en de *Staatsman*, dat het een gave van God is om te weten hoe de samenleving moet worden ingericht.

Laten wij terugkomen op het zevende boek van de *Politeia*. Platoon wil dat de gemeenschap bestuurd wordt door mensen die gericht zijn op het goddelijke. Zo'n gerichtheid kan vanaf de geboorte al aanwezig zijn of dankzij de opvoeding ontstaan. Alleen zulke mensen zijn in zijn ogen volwaardige leden van de gemeenschap en liefhebbers van de wijsheid. Waarom is hier nu god-

delijke genade voor nodig? Laat ik hiervoor enige redenen geven, die nog niet zijn genoemd. Het is, zoals bekend, moeilijk genoeg jezelf in de hand te houden, dus laat staan een gemeenschap in de hand te houden die door talloze onbekende factoren wordt bedreigd. Als de gemeenschap afgescheiden is van God, kan zij nooit tot de harmonie komen die voortkomt uit het verlangen naar waar geluk.

Om te bereiken dat een gemeenschap een godheid als haar beschermgod erkent, ziet Platoon graag, dat een leider van de gemeenschap de plaatsvervanger is van die godheid en de vertolker van diens wil. In de aanwezigheid van die godheid beschouwt hij het goddelijke en van daaruit voorziet hij in de noden van de mensheid. En daarom verwijdert hij slechte mensen uit de gemeenschap, omdat ze geheel verstoken zijn van goddelijke genade. Alleen de goeden accepteert hij, maar niet allemaal. Wie het gewaarzijn van God niet kent, noemt hij blinden of mensen die slapen, want ze houden afspiegelingen van de dingen voor die dingen zelf. Het zou toch onverstandig zijn om de bescherming van de staat in handen te geven van mensen die blind of in slaap zijn. Wie zich wel gewaar is van God en daarbij op geen enkele manier probeert een of ander voordeel te behalen, moet zich eerst in het persoonlijke leven met lichte taken voorbereiden om dan pas toegelaten te worden tot functies in dienst van de gemeenschap. Hij komt daarbij tot de conclusie, dat slechts aan diegene een ambt moet worden gegeven, die in zijn levenswijze boven het ambt staat, er niet naar dingt en het ook niet ambieert.

Als Platoon de opvoeding van de filosoof in dienst van de gemeenschap beschrijft, geeft hij de gelijkenis van de grot, en heeft hij het over boeien, een lichtbron, schaduwbeelden en water. De grot staat voor de zichtbare

wereld, die wordt gesteld tegenover de onzichtbare wereld, en de boeien zijn het menselijk lichaam, of liever gezegd de verwarring die de mens aan het lichaam bindt. De schaduwbeelden zijn de indrukken die de zintuigen beroeren. Het zijn immers projecties van de werkelijkheid, dat wil zeggen van de ware principes. Platoons uiteenzetting over de mens, die niet plotseling zonder tegen te stribbelen het ene moment uit de onzichtbare wereld kan afdalen naar de zichtbare wereld en het volgende moment weer opstijgen, kan men, zoals vaak bij Platoon, op twee manieren verstaan. Het beeld kan betrekking hebben op dit leven, wanneer men vanuit wereldse beslommeringen ineens terecht komt in die hoge staat van gerichtheid op het goddelijke, of ook wanneer het omgekeerde gebeurt. Maar het kan ook betrekking hebben op de overgang van dit leven naar het volgende. Wanneer de geest, bezoedeld door de duisternis van de gebondenheid aan het lichamelijke, opstijgt tot het goddelijke licht, wordt hij erdoor verblind en gekweld. Daalt hij af van het goddelijke licht naar het stoffelijke, dan wordt hij verblind en raakt enige tijd van streek. Het is namelijk een eigenschap van licht, dat het alles schept en toont, en wel op drie niveaus: het goddelijke, het geestelijke en het zichtbare. Het goddelijke licht wordt aangeduid als de Zon van de twee zonnen; het geestelijke aspect wordt de intelligentie van de Zon genoemd of de Zon van de fysieke zon; het zichtbare licht tenslotte is de zon die aan de hemel staat en daar straalt.

Zoals de straling van de zon aan de hemel waarmee alles wordt overgoten, de afspiegeling en de uitwerking is van de zon, zo ook is het licht dat in de zon is, het beeld en de uitwerking van de universele geest, het gebied van de engelen. Het licht van de engelen is op zijn beurt de uit-

werking en de afspiegeling van het licht van God. En zoals het zichtbare licht slechts doordringt in transparante dingen, zo wordt het onzichtbare licht slechts opgenomen in een heldere geest. Ook Julianus de Platonist beschrijft in zijn boek over de zon drie zonnen. En dan voegt hij iets toe, dat hij ontleent aan de Phoenicische godsdienst: het zichtbare licht is de voortdurende uitwerking van de intelligentie van God en de engelen, die door het venster van de zon naar de ogen wordt uitgezonden en ook de transparante materie doordringt die met dat licht verwant is.

Twijfel er overigens niet aan, dat het zichtbare licht de afspiegeling is van het onzichtbare licht en ook, dat dit zichtbare licht niet fysiek is. Het dringt namelijk de lichamen binnen zonder ze te schaden of ziek te maken. Bovendien heeft licht geen enkele eigenschap gemeen met samengestelde lichamen, want anders zou licht zijn eigen warmte moeten ontlenen aan de materie, of beinvloed moeten worden door de koude die heerst als er geen licht is. Het licht zou zichzelf dan in zo'n lichaam terug kunnen vinden, en bij het ondergaan van de zon zou het een tijdlang in de transparante substantie blijven hangen. Ook kent licht geen beperkingen en daarom is het overal aanwezig, want het verlicht niet nu eens het een en dan weer het ander. Bovendien vervult licht enerzijds een grote ruimte zonder in fragmenten uiteen te vallen en anderzijds trekt het zich in een ogenblik samen in een nauwe ruimte zonder zichzelf daardoor te beperken, en ook zonder die ruimte stuk te maken. Het is ook niet stoffelijk, want het houdt het midden tussen het stoffelijke en het onstoffelijke. Dat laatste is ook een eigenschap van de hemel, die het onstoffelijke het dichtst benadert. Wel kan licht zich met materie vermengen, maar dan alleen met materie die zo transparant is als de

hemel zelf. In niet-transparante materie dringt eerst warmte door en daarna pas licht, want alleen warmte is in staat om van iets ondoorzichtigs iets doorzichtigs te maken. Licht dringt namelijk niet binnen in ondoorzichtige lichamen, omdat daarin het element aarde domineert. Niet dat licht geen doordringend vermogen bezit, want het dringt ook door in kristal, dat nog veel harder is dan menig ondoorzichtig materiaal. Maar de aarde verschilt hemelsbreed van de hemel en daarom kan zij niet dezelfde eigenschappen hebben. Niet-transparante materie kan warm worden, zoals ik al zei. De hemel kan niet warm worden, maar wel vol licht zijn. De warmte die van de hemel afkomstig is, wordt veroorzaakt door het licht. Het licht dat schijnt in transparante materie kunnen we weer de afspiegeling noemen van de zon. Hieruit blijkt, dat licht de uiteindelijke oorzaak is van alle spiegelbeelden. Door toedoen van lichtschijnsel immers ontstaan de beelden van de dingen op het netvlies. Het licht zelf is zoiets machtigs, dat het niet alleen verschijnt als het wordt teruggekaatst, maar ook als het rechtstreeks van de zon afkomt, wat niet geldt voor alle andere weerspiegelingen. Weerspiegelingen treden op door de straling van het licht. Het licht zelf is ook weer een beeld ergens van, maar dat wordt niet alleen maar waargenomen in een spiegel. Alle beelden zijn onstoffelijk. Als ze zich op een gegeven moment overal tonen, tonen ze zich opeens als een veelheid, en toch heeft deze veelheid geen verwarring tot gevolg. Licht is dus onstoffelijk en door de kracht van het licht komt alles tot stand. Bedenk wel dat een zonnestraal de werking van het licht en ook de gloed van de warmte in zich draagt. Het licht van de zonnestraal brengt de helderheid over van het bewustzijn van God en de engelen, en door middel van de warmte komen hun welwillendheid en liefde

tot ons. Wanneer de hogere machten iets tot stand brengen, is dat net als bij kunstenaars het gevolg van hun scheppende wil, niet van het bewustzijn. De zichtbare zonnestralen komen voort uit de onzichtbare straling van God en de engelen. Door de warmte van die zichtbare stralen komt al het geschapene tot bestaan. Brengt God dan niets tot stand door licht? Ja zeker: de beelden van de dingen in de geest. Maar door warmte brengt Hij de stoffelijke eigenschappen van de dingen tot stand.

Warmte is op dezelfde wijze afhankelijk van licht als liefde van bewustzijn. Door het bewustzijn wordt in de spirituele wereld alles weerspiegeld in de vorm van grondbeginselen. Dan rijst de liefde op waardoor alles wordt geschapen. Deze vaststelling houdt een waarschuwing voor ons in: als wij in onze aardse gesteldheid het hemelse licht niet ontvangen, dan moeten we de bindingen met de wereld nog meer loslaten om vervuld te worden van het goddelijke licht. De laatste manifestatie ontvangt niet eerder het licht van het eerste beginsel dan wanneer het verwarmd wordt en door die warmte gelijk gemaakt wordt aan dat eerste beginsel. Laten we dan, als laatste manifestatie van bewustzijn, branden van liefde voor het eerste beginsel, opdat wij, door liefde gezuiverd en gelijkgemaakt aan dat beginsel, stralen met een glans die van God komt, en ons voortaan verheugen in Zijn volle licht.

Maar laten we nu verder gaan met onze globale bespreking van het zevende boek. Wij zeiden al, dat licht drievoudig is: er is het zichtbare licht, het licht van intelligentie dat boven het zichtbare staat, en het goddelijke licht dat boven de intelligentie staat. Daarom maakt Platoon hier melding van licht op drie niveaus: het licht in de grot, het licht 's nachts en het licht overdag, waarmee hij duidelijk deze drie soorten licht bedoelt. Ook maakt

hij driemaal melding van water: in de grot, bij nacht en bij dag. Zoals het licht alles schept en toont, zo maakt het water alles schoon en weerspiegelt het. Bij het wassen moet men denken aan een zuivere leefwijze, bij het weerspiegelen aan bespiegeling. Het wassen en het weerspiegelen zijn werkzaam op drie niveaus. Goede gewoonten wassen en zuiveren als water op drie manieren. In de eerste plaats worden minderwaardige neigingen in toom gehouden door de normen van de gemeenschap. De volgende stap is, dat dergelijke neigingen in een zuiveringsproces geheel worden uitgebannen. De derde stap is dat alle goede impulsen volledig aan maat worden gebonden. Dat kan slechts met behulp van een gereinigde geest, die op het niveau is gekomen van volmaakte deugden die bestaan in God. Deze bereikt men met name door bespiegeling. Ook in de bespiegeling zijn er weer drie niveaus, die te maken hebben met water in zijn drie aspecten. De weerspiegeling van beelden in water schenkt inzicht. De goddelijke wereld kan als het ware in de drie genoemde aspecten van water worden weerspiegeld. De eerste soort weerspiegeling is nogal vaag: het is de ordening in de fysieke wereld. De tweede soort is al wat duidelijker: dat zijn de wiskundige principes. De derde soort is het helderst: dat is de metafysiche orde die volkomen losstaat van iedere manifestatie. De fysieke verschijningsvormen noemt Platoon meestal materieel, omdat zij zowel in hun samenhang als afzonderlijk niet zonder materie kunnen bestaan, en zonder materie hoe dan ook ondenkbaar zijn. Wiskundige objecten zijn niet echt stoffelijk, want ze bestaan niet zelf uit materie: of ze bestaan uit de gemeenschappelijke substantie van meetkundige dimensie of het zijn getallen die helemaal onstoffelijk zijn. De gehele wereld van de wiskunde is denkbaar zonder dat men gebruik hoeft te

maken van de materiele wereld. De principes uit de goddelijke wereld beschouwt hij als volledig onstoffelijk. Het zijn werkelijkheden waarvan de wiskundige vormen slechts weerspiegelingen zijn, terwijl de fysieke wereld slechts bestaat uit de schaduwen daarvan. En dit is nu de geheime leer van Pythagoras.

Hij merkt op dat Thales, Demokritos en Anaxagoras onverschillig stonden jegens het goddelijke, maar zeer geinteresseerd waren in de schepping. Platoon stelt daarentegen Pherecydes, Pythagoras en alle grote wiskundigen van diens school op gelijke hoogte met de grootste kenners van God en beschouwt hen als Godgelijken in hun rechtschapenheid. Op grond van de wet en de ervaring in de praktijk stelt hij met recht en reden vast, dat een overmatige belangstelling voor processen in de schepping de geest maar al te vaak afhoudt van het goddelijke. Daarom ook had Salomon bepaald geen hoge dunk van een dergelijke belangstelling en hij had te doen met mensen die zich al te ijverig met de wereld bezig houden. Sokrates keurde dit eveneens af in de Phaidoon. Zulke mensen volstaan ermee de oorzaken van processen in de schepping te zoeken in eigenschappen van de elementen. Met dat soort natuurwetten en verklaringen stellen zij zich tevreden zonder dat zij zich afvragen wat de diepste grond en het hoogste doel van het universum is. Hierin ligt ook de reden dat hij dit zevende boek schrijft, want daarin voert hij de geest stap voor stap tot het hoogste goed, tot de Zon die God is, en ook tot de goddelijke grondbeginselen, die als het ware de sterren zijn.

Bij deze gang omhoog doet hij nergens een beroep op praktische kennis van de schepping, behalve wanneer hij in de wiskunde een aantal niveaus onderscheidt die het goddelijke dichterbij brengen. Twee van die niveaus zijn

zuiver: de rekenkunde, want die gaat over zuivere getallen, en de meetkunde, want die gaat over zuivere verhoudingen. De overige niveaus van wiskunde zijn een mengeling van stoffelijk en onstoffelijk. Muziek verbindt getallen met melodie en ritme en beroert zo bovenal het gehoor. De natuurkunde voegt gewicht toe aan afmetingen en de astronomie drukt de baan en de bewegingen van de hemellichamen uit in getallen en afstanden. Platoon maakt alleen gebruik van kennis over de schepping om de mens te helpen met de wereld om te gaan, maar niet om hem het goddelijke te laten kennen. Dat vinden we terug in de *Timaios* en de *Philebos*, en ook in de *Parmenides* en in vele andere dialogen. Als Platoon van het goddelijke afdaalt naar de schepping en toch aan de goddelijke oorzaken blijft herinneren, dan doet hij dat om de oorsprong van de schepping aan ons te tonen. Maar bij de tocht omhoog naar God is het veeleer de bedoeling om de ziel, afgedwaald als ze is van het goddelijke, door middel van een strenge discipline los te maken van de schepping, niet om haar aan de schepping te ketenen.
Geen enkele handeling heeft op zich zelf ooit waarde, hoe verdienstelijk zij ook lijkt, tenzij zij ons ertoe brengt het goddelijke goede na te bootsen en te volgen. Hij hecht daarom weinig waarde aan bespiegelingen, tenzij zij ertoe bijdragen het goddelijke goede te vinden, en hij wijst ze zelfs af als zij ons op de een of andere manier daarvan afbrengen. Vervolgens stelt hij dat de filosofie ons los moet maken van de waarneembare wereld en ons moet brengen tot het kenbare. Het is de bedoeling te komen tot het Goede zelf, dat het hoogste licht van kennis is.
Hij legt het verband uit tussen het gezichtsvermogen en het hoogste in de wereld, namelijk de zon. Diezelfde

relatie bestaat tussen het kenvermogen en het hoogste licht in de kenbare wereld, en dat hoogste licht is God. Zoals de zon het zien verwekt en door het proces van scheppen kracht schenkt om te zien, en daarna de functie van het zien voortdurend ondersteunt, zo schept God het kenvermogen. Door het te scheppen geeft Hij kracht om te kennen, en daarna blijft Hij de functie van het kennen ondersteunen. Bij het zien is niets anders nodig dan het zuiveren en het richten van het gezichtsvermogen. Deze twee functies worden bij het kenvermogen door de filosofie vervuld. Zij zuivert de geest van verwarring en verkeerde opvattingen, en richt hem met behulp van argumenten en aansporingen op iets anders dan waarneembare vormen. Zij richt ons namelijk op ingeboren kennis en met behulp daarvan op de kenbare wereld, dat wil zeggen op grondbeginselen. Met behulp van deze grondbeginselen richt zij ons op de goddelijke geest, waarin deze zijn vervat. Uiteindelijk richt zij ons op het goddelijke goede, de oorsprong en het licht van de grondbeginselen.

Als hij zegt dat de ziel van de lantaarn naar de maan en van de maan naar de zon wordt gevoerd, dan bedoelt hij daarmee dat de ziel vanuit de wereld der fysieke vormen wordt opgetild naar die van de wiskundige principes en vandaar uiteindelijk naar de goddelijke wereld. Dat gebeurt niet door middel van onderwijs, want zoals hij in de *Brieven* uiteenzet, kan het goddelijke niet worden onderwezen. Het kan alleen worden bereikt door een proces van zuivering en bezinning. De zon is het licht van de zichtbare wereld en toont aan het oog al het zichtbare. Evenzo is het Goede het licht van het licht van de kenbare wereld en toont aan het gezuiverde kenvermogen al het kenbare. In het boek over de *Theologie* van Platoon gaan wij uitgebreid op dit onderwerp in.

Het is dan ook geen wonder dat Platoon zelden een verhandeling schrijft in de stijl van een leerboek. Zijn doel is de geest te zuiveren. Daartoe spoort hij de mensen aan en zo brengt hij hen tot bezinning.
Vervolgens bespreekt Platoon de functie van het getal in onze ervaringswereld. De geest wordt gestimuleerd door verschijnselen die door zintuiglijke waarneming niet duidelijk van andere verschijnselen kunnen worden onderscheiden. Want dan wordt er een beroep gedaan op het onderscheidingsvermogen. Tot deze verschijnselen behoren ook de getallen. De getallen zijn niet stoffelijk, omdat een getal niets anders is dan de eenheid die zichzelf herhaalt. En de eenheid kan niet stoffelijk zijn, want ze is niet deelbaar. Als men denkt dat er een deling plaatsvindt, vindt er in werkelijkheid een vermenigvuldiging plaats. De eenheid wordt dan als het ware binnen in zichzelf vermenigvuldigd en niet in delen gesplitst. Ieder deel is namelijk kleiner dan het geheel en is dus geen eenheid, want de eenheid kan niet groter of kleiner dan zichzelf zijn. Zo maken de eenheid en het getal ons opmerkzaam op een niet-lichamelijke essentie. Dat geldt ook voor meetkundige figuren, waarvan de essentie zich in de geest bevindt en niet temidden van fysieke verschijningsvormen. Evenzo zoekt de sterrenkunde de wet in de ordening van de beweging van de hemellichamen. Platoon zegt dat een sterrenkundige nooit hoogte zal krijgen van het hoogste als hij niet vanuit de hemel boven de hemel uit kan kijken. Let wel: de verschijnselen aan de hemel maken de schepping niet volmaakt, want ze hangen geheel en al af van een hogere orde die wel volmaakt is. Onder de musici neemt hij alleen diegenen serieus die de harmonie van de stem weten terug te brengen tot de juiste harmonische verhoudingen in de geest. Tenslotte stelt hij het gebruik van

de rede - en dat is niets anders dan de metafysica en de theologie - boven alle andere vaardigheden. De rede geeft leiding aan alle andere vaardigheden en maakt gebruik van ieder van hen om haar functie te vervullen. Deze functie is om door te dringen in de volledige weidsheid van datgene wat het zijnde wordt genoemd, en om zich te wijden aan het Goede, dat de oorzaak is van al het bestaande. In de geordende schepping onderkent de rede wat ieder ding in werkelijkheid is, door het principe aan te geven dat erachter schuilt. Ook onthult ze de uitwerking van ieder principe. Platoon beschouwt alle vaardigheden als ondergeschikt aan de rede, want ze staan onder de invloed van de meningen van de mensen, ze brengen de mens ertoe om dingen van mindere kwaliteit te scheppen en samen te stellen, en ze maken dat de mensen zich in de eerste plaats voor het veranderlijke interesseren. Als iemand er desondanks toch nog in slaagt tot het niet-lichamelijke door te dringen, geschiedt dat eigenlijk in een droomtoestand waarin men zich iets over het niet-lichamelijke inbeeldt.
Vervolgens vraagt Platoon zich af wat de functie is van de wiskunde. Hij maakt daarbij onderscheid tussen 'zijn' en 'worden'. Het eerste is het domein van het weten, het tweede het domein van het denken. Als de geest weet, smelt de kennis samen met de essentie, en zo ontstaat de mens van de rede. Een geest die nog naar kennis streeft, richt zich op de essentie, en zo ontstaat de wiskundige. Onder het denken rangschikt Platoon ook geloof en verbeelding. Ons geloof maakt dat we lichamen waarnemen, verbeelding dat we de beelden en schaduwen ervan ontwaren. De conclusie is dat kennis alleen door middel van de rede gerealiseerd kan worden, en niet door middel van welke vaardigheid dan ook. Het doel van die vaardigheden en van de rede is het kennen

van het Goede. Kent men Dat, dan kan men het goede en het ware onderscheiden van het onware. Wie het Goede niet kent, is in slaap en wordt door zijn eigen dromen in beroering gebracht. Het gaat van kwaad tot erger met zo iemand, en zijn lijden neemt hand over hand toe. Platoon voegt hieraan toe dat een mens kreupel is, als hij niet in staat is zowel te handelen als zich te bezinnen, of als hij met een van beide aspecten geen ervaring heeft. Daarom vertrouwt hij de leiding over de gemeenschap toe aan mensen die aanleg hebben op beide gebieden, terwijl ze ook nog onder een goede discipline moeten zijn opgevoed. Dan noemt Platoon nog de leugenaar. Deze moet uit de gemeenschap worden verwijderd omdat hij een gebrekkig en mismaakt mens is. Er zijn volgens Platoon twee soorten leugenaars: hij die anderen bedriegt omdat hij iets wil hebben, en hij die uit onwetendheid zichzelf bedriegt.

Bedenk voorts dat geestelijke arbeid zwaarder is dan lichamelijke arbeid. Men moet dus van jongsaf aan worden geoefend in het gebruik van de geest. Onderwijs in de schone kunsten moet niet worden opgedrongen maar in een geest van vrijheid worden gegeven. Men mag de jongere niet leren discussieren, zoals ook in de *Philebos* wordt opgemerkt. Er zijn namelijk, zo lezen we in de *Phaidros*, twee krachten die de geest beheersen: een ingeboren wens tot genieten en de opvattingen die bij een goede opvoeding aan kinderen worden meegegeven. Ze leren dan dat ze zich moeten houden aan de normen van de wet en de traditie voor het leiden van een eerlijk en rechtvaardig leven. Deze twee innerlijke krachten veroorzaken vaak tweestrijd. Als men nu aan jongeren leert om van mening te verschillen, wordt het normbesef verzwakt, met als gevolg: ongeremdheid, arrogantie en gebrek aan respect. Dit kunnen we ook in de *Philebos* en

in de *Wetten* lezen. Daarom moeten ze zich voor hun dertigste jaar bekwamen in de wiskunde en zich op gezette tijden nuttig maken voor de gemeenschap. Als ze dertig zijn geworden, mogen ze de kunst van het discussieren beoefenen, maar ook dan moeten ze zich van tijd tot tijd nuttig maken voor de gemeenschap. Het bestuderen van verschillende begrippen neemt de vorm aan van discussies: de eerste stap is de beoefening van de discussie, en de laatste stap de beoefening van de metafysica ofwel de theologie. De mens wordt pas op zijn vijftigste geroepen om het eigenlijke, goddelijke doel van deze discussies te bereiken, want het realiseren van de goddelijke wereld is pas mogelijk als de geest zuiver en evenwichtig is. Hier valt iets op wat we in deze inleiding en in de *Theologie* al hebben vastgesteld, namelijk dat Platoon drie niveaus van licht onderscheidt: de lichtstraal, het lichtschijnsel en het licht. De lichtstraal hoort bij de geest en de ogen van het individu. Het lichtschijnsel verlicht alle ogen te zamen. Het licht staat boven het lichtschijnsel waarin de geest van ieder mens deelt, zoals ook het licht van de zon boven het lichtschijnsel staat dat de ogen verlicht. De conclusie is dat ieder mens eerst het licht van het Goede, dat door de lichtstraal wordt ingeplant en door het lichtschijnsel eveneens aan hem wordt geschonken, moet realiseren. Daarna moet hij zijn uiterste best doen om de gemeenschap te leiden in overeenstemming met het Goede.

[514a] - Goed, zei ik, dan moet ge nu eens gaan kijken naar de manier waarop wij zijn opgevoed. Stel u gevangenen voor die in een onderaards verblijf leven, een grot bijvoorbeeld. De toegang tot de open lucht wordt gevormd door een opening die even breed is als de grot zelf. Die mensen zijn nog nooit buiten de grot geweest. Ze kun- [b] nen benen en hals niet bewegen omdat die vastgeklemd zijn, en ze kunnen alleen voor zich uit kijken. Achter hun rug is een lichtbron: het is een vuur dat hoog boven hen brandt. Tussen dat vuur en de gevangenen loopt een weg die ook hoog is gelegen, met een borstwering die dient als het schot dat bij het poppenspel wordt gebruikt om de poppenspelers aan het gezicht te onttrekken.
- Dat zie ik voor me, zei hij.
- Achter die borstwering lopen mensen, die allerlei [515a] voorwerpen, zoals stenen en houten beelden van mensen en dieren, boven de borstwering uittillen. Sommigen spreken daarbij en anderen niet.
- Een vreemde situatie, zei hij, en die gevangenen zijn ook zo vreemd.
- O, maar die zijn niet anders dan wij, zei ik. Wat kunnen ze anders zien van zichzelf en van hun medegevangenen dan de schaduwen die door het vuur op de wand van de grot worden geprojecteerd?
[b] - Niets, zei hij, want ze kunnen hun hoofd niet draaien.
- En van de dingen die achter hen langs worden gedragen zien ze ook niet meer dan de schaduw, nietwaar?
- Dat is zo.
- Stel nu dat ze met elkaar zouden spreken. Dan zouden ze het hebben over wat ze voor zich zien, en dat zouden ze voor de werkelijkheid houden.
- Inderdaad.

- En als in de gevangenis de echo weerklinkt van wat de voorbijgangers zeggen, waarbij het geluid door de wand wordt teruggekaatst, zouden ze dan niet denken dat het de schaduwen zijn die spreken?
- Waarachtig, dat is zo, zei hij.
[c] - Dan houden de gevangenen deze schaduwen steeds voor de dingen zelf, zei ik.
- Dat kan niet anders, zei hij.
- Nu worden ze op de een of andere manier bevrijd uit de boeien die hen afhouden van de werkelijkheid, ging ik voort. Een van hen wordt gedwongen om op te staan, het hoofd te draaien en ineens in het licht te kijken. Dat doet pijn aan zijn ogen, en verblind als hij is, kan hij nog steeds de dingen niet zien waarvan hij voor die tijd [d] slechts de schaduwen zag. Wat zal hij zeggen, denkt ge, als men hem dan vertelt dat hij vroeger schimmen zag en nu dichter bij de werkelijkheid is komen te staan en beter kan zien wat zich in werkelijkheid afspeelt? Wat is zijn antwoord als men hem ieder ding dat voorbij wordt gedragen aanwijst en hem vraagt te zeggen wat het is? Hij zal het niet weten en meer geloof hechten aan wat hij voor die tijd zag.
- Dat is wel zeker, zei hij.
- Het zal pijn doen aan zijn ogen als hij gedwongen [e] wordt naar het licht zelf te kijken, dus zal hij zich weer omdraaien en zijn toevlucht zoeken bij de dingen die hij wel kan zien en waarvan hij gelooft dat ze duidelijker te onderscheiden zijn dan de voorwerpen die hem worden aangewezen.
- Ja zeker, zei hij.
- Als iemand hem met geweld omhoog voert langs die weg, die steil is en moeilijk begaanbaar, en hem niet loslaat voordat hij buiten de grot staat, in het volle licht van de zon, zal hij dan dat zonlicht niet als pijnlijk ervaren?

[516a] Hij zal zich geen raad weten. Als hij eenmaal in het licht is gekomen en als zijn ogen worden verblind door het zonlicht, zal hij dan ook maar iets kunnen onderscheiden van wat de werkelijkheid wordt genoemd?
- Dat denk ik niet, zei hij, tenminste niet onmiddellijk.
- Ik denk dat hij zal moeten wennen. In het begin zal hij eerst de schaduwen kunnen onderscheiden, dan de weerspiegelingen van de dingen in het water, en pas later de dingen zelf. Als hij dan in een later stadium de verschijnselen in de hemel en de hemel zelf wil waarnemen, [b] kan hij dat het beste 's nachts doen, bij het licht van de sterren en van de maan. De dingen in het licht van de zon en de zon zelf kan hij echter nog niet goed zien.
- Natuurlijk.
- Tenslotte kan hij, denk ik, naar de zon zelf kijken en haar ware gedaante aanschouwen. Dan kijkt hij niet naar de weerspiegelingen ervan in het water of andere oppervlakken, maar naar de zon zelf in haar eigen licht en op haar eigen plaats.
- Zeker.
- Dan zal hij de conclusie trekken dat het de zon is die [c] de seizoenen en de kringloop van de jaren veroorzaakt en alle dingen in de zichtbare wereld bestuurt, en dat de zon in zekere zin ook de oorzaak is van al de dingen die hij en zijn medegevangenen daarbinnen in de grot zagen.
- Zeker, zei hij, dat kan hij pas begrijpen als hij de zon heeft gezien.
- En wat denkt ge? Als hij zich zijn vroegere verblijfplaats herinnert, en wat daar voor wijsheid doorgaat, en zijn medegevangenen van destijds, zal hij zich dan niet gelukkig prijzen met de verandering en medelijden hebben met zijn makkers in de grot?
- Zeker, zei hij.
- Stel nu eens voor dat die elkaar overladen met eerbe-

wijzen en loftuitingen, en dat ze geschenken geven aan [d] degene die het snelst ziet welke schaduw er nu weer voorbijtrekt, of die zich het best kan herinneren in welke volgorde en in welk verband de dingen zich herhalen, zodat hij het best kan zien wat er gaat gebeuren. Denkt ge dan dat iemand die aan de grot is ontsnapt, uit is op hun eerbetoon en dat hij degenen die bij de gevangenen in aanzien staan en op de voorgrond treden, benijdt? Zou hij niet met Homeros veel liever hier op aarde willen leven 'als dienstknecht van een arm man' en alles liever verdragen dan er de overtuigingen op na te houden [e] die de gevangenen erop nahouden, en zo te moeten leven als zij?

- Alles liever dan dat, zei hij.

- Stelt u zich nu eens voor, zei ik, dat zo iemand weer zou afdalen en op dezelfde plaats ging zitten als voorheen. Zouden zijn ogen niet verduisterd worden als hij zo plotseling in het donker komt?

- Reken maar, zei hij.

- Als hij weer moest wedijveren in het herkennen van [517a] de schaduwen met degenen die steeds vastgebonden bleven, terwijl zijn zicht nog zwak is omdat zijn ogen nog moeten wennen aan de duisternis - en dat zou wel eens een hele tijd kunnen duren - zou hij dan niet worden uitgelachen door de grotbewoners, en zouden ze niet zeggen dat hij van zijn uitstapje naar boven met verknoeide ogen is teruggekomen? Daaruit zouden ze opmaken dat het niet de moeite loont om zelfs maar te proberen naar boven te gaan. Als iemand hen dan probeert los te maken en naar boven te brengen, zouden ze hem dan niet ombrengen als hij in hun handen valt?

- Vast en zeker, antwoordde hij.

- Deze gelijkenis, beste Glaukoon, zei ik, kan in zijn [b] geheel worden toegepast op wat we hiervoor hebben ge-

zegd. De zichtbare wereld is te vergelijken met een gevangenis waarin wij wonen, en het licht van het vuur dat daarbinnen schijnt met het zonlicht. En als ge de tocht naar omhoog uit de grot en het aanschouwen van alles wat daarboven is, ziet als het opstijgen van de mens naar het gebied van het zuivere weten, zult ge de kern van mijn betoog niet missen. Dat is toch wat ge hoopte te horen? Maar of het allemaal waar is, dat weet God alleen. Hoe het ook zij, in mijn voorstelling ziet het er zo uit dat het uiterste dat in het gebied van het kenbare gezien kan worden - en dan nog maar nauwelijks - het [c] principe van het 'Goede' is. Als dat eenmaal gekend is, moet de conclusie worden getrokken dat juist dat principe de oorzaak is van al wat waar en schoon is, en dat geldt in iedere omstandigheid. In de zichtbare wereld brengt het goede het licht voort en de kracht daarvan, en in het gebied van het zuivere weten brengt de kracht van het goede waarheid en rede voort. Dan moet wel worden erkend dat iemand die wijsheid in praktijk wil brengen in het persoonlijke leven of in het leven van de gemeenschap, dat goede moet leren kennen.
- Daar ben ik het mee eens, zei hij, tenminste voorzover ik het kan volgen.
- Vooruit, zei ik, blijf mijn gedachtengang dan volgen en verbaast u zich er niet over dat degenen die die hoogte hebben bereikt zich niet meer willen bezighouden met het gedoe van de mensen. Nee, zij worden steeds voort- [d] gedreven door een verlangen naar het verblijf daarboven. Dat is toch te verwachten, als de vergelijking met het beeld dat we geschetst hebben tenminste opgaat.
- Dat is zeker zo, beaamde hij.
- En wat denkt ge, vroeg ik, zoudt ge het niet vreemd vinden als iemand die van het goddelijke schouwen terugkeert naar de menselijke beslommeringen, zich on-

beholpen gedraagt en in hoge mate de lachlust opwekt? Dat moet toch wel gebeuren als hij, nog verblind door het licht en onvoldoende gewend aan het omringende duister, gedwongen wordt in de rechtszaal of ergens anders te spreken over de schaduwen van de gerechtigheid of over de beelden die die schaduwen veroorzaken, en met de mensen die de gerechtigheid zelf nog nooit heb- [e] ben gezien een woordenstrijd moet voeren over wat zij onder gerechtigheid verstaan?

- Dat zou me niet verbazen, antwoordde hij.

[518a] - Maar wie zijn verstand gebruikt, zei ik, zal zich herinneren dat de ogen op twee manieren kunnen worden verblind: als ze uit het licht in het duister komen, en als ze van het duister in het licht komen. Omdat het voor de hand ligt dat dit voor de rede ook geldt, zal een redelijk mens niet zomaar in de lach schieten als hij een mens ziet die verward is en niet bij machte is iets te onderscheiden. Hij zal daarentegen kijken of die mens verblind is door omstandigheden waar hij niet aan gewend is omdat hij uit een helderder wereld komt, of omdat hij, gekomen [b] uit een relatief duistere onwetendheid naar een helderder sfeer, verblind wordt door een overvloed aan schittering. Hij zal de een gelukkig prijzen om zijn ervaring en zijn levensomstandigheden, en medelijden hebben met de ander, en als hij al zou willen lachen, dan eerder om degene die van de duisternis in het licht komt, dan om wie van boven uit het licht in de duisternis komt.

- Dat hebt ge heel goed gezegd, zei hij.

- Daaruit kunnen we opmaken, dat sommige mensen er een verkeerde opvatting over opvoeding op nahouden. [c] Ze zeggen dat er kennis in de mens geplant moet worden die hij voordien niet bezat. Zij denken dat je blinde ogen weer ziend kunt maken.

- Dat is een gangbare opvatting, zei hij.

- Onze gelijkenis toont echter aan dat de mens op ieder gebied alle mogelijkheden al in zich heeft, en het instrument waarmee hij iets leert, lijkt op een oog dat alleen kan zien als de mens zich met het gehele lichaam afkeert van de duisternis en het licht tegemoet treedt. Zo moet ook de mens zelf tot inkeer komen en zich afwenden van het proces van wording, tot hij in staat is de werkelijk- [d] heid van het zijnde te aanschouwen en de allesovertreffende glans daarvan te verdragen. En dat is ook het goede, nietwaar?
- Inderdaad.
- Misschien is het wel een bijzondere gave om de mens tot inkeer te laten komen en om te weten hoe dat zo gemakkelijk en doeltreffend mogelijk kan geschieden. Daarbij hoeft het vermogen om dingen in te zien niet in de mens te worden ingeplant, want dat heeft hij allang. Nee, het gaat erom dat de mens de goede kant op moet kijken.
- Dat lijkt mij ook, zei hij.
- Alle zogeheten goede eigenschappen lijken sterk op [e] lichamelijke functies. Een eigenschap die nog niet aanwezig is, kan worden aangeleerd door herhaling en oefening. Maar de rede is meer van goddelijke oorsprong, lijkt me. Die laat ons nooit in de steek, en het hangt er maar van af waar de mens zich op richt. Want de rede [519a] kan nuttig en goed zijn, maar dat hoeft helemaal niet; met de rede kun je zelfs schade berokkenen. Hebt ge nooit opgemerkt hoe intelligent de zogeheten doortrapte schurken zijn? Ze nemen de dingen waar ze aandacht aan besteden maar al te scherp waar, dus aan hun intelligentie mankeert op zichzelf helemaal niets. Alleen, hun intelligente redelijkheid is bij hen bondgenoot van het kwaad, en hoe intelligenter ze zijn, des te erger zijn de gevolgen.

- Dat is inderdaad zo, zei hij.
- Maar als het innerlijk van de mens van kindsbeen af [b] met een soort beitel wordt bewerkt om te worden bevrijd van de loden last van alles wat bij wording hoort - zoals eten en alle andere vormen van zintuiglijk genot dat maakt dat ons innerlijke oog omlaag is gericht, zodat de menselijke geest wordt gericht op de werkelijkheid - dan zal hij de dingen waar hij zijn blik op richt, even scherp zien als wat hij nu ziet.
- Dat lijkt mij ook, zei hij.
- Goed, zei ik, en lijkt het u ook niet redelijk, na wat er gezegd is, dat onopgevoede mensen die de waarheid niet [c] hebben leren kennen, de gemeenschap niet mogen leiden? En dat geldt ook voor de mensen die tot de dood toe in de schoolbanken blijven zitten omdat ze geen doel in het leven hebben waarop ze al hun handelingen in het persoonlijke leven en in het openbaar moeten afstemmen, en ook voor degenen die geen zin hebben om te handelen, omdat ze denken dat ze nog op de Eilanden van de Gelukzaligen leven.
- Nee, al dergelijke mensen mogen de gemeenschap niet leiden, zei hij.
- Wij zijn degenen die een ideale gemeenschap aan het inrichten zijn, zei ik, en dus is het onze taak de mensen met de edelste inborst te brengen tot kennis van het hoogste, zoals we al hebben vastgesteld. Ze moeten die [d] weg omhoog afleggen om het goede te zien, en als ze dan de waarheid hebben aanschouwd, mogen we hun niet toestaan wat hun tegenwoordig wel wordt toegestaan.
- En dat is?
- Ze mogen daar niet blijven en niet weigeren om weer af te dalen naar de gevangenen. Ze moeten lief en leed met hen delen, hoe belangrijk of onbelangrijk dat lief en leed ook is.

- Moeten we hun dan onrecht aandoen en hen dwingen een slecht leven te leiden als er een beter leven in het verschiet ligt?
[e] - Ge zijt weer vergeten, mijn beste, merkte ik op, dat de wet er niet voor is om een bepaalde bevoorrechte groep mensen gelukkig te maken. Het gaat om het geluk van de hele samenleving. De wet brengt de burgers tot elkaar [520a] door hen te overtuigen en hen te dwingen, en verplicht hen elkaar te laten profiteren van ieders bijdrage aan het welzijn van de gemeenschap. De wet zelf creeert in de ideale gemeenschap mensen die verhinderen dat iedereen maar zijn eigen gang gaat, en daardoor wordt zo'n gemeenschap een hechte eenheid.
- Ja, zei hij, dat is waar ook.
- Ge moet verder inzien, Glaukoon, zei ik, dat we de filosofen die onder ons zullen opstaan niets onbillijks vragen als we hen verplichten om de zorg voor de andere [b] burgers op zich te nemen en hen te beschermen. We zullen hun zeggen dat mensen met hun kwaliteiten in een ander soort gemeenschap natuurlijk zijn vrijgesteld van zulke plichten. Want daar komen ze bij toeval te voorschijn, zonder dat de regering dat heeft gewild. En het is billijk dat mensen die bij toeval filosofen worden, zonder dat hun opvoeding daartoe heeft bijgedragen, geen verplichtingen hebben jegens hun opvoeders. We zeggen hun: 'We hebben u voor uzelf en de rest van de [c] gemeenschap als het ware bestemd als leiders en koningen van een bijenvolk, want gij zijt beter en vollediger ontwikkeld dan de anderen en beter in staat aan het leven binnen en buiten de grot deel te nemen. Ieder zal te zijner tijd afdalen naar het gezelschap in de grot. Dan zult ge er eerst aan moeten wennen om samen met de mensen die er wonen naar de schaduwen te kijken, maar mettertijd zult gij die veel beter kunnen zien dan de

grotbewoners zelf. Ge zult de schaduwen herkennen omdat ge de dingen kent waarvan ze een afspiegeling zijn. Ge hebt gezien wat de woorden 'schoon', 'rechtvaardig' en 'goed' werkelijk betekenen.' Op die manier kan onze waakzaamheid de gemeenschap leiden, en niet het droombeeld dat maakt dat de meeste steden lijden onder het schimmengevecht om de macht, en onder de [d] illusie dat macht zo'n groot goed is. In werkelijkheid zal een gemeenschap het best worden bestuurd als degenen die gaan regeren geen macht nastreven, en dan blijven partijtwisten uit. Maar waar eerzucht de scepter zwaait, zal het de gemeenschap heel anders vergaan.

- Dat is zo, zei hij.

- Onze leerlingen zullen toch niet weigeren ons te gehoorzamen? Ze zullen toch bereid zijn om zich ieder op zijn beurt in te spannen voor het welzijn van de gemeenschap? Ze mogen toch het grootste deel van hun leven doorbrengen in zuiverheid?

[e] - Ze kunnen niet weigeren, zei hij, want we geven een redelijke opdracht aan redelijke mensen. Maar toch zullen ze het regeren alleen als een verplichting beschouwen, in tegenstelling tot degenen die het nu voor het zeggen hebben.

- Zo is het, beste vriend, zei ik. Als ge de mensen die gaan regeren een beter leven kunt voorspiegelen dan dat [521a] van een machthebber, is er een kans dat de gemeenschap goed zal worden bestuurd. Alleen dan zullen de echte rijken regeren, die niet rijk zijn aan goud maar aan de schat die nodig is om gelukkig te zijn: een goede levenswijze, vervuld van kennis van de waarheid. Maar als toekomstige machthebbers, blind en verstoken van het goede dat in hen is, naar politieke bijeenkomsten gaan om daar het goede te bemachtigen, zal er geen vrede zijn: er ontstaat dan een machtsstrijd, en zijzelf en de ge-

meenschap zullen in een burgeroorlog te gronde gaan.
[b] - Ge hebt volkomen gelijk, zei hij.
- Niemand anders dan de ware filosoof versmaadt toch politieke macht?
- Ja, zei hij, dat is wel duidelijk.
- En aan dergelijke machtswellustelingen hebben we geen behoefte; die gaan alleen maar vechten met hun rivalen, die al even verzot zijn op de macht als zijzelf.
- Inderdaad, zei hij.
- Wie moeten dus de wachters worden van de gemeenschap? Toch alleen zij die het meeste begrijpen van de principes volgens welke de gemeenschap moet worden bestuurd? Zulke mensen zijn veel meer waard dan een gewone politicus, want het zijn betere mensen.
[c] - Dat is zo, zei hij.
- Dit zou niet zoiets zijn als het omdraaien van de scherf bij het kinderspel, eerder een ommekeer van de mens die vanuit een dag vol nachtelijk duister naar de echte dag opstijgt. Dat opstijgen naar de werkelijkheid, dat in onze gelijkenis voorkomt, dat is nu de liefde voor de wijsheid.
- Zeker.
- Moeten we dan nu niet bezien welke kennis ervoor zorgt dat dit proces plaatsvindt?
- Natuurlijk.
[d] - Zeg eens, Glaukoon, wat voor kennis zal de mens weghalen van het proces van 'worden' om hem te brengen naar de werkelijkheid van 'zijn'? Terwijl ik dit vraag komt er een gedachte bij me op: we zeiden toch dat deze wachters in hun jeugd moeten uitblinken in de strijd?
- Ja zeker.
- Dan moeten wij bij de kennis die wij zoeken nog een kwaliteit in aanmerking nemen.
- Welke dan?

- Een die soldaten ook heel goed kunnen gebruiken.
- Ja, als dat kan, zei hij.
[e] - In ons vorige plan werden zij opgeleid in sport en muziek.
- Dat is waar, beaamde hij.
- En sport heeft op de een of andere manier te maken met wat ontstaat en tot verval komt, want het beheerst de groei en het verval van het lichaam.
- Dat is duidelijk.
[522a] - Dat kan dus niet de kennis zijn die we zoeken.
- Nee.
- Ligt die dan misschien besloten in de muziek, voor zover we daar al over hebben gesproken?
- Nee, zei hij, want dat was de tegenpool van gymnastiek, zoals ge u zult herinneren. Bij het beoefenen van de muziek werden de wachters geoefend door de invloed van gewoonten die leiden tot een zekere harmonie in de geest. Dat is de uitwerking van harmonie en melodie, en niet van ware kennis. Bovendien geeft muziek door haar ritme gevoel voor de juiste maat, en woorden uit een verzonnen verhaal of een waar betoog ondersteunen andere kwaliteiten die aan maat en ritme verwant zijn. Maar het goede dat gij nu zoekt, is niet te vinden in kennis over muziek.
[b] - Ge weet het u precies te herinneren, zei ik, want daar had het inderdaad niets mee te maken. Maar m'n hemel, Glaukoon, wat voor soort kennis kan dat zijn? Geestdodende bezigheden hoeven we ook niet hoog aan te slaan.
- Nee, maar wat blijft er over als we muziek, sport en geestdodende bezigheden hebben gehad?
- Goed, zei ik, als er niets meer overblijft, dan moeten we het eerst eens hebben over een vaardigheid die we overal nodig hebben.

[c] - Wat dan?
- Er is bijvoorbeeld een vaardigheid die in ieder ambacht, ieder denkproces en iedere wetenschap wordt gebruikt. Het is iets dat iedereen goed moet leren.
- Wat kan dat zijn? vroeg hij.
- Heel eenvoudig, zei ik: we moeten de getallen een, twee en drie van elkaar kunnen onderscheiden, kortom, we moeten kunnen tellen en rekenen. Daar krijgen we bij ieder ambacht en iedere wetenschap onvermijdelijk mee te maken.
- Zeker, zei hij.
- Bij krijgskunst komt het ook van pas, merkte ik op.
- Beslist, zei hij.
[d] - Als Palamedes optreedt in tragedies, maakt hij het veldheerschap van Agamemnoon altijd belachelijk. Hij zegt immers, zoals ge wel weet, dat deze moest tellen om het leger bij Troje in slagorde te kunnen opstellen, want hij moest het aantal schepen en dergelijke weten. Alsof Agamemnoon geen mensen had die ze konden tellen! Hij wist toch ook al dat hij twee voeten had? En toch, wat moet een veldheer als hij niet kan tellen?
- Het zou moeilijk voor hem worden, zei hij.
[e] - Zullen we dus vaststellen dat het een vereiste is voor een legerleider om te leren rekenen en tellen? vroeg ik.
- Dat in de eerste plaats, zei hij, als hij tenminste enig verstand wil krijgen van het opstellen van de slagorde, of sterker nog, als hij werkelijk mens wil zijn.
- Denkt ge dan net zo over rekenen als ik? vroeg ik.
- Hoe denkt ge er dan over?
[523a] - Het is waarschijnlijk een van de vakken die we zochten: rekenen zet ons vanzelf aan tot overwegen. Niemand maakt er een juist gebruik van, maar toch heeft rekenen de eigenschap dat het de geest volledig naar het 'zijnde' toebrengt.

- Wat bedoelt ge? vroeg hij.
- Dat zal ik proberen duidelijk te maken, althans, ik zal zeggen hoe ik erover denk, zei ik. Kijkt gij maar of we iets hebben aan de gedachten die bij me opkomen. Zeg of ge het met me eens zijt of niet, zodat duidelijker wordt of mijn vermoedens juist zijn.
- Kom er maar mee voor de dag, zei hij.
- Dan wijs ik op het feit - en let nu op - dat sommige [b] zintuiglijke gewaarwordingen het verstand niet aanzetten tot onderzoek omdat de zintuigen ons voldoende informeren, terwijl andere ons steeds aansporen tot nadenken omdat zintuiglijke waarneming geen betrouwbare informatie oplevert.
- Ge bedoelt natuurlijk voorwerpen in de verte of schilderingen in perspectief, opperde hij.
- Ge zit er volkomen naast, zei ik.
- Wat bedoelt ge dan wel? vroeg hij.
- Gewaarwordingen die geen tegenstellingen laten zien, [c] prikkelen het verstand niet. Is dat wel zo, dan zijn het gewaarwordingen die het denken stimuleren, omdat de zintuiglijke waarnemingen dan paren van tegenstellingen aan het licht brengen, of de objecten die worden waargenomen nu ver weg of dichtbij zijn. Een voorbeeld zal het u duidelijk maken. Hier zijn drie vingers: de duim, de wijsvinger en de middelvinger.
- Goed, zei hij.
- Nu moet ge u voorstellen dat ik er bij het spreken van uitga dat ze dichtbij zijn. Doe me een plezier en let op.
- Waarop?
[d] - Ieder afzonderlijk ziet eruit als een vinger. Zo bezien is er geen enkel verschil of je nu naar de middelste kijkt of naar een andere, en het maakt niet uit of hij nu wit is of zwart, dik of dun, of wat dan ook. In al deze gevallen worden de mensen er niet toe aangezet zich af te vragen

wat een vinger nu eigenlijk is. Want het is uitgesloten dat het gezichtsvermogen tegelijkertijd doorgeeft dat het een vinger is en het tegendeel van een vinger.
- Zeker, zei hij.
- Het is dus te verwachten, ging ik verder, dat zo'n [e] gewaarwording het verstand niet prikkelt en niet opwekt tot nadenken.
- Allicht niet.
- Maar hoe zit het met grote en kleine afmetingen? Ziet het gezichtsvermogen die ook voldoende en maakt het dan ook geen verschil of een voorwerp zich in het midden of aan de buitenkant bevindt? En geeft de tastzin niet op dezelfde manier informatie over dik en dun, hard en zacht? Schieten deze zintuigen en ook de andere niet te kort bij het definieren van deze paren van tegenstel- [524a] lingen? Laten we eens kijken hoe ze werken: moet een zintuig dat iets als 'hard' beschouwt ook niet aangeven dat het iets anders als 'zacht' ervaart, en geeft het ook niet door dat een en hetzelfde voorwerp de ene keer hard en de andere keer zacht wordt gevonden?
- Dat is zo, zei hij.
- Dan kan iemand niet meer weten wat de gewaarwording 'hard' eigenlijk betekent, want een andere keer komt het bericht door dat hetzelfde harde voorwerp 'zacht' is. Dat gaat ook op voor de waarnemingen 'licht' en 'zwaar'. Wat is 'licht' en wat is 'zwaar', als zwaar als licht en licht als zwaar wordt ondervonden?
[b] - Inderdaad, zei hij, dergelijke zintuiglijke waarnemingen zijn uiterst verwarrend en vragen om verder onderzoek.
- Het ligt voor de hand, zei ik, dat men in dergelijke gevallen eerst gaat rekenen en logisch gaat nadenken en probeert te achterhalen of er nu een eigenschap of twee afzonderlijke eigenschappen doorgegeven worden.

- Natuurlijk.
- Als er twee eigenschappen blijken te zijn, dan gaat het dus om twee dingen, nietwaar?
- Ja.
- Als ze elk op zich een eenheid zijn en samen zijn het er twee, dan beschouwen we ze als twee verschillende dingen, want alleen twee dingen die niet te onderschei- [c] den zijn beschouwen we als een.
- Dat is zo.
- Het gezichtsvermogen - zeiden we - zag 'groot' en 'klein' niet gescheiden, maar door elkaar heen, nietwaar?
- Ja.
- Om nu hierover opheldering te krijgen, moet het verstand 'groot' en 'klein' niet door elkaar heen beschouwen, maar als afzonderlijke begrippen, in tegenstelling tot wat de zintuigen doen.
- Dat is waar.
- En is het niet juist op grond van zulke ervaringen dat de vraag bij ons rijst wat eigenlijk 'groot' en 'klein' is?
- Zeer zeker.
- En daarom spreken we enerzijds van het 'begrijpelijke' en anderzijds van het 'zichtbare'.
[d] - Volkomen juist, zei hij.
- Dit is het wat ik daareven probeerde uit te leggen. Sommige dingen prikkelen tot nadenken, andere niet. Ze zijn prikkelend als ze tegenstellingen laten zien; doen ze dat niet, dan wekken ze de rede niet tot leven.
- Nu begrijp ik het, zei hij, en ik denk er net zo over.
- Tot welke categorie rekent ge de getallen, waaronder het getal een?
- Geen idee, zei hij.
- We kunnen het afleiden uit wat we hiervoor hebben besproken, merkte ik op. Als 'een' in absolute zin dui-

delijk genoeg zou worden waargenomen met het oog of [e] met een ander zintuig, zou de waarneming van 'een' de mens niet naar het zijnde trekken, evenmin als de vinger in ons voorbeeld. Maar als steeds op hetzelfde moment het tegengestelde van eenheid wordt getoond, zodat de eenheid niet duidelijker wordt getoond dan het tegenovergestelde ervan, is er de onmiddellijke behoefte aan keuze. Dan ontkomt een mens niet aan twijfel. Door de rede in te schakelen gaat hij op zoek en vraagt zich af [525a] wat eenheid eigenlijk is. Zo kan het zoeken naar 'een' tot nadenken stemmen en de mens terugleiden naar de essentie van alle dingen.
- Zeker, zei hij, en hiervoor is niets zo geschikt als het gezichtsvermogen. Want een ding kunnen we tegelijkertijd zien als een en als een eindeloze veelheid.
- Als het getal een verwijst naar het zijnde, geldt het dan ook niet voor alle andere getallen? vroeg ik.
- Natuurlijk.
- Rekenkunde en getallenleer hebben uitsluitend te maken met getallen.
[b] - Ja zeker.
- Die vakken leiden ons blijkbaar naar de waarheid.
- Bij uitstek zelfs.
- Het ziet er naar uit dat ze horen tot de vakken waarnaar wij zochten. Een krijgsman moet deze vakken leren om zijn troepen op te stellen, en een filosoof moet met behulp daarvan uitstijgen boven de schepping en in aanraking komen met de werkelijkheid, anders zal hij nooit de rede leren gebruiken.
- Dat is zo, zei hij.
- En onze wachter is nog wel krijgsman en filosoof tegelijk.
- Inderdaad.
- Dan zou dit een geschikt vak kunnen zijn om bij de

[c] wet voor te schrijven, Glaukoon. We moeten degenen die de hoogste ambten in de gemeenschap gaan bekleden overreden zich in rekenkunde te verdiepen en er begrip van te krijgen, niet als tijdverdrijf, maar om met behulp van de zuivere rede te komen tot het beschouwen van de essentie van de getallen. Ze leren niet rekenen om winst te maken zoals kooplieden en zakenlui, maar om oorlog te kunnen voeren, en ook om zichzelf te helpen zich af te keren van de gebeurtenissen in de wereld, en zich te wijden aan waarheid en werkelijkheid.

- Goed gezegd, zei hij.

- Trouwens, ging ik verder, nu we het toch over reke- [d] nen hebben, valt me in dat het een verfijnd vak is en voor ons doel in menig opzicht nuttig, als men zich er tenminste aan wijdt omwille van de studie zelf en niet om er zaken mee te doen.

- Waarom? vroeg hij.

- Om de reden die we al hebben genoemd: deze discipline is zeer verheffend en brengt de mens tot een niveau waar hij alleen nog maar over de getallen in absolute zin spreekt en geen behoefte meer heeft aan het associeren van getallen met zichtbare en tastbare objecten. Ge kent [e] het standpunt van de grote rekenmeesters: ze wijzen elke deling van het getal een volstrekt van de hand, en als ge probeert breuken in te voeren, zullen ze net zo lang vermenigvuldigen tot de eenheid zich weer toont als een en niet bestaat uit een groot aantal delen.

[526a] - Dat is inderdaad zo, zei hij.

- Wat denkt ge, Glaukoon, dat hun antwoord zal zijn als we tegen hen zeggen: 'We begrijpen niet op welke getallen ge doelt. Hoe kan het getal een aanwezig zijn op de manier die gij aangeeft, namelijk als een eenheid die overal en altijd volkomen dezelfde is en geen delen heeft?' Wat denkt ge dat ze zullen zeggen?

- Ik denk: 'De aard van getallen kan alleen door de rede doorgrond worden.'
- Ziet ge nu, mijn beste, hoe hard we deze studie van [b] het getal nodig hebben? Want uit deze studie komt naar voren dat we de zuivere rede moeten gebruiken om tot de waarheid zelf te komen.
- Ja, dat blijkt inderdaad, zei hij.
- En hebt ge opgemerkt dat mensen die goed kunnen rekenen ook in alle andere vakken vlug van begrip zijn, en dat trage leerlingen door onderwijs en oefening in het rekenen op zijn minst wat vlugger van begrip worden dan voorheen?
[c] - Dat is zo, zei hij.
- Ook denk ik, dat er niet gemakkelijk onderwerpen zijn te vinden waar je je zo hard voor moet inspannen.
- Nee.
- Dit zijn allemaal redenen te meer om het rekenen niet te verwaarlozen. De kinderen met het beste karakter moeten er zeker mee worden grootgebracht.
- Inderdaad, zei hij.
- Goed, hernam ik, dan kunnen we dit onderwerp laten rusten. Na rekenen is er nog een vak dat ons van pas komt.
- O ja? Bedoelt ge soms de meetkunde?
- Precies, zei ik.
- Zeker, dat komt van pas, want we kunnen het in de [d] krijgskunde goed gebruiken. Of het nu het opslaan van een kamp betreft, het bezetten van een vesting, het samentrekken of verspreiden van troepen en wat er verder nog komt kijken bij veldslagen en marsen, het maakt zeker veel uit of je verstand hebt van meetkunde of niet.
- Ja, zei ik, maar daarvoor komt toch maar een klein beetje kennis van meetkunde en rekenen om de hoek [e] kijken. Waar het om gaat is of de diepere kennis van de

meetkunde ertoe kan bijdragen om het goede zelf gemakkelijker te leren zien. De voorwaarde daarvoor is dat de mens ertoe wordt gebracht zich naar dat gebied toe te wenden waarin het hoogste geluk is te vinden. Dat moeten we tot elke prijs leren kennen.

- Daar hebt ge gelijk in, zei hij.

- Dus wat de mens brengt tot het zijnde is nuttig, maar wat hem brengt tot de steeds wisselende vormen, is niet nuttig.

- Inderdaad.

[527a] - Wie ook maar iets van meetkunde afweet, zal erkennen dat het bij het beoefenen van dat vak gaat om iets dat in strijd is met alle meetkundige definities.

- Hoezo? vroeg hij.

- De strekking van wat de meetkundigen te zeggen hebben, is nogal amusant. Dat kunnen ze trouwens niet helpen. Ze spreken namelijk alsof het om het dagelijks leven gaat, en alsof ze alleen spreken over handelingen, zoals het construeren van vierkanten en andere figuren, het combineren van meetkundige figuren en alle andere [b] mogelijkheden waar ze het over hebben. Maar eigenlijk is het doel van die hele studie om tot kennis te komen.

- Ja, dat is waar, beaamde hij.

- Dan moeten wij het nog over iets anders eens worden.

- En dat is?

- Dat er kennis is van wat altijd is, en kennis van dingen die nu eens ontstaan en dan weer vergaan.

- Daar kunnen wij het gauw over eens zijn, zei hij. Meetkunde behelst kennis van wat altijd is.

- Dan, dierbare vriend, kan de studie van meetkunde de mens naar de waarheid trekken, omdat zij een filosofische instelling van de geest bewerkstelligt, door onze aandacht omhoog te richten, die nu is gericht op het lagere.

[c] - Geen twijfel aan, zei hij.
- Dan moeten wij ook ongetwijfeld verplicht stellen dat de wachters van die mooie staat van ons onder geen voorwaarde de studie van de meetkunde opgeven, want zelfs de neveneffecten daarvan zijn niet onbelangrijk.
- Wat zijn die neveneffecten dan wel? vroeg hij.
- Ge zei het zelf al, zei ik, de toepassing in de oorlog. En verder weten wij toch ook dat het een hemelsbreed verschil maakt of iemand de meetkunde intensief heeft bestudeerd of niet, als hij een ander vak gaat bestuderen?
- Inderdaad, dat is zo, gaf hij toe.
- Laten we dus de meetkunde als tweede studie voorschrijven.
- Goed, zei hij.
[d] - Wat denkt ge, zullen we als derde vak de astronomie nemen?
- Daar ben ik het zeker mee eens, zei hij. Het goed kunnen observeren van de seizoenen, de maanden en de jaren is immers niet alleen van belang bij de landbouw en de zeevaart, maar net zo goed bij het oorlog voeren.
- Grappig, zei ik, dat ge kennelijk bang zijt om de goegemeente de indruk te geven dat ge studies aanbeveelt die niet op de praktijk zijn gericht. Ik geef toe, het is niet gemakkelijk te geloven dat er in ieder mens een soort geestesoog huist dat bij dat soort vakken wordt gezui- [e] verd en weer leert zien, terwijl het door andere vormen van studie verloren gaat en blind wordt. De redding van dat oog gaat die van duizend fysieke ogen te boven, want alleen daarmee kan de waarheid worden gezien. Degenen die uw geloof delen, zullen uw woorden opvatten als een openbaring. Anderen, die geen notie hebben van de werking van de geest, zullen het natuurlijk loos gepraat vinden. Zij zien van dergelijke studies immers geen vermeldenswaardig ander nut dan dat van

de toepassing in de fysieke wereld. Beslis nu maar meteen tot welk van de twee mensentypen ge het woord [528a] richt. Of spreekt ge tegen geen van tweeen en is het het doel van het betoog om alleen voor uzelf de beste formulering te vinden, zonder het overigens erg te vinden als iemand anders er iets aan mocht hebben?
- Ik kies het laatste, zei hij. Hoofdzakelijk ten behoeve van mezelf wil ik spreken, en vragen stellen en beantwoorden.
- Doe dan nog even een stapje terug, zei ik, want we hebben zojuist na de meetkunde niet de goede volgorde aangehouden.
- Wat hadden we daarna dan moeten nemen? vroeg hij.
- Na de bestudering van het platte vlak, zei ik, namen we meteen de driedimensionale lichamen die in een wen- [b] telende beweging zijn. Maar eerst moeten we de driedimensionale lichamen op zichzelf bekijken. De juiste volgorde is om de derde dimensie te nemen na de tweede. Dat is de diepte in kubussen en andere driedimensionale lichamen.
- Zeker, zei hij, maar er lijkt nog zo weinig over dat onderwerp bekend, Sokrates.
- Daar zijn twee redenen voor, zei ik. Omdat men officieel de bestudering van alles wat diepte heeft niet belangrijk acht, en het nog erg moeilijk is ook, wordt er nauwelijks onderzoek naar gedaan. Dat is de eerste reden. De tweede reden is dat er iemand bij nodig is die de richting aangeeft, anders komt er niets van terecht. Maar zo iemand is moeilijk te vinden. En als hij al te [c] vinden is, zullen de meesten zich niet aan zijn leiding onderwerpen, omdat de mens nu eenmaal eigenwijs is. Als de gemeenschap als geheel het belang van dergelijk onderzoek inziet, zullen de mensen eraan gaan werken en dan kan intensieve studie aan het licht brengen waar

het om gaat. Zelfs nu gedijt immers de studie van de driedimensionale lichamen, ook al zien de meeste mensen er het belang niet van in en wordt de studie gebrekkig beoefend. Ze geeft immers plezier, en het zou me niet verbazen als haar werkelijke betekenis toch aan het licht komt.

[d] - Het is zeker waar dat die studie bijzonder aantrekkelijk is, zei hij, maar leg me nog eens wat duidelijker uit wat ge zojuist bedoelde. Het bestuderen van het platte vlak noemt ge blijkbaar meetkunde.

- Ja, zei ik.

- Daarna hebt ge de astronomie genoemd, zei hij, maar daar zijt ge weer op teruggekomen.

- Ja, zei ik, want in mijn haast om het betoog af te ronden, hield ik het alleen maar op. De volgende stap is namelijk het bestuderen van de driedimensionale lichamen. Maar die sloeg ik over omdat er zo weinig van bekend is. Daarom noemde ik na de meetkunde de astronomie, die immers de studie behelst van driedimensionale lichamen die in beweging zijn.

[e] - Dat is zo, zei hij.

- Maar nu nemen we dus de astronomie als vierde studie, omdat we ervan uitgaan dat de studie van driedimensionale lichamen weer tot leven komt als de mensen daaraan meewerken.

- Dat is zeer waarschijnlijk, zei hij. En aangezien ge mij op de vingers hebt getikt, toen ik instemde met de astro- [529a] nomie als derde studie, zal ik voortaan de laatstgenoemde richtlijn verdedigen, Sokrates. Want het is nu, denk ik, iedereen wel duidelijk dat de astronomie de mens dwingt omhoog te kijken en hem van de dingen hier beneden naar het hogere leidt.

- Misschien is het iedereen wel duidelijk, maar mij niet, zei ik, want ik denk er anders over.

- Hoe dan? vroeg hij.
- Onze filosofen pakken die studie tegenwoordig zo aan dat ze onze blik juist omlaag richten.
- Hoe bedoelt ge dat? vroeg hij.
- Ik krijg de indruk dat ge geen idee hebt wat de studie [b] van 'hogere dingen' inhoudt, zei ik. Als iemand met zijn hoofd in de nek de schilderingen op het plafond bekijkt om iets te leren, denkt ge zeker dat hij diep inzicht krijgt en niet alleen maar met zijn ogen kijkt. Mogelijk hebt ge gelijk en ben ik maar een sukkel. Ik kan me namelijk niet voorstellen dat er nog een andere studie is die de mens omhoog doet zien behalve de studie die zich richt op de werkelijkheid van het onzichtbare. Als iemand echter probeert iets te leren van de dingen die met de zintuigen worden waargenomen, omhoog starend of omlaag kijkend, dan zou ik nooit zeggen dat hij tot de kern van de zaak doordringt, want ware kennis heeft niets met het zichtbare te maken. Zo iemand, zou ik zeggen, kijkt [c] niet omhoog maar omlaag, ook al ligt hij op zijn rug op de grond of drijft hij op zee.
- Ge hebt gelijk, zei hij, en uw terechtwijzing is op zijn plaats. Maar nu zegt ge ook, dat de astronomie ons andere dingen zou moeten leren dan we er nu van leren, als deze studie wil beantwoorden aan het doel dat we voor ogen hebben. Wat bedoelt ge daar eigenlijk mee?
- Al dat fraais, zei ik, dat we aan de sterrenhemel kun- [d] nen zien, mag zeker het mooiste en helderste heten wat er in de zichtbare wereld te vinden is, maar toch haalt de schoonheid van de hemellichamen het niet bij de schoonheid van hun snelheid die in getallen wordt uitgedrukt, bij de schoonheid van de bewegingsbaan die ze doorlopen langs meetkundige figuren, en bij die van de onderlinge relatie tussen de bewegingen van de hemellichamen. Snelheden en banen kun je met analyse en

inzicht leren begrijpen, maar niet met de ogen, is het wel?
- Dat klopt, zei hij.
- De sterrenhemel geeft ons een afspiegeling die ons [e] kan helpen bij de studie van de getallen en de meetkunde. Stel dat iemand een prachtige meetkundige figuur zou zien die met veel moeite getekend is door Daidalos of een andere bekwame tekenaar. Iemand die zo'n figuur ziet en iets van meetkunde afweet, zal toegeven dat het een prachtige figuur is, maar hij zou het absurd vinden om er ijverig naar te kijken in de verwachting dat hij [530a] in zo'n meetkundig figuur de waarheid omtrent verhoudingen als 1:1 of 1:2 zou kunnen vinden.
- Ja, dat is absurd, zei hij, maar hoe kan het anders?
- En denkt ge niet dat een echte astronoom er net zo over zal gaan denken als hij de bewegingen van de sterren waarneemt? vroeg ik. Hij zal menen dat de schepper die dit werk tot stand heeft gebracht, de hemel en alles wat er in is, zo mooi mogelijk heeft gemaakt. Maar als het gaat om de verhoudingen tussen de duur van de dag en die van de nacht, tussen de duur van een etmaal en die [b] van een maand, tussen de duur van een maand en die van een jaar, en tussen de duur van de sterrenbewegingen en die van andere sterrenbewegingen of van het jaar, dan zal hij iemand die denkt dat al deze verhoudingen nooit veranderen, toch voor een zonderling verslijten? Want de waarheid schuilt niet in de fysieke en zichtbare wereld, terwijl het er juist om gaat dat men op zoek gaat naar de waarheid in de dingen.
- Nu ik u zo hoor spreken, zei hij, raak ik overtuigd.
- Dus net als bij de meetkunde moeten we de astrono- [c] mie bestuderen aan de hand van moeilijke opgaven, en we laten de hemellichamen daarbij voor wat ze zijn om werkelijk iets van astronomie te leren begrijpen. Dan

wordt onze aangeboren intelligentie tenminste nuttig gebruikt.
- Uw wijze van astronomie beoefenen zal veel meer werk opleveren dan wat men tegenwoordig doet, zei hij.
- En dat zal gelden voor alle voorschriften die we zullen geven, zei ik. Anders deugen we niet als wetgevers. Maar hebt ge nog meer nuttige studie-onderwerpen?
- Nee, zei hij, op dit moment niet.
[d] - Er zijn in ieder geval meer van deze soorten beweging, lijkt me, en dus meerdere studie-onderwerpen. Als je knap genoeg bent, zou je ze misschien allemaal kunnen opnoemen, maar twee vakgebieden kunnen wij duidelijk onderscheiden.
- Welke dan?
- Je hebt de astronomie en de tegenhanger ervan, zei ik.
- Wat is die tegenhanger?
- Stel nu eens, zei ik, dat de oren zijn ingesteld op de bewegingen van harmonie, zoals de ogen zijn ingesteld op de bewegingen van de hemellichamen, dan levert dat twee verwante wetenschappen op. Dan zijn we het toch met de Pythagoreeers eens, nietwaar, Glaukoon?
- Dat zijn we zeker, zei hij.
[e] - Omdat het veel werk is dat uit te zoeken, zei ik, zullen we maar luisteren naar hun mening over deze vakgebieden. Misschien hebben ze nog iets aan ons betoog toe te voegen. Maar we moeten geen moment uit het oog verliezen waar het ons om te doen is.
- Waar gaat het ons dan om?
- Wij moeten vermijden dat onze kinderen ooit iets zullen leren dat ontoereikend is en niet altijd tot het doel [531a] voert waar alle studies moeten uitkomen, zoals we daareven bij de sterrenkunde zeiden. Of weet ge niet dat ze de studie van de harmonieen op dezelfde manier aanpakken als die van de hemellichamen? Ze zijn eindeloos

bezig de intervallen en tonen die je met het oor kunt horen, te meten, samen met hun onderlinge verhoudingen, en net als bij de sterrenkundigen is al hun moeite verspild.
- Allemachtig ja, zei hij, en het maakt nog een vreemde indruk ook. Ze hebben het over iets dat ze verkleinde intervallen noemen en leggen hun oor dicht langs de snaren, alsof ze bij de buren een stem proberen op te vangen. Sommigen beweren dat ze dan nog een tussentoon horen en dat dat het kleinste interval is dat als eenheid [b] moet gelden, terwijl anderen dat bestrijden en zeggen dat de tonen nu gelijk klinken. Beide partijen gebruiken liever alleen hun oren, en gebruiken hun intelligentie niet.
- Gij spreekt over die verdienstelijke vakmensen die hun snaren mishandelen en folteren door de schroeven op te draaien, zei ik. Maar om niet verzeild te raken in de manieren van aanslaan met het plectrum en klachten over snaren die weigeren of die het juist te goed doen, stap ik maar van dit beeld af. Deze mensen bedoel ik [c] niet, maar die andere die we zoeven al wilden ondervragen over harmonie. Die doen namelijk precies hetzelfde als de sterrenkundigen. Ze onderzoeken de getallen in de akkoorden die met het oor gehoord worden, maar ze stijgen er niet boven uit om zichzelf de essentiele vragen te stellen, namelijk welke getallen harmonieus zijn en welke niet, en hoe dat komt.
- Dat is een bovenmenselijke opgave, zei hij.
- Maar wel een nuttige voor het onderzoek van het schone en goede, zei ik. Al het andere is verspilde moeite.
- Dat is aannemelijk, zei hij.
[d] - De beide genoemde vakken moeten op zo'n manier worden bestudeerd dat men de gemeenschappelijke ele-

menten en de gemeenschappelijke oorsprong van al deze vakken leert kennen. En daaruit blijkt dan hun onderlinge verwantschap. Alleen dan dient de studie van deze vakken het doel dat we beogen, en anders is het verspilde moeite.
- Dat vermoeden had ik al, zei hij. Maar wat ge daar zegt is me wel een opgave, Sokrates.
- En dan hebben we het alleen nog maar over het voorspel, zei ik, althans als we aannemen dat we hetzelfde bedoelen. We begrijpen toch wel dat dit het voorspel is, nietwaar, en niet het eigenlijke lied dat we moeten leren zingen? Want als je een specialist bent in een van deze vakken, wil dat nog niet zeggen dat je de rede hebt leren gebruiken.
[e] - Zeker niet, zei hij, mensen die de rede kunnen gebruiken zijn dun gezaaid.
- En wat denkt ge, kunnen mensen ooit datgene te weten komen wat ze zouden moeten weten, als ze niet eens met de stem van de rede kunnen spreken en ernaar kunnen luisteren?
[532a] - Natuurlijk niet, zei hij.
- Welk lied zingt de rede ons eigenlijk voor, Glaukoon, vroeg ik. Een wetmatigheid die we niet kunnen waarnemen maar wel kunnen begrijpen. Maar toch kunnen we het vergelijken met het gezichtsvermogen. We hebben deze vergelijking trouwens al eerder gemaakt. Eerst ziet men levende wezens, dan de sterren en tenslotte de zon. Evenzo moet iemand die de rede begint te gebruiken, eerst alle dingen zien zoals ze zijn, en dat moet hij volhouden. Daarna kan hij pas begrijpen wat het Goede [b] zelf is, en vervolgens bereikt hij de grens van wat begrepen kan worden, net zoals de gevangene uit de grot die de zon ziet, de grens van het zichtbare heeft bereikt.
- Dat is zo, zei hij.

- Dat gebeurt er met ons als we de rede leren gebruiken, nietwaar?
- Natuurlijk.
- En dat is nu de bevrijding van die gevangene in de grot, zei ik. Verlost van zijn boeien wendt hij zich af van de schaduwbeelden op de wand van de grot. Hij ziet dan de gedaanten die deze schaduwen veroorzaken en [c] ook de lichtbron in de grot. Dan gaat hij de weg omhoog en komt in het daglicht. Maar daar kan hij niet tegen, dus hij kan de dieren, de planten en het zonlicht nog niet zien, en moet genoegen nemen met de weerspiegelingen die God in het water maakt, en met schaduwen. Toch worden de schaduwen die hij waarneemt, niet meer geworpen in een kunstmatig licht dat zelf ook maar een afspiegeling is van het zonlicht. De gehele bestudering van de vakken die we hebben genoemd, heeft het vermogen in zich het beste in ons omhoog te voeren, en ons de dingen te laten zien zoals ze werkelijk zijn, zoals ook het helderste zintuig dat we hebben, zich richt op het [d] schitterendste dat er bestaat in de zichtbare wereld.
- Die redenering kan ik beamen, zei hij. Ik vind het heel moeilijk te aanvaarden dat het zo is, en aan de andere kant ook weer moeilijk om het te verwerpen.
- O, zeker, maar omdat we het niet alleen maar nu op dit moment horen, maar er nog heel vaak op terug zullen komen, zullen wij ervan uitgaan dat het is zoals we nu zeggen en overgaan tot het lied om dat te leren, alsof we het voorspel al van buiten kennen. Vertel eens, hoe kun je een redelijk gesprek voeren? Dat beweegt zich toch [e] langs lijnen van oorzaak en gevolg, en van vraag en antwoord? Welke aspecten kunnen we hierbij onderscheiden en welke methode kunnen we volgen? Wat zijn die wegen die ons bij wijze van spreken leiden naar de plaats waar wij bij aankomst kunnen rusten en waar onze reis

eindigt? Ge zult nog niet in staat zijn mij te volgen, [533a] vriend Glaukoon, zei ik, ook al ontbreekt het mij niet aan goede wil. Ge zult dan geen beeld meer zien van datgene waar wij over spreken, maar de werkelijkheid zelf, zoals deze zich nu aan mij vertoont. Of ik het goed zie of niet, kan ik nog niet met zekerheid vaststellen, maar dat de richting juist is, is wel zeker. Denkt gij dat ook?

- Zeker.

- Uitsluitend een redelijk gesprek kan de waarheid openbaren aan iemand die ervaring heeft met de studieonderwerpen die wij hebben besproken.

- Ook dat kunnen wij gerust aannemen, zei hij.

[b] - Een ding is in ieder geval zeker, zei ik. Niemand zal tegen ons staande kunnen houden dat een andere methode dan het voeren van een redelijk gesprek ons de weg kan wijzen om telkens systematisch te onderzoeken wat een bepaald begrip precies inhoudt. Alle andere studies hebben betrekking op meningen en verlangens van de mens, of zijn helemaal gericht op manieren van ontstaan of op de samenstelling van dingen, of ze zijn helemaal gericht op het in stand houden van alles wat groeit of door mensenhanden gemaakt is. En de rest, waarvan wij [c] zeiden dat ze iets van de werkelijkheid bevatten - meetkunde en dergelijke - droomt blijkbaar over het werkelijk bestaande, zoals wij het zien. Zij kunnen echter de werkelijkheid niet zichtbaar maken zolang zij de axioma's waar ze vanuit gaan onaangetast laten en niet aannemelijk maken. Als men van een redenering het uitgangspunt niet kent, de conclusie niet kent en de opeenvolging van de tussenliggende stappen niet begrijpt, hoe kan dat dan ooit tot echte kennis leiden?

- Dat kan niet, zei hij.

- Dan is een redelijk gesprek de enige methode om een einde te maken aan al die veronderstellingen, want in

zo'n gesprek gaan we stap voor stap terug naar de eerste [d] oorzaak om daar zekerheid te vinden, zei ik. Als het innerlijke oog van de mens is verzonken in de modder van de onderwereld, trekt deze methode hem er met zachte hand uit en voert hem omhoog, daarbij gesteund door de vakken die we zonet bespraken en die behulpzaam zijn bij deze ommekeer. Zo'n vak noemen we uit gewoonte een wetenschap, maar ze moeten eigenlijk een andere naam hebben, een die aangeeft dat er meer zekerheid in te vinden is dan in meningen en minder dan in [e] ware kennis. 'Begrip' is het woord dat we hiervoor hebben gebruikt, dacht ik. Maar het lijkt me beter niet te discussieren over een woord: er liggen belangrijker vraagstukken voor ons.
- Dat vind ik ook, zei hij.
- Zijt ge tevreden met onze eerdere indeling? vroeg ik. [534a] De eerste plaats hebben we toegekend aan 'ware kennis', de tweede aan 'begrip', de derde aan 'geloof' en de vierde aan 'verbeelding'. 'Geloof' en 'verbeelding' vallen onder de categorie 'mening', en de rest noemen we 'kennis'. Meningen slaan op 'worden', kennis op 'zijn'. 'Zijn' staat tot worden als kennis tot meningen; en kennis staat tot meningen als ware kennis tot geloof, en als begrip tot verbeelding. Laten we er maar van afzien, Glaukoon, om bij alles wat valt onder de categorie van meningen de tegenhanger te zoeken in de categorie van kennis, en steeds een verdeling te maken in het denkbare en het kenbare aspect, anders is het eind van ons gesprek nog lang niet in zicht.
[b] - Goed, zei hij. Voor zover ik het kan volgen ben ik het er helemaal mee eens.
- Noemt ge iemand redelijk, wanneer hij in woorden de essentie van ieder ding kan aangeven? En als hij daar niet toe in staat is en zichzelf of een ander daarvan geen

rekenschap kan geven, dan kent hij dat ding toch eigenlijk niet?
- Natuurlijk niet, zei hij.
- En geldt datzelfde ook niet voor het goede? Als iemand geen definitie kan geven van het beginsel van het [c] goede, los van alle andere dingen, en wanneer hij niet als in een strijd alle hindernissen overwint in zijn wens om het wezen ervan te onderzoeken zonder een mening erover te accepteren, als hij niet zonder haperen in zijn onderzoek volhardt, als iemand dit alles niet vermag, kunt ge zeggen dat hij noch het principe van het goede noch de dingen die goed zijn, kent. En als hij er op de een of andere manier toch een glimp van heeft opgevangen, is het in de vorm van een mening, en er is geen verbinding met ware kennis. Zal zo iemand zijn leven op aarde niet dromend of sluimerend doorbrengen, en [d] voordat hij hier wakker wordt, in de onderwereld aankomen om daar voorgoed in te slapen?
- Allemachtig ja, zei hij, ge neemt me de woorden uit de mond.
- Als ge uw kinderen, van wie we nu in theorie de opvoeding en het onderwijs bespreken, ooit echt op moet voeden, zult ge hun, neem ik aan, nooit toestaan om in de gemeenschap de hoogste beslissingen te nemen, wanneer ze net zo oppervlakkig blijken als de lijnen in het platte vlak.
- Natuurlijk niet, zei hij.
- Schrijft ge dan bij de wet voor dat ze zich vooral moeten bekwamen in het stellen van vragen en het geven van antwoorden?
[e] - Die wet zal er komen, zei hij, helemaal volgens uw opvattingen.
- Dan zijt ge het dus met me eens dat de rede koning is over alle wetenschappen, en dat het verkeerd is daar nog

[535a] iets anders boven te plaatsen. We zijn nu dus klaar met de studievakken, nietwaar?
- Volgens mij wel, zei hij.
- Nu is nog de vraag wie deze opvoeding mogen krijgen, en ook welke onderwijsmethode moet worden gevolgd, zei ik.
- Die vraag ligt inderdaad voor de hand, zei hij.
- Weet ge nog wat voor mensen we daarstraks wilden selecteren als leiders van de gemeenschap?
- Natuurlijk, zei hij.
- Om te beginnen moeten kinderen die deze opvoeding krijgen, dezelfde eigenschappen hebben als de leiders van zoeven, zei ik. We moeten kinderen dus selecteren op hun moed en hun standvastigheid, en liefst ook nog op lichamelijke volmaakt-heid. Maar met vastberaden- [b] heid en karaktervastheid alleen kom je er niet. Ze hebben ook nog andere eigenschappen nodig die hen geschikt maken voor deze opvoeding.
- En wat zijn dat voor eigenschappen?
- Ze zullen vlug van begrip moeten zijn, beste vriend, zei ik. Ze moeten toch een beetje behoorlijk kunnen leren? De menselijke geest ziet veel meer op tegen moeilijke studievakken dan tegen lichamelijke inspanningen, want bij het studeren is het de geest die zich moet inspannen, alleen, zonder de hulp van het lichaam.
- Dat is waar, zei hij.
[c] - De kinderen moeten een goed geheugen hebben, ze moeten vastberaden zijn en ze moeten het leuk vinden om hard te werken. Want denkt ge dat ze opgewassen zijn tegen de inspanningen die van hun lichaam worden gevraagd als ze ook nog heel hard moeten studeren?
- Ja, zei hij, voor zoiets moeten ze geschikt zijn.
- En wij maken iedere keer dezelfde vergissing, zei ik, en brengen zo de filosofie in discrediet. Ik heb het er al

eerder over gehad: de mensen die zich tegenwoordig met filosofie inlaten, zijn haar niet waardig, want de filosofie heeft geen enkele behoefte aan namaak-filosofen.
- Waar doelt ge op? vroeg hij.
[d] - Om te beginnen mag het de beoefenaars van de filosofie niet aan ijver ontbreken, zei ik, dus ze moeten niet voor de helft ijverig zijn en voor de helft lui. Dat laatste is het geval bij iemand die wel houdt van sport, jacht en andere lichamelijke bezigheden, maar niet wil leren, geen lessen wil volgen en niet weetgierig is, omdat het leren hem te veel moeite is. En iemand die wel wil studeren maar niet bereid is zijn lichaam te ontwikkelen, is ook maar voor de helft bereid.
- Dat is zeker waar, zei hij.
- Nu we het er toch over hebben, zei ik, wie is er geschikt om de waarheid te leren kennen? Iemand die een [e] hekel heeft aan bewust liegen, die dat slecht kan verdragen en dat ook anderen verwijt, maar die intussen wel de onbewuste leugen excuseert en het niet erg vindt om op onwetendheid te worden betrapt, is in ieder geval niet geschikt, want hij wentelt zich als een varken in zijn eigen onwetendheid. Dat is toch zo?
[536a] - Inderdaad, zei hij.
- We moeten onderscheid maken tussen echte filosofen en namaak-filosofen, zei ik, en dat doen we door te letten op bezonnenheid, moed, grootmoedigheid en alle andere deugden. Is een individu of een gemeenschap niet in staat dat onderscheid te maken, dan is de eerste de beste nietsnut goed genoeg, en zo iemand neemt men dan tot vriend, of hij gaat de gemeenschap leiden.
- Ja, zo gaat dat, zei hij.
- Voor ons is het dus zaak om goed op te letten, zei ik, [b] want we moeten alleen kinderen met een gezond lichaam en een gezonde geest toelaten tot dit programma

van studie en lichamelijke scholing. Hier is niets onrechtvaardigs aan, want dit beleid is het behoud van staat en gemeenschap. Maar laten we kinderen toe van het verkeerde slag, dan is het resultaat heel anders en dan maken we de filosofie nog belachelijker dan men haar nu al vindt.
- Dat mag niet gebeuren, zei hij.
- Nee, zei ik, maar ik heb me zelf nu toch ook een klein beetje belachelijk gemaakt, denk ik.
- Waarom? vroeg hij.
[c] - Ik vergat even dat we met een spelletje bezig zijn, zei ik, en liet me vangen door mijn eigen betoog. Al pratende beet ik me vast in de filosofie. Ik bedacht me hoe schandalig ze wordt beschimpt, en als ik er zo op terugkijk kwam ik daartegen in opstand. Het leek wel of ik boos was, want ik nam de schuldigen rijkelijk serieus toen ik zei wat ik te zeggen had.
- Goede hemel, zei hij, als luisteraar geef ik u geen ongelijk.
- Maar ik mijzelf wel, als spreker. Laten we niet vergeten dat we bij onze eerdere selectie oudere mensen hebben uitgekozen, maar nu moeten we het anders aanpak- [d] ken. We mogen ons niet verlaten op Soloon als hij zegt dat mensen leren met het klimmen der jaren, want een oudere is beter in hardlopen dan in leren. Het zijn juist de jongeren die zich grote en veelvuldige inspanningen moeten getroosten.
- Ja, zei hij, dat valt niet te ontkennen.
- Al die vakken, zoals rekenen, meetkunde, en alles wat vooraf moet gaan aan het leren gebruiken van de rede, moeten hun worden gegeven als ze jong zijn, zonder dat er dwang wordt uitgeoefend bij het leren.
- Waarom is dat?
[e] - Omdat een vrij mens geen enkele studie slaafs moet

ondergaan, zei ik. Het lichaam wordt niet minder als er onder dwang een inspanning wordt geleverd, maar niets dat onder druk wordt geleerd, kan in de geest beklijven.
- Dat is waar, beaamde hij.
[537a] - Laat kinderen dus niet leren onder dwang, mijn beste, maar spelenderwijs, zei ik. Dan kunt ge ook beter zien waar ieder kind van nature geschikt voor is.
- Dat klinkt verstandig, zei hij.
- Herinnert ge u nog, vroeg ik, dat we ook zeiden dat kinderen te paard meegenomen moesten worden als toeschouwers bij het gevecht, en dat ze, als dit zonder gevaar kan, dicht bij het gevecht gebracht moeten worden en bloed moeten proeven, net als jonge dieren?
- Ja zeker, zei hij.
- En wie onder al die omstandigheden steeds het beste opgewassen blijkt te zijn tegen inspanning, studie en gevaarlijke situaties, moet op een speciale lijst worden gezet.
[b] - Op welke leeftijd gebeurt dat? vroeg hij.
- Na de periode dat ze sport moeten beoefenen. Want in die periode, die twee tot drie jaar duurt, is het onmogelijk nog iets anders te doen dan sport. Vermoeidheid en slaap zijn namelijk de vijanden van studie, terwijl het zeker niet de onbelangrijkste proef is om te zien hoe ze zich tijdens de lichamelijke training houden.
- Zeker, zei hij.
- Na die periode, vervolgde ik, zullen degenen onder de [c] twintigjarigen die uitgekozen zijn, belangrijker taken krijgen dan de anderen. De studievakken die zij in hun vroege jeugd als los zand hebben bestudeerd, kunnen zij nu overzichtelijk beschouwen, in samenhang met de essentie van al het bestaande.
- Dat is zonder enige twijfel de enige soort kennis die in hen krachtig wortel moet schieten, zei hij.

- En zeker ook het belangrijkste bewijs van een al of niet aanwezige redelijkheid, zei ik. Immers, wie de samenhang der dingen kan zien is een man van de rede; wie dat niet kan, is het niet.
- Daar ben ik het mee eens, zei hij.
[d] - Dat zijn de factoren, zei ik, die ge in het oog zult moeten houden. De meest intelligenten onder hen, die standvastig zijn in het studeren en in de strijd, en ook in de andere taken die hun worden opgelegd, moeten op dertigjarige leeftijd geselecteerd worden uit een groep die in de fase hiervoor was geselecteerd, om een nog hogere rang te bekleden. Door ze met behulp van de rede op de proef te stellen, moet ge bekijken wie in staat is zich van de ogen en de andere zintuigen te distantieren en aan de hand van de waarheid op te klimmen tot het absolute zijn. En op dat punt aangekomen, mijn vriend, is de grootste waakzaamheid geboden.
- Waarom? vroeg hij.
[e] - Hebt ge niet gemerkt, zei ik, hoeveel kwaad er wordt aangericht door het huidige geredeneer?
- Hoe bedoelt ge? vroeg hij.
- Onze redenaars, zei ik, missen iedere vorm van discipline.
- Dat is zeker, zei hij.
- Verbaast het u dat zij zo'n instelling hebben, vroeg ik, of hebt ge er alle begrip voor?
- Vertel toch eens hoe dat komt, zei hij.
- Stel u eens voor, opperde ik, dat een onechte zoon in [538a] weelde wordt opgevoed in een grote, aanzienlijke familie, temidden van een stoet vleiers. Als hij volwassen is geworden, merkt hij dat hij niet het kind is van degenen die zich zijn ouders noemen, maar zijn echte ouders kan hij niet terugvinden. Kunt ge u indenken hoe hij staat tegenover de vleiers en zijn veronderstelde ouders in de

periode dat hij nog niet weet van zijn adoptie, en in de periode daarna? Of wilt ge van mij horen wat ik vermoed dat er gebeurt?
- Graag, zei hij.
- Ik denk, zei ik, dat hij eerst meer eerbied zou hebben [b] voor zijn vermeende vader, moeder en andere verwanten dan voor vleiers. Al die tijd dat hij de waarheid over zijn afkomst niet kent, zal hij het hun aan niets laten ontbreken en niets in hun nadeel doen of zeggen. Hij zal hun in belangrijke kwesties niet gauw ongehoorzaam zijn en niet zoveel acht slaan op vleiers.
- Dat is waarschijnlijk, zei hij.
- Als hij echter achter de waarheid komt, dan denk ik haast dat zijn eerbied en toewijding voor ouders en verwanten minder zullen worden. Hij zal zich dan tot de [c] vleiers aangetrokken voelen en hen meer dan tevoren volgen. Hij zal een leven gaan leiden als zij, en openlijk met hen optrekken. Maar van die ouders en verwanten van eerst zal hij zich niets meer aantrekken, tenzij hij van nature een integer mens is.
- Wat ge daar allemaal zegt, zou wel eens waar kunnen zijn. Maar vanwaar die vergelijking met mensen die de rede leren gebruiken?
- Luister maar. Wij hebben toch van kinds af aan bepaalde principes over wat juist en goed is? Wij zijn opgevoed in gehoorzaamheid en eerbied voor deze principes die als het ware onze ouders zijn.
[d] - Dat is zo.
- Er bestaan echter ook tegenovergestelde invloeden die te maken hebben met plezier. Die verleiden ons en slepen ons mee, behalve als we een ingetogen karakter hebben, want dan houden we de goede lessen van onze ouders in ere en blijven die gehoorzamen.
- Dat is waar.

- Dus, zei ik, stel dat iemand voor de vraag komt te staan: 'Wat is het goede?', en hij geeft het antwoord dat hij van de wetgever heeft gehoord. Als hij dan steeds het onderspit moet delven in een discussie, gaat hij uitein- [e] delijk geloven dat er geen goed of slecht bestaat, en aan de principes die hij in ere hield, zoals rechtvaardigheid en oprechtheid, zal hij ook gaan twijfelen. Wat denkt ge, zal hij nog eerbied hebben voor die principes en er aan gehoorzamen?
- Hij houdt ze vast niet meer zo hoog en gehoorzaamt ze niet meer zoals eerst, beaamde hij.
- Als hij ze niet meer waardevol en vanzelfsprekend [539a] vindt, zei ik, en de ware principes niet meer kan onderscheiden, is het dan niet te verwachten dat hij zo zal gaan leven als hem zelf goeddunkt? Hij zal doen waar hij zin in heeft.
- Dat is zo, zei hij.
- Hij zal, denk ik, iemand worden die wetten en regels overtreedt in plaats van handhaaft.
- Dat kan niet anders.
- Zo'n proces maakt iedereen door die zich op die manier het gebruik van de rede tracht eigen te maken. Moeten we, gezien mijn beschrijving van zojuist, niet veel begrip voor hen hebben?
- Ja, zelfs medelijden, zei hij.
- Om geen medelijden te hoeven hebben met uw leerlingen als ze dertig zijn, moeten we hun het gebruik van redelijkheid heel zorgvuldig bijbrengen.
- Zeer zeker, zei hij.
[b] - Er is maar een belangrijke voorzorgsmaatregel: ze mogen de smaak van discussieren niet te pakken krijgen als ze nog jong zijn. Ik denk dat het u niet is ontgaan dat jongens die voor het eerst met discussies kennismaken, er een sport van maken om altijd een weerwoord te heb-

ben. Ze volgen het voorbeeld van anderen die ze beweringen zien weerleggen, en spreken ook zelf iedereen tegen. Met woorden doen ze net als jonge honden die er plezier in hebben alles en iedereen die in de buurt komt rond te sleuren en in stukken te scheuren.

- Die doen inderdaad niets liever, zei hij.

- Als ze voortdurend mensen hebben tegengesproken en zelf ook veel tegenspraak ondervinden, overvalt hen [c] al gauw het sterke gevoel dat alles waar ze vroeger in geloofden, geen waarde meer heeft. Het gevolg is dat zij zelf en de gehele filosofie bij het publiek in een kwaad daglicht komen te staan.

- Volkomen waar, zei hij.

- Als iemand wat ouder is zal hij zich aan dergelijke bevliegingen niet overgeven. Hij neemt liever een voorbeeld aan iemand die in een redelijk gesprek naar de waarheid zoekt, dan aan iemand die er een spelletje van maakt om voortdurend mensen tegen te spreken. Hij zal [d] niet snel overdrijven, en zijn streven zal hem dus geen slechte maar een goede reputatie opleveren.

- Dat is waar, zei hij.

- Alle maatregelen die we tot dusver besproken hebben, hadden dan ook tot doel er voor te zorgen dat de personen die tot deze gesprekken worden toegelaten, een redelijke en evenwichtige aard hebben, zonder dat Jan en alleman erbij wordt betrokken zoals nu gebeurt.

- Zeker, zei hij.

- Is het voldoende zich onafgebroken en ijverig te oefenen in het gebruik van de rede zonder zich ergens anders mee bezig te houden, net zoals eerst gebeurde in [e] de periode van de lichamelijke oefening? Maar deze periode moet wel twee keer zo lang duren.

- Bedoelt ge zes of vier jaar? vroeg hij.

- Laten we het op vijf houden, zei ik. Na die tijd moet

ge hen weer de grot in sturen en hen verplichten het opperbevel op zich te nemen in oorlogstijd, en andere leidinggevende taken te vervullen die voor jonge mensen geschikt zijn, om ze niet in ervaring te laten achterblijven bij anderen. Verder moet hun standvastigheid in deze omstandigheden getoetst worden om te zien of ze niet in verwarring raken.
[540a] - Hoeveel tijd rekent ge daarvoor? vroeg hij.
- Vijftien jaar, zei ik. Wanneer ze vijftig zijn moeten degenen die de toetsen hebben doorstaan en het meest succesvol zijn gebleken in allerlei soorten praktisch werk en kennisvergaring, tenslotte naar het doel worden geleid. Ze moeten er toe worden gebracht het geestesoog omhoog te richten om datgene te zien dat aan alles licht verschaft. Wanneer ze het goede zelf hebben gezien, gebruiken ze dat, ieder op hun beurt, als baken voor de gemeenschap waarmee ze de burgers en zichzelf ordelijk leiding geven gedurende de rest van hun leven. Het [b] grootste deel van de tijd besteden ze aan filosofie, maar wanneer het hun beurt is, bemoeien ze zich uitvoerig met politieke zaken en vervullen bestuursfuncties omwille van de gemeenschap. Ze doen dit niet omdat ze het zo geweldig vinden, maar omdat het noodzakelijk is. Steeds voeden ze een nieuwe generatie op, op de manier waarop ze zelf zijn opgevoed, om deze achter te laten als wachters, wanneer ze zelf vertrekken om de eilanden van de gelukzaligen te gaan bewonen. Na hun dood [c] richt de gemeenschap voor hen openbare gedenktekens op en brengt hun offers als aan godheden, tenminste als de Pythia het goedkeurt, en anders als aan gezegende en goddelijke mensen.
- Prachtige bestuurders zijn het geworden, zei hij. Ge hebt uw werk als een beeldhouwer afgerond, Sokrates.
- Er zijn ook vrouwelijke bestuurders, Glaukoon, zei

ik. Denk niet dat mijn woorden meer voor mannen gelden dan voor vrouwen, mits ze de geschikte aanleg hebben.
- Dat is waar, zei hij, want we zeiden al dat ze alles moeten kunnen delen met de mannen.
[d] - Welaan, zei ik, ge moet toegeven dat ons plan voor de gemeenschap en de bestuursvorm volstrekt geen luchtkasteel is. Het is moeilijk, maar toch uitvoerbaar, maar dan uitsluitend op de afgesproken manier. Het is een voorwaarde dat alleen echte filosofen, of het er nu veel zijn of maar een, de macht over de gemeenschap in handen krijgen. Tegenwoordig versmaden zij de gebruikelijke eerbewijzen, omdat ze die bekrompen en onwaardig vinden, en ze hechten het meeste belang aan eerlijk- [e] heid en de eerbewijzen die daaruit voortvloeien. Ze beschouwen rechtvaardigheid als het hoogste en het enige waar het op aankomt. En door haar te dienen en te bevorderen zullen zij hun gemeenschap opnieuw inrichten.
- Hoe doen ze dat dan? vroeg hij.
- De inwoners boven de tien jaar, zei ik, sturen ze alle- [541a] maal naar het platteland, en kinderen jonger dan tien jaar maken ze los uit de gewoonten die deze van thuis hebben meegekregen. Ze voeden hen op volgens hun eigen methoden en wetten, die zo zullen zijn als we eerder hebben beschreven. Dit is de snelste en gemakkelijkste manier om de gemeenschap en staatsinrichting die we ons hebben voorgesteld, te vestigen, om de gemeen- [b] schap gelukkig te maken en de bevolking de meeste voorspoed te brengen.
- Verreweg de snelste methode, zei hij. De manier waarop het moet gebeuren, als het ooit gebeurt, hebt ge naar mijn mening uitstekend uitgelegd, Sokrates.
- Hebben we nu dan de gemeenschap en de wachter die

daaraan beantwoordt, uitvoerig genoeg behandeld? vroeg ik. Want onze opvatting over hoe een wachter moet zijn, is wel duidelijk.
- Inderdaad, zei hij, en om antwoord te geven op uw vraag: ik denk dat we klaar zijn.

SAMENVATTING VAN BOEK VIII
(ingekort)

door: *Marsilio Ficino*

Sokrates heeft de optimale staatsinrichting tot nu toe in zeven boeken vormgegeven, waarmee hij die vorm aan Pallas Athene opdraagt, omdat het getal zeven haar getal is. De hoogste staatsvorm geeft hij soms de naam van 'koninklijk' en soms van 'aristocratisch'. Met 'aristocratisch' bedoelt hij te zeggen dat voorzover er meerdere mensen zijn die op volstrekt duidelijke wijze in deugdzaamheid uitblinken en ambten vervullen, zij de senaat vormen. Met 'koninklijk' bedoelt hij aan te geven dat er ook sprake moet zijn van een eensgezinde opvatting over wat goed is voor de samenleving; en de geest is als het ware de koningin. En als er iemand onder die voortreffelijken nog in het bijzonder opvalt wat deugd betreft zal hij ook in het bijzonder met het koningsambt geeerd worden, maar hem wordt niet de mogelijkheid gegeven om zonder de medewerking van de senaat, dat wil zeggen de medewerking van alle deugdzame mensen, enige verandering in de constitutie van de staat aan te brengen.
Na deze optimale en gelukzalige staatvorm gaat Sokrates over op het behandelen van de lagere vormen. Hij noemt er vier. De eerste van die lagere vormen is die waarbij 'het beste' weldra plaats maakt voor iets van mindere kwaliteit. Die vorm noemt hij timocratie. Ambitie speelt er een belangrijke rol. Uit de timocratie komt de volgende vorm, oligarchie genoemd. Het is de bestuursvorm waarbij slechts weinigen het voor het zeggen hebben. Dan komt de democratie en tenslotte is er de tyran die vooral uit de democratie voortkomt.

Sokrates toont steeds weer aan dat de verschillende staatsvormen voortkomen uit de overeenkomstige vormen van de menselijke psyche. En dus wijst hij op het bestaan van vijf vormen van de menselijke psyche die precies overeenkomen met de staatsvormen en dezelfde namen dragen. Kortom, hij stelt vast dat de koninklijke vorm de beste is en dat die de mens ook het meest gelukkig maakt; hetzelfde geldt voor de staat. Anderzijds is de tyrannieke mens er het slechtst aan toe in zijn peilloze ellende. Daartussenin staan de andere vormen van de menselijke psyche en ook de andere vormen van de maatschappij. Het zijn tussenvormen die zich dus middelmatig gedragen. Uit dit alles blijkt hoe rampzalig onrechtvaardigheid is, zowel voor de gemeenschap als voor de mens zelf, en anderzijds hoe heilzaam rechtvaardigheid is.
Heel precies legt Sokrates uit hoe dit veranderingsproces in de menselijke psyche en in de samenleving plaatsvindt. Daarbij staat hij vooral stil bij de overgang van de hoogste vorm naar de een na hoogste vorm, die zich door ambitie kenmerkt. Dat is om zo te zeggen de overgang van goud naar zilver, van hoog naar laag, tot men uiteindelijk bij ijzer terechtkomt. Hij veronderstelt dat de Muzen dit proces als een orakel hebben uitgespeeld of liever gezegd ons als met een orakel in verwarring hebben gebracht. Maar hoewel de hoogste vorm in theorie niet door eigen tekortkoming tot verval kan komen, gebeurt dit toch op een zeker moment, en komt hij door een gemeenschappelijke tekortkoming en oorzaak tot verval. Met betrekking tot dit punt kan men het ongelijk van de Aristotelische school terecht belachelijk maken. Want ten onrechte eist Aristoteles in het vijfde boek van zijn *Politica* van 'zijn' Platoon - die overigens nooit 'de zijne' is geweest! - om de inherente eigen oorzaak te

noemen van het verval van de hoogste vorm. Immers, er is geen inherente, eigen oorzaak te noemen. Hij had tevreden moeten zijn met het feit dat hier slechts sprake is van een algemeen geldend principe. Hetzelfde geldt immers wanneer iemand die gezond en uiterst evenwichtig is (en hetzelfde geldt voor een gemeenschap) door een algemene oorzaak ziek wordt. Dan wordt hij als het ware slachtoffer van een noodlottige samenloop die veroorzaakt wordt door subtiele krachten die door de maan worden beinvloed. Het is een voortdurende samenloop in een cirkelvormige beweging waarin die subtiele krachten bij bepaalde configuraties van de sterren en van het tijdsbeeld worden opgeroepen en op een gegeven moment weer oplossen. Maar omdat Sokrates die astrologische oorzaak niet kan noemen omdat hij daarmee de grenzen van wat in het Athene uit zijn tijd als betamelijk werd beschouwd, zou overschrijden, neemt hij zijn toevlucht tot de uitspraak van de Muzen. Maar dat doet hij zo kunstig dat wij op onze beurt de inspiratie van Apolloon nodig hebben om zijn uitleg te verklaren. Cicero noemt de bewuste passage dan ook niet ten onrechte zeer obscuur. Kort en krachtig stelt hij vast dat de getallenleer van Sokrates duisterder is dan die van Platoon. Ik ben evenmin verwonderd dat ook Theo van Smyrna, die een vooraanstaand kenner was van de getallenleer van Platoon, het geheim van deze passage als onverklaarbaar terzijde schuift. Hetzelfde impliceert Iamblichus die hetzelfde probleem heeft willen uitleggen. Wat moeten we dan aan met een passage die ons denkvermogen te boven gaat? Natuurlijk afgaan op het feit dat Sokrates zelf nogal overmoedig de mogelijkheid oppert dat de Muzen ons met een grapje schrik hebben willen aanjagen om ons daarmee op onze plaats te zetten vanwege ons kinderlijke, simpele en beperkte denkver-

mogen. Maar wat er ook van zij, ge kunt de uitleg van de getallenleer beter lezen in zijn commentaar op de *Timaios*.

Denk voorts nog eens na over de volgende morele principes en uitspraken:

1) Het is onmogelijk om in een samenleving zowel rijkdom als deugdzaamheid te dienen.

2) Iemand die zich laat leiden door het verlangen naar geld verdienen doet hetzelfde als wanneer men de leiding over een schip niet aan de kapitein of stuurman toevertrouwt maar aan de rijkste passagier. Dan verkeert iedereen in gevaar.

3) Kennis van zaken is de beste garantie tegen onwetendheid en ellende.

4) Uitersten zijn aan elkaar verwant. De keerzijde van hoogste, opperste eenheid is het begin van 'twee' of van 'de ander'. Evenzo is de keerzijde van opperste vrijheid het begin van opperste slavernij.

5) Ten aanzien van de kwaliteit van alle dingen en omstandigheden geldt dat iedere overschrijding van de natuurlijke maat de situatie onmiddellijk in het tegendeel doet veranderen. In zijn *Brieven* verkondigt Platoon dezelfde boodschap, waarbij hij aantoont dat de vrijheid die de maat en het evenwicht van alle dingen opzoekt, boven alles gaat.

[543a] - We zijn het er dus over eens, Glaukoon, dat een gemeenschap pas ideaal is als vrouwen en kinderen niet horen bij een bepaalde man, maar bij de gehele gemeenschap, als de opvoeding niet meer de zaak is van een ouderpaar, maar van de gehele gemeenschap, als iedereen dezelfde taken vervult, zelfs in oorlogstijd, en als alleen iemand die uitblinkt in liefde voor wijsheid en in de strijd, koning kan worden.
- Ja, daar ben ik het mee eens, zei hij.
[b] - We hebben vastgesteld dat mensen die aan de macht komen, ook het opperbevel moeten krijgen over het leger. Zij moeten ervoor zorgen dat de soldaten met elkaar samenleven op de manier die we hebben besproken, dus zonder eigen bezit. Want soldaten moeten alles samen delen. En ge zult u nog wel herinneren dat we het niet alleen over de manier van samenleven en het delen van de bezittingen hebben gehad, maar ook over wat de soldaten zich al dan niet mogen toeeigenen.
- Dat is waar ook, zei hij, ze mogen geen rijkdom na- [c] jagen, zoals de mensen tegenwoordig doen. Ze moeten zich bezighouden met de strijd en met de ontwikkeling van hun lichaam, want het is hun taak de gemeenschap te beschermen. Hun loon is dat ze door de overige burgers worden onderhouden. Zelf mogen ze zich alleen maar bekommeren om de veiligheid van henzelf en de gemeenschap.
- Precies, zei ik. Maar genoeg hierover. Weet ge nog op welk punt we zijn afgedwaald? Want het wordt tijd om ons eigenlijke onderzoek te hervatten.
- Die vraag is niet zo moeilijk te beantwoorden, zei hij. We dwaalden af op een moment dat ge over de [d] gemeenschap op dezelfde manier sprak als ge nu doet:

een gemeenschap deugde alleen als ze beantwoordde aan het ideaal dat ge op dat moment huldigde, en het [544a] individu deugde voorzover hij een getrouwe afspiegeling was van die ideale gemeenschap. Overigens zei ge toen ook dat er een nog hoger ideaal denkbaar was voor de mens en de gemeenschap. Iedere gemeenschap die niet aan dat ideaal beantwoordde, deugde niet, vond ge, tenminste als we ervan uitgingen dat we inderdaad de ideale gemeenschap hadden gevonden. Over andere manieren om de gemeenschap in te richten hebt ge, als ik me goed herinner, gezegd, dat er vier soorten gemeenschappen zijn, en dat het de moeite loont om bij iedere soort te onderzoeken wat eraan mankeert, en dat we ook de bijbehorende mensentypen moeten bestuderen. Als we op die manier onderzoek zouden verrichten en het eens zouden kunnen worden over wat de goede en de slechte eigenschappen van ieder type zijn, dan zouden we ook kunnen vaststellen of een mens inderdaad [b] gelukkig is naarmate hij goed is en ongelukkig is naarmate hij slecht is. Net toen ik wilde vragen welke vier soorten gemeenschappen ge op het oog had, namen Polemarchos en Adeimantos het woord, en als antwoord op wat zij zeiden begon ge aan de uitweiding die ons op het punt heeft gebracht waar we nu zijn aangeland.

- Dat hebt ge goed onthouden, zei ik.

- Laten we dan als worstelaars dezelfde positie innemen als toen, en probeer me op deze vraag nu dan het antwoord te geven dat ge toen in gedachten had.

- Als dat maar lukt, zei ik.

- Ik stel er in ieder geval veel prijs op te horen welke vier regeringsvormen ge bedoelt, zei hij.

[c] - Dat zal niet moeilijk zijn, want die regeringsvormen hebben algemeen bekende namen. De regeringsvorm die

door de meeste mensen het hoogst wordt aangeslagen is die welke bij u op Kreta en in Sparta in zwang is. De tweede regeringsvorm is de oligarchie, een regeringsvorm vol gebreken. Weer een andere is de democratie, de volgende in de rij. Die fraaie tyrannie, die erger is dan iedere andere regeringsvorm, is de vierde en de laatste kwaal van de gemeenschap. Of kent ge nog een andere [d] regeringsvorm die niet onder deze vier categorieen valt? Er zijn ook erfelijke vorstendommen, gekochte koninkrijken en meer van dergelijke tussenvormen, die overigens even vaak voorkomen bij niet-Grieken als bij Grieken.

- Er zijn inderdaad vele wonderlijke manieren om een samenleving in te richten, als je de verhalen hoort, zei hij.

- Beseft ge, zei ik, dat er evenveel typen mensen zijn als regeringsvormen? Of denkt ge dat regeringsvormen [e] uit de lucht komen vallen en niet voortkomen uit de mentaliteit van de burgers, die als een weegschaal naar een kant doorslaat en alles in de gemeenschap met zich meetrekt?

- Nee, ik denk dat het zo is als gij zegt, antwoordde hij.

- Als er vijf regeringsvormen zijn, zijn er dus ook vijf mensentypen.

- Natuurlijk.

- De mens die overeenkomt met de aristocratie hebben we al besproken, en er was alle reden om die goed en rechtvaardig te noemen.

[545a] - Zeker.

- Moeten we ons dan nu niet bezighouden met de mindere typen, zoals de twistzieke en eerzuchtige mens, die het staats-bestel van Sparta weerspiegelt? Vervolgens komen ook degenen aan de beurt die thuis horen in de oligarchie, de democratie en de tyrannie. Op die manier

kunnen we de onrechtvaardigste mens met de rechtvaardigste vergelijken. Dan is ons onderzoek afgerond en kennen we het verband tussen zuivere rechtvaardigheid en zuivere onrechtvaardigheid enerzijds, en geluk en lijden anderzijds. Dan kunnen we of Thrasymachos [b] geloven en ons toeleggen op onrechtvaardigheid, of vasthouden aan onze huidige theorie en streven naar rechtvaardigheid.
- Zeker, zei hij, laten we zo te werk gaan.
- Net zoals we de eigenschappen eerst hebben onderzocht in de regeringsvormen en daarna pas bij de burgers, omdat ze in een staat duidelijker zichtbaar zijn, is het nu mijn voorstel om eerst te kijken naar de regeringsvorm die gebaseerd is op ambitie. Ik ken er geen speciale naam voor. We kunnen het timocratie of timarchie*) noemen. Daarna zullen we de mens beschouwen die daarmee overeenkomt. Dan volgen de [c] oligarchie en de oligarchische mens, en daarna kijken we naar de democratie en de democratisch ingestelde mens. Als vierde bezien we de tyrannie en het karakter van de tyran. Op die manier zullen we proberen ons een oordeel te vormen over de vraag die ons bezighoudt.
- Dat lijkt inderdaad een logische aanpak voor onze beschouwing. Zo kunnen we tot een conclusie komen.
- Daar gaan we dan, zei ik. Laten we proberen te ver- [d] tellen hoe een timocratie ontstaat uit een aristocratie. Is het misschien in het algemeen zo dat iedere verandering van staatsvorm voortkomt uit de klasse die de macht heeft, en wel op het moment dat er onrust binnen haar gelederen ontstaat? Er kan niets veranderen zolang die groep, hoe klein ook, het onderling eens is.
- Ja, dat is waar.

*) Het Griekse woord 'time' betekent 'aanzien'.

- Hoe zal de onrust in onze staat dan ontstaan, Glaukoon, zei ik, en hoe zullen de helpers en de bestuurders met elkaar in conflict komen en ook in eigen kring [e] ruzie maken? Zullen we, net als Homeros, de Muzen aanroepen om ons te vertellen hoe onenigheid is ontstaan? Laten we doen of ze een spelletje met ons spelen en ons voor de gek houden alsof we kinderen zijn die ze met gespeelde ernst in verheven bewoordingen toespreken.
[546a] - Hoe dan?
- Ongeveer als volgt. 'Het is moeilijk om een staat die zo is opgebouwd in opschudding te brengen. Omdat er echter voor alles wat tot bestaan is gekomen ook weer een neergang is, blijft zelfs zo'n gevestigde instelling niet altijd intact, maar zal eens opgelost worden. Dit proces van oplossen gaat als volgt. Niet alleen voor planten die in de aarde groeien, maar ook voor dieren en mensen die op de aarde leven is er een tijd van vrucht dragen en van onvruchtbaarheid, zowel voor de ziel als voor het lichaam, telkens wanneer er een cyclus is doorlopen. Wat kort leeft doorloopt een korte cyclus en wat lang [b] leeft een lange. Maar al die mensen die ge opgeleid hebt om de staat te leiden mogen nog zo wijs zijn, op de wetmatigheid die zowel goede geboorten als onvruchtbaarheid bepaalt, hebben zij ondanks al hun opmerkzaamheid en kennis van zaken geen vat. Eens gaat het mis en zullen zij kinderen krijgen op het verkeerde moment. Het scheppingsproces in de goddelijke wereld doorloopt een cyclus die wordt beheerst door een eindgetal[1])*). Bij de mensen wordt het verwekken van kinderen daarentegen beheerst door het eerste getal[2]) waarin de vermenigvuldiging van het grondgetal[3]) met zijn

*) Voetnoten 1 t/m 11: zie Appendix, blz. 573

kwadraat alles in onderling evenwicht en in onderlinge relatie doet staan[4]). Daarbij ontstaan drie tijdsperioden die worden begrensd door vier punten die zich kenmer- [c] ken door gelijk maken en ongelijk maken, toenemen en afnemen[5]). Als men het basisgetal[6]), dat de verhouding 3:4 bevat, koppelt aan het getal 5 en het produkt tot drie keer toe vermenigvuldigt[7]), krijgt men een getal dat twee harmonieen bevat. De ene harmonie is een getal maal zichzelf keer 100 maal 100[8]). De andere harmonie is het produkt van twee ongelijke getallen[9]). Het ene getal krijgt men door het kwadraat te nemen van de 'rationale diameter' van 5, daar 1 van af te trekken en de verkregen uitkomst met 100 te vermenigvuldigen, of door het kwadraat te nemen van de 'irrationale diameter' van 5, daar 2 van af te trekken en weer de verkregen uitkomst met 100 te vermenigvuldigen[10]). Het andere getal is de derde macht van 3, vermenigvuldigd met 100[11]). Dit Huwe- [d] lijksgetal met zijn meetkundig karakter bepaalt in al zijn aspecten of er goede kinderen worden geboren of niet, en als de wachters geen acht slaan op dit getal en de huwbare meisjes en jongens bij elkaar brengen als het niet de goede tijd is, zullen er kinderen geboren worden met een minderwaardig karakter, en hun zal een slecht lot beschoren zijn. Als dit eenmaal is gebeurd, zullen de oudere generaties altijd beter zijn dan de jongere, maar toch niet goed genoeg omdat de mensen van deze generatie het op hun beurt niet halen bij hun ouders. De wachters onder hen zullen ons minder goed verzorgen en ze zullen de muzische vorming en later ook de ontwikkeling van het lichaam gaan verwaarlozen. Zo gaat de innerlijke beschaving steeds verder achteruit. Ook [e] zullen ze nalaten om onderscheid te maken tussen de [547a] mensentypen waarover Hesiodos en wij het hebben gehad: de gouden, de zilveren, de koperen en de ijzeren

mens. IJzer wordt vermengd met zilver, koper met goud, en er ontstaan disharmonie en gebrek aan eensgezindheid. Als het eenmaal zover is gekomen, komt het steevast tot onderlinge strijd en tot vijandschap. Een burgeroorlog is het onvermijdelijke gevolg.'

- We kunnen ons wel met dit verhaal verenigen, zei hij.

[b] - Natuurlijk, zei ik, want het zijn de woorden van de Muzen.

- Hoe gaat het verhaal verder? vroeg hij.

- Tijdens de burgeroorlog staan er twee partijen tegenover elkaar, zei ik. De ijzeren en de koperen mens willen geld, land en gouden en zilveren huizen. De gouden en zilveren mens zijn van zichzelf al rijk genoeg, dus zij willen de mens terugleiden naar het goede: naar de ideale gemeenschap van weleer. Zo vechten beide partijen een tijd lang met elkaar en blijven verdeeld, en dan besluiten ze maar om het land en de huizen onderling te verdelen, waardoor prive-bezit ontstaat. De [c] mensen die in vrijheid door de wachters werden beschermd, en die hun vrienden waren en hun te eten gaven, worden nu geknecht en tot lijfeigenen of huisbedienden gemaakt, terwijl de wachters hen bevechten en kleinhouden.

- Ja, zei hij, zo begint het.

- Bevindt zo'n gemeenschap zich niet tussen de aristocratie en de oligarchie in? vroeg ik.

- Nou en of.

- Zo vindt de ommekeer plaats. En hoe zal het leven [d] er na die ommekeer uitzien? Het ligt toch voor de hand dat deels de oude regeringsvorm zal worden aangehouden en deels de oligarchie, omdat het om een overgangsvorm gaat. Daarnaast zal die regeringsvorm ook nog wel bijzondere eigenschappen hebben.

- Dat is zo, zei hij.

- Dus in het hebben van eerbied voor degenen die aan het hoofd staan, in het gescheiden houden van de strijders aan de ene kant en de landbouwers, de handwerkslieden en de handelslui in het algemeen aan de andere kant, in het instellen van publieke maaltijden en in de aandacht voor het beoefenen van sport en militaire training, in al die opzichten zal de gemeenschap de vroegere staatsvorm volgen.
- Ja.
[e] - Men zal er echter voor terugschrikken om wijze mensen toe te laten tot de regering, omdat zelfs onder hen geen integere, standvastige karakters meer te vinden zijn, maar alleen mensen met een gemengde instelling. De voorkeur gaat nu uit naar fellere en meer tot actie geneigde mensen, die meer voor oorlog in de wieg gelegd zijn dan voor vrede. Berekenend en agressief gedrag [548a] wordt nu gewaardeerd, en iedereen is steeds maar bezig met oorlog voeren. Dat is de eigen inbreng van zo'n soort gemeenschap.
- Zeker.
- Zulke mensen zitten vol hebzucht, zei ik, net als degenen die in een oligarchie leven. Heimelijk zullen zij een niet te bedwingen begeerte hebben naar goud en zilver, en ze zullen er voorraadschuren en kluizen op nahouden waar zij hun bezit kunnen verbergen. Ook omheinen ze hun huizen en hun privedomeinen, [b] en ze geven hun geld uit aan vrouwen en aan eenieder die hun aanstaat.
- Dat is maar al te waar, zei hij.
- Omdat ze zoveel waarde hechten aan hun geld en het niet openlijk kunnen laten zien, houden ze hun vermogen angstvallig geheim. Het geld van een ander geven zij met graagte uit en hun pleziertjes beleven ze in het verborgene, op de vlucht voor de wet, net als stoute kinde-

ren hun daden verbergen voor hun vader. Ze zijn niet door een vriendelijke maar door een straffende hand [c] opgevoed, want ze hebben zich niet om de ware Muze bekommerd, die altijd vergezeld gaat van redelijkheid en waarheidsliefde. Nee, zij gaven de voorkeur aan lichamelijke ontwikkeling boven de muzische.

- Ge beschrijft precies een gemeenschap die een mengeling is van goed en kwaad, zei hij.

- Het is zeker een mengeling, zei ik, maar een eigenschap springt eruit: eerzucht, of ambitie.

- Dat is waar, beaamde hij.

- Dat zal dan ook de oorsprong en de aard zijn van de [d] staatsvorm die wij nu alleen globaal hebben beschreven. Het is niet nodig de beschrijving in detail uit te werken omdat de globale beschrijving het rechtvaardigste en het onrechtvaardigste type mens in zo'n gemeenschap voldoende laat zien. Het is ondoenlijk en het vergt veel te veel werk om alle regeringsvormen volledig uit te werken en alle mensentypen zonder uitzondering tot in detail te bestuderen.

- Dat is zo, beaamde hij.

- Wie is nu de man die bij deze regeringsvorm hoort? Hoe ontstaat hij en wat is zijn karakter?

- Ik denk, zei Adeimantos, dat hij erg veel op Glaukoon hier lijkt: die wil ook altijd winnen.

[e] - In dat opzicht lijkt hij misschien wel op hem, zei ik, maar er zijn nog andere eigenschappen, dunkt me.

- Welke?

- Zo iemand moet meer met zichzelf ingenomen zijn dan Glaukoon en minder interesse hebben voor cultuur, al houdt hij dan wel van muziek. Hij zal graag luisteren naar redevoeringen, maar is zelf helemaal geen spreker. [549a] Voor zijn ondergeschikten is zo iemand wreed en hij houdt het niet bij een berisping, zoals een beschaafd

mens doet. Tegenover vrije mensen gedraagt hij zich meegaand, voor hoger geplaatsten kruipt hij door het stof. Hij is heerszuchtig en ambitieus. Hij baseert zijn aanspraken op macht, niet op redenaarstalent of dergelijke capaciteiten. Goede prestaties in de oorlog en in de voorbereiding op de oorlog zijn het enige dat telt. Hij moet ook een liefhebber zijn van sport en jacht.
- Ja, zei hij, dat is inderdaad de mentaliteit die bij dat staatsbestel past.
[b] - Wat rijkdom betreft, ging ik verder, die zal hij minachten in zijn jeugd, maar hoe ouder hij wordt des te meer zal hij die gaan waarderen, omdat er in zijn aard een hang naar weelde is. Zijn deugd wordt namelijk niet bewaakt door de beste wachter die er is.
- Welke wachter is dat? vroeg Adeimantos.
- De rede gekoppeld aan muzische vorming, zei ik. Alleen wie over deze rede beschikt, zal een leven lang deugdzaam kunnen zijn.
- Goed gesproken, zei hij.
- Dit is dus het karakter van de ambitieuze mens, het evenbeeld van een timocratische samenleving, zei ik.
- Ten voeten uit.
[c] - Hij ontstaat ongeveer op deze manier, zei ik. Soms is hij de jongste zoon van een goede vader. Ze wonen in een slecht bestuurde maatschappij en de vader gaat uit de weg voor eerbewijzen, regeringsfuncties, processen en al dat gedoe, en voor de lieve vrede ziet hij van zijn rechten af.
- Maar hoe ontwikkelt de zoon zich? zei hij.
- Hij hoort om te beginnen zijn moeder klagen dat [d] haar echtgenoot niet in de regering zit, waardoor ze bij andere vrouwen niet meetelt. Verder ziet ze dat hij helemaal niet is geinteresseerd in geld, en dat hij niet procedeert voor de rechtbank voor zijn eigen belang of

bekvecht in de volksvergadering, want dat soort dingen laten hem koud. Ze merkt op dat hij altijd in gedachten verzonken is en haar niet alle aandacht schenkt, zonder haar echter te verwaarlozen. Vanwege al deze ergernissen zegt ze tegen haar zoon dat zijn vader geen echte [e] man is en veel te slap, met die bekende klaagzangen die vrouwen zo graag aanheffen.

- Ja, daar komt geen eind aan, zei Adeimantos, daar zijn het vrouwen voor.

- Ge weet wel, zei ik, dat ook de huisslaven van zulke vaders soms met de beste bedoelingen heimelijk dezelfde dingen tegen de zonen zeggen. Als ze zien dat de vader een wanbetaler of een ander die hem onrecht aandoet, niet aanpakt, dringen ze er bij de zoon op aan zich op al [550a] deze lieden te wreken, zodra hij volwassen is, en zich dan meer man te tonen dan zijn vader. Buitenshuis komt de jongen dergelijke opvattingen ook tegen: mensen die zich in de gemeenschap alleen met hun eigen zaken bemoeien, worden geringschattend doetjes genoemd, terwijl bemoeiallen eer en lof ontvangen. Wanneer de jongen dit alles opmerkt, en aan de andere kant naar zijn vader luistert en van dichtbij ziet wat diens bedoelingen zijn vergeleken bij die van anderen, voelt hij zich tot beide kanten aangetrokken: door zijn vader die voedsel [b] geeft waardoor het redelijke beginsel in zijn ziel groeit, en door de anderen die een vurige begeerte in hem aanwakkeren. In wezen is hij geen slecht mens, maar hij verkeert in slecht gezelschap. Omdat hij heen en weer geslingerd wordt, kiest hij voor een middenweg tussen die twee: hij laat zich beheersen door eerzucht en gedrevenheid. Zo wordt hij een eerzuchtig en hooghartig mens.

- Voor mijn gevoel hebt ge uitstekend beschreven hoe zo iemand ontstaat, zei hij.

[c] - Dan hebben we dus nu de tweede regeringsvorm en het tweede type mens, zei ik.
- Inderdaad, zei hij.
- Zullen we ons nu verder inlaten met een ander type mens, dat - om met Aischylos te spreken - voor de poort van een nieuw soort gemeenschap staat, of volgens ons oorspronkelijke plan eerst het bijbehorende type gemeenschap bespreken?
- Het laatste natuurlijk, zei hij.
- De volgende regeringsvorm moet, dunkt me, de oligarchie zijn.
- Leg me eens uit wat voor een instelling een oligarchie is.
- De regeringsvorm die is gebaseerd op rijkdom en [d] waarin de rijken de macht hebben, zodat de arme is uitgesloten van de regering, zei ik.
- Ik begrijp het, zei hij.
- Moeten we dan niet eerst bespreken hoe een timocratie verandert in een oligarchie?
- Goed.
- Zelfs voor een blinde is het duidelijk hoe die verandering in zijn werk gaat, zei ik.
- Hoe dan?
- De oorzaak is dat iedereen zijn eigen schatkamer heeft die hij met goud vult. Die schatkamers worden de ondergang van deze regeringsvorm, zei ik. Om te be- [e] ginnen zoeken de mannen voor zichzelf allerlei vormen van verkwisting en ze verdraaien voor dat doel de wetten, omdat zij net zo min als hun vrouwen de wet gehoorzamen.
- Dat is waarschijnlijk, zei hij.
- Omdat iedereen naar zijn buurman kijkt en meer wil hebben dan zijn buurman, bereiken de hebzuchtigen dat de meerderheid hun hebzucht overneemt. Ze gaan maar

door met het verzamelen van schatten, en hoe meer waarde ze daaraan hechten, des te minder hechten ze aan deugd. Staat deugd niet tegenover bezit? Het lijkt alsof deugd en bezit beide op een weegschaal liggen waarbij ieder de balans in tegenovergestelde richting doet doorslaan.
- Dat is zo, zei hij.
- Als het in de gemeenschap gaat om bezit, zodat de rijken hoog in aanzien staan, dan gaat dat ten koste van het goede in de mens, en goede mensen zullen dan ook minder in tel zijn.
- Dat is duidelijk.
- Je doet je best voor wat je waardeert, en wat je niets [551a] waard vindt, laat je links liggen.
- Inderdaad.
- Dus de mensen zullen gaandeweg hun wil om te overwinnen en hun geldingsdrang inruilen voor winstbejag en geldzucht. Ze steken de loftrompet over de rijke, ze vergapen zich aan hem en geven hem de hoogste positie in de maatschappij, terwijl ze de arme minachten.
- Zeker, dat is zo.
[b] - Dan is de tijd aangebroken dat ze een wet instellen, waarin wordt voorgeschreven wie er tot de kleine kring van machthebbers mag worden toegelaten. De norm daarvoor is bezit, en hoe kleiner de kring van machthebbers is, des te meer bezit is er nodig om er een te worden. Wie niet rijk genoeg is, mag niet meeregeren. Deze wet drukken ze door met behulp van geweld of intimidatie. Dat is toch de manier om een dergelijk staatsbestel in te voeren?
- Ja zeker.
- Zo komt de gevestigde orde tot stand, nietwaar?
- Ja, zei hij. Maar hoe zit zo'n samenleving in elkaar, [c] en wat zijn de nadelen die we eraan toeschrijven?

- Neem nu alleen al het principe waarop die gevestigde orde berust. Stelt u zich eens voor dat ge iemand tot kapitein maakt omdat hij zo rijk is, terwijl de arme thuis moet blijven, ook al is hij nog zo geschikt om kapitein te worden.
- Dat zou niet goed voor de zeevaart zijn, zei hij.
- Geschiktheid is toch het enig juiste criterium bij het toewijzen van welke leidinggevende positie dan ook?
- Dat zou ik wel denken.
- Geldt dat dan niet als het gaat om leiders van de gemeenschap? vroeg ik.
- Juist wel, zei hij, we hebben maar al te veel behoefte aan geschikte leiders, want het leiding geven aan de gemeenschap is de zwaarste en belangrijkste functie die er is.
[d] - Op deze manier hebben we een tekortkoming van deze maatschappelijke ordening gevonden.
- Ja, dat is zo.
- Goed, maar ik weet er nog wel een, en die is minstens even belangrijk.
- O ja?
- Er ontstaan noodzakelijkerwijs twee gemeenschappen in plaats van een: die van de armen en die van de rijken. Ze wonen dan wel bij elkaar, maar ze hebben het ook op elkaar gemunt.
- Ja, zei hij, dat is minstens even erg.
- En dan heb ik nog zoiets fraais: zo'n samenleving is misschien niet eens in staat oorlog te voeren, want dan moeten de armen ook worden bewapend. Daardoor [e] worden ze in de ogen van de rijken nog gevaarlijker dan de vijand van buiten. Maar als ze geen wapens krijgen, staat de rijke alleen op het slagveld, met nog een paar medemachthebbers. Bovendien wil niemand de oorlog financieren, want iedereen houdt zijn eigen buidel dicht.

- Dat ziet er dan niet goed uit.
- En er is nog iets, dat we al veel eerder in het gesprek hebben afgekeurd. In zo'n gemeenschap heeft iedereen [552a] allerlei beroepen: men is boer, koopman en soldaat tegelijk. Is dat soms goed?
- Nee, zeker niet.
- Bovendien is dit de eerste staatsinrichting die we tegenkomen, waarbij de ergste tekortkoming optreedt die er te vinden is.
- O ja? Welke dan?
- Het is mogelijk dat iemand al zijn bezittingen aan een ander moet overdoen, terwijl hij toch blijft wonen in de stad zonder aan het maatschappelijke leven deel te nemen. Hij is geen koopman meer, geen handwerks- [b] man, geen cavalerist en geen infanterist. Zo iemand noemen we een armoedzaaier of een pauper.
- Dat kwamen we bij de vorige staatsinrichtingen inderdaad niet tegen, zei hij.
- Maar in de oligarchie is er geen enkele garantie dat dit niet gebeurt, want anders was de een niet zo steenrijk en de ander niet zo straatarm.
- Dat is zo.
- Dan is er nog iets. Als iemand rijk is maar zijn geld over de balk gooit, maakt hij zich dan nuttig voor de gemeenschap die we zojuist hebben beschreven? Helpt hij dan mee met regeren? En zo nee, helpt hij dan degenen die wel regeren? Welnee, hij doet maar een ding: hij verkwist wat hij heeft.
[c] - Dat is zo, zei hij, zo iemand noemen we een verkwister.
- Kunnen we dan zeggen dat zo iemand in zijn familie opgroeit tot plaag van de gemeenschap, net als een dar in een raat opgroeit tot plaag van de korf?
- Zeker, Sokrates, zei hij.

- Zeg eens, Adeimantos, heeft God de darren die vleugels hebben niet allemaal geschapen zonder angel? Maar van darren zonder vleugels hebben sommige geen angel en andere vervaarlijke angels. Die zonder angel ein- [d] digen op hun oude dag als bedelaars, en degenen met angel zijn de zogenaamde misdadigers.
- Daar is geen speld tussen te krijgen, zei hij.
- Het ligt dus voor de hand, zei ik, dat in een gemeenschap waar je bedelaars ziet, ergens in de buurt stiekeme dieven, zakkenrollers, tempelrovers en meer van dergelijke boosdoeners rondlopen.
- Dat is zo, beaamde hij.
- Wat denkt ge, komt ge in een oligarchische gemeenschap geen bedelaars tegen?
- Bijna iedereen die niet aan de macht is, is een bedelaar.
[e] - Moeten we dan niet aannemen, vroeg ik, dat daar ook veel misdadigers zijn met een angel, en dat de autoriteiten hen met man en macht onder de duim willen houden?
- Dat moet wel, gaf hij toe.
- We kunnen toch zeggen dat mensen zo worden door gebrek aan beschaving, slechte opvoeding en een verkeerd staatsbestel?
- Ja.
- Hoe dan ook, zo ziet een oligarchische samenleving er ongeveer uit. Met dat soort misstanden, en misschien wel ergere, is zij behept.
- Dat lijkt mij ook, zei hij.
[553a] - Nu hebben wij de staatsvorm behandeld die wij oligarchie noemen, waarvan de leiders hun macht ontlenen aan hun bezit. Laten we vervolgens het ontstaan en het karakter bekijken van het mensentype dat daarmee overeenkomt.
- Goed, zei hij.

- Hoe zou de verandering van de timocratische mens naar de oligarchische mens in zijn werk gaan?
- Ik ben benieuwd.
- Als een jongen geboren wordt in een timocratisch [b] milieu, doet hij aanvankelijk zijn vader na en volgt hem in zijn voetsporen. Dan ziet hij hem van de ene op de andere dag stuklopen in de gemeenschap, als een schip op een klip. Hij ziet dat zijn vader zijn bezittingen en zijn zelfvertrouwen verliest - misschien was hij wel generaal of bekleedde hij een andere hoge post - en dat hij voor het gerecht wordt gesleept, zwart gemaakt door valse aanklagers en ter dood gebracht, verbannen of verguisd, met verlies van al zijn bezit.
- Zoiets komt voor, zei hij.
- Als de zoon zulke dingen meemaakt en al zijn bezit verliest, mijn beste, dan denk ik dat hij bang wordt. Zonder uitstel zal hij ieder ideaal van eerbaarheid en [c] ambitie uit zijn hoofd zetten. Vernederd door armoede zal hij zich begerig richten op het verdienen van geld, en beetje bij beetje zal hij bezit vergaren door zich van alles te ontzeggen en hard te werken. Denkt ge ook niet dat zo iemand dan hebzucht op de troon in zijn hart zal plaatsen, en die eigenschap zal maken tot een belangrijk vorst, getooid met tiara's, halskettingen en een Perzisch zwaard?
- Zeker, zei hij.
[d] - Als hij het verstand en de ambitie aan beide zijden van die troon als slaven terneer heeft gedrukt, dan zal hij de een niets anders laten uitdenken en laten overwegen dan een manier om van weinig geld meer te maken, en de ander alleen maar bewondering en eerbied laten hebben voor rijkdom en rijke mensen, en hij zal op niets anders uit zijn dan op geld en op alles wat daartoe kan leiden.
- Geen andere manier om een ambitieus jongmens te

veranderen in een geldwolf gaat zo snel en is zo zeker, zei hij.
[e] - Is dat dan de mens van de oligarchie? vroeg ik.
- In ieder geval lijkt de mens uit wie hij is ontstaan op de gemeenschap waaruit de oligarchie is voortgekomen.
[554a] - Laten wij dan eens kijken of er een overeenkomst tussen beide is.
- Goed.
- Is de eerste overeenkomst niet dat hij het uiterst belangrijk vindt om bezit te vergaren?
- Zonder twijfel.
- Zijn zuinigheid en al zijn inspanningen zijn erop gericht om alleen geld uit te geven aan die dingen waarvan hij vindt dat ze onmisbaar voor hem zijn. Geld uitgeven aan iets anders komt niet in hem op. Nee, onnodige verlangens onderdrukt hij omdat hij ze lichtzinnig en overbodig acht.
- Zeker.
- Hij is een soort schraper, zei ik, die aan alle kanten [b] bezig is om meer te krijgen, iemand die schatten verzamelt. De goegemeente heeft daar trouwens wel bewondering voor. Zo is toch het mensentype dat overeenkomt met het oligarchische staatsbestel?
- Dat lijkt mij wel, zei hij. Bezit staat in ieder geval hoog aangeschreven in zo'n gemeenschap en bij mensen van dat soort.
- Dat komt vast en zeker omdat zo iemand niet erg ontwikkeld is, zei ik.
- Dat zal wel, beaamde hij, anders zou hij geen onwetendheid hebben aangesteld om hem te leiden.
- Goed, zei ik, en ga nu nog wat dieper op de zaak in. Kunnen we niet zeggen dat door gebrek aan ontwikke- [c] ling begeerten in hem opkomen die eigen zijn aan de dar: een neiging tot parasiteren en kwaad doen? En worden

die verlangens niet met man en macht onderdrukt door de manier van leven die hij zich aangewend heeft?
- Vast en zeker, zei hij.
- Weet ge waar ge naar moet kijken om hun schurkenstreken te ontdekken? vroeg ik.
- Nee, zei hij, zeg het eens.
- Kijk maar eens hoe ze voogdij voeren over weeskinderen en hoe ze andere taken aanpakken waarbij ze volop gelegenheid hebben zich te misdragen.
- Dat is waar.
- Is het hierdoor niet zonneklaar dat zo iemand in die gevallen waarin hij de reputatie van een rechtvaardig [d] mens wil hebben, met een zekere zelfbeheersing zijn slechte impulsen krachtig moet onderdrukken? Hij beheerst zich niet vanuit de overtuiging dat zijn begeerten niet goed zijn of omdat hij zich door de rede laat leiden, maar omdat hij niet anders kan. Hij is immers altijd als de dood om zijn bezit te verliezen.
- Dat is zo, zei hij.
- Ge kunt er donder op zeggen, mijn vriend, zei ik, dat ge in de meesten van hen de begeerten van de dar zult herkennen, zodra er maar gelegenheid is het geld van een ander uit te geven.
- Zeg dat wel, beaamde hij.
- Hij verkeert steeds in tweestrijd, want hij is niet [e] iemand uit een stuk maar een gespleten mens. De betere verlangens zullen echter meestal winnen van de slechtere.
- Zeker.
- Daarom denk ik dat zo iemand fatsoenlijker zal zijn dan menig ander. Maar de kracht van de zuivere ziel die met zichzelf instemt en met zichzelf verbonden is, is verre van hem en zal hem ontgaan.
- Dat denk ik ook.

[555a] - De gierigaard komt in de gemeenschap allerminst voor zichzelf op want voor aanzien en succes heeft hij geen geld over. Bang als hij is om verlangens te gaan koesteren die hem geld kunnen kosten - zijn ambitie en eerzucht vragen daar immers om - trekt hij in de stijl van een oligarch met een minimum aan middelen ten strijde. Hij delft meestal het onderspit maar blijft wel rijk.
- Gelijk hebt ge, zei hij.
- Moeten we dan nog twijfelen aan de overeenkomst tussen het oligarchische staatsbestel en de gierige, geldbeluste mens?
[b] - Zeker niet, zei hij.
- Het ziet ernaar uit dat we nu moeten gaan onderzoeken hoe een democratie ontstaat en wat voor eigenschappen deze heeft. Daardoor leren we de democratische mens kennen en kunnen we hem vergelijken met de anderen.
- Dat is een logische voortzetting van ons onderzoek, zei hij.
- Wordt de verandering van een oligarchie in een democratie eigenlijk niet veroorzaakt door een niet te verzadigen verlangen naar iets dat men voor het hoogste goed houdt: rijkdom?
[c] - Hoe gaat dat in zijn werk?
- De heersers zijn zelf aan de macht gekomen omdat ze zo rijk zijn. Daarom voelen ze er niets voor om losbandige jonge mensen die hun bezittingen verkwisten en er doorheen jagen, met wettelijke maatregelen in te tomen. Ze willen juist het eigendom van zulke lieden kopen of als onderpand nemen voor leningen, zodat ze nog rijker en aanzienlijker worden dan ze al waren.
- Dat is hun lust en hun leven.
[d] - Is het niet meteen duidelijk dat het voor de burger onmogelijk is tegelijkertijd waarde te hechten aan weelde

en aan soberheid? Een van de twee moet dus wijken.
- Nogal logisch, zei hij.
- In oligarchieen wordt verspilling aangemoedigd, en dat heeft niet zelden tot gevolg dat mensen die in wezen niet slecht zijn, tot de bedelstaf worden gebracht.
- Zeker.
- Daar zitten ze dan in de stad, zo stel ik me voor, getergd en bewapend. Sommigen hebben schulden, anderen zijn beroofd van hun rechten en weer anderen zijn door beide rampen getroffen Ze zijn vol haat en spannen samen tegen degenen die hen tot de bedelstaf hebben [e] gebracht, en ook tegen andere burgers. Ze zijn klaar voor de revolutie.
- Dat is zo.
- Maar de geldjagers lopen hen met de blik op de grond voorbij en doen net alsof ze hen niet zien. Iemand die geen nee kan zeggen weten ze altijd te vinden. Daar steken ze hun geld in, en de rente beloopt een veelvoud van de oorspronkelijke som. Zo kweken ze een leger van [556a] parasieten en paupers in de stad.
- Inderdaad, zei hij.
- Wanneer het vuur eenmaal is aangestoken, zei ik, weigeren ze het te blussen, door te bepalen dat men met zijn eigendom niet kan doen wat men wil, of door een andere wet uit te vaardigen die de gevolgen ongedaan maakt.
- Welke wet bedoelt ge?
- De beste wet die er is, op de wet na die de burgers [b] voorschrijft een goed mens te worden. Want als de wet zou voorschrijven dat de schuldeisers in het algemeen het risico dragen voor het contract dat ze zo gaarne sluiten, zou er in de gemeenschap een minder schaamteloze jacht op geld worden gemaakt, en de misstanden die we zonet hebben genoemd, zouden niet in die mate voorkomen.

- Dat klopt, zei hij.
- Nu is het ook nog zo, zei ik, dat de heersers hun onderdanen vernederen. De oorzaken daarvan hebben we al genoemd. Zijzelf en hun kinderen baden in weel- [c] de. Worden die kinderen zo niet afkerig van lichamelijke en geestelijke inspanning, en te week om bestand te zijn tegen genot en pijn? Het worden leeglopers.
- Zeker.
- Ze hebben nergens belangstelling voor, behalve voor geld verdienen, en ze zijn al net zo weinig geinteresseerd in deugd als de armen.
- Zeker.
- Wanneer de heersers en de onderdanen elkaar met zo'n mentaliteit treffen, tijdens een mars of een andere gezamenlijke onderneming, in het theater of op een [d] veldtocht, als reisgenoot of krijgsmakker, of op die momenten dat het erom spant, en ze slaan elkaar gade, dan hebben de rijken beslist geen reden om op die armen neer te zien. Integendeel, het zal vaak genoeg gebeuren dat een magere, door de zon gebruinde arme drommel in de strijd wordt opgesteld naast een rijke die in de schaduw is opgegroeid en overvloedig in het vlees zit. Dan ziet de arme dat de rijke naar adem snakt en zich geen raad weet. Gelooft ge niet dat die arme zal denken dat zijn eigen lafheid de rijken rijk maakt? Zullen de [e] armen onder elkaar niet zeggen: 'Onze mannen zijn geen knip voor de neus waard'?
- Ik weet wel zeker, dat ze dat zullen zeggen, zei hij.
- Zoals een ongezond lichaam maar een kleine prikkel van buiten nodig heeft om ziek te worden en soms zelfs zonder die prikkel in opstand komt, zo zal ook deze gemeenschap maar een kleine aanleiding nodig hebben - bijvoorbeeld: bondgenoten die worden ingehaald uit een ander land met een oligarchische of democratische

staatsvorm - om ziek te worden en in een burgeroorlog te raken. En ook hier is een impuls van buiten niet eens nodig.
[557a] - Zeker.
- Een democratie ontstaat volgens mij doordat de arme mensen de overwinning behalen en hun tegenstanders deels doden, deels wegjagen. De mensen die overblijven mogen op voet van gelijkheid deelnemen aan het maatschappelijke leven en aan de regeringsfuncties, met dien verstande dat deze ambten grotendeels door het lot worden toegewezen.
- Zo komt dus een democratie tot stand, zei hij. Het maakt daarbij niet uit of dat gebeurt met wapengeweld of doordat een van beide partijen uit angst de wijk neemt.
- Wat voor levenswijzen zullen ze erop nahouden, [b] vroeg ik, en hoe ziet hun gemeenschap eruit? Het is wel duidelijk dat zulke mensen een karakter zullen hebben dat veel van een democratie weg heeft.
- Inderdaad, zei hij.
- Allereerst zijn het vrije mensen. Een democratische gemeenschap zal overlopen van vrijheid, en de mensen mogen zeggen wat ze willen. Niets verhindert hen om te doen waar ze zin in hebben.
- Dat zegt men tenminste, zei hij.
- En als er geen beperkingen zijn, zal iedereen zijn eigen leven inrichten op de manier die hem het meest bevalt.
- Dat klopt.
- Er ontstaan in zo'n gemeenschap allerlei mensen- [c] typen, denk ik.
- Natuurlijk.
- Wie weet is het wel de beste gemeenschap van allemaal, zei ik. Zoals een kledingstuk versierd is met

allerlei kleuren, zo is ook deze gemeenschap versierd met allerlei typen, en ze verdient dan ook de schoonheidsprijs. De meeste mensen zijn net kinderen of vrouwen die van opsmuk houden, dus ze zullen deze gemeenschap wel de aantrekkelijkste vinden.
[d] - Zeker, zei hij.
- Maar mijn goede vriend, zei ik, kunnen we in deze gemeenschap enige orde verwachten?
- Hoezo?
- Omdat alles mag, heeft deze gemeenschap iets van alle soorten gemeenschappen in zich, en wie tot een maatschappelijk bestel wil komen, zoals bijvoorbeeld het model dat wij hebben ontworpen, moet naar een democratisch land gaan en daar het maatschappelijk bestel uitzoeken dat hem het beste bevalt. Hij gaat dan als het ware inkopen doen op de staatsinrichtingenmarkt en komt met de staatsinrichting van zijn keuze thuis.
[e] - Wie weet, zei hij, aan keuze is er in ieder geval geen gebrek.
- Er is geen enkele behoefte aan leiding in deze gemeenschap, zei ik, ook niet als er geschikte mensen voorhanden zijn. Niemand hoeft te gehoorzamen als hij dat niet wil, of oorlog te voeren als er oorlog uitbreekt, of de vrede te bewaren als hij daar geen zin in heeft, ook al bewaren alle anderen wel de vrede. En als de wet je ver- [558a] plicht om leiding te geven of om bij een proces als jurylid te fungeren, hoef je dat helemaal niet te doen als je niet wilt. Is het niet heerlijk om een ogenblik in zo'n gemeenschap te verblijven?
- Misschien wel voor een korte tijd, zei hij.
- Is het niet prachtig? De misdadigers zijn er ook zo goed gehumeurd! Of is het u nog niet opgevallen dat in zo'n gemeenschap iemand die is veroordeeld tot de doodstraf of tot ballingschap, ongemoeid wordt gelaten

en vrij blijft rondlopen? Geen haan die ernaar kraait: het valt niemand op dat hij als een geestverschijning terugkomt in de gemeenschap.
- Dat komt vaak voor, zei hij.
[b] - Zo'n gemeenschap is tolerant, en men legt niet op alle slakken zout. Nee, men haalt de neus op voor alle principes die wij respecteerden, toen we onze gemeenschap ontwierpen. Dus als je geen bijzonder goed karakter hebt, zul je nooit een goed mens kunnen worden, want als kind houd je je niet bezig met goede en nuttige spelletjes. Welnee, de gemeenschap vertrapt hooghartig alle principes en maalt er niet om wat haar politici eigenlijk met hun politiek beogen. Het enige dat een politicus [c] hoeft te doen is te zeggen dat hij een vriend is van het volk: dan draagt men hem op handen.
- Het is fraai, zei hij.
- Dat zijn wel zo'n beetje de eigenschappen van een democratie, zei ik. Het is er gezellig, en alle soorten mensen worden met een sausje overgoten.
- Dat is herkenbaar, zei hij.
- Dan komt nu het democratische mensentype aan de beurt, zei ik. Of moeten we eerst de vraag stellen die we ook opwierpen toen we het over de gemeenschap hadden, namelijk hoe zo'n type ontstaat?
- Dat lijkt mij wel, zei hij.
- Maar dat ligt toch voor de hand? Die gierige oligarchische mens zal een zoon krijgen, wiens opvoeding [d] zal worden bepaald door de karaktereigenschappen van zijn vader, nietwaar?
- Natuurlijk.
- Hij zal iedere vorm van genotzucht bij zichzelf onderdrukken, omdat genot geld kost en geen gewin oplevert, en dus niet nuttig is.
- Dat is logisch, zei hij.

- Laten we niet in raadselen spreken, zei ik. Eerst moeten we de elementaire behoeften onderscheiden van de overbodige.
- Dat is een goed idee, vond hij.
- Een behoefte die we niet kunnen onderdrukken, mogen we gerust als elementair beschouwen, evenals [e] een behoefte waarvan de bevrediging nuttig is, nietwaar? Want we kunnen er niets aan doen dat de natuur ons noopt om deze beide soorten behoeften te bevredigen. Dat is toch zo?
[559a] - Zeker.
- Dus het woord 'elementair' is op zijn plaats.
- En of.
- Goed. Maar een behoefte waarvan je je wel kunt bevrijden, namelijk door jezelf daarin te oefenen, die je bovendien niets goeds oplevert en misschien zelfs slechte gevolgen heeft, die moeten we toch overbodig noemen, of vindt ge soms van niet?
- Zeker.
- Laten we van beide soorten behoeften een voorbeeld geven, om te begrijpen wat het onderscheid is.
- Dat lijkt me nuttig.
- Je moet bijvoorbeeld eten om gezond en sterk te blij- [b] ven, en je eet meelprodukten en lekkernijen, want dat is nodig om te leven, nietwaar?
- Dat denk ik ook.
- De behoefte aan meelprodukten voldoet aan de criteria voor de elementaire behoeften. Dat voedsel is goed voor ons en niemand kan zonder dat voedsel.
- Dat klopt.
- Dat geldt ook voor lekkernijen die het lichaam versterken.
- Inderdaad.
- Goed. De hang naar het soort voedsel dat niet aan

deze criteria voldoet, kan bij de meeste kinderen worden uitgebannen door dit te verbieden en hen met beter voedsel groot te brengen. En wat slecht is voor het lichaam, is ook slecht voor de geest, dus intelligentie en [c] gezond verstand verdwijnen. De neiging om zulk voedsel te eten mogen we dus een overbodige behoefte noemen, nietwaar?
- Ge hebt volkomen gelijk.
- Zulke behoeften kosten alleen maar geld, en die andere soort levert geld op, omdat het voorzien in de elementaire levensbehoeften de produktie bevordert.
- Dat is zo.
- Dezelfde redenering gaat ook op voor sexuele en andere behoeften, nietwaar?
- Dat is zo.
- En de man die we zojuist een dar hebben genoemd, is nu precies degene die zwelgt in onnodige genoegens en begeerten. Hij wordt beheerst door wat hij zelf zou kunnen beheersen, terwijl de oligarchische mens alleen [d] door de elementaire behoeften wordt beheerst.
- Maar natuurlijk, dat is zo.
- Zullen wij de draad weer oppakken, vroeg ik, en bespreken hoe de democratische mens voortkomt uit de oligarchische mens? Ik zal u vertellen hoe ik denk dat het in zijn werk gaat.
- Ga uw gang.
- Als een jongeman in een ongecultiveerd en benepen milieu is opgegroeid, op de manier die we zojuist beschreven, en de smaak te pakken krijgt van de honing van de darren en optrekt met felle kerels vol bravoure, die weten hoe ze een bonte varieteit aan genoegens kun- [e] nen aandragen, dan kunt ge er wel van uitgaan dat hier het begin ligt van de overgang van het oligarchische naar het democratische type.

- Ongetwijfeld, zei hij.
- Zoals de gemeenschap verandert omdat bondgenoten van buiten sympathiseren met een deel van de bevolking, zo verandert ook een jongeman als verlangens, die worden opgewekt door invloeden van buitenaf, zijn eigen vertrouwde verlangens versterken.
- Dat is zo.
- Als de vader of iemand anders van de familie van de jongen dan weer dat andere, oligarchische, deel van zijn karakter aanspreekt en hem waarschuwt en streng toespreekt, dan denk ik dat hij de ene keer in opstand komt en de andere keer weer niet. Er ontstaat dus een innerlijke tweestrijd bij hem.
[560a] - Vast en zeker.
- Ik veronderstel dat het democratische aspect soms zal wijken voor het oligarchische. Sommige verlangens sterven gewoon af en andere worden verdreven. Een zekere eerbied ontstaat bij de jongeman en de orde wordt weer hersteld.
- Zeker, beaamde hij, dat gebeurt wel eens.
- Maar soms ook, als oude verlangens verdreven zijn, komen nieuwe die eraan verwant zijn, weer op, en om- [b] dat de vader niet weet wat een goede opvoeding is, tieren ze welig.
- Ja, zo gaat het meestal, zei hij.
- Zo valt de jongen weer in zijn oude patroon terug en zijn slechte neigingen vermenigvuldigen zich heimelijk.
- Dat is waar.
- Ik denk dat ze tenslotte de burcht van deze jongen, zijn innerlijk, innemen. Die burcht treffen zij onbezet aan, want de beste bewakers en schildwachten van de [c] godlievende mens ontbreken: studie, goede doelstellingen en waarachtige woorden.
- Zeer zeker, zei hij.

- Leugens, bluf en dergelijke voeren de boventoon en nestelen zich in zijn hart.
- Zo is het.
- Dan gaat hij weer terug naar die lanterfanters en trekt openlijk bij hen in. En als er van de kant van zijn verwanten hulp opdaagt voor het element in hem dat op drift is, dan sluiten holle woorden van het soort dat we [d] wel kennen, de poorten van de koninklijke burcht in zijn innerlijk. De hulptroepen worden niet toegelaten en naar woorden van oude vrienden uit eigen kring - een soort gezanten - wordt niet langer geluisterd. In het conflict nemen de jongelui het heft in eigen hand; eerbied betitelen ze als onzin en ze gooien het in de hoek als een waardeloos vod. Bedachtzaamheid noemen ze onmannelijkheid, en die wordt door het slijk gehaald en verworpen. Ze willen de mensen laten geloven dat gevoel voor maat en ordelijk beheer van uitgaven iets voor boeren en slaven is, en gehecht als ze zijn aan vele nutteloze verlangens laten ze iedere maat en zelfbeheersing los.
- Zeker.
- Wanneer ze degene die ze in hun macht hebben, [e] hebben ontdaan en 'gezuiverd' van deze goede eigenschappen en de mens hebben geimponeerd met hun fraaie rituelen, voeren ze meteen arrogantie, anarchie, verkwisting en schaamteloosheid binnen, getooid met schitterende kransen en in tegenwoordigheid van een groot koor. Bij hun huldiging noemen ze arrogantie vergoelijkend goede opvoeding, anarchie vrijheid, verkwisting voornaamheid en onbeschaamdheid moed.
Gebeurt [561a] het niet ongeveer op deze manier, ging ik voort, dat een jong mens afstapt van de louter elementaire behoeften die in zijn jeugd als enige werden bevredigd, en onnodige en schadelijke verlangens de vrije loop laat?

- Dat kan ik me levendig voorstellen, zei hij.
- De rest van zijn leven zal hij evenveel geld, moeite en tijd besteden aan elementaire als aan overbodige genoegens. Als hij geluk heeft, duurt deze roes niet al te lang [b] en komt zijn onrust bij het ouder worden grotendeels tot bedaren. Dan neemt hij een deel van de verbannen deugden weer in zich op en levert zich niet helemaal meer over aan de binnengedrongen elementen. Hij zal dan voor alle genoegens evenveel plaats inruimen. Zo laat hij zich beheersen door het genoegen dat zich toevallig, net als bij een loterij, voordoet, totdat hij er genoeg van heeft, en dan geeft hij zich weer over aan een ander pleziertje. Geen enkel genoegen versmaadt hij: ze zijn allemaal even welkom.
- Zeker.
- En woorden van waarheid, zei ik, neemt hij niet aan. [c] Hij laat ze niet toe in zijn burcht. Als iemand hem zegt dat sommige genoegens uit schone en goede verlangens voortkomen en andere uit lage begeerten, dat men zich moet richten op de eerste en die moet hoogachten, en dat men de laatste in bedwang moet houden en temmen, dan schudt hij bij dit alles zijn hoofd en zegt dat alle genoegens evenveel waardering verdienen.
- Dat past bij zijn instelling, zei hij.
- Zo leeft hij van dag tot dag en geeft zich over aan de gril van het moment. Nu eens bedrinkt hij zich onder [d] betoverend fluitspel, dan weer drinkt hij water en vermagert hij. Soms doet hij aan lichaamstraining, dan voert hij weer niets uit en interesseert hij zich nergens voor, en een volgende keer lijkt het weer of hij zijn hart heeft verpand aan filosofie. Herhaaldelijk bemoeit hij zich met politiek, en als hij opspringt in de volksvergadering is het om te zeggen en te doen wat hem op dat moment invalt. Heeft hij bewondering voor bepaalde

krijgslieden, dan volgt hij hen na, en voelt hij zich aangesproken door de zakenmensen, dan keert hij zich weer in die richting. Kortom er is geen enkele orde of lijn in zijn leven, maar hijzelf noemt dit leven aange- [e] naam, vrij en gelukkig, en zo leeft hij tot het einde toe.
- Een perfecte beschrijving van een voorstander van gelijkheid, zei hij.
- Ik ben er zeker van, zei ik, dat hij een veelzijdig mens is en zeer veel karaktertrekken in zich verenigt. Hij is mooi en veelzijdig, net als de staat waar we het over hadden. Bijna iedere man of vrouw zal hem zijn leven benijden, omdat hij de meeste eigenschappen van alle staatsvormen en mensentypen in zich draagt.
- Dat is zo, zei hij.
[562a] - Nu komt onze conclusie. Moeten we deze mens bij de democratie rangschikken, en is het juist om hem de democratische mens te noemen?
- Dat is goed, was zijn antwoord.
- Dan rest ons nu nog de taak om een fraaie staatsinrichting en een fraai soort mens te bestuderen, en wel de tyrannie en de tyrannieke mens, zei ik.
- Zeker, zei hij.
- Vertel dan maar eens, beste vriend, hoe een dictatuur ontstaat. Dat het een uitvloeisel is van de democratie is wel zeker.
- Inderdaad.
- Ontstaat een dictatuur niet op dezelfde manier uit een democratie als een democratie uit een oligarchie?
[b] - Hoe bedoelt ge dat?
- Dat wat de mensen in een oligarchie voor het hoogste goed houden en wat er de basis van vormt, is immers bezit, zei ik. Of niet soms?
- Ja zeker.
- De niet te verzadigen honger naar bezit en de ver-

waarlozing van al het andere in de eeuwige jacht op materieel gewin brengen de oligarchie ten val.
- Dat is waar, zei hij.
- Zal dan ook bij de democratie het overmatig najagen van wat zij als ideaal ziet niet tot haar ondergang leiden?
- Welk ideaal is dat ook alweer?
- Vrijheid, zei ik. Ge hebt, dunkt me, wel horen zeggen [c] dat die het best is gewaarborgd in een democratisch bestuurde samenleving, en dat een vrije geest zich alleen maar in zo'n samenleving thuisvoelt.
- Deze opvatting valt inderdaad overal te beluisteren, zei hij.
- Dat is nu precies wat ik bedoel, zei ik. Zal die onstuitbare vrijheidsdrang die voor geen enkele andere waarde oog heeft, deze samenleving niet ondermijnen en de weg onvermijdelijk vrijmaken voor een dictatuur?
- Hoe dan? vroeg hij.
- Dat zal ik u vertellen. Wanneer een democratisch [d] bestuurde staat met zijn dorst naar vrijheid slechte wijnschenkers aan het hoofd heeft, wordt hij dronken door een teveel aan koppige vrijheidswijn. En als deze heersers niet scheutig genoeg zijn en geen onbeperkte vrijheid toestaan, beschuldigt de gemeenschap hen ervan dat ze smerige oligarchen zijn en straft hen af.
- Dat doen ze, zei hij.
- De mensen die gezagsgetrouw zijn, krijgen het verwijt te horen dat ze zich vrijwillig onderwerpen en slappelingen zijn, zei ik. Maar heersers die lijken op onderdanen en onderdanen die lijken op heersers, krijgen van [e] alle kanten lof en eer toegezwaaid. Is het niet onvermijdelijk dat in zo'n staat de vrijheidszin op ieder terrein doorwerkt?
- Natuurlijk.
- Moet deze niet doordringen in de families en uitlopen

op het soort ongehoorzaamheid dat dieren aangeboren is?
- Wat bedoelt ge daarmee? vroeg hij.
- Ik bedoel, zei ik, dat een vader er een gewoonte van maakt om op zijn zoon te lijken en bang is voor zijn zonen, en dat de zoon zich wil meten met zijn vader en ontzag noch eerbied voor zijn ouders toont, om vooral [563a] maar een vrij mens te zijn. Een inwoner die uit een andere stad afkomstig is, voelt zich gelijk aan een inwoner die hier geboren en getogen is, en omgekeerd. Vreemdelingen voelen zich gelijk aan de oorspronkelijke bevolking.
- Ja, zo is het, zei hij.
- Inderdaad, zei ik, en er gebeuren nog wel meer van dit soort onschuldigheden. De leraar is dan bang voor zijn leerlingen en probeert bij hen in het gevlei te komen, en de leerlingen halen de schouders op voor hun leraren en ook voor hun opvoeders. In het algemeen zal de jeugd de volwassenen nadoen en in woord en daad even volwassen proberen te zijn als de volwassenen zelf. De ouderen trekken met de jongeren op en zijn heel geestig [b] en vriendelijk in de omgang, want ze doen de jongeren na om geen onaardige en autoritaire indruk te maken.
- Dat klopt, zei hij.
- De vrijheid die het volk in deze gemeenschap geniet, mijn beste, wordt bekroond door het feit dat slaven en slavinnen even vrij zijn als hun meesters en meesteressen, al hebben die hen gekocht. En dan vergeet ik bijna nog te vermelden dat vrouwen en mannen gelijke rechten hebben en zelf mogen bepalen hoe ze met het andere geslacht omgaan.
[c] - Moeten we niet, om met Aischylos te spreken, zeggen wat ons op de tong ligt? vroeg hij.
- Ja zeker, zei ik, laten we er geen doekjes om winden.

In deze gemeenschap zijn zelfs de dieren die door de mensen worden gehouden, vrijer dan in welke andere gemeenschap ook. Het is zo erg dat iemand die het niet heeft meegemaakt, het niet zal kunnen geloven. De honden worden zogezegd gelijk aan hun baas, en paarden en ezels zijn zo gewend om vrijuit en zonder bedenkingen hun gang te gaan, dat ze op straat tegen iedereen opbotsen die niet voor hen opzij gaat. Overal is vrijheid te vinden.
[d] - Ge hebt het over mijn nachtmerrie, zei hij, want wat ge weergeeft overkomt me vaak genoeg als ik naar het platteland ga.
- Ziet ge het resultaat van al deze vrijheden? vroeg ik. De burgers worden zo gevoelig dat ze bij de minste geringste uitoefening van gezag gaan steigeren omdat ze het niet nemen. En pas op: het eindigt ermee dat ze geen geschreven of ongeschreven wet meer respecteren, want ook een wet is een vorm van gezag.
[e] - Dat begrijp ik maar al te goed, zei hij.
- Mooi, beste vriend, zei ik, en deze prachtige onbeschaafde gemeenschap is de voedingsbodem voor de dictatuur.
- Het woord 'onbeschaafd' is goed gekozen, zei hij. En wat gebeurt er dan?
- Dezelfde ziekte die het einde betekent van de oligarchie, woedt ook in deze democratische gemeenschap, maar dan veel heviger en veel wijder verbreid. De vrijheid om te doen en te laten wat je wilt, maakt van democratie slavernij. Want een overmaat van een bepaalde kwaliteit heeft een abrupte omslag tot gevolg naar het tegenovergestelde van die kwaliteit. De wet van actie en [564a] reactie vind je terug in de seizoenen, in de planten, in het lichaam en bovenal in de gemeenschap.
- Dat vind ik redelijk, zei hij.

- Een overmaat aan vrijheid zal dus waarschijnlijk op niets anders uitdraaien dan op een overmaat aan slavernij. Dat geldt zowel voor het individu als voor de staat.
- Ja, zo is het.
- De dictatuur ontstaat dus blijkbaar uit geen andere staatsvorm dan uit de democratie, zei ik, en het toppunt van vrijheid leidt naar mijn mening tot de grootste en ergste slavernij.
- Dat is te verwachten, beaamde hij.
[b] - Maar dat was uw vraag toch niet, zei ik. Ge wilde eigenlijk weten wat de kwaal is die zowel in de oligarchie als in de democratie ontstaat, en die de oorzaak is van de ondergang van beide.
- Dat is waar, zei hij.
- Kijk, waar ik op doel, is op de klasse die niets omhanden heeft en alleen maar geld verkwist. Daarvan nemen degenen met de meeste praatjes de leiding en de minder krachtigen volgen. We hebben ze vergeleken met darren, sommige met en andere zonder angel.
- En terecht, zei hij.
[c] - Die twee groepen zaaien onrust in iedere gemeenschap waar zij ontstaan, zei ik, net als slijm en gal dat doen in het lichaam. Een goede dokter of een wetgever van de gemeenschap moet er dus zoals een kundig imker met vooruitziende blik voor zorgen dat die groepen, eerst en vooral, niet tot bestaan komen, en als het toch gebeurt, dat ze zo snel mogelijk met raat en al worden weggesneden.
- Hemel ja, zei hij, weg ermee.
- Ik stel voor dat we nu als volgt te werk gaan, zei ik, zodat we kunnen zien wat we aan het doen zijn.
- Wat hebt ge precies op het oog?
- Laten we in theorie zeggen dat de democratische gemeenschap in drie klassen verdeeld is, wat ze trouwens

in feite ook is. Een daarvan is die klasse die opkomt als [d] gevolg van losheid van zeden, en zij is zeker niet kleiner dan tijdens de oligarchie.
- Dat is waar.
- Maar ze is wel veel krachtiger dan in de oligarchie.
- Hoe komt dat?
- Omdat die groep in de oligarchie niet hoog aangeschreven staat, wordt ze buiten de officiele ambten gehouden, mist ervaring en krijgt daarom geen macht. In de democratie vormt zij echter de leidende klasse, uitzonderingen daargelaten. De krachtigste leden ervan voeren het woord en gaan over tot handelen, en de rest dromt met veel bombarie rond het spreekgestoelte en verdraagt geen andere mening dan de hunne. Zo komt [e] het dat, uitzonderingen daargelaten, alles in zo'n gemeenschap wordt geregeld door dat soort mensen.
- Zeker, zei hij.
- Er scheidt zich evenwel steeds een bepaald deel van die groep af.
- Wat bedoelt ge?
- Wanneer ze allemaal op rijkdom uit zijn, worden de meest gewiekste mensen ook het rijkst.
- Dat is wel zo logisch.
- Ik denk dat de meeste honing voor de darren bij die mensen te halen is en daar het gemakkelijkst te winnen is.
- Ja, je kunt geen honing winnen bij mensen die nauwelijks iets hebben.
- Ze staan bekend als rijkelui en zijn een bron van overvloed voor de darren.
- Zoiets ja, beaamde hij.
[565a] - En de derde klasse van de bevolking zal bestaan uit al degenen die met hun handen werken. Ze zijn niet betrokken bij de staatszaken en hebben weinig bezit. Dit is

de grootste en machtigste groep in een democratie, tenminste wanneer zij verenigd zijn in een vergadering.
- Dat is zo, zei hij. Dat doen ze echter niet graag, tenzij ze van de honing mee kunnen snoepen.
- Dat gebeurt toch immers altijd, zei ik. Hoe meer hun leiders kunnen afnemen van de bezittende klasse, des te meer ze kunnen uitdelen aan het volk, waarbij ze natuurlijk het leeuwendeel voor zichzelf houden.
- Zeker, en zo pikken ze altijd een graantje mee, gaf hij toe.
[b] - Ik denk dat degenen van wie het is afgenomen, zich genoodzaakt zien oppositie te voeren in de volksvergadering om zo goed mogelijk voor hun belangen op te komen.
- Natuurlijk.
- Dan beschuldigt de tegenpartij hen ervan dat ze zich tegen het volk richten en een oligarchische gezindheid hebben, ook al zijn ze helemaal niet uit op ingrijpende veranderingen.
- Dat is zo.
- Als degenen die oligarchen worden genoemd, dan [c] zien dat het volk, zonder het te willen en zonder het te weten, om de tuin wordt geleid door onruststokers, en dat het tegen hen begint te morren, ja dan worden die zogenaamde oligarchen, of ze willen of niet, tenslotte inderdaad oligarchen. Niet dat ze erop uit zijn, maar de dar die hen pijnigt, brengt hen zover.
- Dat spreekt vanzelf.
- Dan krijg je over en weer aanklachten, geschillen en processen.
- Zeker.
- En zoekt het volk niet altijd een man die ze naar voren schuiven en tot hun idool maken en verheerlijken?
- Dat gaat altijd zo.

[d] - Als er dus een tyran komt, zei ik, is het duidelijk dat hij als beschermer van het volk zal optreden en daaraan zijn legitimiteit zal ontlenen.
- Ja, dat is heel duidelijk.
- Waar begint dan de ommekeer van beschermer naar tyran? Kennelijk als hij hetzelfde gaat doen als wat verteld wordt in de mythe over het heiligdom van de Lykaiische Zeus in Arkadie.
- Wat is dat voor een verhaal? vroeg hij.
- Over dat heiligdom zegt men, dat wie maar een stukje proeft van het menselijk ingewand dat kleingesneden is en wordt vermengd met ingewanden van offerdieren, [e] onvermijdelijk in een wolf verandert. Hebt ge dat verhaal nooit gehoord?
- Jawel.
- En zo kan het ook met de leider van het volk gaan. Hij heeft te maken met een volstrekt gehoorzame menigte. Hij ontziet zich niet het bloed van zijn eigen volk te vergieten en sleept een burger, zoals dat in zo'n geval bij voorkeur wordt gedaan, op oneerlijke gronden voor het gerecht en vermoordt hem. Daarmee laat hij menselijk leven verdwijnen, en als hij met goddeloze tong en lippen het bloed van zijn medeburger heeft geproefd, verbant hij medeburgers, hij moordt en hij geeft heimelijk aanwijzingen voor het delgen van schulden en voor de verdeling van land. Kan zo iemand vervolgens ontkomen aan zijn onvermijdelijk lot: te worden omgebracht door zijn vijanden of een tyran te worden en van een mens in een wolf te veranderen?
- Een andere weg is er niet, zei hij.
[566a] - Hij is de man die de leider wordt in de opstand tegen de-mensen-met-geld, zei ik.
- Ja, dat is zo.
- Als hij eerder is verbannen en hij slaagt er ondanks het

verzet van zijn vijanden in om terug te keren, komt hij dan niet terug als een volslagen tyran?
- Dat ligt voor de hand.
[b] - Als zijn vijanden hem niet kunnen verjagen of hem de dood kunnen laten vinden door de bevolking tegen hem op te stoken, dan beramen ze een list om hem heimelijk uit de weg te ruimen.
- Dat is de gebruikelijke gang van zaken, zei hij.
- Dus als hij aan de macht gekomen is, is de volgende stap altijd het verzoek dat zo kenmerkend is voor een tyran: hij vraagt het volk om een lijfwacht. Het is immers in hun eigen belang dat hem - de beschermer van het volk - niets overkomt.
[c] - Zo gaat het zeker, zei hij.
- Die lijfwacht staan ze hem toe, denk ik, want de mensen hebben hem nodig, terwijl ze zich over zichzelf geen enkele zorg maken.
- Zeker.
- Wanneer een vermogend man, die vanwege dat vermogen als een volksvijand bekend staat, dat ziet, kan deze maar beter het orakel volgen dat Kroisos te horen kreeg: 'te vluchten langs de kiezelrijke Hermos, zonder zijn pas in te houden, en zich niet te schamen voor deze lafheid'.
- Ja, zei hij, want een tweede kans om zich te schamen zal hij wel niet krijgen.
- Ik denk, dat het hem zijn leven kost als hij gepakt wordt, zei ik.
- Onvermijdelijk.
- Wat die beschermer betreft, het is duidelijk dat hij niet op eervolle wijze languit in het stof bijt. Nee, hij [d] staat op de wagen van de staat en brengt vele anderen ten val. Van een beschermer is hij veranderd in een dictator.
- Niets kan dat tegenhouden, zei hij.

- Zullen we dan nu vertellen hoe gelukkig zo iemand is, en hoe gelukkig de gemeenschap is waarin hij wordt geboren? vroeg ik.
- Graag, zei hij.
- In de beginperiode heeft hij een glimlach en een groet voor iedereen die hij tegenkomt. Hij verzekert hun dat [e] hij geen tyran is en doet allerlei schone beloften aan mensen afzonderlijk en aan de gehele gemeenschap. Hij scheldt schulden kwijt en verdeelt land onder het volk en onder zijn aanhangers. Zal hij niet op allen een vriendelijke en aardige indruk maken?
- Dat kan niet missen, zei hij.
- Verder stel ik mij voor dat hij zich eerst met een deel van zijn verbannen vijanden verzoent en het andere deel vernietigt, zodat er op dat front rust komt. Daarna lokt hij onmiddellijk een oorlog uit, zodat het volk behoefte houdt aan een leider.
- Waarschijnlijk wel, ja.
[567a] - Ook laat hij het volk belasting betalen. De bevolking verarmt en houdt zich uitsluitend bezig met het dagelijks levensonderhoud, zodat niemand er zo snel aan toe komt zijn machtspositie aan te tasten.
- Dat ligt voor de hand.
- Hij zal beducht zijn voor vrijheidslievende mensen die hem liever niet aan de macht zien, en hij zal hen de dood injagen door hen onder een of ander voorwendsel aan de vijand over te leveren. Dat zijn zoal de redenen waarom de dictator op oorlog uit is.
- Hij heeft geen enkele keus.
[b] - Met zo'n beleid jaagt hij de burgers toch tegen zich in het harnas?
- Natuurlijk.
- Ook onder degenen die hem geholpen hebben aan de macht te komen en die de macht met hem delen, zullen

er zijn die hem hun kritiek niet sparen en die tegen elkaar zeggen wat ze ervan denken. Ze zullen de gang van zaken kritiseren, althans de moedigsten onden hen.
- Dat lijkt me zeer waarschijnlijk.
- Die mensen moet de dictator dus ook elimineren als hij aan de macht wil blijven, en op die manier houdt hij geen vriend en geen vijand over die wat waard is.
- Dat is zo.
[c] - Hij moet dus goed opletten en zich afvragen wie moedig, wie genereus, wie intelligent en wie rijk is. Hij is in de merkwaardige positie dat hij genoodzaakt is, of hij wil of niet, zich tegenover zulke mensen vijandig op te stellen. En zo 'zuivert' hij de gemeenschap.
- Dat wordt me de zuivering wel, zei hij.
- Ja, hij doet precies het tegenovergestelde van wat een dokter met het lichaam doet. Die haalt weg wat zwak is en laat zitten wat sterk is, maar de dictator doet juist het omgekeerde.
- Hij moet wel, zei hij, om aan de macht te kunnen blijven.
- Wat een prachtig lot is hem beschoren, zei ik. Of hij [d] moet leven met nietsnutten die hem nog haten ook, of hij gaat eraan.
- Zo is het nu eenmaal, zei hij.
- Zo haalt hij zich steeds meer de haat van de bevolking op zijn hals en daarom heeft hij steeds dringender behoefte aan een grote en betrouwbare lijfwacht.
- Natuurlijk.
- Wie kan hij vertrouwen? Waar moet hij zijn lijfwachten vandaan halen?
- Ze stromen vanzelf van alle kanten naar hem toe, zei hij, als hij maar genoeg geld biedt.
[e] - Alle mensen, zei ik, daar hebben we die darren weer.
Zeker een bij elkaar geraapt stelletje vreemdelingen.

- Dat hebt ge goed begrepen, zei hij.
- Goed, maar wil hij geen mensen uit eigen land?
- Waarom?
- Als hij de burgers hun slaven afneemt en van die bevrijde slaven lijfwachten maakt, is hij toch ook geholpen?
- Dat is waar, zei hij. Die kan hij beter vertrouwen dan wie ook.
[568a] - Wat is die dictator toch gelukkig te prijzen, zei ik, met zulke vrienden en vertrouwelingen, die de plaats innemen van zijn vroegere vrienden, die hij uit de weg heeft geruimd.
- Toch heeft hij hen nodig, zei hij.
- Deze bondgenoten zien tegen hem op, zei ik, en deze nieuwbakken vrije burgers steunen hem, maar de echte burgers haten hem en vluchten het land uit.
- Gelijk hebben ze.
- De tragedie wordt niet voor niets als het toppunt van wijsheid gezien, zei ik, en Euripides spant daarin wel de kroon.
- Waarom?
[b] - Die was zo diepzinnig om te zeggen dat tyrannen verstandig zijn omdat ze omgaan met verstandige mensen. Daarmee bedoelt hij natuurlijk dat de mensen die hun gezelschap zoeken, daar verstandig aan doen.
- Ja, zei hij, hij prijst de tyran de hemel in, en de andere dichters doen niet voor hem onder.
- Deze dichters moeten dan ook maar verstandig zijn, zei ik. Ze moeten het ons en iedereen die dezelfde soort gemeenschap voorstaat als wij, maar niet kwalijk nemen dat wij hen niet toelaten in onze gemeenschap, omdat ze de lof zingen van de tyrannie.
[c] - De slimste dichters zullen het ons wel vergeven, zei hij.

- Er zijn trouwens plaatsen genoeg waar een dichter naar toe kan gaan. Daar kan hij dan de massa om zich heen verzamelen en de mensen er met zijn mooie, luide en meeslepende stem van overtuigen dat ze de tyrannie of de democratie moeten accepteren.
- Dat is zo.
- Voor die dienst ontvangt hij nog geld en eerbewijzen ook. De tyran loopt daarbij voorop, en op de tweede plaats komt de democraat. Maar hoe meer hoogstaand de gemeenschap is, des te minder eerbewijzen zijn er voor zo'n dichter weggelegd, en er is een niveau dat zo hoog is dat de lucht voor hem te ijl wordt om in te kunnen ademen.
[d] - Zeker.
- Nu zijn we echter van ons onderwerp afgedwaald, zei ik, dus laten we terugkeren tot die imposante, talrijke, bonte en immer van samenstelling veranderende lijfwacht van de tyran en ons afvragen op kosten van wie deze lijfwacht onderhouden moet worden.
- Dat is duidelijk, antwoordde hij. Als er in de stad nog ergens tempelschatten te vinden zijn, zal hij zich daarvan bedienen. Verder heeft hij nog het in beslag genomen bezit van zijn tegenstanders ter beschikking. Zolang daar genoeg van is, zal hij niet zoveel van de bevolking hoeven te vragen.
[e] - Maar wat gebeurt er als die bronnen opdrogen?
- Dat spreekt vanzelf, antwoordde hij, dan zal hij zichzelf, zijn makkers bij het drinken en een hele schare van minnaars en minnaressen uit zijn familiebezit moeten onderhouden.
- Dat betekent, zei ik, dat het volk de tyran samen met zijn hele gevolg zal moeten onderhouden. Eigenlijk is hij de zoon van het volk, en uit dat volk is hij voortgekomen.

- Dat is zo, gaf hij toe.
- Stel nu dat het volk het daarmee niet eens is en gaat [569a] morren en zegt: 'Het is niet juist dat een volwassen zoon door de vader wordt onderhouden, integendeel: een vader moet door zijn volwassen zoon worden onderhouden. Een vader voedt zijn zoon niet op en helpt hem niet in het zadel om die zoon met al diens slaven en met die hele schare van klaplopers te onderhouden.' Nee, het volk had de tyran voortgebracht om zich met hem als leider te bevrijden van het juk van de mensen-met-geld en van diegenen die zich tot de zogenaamde betere klasse rekenen. Daarom verzoekt het volk hem nu maar weg te gaan samen met al zijn vrienden, zoals een vader zijn zoon het huis uitjaagt met diens vriendenschare van nietsnutten en uitvreters.
- Allemensen, riep hij uit. Dan zal het volk er pas echt [b] achter komen wat het kost om zo'n monster te verwekken, te koesteren en groot te brengen, en wat het is om de zwakste te zijn die de sterkste probeert te verjagen.
- Wat bedoelt ge daarmee? vroeg ik. Wilt ge soms zeggen dat de tyran geweld zal willen gebruiken tegen datgene wat hem verwekt heeft? Zal de tyran zijn vader slaan, als die het ergens niet mee eens is?
- Ja zeker, antwoordde hij. Maar hij zal hem eerst ontwapenen.
- Dan is die tyran dus een vadermoordenaar, sprak ik, en een slechte verzorger van diens oude dag. Dat is dus tyrannie, open en bloot. Zo is het volk dus letterlijk van de rook in het vuur terecht gekomen. Want terwijl het de slavernij van vrije mensen trachtte te ontvluchten, is [c] het beland in het vuur van despotisme. Zo heeft het de mantel van grote vrijheid die te groot bleek, verruild voor het dwangbuis van de meest wrede en bittere vorm van slavernij: slaaf van slaven zijn.

- Toch gaat het zo, zei hij.
- Kunnen we nu dan zeggen dat we een voldoende duidelijke beschrijving hebben gegeven van de overgang van de democratie naar de tyrannie? Is nu duidelijk geworden wat tyrannie in werkelijkheid is?
- Zeker, zei hij.

SAMENVATTING VAN BOEK IX

door: *Marsilio Ficino*

Sokrates heeft veel gezegd over de kwaliteiten van een koninklijk mens en daarom spreekt hij ook veel over de tegenhanger, de tyrannieke mens, in de hoop dat wij een koninklijk leven zullen prijzen als het toppunt van geluk en een tyranniek leven als het dieptepunt van ellende. En hij behandelt de tyrannie niet alleen in het achtste boek maar ook in het negende boek, waarbij hij aantoont hoezeer de burgers door de tyran in het verderf worden gestort en er zwaar voor moeten boeten. Zo wil hij ook aantonen dat het tyrannieke allereerst een geesteshouding betreft die wij uit alle macht dienen te vermijden door vooral bij onszelf te beginnen. Vervolgens brengt Sokrates het gesprek weer tot een algemeen en universeel niveau en toont daarbij in de eerste plaats aan dat rechtvaardigheid niet alleen prijzenswaardig is vanuit menselijk oogpunt, maar juist ook omdat zij, wonderlijk genoeg, van nature eerlijkheid en een zekere veiligheid aan elkaar gepaard doet gaan. Omgekeerd moeten we onrechtvaardigheid niet alleen afwijzen vanwege onze angst voor de wet of voor de diepste hel, maar juist ook vanwege de giftige aard van haar kwaadaardige natuur.

Wanneer Sokrates over rechtvaardigheid spreekt doelt hij enerzijds op de algemene wetten van rechtvaardigheid als universele kwaliteiten die als algemeen geldende principes zijn vastgelegd. Anderzijds doelt hij op individuele vormen van rechtvaardigheid die in de maatschappij naar verdienste beloont en eerbewijzen en straffen uitdeelt en die in de mens aan de verschillende faculteiten van zijn geest een natuurlijke gratie verleent. Recht-

vaardigheid functioneert als een soort verdeelsleutel die in de maatschappij dingen die een eigen en billijke waarde hebben, omzet in goederen of in geld en die bij de mens op dezelfde wijze taken toedeelt afhankelijk van de mate waarin de lagere delen van de geest raad vragen aan de rede en zich er noodzakelijkerwijs aan onderwerpen. Zie tevens hoezeer een tyranniek karakter in verwarring wordt gebracht: de mens verliest zich dan zozeer in zijn lustgevoelens dat hij als een dronken woesteling tekeer gaat. Maar terwijl de tyran door zulke grenzeloze lustgevoelens beheerst wordt als een wild beest, ondergaan de andere burgers de kwalijke gevolgen ervan omdat ze in hun slaap het gevaar niet hebben opgemerkt. In hoeverre slaap tot onwetendheid leidt of tot waarheid of tot een visioen, heb ik in mijn werk, getiteld *De theologie van Platoon*, uitvoerig uiteengezet. Merk verder op hoe nadrukkelijk Sokrates alle vormen van ellende noemt waarmee een gemeenschap die door een tyran wordt bestuurd opgezadeld wordt: precies zoveel als er aan kwaad in de tyran zelf aanwezig is. Daarom is geen groter onheil voor een samenleving denkbaar dan door een tyranniek mens te worden bestuurd.

Vervolgens worden in de dialoog drie redenen behandeld waarom een leven in wijsheid verreweg de voorkeur heeft boven een leven dat daaraan tegengesteld is. Allereest herhaalt Sokrates zijn argument waarbij hij de onwijze en onrechtvaardige mens vergelijkt met het bestuur van een land zonder enig inzicht of rechtsgevoel. Het is natuurlijk duidelijk dat in zo'n ellendige situatie de gemeenschap zelf en ook ieder weldenkend mens er zeer slecht aan toe zijn. Ten tweede voert hij aan dat er in de menselijke ziel een natuurlijke tendens is die een mens aanzet tot nadenken, tot boosheid en woede, en tot allerlei ambities. Zo onderscheidt hij dan ook drie

levenswijzen: een filosofische, een vurige en een levenswijze diedoor begeerte wordt beheerst. De begeerte uit zich vooral in geldzucht en wordt daarom ook wel de gierigheid van de vrek genoemd. De maatschappelijke opbouw van een land volgt dezelfde driedeling: de leiding, het leger en de zakenlieden. Aan de hand van deze driedeling toont Sokrates aan dat een leven dat aan intelligente deugdzaamheid is toegewijd verre de voorkeur verdient boven een leven in ontucht en schande. Deugd is immers werkelijk zoveel zoeter dan ondeugd. Maar hoewel hij de voorkeur geeft aan een leven langs die drie lijnen is hij ook van mening dat alleen de filosofische levenswijze van echt belang is. Immers, voor werkelijk inzicht is ervaring, intelligentie en rede nodig. Wat ervaring betreft is de filosoof degene die bij uitstek zijn eigen zieleroerselen en die van anderen kent. Daardoor kan hij ook gemakkelijk bepalen wat in iedere situatie de voorkeur heeft. De overige levenswijzen kunnen nimmer het geluk van de filosofische levenswijze evenaren, en hebben vanuit hun begeertepatroon geen zicht op de serene vreugde van de filosoof. Bovendien heeft alleen de filosoof de beschikking over ware wijsheid en over het vermogen om van de rede gebruik te maken, die allebei noodzakelijk zijn om tot een juist oordeel te komen. De filosoof kiest dus voor een rechtschapen leven in wijsheid omdat hij de vreugde ervan stelt boven die van vurigheid en wellust. Daarom doen wij er goed aan om op zijn oordeel te vertrouwen en om een leven dat rechtschapen is door deugd te stellen boven de chaos en verwarring van het leven in zonde en ellende.

Als derde reden om aan de filosofische levenswijze de voorkeur te geven voert Sokrates aan dat alleen in het hart van een wijs en rechtschapen mens waarachtige liefde kan oprijzen, terwijl die liefde bij anderen vals en

duister is. Als bewijs voor deze stelling voert Sokrates aan dat liefde vooral bestaat uit een heftige drang tot eenwording met datgene wat gemist wordt. En naarmate datgene wat vervuld wordt en wat zelf vervult waarachtiger en volmaakter is, wordt ook de wijze van vervulling zuiverder en doelmatiger, waardoor de liefde zelf tenslotte ook gezuiverd wordt en waarachtiger, voller en groter wordt. De denkende geest en het ware begripsvermogen zijn van nature waarachtiger en subtieler dan de zintuigen en de wereld van de zintuigen, en bovendien dringt het licht van de waarheid veel dieper door in de geest dan in de wereld van de zintuigen, want er is geen toevoeging van smart of ander lijden. Daarom is de geestelijke liefde zoveel waarachtiger en volmaakter.
Dan volgt er om onduidelijke redenen een wiskundige passage, waarvan ge de betekenis beter in het commentaar op de *Timaios* kunt opzoeken. Dan komen we op een beschrijving van de geest. Die is veelvoudig, maar onder de naam 'beest' gaat begeerte schuil, onder de naam 'leeuw' het vermogen tot toorn en onder de naam 'mens' het vermogen tot de rede. Uitvoerig beschrijft Sokrates het leven van de vurige, onrechtschapen en wellustige mens als een armzalige vorm van slavernij. Zie ook hoe hij een uitleg geeft waarmee ge de overgang naar een beestachtig karakter beter kunt begrijpen. Want er zijn nu eenmaal mensen die zich liever aan een bestiale levenswijze vastklampen dan dat zij hun woonplaats kiezen in een menswaardige vorm. Bedenk voorts dat in de mens helderheid van waarneming, gezondheid, kracht en schoonheid niet goed zijn omdat we dat vinden, maar omdat ze dat van nature zijn, terwijl het tegendeel geldt voor de geest: wijsheid, evenwichtigheid, standvastigheid en rechtschapenheid zijn natuurlijke en goede eigenschappen, en dus zijn de tegengestelden

ervan slecht. Zie hoe Sokrates vervolgens een definitie van een leven geeft waarin alle mogelijkheden van het lichaam tot hun recht komen doordat ze in harmonie komen met een evenwichtige geest die de maat van ieder onderdeel kent. Als ge deze aanwijzingen opvolgt, zult ge u steeds in iedere situatie afvragen hoe de geest ongebonden en gezond kan blijven. Dan zult ge steeds datgene trachten te vermijden wat daar afbreuk aan doet.

Kies uw woonplaats steeds in de hoogte van de geest en laat u daar nimmer van afbrengen door welke verleiding of hinderpaal dan ook. Als ge uzelf en anderen zo wilt ontwikkelen en vormen, zult ge het stralende voorbeeld van deze samenleving in de hemel ontwaren. En met de hemel bedoel ik de totale ordening van hemelse krachten. Bovendien zult ge het allerhoogste als het ware impliciet ontwaren in de geest, zodat daar de mens een weerspiegeling van zichzelf is. Zo zult ge eerst zelf groeien in rechtvaardigheid en gelukkig worden; vervolgens zult ge hetzelfde bewerkstelligen bij uw familie en uw omgeving, en tenslotte schenkt ge deugd aan de maatschappij als geheel.

[571a] - Dan moeten wij nu alleen nog de overgang bekijken van de democraat naar de tyrannieke mens, zei ik. Wat voor iemand is hij, en leidt hij een ellendig of een gelukkig leven?
- Dat is inderdaad wat ons nog rest, zei hij.
- Weet ge wat ik nog graag wil onderzoeken? vroeg ik.
- Nee, wat dan?
- Ik denk dat we ons nog niet voldoende hebben afge- [b] vraagd welke verlangens we koesteren, en hoeveel het er wel zijn. Zolang we hierover geen opheldering hebben gekregen, zullen we in het duister blijven tasten.
- Is dit geen goed moment om ons dit alsnog af te vragen? vroeg hij.
- Zeker, en ik zal u vertellen wat ik over die verlangens te weten wil komen. Ik denk dat sommige van onze overbodige verlangens immoreel zijn. Immorele verlangens zijn waarschijnlijk in ieder mens aanwezig, maar wanneer ze in bedwang worden gehouden door de moraal en door de zuivere verlangens die door de rede worden ingegeven, dan kunnen ze bij sommige mensen [c] geheel verdwijnen of in ieder geval zwakker worden. Maar bij anderen zullen ze ondanks alles in kracht toenemen.
- Wat voor verlangens bedoelt ge? vroeg hij.
- De soort die in de slaap opkomt wanneer het andere deel in de mens, het redelijke, zachtmoedige en beheerste, sluimert. Dan springt het dierlijke, woeste deel, verzadigd als het is van eten of wijn, op van vreugde, wil van geen slapen weten en probeert ervandoor te gaan om zijn eigen instincten te bevredigen. Ge weet wel dat het onder die omstandigheden alles durft te ondernemen omdat het losgeslagen is, ontdaan is van elk schaamte-

[d] gevoel en van alle redelijkheid. De mens is dan niet beducht voor vereniging met zijn moeder of met andere mensen, goden of zelfs dieren, en hij deinst voor geen bloedschande terug. Ook accepteert hij alles wat eetbaar is. Kortom, geen enkele dwaze en schaamteloze handeling laat hij onbeproefd.
- Dat is maar al te waar, gaf hij toe.
- Maar, me dunkt, een zuiver mens is gezond van geest en beschikt over zelfbeheersing. Hij gaat slapen met een redelijke instelling en versterkt deze met goede woorden en gedachten. Zo bereikt hij een staat van helder be- [e] wustzijn. Hij komt niet te weinig en niet te veel aan zijn verlangens tegemoet, maar juist genoeg om ze in slaap te sussen, zodat het betere in hem niet in opschudding [572a] wordt gebracht door plezier of pijn. Het betere in hem is datgene dat alleen maar toekijkt en het onbekende in zich opneemt, of het nu het verleden, het heden of de toekomst betreft. Daar staat hij open voor. Op die manier kalmeert zo'n mens het instinctieve aspect in zichzelf. Hij gaat niet in een opgewonden toestand slapen, bijvoorbeeld nadat hij kwaad op iemand is geweest, maar brengt de twee aspecten in zichzelf tot bedaren en wekt het derde gebied in zichzelf, waar de rede zetelt, tot leven. Zo komt hij tot rust. In die toestand komt hij de waarheid het meest nabij, en de beelden in zijn dromen zijn dan het minst in strijd met de zuivere natuur.
- Dat denk ik ook, zei hij.
[b] - Deze uitweiding heeft ons nogal ver gevoerd, maar waar het om gaat is, dat we willen erkennen dat er in ieder van ons, zelfs bij mensen die zich voor ons gevoel goed kunnen beheersen, een verschrikkelijke, wilde en wetteloze soort begeerte huist. Deze openbaart zich in de slaap. Bekijk nu of het zinnig is wat ik ga zeggen, en of ge het ermee eens zijt.

- Goed.
- Herinner u dan de schets die we van de democratische [c] mens hebben gegeven. Hij is van jongs af aan opgevoed door een gierige vader die alleen waarde hecht aan verlangens die geld opleveren. Onnodige verlangens, die slechts vermaak en opsmuk beogen, keurt zo'n vader af. Dat is toch zo?
- Ja.
- Door zijn omgang met meer gewiekste kerels die vol zitten met de begeerten die we zoeven noemden, stort hij zich in iedere buitensporigheid. Hij maakt hun gedrag tot het zijne uit haat tegen de schraapzucht van zijn [d] vader, maar hij heeft een betere aard dan zijn bedervers. Hij wordt naar beide kanten getrokken en kiest zich een positie daar tussenin. Hij geeft aan beide neigingen met mate toe - tenminste naar zijn eigen mening -, zodat hij een leven leidt dat vrij is en toch niet immoreel. Hij is dan van oligarch tot democraat geworden.
- We hadden al vastgesteld dat het zo gaat, zei hij.
- Veronderstel nu, zei ik, dat de democraat ouder wordt en zelf een zoon krijgt, die ook weer wordt opgevoed in de leefwijze van zijn vader.
- Goed.
- Veronderstel verder dat de geschiedenis van de vader [e] zich herhaalt bij de zoon. Deze wordt tot volkomen wetteloosheid gebracht, die door zijn verleiders opperste vrijheid wordt genoemd. Zijn vader en andere familieleden steunen zijn gematigde verlangens, terwijl die anderen zijn extreme wensen bevorderen. Wanneer deze geduchte tovenaars en tyrannen-makers vrezen dat ze de jongen niet op een andere manier kunnen vasthouden, verzinnen ze middelen om de geslachts-drift in hem tot [573a] centrum te maken van zijn ijdele, gulzige verlangens. De geslachtsdrift is dan een reusachtige, gevleugelde dar ge-

worden. Of denkt ge dat die begeerte iets anders is in dat soort mensen?
- Nee, zei hij, zo is het precies.
- Alle overige begeerten zoemen om hem heen, en hij is dronken van zoete geuren, opsmuk, wijn en wat er verder in zulk gezelschap nog gebruikelijk is. Deze dar loopt helemaal over van begeerten die hem steeds meer [b] prikkelen, totdat de centrale drift waanzin en razernij als lijfwachten krijgt. En als hem nog nuttige opvattingen resten, drijft hij ze uit en jaagt ze weg. Zo ontdoet hij zich van bezonnenheid, en de invloeden van buitenaf drijven hem tot waanzin.
- Ge hebt de geboorte van de tyrannieke mens uitstekend beschreven, zei hij.
- Ligt hierin ook niet de reden, dat de geslachtsdrift van oudsher een tyran wordt genoemd? vroeg ik.
- Ja, dat zou heel goed kunnen, antwoordde hij.
- Heeft ook de dronkelap, beste vriend, niet iets weg [c] van een tyran? zei ik.
- Ja, zei hij.
- En dan is er nog de waanzinnige, die niet alleen over mensen denkt te kunnen regeren, maar ook over de goden.
- Dat is zo, zei hij.
- Een mens wordt tyranniek, en niet zo'n beetje ook, mijn beste, als hij door zijn karakter, door zijn leefwijze of door beide factoren verwordt tot een dronkaard, een sexmaniak of een waanzinnige.
- Reken maar.
- Dat is dus de ontstaansgeschiedenis van de tyrannieke mens. En hoe leeft hij?
[d] - Om het gekscherend te zeggen: 'Mijn naam is haas'.
- Dan zal ik het maar vertellen, zei ik. Hij viert feesten en houdt orgieen waarbij het aan niets ontbreekt, ook

niet aan animeermeisjes. De geslachtsdrift is de verborgen meester, want die is de drijfveer van alles wat op zulke feesten gebeurt.
- Daar is geen ontkomen aan, zei hij.
- Naast die geslachtsdrift schieten er dag en nacht nog allerlei andere woeste begeerten als paddestoelen de grond uit, en die stellen ook hun eisen.
- Dat is zo.
- Dus al heeft hij inkomsten, dan heeft hij er absoluut niet genoeg aan.
- Natuurlijk niet.
[e] - Dus gaat hij lenen en teert in op zijn vermogen.
- Dat klopt.
- Als alles op is, zullen zulke mensen als het ware worden geprikt door de angels van al die begeerten die zich in hen genesteld hebben. De hoofdrol wordt daarbij gespeeld door de geslachtsdrift, die alle begeerten als lijfwachten met zich meevoert. Deze mensen zullen door [574a] het dolle heen raken en kijken of er iemand is van wie ze met list of geweld iets kunnen afnemen.
- Dat is maar al te waar, zei hij.
- Ze moeten het geld overal vandaan halen, of anders lijden onder helse pijnen.
- Dat kan niet anders.
- Er komen allerlei nieuwe manieren bij om van het leven te genieten en die kosten meer geld dan de reeds bestaande manieren. Het nieuwe gaat dan ook ten koste van het oude, en de zoon zal zich het recht aanmatigen om meer uit te geven dan zijn vader en moeder, want die zijn oud. Hij zal hun het geld afhandig maken nadat hij zijn eigen geld heeft opgemaakt, en zich het bezit van zijn vader toeeigenen.
- Dat spreekt vanzelf, zei hij.
- Als zijn ouders hem zijn zin niet geven, zal hij eerst

[b] proberen hen te bestelen en te bedriegen, nietwaar?
- Reken maar.
- Als dat niet lukt, zal hij het dan met geweld proberen?
- Ik denk van wel, zei hij.
- Beste vriend, als het bejaarde echtpaar zich verzet en vecht voor het geld, dacht ge dat hij er dan voor zal terugschrikken om zich te gedragen als een tyran? Zou hij zich daarvoor nog schamen?
- Nee, zei hij, ik zie het somber in voor de ouders van zo'n kind.
- Stelt u zich eens voor, Adeimantos! Hij komt thuis met zijn nieuwste vriendin of zijn nieuwste vriendje. Zonder die vrienden zou hij ook kunnen leven, maar [c] omwille van hen slaat hij zijn oude vertrouwde moeder, de enige die hij heeft, en zijn bejaarde vader, die niet meer de aantrekkelijkheid van de jeugd heeft, maar toch zijn oudste vriend is. En zodra zijn nieuwe vrienden en vriendinnen onder hetzelfde dak komen wonen, maakt hij zijn ouders tot hun voetveeg.
- Goede genade, zei hij, ge hebt gelijk.
- Zo aantrekkelijk is het nu om een tyrannieke zoon te verwekken, zei ik.
- Zeg dat wel, zei hij.
[d] - Maar als ook het geld van vader en moeder opraakt, terwijl de zwerm begeerten binnen in het kind is aangezwollen, klautert hij om te beginnen eens tegen de muur van andermans huis op, hij berooft iemand die 's avonds laat nog op pad is, of hij ruimt op zijn manier een tempel op. Steeds als hij zoiets doet, delven de opvattingen over goed en kwaad, die zijn omgeving hem in zijn jeugd had bijgebracht, het onderspit tegen de begeerten die pas uit de slavernij zijn bevrijd om lijfwachten van de geslachtsdrift te worden en hem samen daarmee te beheersen. Vroeger doken ze op in de slaap, als dromen, toen de

[e] democratie nog heerste in de vorm van de moraal en zijn vader. Maar wat nog niet lang geleden een droom was, wordt onder de tyrannie van de geslachtsdrift werkelijkheid.
[575a] Zo iemand deinst voor geen moord terug, hoe afschuwelijk ook. Hij verkwist alles, niets laat hij ongedaan, want de geslachtsdrift leeft in hem als een maniak, vrij en ongebreideld, en omdat deze drift de alleenheerschappij bezit, drijft ze de mens tot ieder waagstuk om zichzelf en al die andere begeerten te bevredigen. De geslachtsdrift woedt in hem als een dictator in een gemeenschap. Van buitenaf wordt zo'n mens beinvloed door slecht gezelschap en van binnenuit door zijn gewoonten en door de driften die in hem opkomen en de vrije teugel krijgen. Is dat niet het leven dat zo iemand leidt?
- Ja zeker, zei hij.
- Als er in een gemeenschap maar weinig van deze lieden zijn, ging ik verder, dus als de meerderheid over [b] enige zelfbeheersing beschikt, dan gaan zulke mensen naar het buitenland en worden daar lijfwacht van een tyran, of ze worden huursoldaat als er ergens oorlog is. Maar als deze mensen tevoorschijn komen in een tijd van vrede en rust, blijven ze thuis en begaan tal van onbeduidende misdrijven.
- Wat voor misdrijven bedoelt ge?
- Ze plegen diefstal door in te breken, zakken te rollen, kleding te stelen, tempels te plunderen en illegale slavenhandel te drijven. En als ze goed van de tongriem zijn gesneden, worden ze afpersers, leggen valse getuigenissen af en nemen smeergeld aan.
[c] - Inderdaad, wat ge zegt, dat zijn onbeduidende misdrijven, zei hij, zolang er maar een klein aantal van dit soort lieden rondloopt.
- Ja, deze misdrijven stellen niet zo veel voor in verge-

lijking met sommige andere, zei ik, want alles bij elkaar berokkenen ze de samenleving niet veel schade, als je de gevolgen vergelijkt met de verdorven en ellendige toestand van de samenleving die door een tyran wordt geregeerd. Maar wanneer er veel van dit soort mensen in een gemeenschap voorkomen, en deze mensen vinden navolging, dan gaan ze beseffen met hoevelen ze zijn en dan maken ze gebruik van het onverstand van het volk [d] om diegene uit hun midden als leider te kiezen die binnen in zichzelf de grootste en machtigste dictator herbergt.
- Allicht, zei hij, en dat zal de volmaakte dictator zijn.
- Als de mensen zich uit vrije wil naar hem schikken, dan is er nog niets aan de hand. Maar als de gemeenschap zich tegen hem keert, zal hij zijn vaderland op dezelfde manier aanpakken als hij eerder met zijn vader en moeder deed. Daartoe haalt hij nieuwe kornuiten binnen en met behulp van hun optreden zal hij zijn oude geliefde vaderland - of moederland, zoals de Kretenzers zeggen - in slavernij brengen en houden. En dat zou dan de vervulling zijn van zijn ambitie.
[e] - Ja, dat is in zijn ogen het hoogste dat je kunt bereiken, zei hij.
- Laten we dan nu het karakter van dit soort mensen beschrijven als ze nog niet aan de macht gekomen zijn en leven als een gewoon burger. Om te beginnen omringt [576a] zo iemand zich met vleiers die bereid zijn alles voor hem te doen. Als hij iemand anders nodig heeft, valt hij voor hem op de knieen, wringt zich in allerlei bochten en noemt de ander zijn vriend. Maar zodra hij zijn zin heeft gekregen, kent hij zijn 'vriend' niet meer.
- Die is dan lucht voor hem.
- Zijn leven lang is zo iemand nooit een echte vriend van een ander mens, maar altijd diens meester of diens

slaaf. Van vrijheid en ware vriendschap zal iemand met het karakter van een tyran nooit iets proeven.
- Inderdaad.
- Zijn zulke mensen ook niet wantrouwend van aard?
- Natuurlijk.
- En zijn het geen buitengewoon onrechtvaardige men- [b] sen? Dat moet wel, als onze eerdere opvattingen over rechtvaardigheid tenminste juist waren.
- Die waren zeker juist, zei hij.
- Laten we de slechtste mens die er is nu nog eens in het kort beschrijven, zei ik. Zo iemand is, dunkt me, steeds dezelfde, en hij maakt zijn wensdromen tot werkelijkheid.
- Zeker.
- Zo iemand wordt een tyran als hij er meer aanleg voor heeft dan alle andere mensen en erin slaagt de alleenheerschappij te veroveren. Hoe langer hij in het zadel zit, hoe tyrannieker hij wordt.
- Daar ontkom je niet aan, zei Glaukoon, die zich in het gesprek mengde.
[c] - Blijkt nu niet, vroeg ik, dat de man die het slechtst is ook het ongelukkigst is? En hoe langer iemand een echte tyran is, des te ongelukkiger is hij, al denkt de goegemeente daar anders over.
- Dat hij ongelukkig is, staat wel vast, zei hij.
- Nu iets anders, zei ik. Lijkt de tyrannieke mens niet op de tyrannie, de democraat op de democratie en gaat dat ook niet op voor de andere genoemde mensentypen en gemeenschapstypen?
- Zeker.
[d] - Dus de vergelijking tussen de verschillende mensentypen geldt ook voor de corresponderende gemeenschapstypen.
- Natuurlijk.

- Hoe gelukkig is een tyranniek bestuurde gemeenschap in vergelijking met de gemeenschap die we het eerst hebben beschreven, namelijk die waarin een koning aan de macht is?
- Die zijn volstrekt tegengesteld aan elkaar, zei hij. De ene soort gemeenschap is de beste soort, de andere de slechtste soort.
- Ik ga u niet vragen welke soort dan goed is en welke slecht, zei ik, want dat is wel duidelijk. Maar denkt ge er net zo over als het gaat om de vraag in welke soort gemeenschap geluk is te vinden, of niet? Laten we ons nu niet in de war laten brengen door naar die ene tyran te kijken, of die paar mensen in zijn omgeving. Nee, we [e] moeten ons richten op de gehele gemeenschap. Pas dan kunnen wij onze mening geven.
- Dat is een redelijk voorstel, zei hij. Het is iedereen duidelijk dat geen gemeenschap ongelukkiger is dan een gemeenschap waar een tyran heerst, en geen gemeenschap gelukkiger dan die waarover een echte koning de scepter zwaait.
[577a] - Is het dan niet redelijk om aan te nemen dat de tyran ongelukkig is en de koning gelukkig? Daarover kan men alleen oordelen als men zich kan verplaatsen in het innerlijk van de mens, en niet als een kind naar de buitenkant kijkt en om de tuin wordt geleid door de hele entourage die tyrannen voor de buitenwereld om zich heen bouwen. Daar moet men doorheen kijken. Als ik er nu eens vanuit zou gaan dat wij iemand in vertrouwen nemen die tot oordelen in staat is omdat hij met de tyran onder een dak gewoond heeft en hem thuis heeft meege-
[b] maakt. Zo iemand heeft gezien hoe hij met zijn huisgenoten omgaat en hoe hij is in situaties waar hij voorzover mogelijk ontdaan is van ieder pompeus vertoon, en waar hij risico's loopt bij het uitoefenen van zijn functie. Zul-

len we iemand die dat allemaal heeft gezien, vragen ons te vertellen hoe gelukkig of ongelukkig een tyran is in vergelijking met andere mensen?
- Dat is een bijzonder goed voorstel, zei hij.
- Ik stel voor dat wij op ons eigen oordeel afgaan. Wij kunnen daarover oordelen omdat we al eerder met een tyran te maken hebben gehad, dus we zijn wel degelijk in staat onze eigen vragen te beantwoorden.
- Zeker.
[c] - Goed, zei ik, we gaan verder. Ge weet nog wel dat de gemeenschap en het individu met elkaar vergeleken kunnen worden, dus laten we dat maar eens doen.
- Hoe bedoelt ge dat? vroeg hij.
- Laten we beginnen met een gemeenschap waarover een tyran heerst, zei ik. Noemt ge die vrij of onderworpen?
- Onderworpen natuurlijk, zei hij.
- Toch zie je daar ook meesters en vrije burgers.
- Zeker, zei hij, maar dat is maar een kleine minderheid in de gemeenschap. De gemeenschap als geheel genomen - en daar hoort dan ook nog het beste deel van de ge- [d] meenschap bij - wordt op een schandelijke en afschuwelijke manier onderdrukt.
- Als nu het individu gelijkenis vertoont met de gemeenschap, zei ik, moet hij dan innerlijk niet in dezelfde toestand verkeren? Zal hij niet gebukt gaan onder grote onderdrukking en onvrijheid? Is het niet zo dat juist het meest edele in hem onderdrukt wordt, terwijl het kleinste en meest ongeremde in hem zich als een despoot gedraagt?
- Ongetwijfeld, zei hij.
- Is zo'n mens volgens u gebonden of vrij?
- Ik denk zeker gebonden.
- We houden de vergelijking vast. Een gemeenschap die

wordt getyranniseerd, is toch niet vrij om te doen wat zij zelf wil?
- Zeker niet.
[e] - De getyranniseerde mens, als geheel genomen, kan dus ook beslist niet doen wat hij wil. Hij zal altijd vervuld zijn van onrust en zelfverwijt, omdat hij steeds wordt opgezweept door het geweld van hevige begeerten.
- Natuurlijk.
- Zal de gemeenschap onder een tyran in rijkdom of in armoede leven?
[578a] - In armoede.
- Ook de tyrannieke mens zal dus altijd behoeftig en onverzadigbaar zijn.
- Zo is het, beaamde hij.
- En wat denkt ge, zullen zo'n gemeenschap en zo'n mens niet beide gebukt gaan onder een grote angst?
- Vast en zeker.
- Waar is er meer geweeklaag, gezucht, gejammer en verdriet te vinden dan hier, denkt ge?
- Nergens.
- Wie kent er meer ellende dan een tyranniek mens, die wordt opgejaagd door zijn eigen begeerten en driften?
- Niemand.
[b] - Al met al denk ik dat ge in een gemeenschap van dit type meer ellende zult vinden dan waar ook.
- Zeker, zei hij.
- Juist, antwoordde ik, maar hoe zit het nu met iemand met het karakter van een tyranniek mens?
- Hij is meer te beklagen dan wie ook.
- Dat weet ik nog niet zo zeker, zei ik.
- Hoezo? vroeg hij.
- Ik denk dat hij nog niet het dieptepunt van ellende heeft bereikt.

- Wie dan wel?
- Misschien zult ge de mens die ik nu ga beschrijven nog wel triester vinden.
[c] - Wie is dat dan wel?
- De mens, zei ik, die een tyranniek karakter heeft en daarbij zijn leven niet doorbrengt als gewoon burger, maar zo onfortuinlijk is om door een samenloop van omstandigheden een echte dictator te worden.
- Ge hebt gelijk, dat kan niet anders, zei hij.
- Ja, zei ik, maar dat mogen we niet voetstoots aannemen. We moeten dit grondig onderzoeken. Wij vragen ons af wat het onderscheid is tussen een goed en een slecht leven, en dat is een heel belangrijke vraag.
- Dat is waar, beaamde hij.
[d] Kijk dan eens of het hout snijdt wat ik beweer. Ik denk namelijk dat we er met een paar voorbeelden goed hoogte van kunnen krijgen.
- Vertel eens.
- Neem als voorbeeld een rijkaard uit de stad die veel slaven bezit. Dat soort mensen heeft met de tyran gemeen dat ze over veel mensen de baas spelen, zij het niet over zoveel mensen als hij.
- Zeker.
- Ge weet dat ze onbekommerd zijn en niet bang voor hun slaven.
- Waar zouden ze bang voor moeten zijn?
- Nergens voor, zei ik, maar begrijpt ge waarom dat zo is?
- Ja, omdat de gehele gemeenschap de individuele burger bijstaat.
[e] - Inderdaad, zei ik. Maar wat gebeurt er als een of andere godheid zo iemand met vijftig of meer van zijn slaven uit de stad plukt en hem met vrouw en kinderen op een eenzame plek neerzet? Daar zit hij dan met al

zijn bezittingen en zijn huisslaven. Daar kan geen vrije burger hem meer te hulp komen. Denkt ge niet dat hij doodsbenauwd zal zijn om samen met zijn gezin door de slaven te worden omgebracht?
[579a] - Ja, hij zal doodsangsten uitstaan, zei hij.
- Dan wordt hij al gauw gedwongen sommige slaven gunstig te stemmen, hun schone beloften te doen en hun de vrijheid te geven, hoewel hij dat allerminst verkiest. Zo ontpopt hij zich tot de vleier van zijn slaven.
- Hij zal wel moeten, zei hij, anders gaat hij eraan.
- Veronderstel nu, zei ik, dat de godheid hem omringt met buren die niet kunnen verdragen dat iemand de baas speelt, en die zo iemand de vreselijkste straffen laten ondergaan als ze hem te pakken krijgen.
[b] - Ik denk dat hij er dan nog erger aan toe zou zijn, zei hij, want dan is hij omringd door louter vijanden.
- En zit de dictator niet in net zo'n gevangenis? Dat komt omdat hij zo is als we hebben beschreven en vol zit met allerlei angsten en verlangens. Begerig van aard als hij is, kan hij als enige van de burgers niet uitgaan en niet de openbare feesten bijwonen die de andere vrije burgers zo graag bezoeken. De meeste tijd leeft hij als een [c] vrouw, verborgen in zijn huis, vol afgunst op de gewone burger die uit kan gaan en iets moois kan gaan zien.
- Dat is zeker zo, zei hij.
- Zoeven was ge nog van mening dat de mens die zichzelf niet kan leiden, de tyrannieke mens dus, het meest ongelukkig is. Maar als iemand geen ambteloos burger blijft maar door het toeval wordt gedwongen een echte dictator te worden, oogst hij dan niet al die extra ellende? Hij probeert macht over anderen uit te oefenen, terwijl hij niet eens macht heeft over zichzelf. Je kunt hem vergelijken met iemand die ondanks zijn zieke en verlamde lichaam niet rustig thuis kan blijven, maar wordt

[d] gedwongen met andere mensen te vechten, zijn leven lang.
- Een toepasselijke vergelijking, Sokrates, zei hij.
- En is dat niet in alle opzichten afgrijselijk, mijn beste Glaukoon? zei ik. Heeft een echte dictator niet een nog zwaarder leven dan de mens van wie gij dacht dat hij het moeilijkste leven leidt?
- Ge hebt gelijk, zei hij.
- Ook al heeft deze of gene zijn bedenkingen, het is de [e] waarheid dat een echte dictator eigenlijk gedwongen is meer te vleien en onderdaniger te zijn dan wie ook, en dat hij de slechtste mensen naar de mond moet praten. Bovendien worden zijn verlangens niet in het minst vervuld, en hij heeft groot gebrek aan bijna alles. Als je in zijn hart kijkt, blijkt hij een arm mens te zijn. Zijn leven lang gaat hij gebukt onder angst en hij is een en al krampachtigheid en pijn, waarbij hij de algemene toestand weerspiegelt van de gemeenschap waarover hij heerst. En heersen doet hij, nietwaar?
[580a] - Zeer zeker, zei hij.
- We zullen deze man bovendien de eigenschappen toeschrijven die we al eerder bespraken. Hij bezit ze niet alleen, maar hij zal ze door zijn machtspositie in nog sterkere mate dan tevoren ontwikkelen. Hij is afgunstig, wantrouwend, onoprecht, zonder vrienden, goddeloos en een goede voedingsbodem voor iedere ondeugd. Hij moet dus wel uiterst ongelukkig zijn en iedereen in zijn omgeving ongelukkig maken.
- Geen verstandig mens zal u tegenspreken, zei hij.
[b] - Kom, zei ik, dan is nu het moment gekomen dat gij uitspraak doet als een rechter aan het eind van een zitting. Welk mensentype is naar uw oordeel het gelukkigst en welk mensentype komt er op de tweede plaats? Stel nu vast hoe de volgorde is bij de vijf mensentypen:

de koninklijke, de timocratische, de oligarchische, de democratische en de tyrannieke mens.

- Dat is gemakkelijk genoeg, zei hij. Ze moeten volgens mij precies in de volgorde van opkomst, als waren het koorleden, worden gerangschikt, als we afgaan op hun goede en slechte eigenschappen, en op de mate waarin ze gelukkig zijn.

- Zullen we een heraut inhuren, vroeg ik, of zal ik zelf de verkondiging doen dat de zoon van Aristoon die [c] mens tot de meest gelukkige verklaart die het meest deugdzaam en meest rechtschapen is, en dat deze mens de meest koninklijke mens is omdat hij koning is over zichzelf. Voorts beschouwt hij de slechtste en onrechtvaardigste mens als de ongelukkigste, en dat is dan weer de man met het meest tyrannieke karakter, die zichzelf en zijn stad volkomen tyranniseert.

- Verkondig dat maar, zei hij.

- Moet ik eraan toevoegen, vroeg ik, dat het niet uitmaakt of hun eigenschappen al dan niet verborgen zijn voor goden en mensen?

- Dat moogt ge eraan toevoegen, zei hij.

- Goed, zei ik, dat is dan de eerste manier om te be- [d] wijzen dat deze theorie juist is. Maar er is misschien nog een andere benadering mogelijk.

- Hoe dan?

- Bij ieder aspect in de menselijke geest hoort een bepaald soort genoegen, en er zijn dus ook drie soorten verlangens en drie dominante karaktertrekken.

- Waar hebt ge het over? vroeg hij.

- De mens bezit leergierigheid, ambitie en een derde [e] eigenschap die zoveel kanten heeft dat het onmogelijk is om een woord te vinden voor die eigenschap. We gebruiken daarom woorden die de belangrijkste gevolgen van deze eigenschap beschrijven. We hebben wel eens

het woord begeerte gebruikt, want de mens verlangt hevig naar eten, drinken, sex en dergelijke. Maar we hebben het ook wel eens over geldzucht gehad, omdat [581a] dergelijke verlangens het beste door middel van geld kunnen worden bevredigd.
- Dat is zo, zei hij.
- Zo'n mens is op zijn eigen voordeel uit, en nu blijkt dat het toch mogelijk is om deze eigenschappen een naam te geven. We hoeven niet langer te twijfelen wat het voor een eigenschap is. Het gaat hier om geldzucht, ofwel winstbejag. Zo is het toch?
- Ik denk van wel.
- Goed. De ambitie van de mens maakt dat hij anderen [b] overheerst en eronder krijgt, en dat hij beroemd wordt.
- Vast en zeker.
- Een ambitieus mens wil winnen. Dat is toch zo?
- Ge hebt volkomen gelijk.
- Maar wie behoefte heeft om te leren, wil de waarheid kennen en streeft alleen dat doel na. Zo iemand geeft niet om roem of rijkdom.
- Dat is waar.
- Hem mogen we leergierig noemen. Het is iemand die de wijsheid liefheeft.
[c] - Natuurlijk.
- De mens wordt beheerst door een van deze drie eigenschappen, nietwaar?
- Zeker.
- Vandaar dat we hebben gezegd dat er drie soorten mensen zijn: de filosofische mens, de eerzuchtige mens en de hebzuchtige mens.
- Zo is het.
- Ook zijn er drie soorten geluk.
- Dat is juist.
- Als je de filosofische mens, de eerzuchtige mens en de

hebzuchtige mens zou vragen hoe je gelukkig kunt worden, zou ieder zijn eigen levenshouding aanprijzen. Wie [d] geld wil verdienen, vindt het geluk dat je beleeft aan eerbewijzen of het verwerven van kennis niets vergeleken bij het geluk dat geld-verdienen geeft, tenzij de goede reputatie of de kennis geld oplevert.
- Dat begrijp ik.
- En de eerzuchtige mens dan? vroeg ik. Die kijkt neer op de geldwolf en vindt leren alleen nuttig als je er eer mee behaalt.
- Dat klopt.
[e] - Zal een filosoof zich ergens anders om bekommeren dan om het kennen van de waarheid en een leven in waarheid? In zijn ogen kennen mensen die de waarheid niet kennen ook het ware geluk niet. Hun genoegens bestaan uit dwangmatige handelingen, en zelf zou hij er zich niet aan overgeven, tenzij hij ertoe gedwongen wordt.
- Daarvan kunnen we zeker zijn, zei hij.
- Deze verschillende soorten mensen, die ieder een ander soort geluk nastreven, zijn het onderling niet eens over wat geluk is en hoe je moet leven. De vraag is niet alleen of je er een hoogstaande of een vulgaire, een goede of een slechte levenswijze op na houdt, het gaat er voor- [582a] al om of je meer genoegen en minder verdriet ondervindt. Wie heeft gelijk, de filosofische mens, de eerzuchtige mens of de hebzuchtige mens?
- Die vraag kan ik niet zomaar beantwoorden, zei hij.
- Ik heb ook geen idee. Wat is er nodig om oorzaak en gevolg goed te kunnen beoordelen? Ervaring, intelligentie en de rede. Weet gij betere voorwaarden?
- Ik niet, zei hij.
- Goed. Er zijn drie soorten mensen, zoals we zeiden. Wie heeft nu de meeste ervaring met alle drie soorten

[b] geluk? De hebzuchtige mens soms? Leert zo iemand de waarheid kennen? Hij weet minder van het geluk dat je aan kennis beleeft, dan de filosofische mens weet van het geluk dat aan geld-verdienen te beleven valt.
- Dat klopt, zei hij, want de filosofische mens heeft even goed inkomsten van jongs af aan. Waarom zou een hebzuchtig mens zich afvragen hoe de werkelijkheid er uitziet? Niets noodzaakt hem om te beleven hoe zoet de ervaring van de werkelijkheid smaakt, en als hij dat al zou willen leren, zou hem dat niet gemakkelijk afgaan.
- Er is dus een groot verschil tussen de filosofische mens en de hebzuchtige mens, zei ik. De een kent beide vormen van geluk, de ander slechts een.
[c] - Inderdaad.
- Hoe valt de vergelijking met de eerzuchtige mens uit? De filosofische mens weet toch meer af van het geluk dat gepaard gaat met een goede naam dan de eerzuchtige mens van het geluk dat men kan beleven aan intelligentie?
- Als een mens maar bereikt wat hij wil bereiken, maakt het voor zijn reputatie niet uit of hij van de filosofische, de eerzuchtige of de hebzuchtige soort is, want hij staat hoe dan ook goed aangeschreven bij de mensen. Een rijk man wordt door iedereen gewaardeerd, en dat geldt ook voor een moedig en een wijs mens. Dus maakt het niet uit tot welk mensentype je behoort: je leert altijd het geluk kennen dat gepaard gaat met een goede reputatie. Maar de werkelijkheid en het geluk dat daarmee gepaard gaat, kunnen alleen worden ondervonden door de filosofische mens.
[d] - In de ervaring daarvan wint hij het van de eerzuchtige en de hebzuchtige mens, zei ik.
- Nou en of.

- En hij is de enige die tijdens het ervaren van de dingen kan beschikken over intelligentie.
- Natuurlijk.
- De methode die wordt gebruikt om onderscheid te maken tussen waar en onwaar, is niet geschikt voor een hebzuchtig of een eerzuchtig mens, maar wel voor de filosoof.
- Waar doelt ge op?
- We hebben vastgesteld dat we ons onderscheidingsvermogen moeten gebruiken door middel van de rede.
- Dat is zo.
- De rede is het kenmerkende middel van de filosoof.
- Dat klopt.
[e] - Als rijkdom en inkomsten criteria zouden zijn voor wat waar is en wat niet, dan zou het oordeel van de hebzuchtige doorslaggevend zijn.
- Inderdaad.
- Als je door goede naam, overwinningen en moed waar en onwaar uit elkaar zou kunnen houden, zou het oordeel van de eerzuchtige mens beslissend zijn.
- Dat spreekt vanzelf.
- Als je met behulp van ervaring, intelligentie en de rede onderscheid kunt maken, wat is dan de conclusie?
[583a] - Nogal logisch, zei hij. Het oordeel van de filosoof die de rede liefheeft, is doorslaggevend.
- Er zijn drie soorten geluk, maar het geluk dat voortkomt uit de kennis die we verwerven, is het beste. Wie zich door kennis laat leiden, is het gelukkigst.
- Daar is geen ontkomen aan, zei hij.
- Een wijs mens weet tenminste wat hij zegt als hij zijn eigen manier van leven aanbeveelt. Welke levenswijze of welk soort geluk komt op de tweede plaats?
- Dat van de strijdbare mens, die op eer uit is, want hij staat dichter bij de filosoof dan de geldwolf.

- Dan komt de geldwolf dus op de laatste plaats, zei ik.
[b] - Dat klopt, zei hij.
- Dan zou dus de rechtvaardige mens twee punten voorstaan op de onrechtvaardige mens. Nu is naar Olympisch gebruik het derde punt voor Zeus, onze redder. Ieder ander geluk dan dat van de wijze mens is niet geheel zuiver. Het is een afgeleid geluk, als ik afga op wat ik van een van de wijzen heb gehoord. En dit zou wel eens de beslissende overweging kunnen zijn.
- Zeker, maar wat bedoelt ge precies?
- Dat kan ik pas ontdekken als gij mij tijdens ons onderzoek antwoord geeft op mijn vragen, zei ik.
[c] - Vraag dan maar, zei hij.
- Is pijn het omgekeerde van geluk? vroeg ik.
- Zeker.
- En kan er ook een toestand bestaan zonder geluk of pijn?
- Ja, zeker.
- Is dat iets tussen beide in, waarbij de mens in een zekere rust verkeert?
- Zeker wel, zei hij.
- Wat zeggen mensen ook weer als ze ziek zijn?
- Wat zeggen ze?
- Dat er niets prettigers is dan gezond te zijn. Voor hun [d] ziekte waren ze zich er niet van bewust dat dit het grootste geluk is.
- Zo is het, zei hij.
- En hebt ge nooit mensen met veel pijn horen zeggen dat er geen groter geluk bestaat dan een pijnloze toestand?
- Ja.
- In allerlei omstandigheden zijn mensen kennelijk het meest gelukkig wanneer ze verlost worden van pijn. Het gaat hun dan niet om vreugde.

- Nee, zei hij, want als de pijn ophoudt, bestaat het geluk uit rust.
[e] - Als iemand blij is, en daar komt een einde aan, dan is dat pijnlijk.
- Misschien, zei hij.
- De tussenstaat die we zojuist bespraken, die staat van rust, kan dus als pijn en als rust worden ervaren.
- Dat lijkt wel zo.
- Maar als rust pijn noch geluk is, hoe kan het dan ineens pijn en geluk tegelijk worden?
- Dat kan niet.
- Verder is het ontstaan van vreugde of verdriet toch een soort beweging, nietwaar?
[584a] - Ja.
- En bleek zojuist niet dat afwezigheid van vreugde en verdriet een toestand van rust is, een toestand tussen de beide andere toestanden in?
- Inderdaad.
- Hoe kan het dan juist zijn om de afwezigheid van verdriet als vreugde te beschouwen en de afwezigheid van vreugde als verdriet?
- Dat kan helemaal niet.
- Maar dan is het een illusie te denken dat rust na verdriet vreugde is, en rust na vreugde verdriet, zei ik. Zulke illusies hebben niets uit te staan met werkelijk geluk, maar zijn een soort begoocheling.
- Dat volgt uit uw redenering, zei hij.
[b] - Kijk maar eens naar de vormen van geluk die niet op pijn volgen, zei ik. Dan zult ge niet meer zo gauw denken dat geluk van nature bestaat uit de afwezigheid van pijn en pijn uit de afwezigheid van geluk.
- Waar moet ik dan kijken? zei hij. Wat voor geluk hebt ge op het oog.
- Voorbeelden genoeg, antwoordde ik. Denk eens aan

een aangename geur. Deze bereikt plotseling en onverbiddelijk een grote intensiteit, zonder dat er pijn aan voorafgaat, en laat geen enkele pijn na.
- Dat is volkomen waar, zei hij.
[c] - Laten we dus niet geloven dat zuiver geluk bestaat uit het wegvallen van pijn en zuivere pijn uit het wegvallen van geluk.
- Nee.
- Toch heffen de meest voorkomende en krachtigste gewaarwordingen, die ons via het lichaam bereiken en die we genoegens noemen, wel op de een of andere manier pijn op.
- Ja, dat doen ze.
- Is dat ook geen kenmerk van de voorgevoelens van geluk en pijn, die ontstaan uit de verwachting van dingen die gaan gebeuren?
- Ja zeker.
[d] - Weet ge, zei ik, waaruit die verwachtingen bestaan en waarop ze het meest lijken?
- Nee, waarop? vroeg hij.
- Denkt ge dat er in de natuur zoiets bestaat als boven, beneden en in het midden?
- Ja zeker.
- Iemand die wordt verplaatst van beneden naar het midden zal toch niets anders denken dan dat hij naar boven wordt gebracht? En als hij in het midden staat en kijkt naar de plek waar hij vandaan komt, dan zal hij toch niet denken dat hij ergens anders is dan boven. Hij heeft immers nooit gezien wat werkelijk boven is.
- Ik denk niet dat zo iemand er anders over denkt.
[e] - Maar als hij nu weer eens teruggebracht zou worden, zei ik, dan denkt hij dat hij naar beneden gaat, en daar zou hij gelijk in hebben.
- Natuurlijk.

- Zou hem dat niet allemaal overkomen omdat hij niet echt weet heeft van wat boven, midden en onder is?
- Dat spreekt vanzelf.
- Het zal u niet verbazen dat mensen die geen weet hebben van de werkelijkheid, geen betrouwbare mening kunnen hebben over welk onderwerp dan ook. Als ze [585a] te maken hebben met geluk en pijn en de daartussen liggende neutrale ervaring, dan denken ze bij het gaan in de richting van het pijnlijke dat dit werkelijk is en ze hebben dan ook echt pijn, en bij het gaan van het pijnlijke naar het neutrale midden geloven ze vast dat ze het volle geluk smaken. Net zoals ze bij het vergelijken van zwart met grijs misleid zouden worden als ze de kleur wit niet kennen, zo gebeurt dat ook als ze het pijnloze vergelijken met het pijnlijke zonder weet te hebben van echt geluk.
- Het zou me inderdaad meer verbazen als ge geen gelijk hebt dan als ge wel gelijk hebt, gaf hij toe.
- Bekijk het nu eens zo, zei ik. Honger en dorst en dat [b] soort ervaringen duiden toch op een fysiek tekort?
- Zeker.
- Zijn dan onwetendheid en onverstand op hun beurt niet de symptomen van een geestelijk tekort?
- Ongetwijfeld.
- Wie fysiek of geestelijk voedsel tot zich neemt, doet het tekort teniet en verzadigt zich.
- Natuurlijk.
- Wat bevredigt het meest, het werkelijke of het onwerkelijke?
- Het werkelijke natuurlijk.
- Welk voedsel behoort meer tot de werkelijkheid, voedsel dat bestaat uit eten, drinken, lekkernijen en [c] eten in het algemeen, of ware mening, kennis en redelijkheid, kortom alles wat met geestelijke kwaliteiten sa-

menhangt? Vraag u dat eens af. Wat is volgens u wezenlijker, datgene wat deel uitmaakt van het eeuwig onveranderlijke, onsterfelijke en ware, waarbij het ook zelf die kwaliteiten bezit en in het eeuwige ontstaat, of datgene wat geen deel uitmaakt van het onveranderlijke, maar van het vergankelijke, waarbij het ook zelf vergankelijk is en in het vergankelijke wordt geboren?
- Wat altijd deel uitmaakt van het onveranderlijke, gaat dat andere ver te boven, antwoordde hij.
- Heeft het veranderlijke dan soms iets te maken met zuiver bewustzijn, of met kennis?
- Zeker niet.
- Met waarheid soms wel?
- Ook dat niet.
- Hoe minder iets te maken heeft met waarheid, des te minder heeft het te maken met zuiver bewustzijn.
- Ongetwijfeld.
[d] - Wat te maken heeft met de verzorging van het lichaam, maakt toch in het algemeen in mindere mate deel uit van de waarheid en het bewustzijn dan wat met de verzorging van de geest te maken heeft.
- Inderdaad.
- En zou niet hetzelfde gelden voor het lichaam ten opzichte van de geest?
- Zeker.
- Hoe meer men vervuld raakt van de werkelijkheid, hoe gemakkelijker men zelf tot vervulling komt. Dat is toch zo?
- Dat spreekt vanzelf.
- Als geluk er dus uit bestaat om vervuld te worden van dingen die van nature bij je passen, dan zal dus degene die feitelijk dichter bij de werkelijkheid staat zelf ook [e] een bewuster en waarachtiger geluk smaken. Wie daarentegen minder deel heeft aan de werkelijkheid en

minder van waarheid vervuld wordt en minder tot vervulling komt, zal dan ook een minder waarachtig geluk smaken.
- Dat kan niet anders, zei hij.
[586a] - Wie zelf niet weet wat wijsheid of deugd is en zich slechts inlaat met smul- en braspartijen en dergelijke, moet wel naar beneden getrokken worden, om later weer naar de middelmaat terug te keren. Zo dwalen zij door het leven en boven de middelmaat stijgen ze nooit uit. Naar het ware 'boven' hebben ze nog nooit opgekeken, laat staan dat ze het ooit hebben bereikt. Nimmer werden ze werkelijk vervuld van bewustzijn en nimmer proefden ze het echte, standvastige geluk. Net als bij koeien zijn hun ogen steeds naar beneden gericht, naar [b] het aardse toe, en met gebogen hoofd grazen ze de eettafels af om maar niets te hoeven missen van de geneugten van eten, drinken en geslachtsgemeenschap. In hun hebzucht verdringen en vertrappen ze elkaar met ijzeren hoeven en horens, en in de onverzadigbare drang van hun lusten doden ze elkaar. Want zij proppen zich vol met onwerkelijke, lege dingen, terwijl wat ze in zichzelf trachten te vullen zelf ook leeg en onstandvastig is.
- Ge beschrijft het leven van de meeste mensen zo precies als een orakel, Sokrates, antwoordde Glaukoon.
- Dan kan het dus niet anders of zij voelen geluk vermengd met pijn als een geluksillusie, waarbij de contrasterende werking van voorafgaande en latere erva- [c] ringen aan die geluk-pijn betekenis geeft, waardoor het aan kracht lijkt te winnen. Zo ontstaat bij dwazen een waanzinnig verlangen naar dit geluk-pijn, zodat de mensen er zelfs om vechten. Het is net wat Stesichoros beschrijft: de strijders rond Troje vochten om de illusie van Helena omdat ze in hun onwetendheid de waarheid niet kenden.

- Zo moet het wel ongeveer gegaan zijn, antwoordde hij.
- Moet dan niet hetzelfde gelden wanneer iemand juist het hartstochtelijke deel in zich zelf tevreden wil stellen, bijvoorbeeld door afgunst omdat hij eerzuchtig is, [d] of door geweld vanwege zijn heerszucht, of door drift omdat hij zo onbeheerst is? Dat gebeurt wanneer iemand streeft naar roem en macht en wil kunnen doen waar hij zin in heeft zonder zijn rede of zijn gezonde verstand te gebruiken.
- In dat geval geldt hetzelfde principe, gaf hij toe.
- Welnu, ging ik verder, zullen we het dan maar wagen om te zeggen dat ook begeerten en verlangens die gekoesterd worden in een sfeer van winstbejag en heerszucht, tot de meest waarachtige gelukservaringen kunnen leiden? Maar dan moet de mens het ware onderscheiden van het onware, dus hij moet de waarheid volgen. Dat betekent dat zijn verlangens gewetensvol moeten zijn en moeten worden geleid door de rede. Door deze inspanning zal hij komen tot dat werkelijke geluk dat zijn verlangens hem voorhouden. Zo wordt die gelukservaring geheel eigen en aangepast aan de aard van die mens, want wat voor een ieder het beste is, is tevens [e] het meest vertrouwd en het meest geschikt.
- Ja zeker, het beste is het meest vertrouwd en ook het meest geschikt, gaf hij toe.
- Wanneer de hele mens dus de leiding aanvaardt van het verlangen naar wijsheid en zich niet laat afleiden door innerlijke verdeeldheid, dan zal ieder deel van de menselijke geest allereerst zijn eigen taak vervullen en geen andere, en zo juist functioneren. Zo zal de mens [587a] het bij hem passende geluk smaken, dat het beste is en, indien mogelijk, ook het meest waarachtige.
- Zo is het.

- Maar als een van die andere twee, hebzucht of eerzucht, de overhand krijgt, dan heeft dat tot gevolg dat de mens zijn eigen geluk niet kan vinden en gedwongen wordt genoegen te nemen met een gelukservaring die niet bij hem past en die niet op waarheid berust.
- Dat is zo, zei hij.
- Als een verlangen te ver afstaat van wijsheid en rede, dan zal het daar toch op uitlopen.
- Zeker.
- En wat het verst af staat van de rede, staat ook het verst af van regel en orde.
- Dat spreekt vanzelf.
- En is niet gebleken dat erotische en tyrannieke begeerten er het verst van afstaan?
[b] - Zeker.
- En genoegens die iets vorstelijks en universeels hebben, staan er het dichtst bij?
- Ja.
- De tyrannieke mens staat dus het verst af van waarachtig en natuurlijk geluk, terwijl de koninklijke en universele mens er het dichtst bij staat.
- Dat moet wel.
- Het leven van een tyranniek mens is dus ongelukkig en dat van een koninklijk mens is het toppunt van geluk.
- Natuurlijk.
- En weet ge hoeveel ongelukkiger het leven van een tyranniek mens is ten opzichte van dat van een koninklijk mens?
- Als ge het zegt, weet ik het, antwoordde hij.
- Er bestaan blijkbaar drie vormen van geluk. Een is [c] echt. Twee zijn onecht. Maar de tyrannieke mens overschrijdt zelfs de grens van de twee onechte vormen van geluk, in zijn wegvluchten voor recht en rede en in zijn keuze voor de laag bij de grondse, materiele genoe-

gens. Het zal niet meevallen om in een getal de mate van zijn minderwaardigheid uit te drukken. Maar wellicht gaat het toch.
- Hoe dan? vroeg hij.
- Gerekend vanaf de oligarchische mens komt de tyrannieke mens, dacht ik, op de derde plaats, want ertussenin bevindt zich nog de democraat.
- Zeker.
- Als dat zo is moet hij ook genoegen nemen met een illusie van geluk die drie stappen verwijderd is van de oligarchische mens, nietwaar?
- Zo is het.
[d] - Maar de oligarchische mens staat op zijn beurt drie stappen van de koninklijke mens, als we de aristocratische en koninklijke mens tenminste als dezelfde beschouwen.
- Dat klopt.
- Rekenkundig bezien staat de tyrannieke mens dus drie maal drie stappen verwijderd van zuiver geluk.
- Daar ziet het naar uit.
- Het aantal stappen tussen het fictieve geluk van de tyran en het ware geluk is dus een kwadraat.
- Blijkbaar.
- Wanneer men dat getal vervolgens tot de derde macht verheft, wordt het werkelijke verschil duidelijk.
- Duidelijk voor een rekenwonder, zei hij.
[e] - Ge kunt de vraag natuurlijk ook omdraaien en uitrekenen hoe groot het verschil werkelijk is tussen koninklijk en tyranniek geluk. Wie dat wil uitrekenen zal tot de slotsom komen dat het geluk van een koning 729 maal groter is dan dat van een tyran en dat een tyran ook 729 maal zo ongelukkig is. *)

*) Het kwadraat is 9 en 9^3=729.

[588a] - Ge geeft ons wel een ongelooflijk staaltje van rekenkunst door het verschil in geluk en smart tussen een rechtvaardig en een onrechtvaardig mens in een getal uit te drukken, antwoordde hij.
- Dat getal is ook nog juist en uit het leven gegrepen, als we althans mogen aannemen dat het leven uit dagen, nachten, maanden en jaren*) bestaat.
- Natuurlijk mogen we dat, zei hij.
- Als de goede en rechtschapen mens dus in geluk zover uitsteekt boven een slecht en onrechtschapen mens, hoe oneindig veel meer zal hij het dan winnen in minzaamheid, schoonheid en andere geestelijke kwaliteiten.
- Oneindig veel meer, dat kunnen we in naam van de goden wel zeggen, antwoordde hij.
- Goed, zei ik. Op dit punt aangekomen moeten we [b] eens terugkomen op de vraag waarmee we zijn begonnen. We hadden het erover, dacht ik, dat je baat hebt bij oneerlijkheid als je zelf oneerlijk bent, als je maar net doet alsof je eerlijk bent.
- Inderdaad.
- Nu heeft het zin om het er nog eens over te hebben, want we zijn het erover eens wat de gevolgen zijn van een eerlijke en van een oneerlijke levenswandel.
- Hoe moeten we dat nu aanpakken? vroeg hij.
- Laten we met behulp van een beeldspraak tonen hoe het innerlijk van een mens eruit ziet. Dan kan degene die voor oneerlijkheid pleit begrijpen wat hij eigenlijk zegt.
[c] - Wat voor beeldspraak wilt ge gebruiken? vroeg hij.
- Denk maar eens aan de oude mythologische verhalen, zei ik, waarin wordt gesproken over Chimaira, Scylla en Kerberos, en vele andere fabeldieren die uit verschillende dieren zijn samengesteld.

*) 729 komt overeen met 364½ dag plus 364½ nacht = 729 perioden per jaar.

- Dat begrijp ik.
- Stelt u zich eens een veelkoppig monster voor. Rondom zijn lichaam zitten koppen van tamme en wilde [d] dieren. Dat monster kan die koppen zelf laten veranderen en laten aangroeien.
- Een kunstig beeld, vond hij. Maar je kunt met de taal dan ook gemakkelijker beelden scheppen dan met behulp van was en dergelijke.
- Stelt u zich naast het monster eens een leeuw en een mens voor, waarbij het monster groter is dan de leeuw en de leeuw groter dan de mens.
- Dat kan ik me gemakkelijk indenken, zei hij.
- Combineer die drie wezens nu tot een.
- Goed, zei hij.
- Nu geven we dit wezen het uiterlijk van een van de levende wezens waaruit het is opgebouwd, en wel van [e] de mens. Wie niet in staat is het innerlijk te zien en alleen kijkt naar het omhulsel aan de buitenkant, denkt dat hij echt maar een levend wezen tegenover zich heeft, en wel een mens.
- Goed, zei hij.
- Dan hebben we iets te vertellen aan degene die zegt dat deze mens baat heeft bij oneerlijkheid en geen enkel belang heeft bij een eerlijke levenswandel. De enigen die daar voordeel van ondervinden en er sterk door worden, zijn het vraatzuchtige veelkoppige monster en de leeuw, [589a] met alles wat bij die twee hoort. De mens in de mens daarentegen verhongert en wordt zwak. Hij wordt overal heen meegesleurd door de twee wilde dieren, en is niet in staat ze met elkaar te verzoenen en ze vriendschap te laten sluiten. Hij laat dus toe dat ze elkaar al bijtend en al vechtend verscheuren.
- Inderdaad, zei hij, dat is het gevolg van een oneerlijke levenswandel.

- Wie daarentegen beweert dat rechtvaardigheid [b] loont, geeft daarmee aan dat alle daden en woorden erop gericht moeten zijn om ons geheel te laten beheersen door de mens binnen in ons en om hem de zorg voor het veelkoppige monster toe te vertrouwen. Ook een goede boer verzorgt en kweekt gewassen en huisdieren, en onkruid en ongedierte houdt hij binnen de perken. Hij zal de leeuw in zich tot zijn strijdmakker maken en door voor alle dieren samen zorg te hebben zal hij ze eerst met elkaar en dan met zichzelf verzoenen en zo zal hij ze groot en sterk maken.
- Dat is zeker het doel van de mens die kiest voor rechtvaardigheid.
[c] - Wie daarvoor kiest spreekt in ieder opzicht waarheid, en de aanhanger van de onrechtvaardigheid spreekt onwaarheid. Of het nu gaat om plezier of goede naam of voordeel, wie voor rechtvaardigheid kiest, spreekt waarheid en wie erop afgeeft is niet redelijk en weet niet wat hij doet.
- Beslist niet.
- Zullen we de onrechtvaardige dan maar voorzichtig proberen te overtuigen? Hij vergist zich toch niet opzettelijk? We zullen hem vragen: 'Kunnen we zeggen, mijn vriend, dat dingen die volgens de gebruikelijke opvattingen goed heten of juist schandelijk, altijd op dezelfde [d] gronden zo worden genoemd? Het goede bestaat uit dingen die het wilde dier in onze natuur onderwerpen aan het menselijke in ons, of misschien is het nog beter om te zeggen aan het goddelijke in ons. Het schandelijke bestaat uit dingen die het beschaafde in ons tot slaaf maken van het onbeheerste.' Zal hij het daarmee eens zijn?
- Als hij naar mij wil luisteren wel, antwoordde hij.
- 'Heeft iemand er in het licht hiervan nu werkelijk

voordeel van om ten onrechte geld aan te nemen, vroeg ik, als het gevolg daarvan is dat hij tegelijk het [e] edelste in zichzelf tot slaaf maakt van het slechtste? Veronderstel dat hij voor goed geld zijn zoon of dochter als slaaf verkoopt, en dan nog wel aan laagstaande en slechte mensen. Dat kan hem toch geen voordeel opleveren, hoeveel hij er ook voor krijgt? Als iemand zonder scrupules het goddelijkste deel van zijn wezen tot slaaf maakt van het minst goddelijke en het afschuwelijkste, [590a] is hij dan geen stakker? Door het geld aan te nemen is hij nog veel en veel slechter af dan Eriphyle die een halssnoer aannam in ruil voor het leven van haar man.'
- Veel slechter, zei Glaukoon. Ik zal u maar antwoord geven in plaats van de onrechtvaardige.
- Denkt ge niet dat daarom sinds mensenheugenis een leven zonder maat wordt veroordeeld? Daarin krijgt het vreselijke, enorme, veelvormige monster een veel te grote kans.
- Dat is begrijpelijk, zei hij.
[b] - En worden ook zelfingenomenheid en een slecht humeur niet veroordeeld, wanneer zij de leeuw en de slang in ons groot en overmatig sterk maken?
- Zeker.
- Luxe en comfort worden afgekeurd omdat zij tot verslapping en laksheid van dat hogere wezen leiden door de lafaard in de mens op te roepen.
- Natuurlijk.
- Vleierij en kleinzieligheid hebben dezelfde uitwerking. Iemand laat dan de grootmoedige leeuw in hem overheersen door dat grillige monster en de leeuw went eraan om terwille van geld en bezit en de onverzadig- [c] bare begeerten van dat beest van jongs af aan te worden vernederd. Zo wordt de leeuw tot aap.
- Zo is het precies, zei hij.

- En waarom vindt men handwerk een schande? Dat komt toch alleen omdat het beste in de mens soms zo zwak is dat hij de wilde dieren in zich niet langer in toom kan houden en hen op zijn wenken bedient. Het enige wat zo iemand wil, is leren hoe hij het dierlijke in hem tevreden kan houden.
- Dat is aannemelijk, zei hij.
- Om nu te zorgen dat deze mens door hetzelfde [d] beginsel wordt bestuurd als waardoor de beste mens zich laat leiden, verplichten we hem om dienaar te zijn van een goed mens die zich door dat goddelijke beginsel laat leiden. We vinden niet dat de dienaar er nadeel van ondervindt om onder gezag te moeten staan, wat Thrasymachos wel vond van zijn onderdanen, want het is voor iedereen het beste om leiding te ontvangen van een goddelijke en intelligente gids. Het is het mooiste als die gids een innerlijke gids is, maar als dat niet zo is, moet iemand anders de leiding nemen. Op die manier zullen we allemaal zoveel mogelijk in harmonie zijn met elkaar en op elkaar vertrouwen, want we worden door dezelfde gids geleid.
- Ja, dat is juist, zei hij.
[e] - Het is overduidelijk dat de wet hetzelfde beoogt, zei ik. Die is de bondgenoot van iedereen in de gemeenschap. Ook ouderlijk gezag heeft ditzelfde doel. We laten de kinderen slechts los zodra we in hen een innerlijke gids hebben gevestigd, zoals we dat ook in de gemeenschap doen. We verzorgen het beste deel in hen met behulp van het beste deel in onszelf, en stellen vervolgens in onze plaats bij het kind een innerlijke gids en wachter aan die de leiding krijgt. Pas op dat moment, en [591a] niet eerder, geven we het kind de vrijheid.
- Dat ligt voor de hand, zei hij.
- Hoe kunnen we nu nog beweren, Glaukoon, dat het

loont om onrechtvaardig te zijn, uit de band te springen en lage streken uit te halen? We worden er immers een slechter mens door, ook al krijgen we meer geld of macht.
- Dat mag niet gebeuren, zei hij.
- Hoe kunnen we staande houden dat het in ons voordeel is om niet te worden betrapt als we onrecht begaan [b] en onze straf ontlopen? Is het niet zo dat iemand die niet wordt betrapt nog slechter wordt dan hij al was? Bij degene daarentegen die wel wordt betrapt en zijn straf ondergaat, wordt het beestachtige in hem gekalmeerd en getemd, zodat het edele deel vrij kan komen. Wordt dan de gehele geest niet bevestigd in het beste deel dat in haar is? Krijgt ze, door tegelijk met wijsheid ook gematigdheid en rechtvaardigheid te verwerven, niet meer waardigheid dan wanneer het lichaam tegelijk met gezondheid ook kracht en schoonheid verwerft? De geest is zoveel edeler dan het lichaam.
- Dat is volkomen waar, zei hij.
[c] - Zal een wijs mens dus niet zijn hele leven al zijn inspanningen op dit doel richten? Om te beginnen interesseert hij zich voor die studievakken die zijn geest verheffen en alle andere laat hij links liggen.
- Dat spreekt vanzelf, zei hij.
- Maar dan, zei ik, zal hij zich bij de voeding van zijn lichaam en zijn verdere doen en laten niet laten leiden door de hang naar grof en zinloos plezier. Evenmin zal hij gezondheid als doel op zich beschouwen of zich inspannen om uitgesproken krachtig, gezond en mooi van [d] lijf en leden te worden, tenzij die dingen hem helpen om zijn eigen maat en harmonie te vinden. Zo zal hij er steeds op uit zijn om de harmonische verhoudingen binnen het fysieke lichaam in overeenstemming te brengen met die van de geest.

- Zo is het, antwoordde hij, als hij althans een waarachtig dienaar van de Muzen wil zijn.
- En zal hij niet op dezelfde evenwichtige manier omgaan met geld en goed? vroeg ik. Wanneer hij zich niet laat meeslepen door het oordeel van de massa, denkt ge dan werkelijk dat hij zich zal storten in die mateloze drang naar rijkdom, alleen omdat de meesten dat als de hoogste zaligheid beschouwen? Zo vervalt hij toch van kwaad tot erger?
[e] - Dat lijkt mij ook, gaf hij toe.
- Integendeel, ging ik verder, hij zal steeds acht slaan op de maat en de behoeften van de stad die hij in zich draagt, en ervoor oppassen om daarin wanorde te zaaien die voortkomt uit een overschot of een tekort aan bezit en vermogen. Zo bepaalt hij zijn richting en zal hij aan zijn bezit toevoegen of ervan afnemen.
- Zo is het precies, zei hij.
[592a] - En met betrekking tot zijn goede naam en zijn functioneren in de maatschappij zal hij dezelfde koers varen. Hij zal graag deelnemen aan de activiteiten waarvan hij denkt dat die hem helpen om een beter mens te worden. Zo zal hij in zijn persoonlijk leven en in het openbaar alle handelingen trachten te vermijden die zijn innerlijke rust kunnen verstoren.
- Maar als dat zijn leefregel is, zal hij zich niet graag bemoeien met alles wat de stad en de politiek betreft, merkte hij op.
- Juist wel, antwoordde ik, maar dan vooral in zijn eigen stad, die zeker niet dezelfde hoeft te zijn als zijn geboortestad, want dat zou puur toeval en hoogst uitzonderlijk zijn.
- Dan bedoelt ge zeker de stad die we zojuist als onze eigenlijke woonplaats aangeduid hebben, antwoordde [b] hij, de stad die gevestigd is in rede en in gezond ver-

stand. Die stad is op aarde nergens te vinden.
- Nee, maar misschien ligt er wel een afdruk in de hemel, zei ik, en wie dat wil kan die stad daar zien. Door dat 'zien' te beoefenen kan hij er gaan wonen. Het maakt geen verschil of zo'n stad er in de fysieke wereld zal komen of niet. Want wie daar woont, zal zich uitsluitend houden aan de regels van die stad en zich door niemand anders laten beinvloeden.
- Daar ziet het wel naar uit, antwoordde hij.

SAMENVATTING VAN BOEK X
(ingekort)

door: *Marsilio Ficino*

Tot nu toe spoorde Sokrates als zorgvuldige pedagoog de mensen aan tot zorg en respect voor wet en recht, en hij wijst daarbij op de universele werking van het recht en op de schoonheid ervan. Evenzo probeert hij de mensen van onrecht af te houden door erop te wijzen dat onrecht in feite rechtsverkrachting is. Verder spoort hij aan tot rechtvaardigheid door te wijzen op de eeuwige vruchten van rechtvaardigheid. Onrecht wijst hij af vanwege de altijddurende schade en straf die er het gevolg van zijn. Dit is de doelstelling van het tiende boek. Maar alvorens daartoe over te gaan noemt hij in een soort proloog nog het belang van het welzijn van de staat, waarover hij daarvoor al zijdelings had gesproken.
Onze dokter van menselijke ziekten besteedt ook alle aandacht aan nog een andere soort ziekte die andere artsen in het geheel niet behandelen. Of om het nog scherper te stellen: niet alleen dat zij die ziekte in het geheel niet behandelen, zij proberen haar juist als uiterst heilzame aktiviteit vooral in stand te houden en geven er zelfs alle aandacht aan. Ik doel op het nabootsende en imiterende karakter van kunst. Want zelfs talentvolle schrijvers geven op die manier uiting aan hun verwarde geest en zo veroorzaken zij een gelijksoortige en diepgaande verwarring in de geest van hun toehoorders en lezers. De mensen worden hiermee des te meer besmet naarmate zij die verwarring meer prijzen en er meer behagen in scheppen. De aanloop tot de discussie van boek X is hiermee in overeenstemming, want Sokrates zegt daar dat de geest zijn krachten verdeelt zowel over de

rede als over de lagere delen die aan verwarring en opwinding onderhevig zijn. De eerste combinatie van intelligentie met de rede geeft de mens een zeker gezag, maar de tweede combinatie met een verwarde intelligentie is de oorzaak van het ontstaan van tyrannie.
Het imiterende karakter van de schrijfkunst brengt als volgt opwinding in de geest: het vuurt aan en vermeerdert zich, het prikkelt toorn en boosheid, het wekt lusten op, geestigheid verdwijnt, tranen vloeien overvloedig, onenigheid en twist zijn in ruime mate aanwezig, de heerschappij van de rede wankelt en de tyrannie van verwarring klopt aan de deur. Daarom verwerpt Sokrates deze zoete imitatie als het zoete gif van de pest om te voorkomen dat we eraan te gronde gaan.
Merk op met hoeveel zorg Platoon zich met zijn raad tot de hele mensheid richt. Want vanuit zijn bezorgdheid ziet hij het gevaar en onderzoekt hij het als enige, omdat niemand zelfs maar op de gedachte aan gevaar komt. Zo wijst hij een opleiding in de kunst van het schrijven ten zeerste af en beveelt hij een opvoeding aan die gericht is op het welzijn van de hele mensengemeenschap. Daarom zal het niemand verbazen dat Platoon uit liefde voor de waarheid zelfs zijn Homeros niet spaart, omdat dat nu eenmaal de enig juiste consequentie is van zijn stellingname. Evenmin laat hij enige ruimte voor de bedoelingen van Homeros. Hij wijst Homeros zelfs uitdrukkelijk af en stelt hem als toonbeeld van nabootsing, zodat de andere dichters en schrijvers nog slechter af zijn. Uit de pen van Homeros komen dus geen waardevolle dingen betreffende goden en mensen voort, volgens Platoon. Dat betekent dat we de lof die Platoon Homeros toezwaait in de dialoog *Philebos* niet moeten beschouwen als de eigen mening van Platoon; we moeten dus vaststellen dat hij daar slechts de algemeen gang-

bare mening met betrekking tot Homeros weergeeft. Platoon toont aan dat de kunst van nabootsing een zeer gevaarlijke eigenschap is die bovendien slaafsheid en winstbejag in de hand werkt. Nabootsers kennen de dingen zelf niet. Ze zijn origineel noch creatief, en volgen steeds de schone schijn van zintuiglijke vormen. Die koppelen ze aan de gangbare mode van de publieke opinie die zij met hun verbeeldingen voeden. Zo volgen zij de verwarring en de onredelijkheid van de zintuiglijke wereld. Platoon verwerpt het warrige en chaotische van de schrijvers en dichters, maar hij prijst hen wanneer zij de mensen opwekken tot een deugdzaam en godvrezend leven door de grote heldendaden van weleer te roemen en de goden in hymnen en lofzangen te prijzen. Met het afwijzen van nabootsing als kunst onderscheidt Platoon drie soorten van kunstenaars: uitvoerende kunstenaars, vaklieden die iets maken en kunstenaars die iets nabootsen. De bespeler van de lier overtreft de maker van de lier, zegt Platoon, want de bespeler van de lier kent de noodzakelijke kwaliteiten van het instrument en zal die kennis doorgeven aan de maker. Maar de maker van de lier overtreft de schilder van de lier die het instrument slechts in kleuren nabootst. Wat hij over de dichters en schrijvers zegt, geldt, mutatis mutandis, ook voor de musicus en het gehoor en voor de schilder en de ogen. Laten we nu nog eens in het kort nagaan wat Platoon bedoelt met zijn vormen- of ideeenleer, die we in ons boek getiteld *Theologia Platonica* reeds uitvoerig hebben behandeld. Wie Platoon wil begrijpen zal bereid moeten zijn afstand te nemen van de fysieke, zintuiglijke vormen en zich veeleer moeten richten op de oorsprong en de bron zelf van die vormen. Wie dit echter te moeilijk vindt, moet zich dan maar een voorstelling maken van de fysieke, materiele wereld als doordrongen van een

vitale, geestelijke en intens vrouwelijke kracht die bovendien op een zeer creatieve en kunstzinnige wijze de hele schepping als iets vrouwelijks bestiert. Weet dat dit de aard van de natuur is van de hele schepping. Het is als het ware te vergelijken met het hele systeem van natuurlijke maar instinctieve en onbewuste processen die in ons lichaam plaatsvinden. Tevens weten we echter dat ons eigen vermogen tot bewustzijn en aandacht gesteld is boven het instinctieve karakter van die onbewuste, natuurlijke processen. Hetzelfde principe geldt voor de hele schepping waar de instinctieve en algemene natuur opgaat in een algeheel vermogen tot zintuiglijke waarneming. En zoals bij de mens de zintuigen opgaan in de denkende geest en de denkende geest opgaat in het intellect, zo gaan in de schepping het zintuiglijke waarnemen en voelen over in de subtiele wereld van de denkende geest, en de subtiele wereld van de denkende geest gaat op haar beurt weer over in de wereld van het intellect. Wanneer we bovendien in onszelf het intellect beschouwen, dan kunnen we tevens een idee krijgen van de hele wereld van het intellect en inzien hoe in die wereld op bijna volmaakte wijze alle vormen in hun volle kracht tot ontstaan worden gebracht. Die wereld van het intellect is eenvormig en overal gelijk, en wordt zelf ook het 'zijnde' genoemd. Maar boven die wereld van het intellect die het 'zijnde' wordt genoemd, moeten we nog het 'goede' zelf, het absolute, stellen. Want wij verlangen allemaal naar iets dat in zichzelf absoluut goed is, en dat verlangen rijst op in de wereld van het intellect. Bovendien kunnen we vanuit het intellect waarnemen hoe de schepping als het ware in zeven stappen, dus als een octaaf, is opgebouwd. Dat wil zeggen dat de fysieke schepping oprijst vanuit de meest grove aardse materie om alle zintuiglijke voorwerpen te scheppen, vervolgens

de instinctieve natuur, dan de zintuigen zelf, dan de denkende geest, voorts de wereld van het intellect en tenslotte het absolute goede zelf. De scheppende geest van het absolute brengt alles in zes stappen tot volheid - te vergelijken met de zesde dag uit het scheppingsverhaal van de bijbel - en in de zevende stap, evenals de zevende dag, komt alles weer in zichzelf tot rust. Van al het geschapene is dat absolute punt, dat goed is, het doel en de oplossing. Het absolute is zelf onbegrensd, maar kan uit zichzelf iedere begrenzing zijn en deze aannemen. Als we echter beweren dat alle dingen het absolute zoeken omdat ze daar tot volmaaktheid komen, dan moeten we eveneens vaststellen dat alle dingen vanuit het absolute tot bestaan worden gebracht. De scheppende wil van het absolute brengt alles in zichzelf tot bestaan, en dus is het absolute tevens de eeuwige getuige van het universum zelf. De eerste substantie van het scheppingsproces kenmerkt zich door volledige gerichtheid op de eenheid, en ze is als de grootste eenvoud zelve. Dus daar worden de vormen van alle dingen in een enkele vorm, die de vorm van het absolute zelf is, vastgehouden. Die vorm noemt Platoon de 'idea' van het absolute zelf, dat goed is. Timaios zegt dat God de Schepper daar rustte, toen Hij de schepping tot stand had gebracht, door zich in Zijn eigen bewustzijn terug te trekken.
Vervolgens iets over de 'idea' van het absolute zelf. Die 'idea', dat wil zeggen de individuele vorm van alle dingen die zich onderling naar soort laten onderscheiden, wordt voortgebracht in de substantie van de wereld van het intellect, waar het ene zijn als kennis wordt vastgehouden, of ook wel als een soort wonderbaarlijke intelligentie die ver verheven is boven de intelligentie van de denkende geest. In die causale substantie ontvangen alle schepselen het licht van bewustzijn en van daaruit ont-

vangen zij tevens de beginselen die aan alle vormen ten grondslag liggen. Van daaruit ontvangen zij ook de structuur van hun denkvermogen samen met alle regels die de beweging van het scheppingsproces beheersen. Via deze vorm van de denkende geest verdicht het scheppingsproces zich vervolgens via de zintuiglijke waarneming tot het opvangen van de weerspiegeling van de oorspronkelijke 'idea' (die dus in fysieke vorm weerkaatst wordt) om tenslotte te belanden bij alle vormen van zaad en uiteindelijk bij de meest grove aardse materie zelf. Wanneer Platoon dus zegt dat God vormen schept in de Natuur, dan moeten we weten dat hij daarmee de causale wereld bedoelt waaruit tevens de engelen voortkomen. En wanneer hij spreekt over een bed of een tafel, doet hij dat bij wijze van voorbeeld om daardoor vergelijkenderwijs een blik te werpen in die causale wereld, of nog beter, om door 'bed' en 'tafel' de gebruiker van die voorwerpen beter te leren kennen: de mens. Bovendien is het voorbeeld van 'tafel' en 'bed' een voorbeeld van het nabootsende karakter van de kunst van het schrijven, en dat was het oorspronkelijke onderwerp. Indien de juiste regels van kunstbeoefening worden toegepast, zijn volgens Platoon vorm en 'idea' niet van elkaar gescheiden. Bovendien acht hij het mogelijk dat een mens van godswege inzicht krijgt in de vormen die door kunst kunnen worden voortgebracht, en hij wijst daarbij vergelijkenderwijs op de dieren, die ook niet verstoken zijn van de uitbeeldingen van kunst (die van menswege worden voortgebracht).
Als men zegt dat vormen van godswege oprijzen in het innerlijke orgaan van de geest, dan is het toch zo gesteld dat zij oprijzen in de substantie ervan - die men de 'natura' (het alsmaar voortbrengende) zou kunnen noemen. Die vormen worden immers door die substantie,

als een substratum, gedragen omdat zij erin ontstaan. Wie de schoonheid hiervan niet kan inzien, is volgens de Platonisten of verward en laat zich afleiden of hij wil het eenvoudigweg niet inzien. Ook moeten we bedenken dat Platoon zegt dat God de Schepper niet alleen de bron van kennis is van het scheppingsproces, maar ook de scheppende wil zelf. Daarmee wil Platoon aangeven dat God in zichzelf de kennis draagt en vervolgens die kennis naar buiten tot manifestatie brengt. God de Schepper heeft dus niets anders gedaan dan de eenheid zelve tot uitdrukking te brengen in de causale wereld in de vorm van een vanzelfsprekende eenheid en eenvoud. Zo komt het dat de vorm of de 'idea' van de Mens de eenheid van de hele mensheid is. Want al kenmerkt de grove fysieke wereld zich als een onontwarbare kluwen van beweeglijke verscheidenheid, dan nog kan men zien hoezeer in de individuele mens toch de eenheid van een gemeenschappelijke natuur bewaard blijft. Hoeveel meer zal dit principe dan vooral gelden in de ene en standvastige oersubstantie van de natuur, waar de 'idea' van eenheid voldoende is om er een vanzelfsprekende afdruk van te geven. In de grove veranderlijke wereld vol verscheidenheid kan het niet anders zijn en blijft de gemeenschappelijke eenheid bewaard als weerspiegeling van de oer-eenheid. Als er iemand is die beweert dat er niet een mensheid zou zijn maar twee, die dus onderling van elkaar zouden verschillen, dan nog zijn zij in feite toch een. Als het lijkt alsof zij verschillen, bijvoorbeeld door bepaalde beperkende toevoegingen, waardoor zij onderling niet overeenstemmen, dan kan het niet anders zijn dan dat geen van beide blijkbaar de absolute eenheid van de mensheid zelf voorstelt, maar slechts een bepaalde vorm van die ene mensheid: een bepaalde, afgebakende vorm van de mensheid dus, in plaats van de Mensheid

zelf, als eenheid. Zo hebben beide vormen deel aan die ene Mensheid en kunnen dus 'menselijk' worden genoemd, maar niet als de Mens zelf worden beschouwd, die erachter is en er de oorsprong van is. Eerst is er eenheid en vervolgens verscheidenheid. God de schepper is de eerste oorsprong en eenheid, en men kan daarom onmogelijk beweren dat Hij de schepper is van een bepaalde mens of een bepaald paard. Neen, Hij is Schepper van de verschijnselen 'mens' en 'paard'. Voor iedere soort van de schepselen schiep Hij dus een 'idea', een grondvorm. En hoewel in deze wereld het ene menselijke lichaam wordt voortgebracht door een ander menselijk lichaam, kan men geenszins beweren dat de ene mens de schepper is van de andere, maar wel dat er een zekere schepper is van iedere mens. De individuele mens is geen oorzaak maar maakt er wel deel van uit en is in die oorzaak zelf ook aanwezig. Zelfs maakt hij deel uit van een aantal oorzaken, maar toch is hij niet die ene volledige oorzaak. De Schepper gaf immers noch de oersubstantie aan de mens, noch de geest, noch het scheppende principe zelf. Voor de individuele mens was, was de Mens en Hij schiep overal mensen en ook de Mens zelf zonder dat Hij de hulp van de individuele mens daarbij nodig had. Wanneer Platoon zegt dat de Schepper eerst de 'idea' voortbracht omdat Hij natuurlijk niet wilde dat er een fundamentele veelheid zou ontstaan en ook omdat de eenheid noodzakelijkerwijs bewaard moest blijven, dan moeten we ook weten dat bij de Schepper noodzaak en wil identiek zijn, zodat Zijn wil er uitsluitend is omdat het noodzakelijk is. Dus als we zeggen dat het noodzakelijk is dat de Schepper aldus wil of doet, dan geldt het omgekeerde ook. Dat wil zeggen dat de Schepper wil dat het aldus noodzakelijk is. Zo is het dat in het absolute goed en krachtig samenvallen en tevens dat vrij-

heid en noodzaak identiek zijn.
Nu moeten we verschillende praktische aspecten beschouwen. Leven en onderwijzen zijn nutteloos als zij niet gericht zijn op de hoogste bron en oorzaak van het leven. Hoe bewonderenswaardig en gezaghebbend de gulden leefregels van Pythagoras ook mogen zijn, toch zijn de regels en normen van Platoon praktischer van aard. Neem bijvoorbeeld een gedicht: als de harmonische samenhang van de woorden wordt doorbroken of verdwijnt, dan blijft er niets van waarde over. Hetzelfde geldt voor de levenskracht van mensen en dingen die er juist steeds op gericht is om de wezenlijke eenheid te bewaren waarin de mens geboren wordt. Ook maakt Platoon onderscheid tussen de werking van de zintuigen en de rede, waarbij de zintuigen dikwijls onbetrouwbaar blijken te zijn en geen juiste informatie doorgeven over omvang, vorm, afmeting en gewicht van de dingen. Daarom worden de zintuigen verre door de rede overtroffen. Immers, in dezelfde omstandigheden en bezien in hetzelfde licht zal de geest een verschijnsel steeds op dezelfde wijze beoordelen. Onze wensen en verlangens kunnen zeer tegenstrijdig en verschillend zijn, waarbij wij hetzelfde ding of voorval heel gemakkelijk tegelijk kunnen wensen en afwijzen. Van een goed burger wordt echter niet verwacht dat hij in het geheel geen smart voelt, maar wel dat hij in staat is een opkomend gevoel van droefheid en smart in de vertroosting van de rede te laten opgaan. Hieruit blijkt het zelfgenezende vermogen van de geest: het ene deel van de geest kan het andere genezen. Er zijn vier oorzaken of bronnen voor droefheid. Ten eerste: twijfel over goed en slecht. Ten tweede: de dingen verkleinen, kleineren. Ten derde: dat er in dit dal van tranen niets goeds te verwachten is. Ten vierde: het feit dat droefheid en smart ons van alle hulp afsnijden.

Platoon zegt dat hieruit blijkt dat het beter is uit te stijgen boven de smart en ellende van de wereld dan erdoor overspoeld te worden. Wie uit smart of verwarring neerslachtig wordt, laat zich in dit leven reeds op een schandelijke en mensonwaardige manier 'afschrijven'. Platoon beveelt ons dus aan om in tegenspoed en verwarring vooral gebruik te maken van medisch advies dat in de eerste plaats is gericht op het genezen van de kwaal, en niet op een tijdelijke verlichting. Hij vergelijkt onze dagelijkse beslommeringen met het werpen van dobbelstenen. Zoals men bij het dobbelen probeert een worp te verbeteren - en dat is waar het bij het dobbelspel om gaat - zo wil Platoon de 'lotsworp' van het dagelijks leven verbeteren door ons gebruik te laten maken van onze rede, want dat is waar het bij het 'levensspel' om gaat. Maar met betrekking tot een verfijning van onze levensstijl is dit maar kinderspel. Het belangrijkste is echter dat wij gaan leren er geen enkele moeite meer mee te hebben een deugdzaam leven te leiden en zo zelf goed te worden door onze omgang met alles wat de mensen als goed beschouwen. De beloning van een rechtschapen leven is inderdaad veel groter dan iedere menselijke beloning, want het licht van rechtvaardigheid overtreft al het andere licht. De beloning voor tijdelijke, voorbijgaande en duistere zaken staat op geen enkele wijze in verhouding tot de waarde van de standvastigheid, de tijdloosheid en het waarheidsgehalte van de rechtvaardigheid. Rechtvaardigheid brengt ons standvastigheid en onveranderlijkheid, en daarom moeten wij bovenal een rechtvaardige levenswijze nastreven. Na de beslommeringen van alledag blijft immers slechts de vrucht over van een rechtvaardig leven. Als we die wens naar een rechtvaardig leven niet zouden koesteren, dan zou dat betekenen dat de rechtvaardigheid - die bovendien

als hoogste goed wordt beschouwd - voor rechtschapen mensen iets kwalijks zou zijn omdat zij er voortdurend mee bezig zijn en zich erop richten uit liefde voor de waarheid. Rechtvaardige mensen zouden dan niet langer onrecht teniet willen doen en bovendien zouden zij de goede gaven van rechtvaardigheid in dit leven niet langer waarderen omdat zij juist naar iets onvergankelijks verlangen. Evenmin zouden zij dan nog langer de rechtvaardigheid van een rechtschapen mens willen belonen, maar veel liever de gevolgen van onrechtvaardigheid vergoelijken. Alleen daarom al moeten we aannemen dat rechtvaardigheid de mens onsterfelijk maakt. Want het is ondenkbaar dat het goede een mens zou kunnen schaden, dat onrechtvaardigheid ongestraft blijft en dat God hetzij zich op dit punt vergist heeft omdat Hij blind was, hetzij geen loon naar werken wil geven. Om precies te zijn betekent dit alles dus dat onrechtvaardigheid juist niet ongestraft blijft, zelfs indien onrechtvaardige mensen tijdens hun leven hun straf ontlopen, omdat zij er dan na hun dood voor zullen 'opdraaien'. Anderzijds geldt dat rechtvaardige mensen, die dikwijls tijdens hun sterfelijk leven belachelijk worden gemaakt en niet serieus worden genomen, na hun dood de bekroning voor hun standvastigheid zullen ontvangen. Hierop doelt het aloude gezegde dat onsterfelijkheid niet bedoeld is voor het kortstondige leven, maar juist voor alle tijd in het universum. In de dialogen *Phaidros* en *Phaidoon* en ook elders toont Platoon ons de onsterfelijkheid van de menselijke ziel. Met dezelfde redenering tracht hij dit ook in andere dialogen duidelijk te maken, en hij toont de dwaze gevolgen aan van een tegengestelde visie. Zo geeft hij in de *Gorgias* het onweerlegbare 'bewijs' van onze onsterfelijkheid, en ook probeert hij dit in dit tiende boek van de *Politeia* en hij haalt ons over tot het aanvaarden

van onsterfelijkheid door een combinatie van argumenten en gedachtengangen. Ik ben echter van mening dat de volle betekenis van Platoons woorden nauwelijks begrepen wordt, hetgeen ook blijkt uit het feit dat sommigen zich erdoor laten overtuigen, maar anderen niet. Demosthenes was in ieder geval wel overtuigd toen hij Platoons bewijsvoering hoorde zodat hij luidkeels verklaarde dat hij liever met behoud van zijn eer wilde sterven dan een schandelijk leven te leiden nadat hij Platoon en Xenokrates over onsterfelijkheid had horen spreken. Tot dezelfde conclusie kwam Kleombrotos, en bij Kyrenaios lezen we over mensen die zich uit de gevangenis van het lichaam hebben bevrijd uit verlangen naar een fijner en hoger leven. Eenzelfde bevestiging vinden we bij Boethius en ook bij Aurelius Augustinus, die over dit punt geen enkele twijfel heeft. Tenslotte bevestigt ook Avicenna de juistheid van de bewijsvoering van Platoon op dit punt. Deze bewijsvoering is volgens mij echter alleen voor diegenen te begrijpen die voldoende geestelijke discipline hebben verworven om in een zekere afstandelijke verhouding tot het lichaam te staan. Vooral zij zullen het als een vanzelfsprekendheid ervaren dat het beter is om onafhankelijk van de zintuigen te functioneren dan in afhankelijkheid. Zij weten immers maar al te goed hoezeer de mensen om hen heen verzwakt zijn omdat zij volledig opgaan in hun eigen lichamelijkheid waarmee zij zich geheel en al identificeren. Wetend dat de mens zelf onsterfelijk is, weten ze dus ook dat zij niet zullen sterven aan een gebrek of een ziekte van hun lichaam. Dit betekent ook dat een lichaam niet eerder zal bezwijken ten gevolge van een invloed of onheil van buitenaf dan wanneer dat onheil eerst de innerlijke band met het lichaam heeft aangetast waardoor het lichaam kan afsterven. Om iedere twijfel ten aanzien van de god-

delijkheid van de mens weg te nemen, beveelt Platoon ons aan ons geheel schoon te wassen van alle vuiligheid waarmee we door onze voorliefde voor lichamelijkheid behept zijn geraakt, om vervolgens de schoonheid van ons eigen innerlijk te ontwaren, gezuiverd, eenvoudig, verwant aan alles wat subtiel is, wat de hele wereld van de geest kent en doorkruist en wat zelf het zuivere licht van bewustzijn ontvangt en weerspiegelt. Ten aanzien van het innerlijk geldt dat het niet uit het lichamelijke voortkomt, noch dat het uit lichamelijke elementen is opgebouwd. Dit is ook redelijk want als het subtiele uit grove delen zou zijn opgebouwd, zodat het grove niet zou kunnen oplossen in het fijnere, dan zou de hele schepping niet uit grove materie kunnen bestaan. Het innerlijk van de mens is dus niet uit grove, fysieke materie opgebouwd want dan zou het niet onsterfelijk kunnen zijn. We moeten dus weten dat het innerlijk onsterfelijk is en niet uit delen kan bestaan, of als het wel uit delen zou bestaan, dat die delen niet van een grove, fysieke materie zijn zodat deelbaarheid de eenheid niet kan opheffen. Eenheid absorbeert verscheidenheid zodat verscheidenheid overgaat in eenheid en harmonie en beweging in stilte. Laten we nu dit geheimzinnige gegeven rusten dat zegt dat de beloning voor rechtvaardigheid gebaseerd is op voorzienigheid en onsterfelijkheid. Platoon zegt dat het leven zich om twee redenen laat belichamen: ten eerste omdat het daartoe door het noodlot gedwongen wordt en ten tweede om de mens die in zo'n verschrikkelijke gevangenis wordt geduwd, te dwingen zijn weg terug te vinden naar zijn eigen goddelijke oorsprong. De mens draagt immers twee krachtige neigingen in zich: de ene zoekt het aardse en lichamelijke terwijl de andere het hemelse en subtiele zoekt. Platoon vergelijkt de mens wel met het ontstaan van sterren en

gaat daarbij verder dan een dichterlijke vergelijking. Hij zegt dat mensen eigenlijk sterren zijn en tot de sterren zullen terugkeren. Maar wat Platoon zegt over de verhuizing van de menselijke belichaming naar de belichaming van een dier, daarvan zegt hij zelf dat dit maar een aardig fabeltje is dat behoort tot het genre van dierenfabels waar wij ook nu nog maar al te graag gebruik van maken. Feitelijk waarschuwt hij ons om dit al te letterlijk te nemen, en wijst hij erop dat de Mythe van Er als een allegorie moet worden beschouwd waarbij het er niet om gaat te beweren dat de menselijke intelligentie afdaalt tot een dierlijk niveau, maar aan te geven dat het beest of liever het beestachtige in ons dient te verdwijnen. Deze visie wordt door alle Platonisten, met uitzondering van Plotinus, ondersteund. Origenes lijkt hetzelfde te willen zeggen in zijn boek dat tegen Celsus is gericht. Wat u betreft, Lorenzo, zou ik niet te veel aandacht schenken aan deze theoretische achtergronden maar mij veeleer richten op het belang van het verwerven van een goed werkend onderscheidingsvermogen op alle gebied inclusief de schone kunsten. Bovendien is hier zoveel gezegd over de schoonheid en kracht van de hemelse sferen dat wij graag aannemen dat zij zullen helpen bij het vinden van rechtvaardigheid en de reusachtige beloning in de hemel die daarbij hoort. Dit alles zal bovendien bijdragen tot het besluit om een zo goed en rechtvaardig mogelijk leven te leiden.
Grootmoedige Lorenzo, ge spreekt een waar woord wanneer ge zegt dat ge dit commentaar op de *Politeia* van Marsilio Ficino veel liever ontvangt dan welke discussie erover dan ook. Laat dat zo zijn. Ik ben van mening dat de waarde van dit werk hierin is gelegen, dat waar ik een discussie heb beloofd, ik er een commentaar voor in de plaats heb gesteld.

[595a] - Er zijn nog vele andere overwegingen, zei ik, die me ervan overtuigen dat ons ontwerp van de ideale gemeenschap goed is. Daarbij denk ik vooral aan wat we over de poezie hebben gezegd.
- Waar doelt ge op? vroeg hij.
- Op onze onverbiddelijke afwijzing van poezie in de directe rede, waarbij mensen worden nagebootst. Dat [b] die beslist moet worden geweerd, is des te duidelijker geworden, nu we de afzonderlijke bestanddelen van de geest hebben gevonden.
- Wat bedoelt ge?
- Onder ons gezegd en gezwegen - en laten de tragediedichters en al die andere nabootsers van de werkelijkheid het maar niet horen - lijkt dat soort poezie op een aantasting van het gezonde verstand van toehoorders, als die niet beschikken over het tegengif van kennis aangaande de ware aard van de dingen.
- Wat beweegt u er toe dat te zeggen? zei hij.
- Ik kan niet anders, zei ik, al houdt de liefde en eerbied die ik van jongsaf voor Homeros heb gekoesterd, me tegen. Het schijnt dat hij de vroegste leermeester en het [c] grote voorbeeld is geweest van al die voortreffelijke dichters van verheven poezie. Maar zoals ik zeg, men mag personen niet belangrijker vinden dan de waarheid, en daarom moet ik wel spreken.
- Natuurlijk, zei hij.
- Luister, of liever, geef me antwoord.
- Vraag maar.
- Kunt ge me in het algemeen vertellen wat nabootsing eigenlijk is? Want zelf weet ik niet precies wat het betekent.
- Alsof ik het wel weet, zei hij.

[596a] - Dat zou helemaal niet vreemd zijn, want vaak zien zwakke ogen iets eerder dan scherpe, zei ik.
- Dat is zo, zei hij. Maar in uw aanwezigheid waag ik me er niet aan te formuleren wat me voor de geest komt. Ik verzoek u uw vraag dus zelf te beantwoorden.
- Vindt ge het goed dat we ons onderzoek verrichten volgens onze gebruikelijke methode? We bekijken altijd een enkel principe dat ten grondslag ligt aan een aantal afzonderlijke verschijningsvormen, waaraan we dan dezelfde naam geven. Begrijpt ge me?
- Ik begrijp het.
- Laten we dan ook in dit geval een aantal verschij- [b] ningsvormen bekijken. Als ik een voorbeeld mag geven: er zijn vele bedden en vele tafels.
- Natuurlijk.
- En die meubelen hebben, dunkt me, te maken met twee oorspronkelijke principes, het 'bed'-principe en het 'tafel'-principe.
- Ja.
- Is het ook niet onze gewoonte om te zeggen dat de timmerman het betreffende principe voor ogen houdt als hij aan het werk is? Zo maakt hij bedden en tafels en andere dingen die we nodig hebben. Maar het onderliggende principe kan door geen enkele vakman worden vervaardigd.
- Dat is zo.
[c] - Bedenk nu eens hoe ge de schepper van de principes zoudt noemen.
- Wie is dat?
- Hij die alle vormen ontwerpt die door de verschillende handwerkslieden worden uitgevoerd.
- Dat is dan een knap en wonderbaarlijk vakman!
- Wacht even, bewaar uw superlatieven voor straks. Want hij is zo knap dat hij niet alleen alle gebruiksvoor-

werpen maakt, maar ook alles wat op de aarde groeit en alle andere levende wezens, zichzelf inbegrepen. Bovendien schept hij de aarde en de hemel, en alle dingen in de hemel en onder de aarde, in de Hades.
[d] - Een uitzonderlijk ambachtsman beschrijft ge daar, zei hij.
- Gelooft ge me niet? vroeg ik. Vertel me, gelooft ge helemaal niet in de mogelijkheid van zo'n ambachtsman, of denkt ge dat er vanuit het ene gezichtspunt wel een schepper van alle dingen kan bestaan, maar vanuit het andere weer niet? Beseft ge dat er maar een manier is om al deze dingen zelf te maken?
- Hoe moet dat dan? vroeg hij.
- Het is niet moeilijk. Deze manier wordt overal toegepast om snel iets te maken, zei ik. Het gaat het snelst als ge een spiegel zoudt nemen en die naar alle kanten rond [e] zoudt draaien. Dan maakt ge in een oogwenk de zon, de hemellichamen, de aarde, uzelf en de dieren, alle gebruiksvoorwerpen en planten, kortom alle dingen die we zojuist hebben genoemd.
- Juist, zei hij, maar dat zijn afbeeldingen van de dingen, en niet de dingen zoals ze in werkelijkheid zijn.
- Uitstekend, zei ik, ge komt met het argument dat we nu net nodig hebben. Een schilder hoort toch ook tot de handwerkslieden, nietwaar?
- Natuurlijk.
- Ge zult, denk ik, ook zeggen dat wat hij maakt niet echt is. Toch maakt de schilder in zekere zin een bed. Is het niet zo?
- Ja, zei hij, hij maakt ook een afbeelding.
[597a] - En hoe staat het met de beddenmaker? Zoals ge zopas zei, maakt hij niet het principe van het bed, wat volgens ons juist het echte bed is, maar alleen een individueel bed.

- Dat zei ik, ja.
- Als hij niet het echte bed maakt, kan hij het ook niet tot bestaan brengen. Hij maakt iets dat op het echte bed lijkt maar het niet is. Als iemand beweert dat het werk van de beddenmaker of een andere handwerksman geheel en al betrekking heeft op wat echt bestaat, heeft hij het dan niet mis?
- Wel volgens mensen die geoefend zijn in dit soort redeneringen, zei hij.
- Het hoeft ons niet te verbazen dat zelfs het produkt van de handwerksman het in precisie nog niet haalt bij de waarheid.
[b] - Zeker.
- Wat wilt ge, vroeg ik, zullen we die voorbeelden gebruiken om de ware aard van de nabootsende artiest op te sporen?
- Zo ge wilt, zei hij.
- We hebben drie soorten bedden. Ten eerste is er het principe van het bed, dat in de natuur van de schepping wordt vastgehouden. Daarvan zouden we kunnen zeggen, neem ik aan, dat God dat geschapen heeft. Wie anders?
- Ge hebt gelijk, denk ik.
- Dan is er het bed dat door de timmerman wordt vervaardigd.
- Dat klopt.
- En tenslotte is er het bed dat door de schilder wordt gemaakt, nietwaar?
- Zo is het.
- Dus God, de beddenmaker en de schilder zijn de drie scheppers die ieder heer en meester zijn over het bed dat tot hun domein behoort.
- Inderdaad.
[c] - Of God het nu zo wilde of dat er een noodzaak was

om in de natuur niet meer dan een bed te maken, hij maakte er in ieder geval slechts een, het enige werkelijke bed. Twee of meer bedden werden door God niet geschapen, en ze zullen ook niet worden geschapen.
- Waarom niet?
- Al zou hij er slechts twee maken, dan zou er weer opnieuw een bed tevoorschijn komen dat aan beide bedden ten grondslag ligt. Dat zou dan het echte bed zijn, en niet die twee andere bedden.
- Ge hebt gelijk, zei hij.
[d] - Dat wist God natuurlijk, en omdat hij de werkelijke maker wilde zijn van het werkelijke bed, en geen timmerman van een bepaald bed, schiep hij in de natuur een uniek bed.
- Dat is waarschijnlijk.
- Zullen we God dan maar de oerschepper van het bed noemen?
- Een passende naam, zei hij, want in de natuur heeft hij zowel het bed als alle andere dingen geschapen.
- En hoe noemen we de timmerman? Is hij niet de vervaardiger van het bed?
- Ja.
- Is ook de schilder niet een handwerksman die iets maakt dat vergelijkbaar is met een bed?
- Helemaal niet.
- Welke rol speelt hij dan ten opzichte van het bed?
[e] - De naam die ik het beste bij hem vind passen, is die van 'nabootser', en wel van iets dat door die twee anderen wordt gemaakt, zei hij.
- Goed, zei ik, ge noemt dus degene die de derde schakel in de scheppingslijn vormt, een nabootser.
- Zeker, zei hij.
- Dan moet dat ook opgaan voor de tragediedichter. Als hij een nabootser is, moet hij op de derde plaats

voor andere nabootsers.
- Het is de nabootsing van een voorstelling van de werkelijkheid, zei hij.
- Dat lijkt me logisch.
- Over de nabootser zijn we het dus eens. Maar vertel [598a] me nu eens over de schilder. Denkt ge dat hij steeds het echte ding dat in de natuur besloten ligt probeert na te bootsen, of de produkten van handwerkslieden?
- De produkten van handwerkslieden, zei hij.
- Zijn die echt of lijken ze echt? Dat moeten we nog vaststellen.
- Wat bedoelt ge? vroeg hij.
- Als ge een bed bekijkt van de zijkant, van de voorkant of van een andere kant, is dat bed dan steeds verschillend of lijkt dat alleen maar zo? Dezelfde vraag kun je stellen bij andere voorwerpen.
- Dat is zo, zei hij. Het lijkt anders, maar er is beslist geen verschil.
[b] - Dan komt nu de volgende vraag. Waarop is de schilderkunst gericht? Op de nabootsing van iets zoals dat in wezen is of op de nabootsing van een verschijningsvorm, zoals die zich aan ons voordoet: is het de nabootsing van de werkelijkheid of van een voorstelling van de werkelijkheid?
- Van een voorstelling van de werkelijkheid, zei hij.
- Dan is de nabootsende kunst ver verwijderd van de werkelijkheid. Dat ze alles lijkt te kunnen, komt doordat ze de hand weet te leggen op slechts een klein facet van ieder voorwerp: de afbeelding. Laten we een voorbeeld nemen. Een schilder gaat voor ons een schoenmaker, een timmerman en andere handwerkslie- [c] den schilderen, terwijl hij van geen van deze ambachten verstand heeft. Toch kan hij kinderen en dwazen misleiden als hij een goed schilder is. Want als hij hun van een

afstand een schilderij van een timmerman laat zien, geloven ze dat het echt een timmerman is.
- Natuurlijk.
- Mijn beste, ik denk dat we in al die gevallen iets in gedachte moeten houden. Als iemand ons komt vertellen dat hij een man heeft ontmoet die alle ambachten be- [d] heerst en alle kneepjes van het vak van iedere ambachtsman afzonderlijk kent, terwijl hij bovendien alles beter weet dan wie ook, dan moeten we toch bij onszelf denken dat onze zegsman een onnozele hals is, die blijkbaar een tovenaar of een nabootser tegen het lijf is gelopen. Deze heeft hem op de mouw weten te spelden dat hij alwetend is dankzij zijn onvermogen om onderscheid te maken tussen kennis, onwetendheid en nabootsing.
- Volkomen waar, zei hij.
- Dan wordt het nu tijd om de tragedie te bezien en haar onbetwiste leider: Homeros. Sommige mensen vertel- [e] len dat tragediedichters verstand hebben van alle kunsten en van alle menselijke deugden en zwakheden, ja, zelfs van goddelijke aangelegenheden. Een goede dichter maakt zijn gedichten met kennis van zaken, denken ze, want anders kan de inhoud van hun poezie niet deugen. We moeten ons afvragen of de mensen die dit zeggen niet tegen nabootsende kunstenaars zijn aangelopen en door hen zijn misleid. Want anders merken ze bij het beschouwen van een kunstwerk toch onmiddellijk op [599a] dat een kunstwerk op de derde plaats komt na de werkelijkheid en in een handomdraai is te maken zonder enige kennis van zaken. Kunstenaars creeren voorstellingen, geen werkelijkheid. Of hebben goede dichters wel degelijk verstand van de dingen die ze volgens het publiek zo fraai verwoorden?
- Dat moeten we ons zeker afvragen, zei hij.
- Wat denkt ge? Zal iemand die in staat is zowel het ori-

gineel als de imitatie ervan te maken, zich in alle ernst overgeven aan het produceren van imitaties en dat tot zijn levenstaak maken, alsof hij niets beters kan?
[b] - Ik denk het niet.
- Als hij het origineel dat hij nabootst werkelijk kent, dan denk ik dat hij zich veel liever aan het maken van het origineel zal wijden dan aan het imiteren van het origineel. Hij zal proberen vele nobele werken als aandenken na te laten, want hij neemt liever lof in ontvangst dan dat hij lof toezwaait.
- Dat denk ik ook, zei hij, en het maken van iets origineels verdient meer lof en is van meer nut dan het imiteren van het origineel.
- Laten we Homeros en de andere dichters maar geen [c] uitleg vragen over allerlei andere onderwerpen, bijvoorbeeld door te vragen: 'Zijt ge dokter geweest of praat ge alleen maar een dokter na?', of: 'Van welke dichter van vroeger tijden of van tegenwoordig is bekend dat hij mensen weer gezond heeft gemaakt, zoals Asklepios deed? Bestaat er een dichter die een medische school heeft nagelaten, zoals die godheid deed via zijn zonen?' Nee, we stellen de dichters geen vragen over andere kunsten. Die moeten we maar buiten beschouwing laten. Maar als het gaat om de belangrijkste en meest [d] verheven onderwerpen die Homeros koos om te beschrijven: krijgskunde, staatsinrichting en opvoeding, dan lijkt het me billijk hem daarover rekenschap te vragen. 'Beste Homeros', zeggen we dan, 'de waarheid komt op de eerste plaats. Komt gij nu niet op de derde plaats, omdat ge een schepper van beelden zijt die we zojuist een 'nabootser' hebben genoemd, of komt ge op de tweede plaats, omdat ge weet welke bezigheden in het persoonlijke vlak en in het openbare leven de mensen beter of slechter maken? Als dat laatste waar is, ver-

tel ons dan welke stad dankzij u beter wordt bestuurd. [e] Bedenk daarbij wat Sparta te danken heeft aan Lykourgos, en vele grote en kleine steden aan andere wetgevers. Welke staat zwaait u alle lof toe, omdat ge een goed wetgever was die de mensen voorspoed bracht? Italie en Sicilie zeggen dat van Charoondas, en wij Atheners van Soloon. Maar welke staat zegt het van u?' Zal hij er een kunnen noemen?
- Ik denk het niet, zei Glaukoon. Zelfs door de Homeros-specialisten wordt hier nergens iets over vermeld.
[600a] - Is er dan volgens de overlevering misschien een oorlog geweest in de tijd van Homeros die onder zijn aanvoering of dankzij zijn adviezen tot een goed einde werd gebracht?
- Nee, geen enkele.
- Van een man met praktisch inzicht zou je veel vernuftige uitvindingen en ontdekkingen verwachten. Is er zoiets van Homeros bekend op het gebied van de kunsten en de handel, zoals van Thales uit Milete en van Anacharsis de Skyth?
- Niets van dat alles.
- Al is er dan over zijn openbare optreden niets bekend, misschien is er dan ergens opgetekend dat Homeros tijdens zijn leven in prive-onderricht de vorming ter hand nam van mensen die graag met hem omgingen, zodat die aan het nageslacht een bepaalde Homerische [b] levensstijl konden doorgeven. Dat was ook het geval met Pythagoras die bijzonder geliefd was om zijn manier van leven. Tot op de dag van vandaag onderscheiden zijn volgelingen zich duidelijk van de anderen met hun zogenoemde Pythagoreische levenswijze.
- Ook van zoiets ontbreekt ieder gegeven, zei hij. Sterker nog: Kreophylos, die een vriend van Homeros was, is een nog slechter voorbeeld van Homerische bescha-

ving dan zijn naam doet vermoeden, Sokrates, als de verhalen over Homeros waar zijn. Want men zegt dat die 'vriend' Homeros volstrekt verwaarloosd heeft zolang deze in leven was.
[c] - Ja, zo gaat het verhaal, zei ik. Maar wat denkt ge, Glaukoon, als Homeros werkelijk mensen tot betere mensen had kunnen opvoeden en daarbij niet over namaakkennis, maar over werkelijke kennis had kunnen beschikken, zou hij dan niet veel vrienden hebben gemaakt en door hen zijn geeerd en geliefd? Protagoras uit Abdera, Prodikos uit Keos en vele anderen slagen [d] erin hun tijdgenoten door persoonlijk onderricht de overtuiging te geven dat dezen hun huis en hun stad alleen maar goed kunnen besturen als ze bij hen in de leer gaan. En ze maken zich door hun wijsheid zo geliefd dat hun vrienden hen op handen dragen. Als Homeros zijn tijdgenoten had kunnen helpen om betere mensen te worden, zouden ze hem of Hesiodos dan werkelijk hebben laten rondtrekken om hun gedichten voor te dragen? Hadden ze dan hun vertrouwen niet liever in hen dan in goud gesteld? Zouden ze dan niet bij [e] hen hebben aangedrongen om in hun huizen te komen wonen, en als de dichters daarvoor bedankten, zouden ze dan niet zelf alle omzwervingen van de dichters meemaken, net zo lang totdat ze voldoende hadden geleerd?
- Ik denk dat het allemaal waar is wat ge zegt, Sokrates, zei hij.
- Zullen we dus vaststellen dat al die dichters, te beginnen bij Homeros, nabootsers zijn die een beeld geven van een goed karakter en van alle andere kwaliteiten waarover ze dichten, zonder dat ze vat hebben op de werkelijkheid? Wat we zonet al zeiden: de schilder zal iets maken dat eruit ziet als het produkt van een schoen- [601a] maker, hoewel hij net zo min als zijn publiek verstand

heeft van schoenmaken. De schilderkunst wordt beoordeeld naar kleur en vorm.
- Zeker.
- Hetzelfde kunnen we zeggen van de dichter, denk ik. Die weet alleen maar hoe hij moet nabootsen en geeft met woorden en zinnen kleur aan alle mogelijke ambachten en kunsten, zodat anderen die al even weinig weten en alleen op woorden afgaan, hem een voor- [b] treffelijk dichter vinden als hij in versvoet, ritme en melodie over het schoenmakersvak, het regeren of wat dan ook spreekt. Zo groot is de betovering die van zijn opsmuk uitgaat. Maar wanneer de gedichten worden ontdaan van hun muzikale kleuren en op hun inhoud worden beschouwd, denk ik dat ge inziet dat er een schijn wordt opgehouden. Daar kunt ge niet omheen.
- Dat zie ik inderdaad in, zei hij.
- Lijken gedichten niet op de gezichten van jonge volwassenen die niet zo mooi meer zijn om te zien, nu de bloei van de jeugd eenmaal is verdwenen? vroeg ik.
- Precies, zei hij.
- Dan komt nu de volgende vraag. De schepper van de afbeelding, die we een nabootser noemen, weet niets van de werkelijkheid af, maar alleen van de schijn. Is dat niet zo?
[c] - Ja.
- Laten we het niet bij een halve conclusie laten en het onderwerp volledig bekijken.
- Ga uw gang, zei hij.
- De schilder, zeggen we, kan een teugel en een bit schilderen.
- Ja.
- Maar de leerbewerker en de smid zullen de makers zijn.
- Zeker.

- Weet de schilder van welke kwaliteit de teugels en het bit moeten zijn? Of weten zelfs de makers, dus de smid en de leerbewerker, dit niet, maar alleen de ruiter, die er gebruik van maakt?
- Dat laatste is waar.
- Kunnen we niet zeggen dat dit altijd geldt?
[d] - Hoe bedoelt ge?
- Ieder gebruiksvoorwerp kan vanuit drie standpunten worden bekeken: het standpunt van de gebruiker, dat van de maker en dat van de nabootser.
- Inderdaad.
- Hangen de kwaliteit, de schoonheid en de effectiviteit van ieder levend wezen, ieder gebruiksvoorwerp en ook iedere handeling niet uitsluitend af van de mate waarin het beantwoordt aan het doel waarvoor het is geboren of vervaardigd?
- Dat is zo.
- Dan kan het beslist niet anders of de gebruiker weet uit eigen ervaring het meeste van een gebruiksvoorwerp. Hij geeft aan de maker door wat in de praktijk de goede [e] en de slechte kanten zijn van het ding dat hij gebruikt. Een fluitspeler, bijvoorbeeld, vertelt de fluitenmaker welke fluiten goed bespeelbaar zijn en zal hem opdragen zulke fluiten te maken. De fluitenmaker volgt zijn aanwijzingen op.
- Natuurlijk.
- Dus de een bezit kennis en vertelt op grond daarvan welke fluiten bruikbaar en welke onbruikbaar zijn, en de ander vertrouwt daarop als hij fluiten maakt.
- Dat klopt.
- Dus de maker zal juiste opvattingen hebben over goede en slechte eigenschappen van zijn produkt dankzij het contact dat hij heeft met degene die verstand van zaken heeft. Hij is dan ook verplicht naar hem te luis-

[602a] teren. De gebruiker is degene die verstand van zaken heeft.
- Zeker.
- Zal de nabootser door ervaring in het gebruik van de dingen weten of ze mooi en goed of lelijk en slecht zijn, of zal hij een juiste mening hebben omdat hij contact heeft met de gebruiker die verstand van zaken heeft? Vertelt die hem hoe hij moet schilderen?
- Geen van beide.
- Dan weet de nabootsende kunstenaar niet in hoeverre de dingen die hij maakt mooi of lelijk zijn, en hij heeft er ook geen juiste mening over.
- Blijkbaar niet.
- De poetische nabootser slaat een fraai figuur als het aankomt op kennis over de dingen waarover hij dicht.
- Hij slaat een modderfiguur.
[b] - Hij zal de dingen blijven nabootsen, ook al weet hij van geen enkel ding in hoeverre het gebrekkig of bruikbaar is. Waarschijnlijk zal hij juist datgene maken wat de onwetende massa mooi vindt.
- Dat zit erin.
- Blijkbaar zijn we behoorlijk eensgezind in de opvatting dat de nabootser hoegenaamd niets weet van de dingen die hij maakt, dat nabootsen een soort spelletje is en geen serieuze bezigheid, en dat dichters die zich op de tragische poezie toeleggen, in jamben of in epische versregels, stuk voor stuk alleen maar naapers zijn.
- Inderdaad.
[c] - Verdraaid, zei ik, dan is die nabootsing een derderangs-kunst, want ze bekleedt de derde plaats, terwijl de waarheid op de eerste plaats komt. Of niet soms?
- Dat is zo.
- We gaan verder: op wat voor aspect in de mens oefent zulke kunst haar aantrekkingskracht uit?

- Wat bedoelt ge daarmee?
- Ik geef een voorbeeld. Een voorwerp lijkt groter te zijn naarmate we er dichterbij komen.
- Natuurlijk.
- Dezelfde dingen zien we als krom en als recht: het hangt er maar vanaf of we ze als weerspiegelingen in het water bekijken of op de gewone manier. Ook lijken [d] dezelfde dingen hol en bol door afwijkingen bij het zien van kleuren. Het is duidelijk dat er op het gebied van waarneming aanleiding is tot allerlei verwarring. Een schilderij met perspectief mikt op deze zwakke plek van ons en doet niet onder voor tovenarij, net zo min als goocheltoeren en andere foefjes.
- Dat is waar.
- Daarom meten we, tellen we en wegen we. Dat zijn de meest effectieve manieren om te voorkomen dat we ons laten leiden door wat schijnbaar groter, kleiner, talrijker of zwaarder is. We kunnen dan vertrouwen op wat is berekend, gemeten en gewogen.
[e] - Inderdaad.
- En dat moet toch de functie van de rede zijn.
- Zeker.
-Wanneer de rede door middel van metingen tot de conclusie komt dat sommige dingen groter of kleiner zijn dan andere, of even groot, komt er vaak tegelijkertijd een tegenovergesteld oordeel tot stand.
- Ja.
- Maar hebben we niet vastgesteld dat het onmogelijk is tegenstrijdige meningen te hebben over hetzelfde ding op hetzelfde moment?
[603a] - Ja, en dat is ook zo.
- Datgene in ons wat de werkelijke maat bepaalt kan niet hetzelfde deel zijn dat op een tegenovergestelde maat uitkomt.

- Natuurlijk niet.
- Datgene in ons wat zijn vertrouwen in meten en rekenen stelt, moet werkelijk het beste in ons zijn.
- Zeker.
- En wat daar tegenover staat behoort dus tot het mindere in ons.
- Ontegenzeggelijk.
- Hierover wilde ik het nu met u eens worden, toen ik zei dat de schlderkunst en de nabootsende kunst in het algemeen werk produceren dat ver van de waarheid afstaat, omdat ze zich verbinden met het deel in ons dat ver afstaat van de rede. Daarom is nabootsende kunst [b] nooit heilzaam of waarachtig.
- Inderdaad, zei hij.
- Dus die minderwaardige nabootsingskunst gaat samen met het minderwaardige in onszelf en brengt minderwaardige kinderen voort.
- Blijkbaar.
- Slaat dat alleen op nabootsing die het oog misleidt of ook op nabootsing die het oor misleidt, dus op de zogenaamde poezie? vroeg ik.
- Daarop vermoedelijk ook, zei hij.
- Laten we niet slechts vertrouwen op deze veronderstelde analogie met de schilderkunst, zei ik, en nogmaals [c] het deel van de geest vinden waar de nabootsende poezie aanslaat, en zien of dit deel minderwaardig of edel is.
- Dat moeten we doen.
- Laten we het dan zo stellen. Dergelijke poezie, nemen we aan, laat mensen aan het woord die gedwongen of vrijwillig handelen. Naar gelang het resultaat vinden deze mensen dat het goed of slecht met hen gaat, en in letterlijk al die situaties voelen ze zich of blij of bedroefd. Of gaat poezie ook nog over andere onderwerpen?

- Nee.
[d] - Brengt deze poezie eensgezindheid tot stand in het denken van de mens, of toont zij tegenstrijdigheden in de handelingen die worden beschreven? Toont deze dichtkunst geen mensen die vechten tegen zichzelf? Zoals schilderkunst onenigheid schept als men naar een schilderij kijkt, zo schept de dichtkunst onenigheid als men naar dergelijke gedichten luistert. Maar het is heus niet meer nodig om hierover te discussieren, want we zijn het toch al eens. Eerder in ons gesprek hebben we al vastgesteld dat een mens op ieder moment vervuld is van ontelbare tegenstrijdigheden.
- Dat is juist, zei hij.
- Inderdaad, zei ik, maar we hebben toen een vraag genegeerd, en die vraag zullen we nu volledig moeten beantwoorden.
[e] - Wat dan? vroeg hij.
- Wanneer een redelijk mens wordt getroffen door een ongeluk, bijvoorbeeld door het verlies van een zoon of van iets waarop hij zeer gesteld is, dan zal hij dat gemakkelijker dragen dan een ander.
- Dat hebben we volgens mij al gezegd.
- Dan komt de volgende vraag. Voelt hij geen verdriet, of is dat onmogelijk en zal hij op de een of andere manier het verdriet weten te matigen?
- Dat laatste is eerder waar, zei hij.
[604a] - Vertel me nog eens iets meer hierover. Denkt ge dat zo iemand zich meer zal verzetten tegen zijn verdriet als hij door mensen als hijzelf wordt gezien dan wanneer hij in volledige eenzaamheid met zichzelf wordt geconfronteerd?
- Dat denk ik wel, zei hij.
- Wanneer hij alleen is, vermoed ik, durft hij veel meer jammerklachten te uiten, waarvoor hij zich zou schamen

als hij wist dat iemand hem zou horen. Hij zou heel wat dingen doen die hij niet graag aan een ander zou willen tonen.
- Dat is zo, zei hij.
[b] - Zijn het niet de rede en de wet die hem aansporen zich te verzetten en zijn het niet zijn gevoelens die hem meeslepen in het verdriet?
- Dat klopt.
- Wanneer er in de mens op hetzelfde ogenblik door dezelfde aanleiding twee tegengestelde impulsen ontstaan, dan zeggen we dat er in hem een tweespalt moet zijn.
- Natuurlijk.
- Iets in hem is bereid de wet te gehoorzamen en de leiding van de wet te erkennen.
- Wat bedoelt ge?
- De wet zegt dat het het beste is om bij tegenslagen zoveel mogelijk je kalmte te bewaren en niet opgewonden te raken. Het is immers niet duidelijk wat goed en wat slecht is bij de verschillende gebeurtenissen. Je [c] schiet er trouwens niets mee op als je er zwaar aan tilt. Niets in het menselijk bestaan moet al te serieus worden genomen. Verdriet vormt juist een beletsel voor datgene wat ons in moeilijke omstandigheden onmiddellijk te hulp moet schieten.
- Wat is dat dan? vroeg hij.
- We moeten het gebeurde overwegen, zei ik, het is alsof de dobbelsteen valt en alsof wij onze zaken regelen aan de hand van het aantal ogen dat is gegooid, op de manier die het redelijkst is. We moeten ons niet gedragen als kinderen die zijn gestruikeld en met hun hand op [d] de zere plek alsmaar blijven huilen. Nee, we moeten onszelf er steeds aan wennen om meteen in actie te komen, en om wat gevallen en gewond is op te richten

en te genezen. Werken aan genezing doet de klaagzang verdwijnen.
- Dat zou zeker de beste houding zijn tegenover de slagen van het noodlot, zei hij.
- Dus we kunnen zeggen dat het beste in ons bereid is naar de rede te luisteren.
- Dat is duidelijk.
- Datgene dat ons onze ellende weer in herinnering brengt en ons doet weeklagen en dat daarvan maar niet genoeg kan krijgen, zullen we dat niet beschouwen als het onredelijke en nutteloze element in ons en als de bondgenoot van lafheid?
- Dat lijkt mij een juiste conclusie.
[e] - Die opwinding biedt de mogelijkheid tot een groot aantal verschillende nabootsingen van de werkelijkheid, terwijl een verstandige en bedachtzame houding die steeds nagenoeg dezelfde is, niet gemakkelijk nagebootst kan worden. En als zij al geimiteerd wordt, wordt zij slecht begrepen, vooral door al die feestgangers die naar het theater komen. Het is immers de nabootsing van een houding die hun vreemd is.
[605a] - Zeker.
- Het lijkt me duidelijk dat de nabootsende dichter van nature niet gericht is op het betere in zichzelf, en dat zijn vakmanschap niet tot doel heeft dat betere te behagen. Nee, hij wil succes hebben bij de massa, en die is geinteresseerd in opwinding en opsmuk die gemakkelijk met behulp van imitatie geproduceerd kan worden.
- Dat is duidelijk.
- Hebben we nu dan eindelijk een geldige reden om de dichter in de kraag te vatten en te kijk te zetten als de compagnon van de schilder? Beiden maken ze dingen die tekort schieten ten opzichte van de waarheid, en [b] beiden spreken het minder-waardige in ons aan en niet

het beste. Dus uit een samenleving die door goede wetten bestuurd wordt, zal zo'n dichter worden geweerd. Hij stimuleert en voedt het lagere in ons en door dat te versterken, vernietigt hij de rede, zoals iemand betere mensen te gronde richt door slechte mensen de macht te geven en de samenleving aan hen over te leveren. Dus je kunt zeggen, dat de nabootsende dichter in ieder afzonderlijk individu wanbestuur tot stand brengt. Want door afbeeldingen te maken die ver zijn verwijderd van de [c] waarheid behaagt hij het onredelijke in ons, dat geen onderscheid weet te maken tussen groot en klein, maar dezelfde dingen nu eens groot en dan weer klein noemt.
- Zeer zeker.
- En dan hebben we nog niet eens ons grootste bezwaar tegen de nabootsende dichtkunst geuit. Haar vermogen om, op zeer weinig uitzonderingen na, ook goedgeaarde mensen ongunstig te beinvloeden is helemaal angstaanjagend.
- Dat is het zeker, als dat werkelijk zo is.
- Luister en oordeel zelf. Laat de besten onder ons naar [d] een passage van Homeros of een andere tragediedichter luisteren, waarbij een van de helden wordt uitgebeeld die in droefheid is gedompeld en een eindeloze jammerklacht afsteekt of zich 'ach en wee' roepend op de borst slaat. Ge weet evengoed als ik dat we daar met plezier naar luisteren, ons overgeven aan het schouwspel en meegaan in alle gevoelens. En we haasten ons om de man die ons op deze manier het meeste raakt te huldigen als een groot dichter.
- Natuurlijk.
- Maar wanneer een van ons persoonlijk een smartelijke gebeurtenis treft, blijkt juist dat we prat gaan op de tegen-overgestelde houding. Dan kunnen we onze kalm- [e] te bewaren en ons beheersen, omdat we dat meer bij het

gedrag van een man vinden horen dan dat vrouwelijke gejammer dat we in het theater zo mooi vonden.

- Ja, dat is zo.

- Is het dan goed om bijval te betuigen, zei ik, als we weekhartigheid zien uitgebeeld terwijl we die van onszelf niet zouden accepteren omdat we ons ervoor schamen? Hoe is het mogelijk dat we er niet van walgen en er zelfs van genieten en er de loftrompet over steken?

- Dat lijkt me om de donder niet redelijk, zei hij.

[606a] - Toch wel, zei ik, als ge het van een andere kant bekijkt.

- Hoe dan?

- Het lagere deel in ons werd eerder bij persoonlijke tegenslagen met geweld onderdrukt, terwijl het ernaar hunkerde de tranen de vrije loop te laten en eens goed uit te huilen - allemaal wensen die passen bij het lagere in ons. Ge ziet wel in dat juist aan dit lagere aspect door die dichters genoegdoening en plezier wordt geschonken. Omdat het beste in ons gebrekkig is opgevoed door de rede en door goede gewoonten, verzaakt het zijn wach- [b] tersfunctie ten opzichte van ons zelfbeklag. Wij zien vervolgens een schouwspel van andermans ellende en vinden het geen schande meer om iemand die beweert dat hij een goed mens is en die zich mateloos overgeeft aan verdriet, te prijzen en medelijden met hem te hebben. Het lagere in ons beschouwt zulk genot als iets goeds en het is niet bereid zich dat af te laten nemen door het hele gedicht verachtelijk te vinden. Want het is, denk ik, maar weinigen gegeven in te zien dat de dingen waarvan we genieten bij anderen, noodzakelijkerwijs invloed hebben op onszelf. Wanneer we het medelijden in het theater sterk hebben gekoesterd, is het niet gemakkelijk onszelf te beheersen als wij zelf ellende ondervinden.

[c] - Dat is maar al te waar, zei hij.
- En geldt dezelfde redenering niet ook voor grappige passages? Als ge namelijk hard moet lachen om grappen die ge in een komedie of in een onderling gesprek hoort, terwijl u zich zou schamen om ze zelf te maken, en als ge ze dan niet als schadelijk verwerpt, maakt ge u dan niet aan precies hetzelfde schuldig als in het geval van zelfbeklag? Want ook hier is er iets in u dat graag grappen wil maken en dat door de rede wordt tegengehouden uit vrees de reputatie van grappenmaker te krijgen. Maar ge laat ook hier dit verlangen de vrije teugel en creeert een jeugdige onbeschaamdheid, die u ongemerkt dikwijls zo ver voert dat ge voor uw omgeving een echte grappenmaker wordt.
[d] - Inderdaad, zei ik.
- Heeft deze poezie van verbeeldingen niet dezelfde invloed op ons als het gaat om zintuiglijke genoegens, woede, begeerten en de gevoelens van verdriet en genot waarvan we hebben beweerd dat ze iedere handeling vergezellen? Want ze geeft voedsel en water aan die gevoelens, terwijl we ze juist moeten laten verdorren. Ze stelt ze aan om over ons te heersen, terwijl ze zelf moeten worden beheerst. Want als ze worden beheerst, worden we beter en gelukkiger in plaats van slechter en ellendiger.
- Dat kan ik niet ontkennen, zei hij.
[e] - Dus, Glaukoon, zei ik, als ge mensen tegenkomt die enthousiast zijn over Homeros en zeggen dat deze dichter Griekenland heeft opgevoed, en dat het de moeite waard is hem te bestuderen met het oog op het reguleren en verfijnen van ons menselijk gedrag, en dat we ons levenslang door hem moeten laten leiden, dan moeten [607a] we hen als vrienden aan het hart drukken, omdat ze het beste geven wat ze hebben. Laten we dan erkennen dat

Homeros de meest dichterlijke en belangrijkste van alle tragedieschrijvers en dichters is, maar laten we intussen niet vergeten dat we in onze gemeenschap alleen poezie kunnen dulden voor zover het hymnen aan de goden en lofzangen op goede mensen zijn. Als we de zoetgevooisde muze met haar lyrische en epische verzen toelaten, zullen genot en pijn heer en meester zijn in de gemeenschap in plaats van de wet en de rede die voor het algemeen belang toch steeds de beste leiders zijn gebleken.
- Ge hebt volkomen gelijk, zei hij.
[b] - Nu we het onderwerp 'poezie' nogmaals hebben behandeld, moet ge toch erkennen dat we die eerste keer goede redenen hadden om poezie met een nabootsend karakter uit de gemeenschap te bannen. De rede gebood het ons. En voor het geval de dichter ons van hardheid en lompheid beticht, zeggen we tegen hem dat er van oudsher een controverse is tussen de filosofie en de dichtkunst. Kijk maar naar dichtregels als: 'de keffende teef die haar meester aanblaft' en 'groot in het ijdel ge-
[c] zwets der dwazen' en 'het gepeupel dat al te wijze koppen de baas is' en 'de schriele denkers die vinden dat ze toch zo arm zijn'. Er zijn nog veel meer voorbeelden van die oude tweespalt. Mocht er echter een reden zijn waarom we de dichtkunst, die aangename gewaarwordingen beoogt en uit verbeeldingen bestaat, nodig hebben voor een goed bestuurde gemeenschap, dan zouden we haar graag toelaten, want we zijn ons zeer goed bewust van de betovering die van haar uitgaat. Maar het zou goddeloos zijn om wat wij als waar beschouwen te [d] verloochenen. Wordt gij ook niet door de betovering van de poezie gegrepen, mijn beste? Dit gebeurt zeker wanneer Homeros de dichter is.
- Nou en of.
- Is het dus rechtvaardig de dichtkunst uit haar balling-

schap te laten terugkeren als ze zich heeft gerechtvaardigd met een lyrisch lied of een andere versvoet?
- Zeker.
- Maar we moeten, dunkt me, haar advocaten, die geen dichters zijn maar liefhebbers van gedichten, de kans geven in proza voor haar te pleiten en te betogen dat ze niet alleen aangenaam, maar ook nuttig is voor de gemeenschap en het leven van ieder mens. En we zullen [e] welwillend luisteren. Want we winnen er immers bij als blijkt dat ze niet alleen aangenaam maar ook nuttig is.
- Dan boffen we zeker, zei hij.
- Maar als het niet zo is, beste vriend, zullen we ons gedragen als mensen die hun verliefdheid, zij het met grote moeite, opgeven als zij merken dat deze liefde hun geen goed doet. Uit liefde voor deze verbeeldende kunst, die ons met de paplepel is ingegoten bij onze [608a] opvoeding tot respectabele burgers, zullen we haar graag de gelegenheid geven om aan te tonen dat ze de beste en meest waarachtige dichtvorm is. Maar zolang ze zich niet voldoende heeft gerechtvaardigd, zullen we naar haar luisteren, terwijl we zachtjes in onszelf het hele betoog dat we hebben gehouden, zullen herhalen om haar betovering te bezweren. Zo behoeden we ons ervoor dat we weer terugvallen in het kinderlijke vermaak waar de massa warm voor loopt. We zijn immers tot de conclusie gekomen dat we niet moeten denken dat deze nabootsende kunst de waarheid omarmt en koestert. Iemand die naar gedichten luistert, moet beducht [b] zijn voor het effect op zijn geest en hij moet onze opmerkingen over deze poezie in zijn oren knopen.
- Dat ben ik volkomen met u eens, zei hij.
- Er staat veel meer op het spel, mijn beste Glaukoon, dan ge denkt, in de keuze tussen goed en kwaad. De verlokkingen van eer, bezittingen, ambten en zelfs gedich-

ten zijn het opofferen van rechtvaardigheid en andere voortreffelijke kwaliteiten niet waard.
- Ik ben het met u eens, zei hij, want dat is onze conclusie. En ik neem aan dat iedereen er zo over denkt.
[c] - Toch hebben we nog niet eens de grootste beloning voor een deugdzaam leven besproken, want we weten niet welke beloningen daarvoor zijn weggelegd, zei ik.
- Dan moet ge wel aan iets onvoorstelbaar groots denken, als het groter is dan de voordelen die we hebben genoemd, zei hij.
- Wat kan groot zijn in een kort leven? vroeg ik. De hele periode van kind tot grijsaard is, vergeleken bij de eeuwigheid, toch maar een ogenblik.
- Inderdaad, het stelt niets voor, zei hij.
- En wat denkt ge? Moet het onsterfelijke zich bezig- [d] houden met het tijdelijke of met de eeuwigheid?
- Dat laatste, lijkt me. Maar waar doelt ge eigenlijk op? vroeg hij.
- Hebt ge niet opgemerkt dat het leven zelf onsterfelijk is en nooit te gronde gaat?
Hij keek me vol verbazing aan en zei:
- Lieve god, ik niet. Maar kunt ge dat zomaar zeggen?
- Ja, ik zou mezelf onrecht doen als ik het niet zei. En ik denk dat gij het kunt beamen. Dat is niet zo moeilijk.
- Voor mij wel, zei hij. Ik zou het graag van u horen als het zo gemakkelijk is.
- Luister maar, zei ik.
- Ik ben een en al oor, zei hij.
- Ge maakt toch onderscheid tussen goed en kwaad?
vroeg ik.
- Ja.
[e] - Verstaat ge daar hetzelfde onder als ik?
- Wat verstaat ge daar dan onder?
- Datgene wat alles vernietigt en bederft is het kwade,

en datgene wat alles beschermt en bevordert is het goede.
- Ja, zo denk ik er ook over, zei hij.
- En vindt ge ook dat ieder ding zijn eigen goed en [609a] kwaad heeft? Zo is bijvoorbeeld het kwaad voor de ogen: oogontsteking, voor het hele lichaam: ziekte, voor tarwe: schimmel, voor hout: vermolming, voor brons en ijzer: roest. Kortom, zoals ik zei, praktisch ieder ding heeft zijn eigen kwaad en zijn eigen ziekte.
- Ja, dat is zo.
- Dus wanneer zo'n euvel het ding waar het bijhoort aantast, wordt dat ding onbruikbaar. Tenslotte valt het uiteen en gaat te gronde.
- Natuurlijk.
- Dus een ding wordt vernietigd door zijn eigen kwaad en zijn eigen slechtheid, want als het daardoor niet wordt verwoest, waardoor zou het dan wel kunnen gebeuren? Het goede zal immers nooit iets vernietigen, [b] en evenmin datgene wat goed noch slecht, en dus neutraal is.
- Natuurlijk, zei hij.
- Als er iets bestaat dat wel kan verkommeren door toedoen van een slechte invloed, maar dat door geen ziekte kan worden ontbonden en vernietigd, zullen we dan niet meteen weten dat dat ding onmogelijk kan vergaan?
- Dat is een redelijke veronderstelling, zei hij.
- Welnu, zei ik, is er ook iets dat het leven zelf aantast?
- Ja zeker, antwoordde hij, al die eigenschappen die we zojuist noemden: onrechtvaardigheid, onmatigheid, [c] lafheid en onwetendheid.
- Maar kan een daarvan het leven ontbinden en verwoesten? Let wel, we mogen niet denken dat een onrechtvaardig en onwetend mens die wordt betrapt op een onrechtvaardige daad, omkomt door zijn onrecht-

vaardigheid, want die doet het leven verkwijnen. Stelt u het zich zo voor: het kwaad van het lichaam - en dat is ziekte - doet het lichaam kwijnen en vergaan zodat er uiteindelijk niets van overblijft. Op dezelfde manier zullen alle andere dingen waar we het zojuist over hadden, [d] door het specifieke kwaad dat zich eraan hecht en daar binnen zijn verwoestend werk verricht, uiteindelijk verdwijnen. Is dat niet zo?
- Ja zeker.
- Bekijk het leven zelf nu eens op deze manier. Wanneer er in het levende innerlijk onrechtvaardigheid woont, die zich stevig heeft genesteld, zal dit kwaad het leven van de mens dan zo aantasten en verzwakken dat hij uiteindelijk sterft, waarbij het levensprincipe wordt gescheiden van het lichaam?
- Geen sprake van, vond hij.
- Het is bovendien onlogisch te veronderstellen dat iets wel door een vreemd kwaad kan worden verwoest, maar niet door het eigen kwaad.
- Ja, dat is onlogisch.
[e] - Want bedenk, Glaukoon, dat we het niet correct vinden om te zeggen dat het lichaam vergaat door de slechte kwaliteit van het voedsel zelf, dus doordat het belegen of bedorven is, of zoiets. Pas als het slechte voedsel in het lichaam een proces van bederf op gang heeft ge- [610a] bracht, zullen we zeggen dat het lichaam tengevolge van zijn eigen kwaad, namelijk zijn ziekte, wordt geveld. Bedorven voedsel is een ding, het lichaam een ander. Laten we nooit geloven dat het lichaam rechtstreeks te gronde gaat door bedorven voedsel. Dit gebeurt pas als dit vreemde kwaad in het lichaam de betrokken ziekte heeft opgeroepen.
- Dat is heel juist geredeneerd, zei hij.
- Laten we de lijn doortrekken, zei ik. Als een lichame-

lijk gebrek geen gebrek in het levensprincipe kan opwekken, kunnen we nooit aanvaarden dat het levensprincipe door een kwaad van buitenaf wordt verwoest zonder dat zijn eigen slechtheid een rol speelt.
- Dat is logisch, zei hij.
[b] - Dus een van de twee: of we moeten onze eigen redenering weerleggen, of we moeten, zolang de onjuistheid ervan niet is aangetoond, bij ons standpunt blijven. Hoe dan ook, we zullen nooit beweren dat het levensprincipe wordt verwoest door koorts of een andere ziekte, of doordat de keel wordt afgesneden of zelfs als het hele lichaam in stukken wordt gehakt, tenzij iemand be- [c] wijst dat het levensprincipe zelf door deze lichamelijke aandoeningen onrechtvaardiger en goddelozer wordt. Het is uit den boze om te zeggen dat het levensprincipe of iets anders wordt verwoest doordat dit wordt getroffen door een vreemd kwaad in plaats van het kwaad dat erbij hoort.
- Er is toch zeker geen mens die ooit kan bewijzen dat mensen door de dood onrechtvaardiger worden, zei hij.
- Maar als iemand tegen onze stelling in durft te gaan om maar niet te hoeven erkennen dat de mens onsterfelijk is, en hij beweert dat een mens bij zijn sterven slechter en onrechtvaardiger wordt, dan zullen we, dunkt me, aannemen dat onrechtvaardigheid gelijk staat met [d] een dodelijke ziekte, als het tenminste waar is wat hij zegt. En mensen die deze ziekte oplopen, sterven door de aard van de ziekte. Hoe onrechtvaardiger ze zijn, des te spoediger zullen ze sterven. Zijn ze wat minder onrechtvaardig, dan komt hun dood later. Dat is iets heel anders dan wat nu de gangbare opvatting is. Nu sterven onrechtvaardige mensen door de straf die hun door anderen wordt opgelegd.
- Hemel, zei hij, onrechtvaardigheid zou me helemaal

niet zo afschrikwekkend voorkomen, als zij dodelijk is voor degene die deze eigenschap bezit. Die is dan meteen van al zijn moeilijkheden af. Maar ik denk eerder dat [e] het omgekeerde het geval is. Onrechtvaardigheid doodt anderen als zij de kans krijgt, maar maakt de bezitter zelf springlevend en ook nog zeer bekwaam. Voor mijn gevoel is onrechtvaardigheid mijlenver verwijderd van de dood.
- Goed gesproken, zei ik. Als de eigen slechte toestand en het eigen kwaad het levensprincipe niet kunnen doden, dan zal het kwaad dat bestemd is voor het verderf van een ander ding, dat levensprincipe helemaal niet kunnen verwoesten, want kwaad tast alleen datgene aan waar het invloed op heeft.
- Inderdaad, zei hij.
- Omdat het levensprincipe dus door geen enkel [611a] kwaad, eigen of vreemd, wordt verwoest, is het duidelijk dat het eeuwig moet bestaan, en dan moet het onsterfelijk zijn.
- Natuurlijk, zei hij.
- Laten we dus aannemen dat dat zo is, zei ik. Maar dan moet ge tevens beseffen dat het levensprincipe altijd hetzelfde blijft. Want als het niet vergaat, kan het ook niet minder worden. Ook wordt het niet meer, want stel dat de groep van onsterfelijken groter wordt, dan moet de aanvulling uit de wereld van de sterfelijken komen, en zo zou uiteindelijk alles tot de wereld van het onsterfelijke gaan behoren.
- Ge hebt gelijk.
[b] - De rede verbiedt ons dit te veronderstellen. We moeten er evenmin van uitgaan dat het levensprincipe zich in zijn meest waarachtige natuur kenmerkt door bonte verscheidenheid, onevenwichtigheid en innerlijke tegenstrijdigheid.

- Hoe bedoelt ge dat? vroeg hij.
- Hoe kan iets onvergankelijk zijn als het is samengesteld uit vele elementen waarvan de onderlinge samenhang niet al te hecht is? Zo zou het levensprincipe zich dan aan ons voordoen.
- Ge hebt gelijk.
- Dat het levensprincipe onsterfelijk is, blijkt onomstotelijk uit onze huidige redenering en eerdere argumenten. Maar om te weten hoe het levensprincipe in werkelijkheid is, moeten we ons afvragen hoe het is wanneer [c] het niet wordt gehinderd door de verbinding met het lichaam en door de andere ongunstige omstandigheden waarin we het nu zien. Pas dan zullen we het in het licht van onze intelligentie goed in zijn oorspronkelijke zuiverheid kunnen beschouwen. Ge zult ontdekken dat het dan iets veel schoners is dan we dachten, en dat rechtvaardigheid, onrechtvaardigheid en de andere zaken die we besproken hebben, in een helderder licht komen te staan. Nu spreken we over de waarheid van [d] het levensprincipe dat zich op dit moment aan ons voordoet. Maar de toestand waarin we het zien lijkt op die waarin de mensen de zeegod Glaukos zien. Bij hem is het ook niet eenvoudig zicht te krijgen op zijn eigenlijke gedaante, omdat sommige van zijn oorspronkelijke lichaamsdelen zijn afgebroken en andere verbrijzeld of totaal verminkt door de golven. En er hebben zich ook nog allerlei dingen aan hem vastgehecht: schelpen, wieren en stenen. Al met al lijkt hij meer op een wild dier dan op zijn oorspronkelijke vorm. Zo is ook de innerlijke toestand van de mens en zijn levensprincipe. Misvormd door duizenden kwalen. Nee, Glaukoon, we moeten naar iets anders kijken.
- Waarnaar? vroeg hij.
[e] - Naar de innerlijke liefde voor wijsheid. We moeten

erop letten wat de mens interesseert, en welk gezelschap hij zoekt, verwant als hij is aan het goddelijke, onsterfelijke en eeuwige. Zo kunnen we te weten komen hoe de mens wordt wanneer hij geheel naar het hogere wordt getrokken en door die beweging wordt gered uit de zee waarin hij nu ronddrijft. Daarbij worden de stenen en [612a] schelpen afgeschraapt die het innerlijk van de mens, die zich nu voedt met aarde, als een dikke ruwe korst van aarde en steen omgeven als gevolg van deze zogenaamde heerlijke aardse geneugten. Dan pas kan men zien of de ware aard van de mens veelvormig of eenvoudig is, of nog iets anders. Maar voor dit moment hebben we de innerlijke toestand en de verschijningsvormen van de mens voldoende besproken, denk ik.
- Ruimschoots, zei hij.
- Daarmee hebben we aan alle eisen voor een goed [b] betoog voldaan zonder dat we de beloningen en eerbewijzen die de rechtvaardigheid oplevert erbij hoefden te betrekken, wat Hesiodos en Homeros naar uw zeggen wel deden. Nee, onze conclusie is dat rechtvaardigheid op zichzelf het hoogste goed is voor de mens, en dat de mens rechtvaardig moet handelen, ook al bezit hij de ring van Gyges en de helm van Hades op de koop toe.
- Zo is het, zei hij.
- Dan is er nu toch niets meer op tegen, Glaukoon, vervolgde ik, om aan het einde van ons betoog de grote beloningen te noemen die de rechtvaardigheid en iedere [c] andere deugd met zich meebrengen? Deze komen van mensen en goden, tijdens het leven en na de dood.
- Daar is geen enkel bezwaar tegen, zei hij.
- Wilt ge me dan de lening terugbetalen die ik u in de loop van dit gesprek verstrekt heb?
- Waar doelt gij op?
- Ik heb de mogelijkheid opengelaten dat de rechtvaar-

dige mens onrechtvaardig kan zijn en de onrechtvaardige mens rechtvaardig. Want ondanks het feit dat het onmogelijk is deze kwaliteiten voor goden en mensen verborgen te houden, vond ge het omwille van het betoog toch nodig dat ik deze mogelijkheid openliet. [d] Alleen op die manier zouden we volgens u zuivere rechtvaardigheid van zuivere onrechtvaardigheid kunnen onderscheiden. Weet ge dat nog?

- Het zou onrechtvaardig van me zijn als ik van niets zou weten, zei hij.

- Nu we dat doel hebben bereikt, eis ik in naam van de rechtvaardigheid dat ze bij goden en mensen weer in ere wordt hersteld. We moeten haar eensgezind hoogachten, zodat ze de prijs ontvangt die ze met deze goede naam verdient. Die geeft zij weer aan haar volgelingen door, omdat is gebleken dat de rechtvaardigheid zegeningen geeft die uit de waarheid voortkomen, en dat ze degenen die haar tot een deel van zichzelf proberen te maken, niet teleurstelt.

- Dat is een rechtvaardig verzoek, vond hij.

[e] - Wat we dan allereerst moeten rechtzetten, is dat de werkelijke aard van rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid voor de goden heus niet is verborgen.

- Accoord, zei hij.

- In dat geval moet de een geliefd zijn bij de goden en de ander gehaat, zoals we in het begin al hebben vastgesteld.

- Dat is zo.

[613a] - En zullen we dan ook niet aannemen dat alle goddelijke gaven de mens die bij de goden geliefd is, ten goede komen, op een enkel onvermijdelijk kwaad na, dat het gevolg is van een eerdere misstap?

- Zeker.

- Wat de rechtvaardige mens betreft, moeten we iets

onthouden. Wanneer hij tot armoede vervalt of door ziekte of een ander schijnbaar ongeluk wordt getroffen, zal tijdens zijn leven of na zijn dood blijken, dat die omstandigheden uiteindelijk goed voor hem zijn. Want de goden zullen nooit iemand in de steek laten die zich wil inspannen om een rechtvaardig leven te leiden en die probeert om door het beoefenen van deugd gelijk te worden aan de goden, voorzover dat voor een mens mogelijk is.
[b] - Het spreekt vanzelf dat zo iemand niet in de steek wordt gelaten door de goden op wie hij lijkt, zei hij.
- En moet de onrechtvaardige mens niet het tegenovergestelde verwachten?
- Zeer zeker.
- We hebben nu de beloning gevonden die de goden voor de rechtvaardige mens in petto hebben.
- Dat lijkt mij ook, zei hij.
- Maar welke beloning krijgt hij van de mensen? vroeg ik. Hoe gaat dat in zijn werk? Kun je geslepen bedriegers niet vergelijken met hardlopers die je prachtig van start ziet gaan maar de eindstreep niet ziet halen? Ze [c] schieten weg bij de start, maar aan het eind worden ze uitgelachen en druipen af met gebogen hoofd, zonder lauwerkrans. Maar goede hardlopers bereiken de eindstreep en ontvangen hun prijzen en een lauwerkrans. Vergaat het de rechtvaardigen meestal niet net zo? Aan het eind van iedere handeling, als ze afscheid nemen van mensen of van hun leven, verwerven ze achting en nemen de prijzen in ontvangst die de mensen hun toekennen.
- Zeker.
- Kunt ge het dan nu met mij eens zijn als ik dezelfde dingen beweer over rechtvaardige mensen als gij deed [d] over onrechtvaardige? Ik zal het uitleggen. Wanneer

rechtvaardige mensen ouder worden, oefenen ze in de gemeenschap leidende functies uit als ze dat wensen, trouwen met iemand uit de familie van hun keuze en geven hun kinderen ten huwelijk aan wie ze willen. Kortom, alle dingen die gij over de ene groep mensen beweerde, zeg ik nu over de andere. Omgekeerd zal ik zeggen dat de meeste onrechtvaardige mensen aan het eind van de wedren zullen worden ontmaskerd en belachelijk gemaakt, ook al worden ze in hun jeugd niet doorzien. Hun oude dag slijten ze in ellende, beschimpt door vreemdelingen en medeburgers. Ze worden ge- [e] geseld, en wat de barbaarsheden betreft waar gij het over had - een toepasselijk woord, want ze worden geradbraakt en op het rooster gelegd - moet ge mij een herhaling van uw beschrijving maar schenken. Wat ik vragen wil, zijt ge het er mee eens?
- Zeker, zei hij, wat ge zegt, klinkt zeer aannemelijk.
- Dat zijn dus de prijzen, beloningen en geschenken [614a] die een rechtvaardig mens bij zijn leven ontvangt van goden en mensen, naast de zegeningen die de rechtvaardigheid zelf hem brengt, zei ik.
- Ze zijn werkelijk prachtig en waardevol, zei hij.
- Maar toch stelt dit alles nog niets voor vergeleken bij wat de rechtvaardige en de onrechtvaardige mens na de dood te wachten staat, zei ik. Dat verhaal moet ge nog vernemen, want alleen dan zullen beiden het volle deel krijgen van wat wij hun in onze discussie nog verschuldigd zijn.
[b] - Vertel maar, zei hij. Ik wil niets liever horen.
- Ik zal u geen uitvoerig verhaal vertellen zoals aan Alkinoos werd verteld, zei ik, maar het verhaal van een dapper man, Er genaamd, de zoon van Armenios en een Pamphylier van geboorte. Hij was gesneuveld in een oorlog, en toen men de lijken, die reeds tot ontbinding

waren overgegaan, na tien dagen wegdroeg, werd hij - nog ongeschonden - naar huis gebracht om te worden begraven. Op de twaalfde dag, toen hij reeds op de brandstapel lag, kwam hij weer tot leven, waarna hij vertelde wat hij in de onderwereld had gezien.
Toen hij de geest gegeven had, zo vertelde hij, ging hij [c] met vele anderen op reis en kwam tenslotte in een wonderlijke landstreek terecht, waar naast elkaar twee spleten in de aarde te zien waren, en recht boven iedere spleet in de aarde een spleet in de hemel. Daar tussenin zaten rechters, die na het vellen van een vonnis de rechtvaardigen de rechterkant opstuurden, omhoog door de hemel heen. Dezen werden eerst nog van voren behan- [d] gen met het teken van hun vonnis. De onrechtvaardigen stuurden ze naar links, naar beneden. Ook zij droegen een teken van alles wat ze gedaan hadden, maar nu aan de achterkant.
Toen hij zelf bij de rechters kwam, zeiden ze dat hij de mensheid moest gaan vertellen wat er aan gene zijde gebeurde. Ze spoorden hem aan zijn ogen en oren goed open te houden bij alles wat zich ter plaatse afspeelde. Hij zag daar door de spleten aan de ene kant mensen vertrekken naar de hemel of naar de aarde, volgens het oordeel dat was geveld. Aan de andere kant zag hij door de ene spleet mensen uit de aarde omhoog komen die waren overdekt door vuil en stof, en door de andere spleet erboven zag hij gelouterde mensen afdalen uit de hemel. Steeds kwamen er mensen aan, en het leek of ze een [e] lange tocht achter de rug hadden. Ze betraden verheugd de weide om zich daar een plaats te zoeken, alsof er een feestelijke bijeenkomst was. Bekenden begroetten elkaar. Kwamen ze uit de aarde, dan informeerden ze bij anderen hoe het boven was, en als ze uit de hemel kwamen, wilden ze weten hoe het beneden toeging. Zij ver-

telden elkaar hun belevenissen, sommigen jammerend en huilend, omdat ze zich de vele verschrikkingen her- [615a] innerden, die ze hadden ondergaan en gezien op hun tocht onder de aarde, een tocht die duizend jaar had geduurd. De anderen, die uit de hemel kwamen, maakten gewag van gelukservaringen en visioenen van een schoonheid die iedere beschrijving te boven gaat.

Het zou te veel tijd kosten om alle verhalen te vertellen, Glaukoon, maar Er zei er het volgende van. Voor al het onrecht dat ze ooit anderen hadden aangedaan, kregen zij op hun beurt de straf tienvoudig uitgemeten. De maat hiervoor was een periode van honderd jaar voor [b] ieder mens, wat beschouwd wordt als de duur van een mensenleven, zodat het boeten voor de misdaad tienmaal zo lang duurt. Wanneer iemand bijvoorbeeld betrokken is bij de dood van vele mensen, of zijn vaderland of leger verraadt waardoor zijn medeburgers en strijdmakkers tot slaaf werden gemaakt, of betrokken is bij ander onrecht, dan zal hij voor iedere misdaad een tienvoudig lijden terugkrijgen. Wanneer anderzijds [c] iemand een weldoener is en als rechtvaardig en heilig mens leeft, dan zal hij een beloning ontvangen die daarmee in overeenstemming is. Over kinderen die vlak na hun geboorte sterven zei hij weer andere dingen die nu niet terzake doen. Ten aanzien van vroomheid sprak hij van nog grotere beloningen, en op gebrek aan eerbied voor goden en ouders en op eigenhandig gepleegde moord stonden volgens hem nog strengere straffen.

Eens vroeg iemand in het bijzijn van Er: waar is Ardiaios, de Grote? Deze Ardiaios was dictator geweest in een van de steden van Pamphylie, precies duizend jaar geleden, en hij had zowel zijn oude vader als zijn oudere [d] broer vermoord, naar men zei, en nog vele andere gruwelen bedreven. Hij is nog niet teruggekeerd, was het

antwoord van Er, en het is niet waarschijnlijk dat hij ooit terug zal komen. Zijn aanblik was werkelijk een van de verschrikkelijkste schouwspelen die we te zien hebben gekregen. Toen we dicht bij de mond van de spleet waren en op het punt stonden naar boven te gaan, na al deze kwellingen te hebben gezien, kregen we plotseling Ardiaios in het oog met een aantal anderen, van wie de [e] meesten, denk ik, ook tyrannen waren geweest. Maar er waren ook gewone burgers bij die zeer grote misdaden hadden gepleegd. Zij dachten dat ze eindelijk omhoog konden, maar de spleet nam hen niet op en stootte een gebrul uit, telkens wanneer een van de misdadigers of iemand die niet voldoende had geboet, naar boven probeerde te komen. Er stonden daar mannen, vertelde hij, woest en vurig om te zien, die op het horen van het [616a] gebrul de mensen vastgrepen en wegvoerden. Ardiaios en die anderen bonden ze de handen, de voeten en het hoofd vast. Ze smeten hen op de grond en ranselden hen af. Vervolgens sleepten ze hen door het struikgewas langs de kant van de weg, waar de doornen hen openreten. Daarbij vertelden ze aan ieder die voorbij kwam waarom deze mensen zo werden behandeld, en zeiden dat ze op weg waren om hen in de Tartaros te gooien. De mensen stonden daarginds duizend en een angsten uit, zei Er, maar de ergste angst voor iedereen was wel om het gebrul van de spleet te horen wanneer er iemand naar boven wilde gaan. En heel groot was de opluchting als het stil bleef zodat er iemand kon opstijgen.

[b] Dat waren zo ongeveer de straffen en vergeldingen, en de beloningen zagen er precies tegengesteld uit. Nadat een groep mensen zeven dagen lang in de weide had vertoefd, moesten ze zich de achtste dag opmaken om verder te reizen. Na vier dagen kwamen ze op een plaats vanwaar ze een rechte baan licht zagen, als een zuil, die

van boven af de hele hemel en aarde doorsneed. Het leek nog het meeste op een regenboog, maar was helderder [c] en zuiverder. Na nog een dag reizen bereikten ze dat licht en middenin dat licht zagen ze de uiteinden van lichtkoorden die uit de hemel naar beneden waren gespannen. Dit licht is het verband van de hemel, want net zoals bij bepaalde schepen een gordel van touwen het verband geeft, zo houdt dit licht de hele kringloop van het universum bijeen. Tussen de uiteinden van de lichtkoorden is de spinspoel gespannen van Anangke, de godin van het onvermijdelijke, die alle kringlopen veroorzaakt. De stang en de haak voor het spinnen zijn gemaakt van staal, en de wervel van de spinspoel bestaat uit een legering van dit staal met andere metalen. De [d] vorm van deze wervel lijkt op die van een wervel aan de spinspoel, maar uit de beschrijving van Er moeten we opmaken dat er in een grote holle en uitgediepte wervel nog net zo een besloten ligt die wat kleiner is en er precies in past, zoals schalen in elkaar passen. Op dezelfde manier passen daarin weer een derde wervel en een vierde, en nog vier andere. Zo zijn er in totaal acht wervels, [e] de een binnen de ander, en om de rand van iedere wervel is een ring bevestigd. Bij elkaar vormen ze de rug van een wervel, rondom een stang die dwars door het midden van de achtste wervel is gedreven. De eerste wervel, die het meest aan de buitenkant ligt, heeft de breedste ring. De zesde wervel heeft op een na de breedste ring. De ring van de vierde wervel is de derde in breedte, die van de achtste de vierde, die van de zevende de vijfde, die van de vijfde de zesde, die van de derde de zevende en die van de tweede de achtste. De ring van de grootste [617a] wervel is veelkleurig, die van de zevende is het helderst en die van de achtste krijgt zijn kleur van de zevende, die hem verlicht. De kleuren van de tweede en de vijfde

lijken op elkaar, en ze zijn geler dan de eerstgenoemde twee. De derde is het witst van kleur, de vierde enigszins rood, en de zesde heeft na de derde de meest witte kleur. De draaiende spinspoel wentelt rond in een bepaalde richting, maar binnen het rondwentelende geheel draaien de zeven binnenste ringen langzaam in de tegenovergestelde richting. Van die zeven ringen draait die van [b] de achtste wervel het snelst, daarop volgen die van de zevende, de zesde en vijfde wervel, die even snel gaan. De mensen kregen de indruk dat de ring van de vierde wervel heen en weer beweegt met de op twee na grootste snelheid, terwijl de ring van de derde wervel de op drie na grootste, en die van de tweede de op vier na grootste snelheid heeft. De spoel zelf draait rond op de schoot van Anangke.

Boven op de rand van iedere ring zit een Sirene die meedraait en een klank op een toon laat klinken. Alle acht [c] tonen samen klinken als een enkele toonladder. Rondom Anangke zitten nog drie andere godinnen op gelijke afstanden van elkaar, ieder op een eigen troon. Het zijn de Moiren of Schikgodinnen, dochters van Anangke. Ze zijn in het wit gekleed en dragen een hoofdband. Deze Schikgodinnen, Lachesis, Klotho en Atropos, zingen in harmonie met de Sirenen. Lachesis bezingt het verleden, Klotho het heden en Atropos de toekomst. Klotho helpt van tijd tot tijd de buitenste wervel van de spinspoel ronddraaien door met de linkerhand een duwtje te ge- [d] ven. Atropos helpt met haar linkerhand de binnenste wervels, en Lachesis helpt alle wervels, nu eens met haar rechterhand, dan weer met haar linker.

Toen Er en de andere mensen daar waren aangekomen, moesten ze onmiddellijk naar Lachesis gaan. Maar eerst stelde een heraut hen ordelijk op, nam uit de schoot van Lachesis loten en levenspatronen, besteeg een hoog

spreekgestoelte en sprak: 'Luister naar het woord van Lachesis, de maagdelijke dochter van Anangke. Onbestendige mensen, ge staat aan het begin van een nieuwe [e] cirkelgang als sterveling, waar geboorte voert tot de dood. Geen godheid zal voor u het lot werpen, maar ge zult zelf uw eigen godheid kiezen. Laat degene aan wie het eerste lot toevalt, het eerste zijn leven kiezen. Hieraan zal hij dan onvermijdelijk zijn gebonden. Het goede is niet gebonden, en ieder zal er meer of minder deel aan hebben, naarmate hij het goede eert. De verantwoordelijkheid ligt bij degene die de keuze maakt. God Zelf staat erbuiten.'

Na deze woorden wierp de heraut de loten over allen uit en ieder raapte het lot op dat naast hem was neergevallen, behalve Er zelf, want hij mocht niet. Nu was het voor ieder die een lot had opgeraapt duidelijk welk nummer hij had. Daarna spreidde de heraut de levens- [618a] patronen voor hen uit op de grond, veel meer dan er mensen waren. Het waren levens van allerlei soort: van dieren en van mensen. Er waren levens bij van tyrannen van wie sommigen tot het einde toe tyran bleven, maar ook van tyrannen die tijdens hun leven ten val kwamen en eindigden in armoede en ballingschap, waarbij ze tot de bedelstaf geraakten. Er waren levens bij van mensen die beroemd waren om hun gestalte, hun schoonheid, hun lichaamskracht en hun succes bij wedstrijden, of om hun edele geboorte en de voortreffelijke eigenschappen [b] van hun voorouders. Ook waren er levens bij van mensen met een slechte reputatie. Dit alles gold zowel voor vrouwen als voor mannen. De eigenschappen van de mens waren echter niet bij het levenspatroon inbegrepen, omdat de keuze van een ander leven noodzakelijkerwijs een ander soort mens met zich meebrengt. De overige omstandigheden waren wel vermengd met el-

kaar en hielden verband met rijkdom en armoede, met ziekte en gezondheid, waarbij ze soms het midden hielden tussen deze uitersten.
Daarin, mijn beste Glaukoon, schuilt blijkbaar het [c] grootste gevaar voor de mens. En dat is de reden waarom ieder van ons alles op alles moet zetten, met verwaarlozing van andere vormen van wetenschap, om naar een bepaalde kennis op zoek te gaan en zich deze eigen te maken. De mens moet weten hoe hij iemand kan vinden en herkennen, die hem de bekwaamheid en ervaring kan bijbrengen om een nuttig leven van een nutteloos leven te onderscheiden, zodat hij altijd en overal uit alle mogelijkheden de juiste kiest. Hij zal zich bovendien bij alle omstandigheden die we tot nu toe hebben besproken, moeten afvragen wat voor invloed ze hebben op een vruchtbaar leven, zowel in combinatie als afzonderlijk. Zo kan hij weten of schoonheid vermengd met [d] armoede of rijkdom bij een bepaalde karakterstructuur een goede of slechte uitwerking heeft. Dan kent hij ook de uitwerking van een edele of nederige afkomst, van het leven als gewoon burger of als ambtsdrager, van kracht of zwakheid, van een snel of traag bevattings-vermogen, en van alle andere aangeboren of verworven eigenschappen van de mens in hun onderlinge combinatie. Hierdoor zal hij, de aard van de mens indachtig, in staat zijn uit al deze mogelijkheden een redelijke keuze te maken en een beter van een slechter levenspatroon te onder- [e] scheiden. Slecht noemt hij dan een leven dat de mens onrechtvaardiger maakt, goed een leven dat de mens rechtvaardiger maakt. Andere criteria laat hij niet meetellen. We hebben immers gezien dat zo de beste keus wordt gemaakt, zowel tijdens het leven als daarna. Met deze [619a] rotsvaste overtuiging moet de mens naar het huis van Hades gaan, zodat hij zich ook daar niet van zijn stuk

laat brengen door rijkdom en andere verleidingen, en zich niet tot de rol van een tyran of iets dergelijks laat verleiden, waardoor hij veel onherstelbaar leed aanricht en zelf nog meer leed ondergaat. Hij moet altijd het leven van het juiste midden kiezen en de uitersten naar beide kanten zoveel mogelijk vermijden, zowel in het [b] leven dat hij nu leidt als in toekomstige levens. Want zo bereikt de mens het hoogste geluk! Verder vertelde Er dat de heraut nog het volgende zei: 'Zelfs voor degene die het laatst aan de beurt is, ligt, als hij met verstand kiest en zijn leven ernstig opvat, een goed en vreugdevol leven klaar. Wie het eerst kiest, moet zich hoeden voor lichtzinnigheid, en wie het laatst kiest, voor moedeloosheid.' Er ging voort: 'Nadat de heraut zo gesproken had, snelde degene die het eerst aan de beurt was, terstond op de levenspatronen toe om de ergste tyrannie te grijpen. In zijn onbezonnenheid en [c] hebzucht koos hij dat leven zonder het voldoende te hebben onderzocht waardoor het hem ontging dat het lot aan dit leven het opeten van zijn eigen kinderen en nog andere gruwelen had verbonden. Maar toen hij het op zijn gemak bekeek, sloeg hij zich jammerend op de borst en betreurde zijn keuze waarmee hij de waarschuwingen van de heraut in de wind had geslagen. Toch gaf hij niet zichzelf de schuld van het onheil, maar het lot en de goden: hij zocht de schuld overal liever dan bij zichzelf. Hij was een van de mensen die uit de hemel [d] waren gekomen. Hij had in zijn vorige bestaan in een goed geordende samenleving geleefd en was deugdzaam geweest uit gewoonte in plaats van uit liefde voor wijsheid. Men kan dan ook zeggen dat het grootste deel van de mensen die uit de hemel waren gekomen zich op deze manier liet misleiden, omdat ze ongeoefend waren in de beproevingen van het leven. Maar de meeste mensen die

van onder de aarde waren gekomen en zelf vele beproevingen hadden doorstaan en om zich heen hadden gezien, maakten hun keuze niet overhaast. Hierdoor vond er meestal een verwisseling van goede en slechte omstandigheden plaats, mede door de wisselende kansen van [e] het lot. Maar toch, als een mens telkens wanneer hij terugkeert naar het leven hier op aarde, altijd oprecht de wijsheid liefheeft en het lot hem niet als een van de laatste kiezers aanwijst, dan is hij zeer waarschijnlijk - zoals we uit de berichten mogen opmaken - niet alleen hier op aarde gelukkig, maar gaat ook zijn reis van hier naar gindse wereld en weer terug niet over een ruw pad onder de aarde, maar over een effen pad door de hemel. Het is [620a] de moeite waard het schouwspel te zien hoe ieder mens zijn eigen leven kiest,' zei Er.

Het was deerniswekkend om te zien, maar ook lachwekkend en verbazend dat de keuze voor het merendeel werd bepaald door gewoonten uit vorige levens. Hij zag degene die eens Orpheus was het leven van een zwaan kiezen uit haat tegen het vrouwelijk geslacht, want aangezien hij door vrouwen de dood had gevonden, wilde hij niet in een vrouw verwekt en geboren worden. Thamyras zag hij het leven van een nachtegaal kiezen, en een zwaan koos het leven van een mens, net als andere [b] dieren die dicht bij de Muzen staan. Degene die het twintigste lot trok, koos het leven van een leeuw. Het was Ajax, de zoon van Telamoon, en hij vermeed het om als mens te worden geboren, omdat hij zich de toewijzing van de wapenrusting van Achilles herinnerde. De daarop volgende, Agamemnoon, verruilde zijn leven voor dat van een adelaar, eveneens uit afkeer van het menselijk geslacht dat hem zo had doen lijden. Atlante had een van de middelste loten getrokken. Toen ze de grote eerbewijzen voor zich zag die een atleet te beurt

vallen, kon ze daaraan geen weerstand bieden en ze nam dat leven. Daarna zag Er hoe Epeios, zoon van Pano- [c] peus, de aard aannam van een vrouw die bedreven is in schone kunsten. Helemaal achteraan, als een der laatsten, zag hij Thersitas, de komediant, die de gedaante van een aap aannam. En het kwam zo uit dat Odysseus het laatst van allemaal aan de beurt was om te kiezen. Door de herinnering aan vroegere beproevingen had hij zijn eerzucht laten vallen en zocht lange tijd naar het leven van een gewoon ambteloos burger. Met moeite vond hij het ergens op de grond, versmaad door alle [d] anderen. En toen hij het zag, zei hij dat hij hetzelfde zou hebben gekozen als hij het eerste lot getrokken had, en hij koos het met blijdschap. Niet alleen veranderden dieren in mensen, ze veranderden ook in elkaar. Onrechtvaardige mensen veranderden in wilde dieren, en rechtvaardige in tamme, in allerlei combinaties.

Toen nu iedereen het volgende leven had gekozen, gingen ze in de volgorde waarin ze hun lot hadden getrok- [e] ken naar Lachesis. Deze gaf aan ieder de godheid mee die hij had getrokken als bewaker voor zijn leven en als vervuller van zijn keuze. De godheid bracht het levende wezen eerst naar Klotho, vlak onder de hand waarmee ze de draaiing van de spinspoel gaande hield, om zo het gekozen levenslot te bevestigen. Vervolgens bracht de godheid het levende wezen naar de spinnende Atropos, en ze zorgde er zo voor dat de gesponnen draden niet meer waren terug te winden. Vandaar ging het levende wezen zonder zich om te keren langs de troon van [621a] Anangke. Toen het daar voorbij was, en ook de anderen daarlangs waren gekomen, trokken ze gezamenlijk naar de vlakte van Lethe*) door een verzengende en verstik-

*) Lethe is Grieks voor vergetelheid.

kende hitte, want er stonden nergens bomen en er groeide niets. De zon ging al onder toen ze hun kamp opsloegen bij de rivier de Lethe, waarvan het water door geen enkel vat kon worden vastgehouden. Ze moesten allemaal een bepaalde hoeveelheid van het water drinken, maar sommigen die daarvoor niet door hun gezonde verstand werden behoed, dronken meer dan de toe- [b] gemeten maat. En steeds als er iemand dronk, vergat hij alles. Toen ze in slaap waren gevallen en het middernacht was geworden, klonk er een donderslag en schokte de aarde. Plotseling werden ze vandaar in alle richtingen weggevoerd naar boven, hun geboorte tegemoet, net als verschietende sterren. Er zelf mocht niet van het water drinken. Langs welke weg en hoe hij in zijn lichaam terugkeerde, wist hij niet, maar plotseling opende hij de ogen en zag zichzelf bij het aanbreken van de dag op de brandstapel liggen.

En zo, Glaukoon, is dit verhaal bewaard gebleven. Het kan ons redden als we erin geloven. Dan zullen we de [c] rivier de Lethe veilig oversteken en onszelf onbezoedeld bewaren.

Indien we vertrouwen hebben in wat ik zeg, beschouwen we de mens als onsterfelijk, en achten wij hem in staat alle goed en kwaad te verdragen. Wij zullen steeds de weg omhoog aanhouden en altijd en overal op intelligente wijze rechtvaardigheid betrachten. Zo zullen we bij onszelf en bij de goden bemind zijn, niet alleen hier op aarde, maar ook wanneer we onze beloning ontvan- [d] gen, zoals de overwinnaars in een wedstrijd op hun ereronde geschenken in ontvangst nemen. Zo zal het ons hier en op de duizendjarige tocht, waarover we spraken, goed vergaan.

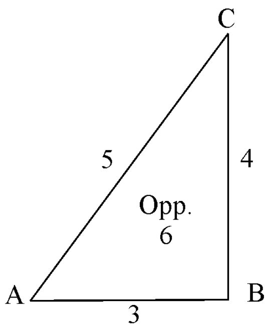
APPENDIX

1. Het eindgetal is het grondgetal 10 van het decimale stelsel. Dit is het grondgetal van de goddelijke wereld. Wij volgen hierbij de interpretatie van J. Adam (1891). Zie J. Adam, *The Nuptial Number of Plato*, ed. KAIROS, 1985.

2. Ook voor dit getal volgen wij de interpretatie van J. Adam, *op. cit*.

3. Bedoeld wordt het getal 6.

4. Er wordt gesproken over tijdsperioden van 3, 4 en 5 maanden.
Het 'onderlinge evenwicht' berust op het feit dat $3^3+4^3+5^3=6^3$ (=216), de derde macht van het getal 6 (zie noot 3). Zie ook figuur 1. De oppervlakte van de driehoek die daar is getekend, is eveneens 6.

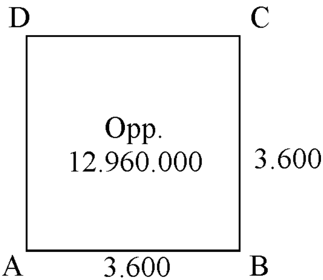
figuur 1.

5. Er wordt gedoeld op de maand die een variabele tijdsduur heeft.

6. Bedoeld wordt 3 + 4 + 5 = 12.

7. Het produkt is 5 x 12 = 60, en:
de eerste keer is 60 x 60 = 3.600
de tweede keer is 3.600 x 60 = 216.000
de derde keer is 216.000 x 60 = 12.960.000
Dus het bedoelde getal (het Huwelijksgetal van Platoon) is 12.960.000.

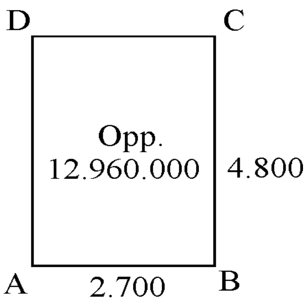
8. 36 x 36 = 1.296 en 100 x 100 = 10.000. En 1.296 x 10.000 = 12.960.000, het Huwelijksgetal.

figuur 2.

Dit getal is de oppervlakte van figuur 2. De harmonie is de verhouding tussen de zijden, dus 3.600 : 3.600 ofwel 1 : 1. In de muziek hoort deze verhouding bij de harmonie van het unisono.

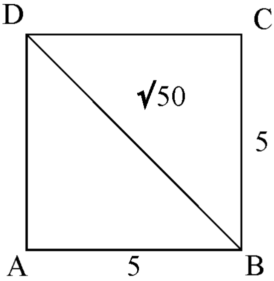
9. De getallen zijn 4.800 en 2.700 (zie de noten 10 en 11 hierna).

figuur 3.

4.800 x 2.700 = 12.960.000, en dit is de oppervlakte van figuur 3. De harmonie is de verhouding tussen de zijden, dus 4.800 : 2.700 = 16 : 9. In de muziek hoort deze verhouding bij de harmonie van het kleine septiem.

10. Zie figuur 4. BD=$\sqrt{50}$ volgens de stelling van Pythagoras: $AB^2+AD^2=BD^2$, dus $BD^2=50$. De lengte van het lijnstuk BD is de 'irrationale diameter' van de lengte van AB, en het gehele getal dat de lengte van BD het dichtst benadert, is de 'rationale diameter' van de lengte van AB. Dus $\sqrt{50}$ is de 'irrationale diameter' en 7 de 'rationale diameter' van 5. Het bedoelde getal is dus (7^2-1) x 100 ofwel $((\sqrt{50})^2-2)$ x 100, dus 4.800.

figuur 4.

11. Bedoeld is 3^3 x 100 = 2700.

Marsilio Ficino – Essays

Marsilio Ficino (1433-1499) heeft een belangrijke rol gespeeld bij de ontwikkeling van de Italiaanse renaissance in de vijftiende eeuw. Het tweede deel van zijn uit twaalf delen bestaande Brievenboek bevat een achttal essays, ook wel 'opuscula theologica' genoemd.
Wat is de boodschap van deze 'opuscula'? In de chaotische omstandigheden van de 'Herfsttij der Middeleeuwen' heeft Ficino zich tot taak gesteld om, met het Platonische denken als inspiratiebron, een brug te slaan tussen de Grieks-Romeinse erfenis, als grondslag van het Westerse denken, en de Christelijke beschaving.Hierbij tracht hij de lezer steeds weer terug te voeren tot de bron van het bestaan: tot zichzelf ; tot God. Dit consequente redeneren en dit denken in termen van oorzaak en gevolg - de geliefde methode van Socrates zoals wij hem uit Plato's geschriften kunnen leren kennen - betekende een wezenlijke ommekeer in de denkwereld van die tijd.
In de openingsparagraaf van de 'vijfde sleutel tot Platonische Wijsheid' zegt Ficino dat "de wijsheid ons erop wijst dat, als wij ooit wensen te verkrijgen wat wij beminnen , wij moeten trachten de oorsprong ervan te vinden en niet wat er later uit voortspruit .... Bovendien toont zij ons dat wij niet tot de diepste kern van de dingen kunnen komen als wij niet allereerst doordringen tot het meest waardevolle deel van de geest en voorbij gaan aan de lagere delen."
Elders houdt hij ons voor dat "geen discipline krachtiger, geen gedrag waardevoller en geen leven gelukkiger is dan van diegenen die op rechtmatige wijze de liefde tot de waarheid paren aan een waarachtige en godvrezende liefde en eerbied voor God. Deze houding is niets anders dan een erkenning van het feit dat het verlangen om de waarheid te eerbiedigen hetzelfde is als het verlangen om de waarheid te vinden."
Is het een wonder dat deze 'opuscula' ook vandaag nog actueel zijn?

Deze geheel gecalligrafeerde uitgave werd verzorgd door leden van de School voor Filosofie te Amsterdam.

DE DRIEHOEK / AMSTERDAM